

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

Yayın No: 004

VI. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

“Ahiliğın Günümüze Yansımaları”

THE VI. INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF AKHISM

22-23 Ekim / October 2020

KIRŞEHİR

BİLDİRİLER

Kırşehir, 2020

VI. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

“Ahiliğin Günümüze Yansımaları”

22-23 Ekim / October 2020 KIRŞEHİR
-BİLDİRİLER-

Editörler:

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ

Doç. Dr. Ahmet DOĞAN

Öğr. Gör. İsmail KASAP

Öğr. Gör. Fatih ÇİL

Haberleşme Adresi:

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü

Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği

web: <https://basin.ahievran.edu.tr>

e-mail: basin@ahievran.edu.tr

Sayfa Tasarım

Mert SARIYILDIZ

Kapak Tasarım

Erhan YURT

ISBN: 978-605-68-9939-3

Baskı

SARIYILDIZ OFSET LTD. ŞTİ.

İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 1358. Sokak No: 31 Ostim / ANKARA

Tel: 0.312 395 99 94 - 95

sariyildizofset@hotmail.com

© Bu kitabın bütün hakları **Kırşehir Ahi Evran Üniversitesine** ait olup elektronik/dijital ortam dâhil, herhangi bir şekilde çoğaltılması, yayımlanması yasaktır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

VI. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

“Ahiliğin Günümüze Yansımaları”

22-23 Ekim / October 2020 KIRŞEHİR

ORGANİZASYON KOMİTESİ

ONURSAL BAŞKANLAR

Ruhsar PEKCAN
Ticaret Bakanı

İbrahim AKIN
Kırşehir Valisi

Prof. Dr. Vatan KARAKAYA
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Rektörü

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Rektörü Yardımcısı

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Kırşehir AEÜ, Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK, Kırşehir AEÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Ahmet DOĞAN, Kırşehir AEÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Hüseyin KURT, Kırşehir AEÜ, İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILDIRIM, Kırşehir AEÜ İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Rifat İlhan ÇELİK, Kırşehir AEÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi
Öğr. Gör. Fatih ÇİL, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi A.İ.İ.T. Bölümü
Öğr. Gör. İsmail KASAP, Kırşehir AEÜ, Eğitim Fakültesi
Öğr. Gör. Kağan GÜL, Kırşehir AEÜ, Çiçekdağı Meslek Yüksek Okulu
Öğr. Gör. Mehmet ÖZDEMİR, Kırşehir AEÜ, Basın ve Halkla İlişkiler M.

SEKRETERYA

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Kırşehir AEÜ, Eğitim Fakültesi,
Öğr. Gör. Fatih ÇİL, Kırşehir AEÜ, Rektörlük A.İ.İ.T. Bölümü
Öğr. Gör. Özden ARIKAN, Kırşehir AEÜ, Rektörlük A.İ.İ.T. Bölümü

VI. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

“Ahiliğin Günümüze Yansımaları”

23-23 Ekim / October 2020 KIRŞEHİR

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye*
Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet KALA, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU, Marmara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK, TOBB Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali AKTAN, Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali BOLAT, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali YAKICI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Deborah G. TOR, University of Notre Dame, ABD
Prof. Dr. Ekrem ERDEM, Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Güllü YOLOĞLU, Milli İlimler Akademisi, Azerbaycan
Prof. Dr. Güray KIRPIK, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE, Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Lyubomir MÍKOV, Bulgaristan Bilimler Akademisi, Bulgaristan
Prof. Dr. Mehmet Akif ERDOĞDU, Ege Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK, Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ, Selçuk Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet ERSAN, Ege Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nevzat TOPAL, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet S. SARIKAYA, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nadir İLHAN, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Necdet HAYTA, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ, Priştine Üniversitesi, Kosova
Prof. Dr. Nuri YAVUZ, Artvin Çoruh Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Osman KÖSE, Polis Akademisi, Türkiye
Prof. Dr. Scott REDFORD, Koç Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Süleyman ÖZBEK, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Adil ŞEN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ahmet DOĞAN, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ergali ESBOSINOV, El-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Kazakistan
Doç. Dr. Fəridə Hicran VƏLİYEVƏ, Azərbaycan Milli İlimlər A. Azərbaycan
Doç. Dr. Murat TUĞLUCA, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Naile SÜLEYMANOVA, Turizm ve Menecment Ü. Azerbaycan

SUNUŞ

XIII. yüzyıldan itibaren dinî-içtimai hayatımızı derinden etkileyen “Ahilik”, Türk-İslam medeniyetine pek çok alanda katkı sağlamış bir teşkilattır. Temelinde iş ve meslek ahlakının kazandırılmasına yönelik bir gaye bulunmasının yanı sıra millet olma şuurunun pekişmesine önemli katkılar sağlayan Ahilik, hiç şüphesiz Türk-İslam Medeniyetinin önemli ve incelenmesi gereken müesseselerinden biridir.

Bu öneme binaen, Gümrük ve Ticaret Bakanlığımızın himayeleriyle Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü olarak 2017 senesinde “XIII. Yüzyıla Kadar Türk ve İslam Dünyasında Ahiliğin Temelleri”, 2018 senesinde “XIII-XVI. Yüzyıllarda Ahilik”, 2019 senesinde “Osmanlı Klasik Çağı Sonlarından Cumhuriyet’e Kadar Ahilik” başlıklarıyla üç sempozyum düzenlenmiş ve bu bilgi şölenlerinde sunulan bildiriler ikişer ciltlik kitaplar hâlinde neşredilerek ilim âleminin istifadesine sunulmuştur. Elinizde bulunan bu kitap da Üniversitemiz ev sahipliğinde bir seri hâlinde düzenlenmekte olduğumuz sempozyumların dördüncüsünde sunulan bildirilerden oluşmaktadır. “Ahiliğin Günümüze Yansımaları” başlığıyla 22-23 Ekim 2020 tarihleri arasında pandemi şartlarına rağmen oldukça memnuniyet verici bir düzeyde gerçekleşen bu sempozyumda katılımcılar tarafından toplam 41 bildiri sunulmuş ve sunulan bu bildirilerin 33’ü kitabımız içerisinde yer almıştır.

Sempozyumun düzenlenmesinden bildiri metinlerinin basımına kadarki süreçte değerli katkıları bulunan Ticaret Bakanı Sayın Ruhsar Pekcan başta olmak üzere, Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürü Sayın Necmetin Erkan’a, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Sayın Rifat Hisarcıklıoğlu’na, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK) Başkanı Bendevi Palandöken’e, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği (TESKOMB) Başkanı Abdülkadir Akgül’e ve Üniversitemiz Rektörü Prof. Dr. Vatan Karakaya’ya, düzenleme kurulundaki arkadaşlarımıza, bilim kurulundaki saygıdeğer akademisyenlere ve hepsinden önemlisi bildiri sahibi kıymetli bilim insanlarına teşekkür ederiz.

EDİTÖRLER

Kırşehir 2020

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI	XIII
BİLDİRİLER	XVII
AHİLİK ÂDÂB VE ERKÂNININ TOPLUMSAL HAYATA YANSIMALARI Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK	1
MESLEK AHLAKI VE AHİLİK Prof. Dr. Abdullah SOYSAL	21
MESLEK AHLAKI VE AHİLİK Doç. Dr. Adil ŞEN	39
EDEBİYATIMIZDA AHİLİK VE GÖKHAN MARAŞ'IN AHİ EVRAN ROMANI Doç. Dr. Ahmet DOĞAN	49
TİCARET AHLÂKI VE AHİLİK Doç. Dr. Ahmet İnanır	69
CUMHURİYET SONRASI TÜRK EDEBİYATINDA AHİLİĞİN YANSIMALARI: BEŞ ŞEHİR ÖRNEĞİ Araş. Gör. Aynur KURT	79
SİVİL TOPLUM BOYUTUNDA AHİLİK Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ	89
AHİLİK GELENEĞİNDE EL EMEĞİNE, HELAL KAZANCA VE KANAATE DAYALI BİR İKTİSADİ HAYATIN BUGÜNE YANSIMALARI Prof. Dr. Ekrem ERDEM	107
İSLAM İKTİSAT DÜŞÜNCESİ VE AHİLİK GELENEĞİNDE DEVLET VE PİYASA MESELELERİNE DAİR BAZI TESPİTLER Prof. Dr. Ekrem ERDEM	121

GÜNÜMÜZ İŞLETMELERİNİN AHİLİK KÜLTÜRÜ VE İLKELERİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN BİR ALAN ARAŞTIRMASI Araş. Gör. Dr. Esra KIZILOĞLU Prof. Dr. Tahir AKGEMCİ Dr. Öğr. Müveddet KONUŞKAN BAYRAKTAR	137
AHİLİK İLKE VE AMAÇLARININ GÜNÜMÜZ İŞ HAYATINA YANSIMALARI Dr. Öğr.Üyesi Fatih ÇELİK - Burak ÇELİK	165
MESLEK VE TİCARET HAYATININ DÜZENLENMESİNE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER VE AHİLİK Prof. Dr. Fazıl YOZGAT	179
ROMANDAN SİNEMAYA DİRENİŞ KARATAY'DAAHI EVRAN VE AHİLİK KÜLTÜR Araş. Gör. Hakan ÇALIK	205
MESLEK AHLAKI VE AHİLİK Prof. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK	219
AHİLİĞİN DAYANDIĞI FÜTÜVVET ANLAYIŞININ GELİŞTİRDİĞİ AHLÂKÎ TUTUM VE DAVRANIŞLAR EBÛ ABDURRAHMAN MUHAMMED ES-SÜLEMÎ ÖRNEĞİ Prof. Dr. İbrahim İŞİTAN	227
KUR'ÂNÎ DEĞERLERİN AHİLİK KÜLTÜRÜNDEKİ / AHLAKINDAKİ İZDÜŞÜMLERİ VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI Dr. Öğr. Üyesi İsa KANİK	261
BACIYAN-I RUMDAN GÜNÜMÜZE ULAŞAN KADIN UYGULAMALAR Dr. Öğr. Üyesi Kader ALTIN	303
AHİLİK BAĞLAMINDA TASAVVUFİ DÜŞÜNCENİN GÜNÜMÜZ ÇALIŞMA HAYATINA YANSIMALARI Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE	311
AHİLİK VE MÛSİKÎ Prof. Dr. Kubilay KOLUKIRIK - Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Erhan YİĞİTER	319
AHİLİĞİN TÜRK TOPLUM HAYATINA AKSİ "BİZ OLMA" Prof. Dr. Kudret ALTUN	329
AHİLİĞİN GÜNÜMÜZE YANSIMASI DEMİRYOLU MESLEK OKULU Mehmet Can ÇETİN	335
İKTİSAD VE AHİLİK Doç. Dr. Mehmet Nuri GÜLER	349

TİCARET VE AHİLİK	
Doç. Dr. Mehmet Nuri GÜLER	371
GÜNÜMÜZ İNSANININ HAYATA BAKIŞ AÇISI VE AHİLİK	
Prof. Dr. Mehmet Saffet SARIKAYA	391
OSMANLI DEVLETİNDE AHİLİK, VAKIFLAR VE SOSYAL GÜVENLİK	
Prof. Dr. Mustafa ALKAN	397
SOSYAL DAYANIŞMA (SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ) VE AHİLİK	
Prof. Dr. Mustafa SARIBIYIK	411
KAPİTALİST EKONOMİDEN İNSANİ BİR EKONOMİYE REFERANS: AHİLİK İKTİSADİ DÜŞÜNCE	
Dr. Öğr. Üyesi Oktay AKTÜRK	419
AHİ MÜESSESESİ İÇERİSİNDE YERALAN ESKİ TÜRK KÜLTÜRÜ UNSURLARININ GÜNÜMÜZDEKİ İZLERİ	
Dr. Öğr. Üyesi Rıfat İlhan ÇELİK	433
TOPLUM EĞİTİM MODELİ OLARAK AHİLİK	
Prof. Dr. Rüştü YEŞİL	443
KIRŞEHİR'DE TİCARET HAYATINA YÖN VEREN MESLEK KURULUŞLARI (KESOB, KESKK) VE ONLARIN YARIM ASIRLIK BAŞKANI AHİ BABA MUSTAFA KARAGÜLLÜ (1928-2018)	
Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ - Doktora Öğr. Enis YALÇIN	469
21. YÜZYILDA AHİLİK VE MARAŞ ESNAFI	
Prof. Dr. Selma YEL - Doç. Dr. Cengiz ÖZMEN	485
BACIYAN-I RUM'DAN GÜNÜMÜZE AİLE BÜTÜNLÜĞÜNDE DEĞİŞENLER	
Dr. Öğr. Üyesi Suzan YILDIRIM	501
TÜKETİCİ HAKLARI VE AHİLİK İLKELERİ	
Dr. Yakup GÜZEL	521

AÇILIŞ KONUŞMALARI

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU BAŞKANI PROF DR AHMET GÖKBEL'İN AÇILIŞ KONUŞMASI

Sayın Belediye Başkanım

Değerli Rektörüm

Değerli dekanlarımız, müdürlerimiz, hocalarımız, bu pandemi döneminde yüz yüze katılım sağlamak için buraya kadar gelen çok kıymetli misafirlerimiz hoş geldiniz safalar getirdiniz.

Sayın Rektörüm, sanırım 2015 yılı son çeyreğinde ya da 2016 senesi başında Ahi Evran-ı Veli'nin burada yatması nedeniyle zatiâlinizi Kırşehir'de Ahilikle ilgili yapılan çalışmalar konusunda bilgilendirmiştik. Ahiliğin merkezi olarak Kırşehir'in ev sahipliğinde Ahilikle ilgili çeşitli toplantıların yapıldığını ancak bu toplantılarda tekrara düşüldüğünü belirtmiştik. O andan itibaren sizin, “biz öyle bir literatür oluşturalım ki bir daha Ahiliğin tarihi hakkında çalışmaya gerek duymayalım. Bundan sonra Ahilikten ne gibi çıkarımlar yapacaksak ona eğilelim” şeklinde bir talimatınız olmuştu. Bunun üzerine bu yıl sonuncusunu yaptığımız, dört yıllık projeyi hayata geçirdik.

Bu proje dâhilinde Ahiliğin tarihini dörde ayırdık. İlk sempozyumumuzda (2017) Ahiliğin menşeinin aydınlatılması üzerinde yoğunlaştık. Söz konusu sempozyumda Ahi Evran öncesi Ahiliğin temelleri üzerinde yaklaşık 70 bildiri sunuldu. Bu 70 bildiri yaklaşık 1000 sayfa olarak 2 iki cilt hâlinde yayınlandı. Sonraki sene (2018) yaptığımız ikinci sempozyumda 13. yüzyıl ile 16. yüzyıl arasındaki Ahiliği inceledik. Altı asırlık Osmanlı döneminin ilk üç asrını ele aldığımız bu sempozyumun ardından 2019 senesinde Osmanlı'nın ikinci üç asrını, yani 16. yüzyıldan 1923'e kadar olan dönemini masaya yatırdık. Üç yılda sunulan bildiriler, yaklaşık biner sayfadan oluşan ikişer ciltlik kitaplar hâlinde basıldı. Dört aşamalı planladığımız sempozyumların bu sene sonuncusunu ve belki de en önemlisini düzenliyoruz.

Son sempozyumumuzu gönül isterdi ki daha geniş bir salonda yapalım. Ancak pandemi döneminde bu şekilde bir uygulamanın daha sağlıklı olacağını düşündük. Bu son sempozyumumuzda 40 civarında bildiri sunulacak. Ahiliği bu kez 10 başlık altında 10 oturumda inceleyeceğiz. Bu sunumların 15'i uzaktan online katılım yoluyla

olacak, 25'i ise yüz yüze bu salonda sunulacaktır. Programımız iki gün süreyle devam edecektir. Yapacağımız sempozyum dâhil olmak üzere bu dört yıllık süreç içerisinde yapılan çalışmalarla toplam 200'ün üzerinde bildiri ile yaklaşık 4000 sayfalık bir Ahilik literatürü de oluşmuş olacak. Bundan sonra belki de Ahiliğin tarihi konusunda bir daha sempozyum düzenlemeyeceğiz. Bu son sempozyumumuzda Ahiliği, “Ahiliğin Günümüze Yansımaları” başlığı altında ele alacağız. Konuyu çeşitli alt başlıklar hâlinde inceleyip tartışmış olacağız.

Sayın Rektörüm dört yıllık süreç boyunca yaptığımız bu sempozyumlar bir ekip çalışmasıyla gerçekleştirildi. Müsaadenizle bu ekibi oluşturan Prof. Dr. Hüseyin Öztürk, Prof. Dr. Ahmet Gündüz, Doç. Dr. Ahmet Doğan, Doç. Dr. Hasan Karaköse, Dr. Öğr. Üyesi Rıfat İlhan Çelik, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yıldırım, Öğretim Görevlisi İsmail Kasap, Öğretim Görevlisi Fatih Çil, Öğretim Görevlisi Mehmet Özdemir hocalarımıza ayrı ayrı teşekkür etmek istiyorum.

Sayın Rektörüm bundan sonra da önderliğinizde yapacağımız bazı programlar ve projeler olacaktır. Ahi Evran'a ait eserlerin tercümesi ve tıpkıbasımının yapılarak bu hususta Üniversitemizin bir merkez hâline getirilmesini hedefliyoruz. Bir diğer önerimiz de Ahiliğin temel prensiplerine dayanılarak kaleme alınan Fütüvvetnamelerin tercüme edilmesi, bu konuda Üniversitemizin öncü ve merkez konumunda yer alacağı projenin hayata geçirilmesidir. İki gün sürecek programın verimli ve başarılı geçmesi dileğiyle teşekkür ediyor saygılar sunuyorum.

KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ
PROF DR VATAN KARAKAYA'NIN AÇILIŞ KONUŞMASI

Değerli Protokol,
Çok Kıymetli Hocalarım,
Değerli Basın Mensupları,

Ahiliğin Günümüze Yansımaları başlığıyla tertiplemiş olduğumuz sempozyumumuza öncelikle hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Değerli hazırım, biraz önce rektör yardımcımızın da ifade ettiği gibi Ahiliğin, paha biçilemeyecek bir değer olduğuna inandığımız için, göreve başladığımız ilk andan itibaren peşine düştük. Bu değeri ortaya çıkaracak bilimsel bilgiyi derlemek ve Ahiliği tarihî delilleriyle ortaya çıkarmak üzere 2015'te aldığımız kararları 2017'de hayata geçirmeye başladık. İlkini 2017 senesinde gerçekleştirdiğimiz sempozyumlara 2018, 2019 ve 2020 yıllarında düzenli olarak devam etmek suretiyle Ahiliğe dair bazı bilgileri bizden sonrakilere miras olacak bir hâle getirdik. Zira toplumların mirası, edinebildikleri ve kayıt altına alabildikleri bilgidir. Bu miras bundan sonra da yüzyıllar boyunca değerlendirilecektir.

Ahilik sadece bir esnaf hareketi olarak düşünülmemesi gereken bir teşkilattır. Ahilik bir insan yetiştirme modelidir. Bizim, insanı kaybolduğu çağda tekrar bulabilmek; materyalizmde maddeleşmiş insanı manasıyla buluşturmak için bir uğraşa, bir yol ve yöneme ihtiyacımız vardır. Aksi hâlde bedenlerini bizim beslediğimiz ama ruhlarının dışımızda olduğu bir gençlikle ileriye hazırlık yapamayız. Bu çok ciddi bir meseledir. Bu gençlerimizin iş sahibi olmasının çok çok fevkinde bir durumdur. Bunu böyle anlamamız ve bu yönde hazırlık yapmamız gerekiyor. Gayemiz günü kurtarmak değil, ülkeyi istikbale hazırlamak olmalıdır. Bireysel gayretlerimizle kendi çerçevemizde veya dairemizde olanların belki istikbalini ekonomik olarak sağlarız fakat ruhlarda olan yangınlara çare bulamadığımız takdirde toplumun bir yanı mutlaka yanacaktır.

Ahiliğin, bahsetmiş olduğum sıkıntılara bir çare olacağına inandığımız için bu yola çıktık. Çünkü tarihî vesikalar bize bunun böyle olduğunu gösteriyordu ve artık Ahilik, bir insan yetiştirme modeli olarak ortaya çıkmış bulunuyordu. Yalnız burada şunu vurgulamak isterim. Ahiliğin sadece kendi konsepti içerisinde değerlendirilecek bir şey olmadığı kanaatindeyim. Bütün içerisindeki yerini de iyi tespit etmemiz lazım. Ahilik değerlerini nereden, hangi medeniyetten aldı? Antik Yunan'dan mı, Mısır'dan mı? Yoksa Ahilik, İslam medeniyeti dediğimiz, kaynağı son Peygamberle birlikte değer olarak ortaya konulmuş, o değerın metotlaşıp sosyal hayata nüfuz ettiği bir hâlin mi adıdır? Sonuçları nedir? Düzgün ticaret, güçlü bir askerî organizasyon ve mükemmel bir içtimai hayat olan Ahilik, araştırmaya da yaşamaya da değer bir yapıdır. İşte Ahilik adına zihnimizde oluşan tasavvurumuz budur ve bunu hayata geçirmek için öncelikle söz konusu birikimi toplamamız gerekiyor kanaatindeyim. Söz konusu dört sempozyum buna atfen yapılan bir iştir.

İbni Sina tarafından teorik ve pratik felsefe olarak belirtilen iki önemli unsur vardır. Teorik felsefede o gün için aklın gerçek rolünü bilmek, insanlar üzerine vazife yapıldı. Daha sonra bu gerçeklikten hareketle pratik felsefede devlet, iktisat, aile ve sosyal yapıların inşası bu hakikatten kaynaklı olarak doğdu. İşte Ahi Evran-ı Veli de bu hakikat üzerinden ticareti öne çıkararak en büyük sosyal yapı olan iktisadi yapının metodunu ve inşasını ortaya koyan büyük bir velidir. Ama bunlar sadece çarşıda esnaflık yapan değil, akşam ruhlarını eğitip sabah o tazeliikle insanlara rahmet salan bir görüşün müntesipleridir. Bunlar bugün bizim iyi insan ve ahlaklı insan dediğimiz insanı, yeniden yaşatmak için tekrarlamak zorunda olduğumuz şeylerdir. Yani Ahilik değerleri sadece tarihin bir dönemine düşülmüş notlar değildir. Eğer insanı gerçekten bu değerler ile yeniden inşa edeceksek bunların bugün yaşanıyor olması gerekir. Şayet pazarlarımızda, çarşılarımızda esnafın ben siftahı yaptım, diğerini de diğer arkadaşımın yapın diye tavsiyede bulunabilecek hareketleri varsa iyiye gidiyoruz demektir. Yok hepsini ben alayım, kapitalist mantıkla diğerinin camı cehenneme deniliyorsa burada rahmet olmaz, burada birlik olmaz, burada kardeşlik olmaz. Toplumun ruhunda kardeşliği tesis edemediğimiz sürece bütün yapıp ettiklerimiz akim kalır.

Değerli akademisyenler, değerli protokol, bunları sadece törenlerin mevzuu yapmaktan ziyade hayatın bir parçası hâline getirmemiz gerekir. Nasıl yaşanacağı noktasında egzersizler yapmamız lazım. Bu anlamda, esnaf topluluklarına Ahilik öğretisi ile ilgili yapacağımız bu seneki projenin beni heyecanlandırdığı söylemeliyim. İnşallah artık Kırşehir esnafıyla birlikte Ahilik ruhunun derinliklerini yakalayarak gönüllerde Ahilik, kardeşlik ruhunu inşa ederek böyle bir süreci başlatacağız. Umuyorum ki bu Kırşehir’den yapılacak bu çalışma diğer şehirlerimize de model olacak bir çalışma olur. İnsanları eğiteceğiz. Çünkü insanları eğitebildiğimiz kadar büyürüz. Diğerleri var olanı muhafazadır. Kalite vermek istiyorsak önce insanın yaratılışında değişim eksenini olan bilgiyi girmek zorundayız. Bilgiyle değiştirmek zorundayız.

Bugünkü sempozyumumuzla birlikte Ahiliğin tarihine dair derleme, toplama süreçlerini tamamlamış olacağız. Bugüne kadar seri hâlde dört sempozyum gerçekleştirdik. Bu sempozyumlara emek veren başta rektör yardımcım Prof. Dr. Ahmet Gökbel ve ekibi olmak üzere, bu sempozyumların yapılmasına destek veren Ticaret Bakanlığımıza, Esnaf Sanatkarlar Genel Müdürlüğüme, TESKOMB, TOBB ve TESK’e de huzurlarınızda teşekkür ediyorum. Çünkü finansman yönüyle dört yıl boyunca bunlar desteklerini esirgemediler. Sempozyumlarımızı, “Ahilik Haftası” içerisinde haftanın dışında ama onun içerisindeki programlardan olmak kaydıyla dört yıl boyunca devam ettirdik. Dört yıllık bu süreç neticesinde 200’ü aşkın bildirinin yer aldığı, yaklaşık 4000 sayfa olan, yedi ciltlik bir kitapla Ahilik kayıt altına alınmış oluyor. Bu eserleri bizden sonrakilere gurur duyacağımız bir miras olarak bırakıyoruz. Umuyorum ki bu miras; iktisatta, edebiyatta, tarihte, felsefede Batının geldiği noktadaki sapmaları bir yana bırakarak kendi değerlerini yeniden gözden geçiren bir araştırma niyetine zemin hazırlar.

Bugün sonucusunu düzenlediğimiz sempozyumda çok kıymetli akademisyenlerimiz “Ahiliğin Günümüze Yansımaları”nı değişik veçheleriyle sizlerle tartışmaya açacaklar. Çok faydalı bilgiler elde edeceğimiz kanaatindeyim. Ben, çalışmalarınızda başarılar diliyorum ve hayırlı bir sempozyum süreci olması temennisiyle saygılar sunuyorum.

VI. ULUSLARARASI
AHİLİK
SEMPOZYUMU

Ahiliğin Günümüze Yansımaları

THE VI. INTERNATIONAL
SYMPOSIUM OF AKHISM

22-23 Ekim|October 2020 KIRŞEHİR

BİLDİRİLER

**AHİLİK ÂDÂB VE ERKÂNININ TOPLUMSAL
HAYATA YANSIMALARI**

REFLECTIONS OF THE AKHISM ETIQUETTE AND
PRINCIPLES ON SOCIAL LIFE

Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK
Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
akavak@karabuk.edu.tr

ÖZET

İslam kültür ve medeniyetinin yeni nesillere aktarılmasında dinî tasavvufî kurumların katkısı büyük olmuştur. Bu kurumların faaliyetleri sayesinde, İslam'ın ahkam, ahlak ve maneviyatı toplumsal hayatın her alanında dinamizmini korumuştur. Toplumsal yaşamın farklı alanlarında başarılı hizmetlerde bulunan tasavvufî kurumlardan biri de esnaf ve sanatkârlar arasında teşkilatlanan Ahîliktir. Ahîlik kurumu, Abbasi halifesi Nasır Lidinillah'ın İslam dünyasındaki fütüvvet birliklerini birleştirmek için başlattığı çalışmaların en büyük meyvelerinden biri olmuştur. Ahîler esnaf teşkilatı olarak mensuplarını eğitirken çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi merhalelerden geçerek bu kurumsal yapıya dahil olmalarını sağlamışlardır. Teşkilat mensuplarının ahlakî ve manevî eğitimleri ise Ahî zaviyelerinde verilmiştir. Ahîlik âdâb ve erkânının yer aldığı "fütüvvetnâmeler"den, ahlakî prensip ve davranışların yazılı kaynakları olarak istifade edilmiştir. Bu prensipler, ahînin hem meslektaşları hem de toplumsal hayatta diğer kesimlerle olan ilişkilerinde belirleyici olmuştur. Çıraklık döneminden itibaren aldığı dinî, tasavvufî ve meslekî eğitim sayesinde ahîler, Osmanlı toplumunda ahlak, eğitim, sosyal dayanışma ve yardımlaşma, üretim ve ekonomi, insanî ve İslamî değerlerin müdafaası gibi pek çok alanda örnek ve dinamik bir tasavvufî zümre olarak hizmet etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ahîlik, Ahî Evren, Esnâf Teşkilatları, Ahîlik Âdâbı, Şed Kuşanmak

ABSTRACT

The contribution of religious mystical institutions to the transfer of Islamic culture and civilization to new generations has been great. Thanks to the activities of these institutions, the provisions, morality and spirituality of Islam preserved its dynamism in all areas of social life. One of the Sufi institutions that provide successful services in different areas of social life is Akhism, which was organized among tradesmen and craftsmen. The Akhi institution has been one of the biggest fruits of the efforts initiated by the Abbasid caliph Nasır Lidinillah to unite the futuwvet unions in the Islamic World. While the Akhi community trained their members as an organization of tradesmen, they passed through stages such as apprenticeship, journey-manship and mastership and ensured them to be included in this institutional structure. The moral and spiritual training of the members of the organization was given in Akhi lodges. The "futuwvetnames" in which the Akhism etiquette and principles take place, have been used as written sources of moral principles and behaviors. These principles have been determinant in

the relations of the Akhi both with his colleagues and with other segments of social life. Thanks to the religious, mystical and vocational education they received since the apprenticeship period, the Akhi community served as an exemplary and dynamic sufi group in many areas in Ottoman society, such as morality, education, social solidarity, production and economy, and the defense of human and Islamic values.

Key Words: *Akhism, Akhi Ewran, Tradesmen organizations, Etiquettes of Akhism, To wear Shed*

GİRİŞ

İslam dünyasında dinî tasavvufî kurumlara toplumsal hayatta gösterilen teveccühün temelinde, bu kurumların asırlar boyu gönüllülük esasıyla halka yönelik yürüttükleri insanî ve İslamî hizmetler yatmaktadır. Bu tasavvufî kurumlar tarihi ve doğal gelişimleri içinde birbirlerinin faaliyet alanlarına müdahale etmeden toplumun hemen her tabakasına hitap etmeyi başarmışlardır. Toplumun ahlak ve maneviyatını yükseltme ortak hedefine sahip olarak hareket eden bu kurumların, altyapılarını toplumun farklı tabakaları arasında güçlendirerek her kesimi kuşatma yoluna gittikleri görülür. Bu durum İslam toplumunda asırlar boyu bu alanda doğal bir sinerjinin oluşmasının yolunu açmıştır.

Ahîlik¹ teşkilatı da başta sanat ve iktisat alanı olmak üzere çeşitli alanlarda faaliyet yürütmüş tasavvufî neşveye sahip kurumlardan biridir. Şemseddin Sâmî onların tasavvufî ilişkilerine dikkat çekerek Ahîliğin tasavvufî bir zümre olarak ortaya çıktıklarını belirtir. “Devlet-i Selçukiyenin evâhirinde zuhur etmiş bir güruhtur ki esasları tarik-i tasavvuftan ibaret olup beynlerinde bir sır vardı. Muâhât-ı beşeriyeye riâyet edip birbirlerine ve ale'l-umum ebnâ-yı cinslerine muâvenet etmeyi birinci vazife addederlerdi....”²

Ahîliğin bir kurum olarak tarihi süreç içindeki gelişiminde fütüvvetle ilişkisi hakkında farklı görüş ve yaklaşımların bulunduğu bilinmektedir. Anadolu Ahîliğinin buraya göç eden esnaf ve sanatkârlar tarafından teşkil edilen ve Türklerin bu alandaki tecrübe ve geleneklerinin ürünü olan bir kurum olarak görenlerin yanında,³ bu kurum, dinî ve siyasî açıdan Abbasi halifesi Nâsır Lidinillah’ın temelini attığı Fütüvvet

1 Ahîliğin köken itibarıyla Arapça kardeşim anlamına gelen “ahî” kelimesi yahut Türkçe’de eli açık, cömert ve yiğit anlamına gelen “akı” kelimesinden geldiği hususunda farklı görüş ve yorumlar bulunmaktadır. Bk. Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 43-44.

2 Şemseddin Sami, *Kâmûsu 'l-A'lâm*, Mehran Matbaası, İstanbul 1306, II/806.

3 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 43-48.

Teşkilatı'na bağlı olarak kurulmuş bir Türk fütüvvet hareketi olarak adlandırılanlar da vardır.⁴ Diğer taraftan Ahîliğin fütüvvetle ilişkili olarak tarihi süreçte gelişip şekillenen bir zümre olduğu,⁵ bunun sadece Türklerin Anadolu'ya gelişiyle ilk defa ortaya çıkan bir kurum olarak görülmemesi gerektiği ifade edilmektedir.⁶ Anadolu ahîliğinin kurumsallaşmasından önce özellikle İran ve Türkistan bölgelerinde yaşayan sûfi-meşrep, meslek erbabı, siyasî ve askerî vasıfları olan çok sayıda ahîden bahsedilmektedir⁷ ki bu bilgiler Anadolu Ahîliği ile ilgili son görüşün daha isabetli olduğunu ortaya koymaktadır.

Ahîliğin temelini oluşturan fütüvvet, gelişmiş bir toplumsal kurum olmasa da taşıdığı anlam itibariyle Kur'an'da, İslam öncesi Arap toplumunda somut örnekleriyle bulunduğu bilinmektedir. Bu yönüyle fütüvvetin İslam'dan sonra süreç içinde gelişerek Ahîlik teşkilatına dönüştüğü genel kabul görmektedir. Fütüvvetin resmi bir kimliğe bürünmesi ise Abbasi halifesi Nâsır Lidinillah (ö. 622/1225) döneminde gerçekleşmiştir.⁸ Nasır Lidinillah İslam dünyasındaki fütüvvet birliklerini birleştirmek suretiyle otoritesini güçlendirmeyi hedeflemiş, bu amaçla İslam beldelelerine bu konuda tavsiyelerde bulunmuştur.⁹ Bu meyanda özellikle Anadolu'da Ahîliğin kuruluşunda bizzat halifenin görevlendirdiği "Şeyhu'ş-şuyûhi'r-Rûm" olarak adlandırılan Evhadüddin Kirmanî (ö. 635/1238) ve beraberindeki heyetin¹⁰ etkisi büyüktür. Bu yönüyle düşünüldüğünde fütüvvet ülküsünün İslam'ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkand, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkarlar arasında yaygınlaştığı¹¹ nihayet Anadolu'da Ahîlik adıyla ciddi ve güçlü bir teşkilata dönüştüğü söylenebilir. Şeyh Ömer Şihabüddin Sühreverdî'nin (ö. 632/1234) Konya'ya gelişiyle başlayan Ankara'da Ahî Şerefeddin, Konya'da Ahî Türk'ün gayretleriyle şekillenen Ahîlik teşkilatı,¹² Ahî Evren ile Anadolu'da iyice kurumsallaşmıştır. İlim, tasavvuf, sanatkarlık ve liderlik yönleriyle tanınan Ahî

4 Mikayil Bayram, *Ahi Evren (Şeyh Nasiru'd-din Mahmud el-Hoyî) Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008, s. 42.

5 M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 48.

6 Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 193-197.

7 Alireza Moghaddam, "13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahîlik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji", (Doktora Tezi), *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2017, s. 79-96.

8 Muharrem Çakmak, "Ahîliğin Tasavvufi Temelleri ve Ahîlik Fütüvvet İlişkisi", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 13, 2014/1, s. 150.

9 Ziya Kazıcı, "Ahîlik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1988, I/540; Angelika Hartmann, "Nâsır Lidinillah", *Ahîlik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014, II/154.

10 Bu heyetin başında Evhadüddin Kirmanî yer alırken adından bahsedilen diğer üyeler içinde Şeyh Nasiruddin Mahmud el-Hoyî (Ahî Evren) ve Kirmanî'nin halifesi Şeyh Zeynüddin Sadaka bulunmaktadır. Bk. Bayram, *Ahi Evren*, s. 43.

11 Kazıcı, "Ahîlik", I/540.

12 Moghaddam, "13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahîlik", s. 145.

Evren'in¹³ adı Anadolu Ahîliği ile adeta özdeşleşmiştir. Ünlü seyyah İbn Battûta, Anadolu'daki seyahatinde içinde Manisa, Balıkesir, Niğde, Aksaray, Konya, Bolu, Kastamonu, Sivas, Gümüşhane ve Erzurum'un da yer aldığı pek çok şehirde Ahîlerin varlığından ve faaliyetlerinden bahseder.¹⁴ Onun sıkça Ahîlerden bahsetmesi o dönemde Ahî zaviyelerinin yaygın bir şekilde toplumsal hayatın içinde aktif rol oynadıklarını göstermektedir.

Bu tasavvufî kimliklerinin yanında Ahî teşkilatı Anadolu'da siyaset alanında da adından bahsettirmiştir. Bir dönem küçük yönetim birimleri oluşturacak kadar teşkilatlanmışlardır. Şemseddin Sâmî, Ahîlerin siyaset alanına girişlerini "...bunlar birçok vakit böyle tarikat ve dervişlikle kanaat ettikten sonra, nihayet içlerinden bazıları hükümet sevdasına düşerek, devlet-i selçukiyenin tezelzülünden istifade ederek, Ankara ve Sivas cihetlerinde bazı küçük hükümetler teşkil etmişlerdi..."¹⁵ cümleleriyle anlatmaktadır.

Selçuklunun son döneminde faaliyetleriyle toplumsal alanda tanınan Ahîler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda olumlu rol oynamışlardır. Osman Gazi ve oğlu Orhan Gazi dönemlerinde Şeyh Edebalı,¹⁶ Şeyh Ahî Şemseddin, Edebalı'nın yeğeni Ahî Ha-

13 Taşköprüzâde, Ahî Evren'i "eş-Şeyh el-Ârif billah Ahî Evrân" olarak tanıttıktan sonra ondan duâsı makbul ve keramet sahibi bir zât olarak bahseder. Pîr-i pîran, ahî-i devrân, sultan gibi sıfatlarla anılan Ahî Evren, debbağların (dericilerin) piri olarak tanınmıştır. Bir dönem Bağdat'ta bulunmuş ve oranın ilim, sanat ve irfanından istifade imkânı bulmuştur. Abbasi halifesi Nâsır Lidinillah'ın kurduğu Fütüvvet Teşkilatı'na girmiştir. Bu nedenle halifenin Anadolu'da fütüvvet birliklerinin organize edilerek güçlü bir esnaf teşkilatının oluşturulması için görevlendirdiği ve Evhadüddin Kirmani'nin başında bulunduğu heyette Ahî Evren de yer almıştır.

Ahî Evren'in Anadolu'da güçlü bir altyapıyla organize ettiği ilk Ahî esnaf topluluğunu Kayseri'de teşkil ettiği bilinmektedir. Kendi mesleği olan dericilikle işe başlayan Ahî Evren bu amaçla Kayseri'de deri atölyelerinden oluşan büyük bir mahalle teşkil etmiştir. Daha sonra Konya'ya geçerek bir taraftan dericilik faaliyetlerini orada yürütürken, diğer taraftan Ziyâ ve Lâlâ hanikâhlarında müderrislik görevinde bulunmuştur.

Ahî Evren, müderris, sûfî, tabib, filozof ve debbağ gibi farklı kimlikleri cemedan çok yönlü bir şahsiyet olarak tanıtılmıştır. Anlaşılan ilim, felsefe ve tasavvuf düşüncesi onun esnaflık ve sanatkarlık kabiliyetiyle birleşince güçlü, girişimci ve teşkilatçı bir lider ortaya çıkmıştır.

Ahî Evren Moğollara karşı 1243 yılında Kayseri'de silahlı mücadeleye girişen Ahîlerin katledilmesi ve kurdukları esnaf teşkilatlarının yıkılıp yıkılması ve o dönem Konya'da gelişen bazı hadiseler sebebiyle Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin oğlu Alaaddin Çelebi ile birlikte Konya'dan ayrılarak Kırşehir'e gitmişlerdir. Bk. Taşköprüzâde, *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fi 'ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, Dersaadet Basım ve Dağıtım, İstanbul, t.s., s. 12; Bayram, *Ahî Evren*, s. 16-35; İlhan Şahin, "Ahî Evran", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1988, I/529.

14 İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim et-Tancî, *Rihletu İbn Battûta Tuhfetü'n-nüzzâr fi garâibi'l-emsâr ve 'acâibi'l-esfâr*, el-Matbaatu'l-Ezheriyye, Mısır 1928), I/181-204.

15 Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, II/806

16 Şeyh Edebalı'nın bir ahî şeyhi değil vefaiyye tarikatı mensubu olduğu hususunda da ciddi bir iddia bulunmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak tarafından ortaya atılan bu iddia ve öne sürülen deliller ile ilgili

san gibi Ahîlik mensuplarının, devleti temsil eden en üst düzey şahsiyetler tarafından ağırlandığı ve pek çok hadisede bu şahsiyetlerle birlikte hareket edildiği bilinmektedir.¹⁷ Ahîler Osmanlı Devlet teşkilatı güçlendikten sonra esnaf teşkilatı mahiyetinde kalmışlardır.¹⁸

Ahîler sahip oldukları tekkelerle dinî tasavvufî bir özellik arz ederken, esnaf teşkilatı mensupları olarak da ekonomi ile doğrudan ilişkili olmuşlardır. Sahip oldukları dinî ve tasavvufî kimlik esnaf kimliklerini olumlu yönde etkilemiş, bu sayede toplumsal alanda maneviyatı yüksek, ahlaklı, dürüst, girişken ve aktif bir zümrenin teşekkülü gerçekleşmiştir. Bu zümre Türklerin Anadolu'ya göçü sırasında gelen sanat erbabının himaye edilmesi, sahip oldukları sanatlarını icra etmelerine imkân tanınması ve bunların birbirleriyle ilişkilerini düzenleme hususunda Ahî teşkilatları çok esaslı ve önemli rol oynamışlardır.¹⁹

İslam toplumunda uzunca bir süre iktisadi hayatın en temel taşıyıcılarından biri olan esnaf ve sanatkarları kendi çatısı altında toplayan Ahîlik hakkında yapılan ilk çalışmalar, İslam dünyasında fütüvvet konusunu araştıran oryantalistlerin araştırmaları ile başlamış, bunu Müslüman Arap bilim adamlarının yaptığı araştırmaların takip etmiştir.²⁰ Türkiye'de Ahîlik hakkında ilk bilimsel fikirleri ortaya atan kişinin ise Fuad Köprülü olduğu ifade edilir.²¹

1. AHİLİK ÂDÂB VE ERKÂNI

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde esnaf teşkilatlanması olarak ciddi bir toplumsal konuma sahip olan Anadolu Ahîliği, *Kâmûsu'l-A'lâm*'da da tanıtıldığı üzere²² temelde tasavvufî bir harekettir. Tarikatlar içinde şekil itibariyle Rifâî, Mevlevî, Bektaşî ve Halvetî ayin ve erkanlarına benzerlik arz etmektedir.²³ Ahîlik prensipleri İslam ahlakı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu prensipleri içeren ve Ahîliğin iç tüzüğü olarak da adlandırılabilir yazılı belgeler "fütüvvetnâme" adıyla ahî zaviyelerinde asırlarca okutulmuştur.

detaylı bilgi için bk. Ahmet Yaşar Ocak, *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 13-21

17 Baron Joseph Van Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983, I/87-88; Halil İnalçık, *Devlet-i 'Alîyye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, I/34-35; Moghaddam, "13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahîlik, s. 156-157.

18 Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, s. 49.

19 Bayram, *Ahi Evren*, s. 47.

20 Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 183.

21 Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 183.

22 Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, II/806.

23 Bayram, *Ahi Evren*, s. 65.

Ahîlik Teşkilatının idarî yapısında şu beş mertebeden bahsedilir.²⁴

1. Şeyhü'l-meşâyih,
2. Şeyh,
3. Halife,
4. Ahî bölükleri,
5. Yiğitler.

Ahîler esnaf teşkilatı olarak mensuplarını eğitirken çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi merhalelerden geçerek bu kurumsal yapıya dahil olmalarını sağlamışlardır. Ahîlik teşkilatına ilk defa girenlere *yiğit* yahut *çırak* adı verilmiştir. Esnaf ve sanatkârlar arasındaki düzen ve intizamı sağlayan kişilere ise *yiğitbaşı* veya *server* denilmiştir. Ahîlik teşkilatında her sanat ve ticaret kolunun bir piri bulunmaktadır. Bu pîrler genel olarak “Ahî baba” adıyla anılmakla beraber *şeyh*, *halife* yahut *nakib* olarak da adlandırılmıştır. Hepsinin en üst makamında bulunana ise *Pîr-i pîran* veya *Şeyhü'l-meşâyih* denmiştir. Anadolu’da bu paye ile ilk anılan kişi Ahî Evren olmuştur.²⁵

Ahîlerin tasavvufî eğitim merkezleri buldukları şehir yahut beldedeki zaviyeleri olmuştur. Burada verilen eğitim ve sohbetler sonunda her bir Ahî’nin vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbe gibi vasıflara sahip olması hedeflenmiştir. Teşkilat mensuplarının şarap içmek, zina etmek, yalan konuşmak, gıybet etmek ve hile yapmak gibi dinen yasaklanan kötü huy ve davranışlarda bulunmaları, meslekten atılmasını gerektiren davranışlar olarak tespit edilmiştir.²⁶

Ahîlik âdâb ve erkânı, esnaf ve sanatkârlar zümresinin meslekî pâyve ve uygulamalarının dinî hassasiyet ve tasavvufî neşve ile mezcedilmesinden meydana geldiğini belirtmek gerekir. Bu özelliği ile Ahîlik, tasavvufî kurumlar içinde kendine has bir yere sahip olmuştur. Bu nedenle Ahîlik teşkilatına giriş, bu kurumun özüne ve özelliklerine uygun bir usul ile gerçekleşmiştir. Bunun en yaygın şekli *şed kuşanmaktır*.

Ahîliğe giriş şerbet içmek, şed veya peştamal kullanmak, şalvar giymekle gerçekleşir. Şed, sözlükte yünden veya pamuktan örülmüş kemer, kuşak yahut peştamal anlamlarına gelmektedir. *Şed kuşanmak* ise, fütüvvet ve tarikat ehline has tasavvufî ve folklorik bir gelenektir. İslam’da şed kuşanmak, sabır, sebat ve teslimiyetin simgesi olarak görülmüştür. Mutasavvıflar arasında ilk şed kuşatan kişinin Şeyh Ömer Şihabüddin es-Sühreverdî (ö. 632/1234) olduğu ifade edilir. Bu uygulama Mevlevîyye,

24 Ramazan Karaman, “Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik”, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014, Yıl: 7, Sayı: 1, s. 99.

25 Kazıcı, “Ahîlik”, I/541: Bayram, *Ahi Evren*, s. 65.

26 Kazıcı, “Ahîlik”, I/541.

Bektâşîyye, Vefâîyye, Rifâîyye, Sa'dîyye ve Bedevîyye tarikatlarında da bulunmaktadır. Uzun bir süre devam eden bu gelenek on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında terk edilmiştir.²⁷

Ahîlikte ilerleme çıraklık, kalfalık ve ustalık şeklinde olmuştur.²⁸Bu teşkilata yeni girecek olan çırak için *yol atası edinme merasimi* yapılır ki bunun Şed kuşanma ile başladığını yukarıda değindik. Kalfalık sürecinde ise *yol sahibi olma merasimi* düzenlenir.²⁹ Kalfalık çıraklık ile ustalık arası bir statüdür. Çıraklar kalfalığa yükselilecek bilgi ve tecrübeye sahip olduklarında ustası ve kalfası tarafından başarılı bir sınavla kalfalığa geçmesine yardımcı olunmuştur.³⁰ Kalfalıktan ustalığa geçiş için adayın en az üç yıl çalışması şart koşulmuştur. Ayrıca bu süre zarfında hakkında şikâyet bulunmayan, verilen görevleri hakkıyla yerine getiren, çırak yetiştirme hususunda titiz davranan, diğer kalfalarla iyi geçinen, müşterilere iyi davranan ve bir işyerinin sorumluluğunu alabilecek seviyeye gelenler ustalığa yükseltilmişlerdir. Bu kişiler için *icâzet merasimi* düzenlenmiştir. Ustalık merasimi büyük bir manevi atmosferde gerçekleştirilmiştir. Bu sayede usta adayının din ve inançlarına olan bağlılığının iyice perçinlenmesi ve iş ahlakına, müşteri ilişkilerine, kalite ve standarda önem vermesi sağlanmıştır.³¹

Ahîlik âdâb ve erkânı içindeyedi *kapı* olarak bilinen bazı temel ahlakî davranışlardan bahsedilir.³² Bunlar:

1. Elini Açık Tut.
2. Sofranı Açık Tut.
3. Kapını Açık Tut.
4. Belini Bağlı Tut.
5. Dilini Bağlı Tut.
6. Gözünü ve Elini Bağlı Tut.

27 M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, III/314; Kazıcı, "Ahîlik", I/541; Hamid Algar, "Şed", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2010, XXXVIII/405-406; Semih Ceyhan, "Şed Bağlama", *Ahîlik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014, II/259-260.

28 Kazıcı, "Ahîlik", I/541

29 Karaman, "Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahîlik", s. 101-102.

30 Mehmet Ali Hacıgökmen, "Kalfa", *Ahîlik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014, II/49.

31 Karaman, "Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahîlik", s. 101-102; Hacıgökmen, "Kalfa", II/49; Sadık Göksu, "Ustalık Merasimi", *Ahîlik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014, II/324.

32 Karaman, "Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahîlik", s. 101; M. Saffet Sarıkaya, "Yedi kapı", *Ahîlik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014, II/347.

Bu prensip ve davranışlar, ahînin hem meslektaşları hem de toplumsal hayatta diğer kesimlerle olan ilişkilerinde belirleyici olmuştur. Çıraklık döneminden itibaren aldığı dinî, tasavvufî ve meslekî eğitim sayesinde ahîler, Osmanlı toplumunda ahlak, eğitim, sosyal dayanışma ve yardımlaşma, üretim ve ekonomi, insanî ve İslamî değerlerin müdafaası gibi pek çok alanda örnek ve dinamik bir zümre olarak hizmet etmişlerdir.

2. AHİLİĞİN TOPLUMSAL HAYATA YANSIMALARI

2.1. Dinî ve Ahlakî Alan

İslam toplumunda faaliyet yürüten tasavvufî ekol ve kurumların çalışma alanları farklı olsa da öncelikli hedefleri dine hizmet ve İslam ahlakının yaygınlaştırılması olmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında tarikatlar, açtıkları tekke ve zaviyeler yoluyla hem toplumsal alana hem de İslam kültür mirasının yeni nesillere aktarılmasına ciddi katkılarda bulunmuşlardır.

Ahîler de “...iyilik ve takva konusunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın...”³³ Kur’an düsturuna uygun olarak toplumsal hayatın en aktif kesimlerinden birini oluşturan esnaf ve sanatkarları bir araya getirme ve onları yetiştirme misyonunu üstlenmişlerdir.

Ahîler teşkilatlanırken İslam ahlakını esas almış ve buna göre hareket etmişlerdir. Bu hususta Hz. Peygamber’in “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.”,³⁴ “Sizin en hayırlılarınız, ahlakı en güzel olanlardır”³⁵ hadis-i şerifleri onlar için temel düstur olmuştur.

Hz. Peygamber’in (sav) “Hiç kimse kendi elinin emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah’ın peygamberi Davud aleyhisselam da kendi eliyle kazandığını yedi”³⁶, “(Bizi) aldatan bizden değildir”³⁷, “Güvenilir ve doğru tüccar kıyamet gününde peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraber haşrolunacaktır”³⁸ hadis-i şerifleri, üreten ve iktisadi hayata katkı sunan bir zümre olarak ahîleri motive eden hususlardan biri olmuştur. Bu şekilde onlarca esnaf ve sanat birliği teşkil edilmiş ve halkın ihtiyacı olan şeylerin üretimi helal ve sağlam bir zeminde gerçekleştirilmiştir.

33 Maide 5/2.

34 Ahmed Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, II/381.

35 Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhârî*, “Kitâbu’l-Edeb”, 39, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, VII/82.

36 Buhârî, *Sahih-i Buhârî*, “Kitâbu’l-buyû”, 15, III/9.

37 Müslim b. Haccâc, *Sahih-i Müslim*, , “Kitâbu’l-İmân”, 164, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, I/99; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, “Kitâbu’l-buyû”, 74, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, III/606.

38 Tirmizî, *Sünen*, “Kitâbu’l-buyû”, 4, III/515.

Ahîlerin İslam ahlak ve maneviyatına verdikleri önem, teşkilatın üretim, hizmet ve ticaretinin her merhalesini etkilemiştir. Bu sayede toplumsal hayatta cesur, cömert, dürüst ve adil bir esnaf ve sanatkâr zümresinin teşekkülünün mümkün olduğu bilfiil ortaya konmuştur. Bu özelliğiyle Batıdaki kapitalist sistem ve zihniyetle yetişen meslektaşlarından ayrılmışlardır.

Ahîliğin ahlak ve erkânını tespit eden ve Ömer Sühreverdî'nin (ö. 632/1234) eserleri ve sûfî inanışlarıyla zenginleşen fütüvvetnâmeler, Anadolu'nun her tarafına yayılmıştır. Şehirlerde ve köylerde fütüvveti benimseyen ahî zaviyeleri kurulmuş, Sultanlar ve özel kişiler, vakıflar yaparak bu zaviyeleri desteklemişlerdir. Osman Gazi ve Orhan Gazi dönemlerine ait vakıf kayıtları, Osmanlı ülkesinde erkenden birçok ahî zaviyesinin kurulmuş olduğunu göstermektedir.³⁹

2.2. Eğitim ve Kültür Alanı

Ahîlik teşkilatı, toplumun en aktif katmanlarından biri olan esnaf ve sanatkarları İslam ahkam ve ahlakına göre yetiştirmek suretiyle eğitim ve kültür alanına katkı sunmuştur. Haddizatında Anadolu Ahî Teşkilatı'nın temel kuruluş amaçlarından biri de ilmi, farklı sanat dallarında uygulama ve bundan toplumun faydalanmasını sağlamak olmuştur.⁴⁰

Ahîlik teşkilatında mensupların eğitimi ömür boyu devam eden meslekî ve ahlakî bir eğitimden ibarettir. Dinî, ahlakî ve meslekî kuralları mezceden fütüvvetnâmeler, bu eğitimin şehir, kasaba ve köylere kadar düzenli bir hale getirilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu fütüvvet kuralları şehir ve kasabalarda nüfusun çoğunluğunu oluşturan esnafın davranışlarını belirlerken, köylerde de gençlerin geceleri yârân veya konuk odasında toplanıp öğrendikleri⁴¹ dinî ve ahlakî kuralların temelini oluşturmuştur.

Ahîlikte çırağın kalfalık ve sonrasında ustalıkla devam eden yetişme süreçlerinde verilen eğitim, ustalık payesini aldıktan sonra bu eğitimin kişide meydana getirdiği olumlu davranış değişikliklerinin sürekli hale getirilmesi için devam etmiştir. Bu nedenle Ahîlik teşkilatı bir sanat veya meslek sahibi olan mensuplarını gündüz işyerlerinde, geceleri de zaviyelerde sosyal ve ahlaki açıdan eğitime devam etmiştir.⁴² Osmanlı zanaatları çırağ, kalfa, usta eğitimiyle öğrenildiğinden, fütüvvet âdâbı, sosyo-ekonomik yapının temel ahlakî işlevini yerine getirmiştir.⁴³

Ahîlikte, okur yazar olmayan, kendisi için gerekli dinî ve meslekî bilgilerden yoksun olan bir kişinin Ahî kimliği ile faaliyet yürütmesi uygun görülmemiştir. Bu

39 İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, I/41-42.

40 Bayram, *Ahi Evren*, s. 50.

41 İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, I/40.

42 Orhan Koçak, Fethi Gürün, "Ahilik Geleneğinin Günümüzde Sosyal İçerme Politikalarına Olabilecek Katkıları", *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2015/1, s. 132.

43 İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, I/40.

amaçla Ahî zaviyelerinde en başta okur yazarlık ve temel eğitim verilmiştir. Bunun yanında Türkçe ve Arapça dillerini öğrenmesi için gerekli eğitim altyapısı oluşturulmuş temel dinî, ilmî ve edebî bilgilerle kabiliyetli olanlara hüsn-ü hat ve musiki dersleri verilmiştir. Bu şekilde ilim ve sanata uzak olmayan bir esnaf neslinin yetişmesi sağlanmıştır.⁴⁴

Ahîlerin eğitiminde asırlardır elde edilen meslekî ve sanatsal birikimin yanında dinî ve ahlakî açıdan bu kurumun kurucu şahsiyetlerinin başında yer alan Ahî Evren'in yazdığı Farsça eserlerden de istifade edilmiştir. Bu durum Anadolu'da Farsçanın etkili olduğu ve Farsça eserlerin okunup okutulduğu süreç boyunca devam etmiştir. Farsçanın etkisini kaybetmesinin ardından Ahî Evren'in eserleri de daha az okunur hale gelmiştir.⁴⁵

Ahîler de diğer tasavvufî kurumlar gibi örgün ve yaygın toplumsal eğitime katkı sunmuşlardır. Bu amaçla sadece kendilerine ait bir zaviye açmakla kalmamış, dinî ve ilmî hayatın iki önemli sacayağını oluşturan cami ve medrese yapımına da ihtimam göstermişlerdir. Bu durum onlara dinî, tasavvufî ve mesleki eğitime aynı anda katkı sunma imkânı sağlamıştır.

Yaygın eğitim ve sohbet amaçlı olarak pek çok toplumsal alanda düzenli bir şekilde yürütülen eser okumalarında Ahî zaviyelerinin de önemli rol oynadığından bahsedilir. Bu meyanda Sıyer-i Nebi, Hamzanâme, Battalnâme ve Fütüvvetnâme, Divan, Mesnevî, Hamse, Letâif, Gazavatnâme ve Cihadiye okunması suretiyle meydana gelen okuma geleneği, Ahîlerin en önemli kültürel hizmetlerinden birini oluşturmuştur.⁴⁶

Kayseri'de debağlar çarşısının ortasında bulunan hanikâhta, Konya'da Ziyâ ve Lâlâ hanikahlarında ve nihayet Kırşehir'de kendi adıyla anılan Ahî Evren Zaviyesinde şeyhlik ve müderrislik görevlerinde bulunan Ahî Evren'in elifatında dinî ve ahlaki eğitim ve öğretim ile alakalı çok geniş bilgiler bulunmaktadır. Bu durum aslında Ahîliğin eğitim öğretime verdiği ehemmiyeti de ortaya koymaktadır.⁴⁷

Ahîlik tasavvufî meşrepli ve gönüllü bir meslekî eğitim kurumu olarak asırlarca hizmet vermiştir. Netice itibarıyla ortaya çıkan Ahîlik kurumu eğitim alanında tekke merkezli olarak faaliyet yürüten diğer tarikatlar gibi toplumsal alana olumlu katkılar sunarken, bu kurumun mensupları olan Ahîler, samimi, bilinçli, ahlaklı ve üretken sanat ve ticaret erbabı olarak İslam kültür ve medeniyetine ayrı bir renk katmışlar-

44 Koçak, "Ahilik Geleneğinin Günümüzde Sosyal İçerme Politikalarına Olabilecek Katkıları", s. 138-139.

45 Bayram, *Ahi Evren*, s. 54.

46 Hamdi Kızıler, "Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:2, 2015, s. 417.

47 Bayram, *Ahi Evren*, s. 67, 78.

dır. Özede ahîlik âdâbı olarak halk arasında yaygınlaşan ahlak ve davranış kuralları, yüzyıllar boyunca Anadolu Türk halkının milli karakterini belirlemiştir.⁴⁸

2.3. Meslek Alanı

Tasavvufun kurumsal yapıları olan tarikatlar, genel anlamda mensuplarına İslam ahlak ve maneviyatını öğretmeyi ve bunların dürüst, samimi ve üretken bireyler olarak toplumsal hayata katkı sunabilecek kişiliğe sahip olmalarını gaye edinmişlerdir. Bununla beraber bazı tarikatlar toplumun tüm kesimlerini muhatap alırken, diğer bazıları toplumun sadece bir kesimine hitap ederek onlar üzerinde yoğunlaşmayı tercih etmiştir. Örneğin Mevlevîlik daha çok sanat ve musiki ağırlıklı entelektüel kesim arasında,⁴⁹ Nakşibendîlik ilmiye sınıfı arasında,⁵⁰ Bektaşîlik Yeniçeri ocaklarında⁵¹ faaliyet yürütürken, Ahîlik ise daha çok toplumun esnaf ve sanatkarlarına hitap eden⁵² bir kurum olmuştur.

Ahî teşkilatlarının Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde asırlarca dinî, sosyal, kültürel, askerî ve ticarî açıdan toplumsal hayata yön verdikleri bilinmektedir. Bu teşkilatların en önemli hizmetlerinden biri gençlerin mesleki eğitimi ile manevî eğitimlerinin de planlanması ve toplumsal hayata katılımlarının sağlanmasıdır.⁵³

Özellikle Osmanlı döneminde Ahî teşkilatının esnaf birliklerine yeni üye kazandırırken prensiplerinden ödün vermediği ve dışarıdan bu işleyişi bozacak müdahalelere karşı tedbirler aldıkları bilinmektedir. Zaman zaman teşkilat dışından yapılan şahsi müdahaleler anında merkeze bildirilmiş ve gerekli tedbirlerin alınması talep edilmiştir. Örneğin “Karahisar-ı Sahib’te Marangozluk zümresinin kedhüdası ve yiğitbaşısı Sancak’ta marangozluk işlerine müdahale edildiği hususuyla ilgili Divan-ı Hümayun’a bir arz-ı hal göndermiştir. Bunun cevabı gecikmemiş ve Sancak kadısından duruma müdahale etmesi yönünde üstten talimat gönderilmiştir.”⁵⁴

Ahî zaviyeleri, toplumsal alanda dürüst, samimi ve ilkeli meslek erbabının yetişmesi için büyük çaba göstermişlerdir. Bu sayede halkın ihtiyaç duyduğu şeylerin üretimi ve satışında adaletten ayrılmayan, dürüstlüğü ilke edinen, kar ederken insaf sınırını zorlamayan bir esnaf kitlesinin devamı temin edilmiştir. Osmanlı döneminde on sekizinci yüzyıla kadar toplumsal alanda varlıklarını sürdüren içinde abacılar, ar-

48 İnalçık, *Devlet-i ‘Aliyye*, I/40.

49 Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Vefa Yayınları, İstanbul 2007, s. 35-36.

50 Dina Le Gall, *Osmanlı’da Nakşibendilik*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 106-108.

51 Ahmet Rifat Efendi, *Gerçek Bektaşîlik*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 27; M. Es’ad Coşan, Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektaşîlik, Server İletişim, İstanbul 2013, s. 11.

52 Çağatay, Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, s. 44.

53 Koçak, Fethi Gürün, “Ahîlik Geleneğinin Günümüzde Sosyal İçerme Politikalarına Olabilecek Katkıları”, s. 128.

54 Yücel Özkaya, 18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 88.

zuhalciler, attarlar, debbağlar, çömlekçiler, çuhacılar, dülgeler, hattatlar, kacamacılar, kayıkçılar, sahaflar, saraçlar gibi doksan ayrı meslek grubundan bahsedilmektedir.⁵⁵

“Osmanlı, iktisat sisteminde rekabet ve çatışma yerine iş birliği ve dayanışma değerlerine öncelik tanımıştır. Bu değerlerin hayata geçirildiği esnaf örgütlerine rekabet ve çatışma kötü, iş birliği ve dayanışma iyi sayılmış, birincilerden kaçma, ikincilere ulaşma ideal kabul edilmiştir.”⁵⁶ Bu sistemin toplumsal alanda hayata geçirilmesi Ahilik adab ve erkanına göre yetişmiş esnaf ve sanat erbabıyla ancak mümkün olmuştur.

2.4. Üretim ve Ekonomi Alanı

Ahiler üretimi toplumun sadece belli bir kesimine değil toplumun her kesimini içine alacak geniş bir yelpazede planlamışlardır. Yani sadece ekonomik durumu iyi olan zengin ve varlıklı kesimler değil, toplumdaki fakir ve dar gelirli insanların da alım güçleri göz önüne alınmıştır. Bu sayede zengin-fakir arasında meydana gelmesi muhtemel bir toplumsal çatışma ve ayrımcılık da önlenmiştir. “Ahilik, cemiyeti bir bütün olarak ele almak suretiyle bütün sosyal grupların menfaatini düşünmüş, çatışmacılık, vurgunculuk, serbest rekabet ve aşırı kazancı reddetmiş, uzlaşmacı sosyal ve ekonomik münasebetlerin kurulmasını hedeflemiştir. Buna bağlı olarak da sosyal adalet, din ve ahlak kuralları ile geleneklere bağlı iş ahlakıyla toplumda uyumlu bir düzen meydana getirmiştir.”⁵⁷

Ahilik ticaret ve ekonomiye bakan yönüyle Türk toplum hayatında iktisadi açıdan önemli değerler inşa etmiştir. Bu meyanda haksız kazanç, karaborsacılık, fırsatçılık, fahiş fiyatla ürün satma ve keyfi fiyatlandırma gibi hususlar yasaklanmıştır. Bu hususta teşkilat tarafından fiyat ve hammadde politikası geliştirilmiş böylece halkın zarara uğramasının önüne geçilmiştir. Bunun sonucunda bir taraftan hakkaniyete uygun ve adil bir ticaret ortamı oluşurken, diğer taraftan toplumsal yapı içinde ortaya çıkması muhtemel iktisadi eşitsizlikler ve toplumsal kesimler arasında çatışma riskleri de ortadan kaldırılmıştır.⁵⁸

Ahilik teşkilatının toplumsal alanda eski gücünü ve dinamikliğini kaybetmesiyle beraber, Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları kabul etmesi Anadolu'da üretici esnafı zor durumda bırakmıştır. Zira dışarıdan Osmanlı topraklarına fabrikasyon imalatı olarak getirilen mallar Türk sanatkarlarının üretim sürecini olumsuz etkilemiştir.⁵⁹

55 Serkan Özburun, *Kayıbolan Meslekler*, Kuveyt Türk Yayınları, İstanbul 2006, s. 24-216 (<https://www.kuveytturk.com.tr/kaybolanmeslekler>).

56 Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013, s. 68.

57 Koçak, Fethi Gürin, “Ahilik Geleneğinin Günümüzde Sosyal İçerme Politikalarına Olabilecek Katkıları”, s. 132.

58 Bahadır Darı, “Sosyal Bütünleşmede Ahiliğin Rolü”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, cilt: 1, Sayı: 2, s. 397.

59 Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 212.

2.5. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

Kur'an, Müslümanların seçkin ve örnek bir toplum olduklarını belirttikten sonra dünya hayatında bir ve beraber hareket etmelerini emreder. Aksi halde zayıf ve güçsüz düşerek izzet ve kuvvetlerini kaybedeceklerini ifade eder.

“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah’a iman edersiniz...”⁶⁰

“Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’an’a) sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşman idiniz de O kalplerinizi birleştirdi. İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz...”⁶¹

“Allah’a ve Resulüne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Sonra gevşersiniz ve gücünüz (devletiniz) elden gider. Sabırlı olun. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.”⁶²

Bu durum İslam’la müzeyyen bir toplumsal hayatın ruhuna en uygun olanıdır.

İslam toplumunun güçlü bir kurumu olarak Ahîlik de bu birliktelik ve dayanışma ruhuna uygun olarak teşkilatlanmıştır. Ahîliğin halkın inanç ve geleneklerine uygun ve toplumsal hayatta onlarla çatışmayan bir yapıya sahip olmaları, bu teşkilatın asırlarca halkla iç içe ve sorun yaşamadan faaliyet yürütmesine imkân sağlamıştır. Kurumsal olarak prensipli ve ciddi çalışan ahîler, hem kendi içinde hem de halkla sosyal dayanışma ve yardımlaşma hususunda başarılı bir yol izlemişlerdir.

Ahîler, *Esnaf Sandığı*, *Esnaf Kesesi*, *Esnaf Vakfı* veya *Orta Sandığı* adıyla kurdukları yardım havuzları yoluyla ihtiyaç sahiplerine yardım etmişlerdir. Bu yardımlardan sadece teşkilatın kendi mensupları değil dışarıda hasta olup çalışamayan, vefat edenlerin muhtaç olan yakınları ile bir felakete uğrayıp muhtaç duruma gelen kişiler de istifade etmiştir.⁶³

2.6. İnsanı ve İslamî Değerleri Koruma (Emr-i Bilma'rûf ve Gaza Misyonu)

Ahîlerin teşkilatlandıkları bölgelerde insanî ve İslamî değerleri koruma hususunda da hassas davrandıkları görülür. Toplumsal hayatta dürüst ve ahlaklı birer esnaf ve sanatkâr olarak halka hizmet eden ahîler, ticarî hayata yalan, hile ve aldatma gibi olumsuz davranışların girmesine engel olmuşlardır. İslam ahkamına ve ahlakına

60 Âl-i İmrân 3/110.

61 Âl-i İmrân 3/103.

62 Enfâl 8/46.

63 M. Murat Öntüğü, “Orta Sandık”, *Ahîlik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014, II/174; İsmet Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahîlik*, İşaret Yayınları, İstanbul 2011, s. 148.

uymayan davranışta bulunduğu tespit edilen esnaf ve sanatkâr meslekten menedilmek suretiyle topluma zarar vermesi ve kötü örnek olması önlenmiştir. Bu durum aslında *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker* temel dinî kaidesinin de pratiğe dökülmesi anlamına gelmektedir.

Ahîler sadece ticarî alanda etkili olmamışlardır. Aynı zamanda toplum yönetimi ve kamu güvenliğinin korunması gibi siyasî ve idarî alanlarda da görev üstlenmişlerdir. Özellikle Selçukluların son döneminde Moğolların hakimiyeti sonrası Anadolu'da siyasî güç ve kontrolü kaybetmesi sebebiyle, ahîler teşkilat olarak kamu işleri ve halkın güvenliğinin sağlanmasında rol oynamışlardır.⁶⁴ İbn Battû'ta Anadolu'yu gezerken bazı şehirlerde kamu düzeninin sağlanmasında ahî şeyhlerinin çok nüfuzlu ve saygın bir konumda bulduklarından bahseder⁶⁵ki bu durum yukarıda değindiğimiz siyasî boşluk sebebiyle ahîlerin üstlendikleri misyona işaret etmektedir.

Ahîlerin gaza misyonu da, bahsedilmesi gereken hususiyetlerinden biridir. Gaza misyonu aslında tasavvufun kurumsallaşmasından sonra pek çok tarikat mensubu tarafından düşmana karşı cihad ve İslam topraklarının savunulması sırasında yerine getirilmiştir.

Şeyh Abdülkadir Geylânî'nin (ö. 561/1166) oğlu Şeyh Abdülaziz Geylânî (ö. 602/1206), Eyyübîler döneminde Askalan bölgesinde Eyyübî ordusunda gönüllü olarak Haçlılara karşı savaşmış sonra Musul bölgesine gelerek orada irşad faaliyetlerini sürdürmüştür.⁶⁶ Şeyh Şâmil'in Kuzey Kafkasya'da Ruslara karşı çeyrek asır boyunca gösterdiği direniş, Kafkas toplumlarının gaza bilincini canlı tutmuştur.⁶⁷ Abdülkadir Cezâirî'nin (ö. /1883), 1832-1847 yılları arasında Fransızlara karşı yürüttüğü mücadele Cezayir halkı için bir umut olmuş ve ilan ettiği *Cihad-ı mukaddes* ile ülkenin büyük bir kesimine hâkim olmayı başarmıştır.⁶⁸ Sudanlı mutasavvıf Muhammed el-Mehdî'nin (ö. 1302/1885) İngilizlere karşı başlattığı savaş ve onları Hortum'da yenilgiye uğratması,⁶⁹ Afrika'daki Müslümanların sömürgeci devletlere karşı mücadele azmini arttırmıştır. Mehdi es-Senûsî'nin (ö. 1320/1902) halifesi olan Ömer Muhtar, idam edildiği 1931 yılına kadar⁷⁰ İtalyanlara karşı yürüttüğü savaşla Libya bağımsız-

64 İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, I/42.

65 İbn Battûta, *Rihle*, I/188.

66 et-Tâdefî, Muhammed b. Yahyâ, *Kalâidü'l-cevâhir fî menâkibi Abdilkâdir*, Matbaatu Mustafa'l-Bâbî, Mısır 1956, s. 43-45.

67 Şerafeddin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul Matbaası 1961, s. 133-155.

68 el-Beytâr, Abdürrezzak, *Hilyetü'l-beşer fî târihi'l-karni's-sâlis'e 'aşer*, Tah. Muhammed Behçet el-Beytâr, Dâru Sâdır, Beyrut 1993, II/904; Ercüment Kuran, "Abdülkâdir el-Cezâirî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1988, I/232.

69 Mustafa Öz, "Muhammed Ahmed el-Mehdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2005, XXX/496-497.

70 E. E. Evans Pritchard, *Ömer Muhtar Destanı*, Çev. Kadir Özköse, Ensar Yayıncılık, Konya 2008, s. 238.

lık hareketinin en önemli şahsiyetlerinden biri olmuştur. Yirminci yüzyılda özellikle Fransız sömürgeciliğine karşı fikrî mücadele başlatan Fudayl el-Versilânî (ö. 1959),⁷¹ Cezayir'in yetiştirdiği güçlü ilim, fikir ve siyaset adamlarından biri olmuştur.

Ahîlerin Anadolu'daki ilk gaza tecrübesini Moğollara karşı savaşmalarıyla elde ettikleri söylenebilir. Selçuklu döneminde Ahîlerin Anadolu'da Moğollara karşı kazandıkları bu mücadele ruhu ve gaza tecrübesini Osmanlının kuruluş yıllarında Osman Gazi ve Orhan Gaziye savaşlarda destek vermek suretiyle geliştirmişlerdir.

SONUÇ

İslam kültür ve medeniyetinin asırlar boyunca nesilden nesile aktarılmasında dinî tasavvufî kurumların katkısı büyük olmuştur. Bu kurumların yürüttüğü insanî ve İslamî hizmetler sayesinde, İslam'ın ahkam, ahlak ve maneviyatı toplumsal hayatın her alanında dinamizmini korumuştur. Toplumun ahlak ve maneviyatını yükseltme ortak hedefine sahip olan tasavvufî kurumların toplumun farklı katmanlarına yönelik çalışmaları, bu alanda doğal bir sinerji oluşturmuştur. Mensupları esnaf ve sanatkarlardan oluşan ve iktisat alanına ciddi katkılar sunan Ahîlik teşkilatı da bu tasavvufî kurumlardan biridir.

Abbasi halifesi Nâsır Lidinillah'ın temelini attığı “Fütüvvet Teşkilatı”na bağlı olarak Anadolu'da kurulan Ahîlik kurumu, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde esnaf teşkilatlanması olarak ciddi bir toplumsal konuma sahip olmuştur. Ahîlik kurumu, İslam ahlakının esnaf ve sanatkarlardan oluşan mensupları arasında benimsenip yaygınlaşması için iç tüzük olarak da adlandırılabilen “fütüvvetnâmeler”i yazılı eğitim aracı olarak kullanmıştır.

Ahîlik teşkilatı mensupları mesleki alanda eğitilirken çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi merhalelerden geçerek bu kurumsal yapıya dahil olmuşlardır. Bu teşkilata ilk defa girenlere yiğit yahut çırak denmiştir. Esnaf ve sanatkarlar arasındaki düzen ve intizamı sağlayan kişilere ise “yiğitbaşı” veya “server” adı verilmiştir. Ahîlik teşkilatında her sanat ve ticaret kolunun genel olarak “Ahî baba” adıyla anılan bir piri bulunmakta olup en üst makamdaki ise Pîr-i pîran veya Şeyhü'l-meşâyih olarak adlandırılmıştır.

Ahîlik teşkilatında kurumun âdâb ve erkânını şekillendiren bazı temel ahlakî davranışlar belirlenmiştir. Ahîlerin bu davranışları benimseyip özümsemeleri ve hayata geçirmeleri istenmiştir. Bunlar; Elini açık tut, sofranı açık tut, kapını açık tut, belini bağlı tut, dilini bağlı tut, gözünü ve elini bağlı tut şeklindeki temel ahlaki davranışlardır. Bu prensip ve davranışlar, ahînin hem meslektaşları hem de toplumsal hayatta diğer kesimlerle olan ilişkilerinde belirleyici olmuştur.

⁷¹ İsmail Ceran, “Versilânî, Fudayl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, XXXXIII/62.

Çıraklık döneminden itibaren aldığı dinî, tasavvufî ve meslekî eğitim sayesinde ahîler, Osmanlı toplumunun bilinçli, üretken, dürüst üyeleri olarak sosyal yaşama ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Ahîler, ahlak, eğitim, sosyal dayanışma ve yardımlaşma, üretim ve ekonomi, insanî ve İslamî değerlerin müdafaası gibi pek çok alanda örnek ve dinamik bir zümre olarak hizmet etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ahmet Rifat Efendi, *Gerçek Bektaşilik*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Algar, Hamid, “Şed”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010.
- Bayram, Mikayil, *Ahi Evren (Şeyh Nasiru'd-din Mahmud el-Hoyî) Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008.
- el-Beytâr, Abdürrezzak, *Hilyetü'l-beşer fi târihi'l-karni's-sâlise 'aşer*, Tah. Muhammed Behçet el-Beytâr, Dâru Sâdır, Beyrut 1993.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhârî*, “Kitâbu'l-Edeb”, 39, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ceran, İsmail, “Versilânî, Fudayl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013.
- Ceyhan, Semih, “Şed Bağlama”, *Ahilik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014.
- Coşan, M. Es'ad, *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektaşilik*, Server İletişim, İstanbul 2013.
- Çakmak, Muharrem, “Ahiliğin Tasavvufî Temelleri ve Ahilik Fütüvvet İlişkisi”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 13, 2014/1.
- Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.
- Darı, Bahadır, “Sosyal Bütünleşmede Ahiliğin Rolü”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018/2.
- Erel, Şerafeddin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul Matbaası 1961.
- Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013.
- Göksu, Sadık, “Ustalık Merasimi”, *Ahilik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014.

Hacıgökmen, Mehmet Ali, “Kalfa”, *Ahilik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014.

Hartmann, Angelika, “Nâsır Lidinillâh”, *Ahilik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014.

İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim et-Tancî, *Rihletü İbn Battûta Tuhfetü'n-nüzzâr fî garâibi'l-emsâr ve 'acâibi'l-esfâr*, el-Matbaatu'l-Ezheriyye, Mısır 1928.

İnalçık, Halil, *Devlet-i 'Aliyye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Karaman, Ramazan, “Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik”, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014/1.

Kazıcı, Ziya, “Ahilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1988.

Kızıler, Hamdi, “Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2015/2.

Koçak, Orhan- Gürün, Fethi, “Ahilik Geleneğinin Günümüzde Sosyal İçerme Politikalarına Olabilecek Katkıları”, *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2015/1.

Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB Yayınları, İstanbul 1991.

Köprülü, M. Fuad, *Anadolu'da İslamiyet*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

Kuran, Ercüment, “Abdülkâdir el-Cezâiri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1988.

Küçük, Sezai, *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, Vefa Yayınları, İstanbul 2007.

Le Gall, Dina, *Osmanlı'da Nakşibendilik*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016.

Moghaddam, Alireza, “13.-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji”, (Doktora Tezi), *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2017.

Müslim b. Haccâc, *Sahih-i Müslim*, “Kitâbu'l-Îmân”, 164, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

----- *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

Öntüğ, M. Murat, “Orta Sandık”, *Ahilik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014.

- Öz, Mustafa, “Muhammed Ahmed el-Mehdî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2005.
- Özburun, Serkan, *Kaybolan Meslekler*, Kuveyt Türk Yayınları, İstanbul 2006 (<https://www.kuveytturk.com.tr/kaybolanmeslekler>).
- Özkaya, Yücel, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993.
- Pritchbard, E. E. Evans, *Ömer Muhtar Destanı*, Çev. Kadir Özköse, Ensar Yayıncılık, Konya 2008.
- Purgstall, Baron Joseph Van Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.
- Sâmî, Şemseddin, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mehran Matbaası, İstanbul 1306.
- Sarıkaya, M. Saffet, “Yedi kapı”, *Ahilik Ansiklopedisi*, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Atalay Matbaacılık, Ankara 2014.
- Şahin, İlhan, “Ahî Evran”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1988.
- et-Tâdefî, Muhammed b. Yahyâ, *Kalâidü'l-cevâhir fî menâkibi Abdilkâdir*, Matbaatu Mustafa'l-Bâbî, Mısır 1956.
- Taşköprüzâde, *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fî 'ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, Dersaadet Basım ve Dağıtım, İstanbul, t.s.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, “Kitâbu'l-buyû”, 74, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Uçma, İsmet, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İşaret Yayınları, İstanbul 2011.

MESLEK AHLAKI VE AHİLİK

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İ.İ.B.F. Öğr.Üyesi
asoysal2005@hotmail.com

ÖZET

Para kazanmanın yegâne amaç hâline geldiği günümüz iş dünyasında, insanların ihtiyaç ve isteklerinin sınırsız bir şekilde artması, onları ihtiyaçlarını daha fazla karşılama adına meşru olmayan yollara sevk edebilmektedir. Dolayısıyla insanlar alışverişte aldatmaya, ticarete karaborsacılığa, rüşvet alamaya, yolsuzluğa ve benzeri her türlü ahlaksızlığa kalkışabilmekte ve bu ise ahlaki ve toplumsal bozulmayı getirebilmektedir. Bu anlamda temiz toplum oluşturmanın en önemli ayağı, muhtemelen ahlaktır. İnsanın manevî boyutu olan inanç ve ahlak, birey ve toplum hayatında yaşanan bu bozulmayı ıslah edebilecek en önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Ahilik kültürü, meslek ahlakının tarihimizdeki en önemli örneğidir. Bu kültürün yapı taşları olan sevgi, saygı, yardımlaşma, hayırseverlik, iş birliği, doğruluk, dürüstlük ve güvenilirlik gibi değerlerin tekrar hayat bulması, yaygınlaşması, millî, manevî, ahlaki ve insani tüm değerlere sahip meslek elemanlarının yetiştirilmesi; esnaf ve sanatkârlar arasındaki güven ve iş birliğinin yeniden canlandırılmasına önemli katkılar sunabilecektir.

Bu çalışmada ahiliğin meslek ahlakı ilke ve uygulamaları kavramsal olarak ele alınmış ve ahilik ahlakı kapsamında günümüz iş hayatına yönelik önerilere yer verilmiştir.

GİRİŞ

Toplumların ekonomik olarak kalkınmaları, büyümeleri, toplumsal refahın artışı vb. sadece ekonomik enstrümanlarla, doğal kaynaklarla açıklanamayacak kadar karmaşık bir durum arz etmektedir. Ülkeleri gelişmiş, müreffeh devletler haline getiren şeyler sadece doğal kaynaklar ve fiziki sermaye değildir. Asıl etken yetişmiş, kaliteli bir insan gücü ve bunların sahip oldukları iş ve meslek ahlakının niteliğidir. Kısa yoldan para kazanmanın her şekilde mübah görüldüğü, çalışmadan köşe dönme heveslilerinin arttığı, rüşvet, yolsuzluk, iltimas vb. sorunlar içinde çalkalanan bir ülkede iş ahlakı yerleşmeden yeni yatırımların gelmesi, yeni istihdam olanaklarının yaratılması pek mümkün görünmemektedir (Yüksel, 2019:501).

İnsanları meslek ahlakı ile ilgili olarak bu olumlu ahlaki özelliklerle donatmak ve bu konu da bilinç oluşturmak için her mesleğin yasal denetim mekanizmaları dışında kendi iç dinamikleriyle oluşturdukları bir kontrol ve denetim sistemini ayrıca etkin bir cezalandırma sistemini de kurmaları meslek ahlakının kurumsallaşmasında önemli katkılarının olacağı düşünülmektedir (MEB, 2016:9-10; Yüksel, 2019:501). Ahilik teşkilatı incelendiğinde büyüme ve kalkınmayı sadece ekonomik unsurlarla değil insan unsuruna büyük önem vererek, uzun bir eğitim süreci sonunda hem mes-

leki hem ahlaki olgunluğa erişenlere işyeri açma izni vererek, çok ciddi bir iç denetim mekanizması kurarak bugün tartıştığımız birçok soruna günün koşullarına göre çok etkin çözümler getirdiğini ve meslek ahlakı konusunda bugün çok uzağında olduğumuz standartları oluşturduğu söylenebilir. Bu çalışmada ahiliğin meslek ahlakı ilke ve uygulamaları kavramsal olarak ele alınmış ve ahilik ahlakı kapsamında günümüz iş hayatına yönelik önerilere yer verilmiştir.

Ahlak ve Meslek Ahlakı

Ahlâk “Nasıl yaşamamız gerekir?” sorusuna verilecek cevapları arayan bir felsefe disiplini. Ahlâk; “Bir dönemde benimsenen davranış kurallarının bütünü. Bu kuralları inceleyen bilim dalı” olarak tanımlayabiliriz. Kısaca ahlâk belli bir yer ve zamana özgü olarak iyi davranışlarla kötü davranışları belirleyen bunların kurallarını koyan bilim dalıdır. Ahlâk, kültürel değerler ve ideallerle ilgili doğru ve yanlışları ve bunlara uygun olarak nasıl davranılması gerektiğini belirler. Yani ahlâk, geniş tabanlı ve nasıl davranılması gerektiğine ilişkin daha çok yazılı olmayan standartları gösterir. Ahlâk dediğimizde aklımıza sadece insan davranışları gelir. Ahlâk insanların bir arada yaşamaları sonucu insanlar arası ilişkileri düzenlemek üzere ortaya çıkmıştır. Ahlâkın gayesi nedir diye sorulsa, ahlâk olmazsa toplum hayatı denen şey de olmaz, insanlar bir arada yaşayamazlar, toplumda bir kargaşa ve huzursuzluk ortaya çıkar denebilir. Ahlâk bir inanç ve düşünce sistemidir. Manevi sistemlerin en ileri olan dinler bile, büyük ölçüde birer ahlâk sistemidirler (Öztürk ve Doğan, 2019; Yüksel, 2019:519).

Meslek ahlakı konusunda fikir beyan eden önemli sosyologlardan biri olan Durkheim, yaşadığı dönem itibariyle ülkesinin yaşadığı mağlubiyetin sebeplerini maddi değil, manevi sebeplerde aramanın daha doğru olacağı düşüncesiyle sürekli sosyal bilimlerin bu gidişatı düzeltmede rol alabilmesini savunuyordu. Durkheim “Meslek Ahlakı” adlı eserinde ahlak meselesini iktisat bakımından ele alarak şöyle der; “bir cemiyet müessesesi (ekonomi) bir ahlak disiplini olmaksızın yaşayamaz. Çünkü aksi halde birbiriyle çarpışan fert iştihaları kalır. Avrupa cemiyetlerinin bugün muzdarip olduğu bu buhran işte buradan gelmektedir... Cemiyet hayatının bütününde böyle bir yer tutan (ekonomi) faaliyet kendine mahsus bir ahlak düzeninden mahrum kalmaz. İnsanlar arasında barış ve düzen tamamıyla maddi illetlerden, hatta pek ileri bile olsa, kör bir mihanikiyetten doğmaz. Bu bir ahlak işidir. Ekonomik hayatın bu şekilde ahlak dışında kalması, kamu hayatı için bir tehlike teşkil etmektedir.” Bu tespitler büyük oranda günümüzde de geçerliliğini korumaktadır (Yüksel, 2019:524-525).

İbn Haldun bu ahlaki bozulma ile ekonomik hayattaki olumsuz gelişmeler arasında da bazı sıkı ilişkiler olduğuna inanmaktadır. “Şehrin ekonomisi şehir insanının sınırsız ihtiyaçlarını tatmin etmemeye başladığında şehir insanı meşru olmayan her çareye başvurmakta tereddüt etmez. Bu cümleden olarak alışverişte al-

datmaya, ticarete karaborsacılığa ve benzeri her türlü ahlaksızlığa kalkışmaktadır. Bunlar ise yeniden olumsuz etkileriyle ekonomik faaliyetlerin kendi üzerine dönmekte onların daha da bozulmasını doğurmaktadır. Ahlaki ve toplumsal bozulmayla mahkemeler zulüm aracı haline gelir, bireycilik, tembellik, müsriflik, zina ve eşcinsellik artar” demektedir (Arslan, 2019:123). Temiz toplum oluşturanın en önemli ayağı, muhtemelen ahlaktır. Çünkü insanı sadece maddî öğeler var etmez, insan manevî boyutu da olan bir varlık olduğu için insanî ilişkilerde manevî boyutu yok sayamayız. İnsanın bu manevî boyutunu, inanç ve ahlâk oluşturur. İnsanın bu manevî boyutu görmezden gelinirse, günümüzde örneklerine sıkça rastladığımız yaşanan çevreyi yaşanmaz hale getiren rüşvet, yolsuzluk vb. türden problemlerle karşılaşmamız kaçınılmazdır. Bu yüzden son zamanlarda yaşanan olumsuzlukların üstesinden gelmek için, her kurum ya da kuruluş, her işletme temel ahlâkî ilkeler belirleme yolunu seçmektedir (Kantarıcı, 2007: 1).

Bu bağlamda meslek ahlakı kavramı, bir mesleğe bağlı olanların uyması gereken ahlaki ilkeleri ifade eder. Bu yönüyle meslek ahlakı, genelde o mesleğin genel ilkelelerini ve standartlarını ortaya koymakta ve tüm dünyada söz konusu mesleği yapanlar için yol gösterici olma niteliği taşımaktadır. Bu yönü ile meslek ahlakı; bir mesleğin, o meslekte liyakat sahibi kişilerce ve mesleğin gereklerine, önemine, onuruna uygun icra edilmesini öngörür. Meslek ahlakı, belirli bir meslek grubunun ahlak ilkelerini meslek üyelerine emreden, onları belli kurallarla davranmaya zorlayan kişisel eğitimlerini sınırlayan, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, mesleki rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan ilkelere (MEB, 2016:6-7). Meslek ahlakı, mesleki yeteneklere özen gösterilmesi ve meslek onurunun korunmasını ifade etmektedir. Meslek ahlakı her şeyden önce, o mesleği icra edenlerin mesleğin gerektirdiği nitelik ve özelliklere ne derece sahip olup olmadıklarıyla yakından ilgilidir (Tatlıoğlu, 2013:8). Meslek ahlakı ilkeleri şu şekilde sıralanmıştır (MEB, 2016:8-9); Doğruluk, yasallık, yeterlik, güvenilirlik ve mesleğe bağlılık. İş hayatında mesleki değerlere uygun davranışlarda bulunmanın sonuçları ise şu şekilde sıralanabilir: İş ortamında saygınlık kazanma, güvenilirlik, iyi bir imaja sahip olma, meslek hayatında karşılaşılabilecek problemlerin çözümünde kolaylık görme, ahlaki değerlerle kalite yönetimi, stratejik planlama gibi alanların yönetilmesine de yardımcı olma, ahlaki değerlerle kurumların sosyal sorumluluklarını düzenli bir şekilde yerine getirmesini sağlama, ahlaki değerlerle haksız rekabetin engellenmesini sağlama ve iş ortamında kabul görme.

Ahilik Kavramı ve İlkeleri

Ahilik, XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla dek Anadolu’da Balkanlarda ve Türkistan’da yaşamış olan Türklerin sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir müessesenin adıdır (Demir, 1994). Ahilik, doğ-

ruluğun, yardımseverliğin ve iyi ahlakın birleştiği bir sosyo-ekonomik düzen olarak yaşadığı dönemin toplumsal yapısını; eğitim-bilim, organizasyon, kalite standardı, üretici-tüketici ilişkisi, denetim gibi konularda düzenleyen yetkin bir sistemdir (Marşap, 2005: 76). Amacı, zenginle fakiri, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak “sosyal adaleti” gerçekleştirmek olan Ahilik, bu amacına, sağlam bir teşkilatlanma modeli ve köklü bir eğitim sistemi aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır (Öztürk, 2002: 1). Bu bağlamda ahilik, fakiri gözeten, yoksulu barındıran, işini, çalışmayı bir ibadet sayan, toplum çıkarlarına sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkârların meydana getirdiği önemli bir teşkilatlanmadır.

Güllülü’ye göre Ahilik kurumu, “Anadolu Türk Uygarlığının kendine özgü tek kombinasyonu”dur (Şahin vd., 2009: 801). Arapçada “kardeşim”, Divan-ı Lügat-it Türk’te ise; “eli açık”, “cömert” anlamında kullanılan ahi kelimesi (Akça, 2001: 1) özellikle; erdem, kardeşlik, mertlik, dürüstlük, ılımlılık, akılcılık, verimlilik ve olgunluk gibi kavramlarla özdeşleşmektedir (Şahin vd., 2009: 802). Terim olarak Ahilik: Anadolu’da XIII. Yüzyılda kurulup belli bir süre içinde belli kurullarla işlemiş esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade eder. İş hayatında usta-kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahiliğin, Anadolu’da kurulup gelişmesinde Ahî Evran’ın büyük rolü olmuştur. Bilhassa sanat erbâbı arasında çok sevilen Ahî Evran, bugünkü manada esnaf teşkilatı diyebileceğimiz Ahilik (kardeşlik) müessesesini kurarak birçok şehir ve kasabada teşkilatlanmasını sağlamıştır. Bir eğitim ve öğretim ocağı olan Ahilik Teşkilatında sadece sanatkâr yetiştirmek amacıyla eğitim ve öğretim sürdürülmemiş, aynı zamanda mal üretmek ve topluma hizmet sunmanın usul ve erkanı da öğretilmiştir (Sancaklı, 2010: 3). Ahilerin kurdukları teşkilat bir bakıma, bugünkü Esnaf Odaları, İşveren Sendikaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, İşçi Sendikaları, Eğitim Hizmetleri veren Kuruluşlar, Bağ-kur, Türk Standartları Enstitüsü ve Belediye gibi kurum ve kuruluşların temeli sayılmaktadır. Kısaca Ahiliği bütün çalışan ve üretenlerin modeli olarak anlamalıdır (Öztürk, 2002: 4). Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan, Ahiliğin nizamnâmelerine Fütüvvetnâme adı verilir (Solak, 2009: 3). Ahiliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılıdır (Tatar ve Dönmez, 2008: 199). Fütüvvetnâmeleri baz alarak Ahiliği şöyle tanımlayabiliriz. Ahî, vicdanını kendi üzerine gözcü koyan adamdır. Helâlden kazanan, yerinde ve yeterince harcayan, ölçü tartı ehli olan, yararlı şeyler üreten ve yardım edendir (Sancaklı, 2010: 5). Dolayısıyla Ahilikte emek gücünün, tüketicinin kısaca insanın ve tabiatın sömürülmemesi, aralarında adalet ve denge ilkeleri korunarak bireysel ve toplumsal refah ve huzurun sağlanması esastır. Ahilik, üretmeden tüketmeye, ihtiyaç fazlasını tüketmeye, haksız rekabete, güçlünün zayıfı sömürmesine, haksız kazanç sağlamaya, insanları kandırmaya kısaca, ahlaki olmayan her türlü davranışa karşıdır (Durak ve Yücel, 2010: 152).

Ahilikte uygulanan en önemli ilkelerden biri kişinin *mesleğe girmesi ve meslekte yükselmesi* konusudur. Ahilikte bir usta eğer işyerinde bir çırağa ihtiyacı varsa önce

çocuğun fiziki kabiliyetini ve moral karakterini anlamak için kendine has usullerle test etmek amacıyla geçici bir süre çalıştırdı (Akça, 2001: 4). Örneğin, dükkânın herhangi bir yerine bir madeni para bırakarak, çırak onu bulduğu zaman nasıl bir davranış sergileyeceğini gözlemlerdi. Bu kısa gözlemden sonra çocuk kabiliyetli ve ahlaklı bulunursa çırak olmayı hak kazanırdı. Böylece 3 ile 5 yıl arasında usta çıracın hem mesleki hem de manevi hocası olarak sanatın inceliklerini öğrenirdi (Bodur, 1999). Yine Ahilikte kalfalıktan ustalığa geçmekte birtakım şartlara bağlanmıştı (Sancaklı, 2010: 18). Ahilikte uzun süreli ve çok aşamalı terfi sistemi de tüm meslek ve sanat dallarında egemen idi (Doğan, 2011: 28). Örneğin bir meslek ya da sanat dalında ustalık sıfatına ulaşmak için yamaklık, çıraklık ve kalfalık aşamalarından başarıyla geçmek gerekirdi. Örneğin bireyin 10-12 yaşlarında yamak olarak girdiği bir sanat dalında çıraklık ve kalfalık aşamalarını lekesiz ve kusursuz atlayarak yaklaşık 10 yıllık bir süreçte ustalık sıfatına ulaşabilmesi bile başlı başına bir sabır ve sadakat testi anlamına gelmektedir (Doğan, 2011: 28).

Aşırı disipline dayalı kişisel ve mesleki eğitim de ahilik örgütünün sürdürülebilirliğinin temel bileşeni olarak kabul edilmiştir. Çünkü ahilik sisteminde usta-çırak ilişkileri, işçi-işveren ilişkisinden çok baba-oğul ilişkisine benzer (Demir, 2001: 82). Bu amaçlar bağlamında, çıraklara önce toplumun ahlak ve erdemleri öğretilir, daha sonraki aşamalarda ise, meslek eğitimine geçilirdi. İş eğitimi teorik ve pratik olarak “yaparak öğrenme” ve “beceri geliştirme” tekniğine dayanmaktaydı (Durak ve Yücel, 2010: 154). Akşamları ise zaviyelerde toplanarak ahlak eğitimi, haftanın belli günlerinde de silah talimleri ve ata binme eğitimi yaptırılırdı (Kolbaşı, 2005: 62). Yine esnaf çırakların okuyup yazmalarına itina gösterilirdi. Örneğin Fatih tarafından yaptırılan cami yakınındaki üstü açık havuzun saraçhane yapılması, saraç çıraklarının sabahları Fatih Medreselerinde okutulan derslere devam edebilmeleri içindi. Esnaf çıraklarının asgari bir tahsil devresinden geçirilmelerine uzun süre dikkat edilmiştir (Solak, 2009: 11-12). Ailede başlayan eğitim Ahi zaviyelerinde mektep havasında sürdürülürken belli yaşa gelen çocuk çırak olarak bir iş yerinde çalışmaya başlardı. Yaşına ve olgunluğuna göre kendisine iki yol kardeşi ve bir yol atası seçilir ve bu üçlünün terbiyesinde kalfalık ve ustalık belgesi alırdı (Sarıkaya, 2008: 2). Uzun çarşı, bedesten ve arasta ismi verilen yerlerde zanaatlarını ve sanatlarını icra eden Ahiler, eğitimlerini ise zaviyelerde sürdürmüşlerdir (Kolbaşı, 2005: 61-62). Ahilik sisteminin eğitim sistemi bir disiplin içinde, mesleki eğitim sağlamada, meslek edindirmede ve hatta daha kapsamlı eğitimle toplumdaki insanları tanımada ve davranışlarını tespit etmede ahi üyesine önemli kazanımlar sağlamaktadır (Karagül, 2012: 77). Böylece bu sistem gençlerin herhangi bir meslekte maharet edinmelerini, topluma kazandırılıp, başıboş bırakılmamalarını sağlamıştır (Gemici, 2010: 73). Bu sistemde çıraklar ustalarına, mesleklerine ve örgütsel bağlılığın prensiplerine çok güçlü bir inanç içinde olurlardı. Dolayısıyla Ahi eğitimi, “bilenin bilmeyenin elinden tutması” olarak görülebilir (Özerkmen, 2004: 74). Ahilik sisteminde *düzen, intizam ve tedbir* de önemliydi. Örneğin, her esnafın bir bekçisi var-

dı. Çarşmayı süpürür, akşam kapanan dükkânların kontrolünü yapar kilitlenmeden unutulmuş olanları sahibine haber verir, geceleri çarşmayı beklerdi. Her esnafın bir de duâcısı vardı. Sabah namazından sonra mütevellinin dairesi önünde toplanan esnafa duâ eder, bundan sonra herkes dükkânına dağılırdı. Örneğin Urfa’da her sabah Ahi çarşısının, Isparta’da pazarların dua ile açılması bu geleneğin ne kadar köklü olduğu göstermektedir (Sancaklı, 2010: 9).

Ahilik kurumunun üzerinde hassas bir şekilde durduğu konulardan biri de çalışan diğer insanların haklarının savunulması ve onlara haksızlık yapılmamasıdır. Ahilik sistemi çalışanın alınını teri kurumadan onun emeğinin ve bilgi ve buluşunun karşılığının işveren tarafından verilmesini, güçlü bir şekilde savunmuştur. Bu ise çalışan ve işverenler arasında sürekli bir güvenin sağlanmasını beraberinde getirmiştir (Karagül, 2012: 77). Bu bağlamda Ahilik, emeğe, insan hakkına, yeniyeye ve yenilik sahibine saygı duyan bir örgüttür. Bugün dahi dünyada fıkri-sınai mülkiyet hakları tam anlamıyla korunamazken asırlar öncesinde bir dizi malların üretiminin buluş sahibi olanlara bırakılması oldukça dikkat çekicidir. Seccade kilimini dokuyan esnaf içinde ağır kesme dokumanın patentinin Nişo adlı bir gayr-i müslime ait olması ve diğer ustaların da buna müdahalede bulunmamayı taahhüt etmeleri Ahilikte bilgi sahibine duyulan saygının en önemli göstergesidir (Doğan, 2011: 31).

Her şeyden önce bireyi önemseyen Ahilik sistemi, “can ve mal ortaklığı” adını verdiği bir *yardımlaşma ve dayanışma* sistemini de kendi içinde kurmuştur (Özerkmen, 2004: 75). Bu sistemde ahinin kazancının, ihtiyacından fazlasını bütünüyle yoksul, işsiz ve muhtaç insanlara yardım için kullanmaları bir ahlak kuralı haline getirilerek, kişinin ihtiyacını aşan zenginliğin biriktirilmesi (iddihar) sermayenin belirli ellerde toplanmaması için engellenmiştir (Özerkmen, 2004: 68; www.sozluk.net, 2012). Ahi birliklerinde dayanışmanın en güzel örneği Orta Sandıkları’nda görülür. Teşkilat üyesi olan esnaf ve sanatkârın kazancı şahsi olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir (Öztürk, 2002: 7). Dolayısıyla Ahilik kurumunda ön plana çıkan bu düşüncenin uygulama biçimi olan “*Gedik sistemi*”nde (Turan, 2007: 178), fakirlere yardım edilmekte, yeni işyeri açanlara sermaye verilmekte, âlet ve edevat yardımı yapılmakta, esnaf mensupları özellikle çıraklar için tertip edilen meslek kursları finanse edilmekteydi (Solak, 2004: 4; www.msxslabs.org, 2012). Böylece birlikler, kişiyi yalnızlıktan kurtarmış, dayanışma ortamıyla moral destek sağlamıştır (Demirpolat ve Akça, 2004: 367). Örneğin, esnaf ve zanaatkârların birbirine olan güvenleri ve dayanışmaları “pusula yöntemi” bunun bir başka örneğidir. İplikçiden ihtiyacı kadar iplik alan bir dokumacı bir miktar parayı verir, kalan borcunu adı bir kağıt üzerine; “fılan kişiye şu tarihte ödemek üzere şu kadar borcum var” şeklinde yazardı. İplikçi elinde bulunan bu kâğıdı –bir çek veya senet gibi- başka bir dokumacı ile alış veriş yaparken kullanırdı (Durak ve Yücel, 2010: 164). Yine Ahi birliklerinde, hariciler ve dahililer olarak adlandırılan iki grup üyeye mevcut şartları

dikkate alınarak çeşitli yardımlarda bulunulurdu. Örneğin haricilerden sakat ve hasatalara orta sandığın yardım fonundan yardımda bulunulurdu (Demir, 2001: 81).

Bu bağlamda Ahilik, kişinin alın terini değerlendirmiş, ticaret ve üretim alanında *kaliteyi* amaçlamıştır. İşçi, ürettiği meta ile neredeyse özdeşleşmiş onunla kaynaşmıştır. İş alanı, üretim, insanın aynası haline getirilmiş (Öztürk, 2002: 5), kalite, üretimi yapanın namusu olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda kalite kontrolleri de üreticilerin denetlenmesinde ve müşteri memnuniyetinde önemsenen bir uygulamadır. Örneğin Denizli Buldan'da, çarşıda dokuma pazarının olduğu Perşembe günü masalar hazırlanır, masalara dağıtılan dokumalar kooperatif tarafından görevlendirilen ve işinin erbabı olan kişiler tarafından incelenir ve damgalanırdı. Böylece kalitesiz olan malın satışı ya da dükkânlara girişi engellenirdi (Durak ve Yücel, 2010: 164). Ahilik teşkilatında ustaların üretecekleri ürün standartlara bağlandığı gibi, yetiştirecekleri çırak sayısı da standartlara bağlanmıştır. Kaliteden taviz vermemek için usta sadece örgütün öngördüğü kadar çırak alabilirdi. Çünkü çırakların sayısı çok olursa eğitim istenilen etkinlikte gerçekleşmeyecek ve kontrol güçleşecektir (Durak ve Yücel, 2010: 157). Ahilik'te bir diğer geçerli uygulama ise "*Ahilik İç Kontrol Sistemi*"dir. Bu uygulamada esnaf ve sanatkarlar, devletin ulaşamadığı yerlerde iş yeri açma ve malların üretiminde nitelik ve nicelik kontrolü yapma, çalışma ilkelerini belirleme, borçlanma, müşteri şikayetleri gibi temel sorumluluk görevlerini tekelden üstlenmişlerdir. Böylece haksız rekabetin önüne geçiliyor, işsizlik önleniyor ve adil paylaşım gerçekleştiriliyordu (Karagül, 2012: 77; Gemici, 2010: 74; Turan, 2007: 181). Bu anlamda Ahî babaları, esnaf ve sanatkârlara; sanatınızı ilerletin, yolsuz işlere, haksız hırslara sapmayın, hizmet ve yardım ehli olun şeklinde sık sık öğüt verirdi (Tatar ve Dönmez, 2008: 198). Teşkilatın varlığını sürdürmesi konulan kurallara sıkı sıkıya bağlı olunması ile mümkündü (Karasoy, 2012: 20). Ciddi bir hiyerarşik yapılanmaya sahip olan Ahilikte en üst seviyeden en alt dereceye kadar herkesin uyması gereken kurallar en ince detaylarına kadar belirlenmiştir. Örneğin, Mesleğinde kalfalık seviyesine yükselen bir genç 130 ahlakî kaideyi, ustalık makamına geldiğinde ise 740 kaideyi bilmek ve uygulamak durumundaydı (Sarıkaya, 2008: 4).

Ahilik teşkilatının vazgeçilmez temel değerlerinden, "*hizmette mükemmellik*" ve "*Müşteri veli nimetidir.*" ilkesi asırlarca bütün hizmet çeşitlerinde kullanılmış (Sancaklı, 2010; Durak ve Yücel, 2010: 158) ve böylece standart dışı mal ve hizmet üreten esnaf uyarılmış ve uyarıları dikkate almayanlar ise çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Örneğin Muğla'da Debağ Esnaf Teşkilatında esnafın ileri gelenlerinden ve seçilmiş ustalardan meydana gelen bir İdare Kurulu herhangi bir olumsuz hareketi görülen esnafa ceza da verebilmekteydi. Muğla'daki esnaf idare kurulunda üç tür ceza uygulanıyordu. Bunlardan birincisi; "Gönül Küskünlüğü Cezası" idi. Bu en hafif ceza idi ve bu cezayı alan esnafa diğer esnaflar ceza süresince selam vermezdi. Bu ceza süresi bir hafta idi. İkinci ceza "Yolsuzluk Cezası" idi. Bu cezayı alan esnaf mal

satamazdı. Bu ceza da bir ay sürerdi. Ceza bitimindi esnaf idare kurulu toplanarak cezalı esnafın cezasının bittiğini ilan ederdi. Daha sonra da ceza alan esnaf, esnaf kahvehanesinde toplanan tüm esnafa çay ve kahve ikram ederdi. Üçüncü en ağır olan ceza ise; “Pabucu dama atılma cezası” idi. Bu cezayı alan esnaf artık bu tarihten sonra bir daha esnaflık yapamazdı (Akça, 2001: 4). Ahilik kurumu, her fırsatta üretimi ve çalışmayı teşvik etmiştir (Karagül, 2012: 78). Fakat Ahi birlikleri, üretimi ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşündükleri için onu ihtiyaca göre ayarlayıp sınırlandırmış (Solak, 2004: 13), dolayısıyla ihtiyaçların sürekli kamçılanarak tüketimin çoğalmasına ve israfın artmasına izin vermemişlerdir. Ahilik sisteminde esnafın *tutumlu* olması da oldukça teşvik edilen konulardan biriydi. Ahi birliklerinde ön plana çıkan bir diğer uygulama ise “*biz ruhu/duygusu*” idi. Öyle ki esnaf ve sanatkar “Ben bugün satış yaptım. Siz komşumdan alın, o henüz siftah yapmadı” diyecek derecede fedakâr, erdem ve fazilet sahibidir. Ahilik sisteminde önem verilen bir diğer konu ise *işbölümü ve uzmanlaşmadır*. Bu bağlamda her bir ahinin tek bir işte uzmanlaşması, başka bir işte çalışmaması ve bunu en iyi bir şekilde yapması önerilmiştir (Doğan, 2006: 79). Bu bağlamda Ahilerin iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanan bir şey değildi (Demirpolat ve Akça, 2004: 373; Durak ve Yücel, 2010: 154). Bunun yanında Ahilik kurumu ekonomik faaliyetleri düzenlerken sadece bireysel ve toplumsal kaygılarla hareket etmemiş aynı zamanda, başta dış açıklar ve dış borçların azaltılması, güçlü ve bağımsız bir ulusal ekonominin yaratılması ve ülke kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanılması için Ahi Üretim Birliklerinde yerli malı üretim ve tüketime öncelik vermiştir (Karagül, 2012: 81). Böylece kendi kendine yeterli olmayı savunarak hükümetin ekonomik olarak bağımsız olmasına destek olmuştur.

Ahilikte Meslek Ahlakı

Ahiliğin özünde insan sevgisi vardır. Ahilik insanı bir bütün olarak görmekte ve onu bütün yönleriyle geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ahilikteki insan odaklı düşünce sistemi, bireyi ahlâkî ve meslekî olarak bütün boyutlarıyla yetiştirmeyi hedefler. Böylece üyenin tutum ve davranışlarıyla çevresini ve toplumu etkilemesi ve örnek olması düşünülmektedir. Bireydeki bu gelişim eğitimle olacağından Ahiler eğitim ve öğrenime gereken önemi atfetmişlerdir. Bireylerin tek tek toplumu oluşturması, insan olgunlaşmasının sonuçta toplumun refah düzeyine olumlu etkide bulunacağı gerçeği Ahileri insan odaklı olmaya yönlendirmiştir (Kantarıcı, 2007:77). Ahilikteki ahlak ve iktisat anlayışı sanatkarların işleri ile bütünleşmesini sağlayarak işin zevk olduğu çalışma şartlarını meydana getirmiş; bunun sonucu olarak, üretilen eşya, sanatkar için iktisadi değerinin üstünde bir mana taşımıştır. Bu anlayışta, üretim rekabeti; daha fazla mal üretme değil, daha kaliteli ve mükemmel eser ortaya koymaktır. Üretmeden tüketmeye, israfa, haksız rekabete, gücünün zayıfı sömürmesine, insanları kandırmaya ve aldatmaya, çürük mal satmaya kısaca, ahlaki olmayan her türlü tutum ve davranışa karşı çıkmıştır (Tatlıoğlu,

2013:8). Özü ve esası ahlak ve fazilet olan Ahilik, bu dünyada insanı “yaratılmışların en şerefli” olarak görmek istemekte ve onun eğitimi de bunu esas almaktadır. Sanatı, gündüz iş yerlerinde usta-çırak ilişkisi ve kardeşlik ruhuna dayalı olarak ele almakta; ahlak eğitimi de akşamları Ahi zaviyelerinde verilmektedir. Ahilerin uyması gereken kuralları belirleyen eserlere Fütüvvetnâme denir. Arapça fetâ kelimesinden türetilen bir sıfat olan Fütüvvet; yiğitlik, delikanlılık, cömertlik, fedakârlık ve diğerkâmlık (alt-ruizm) gibi anlamlar taşıyan İslâmî bir kavramdır. Bu özelliklere sahip; ahilik teşkilatı mensupları aklın ve bilimin ışığında; dürüst, misafirperver, iyiliksever ve alçak gönüllü olmalıdırlar (Öztürk ve Doğan, 2019).

Para kazanmayı hayatın gayesi haline getirmek Ahilik düşüncesine terstir. Çünkü vasıta olan para, gaye haline gelirse, gaye olan ahlâki değerler de vasıta haline gelir ki, bu son derece ahlaksız, zalim ve sömürgeci dünya görüşünün temeli olur. Örneğin, para kazanmak gaye olursa, başkalarına yardım etmek bir vasıta olur. Hayır, yapmak için değil de, başkalarının güvenini ve saygısını kazanarak kârını arttırmak isteyen tüccarların fakirlere bu gaye ile yardım etmesi böyle bir zihniyetin ürünüdür. Genellikle buna yardım değil, kazanç usulü denilebilir. Çünkü amaç fakirlere yardım etmek değil, onları vasıta olarak kullanıp daha çok para kazanmaktır. Yardımın vasıta olarak kullanılmaması için İslam dini, “sağ elin verdiğini sol elin bilmemeli” ölçüsünü getirmiştir (Tatlıoğlu, 2013:8-9). Ahilikte insan sistemin merkezine oturtulmuş olup her şey onun mutluluğu için geliştirilmiş, hiçbir şeye “eşref-i mahlukat” kabul edilen insandan daha fazla değer verilmemiştir. Ahî ahlakında birey, topluma model olan ve sosyal yaşama pozitif katkıları bulunan bir kişiliktir. Ahî ahlakının oluşmasında, her örgüt kültüründe olduğu gibi mitlerin, efsanelerin ve kahramanların önemli etkisi vardı. Ahî ahlakında sanat ehli olup katma değer oluşturma ve topluma yük olmama fikrini Sadî şöyle nitelemektedir: “Mal ömrün huzur ve asayışı içindir, ömür mal cem eylemek için değildir. Ahilikteki çalışma ahlakı değerlerinin gelişiminde dini yaklaşımların önemli payı vardır. Ahîlerdeki iş ahlakı sosyo-ekonomik ve kültürel kurallar ile harmanlanmıştır. Çalışma ve iş hayatını sistemleştirecek değerleri bünyesinde barındıran, örneğin çok çalışmayla günahların affedilmesi arasında bir bağ kuran İslâm dini çalışmayı kutsallaştırmıştır. Örneğin Hz .Ali esnaf ve sanatkarlığın teşvik edilmesini, faaliyetlerinde etkililiği artırmak amacıyla alt yapı yatırımlarının yapılması yönünde dönemin Mısır Valisi’ne yazı yazmıştır. Hz. Ali’ye göre sosyal barış ve istikrarlı toplum, ticaret ehli bireylerin başarısı ile olacaktır. Ahî ahlakında Hz. Ali’nin fikri önder ve bir örnek olmasının nedeni, O’nun bu ekonomi politikalarından kaynaklanmaktadır. Ahîlerin faaliyetleri toplumsal barış ve düzenliliği sağlayıcı bir ekonomik sistem olmuştur. Ahîlik ahlakındaki prensipler üyeleri çalışmaya ve akılcılığa yönlendirmiştir (Arslan, 2019:110-111).

Ahilik kurumunun meslek ahlakı, doğruluk ve bağlılığa dayanmaktaydı. Bütün işlerde doğru hareket ön planda tutulmuştur. Ahînin meslekî ahlakının dayandığı

prensipler şu şekilde sıralanabilir: Müşteriyi aldatmamak, malı överek yalan söylememek, hileli ölçüp tartmamak, ihtikar (karaborsacılık) yapmamak, müşteriyi kızıştırmamak, alışverişte iyi muamelede bulunmak, çalışanın sorumluluğunu bilmesi, çalışanın işinde dikkatli olması,, çalışan ferdin işi savsaklamaması. Bu prensipleri yaşayış felsefesi haline getirmiş bulunan Ahilik kurumunun mensupları arasında “pazarlık” görülmez. Çünkü, Ahî ahlâkı ile yoğrulmuş bulunanlar, fahiş fiyatla mal satmayı veya fahiş fiyat isteyerek malın değerinin pazarlık konusu yapmayı büyük ahlâksızlık olarak kabul ederler. Ahilik kurumunun meslek ahlâkının bir diğer özelliği de “ustaya bağlılık”tır. Kurumunun üyesi, usta dahi olsa kendisini yetiştirenlere her zaman saygılı davranmayı ahlâkî bir meziyet olarak kabul eder (<http://www.desob.org.tr>, 2020). Çalışmayı, ibadeti ve dürüstlüğü bir bütün olarak ele alan, Ahilik, *ahlâk* sahibi olmayan bir iş adamının asla başarıya ulaşamayacağını, ulaşsa bile bu başarının uzun ömürlü olmayacağını benimsemiştir (Sancaklı, 2010: 7). Ahilikte meslek ahlâkı her şeyin üstünde tutulmakta, oto-kontrol sistemi mükemmel bir şekilde işlemekte idi. Müşteriyi aldatmamak, malı överek yalan söylememek, hileli ölçüp tartmamak, karaborsacılık yapmamak, müşteriyi kızıştırmamak Ahilik’te meslek ahlakından birkaçı olarak belirtilebilir (Zaim, 2012: 101; Demir, 2001: 77; Gemici, 2010: 75; Durak ve Yücel, 2010: 159; www.badeg.com.tr/5.pdf, 2012).

Ahiliğin etkin olduğu dönemde egemen olan dünya görüşü, manevi dinamikler aşırı zenginleşmeyi, çok para kazanmayı, çok mal satmayı vs. pek tavsiye etmeyen bir anlayışa sahiplerken; günümüz de egemen olan materyalist anlayışla hep daha fazla kazanma, hep daha çok satma gibi unsurlar ilk öncelik haline gelmiş olması da önemli farklardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahilik teşkilatının kurduğu sistemde ihtiyaç kadar üretim anlayışı ile üretim yapılarak fazla üretim yapılmasına izin vermeyen bir yapı kurularak hem kaynakların israf edilmesi önlenmiş oluyor hem de çalışanların emeklerinin karşılığın almaları sağlanıyordu. Günümüz kapitalist üretim anlayışında ise tüketimi artırmaya yönelik daha fazla üretim amacıyla seri üretim şeklinde ihtiyaçtan çok fazla üretimin olması hem kaynakların boşa harcanmasına, çevrenin kirlenmesine hem de çalışanların emeklerinin gerçek karşılığını almalarına engel olmaktadır.

Ahiliğin ahlâka verdiği önem, ahlâkın her zaman, her yerde ve her işte başta gelmesindedir. Ana sermayesi ahlâk olmayan hiçbir işte başarı uzun süreli değildir. Ahlâkın olduğu yerde kardeşlik, eşitlik, özgürlük, bağımsızlık, sevgi, adalet, dirlik, düzenlik, güzellik, yararlılık gibi yüce vasıflar vardır. Ahilik; iş birliği içinde, mutlu iş ve yaşam anlayışı; daha dürüst, daha sade, daha sakin, daha özgün tempoyla evrensel etik ilkelere sabırlı bir yaklaşımdır (Sancaklı, 2010:12). Ahilik teşkilatının kurduğu sistemde bu sisteme üye olabilmek için en alt basamaktan daha çıraklık aşamasından başlayarak çok ciddi elemelerden geçilerek girilebilir ve yükselme de belli kriterlere ve ciddi sınavlara göre yapılırdı. Günümüzde ise herhangi bir mesleğe

başvuruda böyle bir eleme olmadığı gibi yükselmeye de formaliteler dışında ciddi uygulamaların olmadığını görmekteyiz. Bu da günümüzde yaşadığımız meslek ahlakı ihlallerinin en önemli sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahiliğin meslek ahlakı ilkeleri ile günümüzün meslek ahlakı ilke ve uygulamalarının benzer özelliklerine baktığımızda ise her ikisinde de kaliteli mal üretmek, müşteriye aldatmamak, yanıltıcı reklam yapmamak, hak ettiğinden fazla, fahiş fiyat talep etmemek, topluma, doğaya karşı sorumlulukları olduğunun bilincinde olmak, meslek ahlakı ilkelerini ihlal edenlerin cezalandırılması için bir organizasyonun kurulması vb. özellikler sayılabilir. Günümüz toplumlarında Ahiliğin kurduğu meslek ahlakı standartlarına ulaşmak için hem meslekler kendi mesleki örgütleri aracılığıyla (tabipler odası, barolar vb.) hem de yasal düzenlemelerle hükümetlerce çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak yapılan bu çalışmaların Ahiliğin kurduğu denetim ve yaptırım sisteminin çok uzağında olduğu medyaya, adli mercilere vs. yansıyan meslek ahlakı ihlalleri ile ilgili sorunlar nedeniyle rahatlıkla söylenebilir (Yüksel, 2019:532).

Ahilikte hileli satışlara kesinlikle müsaade edilmezdi. Yabancı bir kumaş tacirinin Osmanlı ülkesine gelerek bir kumaş imalathanesinin mallarını beğenip hepsini almak istedikten sonra, mal sahibinin kumaş toplarını denkleken bir top kumaşı ayırdığını görüp bu hareketinin sebebini sorması üzerine, Osmanlı esnafı “Onu sana veremem, kusurludur” cevabım verince; yabancı tacirin, “Ziyarı yok, önemli değil” demesine rağmen Osmanlı esnafının o kumaş topunu vermemekte direterek: “Benim malımın kusurlu olduğunu söyledim, biliyorsunuz. Fakat siz onu kendi memleketinizde satarken, alıcılarınızın orada benim bunları size söylemiş olduğumu bilemeyeceklerdir. Böylece de müşterilerinize kusurlu mal satmış olacağım. Neticede Osmanlı’nın gururu şeref ve haysiyeti rencide olacak, bizi de hilekâr sanacaklardır. Onun için bu sakat topu size veremem” diyerek kumaşı vermemiştir. Bugünkü geldiğimiz durumla kıyasladığımızda, yoksulluk ve yolsuzluk ekonomisinin ne tür sosyal yaralara yol açtığına hep beraber tanıklık etmekteyiz. Günümüz dünyası, gün geçtikçe daha çok ahlaki krizlere ve kirlenmelere maruz kalmaktadır. Ahlaki çöküntü adeta bulaşıcı bir hastalık gibi insanları etkilemektedir. Bu amansız hastalığa karşı ise bir aşı, bir panzehir lazımdır. Bu panzehir ise, Ahilik kurumu aracılığıyla ecdadımızın bizlere hediye ettiği düsturlarda görebiliriz (Tatlılıoğlu, 2013:12)

Ahi ahlâkında birey, topluma model olan ve sosyal yaşama pozitif katkıları bulunan bir kişiliktir. Ahi, sosyal işleyişte katma değeri olan bir sanat sahibidir ve kötü özelliklerinden arınmış, kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılayıp topluma yük olmayan ve maddî ve manevî olanaklarıyla diğer insanlar ve toplum için var olan insandır. Bu yönüyle Ahilik, başkalarının sırtından geçinme duygusu ve amacıyla mücadele etmek ve kendi el emeği ile geçinmeyi yayıp kendi kendine yeter olma hedefini güden bir kuruluş olmuştur. İlmî ile kişiliğini sanatına yansıtan Ahi, sanatıyla bütünleşiyordu. Ürününe kendinden bir şey katan birey için mamul, ekonomik manasından öte bir

anlam kazanıyor; böylece rekabet de piyasaya daha mükemmel ürün sunma temelinde gerçekleşiyordu. Kişi kendisindeki bir iyileşmeyi, mükemmel, kâmil olmayı ve bir olgunluğu ürettiği malına da yansıtacağından, bu daha kaliteli mal pazara sürülerek halkın kullanımına sunulacağından toplumsal ilerleme ve sosyal huzur kazanılacaktı. Böylece Ahi ahlâkındaki iyi, kâmil insan yetiştirme çabasının önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Yani iyi insanın malı da iyi ve kaliteli olacak, bu toplumsal huzura etki edeceği gibi ülkenin dış rekabet edebilirliğine tesir edecekti. Ahilerin arkadaşlığı ve dostluğu teşvik etmesi üyelerin kişiliğine de katkısı oluyordu. İnsanlığı, iyi ahlâk ilkeleri çerçevesinde bir sanatla uğraşmaya yönlendiren Ahilik siyasal, sosyal ve ekonomik dengeleri sağlayıcı bir işlev görmüş, topluma rehberlik eden bir dinamik olmuştur (Kantarıcı, 2007:78).

Ahiliğin temel felsefesi; güzel huy, iyi ahlak, hoşgörü ve yardımseverliğin ötesinde cömert olmaktır. Dolayısı ile ahlak Ahilikte birinci derecede önemli bir konuma sahipti. Ahilik teşkilatının yüksek ahlâki değerleriyle yetişen Osmanlı esnaf, sanatkâr ve tüccarı Batılı devletler nazarında çok önemli bir yer edinmiştir. Alman Başbakanı Bismark «Türkler, Asya'nın centilmenleridir» sözüyle Ahilik kültüründe yetişen Türk insanını tanımlıyordu. Ayrıca İngiliz Ticaret Odalarının birinde asılı bulunan levhada “Her zaman Türk tüccarları ile alışveriş et” sözünün yer alması Türk esnafının, tüccarının ve sanayicisinin dün sahip olduğu ve bugün terk ettiği Ahilik kültürünü ifade etmektedir. Farabi'nin de ifade ettiği gibi, tüm bu ahlaki ilkeler, Ahi teşkilatının Medinet'ül-Fadılâyı yani “mükemmel ve müreffeh bir toplum oluşturmak” hedefinin bir neticesidir. Ahilikte yaş ve aşama bakımından küçükten büyüğe gösterilen sınırsız bir saygı zemininde, herkes birbirinin “kardeşi” idi. Ahlaki bakımdan zafiyeti olanlar, teşkilata alınmaz ve bilinmeyerek alınmışsa, bir daha alınmamak üzere kabul edilmezlerdi. Teşkilata girmek isteyen ahlak ve terbiyesi üzerinde yapılan incelemeler olumlu olursa, durum zaviyede görülür, uygun bulunursa bir törenle üyeliğe kabul edilirdi (Korkmaz, 2005: 39). Bu teşkilatta amaç, sermaye sahibi olmak değil, rekabet etmeden ucuz, sağlam ve temiz üretim yaparak ürünü halkın beğenisine sunmaktır (Tatliloğlu, 2013:8-9).

Ahilikte dengeli, ölçülü ve ahlakî ilkelere bağlı olmanın yeri son derece önemlidir. Dünya ile ahiret işlerinde, kişisel ve toplumsal her türlü çabada ve ilişkide dengeli olmak, dengeyi korumak, Ahiliğin en belirgin özellikleri arasında yer almıştır. Bu açıdan Ahiler çatışmacı değil, dayanışmacı ruh yapısına sahip olmuşlardır. Zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet, kısaca toplumun bütün fert ve kurumları arasında iyi münasebetler kurarak herkesin huzur içinde yaşamasını sağlamak Ahi birliklerinin başta gelen amaçlarından olmuştur. Ahi birlikleri, köklü kültür değişmelerinin olduğu bir dönemde, birbirlerine karşı çatışmacı tavır alan grupları uzlaştırmak, parçalanmış aşiret bağlarının yerine yerleşik hayat tarzına uygun, koruyucu değerler meydana getirmek, Bizanslılara karşı Müslüman-Türk

menfaatlerini korumak ve toplum huzurunun sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Ahilik teşkilatı meslek ilkelerine sahip olması yanında, birinci derecede ahlakî esaslara dayanan bir kurumdur. Ahilik anlayışına göre, bir kişide ahlakî değerler aşınmışsa o kişi, istediği kadar mesleğinde üstün ve başarılı olsun bunun hiçbir kıymeti yoktur. Bu durum o üyenin teşkilattan ihraç edilmesi için bir sebep sayılmıştır. Ahiliğe kabul edilmenin önde gelen şartı, ahlakî değerlere sahip olmak gelmiştir. Dolayısıyla Ahilik teşkilatında ahlakî zaafı bulunan kişiler barınmamıştır. Bu açıdan Osmanlı toplumunda Ahilik teşkilatı, yüksek ahlaka mensup kişilerin toplandığı bir yer olarak kabul edilmiştir (Kızıler, 2015:419).

Ahî yönetmeliği konumunda olan Fütüvvetnâmelere göre; Ahî, helâlden kazanmalıdır. Hepsinin bir sanatı olmalıdır. Yoksul ve düşkünlere yardım etmeli, cömert olmalıdır. Âlimleri sevmeli, hoş tutmalıdır. Fakirleri sevmeli, alçak gönüllü olmalıdır. İyi kimselerle sohbet etmeli, namazını kazaya bırakmamalı, hayâ sahibi olup, nefesine hâkim olmalı, dünyaya düşkün olanlarla beraber düşüp kalkmamalıdır. Bunlar, asırlarca Osmanlı insanının ahlâkının temel taşı olan hasletler haline gelmiştir. Ticâret ahlâkında yasaklanan hususlar da şunlardır: 1- Hileli ve çürük mal satmayacaksın 2- Müşteriden fazla para almayacaksın 3- Bir başkasının malını taklit etmeyeceksin 4- Noksan tartmayacaksın ve bozuk terazi kullanmayacaksın 5- Sahte ve kalitesiz mal üretmeyeceksin (Sancaklı, 2010:12). Ahi ahlakını meydana getiren kurallar: 1- Ahiler, birkaç iş veya sanatla değil, yeteneklerine uygun olan tek bir iş veya sanatla uğraşmalı 2- Ahinin emeğini değerlendirecek ve onurunu koruyacak bir işi veya sanatı olmalı 3- Ahi doğru olmalı, emeği ile hak ettiğinden fazlasını kazanma yoluna sapmamak 4- Ahi, bilgi sahibi olmalı, bilginleri sevmeli, onlara karşı küçük düşmemeli, aldığı bilgileri yerinde ve zamanında kullanmalı 5- İyi huylu ve güzel ahlaklı olmalı 6- İşinde ve hayatında doğru ve güvenilir olmalı 7- Sözü bilmeli ve sözünde durmalı 8- Hizmette ayırım yapmamalı 9- Yaptığı iyilikten karşılık beklememeli 10- Güler yüzlü ve tatlı dilli olmalı 11- Hataları yüze vurmamak 12- Dostluğa önem vermeli 13- Kötülük edenlere iyilikte bulunmalı 14- Tevazu sahibi olmalı 15- İnsanların işlerini içten, gönülden ve güler yüzle yapmalı 16- Başkasının malına hıyanet etmemeli 17- Cömert, ikram ve kerem sahibi olmalı 18- Öfkesine hâkim olmalı 19- Sır saklamak 20- Mahiyetindekileri ve hizmetindekileri gözetmeli ve korumalıdır (Tatlıoğlu, 2013:9-10).

Ahilik kurumu, birey ve toplumu bir bütün olarak düşünmüş ve huzur ve mutluluğun öncelikle bireyde başlaması gerektiğinden hareketle vefa, doğruluk, cömertlik, güvenilirlik, tevazu gibi değerleri bireyin uyması gereken temel kurallar haline getirmiştir. Yalan, kin, nefret, kıskançlık, cimrilik, hırsızlık, zina, iftira, dedikodu gibi kötü alışkanlıkların da birey ve toplumu olumsuz etkileyen ve uzak durulması gereken zararlı davranışlar olarak kabul etmiştir. Osmanlı toplumunda önemli bir sosyal güce sahip olan Ahilik, esas olarak iş, meslek ve sanat alanında gelişmeyi amaç

edinmiştir. Bu amacının gerçekleşebilmesi için de ahlaki ölçü olarak doğru çalışmayı ibadet kabul etmiştir (Kızıler, 2015:420).

SONUÇ

XIII. ve XIX. yüzyıllar arasında Anadolu başta olmak üzere Balkanlardan Kırım'a kadar uzanan bir coğrafyada egemen olmuş ekonomik, sosyal ve kültürel bir kurum olan Ahilik; işi kutsal çalışmayı ibadet sayan, karşılıklı işbirliği ve sosyal dayanışmaya dayalı, kaliteyi ve müşteri hizmetini ilke edinmiş, meslekî gelişmeyi sürekli eğitimle pekiştiren bir ahlâk anlayışını temsil eder (Kantarıcı, 2007:79). Ahiler, ekonomiyi, insana hizmet eden bir araç konumunda tutmayı başarmışlardır. Ahilik, ülke kaynaklarını en rasyonel, ve insancıl bir biçimde harekete geçirmiş, adalet ve hak üzerine bir gelir dağılımı sağlamış, sosyal dayanışma, barış ve kardeşlik duygularını oluşturmuş, dengeli ve verimli bir iktisadi-sosyal ve siyasi model olarak tarihteki yerini almıştır. Bu anlayış her şeyden önce toplum barışını sağlıyor, kavga yerine barışı ve huzuru getiriyordu. Ahi birliklerinde gençlere ahlak ve sanat eğitimi öğretilerek, sanatkarlar yetiştiriliyordu. Ahilik, sınıf çatışmasının ve menfaat çatışmasının olmadığı, aksine iç huzur ve sosyal barışın sağlandığı bir toplum yapısının şekillenmesinde önemli bir işlev ve tarihi bir rol üstlenmiştir. Bireysel bağlamda ise, kendisiyle ve içinde yaşadığı toplumla barışık ve uyumlu, yetenekli, mesleki ve sosyal becerileri gelişmiş, sosyal kuralları ve değerleri öğrenmiş, davranışlarında ölçülü hareket eden, sağlam karakterli ve sağlam kişilikli bireyler bu kurumlar vasıtasıyla topluma kazandırılmıştır (Tatlılıoğlu, 2013:9-11-12)

Günümüz toplumlarında artan rekabet, bilgi teknolojisindeki hızlı gelişmeler, giderek karmaşık hale gelmesi, küresel marka yaratmada olumlu imajın önemli bir unsur bir hale gelmesi, çevre konusundaki hassasiyetlerin artması, sosyal sorumluluk konusunda kamuoyu baskısının artması gibi nedenler iş ahlakına duyulan ilginin artmasına neden olmuştur. Ülkemiz için iş ahlakı konusunda baktığımızda ise maalesef profesyonel yönetim anlayışının yaygınlaşmaması/yaygınlaşmaması, kısa zamanda köşe dönme arzusu, toplumsal ve hukuksal cezalandırmanın yetersizliği, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, gelir dağılımındaki adaletsizlik, politik yozlaşma, terör, rüşvetin yaygınlaşması, torpil, kötü organizasyon, fırsatçılık, aşırı hırs, hükümetlerin ve toplumun bu konulara ilgisizliği gibi bir çok faktör çıkarıcı ahlak anlayışının egemen olmasına neden olarak adeta ahlaka aykırı davranışlara meşruiyet kazandırmaktadır (Yüksel, 2019:532).

Günümüz iş ve meslek hayatında yaşanan bu ahlaki yozlaşmanın önüne geçebilmek için öncelikle eğitim müfredatlarına, uygulamalı ahilik ahlakının konulması zaruridir. Bunu yanında sosyal medya ve televizyon programlarında bir sosyal sorumluluk projesi kapsamında ahilik kültürü ve ahlaki konusunda farkındalık oluşturu-

rabilecek, çizgi filmler, diziler, belgeseller ve benzeri programlar süratli bir şekilde hayata geçirilmelidir. Bu programlar hazırlanırken toplumumuzun gelenekleri, görenekleri, dini inançları da işin içine katılarak iş ahlakı konusunun içselleştirilmesi sağlanabilir. Ahilik ilkelerinin uygulanması gönüllülük esasına dayandığından, kamu ve özel sektör yönetimleri ahilik ahlak ve kültürünün çalışanlar tarafından benimsenmesini ve kurumsallaşmasını sağlayacak teşvik mekanizmaları ve ortamlar oluşturmalıdırlar. Yönetici ve çalışanların birbirlerine olan güvenlerini artıracak samimi, ahlaki ve vicdani uygulamalar artırılmalı ve taraflar arasında karşılıklı anlayış, hoşgörü, dürüstlük, itibar, hakka riayet ve tevazu gibi ahlaki değerleri canlı tutacak bir iklim oluşturulmalıdır. Ahlaki değerleri herkesin sahiplenebileceği bir özgürlük alanı olarak görülmesini sağlayacak anlayış, kültür ve sistem oluşturulmalıdır. Ahlaki kuralları uygulayan çalışanlar ödüllendirmeli ve model olarak gösterilmelidir. Bütün bir toplum olarak ahilik kültürü ve ahlak kuralları otokontrol mekanizması ile aktifleştirilmeli ve sürdürülebilirliği konusunda yasal altyapısı güçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akça, Bayram (2001). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muğla’da Debağ (Tabakçılık) Esnaf Teşkilatı”. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı:4: 1-8
- Akça, Gürsoy (2004). “Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14: 209-219
- Arslan, Mahmut, (2019), İslâm İş Ahlakının Temelleri ve İbn Haldun’da Ahlak Medeniyet İlişkisi, İbn Haldun Çalışmaları Dergisi, 4 (1) 2019, 101-128
- Bodur, H. E. (1999). “Ahilik ve Türk Girişimcilik Kültürüne Katkıları”. *II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, 13-15 Ekim, Kırşehir
- Demir, Galip (2001). “Ahilik ve Yükselen Değerler”. *Görüş Dergisi*, Ocak Sayısı: 76-82
- Demir, Galip (1994). “Ahilik”. *Ahilik Yolu Dergisi*, S.86, İstanbul, Nisan 1994
- Demirpolat, A. Ve G. Akça (2004). “Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”. *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:15
- Doğan, Hulusi (2011). “Günümüz İşletmeleri İçin Ahilik Kültüründen Örtülü Bilginin Gelişim ve Paylaşım Örnekleri”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı:4, Haziran:77-100
- Doğan, Hulusi (2006). “The Search of Tacit Knowledge in Akhism Culture”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12) 2006/2: 22-38
- Durak, İbrahim ve A. Yücel (2010). “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Gün-

müze Yansımaları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:2: 151-168

- Gemici, Nurettin (2010). “ Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları ve Sonuçları”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt:8, No: 19: 71-105
- Kantarıcı, Zeynep, (2007) İş Etiği ve Ahilik, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ABD,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum
- Karagül, Mehmet (2012). “ New Economic Approches In The Context Of The “Akhism” With Human And Social Capital”. *American International Journal of Contemporary Research*, Vol. 2 No. 2; February: 73-84
- Karasoş, Yakup (2012). “Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik”. www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s14/karasoş.pdf (İndirme Tarihi, 15.07.1012)
- Kızılar, Hamdi, (2015), Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Cilt: 4, Sayı: 2, 2015 Sayfa: 408-423
- Kolbaşı, Ahmet (2005). “Türk Kültür Turizmi Açısından Ahilik”. *Gazi Üniversitesi Ahilik Araştırmaları Dergisi*, Cilt.1, Sayı.2, Kış
- Marşap, Akın (2005). “Ahi Ervan-ı Veli ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler”. *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Kış 2005: 69-89
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2016), Meslek Ahlakı ve Ahilik, MEB Yayınları, Ankara
- Özerkmen, Necmettin (2004). “Ahiliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları-Sosyolojik Yaklaşım”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44 (2): 57-78
- Öztürk, Hüseyin ve Doğan, Ahmet, (2019), Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı, Nobel Akademi, Ankara
- Öztürk, Nurettin (2002). “Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:7: 1-12
- Sarıkaya, Mehmet Saffet (2008). “Ahilik Kültürü Üzerine”. *Yenises Dergisi*, Yıl.12, Sayı.154
- Sancaklı, Saffet (2010). “Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi”. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-18
- Solak, Fahri (2009). *Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:2009-56, Erkam Matbaası, İstanbul

- Şahin, Ş., Ş. Öztürk ve M. Ünalmiş (2009), “Professional Ethics and Moral Values in Akhi Institution”, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 1(2009): 800-804
- Tatar, Taner ve M. Dönmez, (2008). “Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu”. *Doğu Anadolu Bölge Araştırmaları*, 2008
- Tatlılıoğlu, Kasım, (2013), Ahilik Teşkilatında İş Ve Meslek Ahlakının Bireylerin Kişilik, Karakter Ve Sosyal Gelişimine Etkisi İtt. Uluslararası Ahilik Sempozyumu “İş Ahlâkı”, 24-25 Eylül 2013, Volume: 1. Cilt, ss. 1-15., Kayseri
- Turan, Namık Sinan (2007). “ Selçuklu ve Osmanlı Anadolu’sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci”. İ.Ü. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı. 52: 151-187
- Yüksel, İbrahim, (2019), Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 2 Aralık/December 2019
- Zaim, Halil (2012). İş Hayatında Erdemli İnsan, Empati Matbaacılık, Mart, İstanbul
<http://www.badeg.com.tr/5.pdf>, “Ahilik’te Organizasyon”, (İndirilme Tarihi:05.07.2012)
- <http://www.msxslabs.org/forum/osmanli-imparatorlugu/319447-osmanli-devletinde-gedik-sistemi.html#ixzz22x5q8QrT>, “Gedik”, (İndirilme Tarihi:14.07.2012)
- <http://www.sozluk.net/?sozluk=osmanlica&word=%C4%B0DD%C4%B0HAR> (İndirilme Tarihi, 10.07.2012).
- http://www.desob.org.tr/sayfa-8-ahilikte_meslek_ahlaki.html (14.10.2020)

MESLEK AHLÂKI VE AHİLİK
VOCATIONAL ETHIC AND AKHIZM

Doç. Dr. Adil ŞEN
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İlahiyat Fakóltesi, Öğretim Üyesi.

ÖZET

İnsanoğlu Dünya'ya ayak bastığı an itibariyle kendisini sürdürmesi gereken bir hayatın içinde bulmuştur. Hayatını idame ettirmek için maddi ve manevi vesilelere ihtiyaç duymuştur. Bunu da tek başına değil kendi gibi hemcinsleri ile birlikte yaşamak suretiyle başarmıştır. Diğer insanlarla birlikte yaşama zarureti, beraberinde karşılıklı hak ve vazife kaidelerinin oluşmasını temin etmiştir. İnsan toplulukları bu hak ve vazifelere riayet edilen yerlerde ve zaman dilimlerinde huzur içinde yaşamayı temin edebilmişlerdir. Ahlakın en temel amacı ise insanı kendisi ve çevresiyle mutlu ve huzurlu yaşamasını temin etmektir. Bu çerçevede meslek ahlakı da çalışan ile işveren arasındaki münasebetlerin düzenlenmesine yardımcı olur. Meslek ahlakı, mesleki davranışla ilgili neyin daha isabetli ve verimli olduğunu çalışanlara ve işverene gösteren müşterek kaideler bütünüdür. İşin icrası sırasında gözetilmesi gereken ortak değer ilkeleridir. Tarihimizde kültür, ticaret ve üretim ahlakını doğrudan etkileyen kurumlarımızdan birisi de Ahiliktir. Ahilik bilhassa onbeşinci yüzyıldan sonra meslek kuruluşu olarak varlığını devam ettirmiştir. Her mesleğin riayet etmesi gereken genel ve meslekî ahlak ilkelerini 'çalışanlara el kitabı' mahiyetinde 'Fütüvvetname' denilen eserlerde formüle etmiştir. Bu eserler nesiller boyunca her meslek erbabının kendi mensupları ve yaşadıkları toplum arasındaki münasebetleri düzenlediği gibi, ürettikleri mal ve hizmetin kalitesindeki standardını da tesbit etmişlerdir. Kerem, cömertlik, şecaat, müriyyet, yiğitlik, ahde vefa, zayıfı himaye, misafirperverlik, zorluklara karşı sabır, güçlülere tahammül, kanaatkârlık, dürüstlük, yaptığı işi en güzel yapmak vs. bunlardandır. Fütüvvetnameler bu ve benzeri güzel davranışları övmüş, insanlığın hayrına olan eğilimleri teşvik etmiştir. Elimizdeki Fütüvvetnameler, 'bir meslek erbabının haiz olması gereken genel ve meslekî ahlakı talim etmektedir. Bu yönüyle bu eserler, insanlığın ortak mirası olarak tarihte bir iyilik hareketi işlevi görmüşlerdir. Hal ve istikbalimiz için de aynı işlevi görebilir. Milletimizin inanç ve kültür kodlarıyla uyumlu bu tecrübeden istifade edebilmeği, gönül rahatlığıyla en isabetli yol olarak teklif ve tavsiye edebiliriz, etmeliyiz.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahlak, Meslek Ahlakı, Ahlakî Değer.

ABSTRACT

Human beings, need to material and moral values for providing their livelihood. They provide their livelihood collectively. Living collectively causes to existence of some rules and rights. Human beings live in peace and security as long as they comply with these rules. The most basic

aim of morality is to ensure that people live happily and peacefully with themselves and their environment. Professional ethics is the collective base that shows employees and employers what is more relevant and productive about professional behavior:

One of our institutions that directly affects culture, trade and production ethics is Akhizm. Akhizm continued to exist as a professional organization, especially after the fifteenth century. The general and professional moral principles that every profession must adhere to have been formulated in the so-called 'Fütüvvetnama' in the form of a 'handbook to employees'. Throughout the generations, these works have established the standard of quality of goods and services that they produce, as well as the relationships between their members and the society they live in. These good behaviors such as generosity, goodness, courage, hospitality etc. became the life style of people by Islam. After years, these moral values became systemized with organization of "Fütüvve". Later, Anatolian organization called "Akhi"s was the inheritor of organization of "Fütüvve". Organization of Akhi was a good historical experience for Anatolian people. We suggest to benefit from this experience to our people for present and future time.

Key Words: Akhizm, Ethic, Vocational Ethic, Ethic Value.

GİRİŞ

Canlı mahlukâtın yeryüzü macerası başladığı andan itibaren hayat mücadelesi de eş zamanlı olarak başlamıştır. İnsan da bu maceraya dahildir. Hayatını idame ettirmek için çeşitli vasıtalara ve vesilelere başvurmuştur. İnsanoğlu bu mücadeleyi tek başına değil, kendi gibi yekdiğer insanlarla münasebet kurmak yoluyla sürdürmüştür. Bu münasebet kurma ameliyesi beraberinde, diğeri insanlarla karşılıklı 'hak ve vazife' mefhumunu doğurmuştur. Bu karşılıklı hak ve vazifelere riayet edilen yer ve zamanlarda huzur içinde sıkıntısız bir hayat da mümkün olabilmiştir. Zaman içinde cemiyetler ve bu cemiyetlerin teşkilatlı hali olan devletlerin bünyesinde 'karşılıklı hak ve vazifeleri' tanzim eden çok mühim iki müessese ortaya çıkmıştır. Bu iki müessese 'Hukuk ve Ahlâk'tır. Hukuk, kaide ve yaptırımlarını kanun zoruyla, kolluk kuvvetleriyle icra etmiş, ettirmiştir. Ahlâk ise ferdi planda vicdanî mesuliyet, sosyal sahada ise toplumun kabul ve red mekanizmalarını devreye sokarak bu işleyişi temin etmiştir. Ahlâkın milletlerin yaşaması, bekaı bakımından önemi büyüktür. Her toplum ve millet kökü derinlere uzanan bir ahlâk manzumesi oluşturmuştur. Ahlak kuralları binlerce yıldan beri insanlar tarafından tecrübe edilmiş, faydası kesin olarak sabit olmuş kurallar ve buyruklar topluluğudur. Bunları öğrenmekle insan binlerce sene önceki

kimselerle görüşmüş, onlardan ders ve öğüt almış bir öğrenci yerine geçer. Bu da her yaş ve derecedeki kişiler için küçümsenecek bir durum değildir¹. Kişiler için ferdî ahlâkın önemi elbette tartışılmaz bir gerçektir. Asıl mesele ferdi sarıp sarmalayan bu ahlaki kuralların kitleler ve toplum tarafından benimsenmesidir. Kitleler de bu meseleyi örf ve adetler, formel ve informal yollarla tanzime çalışmışlardır.

İslam dininin geldiği tarih ve yayıldığı coğrafyada da ahlâkla ilgili birikim tabiatıyla mevcut idi. Kur'an-ı Kerim'de Cenâb-ı Hakk'ın birçok ayetle, Hz. Peygamber'in de ahlâkla ilgili birçok tavsiyesi olmuştur². Bu tavsiyeler ışığında zamanla çok geniş bir yelpazeye yayılan 'İslâm Ahlâk Literatürü' teşekkül etmiştir. Ahilik söz konusu olduğunda, Anadolu Selçuklu'dan itibaren, özellikle Osmanlı döneminde neşvünema bulmuş bir teşkilat olarak başından beri İslâmî emirler ve ahlâkına bağlı bir yapı ile karşılaşırız. Zaten Osmanlıda ahlâk, her alanın, her faaliyetin son hedefidir. Osmanlı yöneticileri, başlangıçtan itibaren paylaşmacı, dayanışmacı, dürüst ve mutlu bir toplum meydana getirmeyi amaçlamışlardır. Ahlâk meselesi de önemini daima korumuş ve her sözden, her yazıdan, her hareketten ahlâkî bir sonuç çıkarmak, gelenek haline gelmiştir³. Ahilik de bu anlamda toplumun ahlâk manzumesi, huzur ve mutluluğuna katkı mahiyetinde kendine düşen vazifeyi hakkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Bu vazifeyi, üretim ve imalatın en başından en son halkasına kadar tezgâh başında fiili olarak ve dergâhta sohbet yoluyla ve de el kitabı mahiyetinde 'Fütüvvetnâme' denilen kitaplarda nazari olarak işlemeye çalışmışlardır.

Anadolu Selçuklu Devletinin güçlü olduğu dönemlerden itibaren, Fütüvvet anlayışı doğrultusunda devlet desteği ile Ahilik zihniyeti, memleketin her tarafına yayılmıştır. Daha sonra Anadolu'nun Moğol tazyiki ile istikrarsızlaştığı dönem, Beylikler Dönemi ve Osmanlı'nın kuruluşunun her safhasında 'Anadolu Ahileri', her türlü olumsuzluğa rağmen çalışıp üretme, birlik- beraberlik ve kardeşlik unsuru olarak üzerlerine düşen vazifeyi yerine getirmişlerdir. Bilhassa Fatih (1451-1481) devrinden itibaren Ahilik ve faaliyetleri, esnaf birliklerinin idari yapılanmaları ve işlerini tanzim etmekle sınırlandırılmıştır. Bu tarihten sonra 'Ahilik' denince 'Esnâf', 'Esnâf' denince de 'Ahilik' akla gelir olmuştur. İşte bu devrede Ahilerin olgun eserlerini verdikleri ve asli işleri ile uğraştıklarını görüyoruz.

Anadolu Ahilerinin işyerlerine ilaveten öteden beri kendi zaviyeleri, şeyhleri, merasimleri ve devam ettikleri sohbet mahfilleri her zaman olmuştur. Ahilik eğiti-

1 Osman Pazarlı, *İslâmda Ahlak*, İstanbul 2. Basım 1980, 16-17

2 Mustafa Çağrıncı, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, İstanbul 1989, 4-8

3 S. Hayri Bolay, *Osmanlı Düşünce Dünyası*, Ankara 2. Basım 2011, 161; (Harun Anay ve ekibi 'Osmanlı Ahlâk risaleleri' üzerine bir çalışma yapmış, bu mevzuda iki binden fazla eser tespit etmişlerdir.)

minde kişi, çırak –kalfa- usta mertebelerini geçerken işyerinde meslekî eğitiminin yanında, bu meclislere devam ederek dinî, ahlâkî ve sosyal bilgileri de alarak, eğitimlerini bir bütünlük içinde devam ettirir, kendilerini yetiştirirlerdi⁴. Sohbet yoluyla kültür doğrudan doğruya insana aktarılırken, kitap ve risaleler de dolaylı olarak insanların hizmetine sunulmuştur. Kitaplar sohbet kadar tesirli olmasa da bu kültürün uzun zaman yaşaması için gördüğü görev daha önemlidir. Fikir ve duyguların satırlara aktarılmasının bir diğer önemi de; kişilerin ve müesseselerin çizgisi zamanla değişebilmektedir. Kitaplar ise zaman ve mekâna karşı daha dirençli olmuştur. Kitaplar sayesinde sistemlerin tarihini daha iyi tesbit etmek yolunda çok önemli ipuçlarına sahip olma imkanımız bulunmaktadır⁵.

Mevzumuzla alakalı olarak, bu sahada ilk kitaplardan birisi olan ‘Radavî Fütüvvetnamesi’⁶ boyunca bir yandan Ahiliğin âdâb, erkân ve ahlâkî esasları anlatılırken, öbür yandan kitap boyunca meslek grupları isim verilerek bunların takip etmeleri gereken yol yordam anlatılmaktadır. XVI. Yüzyılda yazılan bu eserde doğrudan ismi zikredilen meslekler şunlardır: Berberler, müezzinler, ulaklar, sancakdarlar, tabibler, seyisler, müfessirler, silahşörlere, yapıcılar, kasaplar, palan dikiciler, ekmeğeçiler, bak-kallar açıcılar, sakalar, tellaklar, bahçıvanlar, hamamcılar, natırlar, debbağlar, terziler, çullahlar, takke dikenler, kürkçüler, keçeciler, hafızlar, yazıcılar, demirciler, çilingirler, kazancılar, sahhafılar, şairler, iğneciler, nalbantlar, kuyumcular, altıncılar, helvacılar, attarlar, kazzazlar, tâcirler, paşmakçılar, çizmeciler, sarraçlar, penbe-duzlar, kılıççılar, bıçakçılar, ferraşlar, meş’aleciler, kalkancılar, balıkçılar, mükârilere, nakkaşlar, gemiciler, güreşçiler, çavuşlar, cerrahlar, dülgerler, taşçılar, okçular, yaycılar, serraclar, boyacılar, kirişçiler, çanakçılar, çiftçiler, hurda-furuşlar, çobanlar, simitçiler, kadılar’dır⁷. Fütüvvetname’de yukarıda sayılan yetmiş adet civarında mesleğe ilaveten meşâyih, ulemâ ve fukahaya da zaman zaman yer verilir. Bu da Ahilerin ilim ve tasavvuf erbabı ile alakalarını, birbirleri ile münasebet halinde olduklarını gösterir. Ayrıca bir başka kaynaktan XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yüz otuz üç farklı meslek erbabının İstanbul’da faaliyet gösterdiğinden bahseder⁸. Fütüvvetnâmeler, yukarıda büyük bir yekun tutan bu meslek erbabının, mesleğe alınmasından yetiştirilmesine, meslek sahibi yapıp tezgahın başına geçirilmesine ve bir ömür boyu mesleğini icra

4 Yusuf Ekinci, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul 1990, 37

5 Mustafa Kara, *Yeseviye Kültürünü Günümüze Ulaştıranlar ve Cevâhîru’l-Ebrâr min Emvâci’l-Bihâr, Yesevîlik Bilgisi*, (Haz. Mustafa İsen, Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), Ankara 1998, 198

6 Hüseyin er-Radavî, *Fütüvvetnâme-i Tarikat*, Haz. Osman Aydın, Ankara 2011, *Fütüvvetnâme-i Kebîr*, Haz. Sadullah Gülten-Hacı Yılmaz, İstanbul 2014

7 Hüseyin er-Radavî, *Fütüvvetnâme-i Tarikat*, Haz. Osman Aydın, Ankara 2011, (Metin 16b-20b), 53, 121 vd.; *Fütüvvetnâme-i Kebîr*, 158 vd.

8 Muhammed Köse, 1734 Tarihli Bir Elyazmasına Göre Osmanlı İstanbulunda Meslekler, *V. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, II, Kırşehir, 2020, 610

ederken murakebesine varıncaya, hatta vefatında cenazesini defnine kadar bütün olup biteni teferruatlı bir şekilde bir usul ve âdaba bağlamışlardır.

Daha mesleğe intisap etmeden bir gencin Ahiliğe/mesleğe kabulü uzun bir tedkik ve tahkikat sonucunda ancak mümkün olur, ahlâk ve terbiyesi müsaitse söz konusu kişi bir törenle mesleğe alınır⁹. Mesleğe alındıktan sonra her Ahi, İslâm ahlâkının her Müslümandan istediği gerek umumî ahlâk ilkeleri, gerekse iktisadî faaliyetlerde göz önünde bulundurması gereken ilkelere riayet etmek zorundadır. Zira o dönemlerde din, hususen İslâm dini fert ve toplumun inancından her türlü amel ve ahlâki yönelişlerine kadar sarıp sarmalayan çok mühim bir müessesedir. İşte bu ahlâki ilke ve vazifeleri; Mustafa Çağrırcı Hocamızın '*İslâm Ahlâkı*' kitabının 'İktisâdî Ahlak' bölümünde yazdığı üzere, önce kazanma ve üretim ile ilgili vazifeler, sonra da harcama ve tüketim ile ilgili vazifeler olarak ikiye ayrılabilir. Bu sınıflamaya göre;

1. Kazanma ve Üretim ile ilgili vazifeler şunlardır:

- a. Kazanma faaliyetleri sırasında halis bir niyet taşımak.
- b. Meslekî bilgi ve ehliyet sahibi olmak.
- c. Allah'ın haram kıldıklarının üretim ve ticaretini yapmamak.
- d. Allah2ınıyasakladığı yollardan kazanç aramamak.
- e. İşçinin haklarını gözetmek.
- f. İşverenin haklarını gözetmek.

2. Harcama ve tüketim ile ilgili ahlâki vazifeler ise şunlardır:

- a. Toplumun zararına tüketim ve harcamalarda bulunmamak.
- b. Lüks ve ihtişâm içinde harcama yapmamak.
- c. İsrâf etmemek.
- d. İnfak ve cömertlik yapmak¹⁰.

Bu umumi ve olmazsa olmaz kaidelere ilave olarak her Ahi'nin iş ve meslek ahlâkı olarak riayet etmesi gereken hususi/özel kaideler de vardır. Şunu da unutmamak gerekir ki; ahlâk aslında bir bütündür. Aile ahlâkı, iktisat-ticaret ahlâkı, ilim ahlâkı, esnâf ahlâkı, iş ve meslek ahlâkı gibi terimler umumi ahlâkın şemsiyesi altında alt birimler ve çeşitlenmenin ifadesidir. Bizim tarihimizde bugün etik/ethica karşılığı

9 Yusuf Ekinci, 25-26

10 Mustafa Çağrırcı, *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, İstanbul 5. Basım 2009, 255-267

olarak daha çok ‘edeb/âdab’ terimi kullanılmış ve ‘Edebü’t-Ta’lim ve’l-Müteallim/ Öğretmen ve öğrenci nitelikleri, görevleri, tutum ve davranışları’, Edebü’l-Kâdî/ Kadî-Hâkimin nitelikleri, görevleri, tutum ve davranışları’ vb kitapların sayısı çoktur. Ahilikte ise ‘Kitâb-ı Sakkâ/ Sucuların El Kitabı, ‘Kitâb-ı Habbazân/Ekmekçiler El Kitabı, Risâle-i Bapendlik/Dokumacılar El kitabı’ gibi doğrudan bir mesleğin yönetmeliği/nizamnamesi mahiyetinde ayrıntılı eserler kaleme alınarak meslek erbabının ahlâk ve evsâfi işlenmiştir.

Ahiliğin iş ve meslek ahlâkı noktasında misal vermek gerekirse, klasik dönemde saka/sucu neferleri için yazılan fütüvvetnamede baştan sona yetmiş sekiz ahlâki prensibe yer verilmiştir. Mesela bunlardan birkaçını sıralayacak olursak: ‘büyüğünü ve küçüğünü bilmek, a’lâ ve ednâ’ya fî sebilillah su vermek, yol ve erkân bilmek, yolunda sa’yî/çalışkan olmak, küçüklerine yol ve erkân ta’lim etmek, suyu baş ırmaktan almak, yaramaz huyun terk etmek, hayırlı işlere kadem basmak, eliyle koymadığı şeyi almamak, sır saklamak, olduğu yerde pak durmak vb mesleği gözeten ilkeler bulunmaktadır¹¹.

Dokumacılar için yazılmış bir risalede,¹² dokumacılığın edebleri olarak; ‘vücutu temiz olmak, taharetli olmak, ibadette kusur etmemek, pirlirine/ustalarına tekbir okumak, namuslu olmak, kabalığı terk etmek, doğru sözlü olmak, şafak vakti uyanmak, dakik olmak, yalandan uzak durmak, hayır ehli, cömert olmak, ahirete göçmüş pirlere dua edip, tekbir kılmak’ prensipleri konulmuştur.

Yine bir tüccarın, ticaret ahlâkında gözetmesi gereken hususlar olarak; ‘hileli ve çürük mal satmamak, müşteriden fazla para istememek, başkasının malını taklit etmemek, noksan tartmamak, sahte ve kalitesiz mal üretmemek, işini mükemmel yapmak, helalinden kazanmak¹³ gibi kaideler konulmuştur.

Bu formel ahlâkî kaidelerin yanında, enformel ahlâk kaideleri olarak da; ahinin iş ve san’at sahibi olması, işinin dışında başka bir işle meşgul olmaması, dayanışmacı, pir ve ustalarına saygılı, küçüklerine sevgili, yoksulu gözeten, alimlere hürmetkâr, edep haya sahibi bir şahsiyet öngörülür¹⁴.

Buraya kadar anahatları belirtilen ahlâkî ilke ve prensipler, bilhassa formel olanları Ahi Birliklerinde teftiş ve murakebe işlemleri kesintisiz yürütülmüş, şikayet veya teftiş sırasında bu kaidelere uymadığı tesbit edilen mensuplar, kendi yönetmeliklerin-

11 Adil Şen, Kitâb-ı Sakkâ (Sakaların El Kitabı), Ankara 2013, 54-57

12 Emine Gürsoy-Naskali, Doğu Türkistan’da Ahilik (Yeni Uygurca Belgeler), I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler, Ankara 1990, 103

13 Hayrettin İvgin, ahilerde Ahlâki Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması, I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler, Ankara 1990, 74

14 Orhan Türkdoğan, *Millî Kültür Modernleşme ve İslam*, İstanbul 2. Basım 1996, 237-38

deki usul ve esaslara göre hafif cezadan başlayarak, işten çıkarmaya / yolsuzluk ilanı/ varan birtakım zecri cezalar olduğu gibi, kademeli olarak birbirinden mesul olma gibi, her ahinin kendisine, ustasına, ustanın çırağına ve yekdiğerine karşı vazife ve hakları bulunuyordu. Bu anlayış çalışanların kontrol ve himayesinin yalnız ustalarına değil, bütün esnafa ait olduğu kanaatini yaygınlaştırmış ve böylece müessir bir oto-kontrol sistemi kurulmuştur¹⁵.

Sonuç olarak Ahilik, iş ve meslek ahlâkını tanzim ederken cihanşümul islâm ahlâkını, milli seciyeye uygulayarak, fert ve toplum dengesini gözetmiş, birbiriy-le mütecanis/homojen, mütesanit/dayanışmacı, verimli, üretken, çalışkan, kendini mesleğe, insanlara/ halka ve Hakk'a hizmete adanmış, çalışanlarını ehliyet ve liyakat sahibi yapmış, kurum ve meslek kimliğini oluşturmuş, her mesleğin kendi öbeğinde standardizasyonu sağlamış, adalet, dürüstlük, helal lokma, mesuliyet gibi değerleri üstün tutmuş ve bunu asırlarca başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bunun yanında bu ahlâkî ilke prensiplere aykırı her türlü davranışı hem formel hem de enformel olarak yasaklamış ve bu yasaklara riayet etmeyenleri, ters davranışına uygun tecziye ederek bir müeyyideye bağlamıştır. Tarihi bir tecrübe olarak yaşadığımız ve yaşattığımız bu değerleri, iktisat, ticaret, eğitim ve ihtiyaç duyulan her sahada uygulama şansımız vardır. Yaşadığımız tecrübe, hâle ve istikbale ışık tutacak sağlam esasa sahiptir. Bunalım yaşadığımız birçok alan için bu değerlerimizin, can kurtaran simidi görevi yapacağı inanç ve kanaatimi herkesle paylaşmak isterim.

15 Yusuf Ekinci, *Ahilik*, İstanbul 1998, 48; Mehmet Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Fütüvvetnamelerin Yeri*, İstanbul 2011, 89-90

KAYNAKÇA

- Abdulgani Muhammed b.Alaüddin el Hüseyinî er-Radavî, *Fütüvvetnâme-i Tarikat*, Haz. Osman Aydınlı, Ankara 2011,
- Abdulgani Muhammed b.Alaüddin el Hüseyinî er-Radavî. *Fütüvvet-nâme-i Kebîr*, Haz. Sadullah Gülten-Hacı Yılmaz, İstanbul 2014
- Bolay,S. Hayri. *Osmanlı Düşünce Dünyası*, Ankara 2. Basım 2011
- Çağrı, Mustafa. *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, İstanbul 1989
- Çağrı, Mustafa. *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, İstanbul 5. Basım 2009
- Ekinci, Yusuf. *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul 1990
- Ekinci, Yusuf. *Ahilik*, İstanbul 1998
- Gürsoy-Naskali, Emine. Doğu Türkistan'da Ahilik (Yeni Uygurca Belgeler), I. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler*, Ankara 1990,
- İvgin, Hayrettin. Ahilerde Ahlâki Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması, I. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler*, Ankara 1990
- Mustafa Kara, Yeseviye Kültürünü Günümüze Ulaştıranlar ve Cevâhiru'l-Ebrâr min Emvâci'l-Bihâr, *Yesevilik Bilgisi*, (Haz. Mustafa İsen, Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), Ankara 1998
- Köse, Muhammed, 1734 Tarihli Bir Elyazmasına Göre Osmanlı İstanbul'unda Meslekler, V. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, II, Kırşehir 2020
- Pazarlı, Osman, *İslâm'da Ahlak*, İstanbul 2. Basım 1980
- Şeker, Mehmet. *Türk-İslâm Medeniyetinde Fütüvvetnamelerin Yeri*, İstanbul 2011
- Şen, Adil. Kitâb-ı Sakkâ (Sakaların El Kitabı), Ankara 2013
- Türkdoğan, Orhan. *Milli Kültür Modernleşme ve İslam*, İstanbul 2. Basım 1996.

**EDEBİYATIMIZDA AHİLİK VE GÖKHAN
MARAŞ'IN AHİ EVRAN ROMANI**
*AKHISM IN TURKISH LITERATURE AND GOKHAN
MARASH'S AHI EVRAN NOVEL*

Doç. Dr. Ahmet DOĞAN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
adogan.f@gmail.com / Orcid: 0000-0002-0267-6229

ÖZET

Ahilik, asıl adı “Nasırüddin Mahmud el-Hoyi” olan Ahi Evran’ın (öl. 1262) gayreti ve çağları aşan ferasetiyle bu topraklarda filizlenerek Balkanlar’dan Orta Asya’ya kadar geniş bir coğrafyada asırlar boyunca etkili olan bir teşkilattır. İnsanı merkeze almak suretiyle evrene bakan Ahilik, iş ve meslek hayatına yönelik bir teşkilat olmanın ötesinde toplum hayatının hemen her safhasına nüfuz eden yapısıyla gelenek ve göreneklerde, sanatta, dilde ve edebiyatta da medeniyetimize hatırı sayılır katkılar sunmuştur.

Ahi Evran ve Ahiliğin temel dinamikleri, fütüvvetnameler başta olmak üzere şecerenamerler, menakıbnamerler, seyahatnameler, pendnameler, siyasetnameler gibi pek çok manzum ve/veya mensur eser içerisinde doğrudan yahut dolaylı olarak işlenmiştir. Anadolu’da teşkilatlandığı ilk dönemden itibaren edebiyat ikliminde neşvünema bulmaya başlayan Ahilik, Türk edebiyatının son dönem şair ve yazarlarından bir kısmına da ilham kaynağı olmuştur.

Son dönem Türk edebiyatında Ahi Evran ve Ahilik değerlerinden alınan ilhamla vücut bulan eserlerden biri de Gökhan Maraş’ın Ahi Evran romanıdır. Tarihî romanların genel dokusuna uygun olarak hayal ile hakikatin iç içe geçtiği eserde Ahi Evran ve onun etrafında toplanan Ahilerin -yazarın sıklıkla tekrar ettiği deyişle- nizam-ı âlem uğruna verdiği mücadele ve bu bağlamda Ahiliğin dinî, ahlaki, içtimai, ticari, askerî ve siyasi olmak üzere çok yönlü yapısı gözler önüne serilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahi Evran, Türk Edebiyatı, Roman, Gökhan Maraş.

ABSTRACT

Akhism is an organization founded in Anatolia by the efforts and foresight of Ahi Evran, whose real name is “Nasiruddin Mahmud el-Hoyi”. Over time, this organization has been influential for centuries in a wide geography from the Balkans to Central Asia. Akhism, which looks at the universe from the human window, is basically an organization for business and professional life. Furthermore, it has also made considerable contributions to our civilization in traditions and customs, art, language and literature.

The basic dynamics of Ahi Evran and Akhism have been processed not only directly but also indirectly in many poetic and/or prose pieces such as “shecerename”, “menakıbnamer”, “seyahatname”, “pendname”, especially in “futuvvetname”. Akhism, which has started to take place in

literary works since the first period it was organized in Anatolia, have also inspired some of the poets and writers of the last period of Turkish literature.

One of the works that occurred with inspiration from Ahi Evran and Akhism values in our recent literature is Gokhan Marash's Ahi Evran novel. In this work, which imagination and truth are intertwined in accordance with the general texture of historical novels, the struggle of Ahi Evran and the Ahis, who gathered around Ahi Evran, -as the author often repeats- for the sake of the world order (nizam-ı âlem) and the multifaceted structure of Akhism, such as religious, moral, internal, commercial, military and political, are revealed.

Keywords: Akhism, Ahi Evran, Turkish Literature, Novel, Gokhan Marash.

Ahi Evran-ı Veli'nin (öl. 1262) gayretleriyle Anadolu'da neşvünema bularak Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyunca etkili olan Ahiliğin, esasen insanın fitratındaki mükemmeliyete uygun olarak yaşam sürmesini gaye edinmiş bir yapısı olduğunu söylemek mümkündür. Âleme, kâinatın göz bebeği olan insanın penceresinden bakan Ahilik dinî, ahlaki, içtimai, askerî, iktisadi, ilmî vb. hayatın tüm alanlarını muhtevi oluşuyla, sade bir esnaf teşkilatı olarak görülmesi mümkün olmayan derinlikli bir yapı arz eder. Ahilik, çok sayıdaki sanatkâra kolayca iş imkânı sunma, üretimi ihtiyaca göre ayarlama, meslek ahlakını yerleştirme, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etme, devleti ekonomik yönden bağımsız hâle getirme, ülkeye yönelik saldırılar karşısında devletin silahlı kuvvetleri yanında mücadele etme gibi hemen her sahada (Çağatay, 1989: 95) etkin bir rol üstlenmek suretiyle Türk-İslam medeniyetinin gelişimine büyük bir ivme kazandırmıştır.

İnsan ve toplum hayatının hemen her safhasına nüfuz eden yapısıyla gelenek ve göreneklerde, sanatta, dilde ve edebiyatta da medeniyetimize hatırı sayılır katkılar sunan Ahilik, aynı zamanda bu alanlara verdiği ilhamla her an taze bir can da bulmuştur. Muhtevastaki evrensel değerlerle sonsuza dek yaşayacağına şüphe bulunmayan Ahiliğin temel dinamikleri, ilk olarak "fütüvvetname" türünde kaleme alınan metinlerle insanlığın idrakine sunulmuştur. Ahiliğin nizamnameleri olarak kabul edilen fütüvvetnamelerin, Anadolu'da Türkçe ilk örneği XIII. yüzyılda Burgazi tarafından yazılmıştır (Gölpınarlı, 2011: 21). Özünü İslam akaidinden ve ahlakından alan Ahiliğin adap ve erkânının ayrıntılı bir şekilde ortaya konulduğu fütüvvetnamelerde iffet, tevbe, cömertlik, şecaat, tevazu, emniyet, hikmet, doğruluk, hidayet, adalet, vefa, nasihat gibi (Anadol, 1991: 2) esas itibarıyla ideal bir insanda bulunması gereken

değerler üzerinde durulmuştur. “Emr olunduğun gibi dosdoğru ol” (Kur’an, Hud 11: 112) ayeti üzerine inşa edildiğini söyleyebileceğimiz bu değerler, Burgazi’den sonra kaleme alınmış manzum ve/veya mensur yüzlerce fütüvvetnamenin yanı sıra şecerenamerler, menakıpnamerler, seyahatnameler, pendnameler, siyasetnameler gibi pek çok edebî tür içerisinde doğrudan yahut dolaylı olarak işlenmiştir.

Bünyesinde taşıdığı paha biçilemeyecek değerler manzumesiyle geçmişten günümüze kültür ve edebiyat dünyamızda önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebileceğimiz Ahilik ve Ahi Evran-ı Veli’ye dair, edebiyatımızda kaleme alınan müstakim ilk eser, “Kerâmât-ı Ahi Evran” mesnevisidir. Ahi Evran ile aynı dönemde Kırşehir’de yaşayan ve kuvvetle muhtemel onun hizmetinde bulunan Gülşehri (öl. 1317 sonrası?) tarafından kaleme alındığı tahmin edilen bu küçük mesnevide Ahi Evran’ın hayatı, karakteri, kerametleri ve Ahiliğin temel prensipleri hakkında bilgi verilir (Kartal, 2009: 223-242). Gülşehri bu eserin yanı sıra, fütüvvet ehli hakkında bir kısım malumat da ihtiva eden ünlü “Mantıku’t-Tayr” (Yavuz, 2007) mesnevisinin Ahi Büşr Hikâyesi’ne (Yavuz, 2005: 1000) ayrılan bölümünde, sıradan bir esnaf olan Ahi Büşr’ün örnek yaşamından hareketle “Ahi” olan bir kimsede bulunması gereken değerleri sıralar. O dönemin bir başka büyük şairi, Âşık Paşa’nın (öl. 1332) meşhur eseri Garibname’de de Ahiliğin izlerine (Günşen, 2005: 499) rastlanılmaktadır.

Anadolu’da Türk edebiyatının ilk ürünlerinden itibaren bazı sanatkârlara ilham veren Ahilik ve ona bağlı unsurlar, klasik Türk edebiyatının farklı tür ve şekillerindeki eserlerinde de işlenmiştir.¹ Zâtî’nin (öl. 1547), dört yüz kadar esnaf ve bunların kendisine has özelliklerinden bahsettiği “Letaifname”sinde (Çavuşoğlu, 1977: 143), umumiyetle şehzadelerin sünnet düğünleri dolayısıyla kaleme alınan ve bazen oldukça etkileyici minyatürlerle de resmedilen “surname”ler (Arslan, 1991: 27) ile Evliya Çelebi’nin meşhur eseri başta olmak üzere seyahatname türünde yazılmış olan eserlerde farklı esnaf zümrelerinin ve bunlara bağlı olarak da Ahiliğe dair kimi ilginç ayrıntıların (Okumuş, 2019: 211; Tökel, 2005: 499) aktarıldığını görmek mümkündür.

Klasik Türk edebiyatı eserlerinde olduğu gibi Türk halk edebiyatı ve kültürü içerisinde de Ahilikle ilgili uygulama, inanma, motif, şiir, destan, menkıbe, efsane gibi daha birçok unsura rastlamak mümkündür (Ayva, 2017). Halk şiirindeki “esnaf destanları” türünde kaleme alınan manzumelerde, esnafın yaşayış biçimi, esnaflık görgü kuralları, o esnaf kolunun incelikleri, ustalıkları, kullanılan araç gereçleri, esnafın müşteriye nasıl davranması gerektiği vb. konularda bilgiler verilmiştir.

Dilimizin ve kültürümüzün önemli unsurlarından olan ve arka planında bir hikâye barındıran deyimlerimizden -hem günlük yaşamda hem de edebî eserler içerisinde sıklıkla kullanılan- “pabucu dama atılmak” ve “püf noktası” gibi kimi ifa-

1 Bu konuda kısmen daha ayrıntılı bilgi için bk. (Doğan, 2019a).

delerinin arka planında da Ahilik bulunmaktadır. Benzer şekilde, bugün dahi esnaf dükkânlarının duvarlarını süsleyen levhalarda çoğu beyitler hâlinde bulunan sözler yine Ahiliğin sosyokültürel yansımalarıdır. Bunlardan bazıları aşağıdaki şekildedir:

Şekerci dükkânı levhası:

*Sade pirinç zerde olmaz bal gerektir kazana
Baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana*

Marangozhane levhası:

*Sefa geldin ey misafir, ismarla kahve içelim
İşçi ile sohbet olmaz, bir merhaba der geçelim*

Bakkal vb. çeşitli dükkân levhaları:

*Müşterimiz velinimet, yaranımız yarımız
Ziyadesi zarar verir kanaattir kârımız*

Berber dükkânı levhası:

*Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız
Hazret-i Selman-ı Pak'tır pirimiz üstadımız*

Ahilikte her mesleğin bir piri olduğu düşünüldüğünden levhanın asıldığı dükkân, bir demircinin ise ikinci mısradaki Davut Peygamber'in, keşecinin ise Hallacı Mansur'un, dericinin ise Ahi Evran'ın, terzinin ise İdris Peygamber'in vb. ismi zikredilmiştir.

Ahi Evran ve Ahiliğe ait temel değerlerin, Tanzimat'tan sonraki süreçte oluşan yeni Türk edebiyatı eserlerinde de işlendiği görülmektedir. Edebiyatımızın bu döneminde de bazı şair ve yazarların eserlerinde Ahiliğin temel dinamikleri, aynı zamanda evrensel değerler olması bağlamında söz konusu edilmişken bazılarında ise Ahi Evran ve Ahilik doğrudan doğruya işlenmiştir. Bu dönemin ilk evrelerinde, toplumsal hayatta yaşanan çalkantılar ve kutsanma derecesinde hayranlık duyulan Batı kültürünün sebep olduğu olumsuzluklara karşı Ahilik değerlerinin dolaylı olarak ifade edildiği görülür.

Ahiliğin temel dayanağı olan ahlak ve maneviyatın Müslüman Türk evladı için ne anlama geldiğini,

Oyuncak sanmayın ahlâk-ı millî ruh-ı millîdir

Onun iflâsı en korkunç ölümdür mevt-i küllîdir (Ersoy, 1996: 310).

mısralarıyla dile getiren Mehmet Akif Ersoy, edepten mahrum bir hüneri asla makbul görmeyen geleneğin mirasçısı olarak Ahiliğin temel dinamiklerine sıklıkla vurgu yapmıştır.

Mehmet Akif Ersoy, tembelliği ve hazır yiyciliği hiçbir surette hoş görmeyen, alın teri döküp çalışmayı, bir meslek edinmeyi ve üretmeyi en temel ahlak kuralı sayan Ahiliğin (Selvi, 2006: 30) bu kati uyarısını, fütüvvet geleneğinin arka planındaki “... *leyse li'l-insâni illâ mâ se'â*”² ayetini iktibas etmek suretiyle izah etmiştir.

“Leyse li'l-insâni illâ mâ se'â” derken Hudâ

*Anlamam hiç meskenetten sen ne beklersin daha
Davran artık kârbânın arkasından durma, koş!
Mahvolursun bir dakîkan geçse hattâ böyle boş*

...

*Ey bütün dünyâ vü mâfihâ ayaktayken, yatan
Leş misin davranmıyorsun bâri Allah'tan utan* (1996: 61).

Mehmet Akif Ersoy, Ahilik değerlerinin hilafına çalışmayı elden bırakarak, miskin bir şekilde yatan ve hiçbir çaba sarf etmemesine rağmen Allah'tan çok şey uman insanları, aslan gibi rızkının peşinde koşmak varken kötürüm bir tilki gibi artıklarla beslenmeyi umanları şiddetle kendine gelmeye davet eder:

*Dolaş da yırtıcı aslan kesil behey miskin
Niçin yatıp kötürüm tilki olmak istersin
Elin kolun tutuyorken çalış kazanmaya bak
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak* (1996: 280).

Nevruz'a başlıklı şiirinde Mehmet Akif, Ahiliğin temel dinamiklerini fütüvvet-namelerde ve pendnamelerde sıklıkla işlendiği şekliyle şöyle dile getirir:

*İhtiyar amcanı dinler misin oğlum Nevruz
Ne çok söyle ne büyük söyle yiğit işte gerek
Laftı bol karnı geniş soyları taklit etme
Sözü sağlam özü sağlam adam ol ırkına çek* (1996: 516).

Seyfi Baba şiirinde, insanın rızkını temin için hiçbir bahaneye sığınmaksızın çalışması gerektiğini;

*Kim kazanmazsa bu dünyâda bir ekmek parası
Dostunun yüz karası, düşmanın maskarası* (1996: 97).

mısralarıyla dile getiren Mehmet Akif Ersoy, Küfe şiirinde, küçük Hasan'ın şahsında tüm memleket evladına, yine Ahilik ilkelerine uygun bir şekilde;

2 “Doğrusu, insan için çalıştığından başkası yoktur” (Kur'an, Necm 53: 39).

*Kuzum ayıp mı çalışmak günah mı yük taşımak
Ayıp dilencilik işlerken el yürürken ayak (1996: 58).*

ifadeleriyle nasihat ettiği görülür.

Fütüvvetnamelerde ayrıntılı olarak işlenen Ahilik değerlerinin edebî metinlerde, örneklerini çoğaltabileceğimiz dolaylı kullanımının yanı sıra Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu (öl. 1992) gibi bazı şairlerin mısralarında Ahiliğe ve onunla ilgili kimi unsurlara doğrudan yer verildiği görülür. Gençosmanoğlu yaşadığı dönem kaybolan birtakım değerleri arayış içerisinde olan ve bu manada fütüvvet ehlinde ve Ahilik değerlerinden ilham alan bir şairdir. Milli romantik duyuş tarzıyla şiirler kaleme alan (Durmuş, 2011: 334) Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun "Rum Gazileri", "Rum Abdalları", "Rum Ahileri", "Söğüt Bacıları" ve "Ahi Mesud" gibi şiirlerinde Anadolu topraklarının vatan olmasında rol oynayan Ahiliğin temel dinamikleri işlenmektedir.

Ahi Evran-ı Veli'nin ömrünün büyük bir bölümünü geçirdiği Kırşehir'in yetiştirdiği şairlerce Ahiliğe ve Ahi Evran'a özel bir ilgi gösterildiğini söylemek mümkündür. "Ahi Soykut" unvanıyla da bilinen ve "İnsanlık Bilimi Ahilik", "Orta Yol Ahilik", "Ahi Evran" gibi eserlerin yazarı Refik Soykut (öl. 1998) başta olmak üzere Şükrü Afşin, Veli Recai Velibeyoğlu (öl. 1991), Şemsi Yastıman (öl. 1994), Hüseyin Camtez (öl. 1990) gibi daha onlarca değerli şair arasında en dikkat çekici şiirleri Nüzhet Erman (öl. 1996) kaleme almıştır.³

"Halk Haktır [veya Yol Töresi]" isimli eserinde Ahiliğin, dört başı mamur, destani bir yaşam şekli olarak bize intikal eden değerler manzumesini ve bu değerleri destansı yaşamlarıyla sürdürüp yaptıklarıyla gelecek nesillere aktaran kalem ve keramet erbabını metheden Nüzhet Erman, "Yol Töresi (L) Tekbir - Bir Tek" şiirinde 'Yiğitlik', 'Ahilik' ve 'Şeyhlik'i aynı potada eriterek tekleştirir:

*Adım başı aşılması zor engellerle dolu,
Birdir, Yiğitlik, Ahilik ve Şeyhlik yolu
Bir tektir!*

*Yiğitlik heves eylemektir,
Başlamaktır Ahilik,
Şeyhlik tamam kılmaktır.*

*Yiğitlik sakalı terlemektir,
Sakalı aklamaktır Ahilik,
Şeyhlik tam pir olmaktır.*

3 Kırşehirlî şairlerin şiirlerinde Ahilik için Ülgen (2005) ve Nüzhet Erman'ın şiirlerinde Ahilik için ise Dinçer (2011) tarafından yapılan çalışmalara bakılabilir.

*Yiğitlik, müminlerin yoluna girmektir,
Evliya yoluna varmaktır Ahilik,
Şeyhlik peygamber yolunu bulmaktır.*

*(Ve dahi) yiğittik, şeriatıdır,
Tarikattır Ahilik,
Şeyhlik hakikattir.*

*Yiğitlik dünyaya gelmektir,
Her gün yeni doğmaktır Ahilik,
Şeyhlik imanla ölmektir!.. [http://nuzheterman.com/2016/06/02/tekbir-bir-tek/].*

NüzhetErman, “Yol Töresi, 740Kural” [http://nuzheterman.com/2016/06/02/740-kural/] başlıklı şiirinde Ahiliğin temel dinamiklerini ve değerlerini kendisine has üslubuyla uzun uzun anlatırken, “Yol Töresi (M), Halk Haktır” şiirinde Ahiliği kısaca, “**Tanrı'nın sonsuz rahmetinden damıtılmış can suyu**” olarak tanımlar.

...

*(Akıl) ve (Ahlak) yönünden!
Kardeşlik ve eşitlik, hürriyet ve bağımsızlık,
Sevgi ve adalet!
Tükenmez sabır, sonsuz gayret!
Himmet ve nefes ise, alçak gönüllü erenler'in
Yürekli ozanların Piri Horasanlı Hoca
Ahmet Yesevi'den
Ahilik, Tanrı'nın sonsuz rahmetinden damıtılmış
Can suyudur kısaca!.. [http://nuzheterman.com/2016/06/02/halk-haktır/].*

Ahi Evran ve Ahilik değerlerini mısralarına titizlikle işleyen şairlerin yanında, şiir üslubu ağır basan, deneme-monografi karışımı bir tarzda kaleme aldığı “Beş Şehir” isimli meşhur yapıtında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da yer yer Ahilikten bahsettiği görülür. Şehirleri medeniyetlerin aynası olarak gören Tanpınar, anlattığı şehirlerin ruhunu oluşturan değerleri, sanatkârları, esnaftan, zanaat erbabından kimseleri, isimleri etrafında birer efsane teşekkül etmiş insanları, Ankara'da Ahî Şerafeddin gibi değerli şahsiyetleri (Okay, 1992: 548) gelecek nesillerin dikkatine sunar.

“... *Esnaf kadını, eşraf kadınının giydikleri elbiseleri giymez, yani kutnularla, sırmalı elbiselerle süslenmezdi. İş terbiyesini almış, eli işlediği, yarattığı için nefesine*

saygı duygusu yerleşmiş, şahsiyetli, kendine güvenir vatandaşlardan teşekkül etmiş bir kalabalık... On üç yaşında henüz çıraklığa giren bu çocukta bile az zamanda nefisine güven başlar, el emeğine dayanan bir hayatın mesuliyet fikrinin insanoğlunu nasıl yükselttiği görülürmüş” (Tanpınar, 1994: 36, 37).

Ahi Evran ve Ahilik üzerine senaryo, piyes ve tiyatro gibi edebî türlerde de eserler kaleme alınmıştır. Ahilik teşkilatının ve Ahi Evran’ın tanıtılıp gelecek kuşaklara aktarılmasında bu türlerde kaleme alınan eserlerin büyük etkisi olacağı düşüncesiyle “Ahilik Kutlamaları Merkez Yürütme Kurulu” tarafından 2014 senesinde “Ahi Evran ve Ahilik Kültürü Konulu Uluslararası Senaryo Eseri Yazma Yarışması” düzenlenmiş ve ödüllü olan bu yarışma neticesinde dereceye giren eserler, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğüne 803 sayfalık bir kitap olarak yayımlanmıştır.

Aynı kurul tarafından yine aynı sene içerisinde düzenlenen “Ahi Evran ve Ahilik Kültürü Konulu Uluslararası Tiyatro Eseri Yazma Yarışması” neticesinde dereceye giren eserler de Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğüne 348 sayfalık bir kitap olarak neşredilmiştir.

Ahi Evran ve Ahilik, son dönem Türk edebiyatının roman türünde kaleme alınmış edebî metinlerinde de yazarlara ilham kaynağı olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu konu alan Devlet Ana (Kemal Tahir), Osmanoğulları (Feridun Fazıl Tülbentçi), Osmancık (Tarık Buğra), Ovaya İnen Şahin (Ragıp Şevki Yeşim), Kutludağ (Bekir Büyükarkın) gibi tarihî romanlarda (Karataş, 2003), kuruluşta icra ettiği işlev dolayısıyla Ahiliğe yer verilmiştir. Selman Kayabaşı’nın -Ahiliğin hayatın hemen her alanına nüfuz eden çok yönlü yapısından askerî ve siyasi boyutunun ön planda olduğu- “Direniş Karatay” ve “Kor Kurt” romanlarında Ahi Evran, Ahilik ve Bacıyan-ı Rum teşkilatları, devletin yaşatılmasında üstlendikleri rol bağlamında söz konusu edilmiştir.

Kemal Tahir’in 1968 yılında “Türk Dili Kurumu Roman Ödülü”ne layık görülen “Devlet Ana” romanının kurgusunda, Osmanlı Devleti’nin temelindeki harcı dolayısıyla Ahiliğin önemli bir yer işgal ettiği görülür. Devlet Ana’nın neredeyse hemen her bölümünde Ahiliğe bir şekilde değinen Kemal Tahir, “inanmaklık ve tutmaklık” yolu olan Ahiliğin çok yönlü yapısını ayrıntılı olarak dikkatlere sunmuştur.

Ahilik, Bekir Büyükarkın’ın Kutludağ isimli tarihî romanında da Devlet Ana’da olduğu gibi ayrıntılı olarak işlenir. Romanda Edebalı’nın diliyle, Ahilerin bir lokma ve bir hırkayla yetinen, dünyadan elini eteğini çekmiş zahitler ve abdallar zümresinden olmadığı; yaşatmak için yaşamının da gerektiğine inanan gayretli, cömert, nefislerini yenmiş yiğitler ve başkalarına yardım eden civanmertler olduğu ifade edilir. Romanın farklı bölümlerinde hırs kapısını bağlayıp cömertlik kapısını açmak; kahır

kapısını bağlayıp iyilik kapısını açmak; halktan ümit kapısını kapayıp Hakk'a rica kapısını açmak; eli, alını ve sofrayı açıp dili, beli ve gözü kapamak; pirden hiçbir vakit yüz çevirmemek (Karataş, 2003: 33) gibi Ahiliğin temel dinamikleri geniş bir şekilde işlenir.⁴

Ahilik teşkilatının sistematik bir hâl almasında paha biçilemez bir rolü olan Ahi Evran-ı Veli'nin cömertliğe, eli açık olmaya, kardeşçe yaşamaya, yok oluşa boyun eğmeden, devletin huzuru için ne gerekiyorsa cesurca yapmaya harcanan destansı yaşamı Hasan Murat ve Gökhan Çelik tarafından 2018 yılında "Ahi Evran" ismiyle 184 sayfalık bir romana konu edilmiştir. Aynı yıl içerisinde Yasemin Bülbül tarafından kaleme alınan ve yine "Ahi Evran" ismiyle yayımlanan bir diğer romansa 432 sayfa olarak Fark Yayınevinde okuyucuların ilgisine sunulmuştur.

Ahi Evran'ın insanlığa ilham veren yaşamı, bir dönem Kırşehir milletvekilliği ve Kültür Bakanlığı görevlerinde bulunmuş olan Gökhan Maraş tarafından da romanlaştırılmıştır.

Ötüken Yayınları arasında 2014 senesinde 248 sayfa olarak neşredilen romanda, tam olarak bölümleri ifade ettiğini söyleyemeyeceğimiz ancak mekânsal değişimleri belirten 49 başlık yer almaktadır. "Ahi Evran Hankahı, Konya-Sultan Sarayı, Konya-Karatay Medresesi" gibi mekân adlarından oluşan bu başlıklardan 14'ünde epigraf olarak Yunus Emre'den alınmış olan dörtlüklere yer verilmiştir.

Hacı Bektaş-ı Veli, Şeyh Edebali, Şeyh Süleyman-ı Türkmani, Ertuğrul Bey gibi pek çok tarihî şahsiyetin hayat bulduğu bu eser, Ahi Evran ve onun etrafında toplanan Ahilerin Moğollara karşı verdikleri destansı mücadelenin anlatıldığı tarihî bir romandır. Tarihî romanların genel dokusuna uygun olarak hayal ile hakikatin iç içe geçtiği eserde dönemin sosyal, siyasal, askerî ve ekonomik yapısı tarihsel gerçekliği yansıtırken Ahi Evran ve onun etrafında toplanan Ahilerin -yazarın sıklıkla tekrar ettiği deyişle- nizam-ı âlem uğruna verdikleri çabalar da eserin kurgusunu oluşturur.

Roman bugün Kırşehir olarak bilinen Gülşehir ilinin tavsifiyle başlar. Roman-daki tüm **mekânlar** gibi Gülşehir de çevresel özellikleriyle dikkatlere sunulur. Diğer mekânlara nazaran daha ayrıntılı olarak anlatılan Gülşehir, Asya'dan gelen Türkmenlerin kurduğu, Türklüğün ve Türkçenin cazibe merkezi olan, ilim-sanat faaliyetlerinin yanında ticari anlamda da ciddi faaliyet gösteren bir Türk-İslam şehridir. Ahi Evran'ın ikamet ettiği bu şehir, Ahiliğin de merkezi konumundadır.

4 Ahiliğin mürüvvet ve merhamet üzere yaşama, ahlâkı ana sermayeyi edinip helalinden kazanma, cömertliği elden bırakmama; akıl yolunda yürüyüp ilme talip olma ve ilmiyle amel olma (Anadol, 1991: 60) gibi ideal bir insanda bulunması beklenen evrensel değerleri, geçmişten günümüze daha pek çok edebî eserde işlenmiştir. Ahilik değerlerinin edebî eserlerdeki dolaylı yansımalarına örnek olmak üzere [(Koyuncu, 2019), (Doğan, 2019b), (Yalçın, 2019), (Tüzer, 2015) vb.] gibi çalışmalara bakılabilir.

“Gülşehir, Selçukluların en önemli beş şehriden biriydi... Türklüğün ve Türkçenin cazibe merkeziydi. Aynı zamanda Ahilerin, Piri Ahi Evran’ın yerleşim yeri idi. Yüzlerce yıl bütün esnaf, Gülşehir’e bağlı olarak iş yapmıştır. Gülşehir dışındaki Ahi şeyhleri, icazetlerini Gülşehir’de bulunan Ahi şeyhinden alırlardı. Kervanlar, Şar’ın güneyindeki Konya Kapısı’ndan, doğusundaki Kayseri Kapı’sından, batısındaki Engürü Kapısı’ndan ve kuzeyindeki Tokat Kapısı’ndan şehre girip çıkmaktaydı. Doğudan gelen kervanlar, İnanç köyündeki Ahi tekkesinde, Konya tarafından gelen kervanlar Kesikköprü Kervansarayı’nda, batıdaki Engürü Kapısı’ndan gelen kervanlar Karalar Ahi Zaviyesi’nde, kuzeyden gelen kervanlar ise Kızılköy’de bulunan Ahi zaviyesinde gecelemekteydi” (s. 9).

Ahi Evran’ın Gülşehir’de kurduğu büyük hankah, Ahilerin toplanıp önemli kararlar aldıkları bir meclis olması dolayısıyla romanda en sık zikredilen mekândır. Pir Ahi Evran’ın her daim hareketli olan hankahında toplanan Ahi dervişleri sosyal, siyasi, kültürel, askerî ve iktisadi gibi birçok alanda eğitim alır, zanaat sahibi olur, teşkilatlanır ve Anadolu’nun maddi- manevi refahı için canla başla mücadele verir. Ahi Evran, Hacı Bektaş-ı Veli, Süleyman-ı Türkmani, Taptuk Emre, Yunus Emre, Şeyh Edebalı gibi isimler başta olmak üzere birçok Ahi şeyhinin katılımıyla gerçekleştirilen düzenli toplantılarda görüşlerini beyan eden Ahiler, toplantılar neticesinde aldıkları kararları vakit geçirmeden uygulamaya koyarlar.

Kösedağ Savaşı’ndan sonra Moğollar karşısında eli kolu bağılmışçasına bekleyen Selçuklu’nun aksine yaşanan olumsuzluklara sessiz kalamayan Ahi Evran ve yoldaşları, Yesevi ocağının ateşini söndürmemek ve nizam-ı âlem ülküsünü diri tutmak için Moğollara karşı teşkilatlanma kararı alırlar:

“Vahşi Moğol ordusuna karşı koymak, teslim olmamak, insanlık görevimiz olduğu gibi, zalimin karşısına dikilmek Allah’ın da emridir. Moğol ordusunun önünden kaçan Türkmen aşiretlerini, Moğollara karşı koyacak şekilde yeniden teşkilatlandırmanız gerekir. ... Hür bir devletimiz olmazsa, Yesevi ocağının ateşini yakmaya devam edemeyiz. Nizam-ı âlem ülküsünü kaybederiz. ...” (s. 49).

Zalime karşı durmaksızın, Allah’ın yardım ve merhametinin tecelli etmeyeceğini düşünen Ahi Evran ve onun etrafında toplanan şeyhler, Moğollara karşı Anadolu Ahileri, Anadolu Bacıları, Anadolu Gazileri ve Anadolu Abdalları gibi teşkilatlanmalar içerisinde kadın, erkek, yaşlı, genç tek vücut olup direnme kararı verirler. Bu teşkilatlar arasındaki organik bağın kurulmasında ve takip edilecek yolun belirlenmesinde Ahi Evran, merkezî bir rol üstlenir:

“Birinci teşkilatımız Bacıyan-ı Rum’dur. İkinci kuruluşumuz Ahi esnaf yiğitlerinin teşkilatıdır. Adı da Ahiyân-ı Rum’dur. Sorumlusu Ahi Şemseddin’dir. Üçüncü kuruluşumuz Abdalan-ı Rum’dur. Sorumlusu Abdal Musa’dır. Dördüncü kuruluşu-

muza Gaziyan-ı Rum'dur. Sorumlusu ise Bahadır Sarıca Ali'dir. Bu kuruluşlardan Bacıyan-ı Rum ve Abdalan-ı Rum'un baş sorumlusu Şeyh Muhammed Hacı Bektaş'tır. Gaziyan-ı Rum ve Ahiyan-ı Rum'un baş sorumlusu ise Şeyh Edebalı'dır." (s. 52).

Oldukça geniş bir **şahıs kadrosu** olan romanda başkışı konumundaki Ahi Evran da dâhil olmak üzere kahramanların ruhsal ya da fiziksel betimlerine neredeyse hiç yer verilmemiştir. Romanda Ahi Evran'ın hayatı, eşi Fatma Hatun'un Kayseri Kalesi'ni savunurken Moğollara esir düştüğü haberini almasının ardından geriye dönüş tekniğiyle özet olarak anlatılır. Ahi Evran, Kirman şehrinde Şeyh Evhadüddin Kirmani'nin yanında eğitime başlar ve şeyhinden tasavvuf eğitimi alır. Kendisi deri tabaklamayı bilen bir zanaatkâr olmasına rağmen bu hünerinin yanında tekkedeki tüm mollalar gibi bahçenin ihtiyaçları ve hayvanların bakımı işleriyle meşgul olur. Şeyhinin kızı Fatma Hatun'u o bahçede çalışırken görür ve şeyhinin de rızasını alarak gönül verdiği şeyhinin kızıyla evlenir. Ahi Evran, evliliğin ardından şeyhi ve ailesiyle birlikte geldikleri Kayseri'de, ticareti elinde bulunduran gayrimüslim ahaliye karşı Müslüman Türk esnafını teşkilatlandırma işine girer. Eşi Fatma Hatun'un gayretleriyle Anadolu bacılarının da teşkilatlandırılmasıyla Kayseri'de az zamanda dinî, tasavvufî, iktisadî ve askerî alanlarda bir farkındalık oluşturulur:

"... Müslüman Türk zanaatkârları, Şeyh Kirmani ve Nasıruddin Molla teşkilatlandırdılar. Fatma Hatun da ... Kayseri'de bulunan Müslüman Türk kadınlarını, Bacıyan-ı Rum adı altında teşkilatlayarak örgü ve dokumada, gayrimüslimlerle rekabet imkânı sağladı. Kadınlar aynı zamanda hinihacette gerekir diye, kılıç ve ok eğitimine başlattı. Bu üçlü, Kayseri ve civarındaki Müslüman Türklerin yaşadığı bütün şehirlerde, Müslüman tüccar ve zanaatkârları teşkilatlandırdılar. Tüccar ve zanaatkârların, tasavvuf eğitimi, dinî eğitim ve askerî eğitim almasını sağladılar." (s. 123).

Ahi Evran'ın eşi ve şeyhiyle birlikte Kayseri'de kısa sürede gösterdikleri fevkalade başarıyı duyan Alâeddin Keykubat, onları Konya'ya davet eder. Sultanın davetiyle Konya'ya gelen Ahi Evran ve ailesi bir müddet burada ikamet ettikten sonra Denizli'ye gider. Denizli'den sonra nihayet Gülşehir'e (Kırşehir) gelen Ahi Evran, burada Ahiliği inşa eder.

"Gülşehir'de çok büyük bir hankah oluşturan Nasıruddin Molla, bütün Selçuklu ülkesindeki esnaf ve zanaatkârları, buraya bağladı. Her köyde ve yerleşim yerinde tekke, dergâh ve zaviye açılması için, gayret gösterdi. Bizzat kendisi tekkelerde dersler veriyordu. ... Çevresinde Şeyh Edebalı, Geyikli Ahi Hasan, Şeyh Muhammed Hacı Bektaş, Taptuk Emre, Abdal Musa ve Şeyh Sarı Saltuk gibi, Türkmen arasında itibarlı şeyhler yer aldı. Nasıruddin Mahmut Molla, zamanla esnaf ve zanaatkâr arasında sözü dinlenir, Türkmen obalarında sözü üstüne söz söylenmeyen ulu bir kişi, bir bilge kişi Pir Ahi Evran oldu." (s. 124).

Romanda şahsi hayatına dair verilen bilgiler birkaç sayfayı geçmeyen Ahi Evran'ın ağırlıklı olarak askerî, siyasi, dinî, içtimai ve iktisadi sahadaki bilgisi, teşkilatlıktaki kabiliyeti ve liderlik vasfı işlenmektedir. Selçuklunun gidişatını iyi görmeyen Ahi Evran, Kayıları ya da Karamanoğullarını Anadolu'ya hâkim olabilecek statüye getirmek için uğraşır. Hatta Karamanoğulları'nı başarılı bulsa da stratejik konularının onları sıkıntıya sokabileceğini düşündüğünden Kayılara daha sıcak bakar. Ahi Evran, Moğollara karşı kendisi gibi mücadele ederek Anadolu'nun batısına doğru yol alan Ertuğrul Bey ile görüşme imkânı bulduğunda Selçuklu'nun içine düştüğü durumu tüm çıplaklığıyla anlatır ve anlattıklarıyla Osmanlı'nın kuruluşuna zemin hazırladığı görülür:

“-Ertuğrul Bey! Konya'daki Sultan'ın hükmü azaldı. Otoritesini ve ordusunu kaybetti. Milletinden koptu. Millete yabancı, bir avuç Saray dalkavuşunu gözünün içine bakar hâle geldi. Nizam-ı âlem ülküsünü unuttu. Kendi halkının dilini konuşmaz oldu. Sarayın konuşma dili ve yazışma dili Farsça ve Arapça oldu. Sizin obanızın belli bir süre güven içinde kalacağı, rahat hareket edebileceği, genişleyeceği ve aşiret olarak gaza yaparak adını duyuracağı yer Sultanönü'nün batısıdır (s. 55).”

Diriliş meşalesinin Ertuğrul Bey'in obasında yanacağını düşündüğünden Kayıların Ahilerle birlikte cihat imkânı bulacakları bölgelere gitmesini isteyen Ahi Evran, onlara Gülşehir ve Engürü arasındaki Kızılırmak vadisini kışlak, Karacadağ bölgesini de yaylak olarak veren Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in bu kararını değiştirmek üzere Dündar Bey ile Sadreddin Konevi'yi görevlendirir. Böylece Kayılara daha batıda olan Söğüt bölgesinin kışlak; Domaniç bölgesinin de yaylak olarak verilmesini sağlar.

“Bâciyân-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ve Gaziyân-ı Rum'un başındaki şeyh ve Ahiler, sizinle birlikte hareket edecektir. Türkmenin göç yönü batıya olacaktır. Cihat imkânı oradadır. Sizin yapacağınız iş, Tekfurlarla mücadele ve cihat etmektir. Türkmen beyleri ile sakin çatışmayın. Zaman içinde onlar sizinle birlikte hareket edeceklerdir. Ahi şeyhleri, Ahi dervişleri, Ahi habercileri ve Abdalân-ı Rum, uç beylerinin ve obalarının size olan bu katılımını kolaylaştıracaktır. ... Bizim düşüncemiz Kayı Aşireti için Söğüt bölgesini kışlak; Domaniç bölgesini yaylak olarak istemektir. Bu iş için Dündar Bey, Sadreddin Konevi'nin yanına giderek sultana çıkacaktır.” (s. 57).

Moğol istilası konusunda da öngörülerinin tamamında haklı çıkan Ahi Evran kendisine bağlı tekke ve dergâhları sadece din eğitimi merkezi yahut halka yiyecek-icecek desteği veren bir aşevi, yabancıların misafir edildiği konuk evi, zanaatkâr yetiştiren bir atölye olarak kullanmaz; buraları aynı zamanda askerî eğitim veren birer kışla olarak da organize eder. Moğolların artan zulmüne Ahi kuruluşlarından ve Ahilerin teşkilatlandığı Türkmen obalarından başka karşı koyacak hiçbir gücün kalmadığının farkında olan Ahi Evran bu bağlamda yapılması gereken işleri ve alınması

gereken tedbirleri yanındaki şeyhlerine ve dervişlerine ayrıntılı bir şekilde anlatır. Şehir merkezlerindeki şeyh ve dervişlerin bir kısmının köylerdeki dergâhlara ve tekkelere çekilmesini isteyen Ahi Evran böylece Moğollara karşı direnişi, Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar yaymayı hedefler:

“... şehirler, obalar ve köyler Moğol ordusu tehlikesine karşı direnişe hazır hâle getirileceklerdir. Diğer şehirlerdeki Ahi tekkeleri, zaviyeleri ve dergâhlarıyla uyum içinde hareket etmeyi sağlayalım. Haberleşmeye, haber toplamaya öncelik verelim. Gezici demirciler, çerçiler, bileyciler, kalaycılar, tahtacılar ve ozanlar, tekkeler arasındaki uyumu sağlama, haber toplama, Türkmenin moralini yükseltme açısından uygundur. Yiğitlerin, abdalların, esnaf Ahilerin, kadınların binicilik, okçuluk ve kılıç eğitimini hızlandıracaksınız. Verilecek bu eğitimler aynı zamanda insanımızın moral kazanmasını sağlayacaktır. ” (s. 61).

Selçuklulardan sonra hayat bulacak olan yeni bir devletin oluşumuna zemin hazırlamak düşüncesiyle pek çok Ahi şeyhini Anadolu'nun batı ucuna ve Derviş Yunus'u da Sarıköy'e şeyh olarak gönderen Ahi Evran, nizam-ı âlem ülküsüyle Sarı Saltuk gibi bazı Ahi şeyhlerini de Balkan coğrafyasında tekke açmakla vazifelendirir:

“Şeyhlerim! Allah'ın bize verdiği görev, Allah'ın adaletini yeryüzünde hâkim kılmaktır. Görevimiz, nizam-ı âlem davasıdır. Balkanlar bize yakın olduğu için, bu bölgeyi aydınlatmak, zulme son vermek ve adaleti sağlamak, öncelikli hedefimizdir. ... Sizler belirteceğim yerlere gidip, tekkelerinizi kuracaksınız. İsteğiniz hâlinde buradan zanaatkâr, esnaf ve bir miktar Ahi derviş gönderebiliriz. ... Şeyh Sarı Saltuk, tekkesini Tuna Nehri'nin Karadeniz'e kavuştuğu bölgede ... Şeyh Işıklıca Baba Balkanlar'ın güneyinde, Arnavut bölgesinde ... Şeyh Sarı Müddin ise Sırp bölgesine tekkesini kuracaktır.” (s. 77).

Romadaki geniş şahıs kadrosu içerisinde Ahi Evran'dan sonra hayatına az da olsa yakından tanık olduğumuz tek isim Yunus Emre'dir. Gülşehir Sarıköy'de yaşayan Yunus, Ahilik değerleriyle büyütülür. Ahi Evran, şeyhi Taptuk Emre'ye atfen Yunus'un ismine Emre'yi de ekler ve ona Yunus Emre şeklinde seslenir. Romanda Yunus Emre dışındaki Şeyh Evhadüddin Kirmani, Fatma Bacı, Hacı Bektaş-ı Veli, Süleyman-ı Türkmani, Şeyh Edebalı, Şeyh Taptuk Emre, Şeyh Sarı Saltuk, Şeyh Işıklıca, Şeyh Affan Baba, Şeyh Kalender Baba, Kaya Şeyhi, Abdal Musa, Geyikli Baba gibi şahsiyetlerin ayrıntılı tasvirleri verilmez. Bu isimler, özellikle Ahi Evran Hankahı'nda yaptıkları kısa konuşmalarla Ahilik teşkilatının farklı yönlerine ışık tutarlar. Bu bağlamda devlet otoritesinin zayıfladığı bir dönemde Ahiliğin toplum hayatında icra ettiği önemli rol, Ahi Evran'ın hankahında yapılan bir toplantı esnasında Hacip Ahi Kara Hamza'nın dilinden aşağıdaki şekilde ifade edilir:

“Ahi Esnafın ürettiği her malı kontrol ediyoruz. Çürük mal satan esnafı önce gecici olarak meslekten menediyoruz. Durumunu ve ürettiği malın kalitesini düzeltme-

mesi üzerine de temelli olarak meslekten menediyoruz. Eснаfın ve yiğitlerin din eğitimi, silah eğitimi ve binicilik eğitimi de aksatılmadan devam etmektedir.” (s. 126).

Romanda Ertuğrul Gazi, Dündar Bey, Gündüz Alp; Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, İzzeddin Keykavus, Alâeddin Keykubat, Sultan Rukneddin Kılıçaslan; Hülagu Han, Baycu Noyan; Alâeddin Çelebi Sadreddin Konevi, Mevlâna gibi tarihî ve tasavvufî şahsiyetler de Ahi Evran ve Ahilikle olan doğrudan yahut dolaylı münasebetleri dolayısıyla sahne alırlar. Bu geniş şahıs kadrosu etrafında oluşan uzun diyaloglarda teatral bir üslubun hâkim olduğu görülür. Uzun diyaloglar çoğunlukla Ahi Evran'ın hankahında gerçekleşir:

“-Pirim, ... Ne yazık ki babam Mevlâna Celaleddin'in bazı eski talebeleri ve Mevlevi dervişleri, bu millet düşmanı devlet görevlileri ve Moğol ordusu ile birlikte hareket ediyorlar hiçbir şey yapmasalar bile zulme sessiz kalıyorlar.

Alâeddin Çelebi'nin konuşmasını kafası ile tasdik eden Şeyh Süleyman-ı Türkmani araya girer:

-Şeyhim Mevlâna Celaleddin'in, bazı Mevlevi dervişlerinin ve bir kısım eski talebelerinin tavır ve davranışlarından rahatsızdır...” (s. 199).

Ahi Evran'ın huzurunda gerçekleşen bu diyalogların ardından hem Mevleviler arasındaki hem de devlet erkanı içerisindeki Moğol iş birlikçilerinin durumu arz etmek üzere Konya'ya gönderilen Süleyman-ı Türkmani ile Mevlâna arasında da benzer diyaloglar yaşanır. Anadolu'da Moğolların yaşattıkları zulüm ve Kalenderîlerle bir kısım Mevlevi dervişlerinin bu zulme rıza gösteren tutum ve davranışlarından Mevlâna da oldukça rahatsızdır fakat elinden fazla bir şey gelmemektedir. Din ve devlet uğruna Moğollara karşı girişilen bu mücadelede oğlu Alâeddin Çelebi'nin Gülşehir'de Ahi Evran'ın yanında bulunmasından ziyadesiyle memnun olan Mevlâna, Sultan Rükneddin Kılıçaslan'ın Ahilere karşı olumsuz bakış açısını değiştirmesinde etkili bir rol üstlenir.

Ahilerin onayını almadan Tokat'ta sultanlığını ilan eden Alâeddin Keykubat'a; Ahiliğin ne kadar nitelikli bir teşkilat olduğu, Ahi Evran önderliğindeki Ahilerin onayı olmaksızın Anadolu'da hiçbir şeyin yapılamayacağı Vezir Celaleddin Karatay'ın diliyle anlatılır:

“-Ahilerin, nizam-ı âlem diye bir ülküleri var. Bu ülkü Oğuz Kağan'dan bu tarafta bütün Türk boylarının vazgeçilmezidir. Orta Asya'dan, ilk defa batıya doğru hareketlerinin sebebi de budur. Bu ülküyü benimseyen Ahiler, yeryüzüne Allah'ın adaleti hâkim kılmaya kendilerini adanmışlardır. Eşküyaya, zalime, zulme ve kıyıma karşı koymayı görev bilirler. Türkleri, Allah'ın askeri kabul ederler. Kazançlarını yoksula harcarlar. Her belde de tekke, zaviye, dergâh, hankahları ve görevlileri vardır. Moğol

ordusunun yaktığı ve yıktığı halkın elinden onlar tuttular. Moğol istilacılarına karşı direnişi onlar örgütlüyorlar. Tarımda, ticaretle ve zanaatta öncüdürler. Kazandıklarını halka ve yoksula harcarlar.” (s. 146, 147).

Vezir Celaleddin Karatay'ın ardından söz alan Tokat kadısı Molla İdris de Ahilerin nizam-ı âlem hilafına atılacak her türlü adımın karşısında olacaklarını söyler. Anadolu'da yapılacak her işte Ahi Evran ve Ahilerin mutlak surette desteklerinin alınması gerektiğini yineleyen Molla İdris, kendilerini din, vatan ve millet hizmetine adanmış olan bu teşkilatın hizmetlerinin yadsınmaması gerektiğini ifade eder:

“-Ahi Evran ve Ahiler, Anadolu'ya akan Türkmen'in yol göstericisi, temsilcisidir. ... Ahilerin, her şehir ve köyde dergâhı, tekkesi, zaviyesi ve medresesi vardır. ... Bütün esnaf ve zanaatkârlar Ahidir. ... Ahi, tekke ve zaviyelerinde, dinî, kültürel ve askerî eğitim verilir. Ayrıca, zanaatkâr yetiştirmek için, iş eğitimi de verirler. Haber toplayan ve Türkmen'i direnişe hazırlayan, haberci dervişleri vardır. Bu dervişler, şehirleri, köyleri ve obaları dolaşarak, kendine güven duygusu veren, İslam'ı öven, içinde Allah aşkı olan duygusal şiirlerle herkesi coştururlar. ... En önemlisi bütün Türklerin ülküsü olan, Nizam-ı Âlem davasına sahip çıkarlar. Asıl amaçları Allah'ın adaletini, yeryüzüne hâkim kılmak, zulmü ve zalimi yok etmektir. Moğol istilasına ve Moğol kıyımına karşı koyan, tek teşkilatlı kitledir. Ahi Evran'ın, ülkemizde bulunan tarikatların küçük bir kısmı hariç, tamamı üzerinde otoritesi vardır. Sözü dinlenir, sözünün üzerine söz konuşmazlar. Netice olarak, Ahiler ihmal edemeyeceğimiz bir teşkilattır.” (s. 150).

Ahi Evran-ı Veli önderliğinde teşkilatlanmış Ahiler, Anadolu'da Köseadağ Savaşı'ndan sonra oluşan otorite boşluğunda halkın savrulup dağılmasına mâni olur. Teşkilatlanmadaki başarısıyla aynı zamanda Anadolu'da Moğol zulmüne karşı direnen yegâne güç olan Ahilerin sahip olduğu üstün meziyetler ve gösterdikleri direnç, Baycu Noyan tarafından Hülagu Han'a ayrıntılı bir şekilde anlatılır:

“-Han'ım! Bizim ordumuza karşı başkaldırma ve direnmeyi Ahiler organize ediyor. Ahiler, Müslüman Türk dervişlerinin kurduğu bir teşkilattır. Birbirlerine son derece bağlıdırlar. Ölümünden korkmazlar. Her şehir ve köyde, dervişleri ve kuruluşları vardır. Ahiler, esnaf, köylü ve Türkmenler üzerinde etkili ve itibarlıdır. Halka, Moğol ordusuna karşı durmayı ve savaşmayı İslam'ın emri olarak sunuyorlar. ... Şu anda Selçuklu ülkesinde hakimiyetimiz altında olan ve olmayan bütün şehirlerde etkilidirler. Savaşmayı bilen erleri var. Pir'leri Gülşehir denen bir şehirde oturuyor. ... Ahilerin her köyde her şehirde sayısız teşkilatı var. Barınakları var. Dinî ve askerî eğitim alıyorlar. Esnaf, zanaatkâr ve köylü Türkmenler Ahilerle birlikte hareket ediyor. Gezici olarak çalışan çerçi, bileyici, demirci ve kalaycı gibi zanaatkârlar Ahiler için hem haber topluyor hem de olan olaylardan halkı haberdar ediyor. Köy köy dolaşan

ozanları köylüyü heyecana getirip ordumuzla savaşmaya yönlendiriyorlar. Seyyar zanaatkârlar askerlerimizin her hareketini takip edip Ahi tekkelerinde bulunan derviş babalara bildiriyorlar. ...” (s. 156-159).

Anadolu’da istedikleri düzeni tesis edebilmenin Ahi Evran önderliğindeki Ahilerin yok edilmesiyle mümkün olacağına farkında olan Moğollar, Gülşehir’e saldırırlar. Şehri, tekke tekke kanlarının son damlasına kadar savunan Ahilerle birlikte doksan yaşını geçmiş olan Ahi Evran da şehit düşer. Gülşehir’de Ahiler karşısında oldukça büyük kayıplar veren Baycu Noyan şehri yakıp yıktuktan sonra şehrin dört tarafını çevreleyen ormanların aynı anda yakılması emrini verir. Güzelliğiyle nam salmış Gülşehir, kara dumanların altında kaldığı o günlerden sonra “Kırşehir” olarak anılır.

Romanda Ahilerin, Köseadağ Savaşı’ndan Ahi Evran’ın ölümüne kadar olan takriben 15-20 yıllık bir **zaman** diliminde Moğollara karşı verdikleri destansı mücadeleye anlatılmıştır. Bu mücadelenin anlatımında büyük ölçüde **müşahit bakış açısı ve anlatıcının** tercih edildiği romanda, yaşananlar yer yer teatral bir üslupla dikkatlere sunulmuştur. Ahi Evran romanını değerli kılan şey teknik unsurların kullanımında gösterilen ustalıktan ziyade Ahiliğe dair temel dinamiklerin esere yerleştirilmedeki başarısında yatmaktadır. Yazar, Ahi Evran’ın hayatından hareketle kaleme aldığı romanında, asırların imbiğinden süzülerek gelen Ahilik değerlerini hemen her fırsatta yinelemek suretiyle âdeta okuyucusunun belleğine kazımaktadır.

KAYNAKÇA

- Anadol, Cemal (1991). *Türk İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arslan, Mehmet (1991). “Osmanlı Saray Dügünlerinde Esnaf Alayları”, *Milli Folklor Dergisi*, S 12, s. 27-31.
- Ayva, Aziz (2017). “Türk Kültürü ve Halk Edebiyatında Ahilik”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 37, s. 163-174.
- Büyükarkın, Bekir (2017). *Kutludağ*, İstanbul: Ötüken Neşriyat,
- Çağatay, Neşet (1989). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1977). “Zâtî’nin Letâifi II”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 22, s. 143-177.

- Diñcer, Fatih (2011). “Nüzhet Erman’ın Şiir Dünyası ve Şiirlerinde Ahilik Kültürünün İzleri”, I. *Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu [15-17 Ekim 2008] Bildiriler Kitabı*, C I, s. 273-283.
- Doğan, Ahmet (2019a). “Edebiyatımızda Ahilik ve Ahi Evran”, *Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı* (Ed. Hüseyin Öztürk), Ankara: Nobel Yayınları.
- Doğan, Ahmet (2019b). Bedr-i Dilşâd’ın Muradnamesinde Ahilik ile İlgili Bazı Değerler, IV. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu [27-29 Eylül 2018] Bildiriler Kitabı* (Editörler: Ahmet Gökbel, Ahmet Doğan vd.) C I, s. 37-46.
- Erman Nüzhet (2020). <http://nuzheterman.com> [Erişim Tarihi: 10.05.2020]
- Ersoy, Mehmet Akif (1996). *Safahat*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gençosmanoğlu, Niyazi Yıldırım (2017). *Destanlar Burcu*, Ankara: Panama Yayıncılık.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (2011). *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Günşen, Ahmet (2005). Garipname’de Ahilik İzleri, I. *Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu [12-13 Ekim 2004] Bildireler Kitabı*, C. I, s. 499-510, Kırşehir.
- Karataş, Cengiz (2003). *Türk Romanında Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Sürecine Yaklaşım*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Kartal, Ahmet (2009). Kerâmât-ı Ahi Evran Mesnevîsi Üzerine Notlar, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S 2, s. 223-242.
- Kayabaşı, Selman (2017a). *Direnış Karatay*, Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları.
- Kayabaşı, Selman (2017b). *Kor Kurt [Ertuğrul Gazi Mevlâna Celeleddin Savaşı]*, İstanbul: Yakın Plan Yayınları.
- Kazıcı, Ziya (1988). “Ahilik”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), C I, s. 540-542.
- Koyuncu, Fatih (2019). “Güvâhî’nin Pendnamesi’ndeki Bazı Fütüvvet Değerleri”, IV. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu [27-29 Eylül 2018] Bildiriler Kitabı* (Editörler: Ahmet Gökbel, Ahmet Doğan vd.), C I, s. 247-257.
- Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali (2009), İstanbul: TDV Yayınları.

- Maraş, Gökhan (2014), *Ahi Evran*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Mitat, Durmuş (2011). “Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu’nun Asya’dan Anadolu’ya Geçen Ruha ve Ahi Evran Kültürüne Bakışı”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu [15-17 Ekim 2008] Bildiriler Kitabı*, C I, s. 329-340.
- Okay, Orhan (1992), “Beş Şehir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C 5, s. 547-548
- Okumuş, Ejder (2019). “Evliya Çelebi’nin Seyahatnâme’sinde Ahilik”, *IV. Uluslararası Ahilik Sempozyumu [27-29 Eylül 2018] Bildiriler Kitabı (Editörler: Ahmet Gökbek, Ahmet Doğan vd.)*, C I, s. 211-224.
- Selvi, Dilaver (2016). “Fütüvvet ve Ahilik Teşkilatlarının Ahlâkî İlkelerinin Oluşmasında Tasavvufun Öncülüğü”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 1-37.
- Tanpınar, A. Hamdi (1994). *Beş Şehir*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Torun, Ali (1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tökel, Dursun Ali (2005), “İbn-i Batuta Seyahatnamesi ve Evliya Çelebi Seyahatnamesinin İstanbul Bölümüne Göre Ahiler ve Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu [12-13 Ekim 2004] Bildireler Kitabı*, C. I, s. 499-510.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl (1975). *Osmanoğulları*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Tüzer, İbrahim (2005), “Anlamlı Çalışma Alanı Olarak Ahilik ve ‘Dönemeçte’ Romanının Fakir Halit’i”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu [12-13 Ekim 2004] Bildireler Kitabı*, C. II, s. 939-950.
- Ulusoy, Ayşe (1997). “Devlet Ana Romanında Ahilik Teşkilatı”, *Folklor Dergisi*, C 5, S 36, s. 49-59.
- Ülgen, Erol (2005). “Kırşehirli Şairlerin Şiirlerinde Ahilik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu [12-13 Ekim 2004] Bildireler Kitabı*, C. II, s. 971-998.
- Yalçın, Enis (2019). “Barış Manço’da Ahilik Kültürünün İzleri”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S 19, s. 254-271.
- Yavuz, Kemal (2005). “Gülşehri’nin Ahi Büşr Hikâyesi” *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu [12-13 Ekim 2004] Bildireler Kitabı*, C. II, s. 999-1010.

Yavuz, Kemal (2007). Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme), *Kırşehir Valiliği Yayınları*, Ankara: SFN Yayıncılık.

Yeşim, Ragıp Şevki (2004), *Ovaya İnen Şahin*, İstanbul: Elips Kitapları.

Yetiş, Kazım (2011). "Devlet Ana Romanında Ahiliğin İzleri", *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu [15-17 Ekim 2008] Bildiriler Kitabı, Kırşehir, C II*, s. 1135-1142.

TİCARET AHLÂKI VE AHİLİK

Doç. Dr. Ahmet İnanır

Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı

Assoc. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University,

Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Law, Turkey,

ahmet.inanir52@gop.edu.tr

orcid.org/0000-0001-8300-2682

ÖZET

Kaynaklar tarandığında ticaret ahlâkı ve ahilik üzerine şimdiye kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu sebeple biz bu araştırmada mevcut bilgileri tekrar etmek yerine ahiliğin sahip olduğu ahlâkî ilke ve değerlerinin günümüze nasıl aktarılabilceğine dair bazı tespitler yapmaya çalışacağız.

ABSTRACT

When the sources are scanned, many studies have been made on trade ethics and ahi-order. For this reason, instead of repeating the existing information in this research, we will try to make some determinations about how the moral principles and values of the ahîs can be transferred to the present day.

GİRİŞ

İnsan tabiatı gereği ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve varlığını devam ettirebilmek için çeşitli mal ve hizmetlere muhtaçtır. Bunların temini ise genellikle çarşı ve pazarlarda olur. Günümüzde klasik çarşı ve pazarlar daha da gelişmiş adeta dünya, küresel bir pazara dönüşmüştür. Küresel şirketler ulus-devletleri de aşan büyük güçler haline gelmiştir. Neredeyse dünyadaki bütün ittifak ve ihtilaflar bu şirketlerin menfaatlerine göre şekillenir hale gelmiştir. Bunlar kendi ticari çıkarlarını genellikle insanlığın ve dünyanın geleceğinin önüne koyabilmektedir. Bu durum onların bağlı olduğu ahlâkî değerlerden kaynaklanmaktadır. Zira dînî ve ahlâkî ilkelerden uzaklaşıldığında çarşı-pazar, zulüm, sömürü ve haksızlığın hâkim olduğu merkezlere dönüşür.

İktisadi faaliyetler değerlerden bağımsız değildir. Sistemler sermayeyi nasıl ele aldıklarına, onu hangi çerçevede oluşturup geliştirdiklerine göre çeşitli isimlerle (kapitalizm ve komünizm gibi) nitelendirilir. Ekonomik olayları inceleme, onların sebep ve sonuçlarını düzenleme gibi konular bu değerlere göre inşa edilir. Meselâ kapitalist iktisadın temel hedefi geliri artırmak, sermayeyi biriktirmek, maddi refahı temin etmekten ve sürekli büyütme ibarettir. Bu asıl amaca ulaştıran her yol ise mubahdır.¹ Bunların gayeleri maddenin dışına çıkarak bir mana hüviyetini almadığı takdirde geçmiş kavimlerin başına gelen elim âkıbetten kurtulma imkânımız yoktur. Çünkü geçmişte nice kavimler sırf bu yüzden helak olmuştur. Nitekim Yüce Allah (c.c.) Şuayb (a.s.) peygamberin kavmi Medyen ve Eyke halklarının helâk sebebi olarak ticaret ahlâklarının bozulmuş olmasını işaret etmektedir.²

1 M. Faysal Gökâlp-Güngör Turan, *İslâm Toplumunun Ekonomik Yapısı* (İstanbul: Fey Vakfı, 1993), 25.

2 Hûd, 11/84-86.

Aslında Hârûn ve Kârûn kıssası hatırlandığında insanlık tarihi üretici ve tüccarların yapmış olduğu hadsiz hile ve düzenbazlıklarla doludur. Dînî ve ahlâkî ilkelerden bağımsız olarak mal ve mülk edinmenin tutku haline dönüştürülmesi hiç şüphesiz beraberinde; hırs, ihtiras, hased, cimrilik ve israf gibi fertleri ve cemiyetleri mahvedecek bir kavga ve çatışmanın içine düşürmektedir. Çağımızda küresel iklim değişikliğinden gelir dağılımındaki adaletsizliğe kadar gerek insanlığın gerek ise dünyanın geleceğiyle ilgili birçok hayati sorun bu değer yargısının bir sonucudur. Bazı bilim insanları bu sistemin sonsuza dek sürdürülemez olduğunu görmekte ve çözüm aramaktadır. Bu değer sisteminin ortaya çıkardığı devasa sorunlar yüzünden insanlığın sonunun gelmesi mi beklenmelidir yoksa insana ve tabiata saygılı değer merkezli yeni iktisadi bir anlayış mı inşa edilmesi gerekir? Fakat İslam'dan başka ilahi kaynaklı bütün varlığın hayrına değer merkezli öneri sunabilecek bir öğreti yoktur. İşte bu noktada Ahîlîğin ahlâkî değerleri insanlığın yegâne kurtuluşu olduğu iddia edilebilir. Zira ahîlik insanlık tarihinde İslamî değerleri hayata tatbik etmiş hem dâru'l-İslâm'ı hem de dâru'l-insan'ı (insanlık yurdunu) inşa etmiş yüksek ahlâk sahibi meslek sahiplerinin örgütüdür. Ahîlik bu çerçevede Müslüman toplumların özellikle de Türklerin ortaya koyduğu henüz tam olarak anlaşılammış ve aşılammış bir medeniyet tecrübesinin adıdır.

Bütün eksiklerine rağmen Müslüman toplumlar, tarih boyunca kurdukları devletler ve ticari işletmelerde helal rızık kazanmak amacıyla ticaretin inanç değerlerine uygun bir şekilde yapılmasını sağlamaya çalışan iktisadi sistemler inşa etmişlerdir. Bu asırlar aynı zamanda üretimden ticarete Müslümanların dünya genelinde hâkim oldukları dönemlerdir. Şimdiki halleriyle mukayese edildiğinde yanlış giden bir şeylerin olduğu ortadadır. O halde helal-haram, hak-hukuk ve özellikle de dünya-ahiret anlayışımızla yeniden hesaplaşmamız gerekir. Müslümanların dünyada siyasi ve iktisadi olarak içine düştüğü içler acısı durum bizi buna mecbur etmektedir.

Günümüzde siyasi ve iktisadi sebeplerle farklı sistemler Müslümanlara dayatılmış adeta İslam'a dayalı değerler tarihte tatile çıkarılmıştır. İslam toplumları kendi değerleriyle örtüşmeyen bu sistemlerin doğurduğu sorunlar ve değer krizleriyle karşı karşıyadır. Bu şartlarda halen veya yakın gelecekte ahîlik değerlerini taşıyan örgütlerin yeniden inşası mümkün müdür? sorusu akla gelmektedir. Fakat bu soruya verilecek cevap hiç de kolay değildir ama mutlaka uğruna çaba harcanması gerekir. Çünkü helal rızık kazanmak ve haramlardan kaçınmak Müslümanlar için bir iman meselesidir. Namaz ile bey'-i şîrâ (alışveriş) değerler bakımından birbirinden farklı olamaz. Camide başka pazarda başka kimlikle hareket edilemez. Bu yüzden Müslüman toplumlar adı ahîlik olmasa da her türlü menfi şartlara rağmen kendi inanç dünyasının iktisadi değerleriyle var olmak mücadelesi vermek zorundadır.

Ahîlîği Ortaya Çıkaran Değerler

Din, bireysel ve toplumsal açıdan çok geniş bir çerçevede işlev görmektedir. O, inananların iç dünyalarındaki ahenk ve davranışlarının şeklini ve yönünü tayin etme-

de belirleyici bir varoluşsal çözümleme ve hayatı anlamlandırma misyonuna sahip güçlü bir olgudur.³ Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de emir ve tavsiye edilen her iyi davranış inançla kötü davranışlar ise inançsızlıkla birlikte zikredilmiştir. “Dervişin fikri neyse zikri de odur” sözü de bu gerçeği ifade etmektedir. Bu yüzden ahîliği ortaya çıkaran inanç dünyası ve onun insan-Allah, insan-insan, insan-evren, dünya-ahiret ilişkisi anlaşılmeden ahîlik anlaşılamaz. Bu bağlamda bazı temel değerlerden bahsedilebilir.

Adalet bunun başında gelir. Çünkü iktisadi adalet olmadan sosyal adalet inşa edilemez. İşte bu yüzden olacak ki Kur'an, tevhid ve şirk mücadelesinde olduğu gibi iktisadi alanda da hangi yoldan olursa olsun servet elde etme hırsının tehlikelerinden; bu tutumun ahlâk ve erdemi heder etmesinden; servet kullanımında israf ve aşırılıktan ve toplumun -yani malın asıl sahibi olan Allah'ın- hakkını unutmaktan koruyacak ilkeler getirmiştir.⁴ Öncelikle iktisadi sömürü ve adaletsizliğe karşı çıkmış, adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde karşılıklı rızaya dayalı ticârî işlemleri teşvik etmiştir.⁵ Kazanç konusunda İslâm'ın temel ölçüsü, makyavelist bir anlayışla kazanç getiren her şeyi meşru kabul etmek değil, helal dairesinde çalışarak gelir sağlamaktır.⁶ Yani kâr için ahlâkî değerleri ihmal edilemez. Serbest piyasanın oluşmasını engelleyecek tedbirleri aldıktan sonra karşılıklı rızaya dayanan kâr da meşrudur reddedilemez.⁷ Burada belirleyici olan malın elde edilmesi ve harcanması sırasındaki meşruiyet ölçülerine uyulup uyulmamasıdır.⁸

Gereksiz yere borcun geciktirilmesi kınandığı gibi gecikmesi sebebiyle borçlulardan faiz ve benzeri menfaat sağlamak da yasaklanmaktadır. Girişimcilik desteklenmekte, tembellik ve miskinlik ise tasvip edilmemektedir.⁹ Yine zenginlik ve fakirlik ile ilgili âyet ve hadisler incelendiğinde bir taraftan zenginlik kınanmış, fakirlik övülmüş, diğer taraftan kişinin malını meşru yollardan kazanması ve dinen gereken yerlere sarf edilmesi halinde zenginlik övülmüş, fakirlik ise kınanmıştır.¹⁰ İslam'da farklı toplumsal katmanların zekât, sadaka ve vakıf müessesesi yoluyla birbirleriyle

3 M. Doğan Karacoşkun, “Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/2, (2004), 3.

4 Emin el-Huli, *Fi emvâlihîm* (Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmireti li'l-Kitâb, 1987), 12-13.

5 Nisâ 4/29-32.

6 Âl-i İmran, 3/96, 167.

7 Nisâ 4/29.

8 Bakara, 2/198, Nisa, 4/32, Tevbe, 9/75, 76, Nahl, 16/14, İsrâ, 12, 66, Nur, 24/32, 33, 38, Kasas, 28/73, Rum, 30/23, 46, Fatır, 35/12, Casiye, 45/12, Cuma, 62/10, Müzzemmil, 73/20; Ali İmran, 3/180, Nisa, 4/37; Faruk Beşer, *İslâm'da Zenginlik ve Fakirlik Kavramları*, (İstanbul: Seha Neşriyat, 1991), 73.

9 Gökalp-Turan, *İslâm Toplumunun Ekonomik Yapısı*, 25.

10 Bakara, 2/280, Mearic, 70/20-21, Adiyat, 100/8; Mearic, 70/21, İsrâ, 17/83, A'raf, 7/188.

yardımlaşması teşvik edilmiştir. Zira bir kişinin iktisadi ihtiyaçları karşılanmadan yaratıcı, bilimsel, entelektüel, sanatsal ve ahlâkî olarak gelişmesi söz konusu olamaz.¹¹

İslam'da mülkün yegâne sahibi Yüce Allah'tır. O da mülkü çeşitli imkân ve fırsatlar vasıtasıyla bazılarını verirken bazılarında da çekip almaktadır.¹² Her ne kadar elde edilen rızıklar şer'an sahiplerinin olsa da aslında onlar Allah tarafından kendilerine ikram edilmiş diğer insanların yararına idare edilen sosyal bir emanettir.¹³ İnsanlar ise gerçek manada bir malik değil bir imtihan vesilesi olarak¹⁴ tasarruf yetkisi kendisine verilmiş¹⁵ bir emanetçidir. Bu sebeple insanlar sermayeyi kendi keyfi tutumlarına göre değil, gerçek mülk sahibi Allah'ın emir ve buyrukları doğrultusunda kazanmak ve infak etmekle vazifelidir.¹⁶ Bu yüzden bir ahi kendisini O'nun mülkünde tasarrufta bulunan bir işletmeci gibi görür. Mâlik, mülkün işletmesinde kendisini tamamen serbest bırakmamış, helal ve haram ölçülerini gösteren elçiler göndermiştir. Bu sebeple Ahîler Hz. Adem'den (a.s.) başlayıp peygamberler silsilesi yoluyla Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar hemen her birini hayatlarında uğraşmış oldukları işlere göre birer sanat pîri, birer "ilk usta" olarak kabul etmişlerdir. Hz. Adem çiftçi, Hz. Şit hallac, Hz. İdris terzi, Hz. Nuh tüccar ve gemici, Hz. İbrahim marangoz, Hz. İsmail avcı, Hz. İshak ve Musa çoban, Hz. Davut zırhçı, Hz. Süleyman örücü, Hz. Lokman hekim, Hz. Yunus balıkçı, Hz. İsa seyyah, Hz. Muhammed bahçıvan ve tüccarların pîri olarak kabul edilir. Bunlar arasında Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed ulü'l-azm peygamber olup "dört pîr" olarak diğerlerinden ayrı bir yeri vardır.¹⁷

Helal rızık kazanmak İslam inanç dünyasının vazgeçilmez bir şartıdır. Kısaca "Mallarınızı batıl yollarla yemeyiniz"¹⁸ emri gayr-i meşru kabul edilen ve haram olduğu belirtilen bütün yolları kapsamaktadır.¹⁹ İslam'da domuz eti, leş, kan üzerinden

11 Fazlurrahman, "İslâm'ın İktisat İlkeleri" *İslâmiyat*, 5/2 (2002), 141.

12 De ki: "Ey mülkün sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden de onu çeker alırsın, dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır Senin elindedir. Muhakkak ki, Sen her şeye kâdirsin. (Âl-i İmran, 3/26).

13 Nasr Hamid Ebû Zeyd, *İslami Sol -Genel Bir Bakış-* Çeviren: M. Hayri Kırbaoğlu, Ömer Özsoy, *İslâmiyat* 5/2 (2002), 26.

14 Sizi yeryüzünün halifeleri yapan, size verdiği şeylerde, sizi denemek için, kiminizi kiminizden derecelere üstün kılan O'dur... (Enam, 6/165; Zuhuruf, 43/32).

15 "...Sizleri halife kıldığı (yönetimimize verdiği) mallardan infak edin". (Hadid, 57/7; Furkan, 24/133; Zariyat, 51/19).

16 Muhammed Ali es-Sabuni, *Revâiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkam mine'l-Kuran* (İstanbul: Desaadet Yay., Tsz.), 2, 182-183; M. Sabri Erdoğan, *İslâm Ekonomisinde Gelir ve Sermaye* (İstanbul: Sebil Yayınları, 1994), 21, 24.

17 Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-Fuâd* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1288), 81; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik* (Ankara: TTK Yay., 1997), 161; Sabahattin Güllülü, *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977), 107-108.

18 Nisa, 4/29.

19 Nisa, 4/29; Fazlurrahman, "İslâm'ın İktisat İlkeleri", 141.

veya kâhinlikle para kazanmak,²⁰ gabn, garar, istismar, gasp, kumar, yağma, hırsızlık, karaborsacılık, kumar, şarap, zina, yalan, gıybet, hile, faiz ve tefecilik gibi haksızlık içeren her türlü faaliyetleri yasaklamıştır.²¹ Ahilikte de bu davranışların çoğu meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdir.

Ahiliğin genel kabullerinde dünya fânidir fakat bir imtihan alanı, ahiret için bir köprüdür. Dünyadan el etek çekmek iyi bir mümin özelliği değildir. Allah'ı anmaktan alıkoymamak şartıyla çalışmak; gelir getiren işlerle meşgul olmak ve iktisadî faaliyet içinde bulunmak asıldır hatta ibadettir. Burada ahiliği diğer sistemlerden ayıran en temel ölçü bunun İslamî ve insanî değerleri dikkate alarak yapılmasıdır. “Gerçek o ki insan, dünya malını çok sevdiği için katıdır”²² şeklinde insanın mala olan zaafi zenginlikte maddeye karşı fazla muhabbet, fakr-u zaruret halinde ise şiddetli arzu şeklindedir. İnsandaki mal ihtirası, çıkar, hırs, şöhrat vb. şeyhin terbiyesi altında denetim altına alınmalıdır. Bu sayede dünya zevk ve lezzetlerine kalben bağlanmamak, kulluk yolunda maddi-manevi karşılık beklememek, kalbin dünya tamahkârlığından arınması ona sevgi ve tutkuda ifrattan sakınmak, dünya için yarışmamak, nimetleriyle övünmemek ve fakirlikten tasalanmamak gibi ahlâkî olgunluk için mesafe kat edilmelidir.²³ Bu eğitim süreci sonunda insan malı ve diğer refah unsurlarını gayeye vasıl olabilmek için birer vasıta olarak kabul etmektedir. O gaye de sadece Allah'ın rızasıdır. Bu ulvi amaç insanları birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, fakiri gözeten, yoksulu barındıran, işi, çalışmayı ibadet sayan, din, ahlâk ve meslek kurallarına, toplum çıkarlarına sıkı sıkıya bağlı “dil be yâr, dest be kâr ve halvet der-encümen” (gönül yarda, el kârda ve halkla başbaşa) olan ticaret erbabı yetiştirilmektedir.²⁴ Zira üretim yapmakla ve servet üretmekle meşgul olan bir Müslüman, neticede Allah'a ibadet ediyor demektir.²⁵

Ahilikte tekke ve zâviyelerin ayrı bir önemi vardır. Kalabalık şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilâtlanan Ahilerde her bir meslek grubunun müstakil bir zaviyesi varken küçük şehirlerde ise muhtelif meslek gruplarından tek bir birlikle temsil edilmekteydiler. Ahilerin toplantı yeri ve konuk evi olarak kullandıkları ahî zaviyelerine işçi ve çıraklardan başka öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vâizler, emirler yani bölgenin faziletli, saygın ve ulu kişileri de devam etmektedir. Bu zaviyeler tarikatlarından ziyade kalite kontrolü, fiyat tespiti hastalıklarla mücadele, konaklama

20 Bakara, 2/173, 205, Maide, 5/3, 90, 91, İsra, 17/31.

21 Bakara, 2/219, 275, 279, Maide, 5/3, 39, 90, 91.

22 Adiyat, 100/8.

23 Ömer Karaoğlu, “İktisadî Zihniyet ve Nakşibendilik: Süleyman Şeyhî Tekkesi Örneğinde Vakfedilen Nakit Paralar” *Rumeli’de Osmanlı Vakıfları Üzerine Araştırmalar: Bulgaristan*, Editörler: Ahmet Kala-İsmail Güleç-Ömer Said Güler, 43. 41-67.

24 Yaşar Bıyıklı, *Ahilik* (Trabzon: Eser Ofset, 2003), 20.

25 Fazlurrahman, “İslâm’ın İktisat İlkeleri”, 141.

ve çıkarların yetiştirilmesi gibi hizmetleriyle öne çıkmaktadır. Üretim ve ticaret ile helal rızık elde ederek topluma yararlı hizmetler üretmeyi meslek edinmişlerdir. Bunların başında şeyh, halife veya nakibler, bütün esnafın en üst makamında ise şeyhü'l-meşâyih bulunmaktadır.

Ahîlerin İslam'a dayalı inanç ve ahlâk boyutu yanında ayrıca uymaları gerekli hukûkî kurallar vardır. İslam hukukunda ticaretin ahlâkî ve hukuki ölçüleri "kitâbu'l-buyû" alt başlığı altında ortaya koyulmuştur. Bazı âlimler bu bölümdeki bilgileri hıfzylemeyen tâcirin, alışverişle iştiğâl etmesinin caiz olmadığını belirtmişlerdir:

...Filhakika bu zamanda tâife-i tüccar bey' ve şirâlarında ribâdan sâlim oldukları müselleme değildir. Fetâvây-ı Bezzâziyye'de Ebül-Leys Semerkandî Hazretlerinden nakleder ki, "Kitâb-ı büyû" bi cem'i ebvâbihâ hıfz eylemeyen tâcir, bey' ve şirâyâ ve sâir muâmelâta iştiğâl etmek helâl değildir. Her tâcir ki, ribâdan ihtirâz ve ictinâb ve ihtiyât eyleye, lâzımdur ki, bir fakih ile müşâvere edüb muâmelât ve ukûd-ı fâsideden emin ola. Fî zamanınâ ise, adem-i tekayyüdleri azhardır. Binâen alâ zâlik Meşâyih-i Belh'in akvali müstahsendir. Ketebehü'l-Fakir Muhammed eş-Şehir bi-Bostan-zâde.²⁶

Kısaca ahîlik ahlâk ve hukuk bütünlüğünün bulunduğu bir sistemin ürünüdür. Onlar ticaretin inanç değerlerine uygun olarak yapılmasına büyük önem vermiştir. Fütüvvetnâme adı verilen nizamnameler incelendiğinde ahîliğin temel ilkeleri, İslam'ın ahlâkî ve ticarî kaideleri olduğu görülür. Fütüvvetnameler fütüvvet teşkilatının âdâb, töre ve kaidelerini didaktik bir tarzda açıklayan ve üyelerinin el kitabı hüviyetindeki eserleridir. Fütüvvetnâmelere göre, teşkilât mensuplarında bulunması gereken vasıflar vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbedir. İnsanların fitratını ve tabii ihtiyaçlarını dikkate alan değerlere dayalı bu ilkeler bütün zamanlar için geçerlidir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ahîlik hem insanlık hem de İslam toplumları için tarihte bu topraklarda yaşanmış ideal bir tecrübe, Hârûn'un Kârûn'a galibiyetinin bir simgesidir. Fakat tarihin bir döneminde kendi siyasi, sosyal ve iktisadi şartlar içinde oluşan bir kurumu başka asırlar için aynen tesis etmek mümkün değildir. Zira tarihteki hiçbir kurum, onu çevreleyen şartlardan bağımsız değildir ve hakkıyla anlaşılabilmesi için bu koşullarla beraber değerlendirilmesi gerekir. Fakat vahyin imbiğinden süzülen insana ve tabiata saygılı ahlâkî ilke ve değerler sadece Ahîleri değil bütün zaman ve mekânda Müslüman üretici ve tüccarları da bağlayıcıdır. Zira ahîliğin iş ve ticaret ahlâkı

²⁶ Komisyon, *Mecmû'atü'l-Letâif*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, No: 3729, vr. 143/a144/b; Ahmet Akgündüz, *Ebussuûd Efendi Fetvaları* (İstanbul: OSAV Yay. 2018), 895-897.

aslında Kur'ân ahlâkıdır. Bu sebeple ahiliği bütün yönleriyle doğru anlamak ve bu tecrübeden çağımıza isabetli aktarımlar yapmak son derece kıymetlidir.

Günümüzde başta Türkiye olmak üzere Müslüman coğrafya bir değer krizi içindedir. Kapitalist değerler helal ve haram ölçülerinin yerini almış, inanç, ahlâk ve hukuk bütünlüğü yerini çatışmaya bırakmıştır. Değer dünyasındaki bu aşınma ve çatışma aşılmadan yani meşruiyet ölçüleri her alanda tekrar naslara dayanmadan bu buhran aşılamaz. Bu aşılmadan da Müslümanlar yeniden tarihe özne olarak dönemezler. İslam dünyasındaki iktisadi sıkıntıların arkasında belki de ondan daha büyük aşılması gereken değerler krizi vardır. Bu sebeple Müslümanların ve insanlığın binlerce yıllık birikimi ve çağımızın sunduğu imkânlardan istifade ederek ahilikten alınacak güçle karşı karşıya bulunulan sorunlar aşılarak çok daha büyük hedeflerin peşinde koşmak mümkün hale gelecektir. Ahîliğin ahlâkî ilke ve değerlerini hale ve geleceğe taşımak mümkün olacaktır. Aslında ahilik insanlığın geleceğidir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet. *Ebussuûd Efendi Fetvaları*. İstanbul: OSAV Yay. 2018.
- Beşer, Faruk. *İslâm'da Zenginlik ve Fakirlik Kavramları*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1991.
- Bıyıklı, Yaşar. *Ahîlik*. Trabzon: Eser Ofset, 2003.
- Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik*. Ankara: TTK Yayınları, 1997.
- Ebû Zeyd, Nasr Hamid. *İslami Sol -Genel Bir Bakış-* Çeviren: M. Hayri Kırbasoğlu, Ömer Özsoy. *İslâmiyat*. 5/2: 21-36. (2002).
- Fazlurrahman. "İslâm'ın İktisat İlkeleri". *İslâmiyat*. 5/2 (2002), 139-146.
- Gökâl, M. Faysal-Turan, Güngör. *İslâm Toplumunun Ekonomik Yapısı*. İstanbul: Fey Vakfı, 1993.
- Güllülü, Sabahattin. *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977.
- Huli, Emin. *Fi emvâlihîm*, Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmireti li'l-Kitâb, 1987.
- Karacoşkun, M. Doğan. "Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkinde Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 4/2: 23-36, (2004).
- Karaoğlu, Ömer. "İktisadî Zihniyet ve Nakşibendilik: Süleyman Şeyhî Tekkesi Örneğinde Vakfedilen Nakit Paralar". *Rumeli'de Osmanlı Vakıfları Üzerine Araştırmalar: Bulgaristan*. Editörler: Ahmet Kala-İsmail Güleç-Ömer Said

Güler. İstanbul: VAKAR Yayınları, 2020, 41-67.

Komisyon. Mecmû'atü'l-Letâif, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, No: 3729, vr. 143/a144/b.

Sabuni, Muhammed Ali. *Revâiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkam mine'l-Kuran*. İstanbul: Desaadet Yay., Tsz. Erdoğan, M. Sabri. *İslâm Ekonomisinde Gelir ve Sermaye*. İstanbul: Sebil Yayınları, 1994.

Sarı Abdullah Efendi. *Semerâtü'l-Fuâd*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1288.

**CUMHURİYET SONRASI TÜRK EDEBİYATINDA
AHİLİĞİN YANSIMALARI: BEŞ ŞEHİR ÖRNEĞİ**

REFLECTION OF AKHISM IN POST-REPUBLIC TURKISH
LITERATURE: THE CASE OF BES SEHIR

Araş. Gör. Aynur KURT
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
aynurpalabiyik@gmail.com

ÖZET

XIII. yüzyılda kurulan esnaf ve sanatkarların teşkilatı olan Ahilik teşkilatına Cumhuriyet'in ilanından önce yazılan eserlerde olduğu gibi sonrasında kaleme alınan eserlerde de değinilmiştir. Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında Ahiliğin izleri giderek azalsa da işlenmeye devam etmiştir. Vatanın manevî çehresinden kültürümüzü görmenin önemini vurgulayan Ahmet Hamdi Tanpınar da Beş Şehir adlı eserinde iş terbiyesi almış, eli işlediği, üreten sınıf olduğu için nefesine saygı duygusu yerleşmiş şahsiyetli, kendine güvenir vatandaşlar olarak tanımladığı esnafa ve bu esnafın teşkilatı olan Ahiliğe yer vermiştir. Tanpınar deneme türündeki eserinin Ankara bölümünde Hacı Bayram Veli ve Ahî Şerafeddin gibi şahsiyetlerle Ahiliği ön plana çıkarmıştır. Erzurum bölümünde toplumsal yapı içerisinde esnafa geniş bir yer ayırmış, Konya ve Bursa'yı ele alırken de tarihi süreç içerisinde halkın en önemli kurumlarından biri olan ahilik teşkilatına mahsus özellikleri vermeyi ihmal etmemiştir. İstanbul bölümünde Ahilikle ilgili doğrudan bir bilgi yer almamasına karşın İstanbul için çarşının öneminden bahsetmiştir. Tanpınar aynı zamanda bu teşkilatın yüzyıllar içerisinde bu beş şehirdeki yansımalarını, kalıntılarını ve mirasını kişiler, mekanlar, kıyafetler, sanat eserleri ve kişisel özellikler bağlamında bir seyyahın ardındaki edebiyatçı ve şair bakış açısıyla sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Ahilik Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir.

ABSTRACT

Established in the XIII. century and the organization on tradesmen and craftsmen akhism is among the subjects mentioned in the works written after the proclamation of the Republic, as well as in the works written after. Although the traces of the akhism gradually decreased in the republican period Turkish Literature, it continued to be used in the works. Emphasizing the importance of seeing our culture from the spiritual face of the homeland, Ahmet Hamdi Tanpınar gave place to in his work titled "Five Cities", he described the artisans as a crowd of self-confident citizens who received job training, a sense of self-tradesmen. The people such as Hacı Bayram Veli and Ahî Şerafeddin highlighted the akhism by Tanpınar in Ankara section. He allocated a large place to tradesmen in social structure in Erzurum section. He hasn't neglected to give the characteristics of the akhism Konya and Bursa. He talked about the situation of the bazaar in the Istanbul section. He also present to the attention, ruins and heritage of this organization in five cities in the context of the people, places, clothes they wear, works of art their personal characteristics from the perspective of the literary and poet behind a traveler.

Key Words: Turkish Literature, Akhism, Ahmet Hamdi Tanpınar, Bes Sehir.

GİRİŞ

Köken olarak otuz dördüncü Abbasi Halifesi en-Nâsır li-Dinillah tarafından kurulan Fütüvvet Teşkilatına dayandığı bilinen ve ondan daha farklı bir hal alarak Anadolu Türkleri tarafından Türk Fütüvvet hareketi haline getirilen Ahîlik teşkilatı, esnaf ve sanatkarlardan oluşan ve XIII. yüzyılda kurulduğu bilinen ahlakî, ekonomik, siyasî ve sosyal bir kimlik taşıyan kurumdur. Ahîliğin ıstılah manası ise XIII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu’da Türkler tarafından kurulan Balkanları ve Kırım’ı içine alacak kadar yaygınlık kazanarak XVIII. yüzyılda gedik haline gelen sosyal, ekonomik, siyasî ve ahlakî ilkelerle hareket eden esnaf, sanatkar ve meslek erbablarının oluşturduğu birliğin adıdır. (Uçma, 2011: 31). Ahîlik teşkilatı ve bu teşkilatın yapısındaki pek çok unsur Cumhuriyet sonrasında bazı eserlerde yer almıştır. Fikir, düşünce, siyaset, toplum ve ahlak konulu eserlerin yanı sıra edebî eserlerde de işlenmiştir. Türk edebiyatında “fütüvvetname” adı verilen edebî bir tür haline gelmiş ve bu teşkilatın şartlarını, adap, usûl ve erkanını anlatan eserler meydana getirilmiştir. Burgazî Fütüvvetnamesi, Radavî Fütüvvetnamesi, Esrar Dede Fütüvvetnamesi, Şeyh Eşref b. Ahmed fütüvvetnamesi bunlara örnek teşkil eden eserlerdir. Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında kaleme alınmış eserlerde de Ahîlik ve fütüvvete dair pek çok konuya yer verilmiştir. Kemal Tahir’in Devlet Ana¹, Gökhan Maraş’ın Şeyh Edebalı ve Ahî Evran adlı romanlarını Ahîlik ve Ahîlik teşkilatının özelliklerini ihtiva etmeleri açısından örnek vermek mümkündür. Eserlerinde yaşadığı toplumun toplumsal yapısına, tarihine ve kültürel mirasına oldukça önem veren Ahmet Hamdi Tanpınar da Beş Şehir adlı deneme türünde yazdığı eserinde monografilerini sunduğu Ankara, Erzurum, Konya, Bursa ve İstanbul şehirlerinin geçmişten günümüze dek süren serüvenlerini anlatmaktadır. Bu serüven içerisinde mimari eserler, toplumun sanat tarzı, yapısı, kültürü ve tarihi geniş yer tutmaktadır. Bu eserde Tanpınar şehirleri medeniyetlerin aynası olarak görmüş ve bunu yaparken de tarih zevkini ve kültürünü açıkça ortaya koymuştur. (Okay, 1992: 547).

Beş Şehir ve Ahîliğin Yansımaları

Tanpınar, Beş Şehir’de Ankara, Erzurum, Konya ve Bursa’yı ele alırken tarihi süreç içerisinde toplumsal yapının önemli yapılarından biri olan Ahîlik ve Ahîlik teşkilatına mahsus özellikleri de vermektedir. Tanpınar aynı zamanda bu teşkilatın yüzyıllar içerisinde bu beş şehirdeki mirasından kalan parçaları tarihin günümüze yansıyan bir aynası gibi gözler önüne sermektedir. Esnafı iş terbiyesi almış, eli işlediği, yarattığı için nefesine saygı duygusu yerleşmiş şahsiyetli, kendine güvenir vatandaşlardan oluşan bir kalabalık olarak tanımlamış ve onların eğlence kültürlerinden bahsederken nasıl giyindiklerine de değinmiştir. Bursa, Ankara ve Konya’da pek çok

¹ Ayrıca bk. Ayşe Ulusoy, Devlet Ana Romanında Ahilik Teşkilatı, *Milli Folklor*, 5/36, 1997, 49-59.

Ahîden bahsetmiştir. İstanbul bölümünde her ne kadar Ahîlikten bahsedilmese de bu kuruluşun geleneğiyle şekillenen esnaf yapısının ve varlığını devam ettiren çarşının önemine yer vermiştir. Tanpınar'ın gözünden kaleme alınan bu beş şehri sırasıyla inceleyelim:

Ankara Bölümü ve Ahîlik

Tanpınar'ın Beş Şehir eserinde yer verdiği ilk şehir Ankara'dır. Ahî Şerafeddin türbesinden bahseden Tanpınar bu türbenin etrafının geçmiş medeniyetlerle donanmış olduğunu

“Ahî Şerafeddin'in türbesini asırlarca Greko Romen arslanlar bir nöbetçi sadakatıyla beklerler ve bu yüzden Arslanhane adını alan camiin hakikaten eşsiz mihrabında, Etiler'in toprak ve bereket ilahesinden başka bir şey olmayan bir yılan son derece kuvvetli plastikliğiyle meyvalar arasında dolaşır ve camiin o kadar şaşırtıcı bir safiyetle boyanmış ağaçtan sütunları Bizans ve Roma başlıkları taşır.” (Tanpınar, 2020: 17) sözleriyle belirtir. Burada bahsedilen ahînin asıl adı Ahî Şerafeddin Mehmed'tir. Ahî Hüsameddin'in oğlu olup 1350-51 yılında vefat ettiği bilinmektedir (Eyice, 1988: 532).

Tanpınar, çiftçilik yaparak elinin emeğiyle geçindiği halkla içi içe olduğu, müridlerini sanata ve ziraata yönlendirmesiyle ahilikle bağlantısı olduğu bilinen ayrıca Ahîlik teşkilatının görevlerinden olan kimsesiz, yetim ve muhtaçlara yardım konusunda vakıf gibi çalışan (Öztürk, 2017: 264), Hacı Bayram Veli'den de söz etmektedir: *“... Hacı bayram sade, Hak'la Hak olan bir veli değildir. Türk cemiyetinin bünyesinde gerçekten yapıcı bir rol de oynar. Kurduğu Bayramiyye tarikatı esnaf ve çiftçinin tarikatıdır. Böylece Anadolu'da Horasan'lı Baba İlyas'la başlayan geniş köylü hareketiyle Ahîlik Teşkilatı onun etrafında birleşir. Daha sağlığında hareket o kadar genişler ki II. Murad yanı başında gelişen bu manevî saltanattan ürkererek Şeyh'i Ankara'dan Edirne'ye getirtir. Ve ancak niyetlerinden iyiden iyiye emin olduktan sonra onu geri göndermeye razı olur. Hakikatte b telaşa hiç lüzum yoktu. Hacı Bayram, imparatorluğun iç nizamını yapıyordu.”* (Tanpınar, 2020: 18-19). Devamında Hacı Bayram Veli'den *“Hacı Bayram'ın kâinatı ve insanı beraberce oluş halinde gösteren bir manzumesi vardır ki, bilhassa bir beyti bu XV. asır Türkiye'sinin adeta manzarasını içerir.”* diyerek bahseder ve

*Nâgehân ol şâra² vardım, ol şârı yapılır gördüm,
Ben dahi bile yapıldım, taş ve toprak arasında.”* (Tanpınar, 2020: 20).

Beyitini verir. Bu beyitin ardından Ahîlerin Ankara'da büyük bir eser bırakmadıklarını *“Selçuk devrinden ve sanat işlerinde onun devamı olan ahîlerden Ankara'da*

2 Şâr: şehir.

büyük eser kalmadı. Konya ve Sivas'ta, Niğde ve Kayseri'de, Aksaray'da görüp taş işçiliğine hayran olduğumuz o büyük kapılı binalar, sırlı tuğladan, alaca kanatlı bir kuş gibi sabah ışıklarında uçan minareler Ankara'da yoktur.” (Tanpınar, 2020: 20) sözleriyle ifade eder.

Selçuklu dönemindeki Ankara'daki Ahî teşkilatının izlerinden söz ederken mihrap, minare ve sütunlarında pek çok işçiliğin yer aldığı Selçuklu camilerine değinmektedir. Ardından o dönem Ankara'sının yarım dönem Ahî hakimiyetinde kaldığını şu sözlerle belirtmektedir: *“Selçuk camilerinin planında olan Ahî eserlerine gelince onlarda ancak mihrap ve minberlerindeki işçilikle ve sütunları ile güzeldir. İç kalenin eteklerinde hiç olmazsa bugünkü vaziyetlerinde şehre büyük bir şey ilave etmezler. İster Moğollara tabi olsun isterse müstakil olsun Ankara'da süren yarım asır bir Ahî hakimiyeti vardır. Bu, burjuvazi değilse bile artizananın³ ve çarşının şehri idaresi demektir ki, şark tarihimizde az tesadüf edilir.”* (Tanpınar, 2020: 22).

Erzurum Bölümü ve Ahîlik

Eserdeki ikinci şehir Erzurum'dur. Tanpınar Erzurum şehrinden bahsederken toplumsal yapı içerisinde esnaflardan diğer zümrelere nazaran daha çok bahsetmektedir. Bunun bir göstergesi olarak şu ifadelere yer vermektedir:

“Ulemadan sonra başlarında dabaklar şeyhi bulunan ve şehrin asıl belkemiği olan esnaf gelirdi. Dabaklar şeyhi icab ettiğinde hükümet nüfuzuna karşı koyabilecek bir şahsiyetti. Ne Tanzimat, ne Abdülhamit idaresinin merkezçiliği şehrin ruhu olan ve esasını ahilikten alan bu otoriteyi yıkamamıştı. Eski dünyamızda dabaklar şeyhi, asıl bünyesini esnafın teşkil ettiği Anadolu şehirlerinde daima bu kudreti taşırdı. Dabaklığın ayakkabıcılık, saraçlık gibi geniş ihtiyaçları karşılayan sanatları beslemesi belli başlı servet kaynağı olan hayvancılığa dayanması bu sanatı doğrudan doğruya köy ve aşirete bağlıyordu. ... Çarşı bu kadar kuvvetle kökleşince şehirde tagallüp fikrinin yerleşmesi çok güçtür.” (Tanpınar, 2020: 37-39).

Ayrıca esnafın belli kıyafetler içerisinde halkın her kesiminden insanla birlikte eğlence meclislerinde toplandıklarını ifade etmektedir:

“Halk, tatil günleri, en fakirine varıncaya kadar, cumalık elbiselerinin giyerek yazlık mesire yerlerine, bilhassa varlıklı şehir halkının çadıra çıktığı Boğaz'a, cirit oyunlarına, güreşlere giderler; ayakta zıgva şalvar, belde Acem şalı, silahlık, daha üste gazeki denen cepken ile aba, hartı denen palto ile başına çok defa İstanbul'un Kandilli yazması saran esnaf kış gecelerine de benim de yetişemediğim Aynalı Kahve'de (Tebriz Kapısı'nda) Aşık Kerem, Battal Gazi hikayelerini okuyan, Geyik destanını söyleyen, saz çalan tıpkı Kerem'in zamanında olduğu gibi şiir müsabakası yapan, birbirine tarzlı cevaplar veren, yetiştikleri memleketin güzelliklerini öven,

3 Artizan, esnaf, zanaatkar ve sanatçı gibi anlamlara gelmektedir.

geçtiği yolları gurbet duygusunu anlatan şairlerin, halk hikayecilerinin etrafında toplanır, yahut da aşağı yukarı on asırlık bir gelenekle süriüp gelen sıra gezmelerinde kendi aralarında eğlenirmiş.” (Tanpınar, 2020: 38-39).

Bu bölümünde kadın ve erkek esnafının giyim ve kuşamından da bahseden Tanpınar aynı zamanda esnafın nasıl olduğunu tarif etmektedir. Esnafı iş terbiyesi almış, eli işlediği için nefesine saygı duygusu yerleşmiş şahsiyetli, kendine güvenir vatandaşlardan teşekkür etmiş bir kalabalık olarak ifade eder. Bu tanım aynı zamanda Ahiliğin özelliklerinin birer yansımasıdır.

“Erzurum’un asıl hayatını bu esnaf yapıyordu. Asıl güzel olan şey de, sağlam bir sınıf şuuruna ermesi, yukarıya imrenmeden kendisini aşağıya açık tutmasıydı. Esnaf kadını, eşraf kadınının giydikleri elbiseleri giymez, yani kutnu’larla sırmalı elbiselerle süslenmezdi. İş terbiyesi almış, eli işlediği, yarattığı için nefesine saygı duygusu yerleşmiş şahsiyetli, kendine güvenir vatandaşlardan teşekkür etmiş bir kalabalık... On üç yaşında henüz çıvraklığa giren bir çocukta bile az zamanda nefesine güven başlar, el emeğine dayanan bir hayatın mesuliyet fikrinin insanoğlunun nasıl yükselttiği görülürmüş.” (Tanpınar, 2020: 39).

Daha erken yaşlarda meslek edinmeye başlayan bir çocukta bile kısa sürede nefis terbiyesinin başlaması Ahiliğin önemli şartlarından olan ve fütüvvetnamelerin çoğunda yer alan nefse hakimiyet / nefsi kahr eyleme ve hizmet etme (Torun, 1998: 102-105) anlayışının birer yansımasıdır.

Konya Bölümü ve Ahilik

Eserdeki üçüncü şehir olan Konya bölümünde Tanpınar, XIII. yüzyılın ortalarında şehrin sokaklarında farklı kıyafetlerdeki kalabalığın içerisinde en önemli yerin Ahî kıyafetleri olduğunu ifade etmektedir:

“Bu itibarla eski Konya’nın çarşı ve pazarını, dar sokaklarını, çok renkli ve değişik bir kalabalık dolduruyordu. Fakat yüksek tabakanın dışında hakim notu daha Alâeddin Keykubad’ın zamanından itibaren ahî kıyafeti veriyordu. Bir bakıma hayat, ufak tefek tepkilere rağmen hiç olmazsa münakaşa kabul edecek derecede müsama-halı idi. Tasavvuf çeşnisine bürünmek şartıyla her aşırı hareket mazur görülürdü.” (Tanpınar, 2020: 75).

“Bütün vesikalar bu Ortaçağ şehrinin Moğol istilâsına ve hattâ XIII. asrın sonuna kadar büyük bir refah içinde olduğunu gösteriyor. Bu servet yalnız ticaretten gelmiyor, büyük bir zanaat da onu besliyordu. Yazık ki Konya çarşısı hakkında ancak delâletlerle fikir sahibiyiz. Eski Konya çarşısı bu devirde bütün Anadolu çarşıları gibi ahî idi. Halife Nâsır’ın Abbâsî nüfuzunu bir nevi teşkilâtla kuvvetlendirmek için belki öteden beri mevcut bir tasavvufî cereyanı benimsemesinden doğan, yahut kuvvet alan ve Kanunî devrinde bile İstanbul çarşısına hâkim olan ahiliğin bizzat bu halife ta-

rafından Selçuk sarayına sokulduğunu biliyoruz. İbn-i Bîbî. Alâeddin Key-kubad'ın, kendisine saltanatı fütüvvetle çok alâkalı olan büyük âlim ve Şeyh Şehabeddin-i Sühreverdî'nin bahsettiğine inandığını söyler ve Kezirpert kalesinde kardeşinin ölüm haberini Emîr Sey-feddin Ayba'nın kendisine getirdiği günün gecesinde gördüğü rüyayı anlatır. Cülusundan sonra Alâeddin'e bu şeyh, halife tarafından fütüvvet şalvarı ve kuşağını getirmişti. Çarşı ve zanaat atölyeleri de saray gibi ahî idi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonraki karışık devirde hemen her büyük meselede Konya ahîlerinin ve hükümet teşilâ-tına mensup gençlerin yardımı istenir. Sahip Şemseddin İsfahanî, bazı rakiplerini ortadan kaldırmak için ahîlere müracaat eder. 1291 'de Moğol ordusu Konya'yu muhasara ettiği zaman şehrin hâkiminin Ahmed Şah Kazzaz adında bir ahî olduğunu biliyoruz.” (Tanpınar, 2020: 75-76).

Burada belirtilen Ahmed Şah Kazzaz Konya Ahîlerinin lideridir. Emrinde birkaç bin asker bulunan zengin bir kişidir. Kaynaklarda Moğol Şehzade'si Geyhatu'nun Konya'ya gelişinde onu hediyelerle karşıladığı ve Moğol kumandanının Ahî Ahmed Şah'ı kendisine baba yaptığı ifade edilmektedir (Atik, 2011: 64).

Bursa'da Zaman Bölümü ve Ahîlik

Bursa'da zaman bölümünde Tanpınar, Osmanlı'nın macerasının bir aşk romanıyla başladığını ifade eder ve Şeyh Edebalî'nin kızını Osman Bey'e verme hikayesini anlatır:

Şeyh Edebalî Karamanlı bir fakihîti. Gelenek, onun, kızını Osman Bey'e vermek için epeyce tereddüt ettiğini ve nihayet evinde misafir kaldığı ve bir odada yan yana yer yataklarında yattıkları bir gece gördüğü o meşhur rüyayı dinledikten sonra damatlığa kabul ettiğini söyler. Rüya şudur: Şeyh Edebalî'nin göğsünden hilâl şeklinde bir ay çıkar ve büyüyerek tam bedir hâlinde Osman'ın koynuna girer. O zaman Osman'ın kendi karnından -bazı tarihlere göre de ikisinin arasından- üç kıtayı dallarının altına alan, köklerinden büyük nehirlerin -Dicle, Fırat, Nil ve Tuna- fişkırıldığı büyük bir ağaç büyür. Ve böylece Osman, imparatorluğun bütün zafer tarihini rüyasında görmüş olur. Bu rüyanın ilk defa Hammer'in dikkat ettiği gibi, Tevrat'taki Yakup'un rüyasına göre uydurulmuş eski hükümdar sülâlesi rüyalarına tıpkı tıpkısına benzediği aşikârdır. Bununla beraber bu evlenmenin Osman'ın gittikçe artan silâh kuvvetine manevî bir nüfuz ilâve ettiği inkâr edilemez. Belki de bu yeni beylik bu izdivaçla o zaman Anadolu'da ve Suriye taraflarında çok yaygın olan fütüvvet teşkilâtıyla birleşiyordu. Filhakika mal ve menal sahibi olan Şeyh Edebalî'nin geleni ve geçeni misafir ettiği bir misafirhanesi bulunduğu ve bazı akrabasının isimleri düşünülürse ahî teşkilâtından olduğu tahmin edilebilir. İbni Battuta, Anadolu'da uğradığı yerlerde hemen daima bir ahîye rastlar, ahî evlerinde kalır. (Tanpınar, 2020: 97).

O burada Şeyh Edebalı'den Ahî teşkilatından olduğu tahmin edilebilir diye bahsetmektedir. Ancak tarihi kaynaklara bakıldığında Şeyh Edebalı'nın aynı zamanda bir Ahî reisi olduğu bilinmektedir. Şeyhliğin kendisinden sonra kime geçtiği bilinmese de daha sonra I. Murad'a geçtiği ifade edilmektedir. (Şahin, 393; Uzunçarşılı, 1947: 531). Şeyh Edebalı'nın Ahî olup olmadığı konusunda net bir şey söylemese de onun geleni geçeni misafir etmesinden ve bazı akrabalarının isimleri üzerinden fikir yürüttüğü anlaşılmaktadır. Ancak devamında kendi fikrini desteklemek adına şeyh Edebalı'den bahseden İbn Battuta'yı Anadolu'da daima bir Ahîye rastlayarak onun evinde kalan bir seyyah olarak nitelendirmektedir. Bu bilgiler bizde, Tanpınar'ın şeyh Edebalı'nın Ahî olup olmadığı ile ilgili bilgileri İbn Battuta'dan edindiği fikrini uyandırmaktadır.

İstanbul ve Çarşı

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle birlikte esnaf teşkilatı yeni bir yapılanma sürecine girmiştir. Toplantılar düzenledikleri zaviyelerini giderek terk etmiş ve yabancı esnafın da katıldığı loncalarda toplanmışlardır. Şeyhlerin yerini ise kethüdalar almaya başlamıştır (Torun, 1998: 22). Bu nedenle Tanpınar İstanbul bölümünde doğrudan Ahîlikle ve fütüvvetle ilgili konulara değinmese de İstanbul'un esnafının ve çarşılarının öneminden kısaca bahsetmektedir:

“1908'den önce bütün cenup Akdeniz'in bir İslâm çevresinde zevk, sanat içinde yaşamak isteyen zenginleri İstanbul'a gelirlerdi. Rumeli ve Arabistan vilâyetlerinin zengin çiftlikleri, büyük, verimli toprakları, Çamlıca'nın, Boğaziçi'nin sonraları Kadıköy ve daha ileri taraflarının köşklerini, yalılarını beslerdi. Büyük bahçe ve korularını yeşertirdi. Yangınlar yüzünden otuz, kırk senede bir şehrin yeni baştan yapılmasını temin eden şey bu servetti. Bilhassa Tanzimat'tan sonraki devirde bu akın daha artmıştı. Hele nispeten Avrupa usulleri ile istismar edilen Mısır'ın servetinin mühim bir kısmı Abdülmecid, Abdülaziz ve Abdülhamid devirlerinde İstanbul'a akıyordu ve bu yalılar, bu köşkler, şehir içindeki konaklarla beraber, henüz çok yerli bir zevk, hattâ müstebit denebilecek bir örfle çarşıya, asıl şehrin temelini kuran yerli esnafa bağlıydı. Bugün Saraçhane, Okçular, Sedefçiler, Çadircılar gibi sadece bir semti gösteren adlar bundan yetmiş seksen yıl önce bile an kovanı gibi intizamla işleyen, şehrin hayatında, refahında mühim bir yer tutan, titiz el işleriyle gündelik eşyaya bir sanat çeşnisi veren bir yığın küçük sanatın hususî çarşı ve atelyeleriydi. Çoğu kendimize mahsus yaşama şekillerine bütün bir cevap veren bu çarşılar şehrin asıl belkemiği idi. İstanbul'u onlar besliyor ve yine onlar şehrin iç çehresini yapıyorlardı.” (Tanpınar, 2020: 122-12).

SONUÇ

Tanpınar, şehir monografisi veya deneme türünde değerlendirilebilecek Beş Şehir adlı eserinde Ankara, Erzurum, Konya, Bursa ve İstanbul şehirlerinin tarihi, mimari, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerinin yanı sıra tarihsel süreç içerisinde bu şehirlerde yer almış şahsiyetlere, eşyaya, zanaata, musikiye, cami ve tekkelere hatta giyilen kıyafetlere de yer vermiştir. XIII. Yüzyıldan itibaren Ankara, Erzurum, Konya ve Bursa'daki toplumsal yapının en önemli katmanını oluşturan Ahîlere ve Ahîlik teşkilatına da değinmeyi ihmal etmemiştir. Ankara'da mimari yapıdaki Ahî izlerine değinmiş Erzurum'da ise esnafın toplumdaki yerinin ne kadar önemli olduğunu vurgularken onların düzenledikleri eğlencelerden ve giydikleri kıyafetlerden bahsetmiştir. Aynı zamanda esnafı iş terbiyesi almış, eli işlediği için nefesine saygı duygusu yerleşmiş şahsiyetli, kendine güvenir vatandaşlardan teşekkül etmiş bir kalabalık olarak tanımlamıştır. Konya'da XIII. Yüzyılda kalabalığın çoğunluğunun Ahî kıyafeti giyen kişilerden oluştuğunu belirtmiş ve Ahî şeyhi Ahmed Şah Kazza'z'dan söz etmiştir. Bursa'da zaman bölümünde Osmanlı'nın kuruluşunda önemli etkisi olan Şeyh Edebalı'den bahsetmiştir. Osmanlı devletinin kuruluşuyla birlikte lonca teşkilatına dönüşen Ahîlik teşkilatından her ne kadar İstanbul bölümde bahsedilmese de bu kuruluşun geleneğiyle şekillenen esnaf yapısının ve çarşılarının önemine değinilmiştir. Cumhuriyet sonrası Türk Edebiyatında Ahîliğin yansımalarına örnek teşkil ettiğini düşündüğümüz ve bu minvalde incelediğimiz Beş Şehir adlı eserin aynı zamanda Tanpınar'ın şehirleri medeniyetlerin aynası olarak görme fikrinin tesiriyle yazdığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Atik, Kayhan, "Ahilik ve Siyaset", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*, 2011/2.
- Eyice, Semavi, "Ahî Şerafeddin Türbesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, I, İstanbul, 1988, 532.
- Okay, Orhan, Beş Şehir, *TDV İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul, 1992, 547-548.
- Öztürk, Fatma, "Günümüz Dünyasında Hacı Bayram Veli'yi Anlamak ve Ahilik Felsefesi", *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2*, 03-04 Mayıs 2017.
- Şahin, Kamil, «Şeyh Edebâli», *TDV İslam Ansiklopedisi*, X, İstanbul, 1994, 393-394.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2020.
- Torun, Ali, *Türk Edebiyatında Fütüvvetnameler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Uçma, İsmet, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2011.

Ulusoy, Ayşe, Devlet Ana Romanında Ahilik Teşkilatı, *Milli Folklor*, 5/36, 49-59, 1997.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi I*, Ankara, 1947.

SİVİL TOPLUM BOYUTUNDA AHİLİK
AKHISM IN THE ASPECT OF NON-GOVERNMENTAL
ORGANIZATION

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi, Din Sosyolojisi Ana bilim Dalı
ejder.okumus@gmail.com

GİRİŞ

Bu çalışmada Ahilik teşkilatı sivil toplum kuruluşu yönüyle anlaşılmaya çalışılmaktadır. Kurumsal ve organizasyonel olarak büyük bir teşkilat kimliğindeki Ahilik örgütü, İslam ve Anadolu toplumlarında 13.-19. yüzyıllar arasında oldukça etkili olmuş ekonomik, toplumsal, kültürel, ahlâkî, eğitimsel ve siyasî bir yapıdır. Bu teşkilatı bugüne de ışık tutacak şekilde sivil toplum kuruluşu olarak inceleyip araştırmak, anlamaya ve anlamlandırmaya çaba harcamak, genel olarak insanlığa ve bilime, özel olarak ise sosyal bilimlere kayda değer katkılarda bulunacaktır. Nitekim araştırmacı bu çalışmada Ahilik teşkilatına sivil toplum kuruluşu boyutunda anlama gayretinde olmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın problem konusu hem Ahilik teşkilatı boyutuyla hem de sivil toplum, başka bir ifadeyle devlet-dışı organizasyon boyutuyla ehemmiyet arz etmektedir. Sivil toplum kavramı ve olgusu, çeşitli toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal, hukuki, dini gelişmelere bağlı olarak bütün dünyada dinamik insan ilişkileri ve ekinliklerine göndermede bulunur. Bunun bağlantılı olarak da pek çok araştırmacının konusu olmuştur. Türkiye'ye bakıldığında ise 1960'lerden itibaren sivil toplum canlanmaya ve özellikle 12 Eylül askeri müdahalesinden itibaren siyasal, toplumsal ve ekonomik düzeylerde yeni yapılanmalarla canlı bir gündemin konusu haline gelmiştir. Görüldüğü üzere sivil toplum araştırmacının önemli bir vechesini teşkil emektedir.

Şüphesiz Ahilik organizasyonunun bir sistem olarak bir bütün halinde anlaşılması için onu çeşitli yönleriyle incelemek gereklidir. Nitekim bu metinde Ahilik, günümüz toplumlarının çok önemli bir yönünü teşkil eden sivil toplum kuruluşları çerçevesinde ele alınmak suretiyle söz konusu boyutta da anlaşılmasına ve dolayısıyla bir bütün halinde Ahilik teşkilatının anlaşılmasına da katkıda bulunulmasına çaba harcanmaktadır. Sivil toplum boyutunda Ahiliği incelemek ve anlamak, Ahilik teşkilatının bugüne yansımalarını anlamak için de oldukça verimli bir takım hususları karşımıza çıkarıp önümüze getirebilecektir.

Çalışmada genel olarak Ahilik ve sivil toplum kuruluşları hakkındaki çalışmalarla özel olarak sivil toplum boyutuyla Ahilik teşkilatını inceleyen kaynaklara başvurulmuştur.

Genel Olarak Ahilik

Nasruddin Ahi Mahmut Evran (ö.1280) öncülüğü, rehberliği ve liderliğinde kurulup gelişen Ahilik, XIII. yy.dan XIX. yüzyıla kadar Anadolu, Balkanlar ve Türkistan'da yaşamış olan Türklerin sanat, meslek, eğitim ve ekonomi alanında yetişmelerini, iyi ahlâkî nitelikler bakımından gelişmelerine büyük katkılar sağlayan esnaf ve sanatkâr yapılanmasıdır. *Bâciyân-ı Rum* da Ahiliğin kadınlar teşkilatıdır. Kadınlar, Ahiliğin kadınlar kolu teşkilatını teşkil eden söz konusu *Bâciyân-ı Rum*

(Anadolu Bacıları) teşkilatına üye olmuş, bu örgütte faaliyet göstermişlerdir. Ahilik teşkilatının, aslen Horasan kökenli olup Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da yaşayan Türkmen halkını sanat, ticaret, ekonomi vd. alanlarında çeşitli meslek dallarında ahlakî temelde eğiten kurallara dayalı bir organizasyon olduğu söylenebilir.

Evliya Çelebi (2006) Ahi Evran’ın, Ahililik teşkilatında baş aktör olduğuna işaret eder. “Âh-i Evran’ın dedesi eş-Şeyh Sirâceddîn Lahsevî’dir. Selmân-ı Pâk irşâd edip kemer-beste etmiştir. Kabri Gazze yanında Askalân şehri harâbesinde âsûdedir.” (Evliya Çelebi 2006: 303).

Evliya-yı Bîriyâ Çelebi (2006: 192) eserinin bazı yerlerinde Ahilerin yaptıkları dericilik işinden genişçe bahseder; Ahi tabbağların deri işinde nasıl çalıştıklarını, deri işi gereği nasıl koktuklarını, köpek necaseti kullandıklarını vd. anlatır.

17. asır Osmanlı entelektüeli Evliya Çelebi, “el-Faslû’t-tâsi‘ ve’l-İşrûn Evsâf-ı âhiyân ya’nî debbâğân” (Yirmi dokuzuncu bölüm Ahiler yani debbağlar esnafı) başlığı altında Ahilerin liderliğini anlatır. Onun verdiği bilgilere göre “bütün debbağ işyerleri 700’dür, neferât cümle 3000, kâmil pirleri Peygabberimiz, huzurunda Zeyd-i Hindî’dir. Selmân-ı Pâk’in kemer bağladıklarından onuncu pirdir. (...) Anadolu insanı arasında debbağlara Ahiler derler. Yani Kayseri’den çıkan Ahî Evran ile meşhur olmuştur. O ise Selçuklular zamanında bir ulu sultan imiş, çok menkıbeleri vardır” (2008a: 597-98). “Bunlardan biri Kayseri’de otururken padişaha gamz edip “Ahî Baba öşür vermez” derler. Adamlar ve hâcibler tayin edip Ahî Baba’yı dükkânında bulup bağlarken hemen dükkânın içinden bir evren çıkıp hâciblerin birkaçını parçalarken Ahî Baba zalimler elinden kurtulup Evren ile beraber Selçuklu önüne gelip padişahın aklı gidip, “Korkma beğim bu evren benim dünya ve âhîret amelim ve karındaşımdır” diye ölen hâciblerini gömmesini rica eder. Ricası can ve baş üzere kabul olup hâcibleri defneder. Onun için Ahî Evran derler. Sonra Kayseri’den göçtü. Hâlâ Anadolu’da bizim Kaya Sultan hâssı Denizli şehrinin bağları arasında büyük bir türbede gömüldür. Onun için Anadolu debbağları pirimiz Ahî Evran’dır derler, ama doğrusu Peygamberimiz huzurunda pir olan Zeyd-i Hindî’dir.”

Seyahati ve seyahatnamesi ile şöhret bulmuş olan İbn Battûta (2004: 404-405), meşhur *Seyahatnâmesinde* Antalya’da gezerken karşılaştığı Ahilerden bahsetmeyi ihmal etmez. Onlardan izzet ikram gördüğünü; Ahilerin iyi örgütlendiklerini, cömert olduklarını, meslek sahibi kişiler yetiştirdiklerini, iyi ahlâk sahibi insanlar olduklarını anlatır.

Ahilik, sanata ve meslek yaşamına yön veren, esnaf ve zanaatkârları çıraklıktan ustalığa eğiten, yetiştiren, üretici ve tüketici arasındaki iletişimi denetleyen ve böylece ekonomik hayatı düzenleyen bir esnaf örgütü olmasının yanında, açtıkları zaviyelerle yalnızca bünyesindeki esnaf ve zanaatkâra değil bütün halka kapılarını

açmış ve toplumun pek çok kesimine tasavvufi dünya görüşü sunmuştur. İbn Battûta (2004) *Seyahatname*'sinde Anadolu gezileri bölümünde geniş yer vererek ve överek bahsettiği bu zaviyeler, cömertliğin, misafirperverliğin, yardımlaşmanın ve dayanışmanın motivasyon kaynakları olmuştur.

Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli katkıları olan Ahilik teşkilatı (Şahin 1994; Ocak 1999). Anadolu'da fütüvvetin ahlâkî ilkelerini benimsemiş, zaviyelerde yaşayan, belli bir mesleği ve sanatı olan genç kişilerden oluşan (Kayaoğlu 1991: 151) bir teşkilattır. Ahilik, ahlâkî, kültürel ve ticari hayata dair prensipleriyle, toplumu ayakta tutan ve Anadolu'nun her yanına yayılan bir organizasyonel yapıdır (Okumuş 2018c; Okumuş 2018d; Okumuş 2019).

Ahi birlikleri büyük şehirlerde gruplar halinde teşkilatlanmışlardır. Buna göre her bir Ahi birliğinin kendine ait ayrı bir zaviyesi mevcuttur. Eğer bir sanat erbabı, büyük şehirlerde bir zaviyeye sığmayacak kadar kalabalık olurlarsa, şehrin muhtelif yerlerinde zaviyeler açmışlardır. Bazen de aynı mesleğe sahip olan Ahilerin kuvvetli bir uzviyet meydana getirebilecek miktarlardan mahrum oldukları şehirlerde, muhtelif meslek mensupları tek bir birlik tesis etmişlerdir (Tabakoğlu 1996: 55). Bu açılardan da Ahilik iyi bir örgütlenme özelliği arz etmektedir.

Ahilik Teşkilatının Sivil Toplum Boyutunda Ahlâk ve Toplumsal Sorumluluk Yönü

Bir sivil toplum kuruluşu (STK) veya hükümet dışı bir organizasyon olarak Ahilik, bir *ahlâk teşkilatı* olma yönüyle öne çıkar. Günümüzün esnaf odaları birlikleri, federasyon ve konfederasyonlarına benzer bir yapı, sistem, boyut ve işlevsellikle vücut bulup varlık göstermiş olan Ahilik iyilik, doğruluk, kardeşlik, yardımseverlik, kontrol ve denetleme gibi iyi ahlâkî esasların kendisinde toplandığı ahlâkî bir toplumsal ve ekonomik düzendir. İbn Battûta (2004: 404-405) Ahilerin ahlâkî boyutu hususunda şöyle der: “Ben onlardan daha ahlâklı ve erdemlisini görmedim dünyada. Gerçi Şiraz ve İsfahan ahalisinin davranışları biraz ahi tayfasını andırıyor ama ahılar yolculara daha fazla ilgi ve saygı göstermektedirler. Sevgi ve kolaylıkta da Şiraz ve İsfahanlılardan daha ileri düzeydedirler.” (2004: 404).

Ahi Evran'ın eserleri ve uygulamaları ile Ahilik teşkilatının insan anlayışına bakılırsa, bu teşkilatın en önemli yönünün ahlâk olduğu ve bu ahlâkın kaynağının İslam dini olduğu, ayetler ve hadisler olduğu görülür. Bu çerçevede Ahiler, ahlâkî boyutlarının bir gereği olarak toplumsal sorumluluk noktasında da önemli roller üstlenirler. Evliya Çelebi'nin (2008a: 597) verdiği bilgilere bakılırsa, bunların “Ahî Evranî evren gibi yiğitleri var ki insan ejderhalarıdır. Bunların içine kanlı ve hırsız girse asla hâkime vermezler, ama o kanlı onların elinden kurtulamaz, ona köpek pisliği ezme işi verip elbette tövbe edip temizlenir ve bir iş sahibi olur.” Bu tanımlama, Ahilik teşkilatında

kötü ahlâklı kimselere nasıl yaklaşıldığını, onlara nasıl muamele edildiğini, onların nasıl terbiye edildiklerini ve ayrıca iş ve meslek sahibi yapıldıklarını işaretler (Evliya Çelebi 1999b: 259). Bu yaklaşım, Ahilerin, suçluları eğitip topluma kazandırmak için belli inanç, düşünce ve ilkelerle hareket ettiklerini göstermektedir.

Sivil toplum kuruluşu olma yönüyle Ahilik teşkilatı, ekonomik amaçlar ile toplumsal sorumluluk yaklaşımını iyi ahlâk ve değerler temelinde bir araya getirmiş bir kurumsallığa sahiptir. Onun bu ve diğer yönlerinin oluşmasında İslami kaynakların belirleyici olduğu söylenebilir. Mesela ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmayı, yakınlarla, misafire iyilik etmeyi tavsiye eden “*Mallarını gece-gündüz gizli ve açık olarak harcayanlar için Allah katında büyük bir mükâfat vardır*” (Bakara 2/274; Gölpınarlı 2015: 115) ayeti ile “Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimse komşusuna iyilik etsin. Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah’a ve ahiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun.” (Müslim, 1956: 74-75/İman. Bkz. Ateş 1977: 30; Sancaklı, 2010: 8) hadisi Ahiliğin ahlâk ve toplumsal sorumluluk yönünün tesisinde etkili olmuştur.

Ahilikte önemli bir ahlâk ve sorumluluk ilkesi olarak *ahde vefa* da dikkati çeken bir özelliktir. İnsanların birbirleriyle olan muamelelerinde büyük bir önemi haiz olan ahde vefa göstermek, yani verilen sözün gereğini hakkıyla yerine getirmek ilkesi, her türlü ticarî ve ekonomik işlemin karşılıklı güven içerisinde yapılmasını sağlar.

Ahilerin sivil toplum boyutunda kayda değer özelliklerinden biri de kültür noktasında kendini gösterir. Gerçekten de Ahiler, toplumsal hayatın kuruluş ve düzenlenmesinin yanı sıra kültürel gelişmeye de katkıda bulunmuşlardır. Ahilik anlayışında insan bir bütün olarak ele alınmış, bütün yönleriyle eğitilip geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda yamak ve çırakların eğitilmesinde yalnızca mesleki bilgilerin verilmesiyle yetinilmemiş, dinî, ahlakî ve toplumsal bilgi de verilmiştir.

Ahilik teşkilatına göre Müslümanların hayatın diğer alanlarında sergilemeleri gereken ahlakî tutumları ticaretlerinde de göstermeleri esastır. Müslümanların ölçüde ve tartıda adaletten ayrılmamaları, “*Ölçtüğünüz zaman tam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu hem daha hayırlıdır ve sonuç itibarıyla de daha güzeldir.*” (İsra 17/35. Bkz. Gölpınarlı 2015: 145) ve “*Allah iyiliği ve adaleti emreder.*” (Nahl 16/90. Bkz. Küçük 2000: 159; Ateş 1977: 93) ayetlerinde ifade edilmiştir.

Her zaman doğru sözlü olmaları ve sattıkları malın kusurlarını gizlememeleri, “Doğru sözlü ve kendine güvenilir bir tüccar, ahirette peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraber olacaktır” (Tirmizî 1938: 74/Buyû. Bkz. Sancaklı 2010: 12); yaptıkları işin ehli olmaları ve işleri en iyi şekilde yapmaları, “Sizden biriniz iş yaptığı zaman onu mükemmel bir şekilde yapsın.” (İbn Sa‘d 1985: 142/I. Bkz. Sancaklı 2010) hadislerinde vurgulanmıştır. Bütün bu ayet ve hadislerde belirtilen iyi ahlâkî hasletler, Ahilik teşkilatının meslek, iş ve ticaret ahlâkına damga vurmuştur.

İslam'da mevcut bulunan ekonomik hayat ve değer ile ahlakî hayat ve değer arasındaki ayrılmaz bağlantı, bir sivil toplum kuruluşu olarak Ahilik kurumunda yansımıştır. Bundan dolayı Ahilikte iş hayatında, işçi-işveren ilişkilerinde, ticaretle, alışverişlerde, İslam'ın iyi ahlâkî esaslarına uymak oldukça mühimdir. İslam ekonomi anlayışının bir gereği olarak Ahilikte fiyatların, teknelci eğilimlerin olmadığı serbest piyasa ortamında oluşması bir ideal olarak benimsenmiştir. Adil fiyat ilkesi ile serbest rekabet şartları altında bazı piyasalarda oluşan fiyatlara müdahale edilmesi de Ahilik teşkilatında bir ilke olarak kabul edilmiştir (Tabakoğlu 1996: 101; Mannan 1973: 60).

Ahilik teşkilatının ahlak ve toplumsal sorumluluk yönüne dair hususlara dikkatli bakış, onun sivil toplum kuruluşu olarak yapılanıp örgütlendiğini ve toplumdaki faaliyetlerini o mentalite ile yürüttüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

Ahilik Teşkilatında Organizasyon, Kurumsallık ve Siyaset Ekseninde Sivil Toplum Boyutu

Sivil toplum boyutundan Ahilik teşkilatına bakıldığında, güçlü bir organizasyonla karşılaşılır. Gerçekten de Ahilik, kurumsallığa önem veren ve buna bağlı olarak kurumsal ilkelerle hareket eden bir teşkilattır. Ahilik bir organizasyon olarak kendi içerisinde kendine has hiyerarşik bir yapılanmaya sahiptir. Ahilerde, meslek ve sanat alanlarında yamak, çırak, kalfa, usta hiyerarşisi bulunduğu gibi, Ahi zaviyelerindeki üyelerin bilgi ve kültür düzeylerinin yükselmesi için de yedi veya dokuz basamaklı bir silsile-i meratip söz konusudur. Dolayısıyla çok yönlü bir toplumsal sistem veya yapı olan Ahilik, belli bir süre bir kademede kalarak pişirilen yamak, çırak, kalfa-usta hiyerarşisi kurmak ve bu kademelerdeki kişileri, baba-evlat ilişkisi gibi güçlü içten bağlarla bağlamak suretiyle sanatı, çalışma hayatını sağlam ahlakî ve meslekî temellere oturtmuştur (Çağatay 1989: 101).

Ahilik, Anadolu'nun hemen hemen her şehir, kasaba ve büyük köylerine teşkilat kurmuştur. Yerleşim birimlerinde her sanat kolu için ayrı birlikler kurulmuştur. Bir meslekte ayrı birlikler meydana getirebilecek kadar esnaf ve sanatkarın bulunmadığı yerleşim merkezlerinde, birbirine yakın meslek mensupları aynı birlik etrafında veya içinde bir araya gelmiştir. Daha küçük yerlerde ise bütün meslek mensupları aynı birlik altında bir araya gelmiştir. Yerleşme biriminde kurulan Ahi birlikleri arasındaki münasebetleri büyük meclis temin yoluna gitmiştir. Ülke sathında bulunan bütün esnaf birlikleri ise Kırşehir'de bulunan Ahî Evrân Zâviyesi'ne bağlanmıştır. Bu zâviyenin başında bulunan Ahî Baba, bütün sanatkarların pîri olarak kabul edilen Ahî Evrân Velî'nin halifesiydi ve bütün esnaf birlikleri ona bağlıydı. Böylece Ahî Birlikleri bir merkeze bağlanmış ve Ahî Evrân Zâviyesi de bu birliklerin genel merkezi olmuştur (Ekinci 1991: 29).

Ahilik, organizasyon yapısıyla genel olarak toplumda güçlü bir etkiye sahip

olduğu gibi siyaset üzerinde de zaman zaman etkili olmuştur (Tireli 2011). Nitekim Evliya Çelebi kendine uygun bir üslup ve yaklaşımla Ahilerin bu yönüne dair işaretleri içeren satırları kaleme almıştır. Onun verdiği bilgilere göre “bu debbağlar bahadır zorba kavim olduğundan (—) adet esnaf bunlara bakarlar, her hangi zamanda olsa elbette ser-çeşmelerine Ahî Baba derler. Merhum Melek Ahmed Paşa efendimizin 1006 [1597-98] tarihinde vezirlikten azline bunlar sebep olmuştur. Gerçekten zorba insafsız bir esnaftırlar. Bunların hepsi bir yere toplansa padişahları tahttan indirip çıkarmaya güçleri yeter.” Bu ifadelerle göre Ahilik, bir sivil toplum kuruluşu olarak görev yapan bir organizasyondur. Bu özelliğiyle devleti ve devlet adamlarını eleştiren, denetleyen bir kuruluştur.

Ünlü Osmanlı seyyahı ve entelektüel Evliya Çelebi, Ahilerin törensel boyutlarına dair önemli bilgiler verir:

Bunlar bu ordu alayına toplanıp nice bin güçlü kuvvetli yalın ayak başı kabak debbağ teknesinde kirdimandan çıkmış eli ayağı löklerden kırmızı kırmızı ve kiminin sahtiyan mazısından kolları, tırnakları ve parmakları siyah siyah olmuş gönlü yaralı işleri şer’ile pâk Kur’an-ı Kerim ciltleri olacak nice bin rengârenk sahtiyan hırkalar, feraceler, muvahhidiler, gece külâhı ve meşinden değerli elbiseler, meşin sarıklar, sahtiyan dan güzler ve topuzlar ile “Aşa aşâ” diye bağırarak geçerler.

Bir fırkaları da tahtırevan ve arabalar üzere dükkânlarını hevâyî, gök rengi, seftali gülü, kırmızı, sarı ve neftî renk sahtiyanlar ile süsleyip geçerler.

Bir bölümü de arabalar üzere tekneler içre keçi derilerini kirdiman edip ökçe vurarak “Yâ Hay” ismiyle geçerler (2008a: 598).

Bir zümresi “Pâk ederiz, pâklarız, pâk ederiz” diye geçip giderler. Bu esnafın bir övünçleri de odur ki bir yeşil sarık üzere bir eski deriden bayrakları vardır tâ Dahhâk-i Mârî’yi öldüren Demirci Gave’nin önündeki sahtiyan kuşaktır ki onu bayrak edip “Dahhâk üzere yürüyüp Dahhâk’ı öldürdü, o meşin bayrak budur” diye övünürler ama iyi saklayıp büyük alay ile geçerler (2008a: 598-99).

Sağrıcular esnafı: Unkapanı’nda dükkânları 12, neferât 100 adet kavimdir. Eskiden beri debbağlara yamak olagelmışlerdir. Bu ordu alayında kılıççıbaşıya yamak olup onların alayında zikri geçmiştir. Bunlar da üstadlardır.

Güdericiler esnafı: İşyeri 80, neferât 300, pirleri (—) (—) (—) bunların işyerleri Höcapaşa semtinde hepsi Yahudi’dir. Seyishane üzere güderi yaparak geçerler.

Tırşeciler esnafı: İşyeri 26, neferât 105, pirleri (—) (—) seyishaneler üzere dükkânlarını ve kendi elbiselerini renk renk tırşeler ile süsleyip geçerler.

Keçeciler esnafı: İşyeri 400, neferât 1005, pirleri Ebû Said Tarî’dir, Selmân-ı Pâk’in kuşak bağladığı 15. pirdir. Nurlu mezarı Kerbelâ’dadır. İmam Hüseyin ile

şehit olmuştur. Çok Yezidî öldürdüğü için Acem diyarında Ebû Saidü't-Tarî mezarı için diye yemin ederler. Mu'tezile ve Şii ziyaret yeridir. Bu keçeciler tahtirevanlar üzere keçe teperek ve yapağı atarak çeşit çeşit keçe külâh, keçe giyecekler ile geçerler.

Tülbent borkçüleri esnafı: Atpazarı'nda dükkân 40, neferât 100, bunların da piri Ebû Said Tarî'dir. Bunlar da arabalar üzere türlü kırmızı keçeden tülbent borkleri ve keçeden tek parça Manisa yağmurlukları yapıp mallarını sergileyerek geçerler.

Yeniçeri keçecileri esnafı: Dükkân 10, neferât 60, pirleri yine Ebû Said Tarî'dir. Dükkânları Yeniodalar'da Orta Cami yanındadır. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını yeniçeri keçeleri ve üsküfleriyle süsleyip yeniçeriler gibi silahlı giderler.

Mutafçılar esnafı: Dükkân 300, neferât 1000, pirleri gazzâzlar piri Hz. Cafer-i Tayyâr'dır ki Selmân kemer bağlamıştır. Bunlar da bütün dükkânlarını çeşit çeşit at çulları, torba, kolan, püştüvan ve başka sanatlı eşyaları sıırıklar üzere süsleyip sıırıklarda dolaplar çevirip yapağı atarak geçerler. Bunlar debbağdan yapağı almaya muhtaç olduklarından mutatlara yamak olunmuştur. Seferlerde makbul fırkadır. Mutaf tacirleri esnafı: Dükkân 50, neferât 80, pirleri Ubeydî-i Hüzzercî oğlu Sa'd'dır. Selmân belini bağladı, kabri Şehrizuldadır. Bunlar mutaf gibi tenhâ yerlerde işyerlerinde işlemezler, çarşı içinde dükkânlarında mutaf âletleri satup giderler.

Debbağ tacirleri esnafı: Dükkân 50, neferât 100, pirleri (—) bunlar debbağ gibi değildir. Çarşılar içre çeşit çeşit işlenilmiş sahtiyanları seyishaneler üzere donatıp geçerler (2008a: 599).

Parça tacirleri esnafı: Dükkân 10, nefer 15, pirleri (—) bunlar Mercan Çarşısı'nda gön, meşin ve sahtiyan parçacıkları satar fukaralardır. Bunlar da alayda giderler.

Bu yukarıda debbağlara yamak olan bütün esnaf başlarına gönden ve meşinden rengârenk külâhlar ve esvaplar giyip geçerek ardları sıra debbağların ser-çeşmesi Ahî Baba bütün seçkin askeriyile silahlı sekizer kat mehterhane ile geçerler. Bu esnafa yamak bütün dükkân (...), esnaf 11 ve toplam asker (...) dir. (2008a: 600).

Ahilik Örgütünde Sivil Toplum Boyutunda Disiplin ve Denetim

Disiplin, Ahiliğin bariz bir vasfıdır. Sivil Toplum Kuruluşu hüviyetinde bir organizasyon olan Ahiliğin en önemli özelliklerinden biri, onun çalışma tarzına bakılda net olarak görülebileceği üzere disiplindir. Denilebilir ki, Ahilik sistemi içinde yer alan insanlar, düzenli ve sürekli bir disipline muhatap olur, ciddi bir control sistemi altında bulunur; güvenilir kişilerin denetimi ve yönetimi altında disiplin içinde görevlerini ifa ederler. Ahiler, bu disiplin, kontrol ve denetimin bilinci içinde hareket ederler. Teşkilat mensubu Ahiler, örgütün disiplin ilkelerine uymakla mükelleftirler. İşyerinde ustalık çıraklık ilişkilerinden misafirlere nasıl davranılacağına kadar Ahilerin disiplin kurallarına göre hareket etmesi önemlidir. Ahilikte disiplin boyutu

hem İbn Battûta'nın (2004) gözlemlerine dayanarak verdiği bilgilerden, hem de Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerden de anlaşılmaktadır. Evliya'ya (2006) göre Ahiler sıkı çalışır, yaptıkları işi severek yaparlar, işin kurallarına özenle riayet ederler.

Ahilikte disipline paralel olarak denetim, kontrol ve ceza sistemi mevcuttur. Bu sistemin gereği olarak üyelerin Ahiliğin meslek ahlâkına uygun söz, tutum ve davranış kurallarına bağlı olup olmadıkları denetlenir, kontrol edilir, söz konusu kurallara aykırı davrananlar, aykırılığın hafifliğine veya ağırlığına göre çeşitli şekillerde cezalandırılırdı (Ekinci 2008).

Ahiler, teşkilat yapısı içinde her birinin otokontrolle kendilerini disipline etmeleri, denetlemeleri ve kontrol etmelerine ek olarak hiyerarşik olarak kendilerinden üst kimseler tarafından idare edilmelerine imkan sağlayan bir yönetim anlayışını benimsemişlerdir. Buna bağlı olarak da birbirleri arasında sağlıklı, anlamlı ve başarılı iletişim yoluyla sistemin ilke ve kurallarına uyma konusunda önemli ve dikkate değer özelliklere sahiptirler (Yeşil ve Kart 2019).

Ahiliğin Sivil Toplum Yapısında Cömertlik ve Yardımlaşmanın Önemi

Sivil toplum boyutunda Ahilik, toplumda paylaşma, dağıtma ve yardımlaşma, dolayısıyla cömertlik çok mühim bir özellikler bütünüdür. Ahilikte cömertlik ve ona bağlı olarak paylaşma ve yardımlaşma, gerekten de dikkat çekici özelliklerdendir.

İbn Battûta (2004: 404-405) ve Evliya Çelebi'nin (2006: 192) de vurguladığı gibi misafirlerine, yolculara, ihtiyaç sahiplerine, birbirlerine karşı son derece cömerttirler. Paylaşmak ve yardımlaşmak onların bariz ve ayrılmaz vasıflarındandır.

Evliya Çelebi (2006: 192) eserinin birinci cildinde “İslâmbol sûrunun etrâfında olan şehirleri ayân u beyân eder” başlığı altında üç yüz adet “Âh-i Evran kârhânesi”nden, yani tabbağ dükkanından bahsederken “Ammâ gâyet mün'im âdemleri var. Bi-emrillâh Cenâb-ı İzzet mâllarına berekât-ı Halîl vermişdir.” (2006: 192) der.

Görülebileceği gibi Ahilik sivil toplumun paylaşımcı özelliğini bünyesinde barındıran bir kuruluş olarak dikkati çekmektedir.

Ahilik Teşkilatında Meslek Bağlamında Sivil Toplum Boyutu

Bugün birçok sivil toplum kuruluşunda görülebileceği gibi Ahilik de, iş, sanat ve mesleğe yön veren, esnaf ve zanaatkarları çıraklıktan ustalığa giden süreçte eğiten, yetiştiren, üretici ile tüketici arasındaki alışverişi ve etkileşimi denetleyen, ekonomik hayatı düzenleyen ahlâk ve tasavvuf temelli bir meslek örgütüdür. Bu meslek organizasyonu, İslam toplumunda ekonomik hayatın ilaveten dinî, ahlakî, siyasî, askerî ve eğitimsel konularda önemli roller oynamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli katkıları olmuş olan Ahilik teşkilatı (Şahin, 1994; Ocak, 1999), Anadolu'da fütüvvetin ahlaki ilkelerini benimsemiş, zaviye hayatı bulunan, belli bir mesleği ve sanatı olan genç kişilerden meydana gelmiştir. Elbette Ahilik esas itibarıyla esnaf ve sanatkarlar arasında benimsenmiş bir örgüttür. Ahilik, başlangıçta debbağ, saraç ve kunduracıları kapsayan bir teşkilat olarak ortaya çıkmış, zamanla bütün esnafı ve üye olmak isteyenleri bünyesinde toplayan çok geniş bir toplumsal organizasyon haline gelmiştir (Ekinci 1991: 28).

Ahînin meslek ahlâkının dayandığı ilkeler şöyle tespit edilebilir:

1. Müşteriyi aldatmamak.
2. Malı abartılı bir biçimde överek yalan söylememek.
3. Ölçü ve tartıda hile yapmamak.
4. Karaborsacılık yapmamak.
5. Müşteriye nazik davranmak.
6. Müşteriye doğru ve iyi muamelede bulunmak.
7. Çalmanın sorumluluğunu üstlenmek.
8. Çalışmada ciddi olmak.
9. Disiplinli olmak.
10. İşleri zamanında yapmak.

Ahilik Teşkilatında Siyaset Bağlamında Sivil Toplum Boyutu

Siyasi yapı olarak devletin otoritesinden bağımsız bir yapılanma hüviyetiyle Ahilik teşkilatı, devlet otoritesinden müstakil, ama devletle ilişkilidir. Bu bağlamda devletle halk arasında bir dengeleyici unsurdur. Devletin çeşitli sebeplerle ve farklı boyutlarda eksik bıraktığı, erişemediği, yanlış yaptığı durumlarda hem siyasal konularda hem de ekonomik, kültürel, eğitimsel, dini vd. konularda varlık gösteren bir organizasyon Ahilik, bu yönüyle sivil toplum kuruluşu olarak kimliklenmiş ve toplumda çok geniş düzelmelerde işlevsellikler göstermiştir. Gerek savaş zamanlarında gerekse farklı kaotik durumlarda devlet otoritesinin zayıfladığı veya zayıf görüldüğü lokalitelerde yönetsel anlamda görevler üstlenen Ahililer, toplumda güçlü bir koruyucu niteliğiyle kendini var kılmıştır. Savaş durumlarında gerek devlete gerekse halka ihtiyaç duydukları şeyleri sağlamada önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir.

Ahilikte Eğitim Planında Sivil Toplum Boyutu

Ahilik, sivil toplum boyutunda eğitim ve öğretim yönü öne çıkan bir organizasyondur. Teşkilat içindeki her bir birey, konumunun gereği olarak üzerine düşen görevleri yerine getirir, hiyerarşik yapının kurallarına uyarak hareket eder, sanat

öğrenmek için ustasına, müridin şeyhine intisab etmesi gibi intisab eder. Tasavvufi eğitimde olduğu gibi Ahi iş yerlerindeki eğitimde de çırak, kalfa ve yamaklar, dinî ve ahlakî bilgilerle donatılır ve bu konuda taviz verilmezdi (Bkz. Bayram 1995: 55-56). Buradan anlaşılmalıdır ki Ahi eğitim sisteminde hiyerarşi ve disipline dayalı bir yapı vardır ve bu yapıda *ahlak eğitimi* özel bir önemi haizdir. Aldatma, yalan, dolandırma, kabalık vs. asla izin verilemez kötü ahlaki davranışlardır.

Ahiliğin, dinî, ahlakî, ekonomik, eğitimsel, sosyal ve siyasî olmak üzere altı temel noktada işlevleri vardır. Bu işlevler arasında mesleki ve ticari ahlak en ön plandadır. Ahiliğin eğitim boyutuna dikkatlice bakıldığında şu hususlar tespit edilebilir:

1. Meslek eğitimi,
2. Din eğitimi,
3. Sanat Eğitimi,
4. Ahlak eğitimi,
5. Yaygın eğitim,
6. Sosyalleşme,
7. Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması,
8. Çalışma disiplini,
9. Dayanışma,
10. Yerleşik hayata geçirme, imar ve iskan,
11. Askeri eğitim.

Ahiliğin ahlakî ilkeleri eğitim sisteminde geçerlidir:

1. Öfkelenince yumuşak davranmak,
2. Galip iken mağlubu affetmek,
3. El emeğini, çalışmayı kutsal bir yaşama ilkesi haline getirmek,
4. Bütün insanlara karşı sevgi ve yardım duygusu taşımak ve bunu hayata geçirmek, uygulamak,
5. Kardeşlik dayanışması içinde, askerleri, yöneticileri, emekçileri, esnafı birleştirmek ve böylece devleti güçlü kılmak,
6. Toplumun çıkarlarını savunmak,
7. Yabancıları ağırlamak, suçlu-suçsuz, Hıristiyan, Müslüman kim olursa olsun kendine sığınanlara sanat-zanaat öğretmek.

Dikkat edilirse, bu ilkelerin hepsi ahlaki ilke ve davranışları içermekte veya ifade etmektedir.

Ahiliğin en önemli amaçlarından biri, ahlaki bir toplum düzeni meydana getirmektir. Bundan dolayı da *ahlak eğitimi*ne ayrı bir önem vermiştir.

Ahi olmak ve peştemal kuşanmak için kişinin bir Ahi tarafından önerilmesi zorunludur. Üye olmak isteyenlerden *yedi fena hareketi kapatması* ve şu yedi güzel hareketi açması beklenmektedir:

1. Cimrilik kapısını kapamak, lütuf kapısını açmak
2. Kahr ve zulüm kapısını kapamak, hilim ve mülâyemet kapısını açmak
3. Hırs kapısını kapamak, kanaat ve rıza kapısını açmak
4. Tokluk ve lezzet kapısını kapamak, riyazet kapısını açmak
5. Halktan yana kapısını kapamak, Hak'tan yana kapısını açmak
6. Herze ve hezeyan kapısını kapamak, marifet kapısını açmak
7. Yalan kapısını kapamak, doğruluk kapısını açmak

Şu da belirtmelidir ki bilen de bilmeyenin de elinden tutmak olarak şekillenen Ahi eğitiminin amacı, mahiyeti ve uygulamalarının belirlenmesinde büyük ölçüde İslam dininin ahlâkî ilke, değer ve öğretileri etkili olmuştur. Bu duruma bağlı olarak Ahilikte, eğitimin amaçları; insanı kemale ulaştırma, yeni fertleri hayata hazırlama, ferdin düşünce, tutum ve davranışlarında denge kurmasına yardım etme ve bir meslek kazandırma olarak hülâsa edilebilir.

Ahilik'te mesleki eğitim, kişilerin ilgi ve yeteneklerine göre bir mesleğe yönlendirilmeleri, mesleklerine göre çalışarak topluma hizmet etmeleri, kalite standartları temelinde üretim yapmalarına imkan vermeleri ve bir sanatkâr olmalarını desteklemeleri gibi özellikleriyle öne çıkar. Ahlak eğitimiyle bir yandan ferdin üretim ve ticaret işinde güvenilir olma, tüketicinin ihtiyaçlarını dikkate alma ve onlara cevap verme, ölçü ve tartıda adaleti sağlama ve hile yapmama gibi işine değer katacak ahlâkî ilkeler kazandırılırken, diğer yandan paylaşma, cömertlik, misafirperverlik, yardımlaşma, dayanışma gibi toplumsal ilişkileri düzenleyip geliştirecek değerler aktarılmaktadır.

Ahi teşkilatının eğitim sistemi şu özellikleriyle anlatılabilir:

- a) İnsan bir bütün olarak ele alınır, yalnızca mesleki bilgiler değil, dini, ahlaki, içtimai bilgiler birbirini bütünleyecek şekilde verilir.
- b) Verilen eğitimle iş ve iş dışındaki hayatın dengesi ve uyumu sağlanır.
- c) Eğitim tamamlanan bir faaliyet olarak değil, ömür boyu devam eden bir süreç olarak görülür.
- d) Yapılan eğitim faaliyetleri yalnızca şehir merkezlerindeki esnafa yönelik değil köylere kadar ulaşan geniş bir toplumsal kitleye ulaşır.

- e) Teşkilattaki hiyerarşik yapı derslerin yetkili kişilerce verilmesini mümkün kılar.
- f) Teşkilat, Ahiliğin prensiplerine uymayı kabul eden herkese açıktır ve buradaki eğitimlerden faydalanmak için ücret talep edilmez (Ekinci 1989: 36-7).

Hülasa Ahiliğin gayesi; zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmek ve ahlakî bir toplum düzeni meydana getirmektir. Ahilikteki bu amaçlara sağlam bir teşkilat ve köklü bir eğitim aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır ve bunda başarılı olunmuştur.

Ahiliğin suçlu ve suça eğilimli insanlara yaklaşımı da dikkat çekicidir. Ahilik teşkilatında toplumda suça eğilimli olanlar ve suç işleyenlerle de eğitim anlayışı ve ahlâk eğitimi yaklaşımına uygun olarak ilgilenilmiştir. Onları suçlu veya suça eğilimli diye bir kenara atmamış, onların elinden tutarak bir iş ve meslek sahibi olmaları için özel bir çaba harcamışlardır. Bunun için de sistemli olarak çalışmışlardır. Nitekim toplumsal sorumluluk bahsinde de belirtildiği üzere Evliya Çelebi (2008a: 597) Ahilerin suç işleyen kimseleri içlerine alıp kendi eğitimlerinden geçirdiklerini ve meslek sahibi yaptıklarını anlatır (Okumuş 2019).

Anlaşılabileceği gibi Ahilik teşkilatı insanların bütün yönleriyle geliştirilmesini amaçlamış bir sivil toplum kuruluşudur. Bu amaç temelinde hareket edip güçlü bir eğitim kuruluşu hüviyetini kazanmıştır. Ahilik eğitime çok önem vermiştir. Ahilik eğitimin henüz tam anlamıyla bir devlet görevi olarak kabul edilmediği dönemlerde dahi kendi amaçları doğrultusunda insanların eğitimlerine ayrı bir hassasiyetle yaklaşmıştır (Ekinci, 2008: 150; Yılmaz, 1995: 77; Yeşil ve Kart, 2018: 165).

Son tahlilde Ahilerin, birey ve toplumun faydasına olacak ne varsa bunları planlı ve sistemli olarak uyguladıkları söylenebilir. Bu durumda Ahilik teşkilatının eğitim planında da günümüz sivil toplum kuruluşu arayışlarına önemli katkılar verdiği ifade edilebilir (Yeşil ve Kart 2019).

Toplumsal Sermaye Unsuru Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahilik

Ahilik, bir sivil toplum kuruluşu kimliğiyle toplumsal sermaye unsuru olarak kendini göstermiş güçlü bir organizasyondur. Öncelikle Teşkilat, var olduğu yerlerde birçok alanda topluma hizmeti kendine görev bilmiştir. Bu görev bilinciyle toplum birey, grup ve kuruluşlarına birçok hizmetin ulaşmasında bizzat rol üstlenmiştir. Bu çerçevede siyaset planında, ekonomik hayatta, dengeli bir değişim serüveninin gerçekleşmesinde, ahlakın toplumda güçlü bir şekilde yerleşmesine, adalet sisteminin kurulması ve korunmasında, kültür kod ve kalıplarının muhafazasında, ölçü ve tartıda doğruluk ve dürüstlüğü hakim olmasında, eğitim kurumunun sağlıklı ve güçlü olmasında, mesleklerin gelişmesinde, güven toplumunun kurulmasında vs. makale

boyunca ele alınıp yukarıda sayılan bütün noktalarda kuvvetli bir toplumsal sermaye kurumu olarak karşımıza çıkar.

Gerçekten de Ahilik kurumu, bireyin, grubun ve bir bütün olarak toplumun birer varlık olarak insanî temelde ne kadar yüksek bir değere sahip olduğunu fark eden, takdir eden, bu noktada gereğini yapan; toplumun gelişmesi, güçlenmesi, huzuru, mutluluk ve refahı, toplumsal sistemin sağlıklı bir şekilde devamı için insan ve toplum kaynağına değer verilmesi gerektiği gerçeğinden hareketle toplumda kayda değer hizmetler vermek suretiyle toplumsal sermaye kuruluşu kimliğiyle mücehhez olmuş bir teşkilatlanmadır.

Ahilik bir toplumsal sermaye kurumu olmak itibarıyla kendi bünyesinde kurduğu ve toplumda yaygınlaştırmaya ve yerleştirmeye çalıştığı ahlâkî ve iktisadî yapıyla, ahlâkî değerleri ekonomik alanda ve toplumun genelinde kurumsallaştırma çabalarıyla öne çıkan ender, hatta bu yönüyle belki de ilk ve özgün geniş çaplı bir kuruluştur. Toplumda yoksulları doyurmak, işsizleri iş ve meslek sahibi yapmak, eğitim hizmetleri vermek gibi yönleriyle Ahilik, topluma değerini kazandırma çabasında olmuş bir teşkilatlanmadır.

Sivil toplum kuruluşu olarak Ahilik, kendi içinde ahlâk ile sanatı, ahlaki değerlerle ekonomik işleri, sağlıklı üretim ile ticareti, refah ile huzuru bir araya getirmiş ve bu çerçevede de topluma örnek bir model ortaya koymuş bir sistemdir. Bu yönleriyle bakıldığında Ahilik teşkilatının açık bir toplumsal sermaye sistemi olduğu görülür. Bir sivil toplum kuruluşu olma niteliğiyle Ahilik; toplumsal yapıda kurduğu kendine özgü sistemle zengin-fakir, üretici-tüketici, emek-sermaye, birey-devlet arasında güven temelli münasebetler tesis etmeye çabalamıştır (Karagül 2012). Bu noktada Ahilik teşkilatının, çalışmalarını salih amel, iyi ahlâk ve toplumsal adalet üzerinde bina eden bir sosyal sermaye kuruluşu olduğu ifade edilebilir. Şu halde Ahiliğin güzel ahlâkî yönde ortaya koyduğu özelliklerle toplumsal sermaye kurumu olması arasında sıkı bir bağ vardır.

Ahilik teşkilatının mensubu olan Ahiler, buldukları ve hizmet ürettikleri mekanlarda toplumsal düzenin iyilik ve güzel ahlâkî değerler üzerine bina edilmesine çok ciddi katkılarda bulunmuştur. Bu itibarla da Ahilik, bir toplumsal sermaye kurumu sivil toplum kuruluşu olarak gözlemlenmektedir.

Ek olarak toplumda paylaşma; yoksullara yardım etme; yolculara misafirperverlik yapma; kimsesiz, bakıma ve korunmaya muhtaç kimselerin elinden tutma; insan hakları için mücadele etme; borçluların borçlarını eda etmelerine destek olma, gerekirse borçları kapatma; üretime katkı sunma ve bunun için esnafı örgütlenme, maddi ve manevi anlamda destekleme, toplumun en dinamik boyutunu teşkil eden gençlere her yönüyle sahip çıkma, onları iş ve meslek sahibi yapma, onlara meslek öğretme gibi insana ve topluma değer veren, insanları, toplumu, toplumsal değerleri sermaye

olarak gören Ahilik teşkilatı, hiç şüphesiz toplumsal sermaye organizasyonudur. Bu yönleriyle Ahilik, üretim için ve dolayısıyla ekonomik kalkınma için gerekli motivasyonu sağlamaya çalışmış bir toplumsal sermaye unsurudur.

Görüldüğü gibi Ahilik, toplumsal sermaye kurumu niteliği ve kimliğiyle toplumda birlik olma ruhu, duygusu ve pratiğinin güçlenmesine büyük katkı sağlayarak maddi ve manevi kalkınma, ekonomik büyüme ve gelişme merkezi olarak tarihteki yerini almış bir örgüttür. (Okumuş 2018d; Okumuş 2019).

SONUÇ

Bu çalışmanın gösterdiği üzere Ahilik teşkilatı, bir sivil toplum kuruluşu, başka bir ifadeyle bir hükümet dışı organizasyon hüviyetindedir. Bu boyutuyla Teşkilat, günümüz sivil toplum organizasyonlarına benzer özellikler taşımaktadır.

Ahilik, sivil toplum boyutunda ahlaki, dini, toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal, eğitimsel, hukuki yönleri olan güçlü bir yapılanmadır.

Sivil toplum kuruluşu boyutunda Ahilik, toplumsal sorumluluk ilkesiyle hareket eden ve bu sebeple de toplumsal aktörleri meslek ve ahlâk bakımından eğitmeye çalışan bir kuruluştur.

Sivil toplum kuruluşu kimliğinde bir örgüt olarak Ahilik yapılanmasında ciddiyet, çalışma, gayret, disiplin, denetim ve kontrol çok önemlidir. Bu parametreler çerçevesinde kurallara uymayan esnaf veya sanat erbabı çeşitli yaptırımlarla karşılaşır.

Ahiliğin sivil toplum boyutunda topluma karşı sorumluluk ilkesine uygun olarak cömertlik, paylaşma, yardımlaşma ve bütünleşme önemlidir.

STK olarak Ahilik teşkilatında mesleki örgütlenme dikkati çekmektedir.

Ahiliğin sivil toplum boyutunda eğitim çok önemlidir. Nitekim teşkilat, toplum bireylerini, bilhassa gençleri iş ve meslek sahibi yapıp topluma kazandırmayı hedef edinmiştir.

Teşkilat, sivil toplum kuruluşu olarak devletle sivil birey ve halk arasında da aracı kurum olma boyutuna sahiptir. Bu boyutuyla Ahilik, devlet ile halk arasında bir denge unsuru olmuş, devletin zayıf, eksik veya yanlış kaldığı yerlerde toplumda tamamlayıcı ve doğruyu gösterici ve de uygulayıcı olarak varlık göstermiş bir organizasyondur.

KAYNAKÇA

Kur'an

Kütüb-i Sitte

Abay, A. Rıza (2004). "Bir Sosyal Politika Olarak, Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri", *Sivil Toplum Dergisi*, C 2, S 6, s. 77-92.

Ahmed, Mahmud (1975). *İslam İktisadı*, (Çev. Yüsun Ziya Kavakçı), İstanbul: Çağaloğlu Yayınevi.

Ateş, Süleyman (1977). *Tasavvufta Fütüvvet [Sülemi'nin Fütüvvetnamesi]*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Bayram, Mikail (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya.

Bourdieu, Pierre (2010). "Sermaye Biçimleri", *Sosyal Sermaye*, (Der. M. M. Şahin, Ahmet Zeki Ünal), s. 45-75, İstanbul: Değişim Yayınları.

Bourdieu, Pierre (1983). "Ökonomisches Kapital, Kulturelles Kapital, Soziales Kapital", *Soziale Ungleichheiten*, (Ed. Reinhard Kreckel, Göttingen, s. 183-198.

Coleman, James S. (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital". *American Journal of Sociology*, Ek, 94, s. 95-120.

Çağatay, Neşet (1989). *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ekinci, Yusuf (1989). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*. İstanbul: MEB.

Ekinci, Yusuf (2008). *Ahilik*. Ankara: Özgün Matbaacılık.

Evliyâ Çelebi (2006). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C 1, (Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), 5. Baskı, İstanbul: YKY.

Evliyâ Çelebi (1999a). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C 2, (Haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: YKY.

Evliyâ Çelebi (1999b). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C 3, (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul: YKY.

Evliyâ Çelebi (2008a). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C 1, Kitap 2, 5. Baskı, (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul: YKY.

Evliyâ Çelebi (2008b). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C 2, Kitap 1, 2. Baskı, (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman), İstanbul: YKY.

Fukuyama, Francis (2001). "Social Capital, Civil Society and Development", *Third World Quarterly*, C 22, S 1, s. 7-20.

- Gemici, Nurettin (2010). “Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları ve Sonuçları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C 8, S 19, s. 71-105.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1953-1954). “Burgazi ve Fütüvvetnamesi”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4,; 76-154.
- İbn Batuta (2004). *İbn Batuta Seyahatnâmesi*. Çev. A. Sait Aykut. c.1. İstanbul: Yapı Kredi.
- İbn Sa'd (1985). *Tabakât*. Beyrut: y.y.
- Karağül, Mehmet (2012). “Ahilik ve Sosyal Sermaye Bağlamında İş Ahlakı ve Üretim İlişkisi”, *Akademik Bakış Dergisi*, S 32, s. 1-16.
- Küçük, Sezai (2000). “Abdullah el-Ensârî el-Herevî'nin Tasavvufî Fütüvvet Risalesi: 'Kitabü'l-Fütüvve'”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 2, s. 137-166.
- Mannan, M. A. (1973). *İslam Ekonomisi, Teori ve Pratik*. Çev. Bahri Zengin. İstanbul: Fikir.
- Mcguire, Meredith B. (1987). *Religion: The Social Context*. 2. bs. California: Wads Wordth Publishing Company.
- Mensching, Gustav (1994). *Dinî Sosyoloji*. Çev. M. Aydın. Konya: Tekin Kitabevi.
- Müslim. (1956). *el-Camiu's-Sahih*. Beyrut: Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabi.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1999). “Ahilik ve Şeyh Edebalı: Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Açısından BİR Sorgulama”. *İslami Araştırmalar*, 12(3-4), 225-229.
- Okumuş, Ejder (2017). *Gösterişçi Dindarlık*, 2. Baskı, İstanbul: Ark Kitapları.
- Okumuş, Ejder (2018a). *Din Sosyolojisi*, Ankara: Maarif Mektepleri.
- Okumuş, Ejder (2018b). “Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde Ahilik Teşkilatında İş Ahlâkı”, *IV. Uluslararası Ahilikte İş ve Ticaret Sempozyumu*, Sivas: 27-28 Eylül 2018, s. 65-79.
- Okumuş, Ejder (2018c). “Ahlâk-Bağımlı Dindarlık Açısından Ahiliğin İş ve Ticaret Ahlâkı”, *IV. Uluslararası Ahilikte İş ve Ticaret Sempozyumu*, Sivas: 27-28 Eylül 2018, s. 23-31.
- Okumuş, Ejder (2018d). “Bir Toplumsal Sermaye Kurumu Olarak Vakıf”, *1. Uluslararası Vakıf Kurumu Sempozyumu*, İstanbul: 14-15 Temmuz 2018, s. 92-102.
- Okumuş, Ejder (2019). “Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde Ahilik”, *IV. Uluslararası Ahilik Sempozyumu XIII. ve XVI. Yüzyillarda Ahilik (1200-1600)*, Kırşehir: 27-29 Eylül 2018, s. 211-224.

- Özkiraz, Ahmet (2000). *Sabri Ülgener 'de Zihniyet Analizi*, Ankara: a Yayınevi.
- Roberts, Keith A. (1990). *Religion in Sociological Perspective*. 2. bs. California: Wadsworth Publishing Company.
- Sancaklı, Saffet (2010). “Ahilik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi”. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1: 1-28.
- Stark, R. ve Glock, C.Y. (1971). “Dimensions of Religious Commitment”. *Sociology of Religion*. Ed. Roland Robertson. Middlesex: Penguin Books.
- Şahin, Kamil (1994). Edebali. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 10, s. 393-394) içinde.
- Şahin, Kamil (1994). “Edebali”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 10, s. 393-394.
- Şerephan Bitlisî (1343). Şerefnâme-yi Tarihi Müfessel Kurdistan, Tehran.
- Tabakoğlu, Ahmet (1996). *İslam ve Ekonomik Hayat*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Temple, Jonathan (Erişim tarihi: 11.07.2018). “Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries”, <http://www.oecd.org/education/innovation-education/1825293.pdf>.
- Tireli, Münir (2011). “Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Ahiler ve Ahilik”. *TYB Akademi*. 1 / 2. Tirmizî. (1938). *Sünen*, Kahire: y.y.
- Tirmizî. (1938). *Sünen*. Kahire: y.y.
- Topal, Mehmet, & Çolak, Kamil (2015). “Eskişehir Zaviyelerine Dair Tespitler”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, C 9, s. 51-74.
- Turan, Sefer (2013). “Sosyal Sermaye ve Din; Sosyal Sermayenin Grup İçi İşbirliği ve Eşgüdümüne Etkisi Üzerine”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 12, S 23, s. 43-76.
- Weber, Max (1964). *Sociology of Religion*, (Çev. E. Fischhoff), Boston: Beacon Press.
- Yeşil, Rüştü ve Kart, Mehmet (2019). “ Müslüman Türk Medeniyeti İnşasında Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahilik”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8/3: 2462-2483.
- Yiğit, İlker (2013). “16. Yüzyıl Türkiye'si'nde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı”, *Turkish Studies*, C 8, S 5, s. 959-973.

**AHİLİK GELENEĞİNDE EL EMEĞİNE, HELAL
KAZANCA VE KANAATE DAYALI BİR İKTİSADİ
HAYATIN BUGÜNE YANSIMALARI**

Prof. Dr. Ekrem ERDEM
Erciyes Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
ekrem_erdem1@hotmail.com

1. GİRİŞ

Ahilik, genel olarak birbirini seven, sayan, yardım eden, fakiri ve yoksulu gözeten, iş hayatında ahlaki kuralları esas alan esnaf ve sanatkârlardan oluşan bir teşkilatın adıdır. Ahiliğin, İslam'ın ilk asırlarında ortaya çıkan ve genç sanatkâr ve zanaatkârların bir araya gelmesiyle oluşmuş olan “fütüvvet” anlayışının bir devamı olduğu bilinmektedir. Hatta Ahiliğin, fütüvvet geleneğinin Türkler tarafından Selçukluların son dönemleri ile Osmanlıların ilk dönemlerinde Anadolu'da geliştirilen milli bir versiyonu olduğu, fütüvvetnamelerin de teşkilat mensuplarının uymaları gereken edep ve erkan ile temel ilkeleri ihtiva eden kaynaklar olduğu bilinmektedir. Fütüvvetnameler ve Ahilik geleneği asırlarca özü itibariyle bir tür insan-ı kâmil üretim merkezleri olarak hareket etmişlerdir. Bu çerçevede; ‘salih amel’ olarak bilinen iyi ve doğru şeylerin öğretilmesi ve hayata geçirilmesi, yanlış olan şeylerin de önüne geçilmesi için toplumun hemen her kesimine yönelik bir iyilik hareketi olarak bilinse de, Ahilik teşkilatı esas olarak fütüvvet esaslarına uygun hareket eden esnaf ve sanatkârlardan oluşan bir topluluktur.

Bu topluluğun mensuplarının temel ayırt edici özelliği, özel hayatlarında ve iş hayatlarında İslam ahlakını ve standartlara uygun kaliteli mal ve hizmet üretmeyi ve alıp-satmayı esas almalarıdır. Fütüvvet ehlinin ve Ahiliğin ahlaki ilkelerinin bir kısmı esas olarak her Müslümanın günlük hayatında riayet etmesi gereken hususlar iken, diğer bazıları iş hayatında faaliyet gösterenlerin uyması gereken hususlardan oluşmaktadır. Ancak, bu ilkelerin birbirinden ayrı düşünülmesi doğru değildir. Çünkü bu ilkelerin tamamı İslami esaslara dayalı bir yaşam biçimi vazediyor. Dolayısıyla, bir iş adamının günlük hayatındaki davranış kalıpları ile iş hayatındakilerin esas itibariyle uyum içinde olması icap ettiğine göre, hepsinin de iş ahlakının bir paçası olduğu düşünülebilir.

Bu çalışmada önce çok kısa olarak Ahiliğin ahlaki ilkeleri çok genel olarak ele alındıktan sonra, iş hayatına dönük vazgeçilmez ilkeler olarak vazedilen çalışma azmi, el emeği, helal kazanç ve kanaat konuları üzerine bir inceleme ve analiz yapılması hedeflenmiştir. Bu konular ele alınırken, doğal olarak fütüvvetnamelerin ve Ahiliğin esas olarak aldığı İslami kaynaklar ve ilkeler üzerinden bir analiz inşa edilecektir.

2. Ahiliğin Ahlaki İlkeleri

Girişte de belirtildiği gibi, Ahiliğin ahlaki ilkelerinin bir kısmı sadece iş âlemiyle ilgili olmayıp, toplumun tüm kesimlerinde aynı derecede bulunması gereken genel ahlaki ilkelerdir. Bunlara *dolaylı iş ahlaki ilkeleri* demek de mümkündür. Diğerleri ise, özellikle iş âleminde bulunması gereken ahlaki ilkelerdir. Bundan dolayı, biz bu ilkeleri *doğrudan iş ahlaki ilkeleri* olarak sınıflandırabiliriz.

Fütüvvetnamelerdeki bilgiler dikkate alındığında, Ahiliğin genel ahlaki (ya da dolaysız iş ahlakı) ilkeleri şöyle sıralanabilir (Erdem, 2009: 49-59): Doğruluktan ayrılmamak, yalan söylememek, cömert olmak, mütevazî olmak, iyi huylarını geliştirmek, kendisini halka (hizmete) adamak, kusur aramamak, aksine kusurları örtmek, misafirperver olmak, insanlara nasihat ederek onları iyi yola yöneltmek, dindar olmak, haya sahibi olmak, dedikodu yapmamak, içki içmemek, zina yapmamak, kimseye karşı düşmanlık ve kin beslememek, büyüklere karşı hürmetkar, küçüklere karşı şefkatli olmak, nefesine hâkim olmak ve eline, beline ve diline sahip olmak.

Dikkat edilecek olursa, yukarıda bahsi geçen ahlaki ilkelerin her biri her Müslümanın, hatta her insanın sahip olması arzu edilen genel ahlaki ilkelere aittir. Ama, aynı zamanda üretimle ve ticaretle uğraşan herkesin sahip olması beklenen, sahip olduğunda iş hayatında kendisi için önemli avantajlar sağlayan ilkelere aittir. Hatta bu ilkeler, biraz sonra göreceğimiz doğrudan iş ahlakı ilkelerinden önce olmazsa olmaz ilkelere olarak da düşünülebilir. Matematik ve iktisat literatürünün sık kullandığı bir dille söylemek gerekirse, genel ahlaki ilkeler *iş hayatının birinci derece (yeterli) koşulları* iken, bir sonraki kısımda bahsedilecek olan iktisadi hayata dair doğrudan ahlaki ilkeler *iş hayatının ikinci derece (yeterli) koşulları* olarak kabul edilebilir.

Ahiliğin iktisadi hayata dair doğrudan ahlaki ilkeleri ise, yine fütüvvetnamelerdeki bilgilerden hareketle aşağıdaki gibi sıralanabilir (Erdem, 2009: 61-68):

- Tembellikten kaçınmak, yüksek çalışma azmine sahip olmak,
- Alın terine ve helal kazanca dayalı bir gelir sahibi olmak,
- Kanaat ve tevekkül sahibi olmak,
- İş bölümüne (uzmanlaşmaya) riayet etmek,
- Bir sanat veya iş sahibi olmak.
- Usta-çırak ilişkisini kurumsallaştırmak,
- Kalite ve standardizasyona riayet etmek,
- Piyasaların belli ahlaki kurallara göre işlemlerini sağlamak ve tüketicilerin haklarını korumak üzere gerekli düzenlemeleri ve denetlemeleri yapmak.
- İddihar (yastık-altı) yapmamak,
- Yardımlaşmayı benimsemek,

Mevcut çalışmada yukarıda zikredilen dolaysız iş ahlakı ilkelerinden bilhassa tembellikten kaçınma, yüksek çalışma azmine sahip olma, alın terine (el emeğine) ve helal kazanca dayalı bir gelir sahibi olma ile kanaat ve tevekkül sahibi olma ilkeleri incelenecektir.

3. Tembellikten Kaçınmak ve Yüksek Çalışma Azmine Sahip Olmak

Bütün fütüvvetnamelerin içeriğine ve ahilik geleneğinden gelen tarihi uygulamalara bakıldığında üzerinde durulan ana mesele, insanın Rabbine olan bireysel yükümlülüklerini yerine getirirken toplumun refahına ve saadetine yararlı işler yapmasıdır. Bunun için Müslüman bir kişinin tembellikten kaçınması, çalışma azmine sahip olması gerekir. Çalışmak, esasında yaratılışın ve hayatın anlamı doğrultusunda çaba sarf etmektir. Çünkü, başarının, gelişmenin ve refahın, hatıta mutluluğun anahtarı insandaki çalışma azmidir. Bu azim kişinin izzeti nefesine, aile efradına, ülkesine, mensubu bulunduğu toplumlara (İslam dünyasına), insanlığa ve kâinata olan yükümlülüklerini yerine getirmesi için ahlaki bir sorumluluktur. Tolstoy'un dediği gibi; “*insan kendi değerini, ancak çalışarak koruyabilir*” (www.ozdeyis.net).

Bu itibarla, çalışma azmi, insanı diğer yaratıklardan ayıran temel bir hususiyettir. Nitekim Cenab-ı Hak Ahzab Suresinde bu ağır sorumluluğu gayet net olarak açıklar: “*Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir*” (Ahzab: 72). Ama ayette de belirtildiği gibi, insanın sorumluluktan kaçınma temayülü (tembelliği) onun zalimliğine ve/veya bilgisizliğine bağlanır. Tersî durum ise, *Türk hat sanatı levhalarında sık kullanılan bir deyişle; “el kâsibü habî-bullah”*; yani, çalışan/kazanan Allah'ın dostudur.

Nitekim, bir hadisi şerifte şöyle denilir: “*Sizden birinizin urganını alıp (dağa gitmesi), sırtında bir bağ odun getirip satması ve böylece Allah'ın onun itibarını koruması, bir şey verip vermeyecekleri belli olmayan kimselerden dilenmesinden daha hayırlıdır*” (Buhari, Zekât: 50/1471; El-Hüseyîni 2016: 2/239).

Çalışma azmi ve bu yönde fiili gayret gösterilmesini ısrarla teşvik eden daha pek çok ayet ve hadis vardır. İslam medeniyetinin güçlü olduğu dönemlerde hâkim olan zihniyet de hep bu doğrultuda olmuştur. Nitekim tabiinın büyük hadis ve fıkıh alimlerinden Ebu Kulâbe (veya Kilâbe) el-Cermî bir kişiye “*Seni maişetini temin etmek için çabalarırken görmem, seni mescidin köşesinde görmemden daha sevimli gelir bana*” demiştir (Gazali, 1979: 4/14). Aynı şekilde, Ahmed b. Hanbel'in de “*evinde veya camide oturup; ‘ben çalışmayacağım...’*” diyen bir kişi içi; “*Bu kimse, ilmi bilmeyen ve düşüncesinde sapıtan bir kimsedir...*” deyip, Hz. Ömer'den naklen kuşların rızık gayretini dile getiren bir hadisi (Tirmizi: Zühhd 33/4825) örnek gösterdiği rivayet edilmiştir (Gazali, 1979: 4/13).

Hatta el emeğine ve alın terine dayalı çalışma azminin sağladığı izzet ve şeref ile iş ahlakını temsil etmek ve taşımak için, Ashab-ı Kiram geçimlerini bizzat çalışarak kazanmak için yüksek meziyet sahibi olma konusunda o kadar çaba sarf ediyordu ki, namaz vakitlerinde terli halleriyle cemaate katıldıklarında vücutları ağır ter kokardı

ve Hz. Peygamber tarafından zaman zaman yıkanmaları konusunda uyarıldıkları bile olurdu (Sahih-i Buhari: 6/370-71). Bunu teyit eden güzel bir Anadolu deyişi vardır: Kurda sormuşlar; “neden boynun kalın?” diye... O da: “işimi kendim görürüm de ondan” demiş, derler.

Ayrıca, her peygamberin kendi emeği ile kazancını temin ettiği, bunun için de her birinin bir meslek erbabı olduğu bilinir. Hz. Peygamber’in de erken yaşlarında çobanlık ve ticaretle uğraştığı bilinen bir gerçektir. Nitekim bir hadiste: “*Allah Teala'nın gönderdiği her peygamberi mutlaka koyun gütmüştür...*” deyip, kendisinin de küçüklüğünde “... *Mekkelilerin koyunlarını ... güderdim*” (Buhari/İcare: 2, Enbiya: 29, Et’ime: 50; İbn-i Mace/Ticaret: 5) buyurduğu rivayet edilmiştir.

O nedenle, gözü ve gönülü tok olmayan bir toplumun maddi ve manevi saadetinden bahsetmek mümkün değildir. Toplumsal olarak da sermaye birikimi ve zenginlik olmadan, toplumun refah seviyesini artırmanın, maddi ve manevi derinliği olan bir medeniyet meydana getirmenin imkânı yoktur. Bir Müslüman şair bu gerçeği şöyle ifade eder (Maverdi, 1978: 184):

*Dinden sonra zenginlik kadar hayır görmedim,
Küfürden sonra da fakirlik kadar şer görmedim*

Ahilik teşkilatları özü itibarıyla bir tür insan-ı kâmil üretim merkezleri olarak hareket etmişlerdir. Bu çerçevede; doğru olan şeylerin öğretilmesi ve hayata geçirilmesi, yanlış olanların da önüne geçilmesi için toplumun hemen her kesimine dönük bir iyilik hareketi olmuştur. Türk-İslam medeniyetinin ete-kemiğe bürünmüş hali olarak ahilik geleneğini yukarıda bahsedilen Kur’an ve sünnet ilkelerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Nitekim fütüvvetnamelerin ana kaynakları ayetler, hadisler, Hz. Peygamberin, Onun alinin, ashabının, diğer peygamberlerin ve İslam (Oniki İmam ve tasavvuf) büyüklerinin hayatlarıdır. Fütüvvet belgelerinde kimlere fütüvvet verileceği, kimlere verilmeyeceğine dair uzun uzadıya bilgiler ve hayatın her alanında uyulması gereken edep kuralları vardır. Bunların hepsinin referans kaynağı esas olarak İslami öğretilerdir. Bu itibarla ‘*yüce bir ahlak üzere gönderildiği*’ (Kalem: 4) vahyedilen ve kendisinin de ‘*güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildiğini*’ (Muvatta, Husnü’l Halk: 8; Müsned: 2/381) itiraf eden bir Peygamberin referans olarak alındığı fütüvvet geleneğinin İslami bir yaşam biçimi vazettiği gayet açıktır. O nedenle, ayet ve hadislerde ifade edilen ilkelerin hepsinin fütüvvet ehli için de geçerli olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Zaten Ahilik sistemine göre, her ahinin yeteneğine uygun olarak seçtiği bir işi vardır ve o işte sebat eder. Ahinin seçmiş olduğu uzmanlık alanında olgunlaşması gerekir ve zaruret olmadıkça iş değiştirmesi iyi karşılanmaz. İşini bırakan kişi, yeneden o mesleğe geri döndüğünde, kalfa olarak çalışmaya başlayacağından, işgücünün hareketliliği düşük olacaktır. Bu da bugünün ekonomik terimiyle o ekonomide geçici işsizliği azaltacaktır.

Fütüvvetnamelerde her ahinin mutlaka bir iş sahibi olması ısrarla belirtilmiştir. Örneğin, fütüvvetnamelerden alınan şu ibarede aynen şöyle denilmektedir: “*Elbette âhiya bir pişe (iş) bir sanat gerektir ki ana meşgul ola, eğer pişesi yoksa ana fütüvvet denmez. Zira fütüvvet ana helaldir ki kışb ide ve dahi yedire anın kim pişesi olmaya bi-faidedir. Peb bi-kar bi-hasıl olur ...*” (Gölpınarlı, 1953: 125-26; Ülgener, 1981: 80).

Kişinin veya toplumun tembelliğinin sonuçları bireysel ya da toplumsal yoksulluk, biçare bir eziklik ve mutsuzluktur. Bugün az gelişmiş bir ülkede, insanlar arasında güveni, barışı, adaleti ve mutluluğu sağlamak çok zordur. İnsanların daha fazla bilgi ve servet kazanmak uğruna özgürce yarışmadığı bir toplumda, ne kalıcı bir güvenlik (bağımsızlıktan) ne de kalıcı bir özgürlükten bahsedilebilir. Zira, böyle toplumlarda, istikbale ümitle bakılamaz, meşguliyetler günlük ihtiyacı geçemez, büyük düşünürler, büyük düşünceler ve büyük projeler ortaya çıkmaz, gelecek nesillerin hizmet, şevk ve arzuları söner, teşebbüs fikirleri körleşir, dünya fesada uğrar, hatta teröre esir olur, neticede millet huzursuz olur ve milletler harabeye döner.

4. Alın Terine ve Helal Kazanca Dayalı Bir Gelir Sahibi Olmak

Alın terine dayalı bir helal kazanç temini, fütüvvetnamelerin hepsinde defaatle geçer. Hatta kimlerin fütüvvet ehli olamayacağı sıralanırken, ahinin alın terine dayalı helal lokma peşinde olması, kazancına haram lokma karıştırmaması şiddetle tavsiye edilir. Helal kazanç konusu, mesela Harputlu Nakkaş İlyas oğlu Ahmed’in fütüvvetnamesi olan *Tuhfat-al-Vasâyâ*’da da fütüvvetin şartları arasında sayılır. Yazar önce “*Ey iman edenler! Temiz şeylerden yişin iyi amelde bulunun...*” (Mü’minun: 51) ayetini yazar, ardından da Hz. Abbas’ın ayette belirtilen temiz şeylerden maksadın ‘helal’ olduğu yönündeki tefsirini ve yukarıda verilen (Nesei: 4427)¹ hadisini aktarır. Devamında ise, kaynağı belirtilmeyen Hz. Lokman’ın bu hususta oğluna yaptığı söylenen tavsiye yer alır: “*Oğulcağızım, helal kazançla yoksulluktan kurtulmaya çalış. Çünkü, yoksul olana mutlaka üç sıfat arız olur: Dininde (zayıflık²), aklında şaşkınlık hasıl olur, bir de mürüvveti gider. Halkın onu aşağılaması ise bu üçünden de daha büyük bir gaflettir*” (Gölpınarlı 1949/1950-2011: 196).

Aynı şekilde, Burgazi fütüvvetnamesinde ahiliğin şartları sıralanırken beşinci şart olarak şöyle denir: “*Ahi helal kesb kılssa gerek. Allah Teala Kelamı Kadiminde buyurur: ‘Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yişin’* (Bakara: 57, 172; Araf: 160). *İbn Abbas radiyehullah: Allah Teala ‘rızıkların temizlerinden yişin’ didüğü, yani arı pak didüğü oldur, asl-ı helaldür. Nitekim Resulullah buyurur ki: ‘Her gece yatduğı vakt niyyet eylese helal kesb kazanam diyü, irteye yargılanmış çıkar. Ahi helal kesb kazanmak gerekdür, belkim farzdur ve hem sünnetdür*” (Gölpınarlı, 1953: 125). “*... ha-i hakikatdan murad, helal yemekdür*” (Şeker 2011: 100).

1 Metinde hadis kaynağı yoktur; biz veriyoruz.

2 Burada bir kelime atlanmış; ‘zayıflık’ kelimesini biz ekledik (Gül, 1985: 399).

Fütüvvetnamelerin ana referans kaynağı olarak elbette Kur'an ve sünnet ile ehli-beytin ve diğer sahabilerin uygulamaları olduğu için, bu konuda İslam iktisat düşüncesinin bakış açısıyla tam bir uyum halindedir. Nitekim Kur'an'da ve hadislerde bu hususta pek çok delil vardır. Kur'an-ı Kerim'de helal rızık meselesi pek çok ayette geçer; bunların bir kısmı helalinden kazanmakla ama pek çoğu helalinden tüketmekle ilgilidir. Bu konudaki ayetlerin geçtiği bağlamlar çoğunlukla imanla ilgili için, bu kısımlar oldukça keskin meselelerden bahsedilen yerlerdir.

Kur'an'da rızık konusu anlatılırken geçen önemli bir kavram olan kesb, rızık temini gösterilen çaba, çalışma, sa'y, amel ya da sa'y-ü amel olarak ifade edilebilir. Kesb, bir anlamda, el emeği ve alın terini ifade eder. Helal rızık için kesbin alın terine ve el emeğine dayanması tavsiye edilir. Nitekim, rızık temininde el emeğinin gerekliliği ve kutsallığı Necm Suresi'nde şöyle ifade edilir: "*Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. Ve çalışması da ileride görülecektir. Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir*" (Necm: 39-41).

Arda arda yer alan bu üç ayet bir bütün olarak düşünüldüğünde, muhatabın sadece Müslümanlar değil, tüm insanlar olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, ister Müslüman olsun isterse gayri Müslim olsun, herkes çalışmasının karşılığını alır. O nedenle, kim daha fazla ve daha etkin çaba sarf ediyorsa; yani kim daha fazla ter döküyorsa onun karşılığı daha fazla olacaktır. Nitekim Enbiya Suresi 105. ayette şöyle buyrulur: "*Andolsun, Zikir'den (Tevrat'tan) sonra Zebûr'da da, 'yere (arza) muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır' diye yazmıştık*". Ayette geçen '*iyi (salih) kullarım*' ifadesi M. Esed '*dürüst ve erdemli kullarımın*' olarak tefsir etmiş, Y. Ali ve M. Pickthall ise İngilizce meallerinde; Türkçesini '*ahlaki olarak dürüst, makul ve savunulabilir kaliteli kullarım*' olarak açıklayabileceğimiz İngilizce '*righteous*' kelimesi ile ifade etmişlerdir (kuranmeali.com/AyetKarsilastirma). Hatta bazı alimlerin '*layık olanlar*', yani '*çalışan insanlar*' olarak tefsir ettikleri dahi olmuştur (Coşkun 2010: 120).

Buradan hareketle de Müslüman olmayanlar, hatta Allah'ı inkar edenler daha fazla çalışmışsa, elbette onlar daha fazla kazanacaktır. Zira Hüseyin bin el-Fadl'ın dediği gibi; "*çalıştığının karşılığını vermek adalet, çalıştığınan fazlasını vermek ise lütuftur*" (Coşkun, 2010: 120). *Lütuf* ya da *bereket* ise Cenab-ı Hakkın takdiridir; O'nun takdirini tartışmak da hiç kimseye düşmez, zaten haddi de değildir. Nitekim şu ayetler bunun açık delilidir: "*Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızıkı Allah'a ait olmasın ...*" (Hud: 6, Diyanet). "*Allah, rızıkı dilediğine bol verir; (dilediğine de) kırsar...*" (Ra'd: 26, Diyanet).

Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir başka hadiste ise, "*(Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki,) sizden her hangi birinizin (ipini alıp da dağdan) arkasına bir bağ odun yükle(nerek getirip sat)ması, herhangi bir kişiden istemekten çok hayırlıdır. (Kim bilir?) o da ya verir (minnetine girersin) yahut vermez (zilletini çekersin!)*" (Sahih-i Buhari: C6/371) buyurulmuştur.

Allah'ın insanı menettiği riba (faiz), meysir (kumar ve şans oyunları), spekülâtif faaliyetler, garar (belirsizlik ve asimetrik bilgiye dayalı işlemler) ve akdin ihlaline yol açan suiistimale dayalı işlemler gibi kazanç yolları esasında insanın alın terine dayalı muteber geçim vasıtalarını terk etmemesi ve tufeyli bir sınıfın ortaya çıkmamasını sağlamak içindir.

Anadolu insanının içten beğeniyle ve biraz da duygulanarak dinlediği Nurettin Dadaloğluna ait şu meşhur türkünün dizeleri bu durumu güzel açıklar (www.turkudostlari.net/soz.asp):

*Kadir Mevlam senden bir dileğim var,
Beni muhannete muhtaç eyleme.
Eğer muhannete muhtaç eylersen,
Kara topraklara gark eyle beni.*

5. Kanaat Sahibi Olmak

Günümüzde iş hayatının vazgeçilmez bir ilkesi haline gelen ve kapitalist anlayışın da esasını teşkil eden *kar maksimizasyonu*, işletmeler için tek hedef olarak seçildiğinde ne denli önemli sorunlara yol açtığı bilinmektedir. İşletmelerin kendi karlarını azami düzeye çıkarmak için kendi bünyelerinde çalışan insanların, ticari ilişkide buldukları kişi ya da kurumların ve nihayet bunların dışında kalanların (canlı ve cansız tüm varlıkların) hakkını nasıl ihlal ettikleri sık sık görülmektedir.

Firmaların çalışanlarıyla aralarındaki sorunlardan dolayı grevler artmakta, ticari ilişkide buldukları kişi ve kurumlarla yaşadıkları anlaşmazlıklardan dolayı ödenmeyen çekler ve icra-iflas olayları gibi nedenlerle mahkemeler neredeyse işleyemez hale gelmekte ve hatta çek-senet mafyası olaylarında büyük bir artış görülmektedir.

Yine, etik değerlerden yoksun bazı firmaların aşırı kar güdüsüyle kışkırtılan tutkuları nedeniyle, kirli atıkları ve doğal varlıkları yok etmelerinden dolayı, çevre bakanlıklar, belediyeler ve hemen tüm toplumla yaşadıkları sorunlar, kanaatle beslenmeyen kar maksimizasyonu hedefinin doğurduğu kaçınılmaz sonuçlardır. Zira, bilgi ve ruh kirlenmesi sonucu ortaya çıkan ahlaki zafiyet ve kanaatsizlik, insanları ve firmaları kolay yoldan para kazanmaya teşvik etmekte ve kısa yoldan 'köşeyi dönme'yi öğretmektedir. Bütün bunların sonucu olarak da toplumda hak ve adalet ilkelerinin alabildiğince çiğnenmesi gibi son derece tehlikeli bir durum ortaya çıkmaktadır.

Burada Ahiliğin de revaçta olduğu bir dönemde meydana geldiği söylenen ve asırlarca halk arasında yaygın olarak anlatılan bir olayı konumuzla yakın alakası olduğu için hatırlatmakta yarar görüyoruz. Rivayete göre, Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethetmeden önce tebdili kıyafet yaparak yiyecek maddelerinin kalitesini ve narh durumunu araştırmak amacıyla esnaftan alış-veriş yapmağa çıkar. Uğradığı ilk esnaftan yarım batman yağ, yarım batman bal ve yarım batman peynir ister. Esnaf

yarım batman yağı tartıp parasını hesap ettikten sonra, Fatih'e diğer isteklerini karşı esnaftan almasını, zira hem kendisinin siftah yaptığını hem de o komşusunun malının daha iyi olduğunu söyler. Padişah, o dükkâna varıp yarım batman bal aldıktan sonra, diğer malı yan komşusundan almasını, çünkü kendisinin o günkü nafakasını temin ettiğini oysa diğer komşusunun henüz siftah yapmadığını söyler. Tabii, Fatih bu durumdan çok etkilenir ve "bu milletteki bu ahlaki istikamet yok mu, ona dünyalar fethettirir. Milletin ahlaki safiyetine halel getirenleri Allah kahretsin" der (Ünal, 1975: 57). Bu durum o dönemin Ahi teşkilatlarının etkisinde yetişen esnafın nasıl bir iş ahlakına sahip olduğunu anlatması bakımından oldukça önemlidir.

Hız. Peygamber ailesinin geçimini temin için bir Yahudi'den vadeli olarak bir miktar arpa alıyor ve karşılığında da zırhını rehin olarak bırakıyor. Hadisin devamında da Rasulullah'ın ailesinin çok az miktarda buğday ve dâne (tahıl) ile günü geçirdiği ifade ediliyor. Hatta hanesinin bugünün ölçü birimi ile hiçbir gün üç kilo buğday ve dane ile akşamlamadığı ifade ediliyor. Hız. Peygamber'in etrafında kendisi için her şeyleri feda etmeye hazır birçok yakın sahabisi ve akrabaları varken bir Yahudi'den borçlanması, muhtemelen etrafındaki hiç kimseye yük olmamak, minnet duygusu taşımamak ve kıt kanaat de olsa tamamen kendi el emeği ile geçinmeyi tercih etmek istemesinden kaynaklanmıştır (Sahih-i Buhari, 1980: C6/368). Gerçekten de İbn-i Abbas şöyle demiştir: "*Rasûlullah vefat etti, O'nun zırhı ailesi için aldığı yirmi ölçek arpa karşılığında rehin edilmişti*" (Tirmizi, Büyû: 1214; Neseî, Büyü: 83; İbn Mâce, Rühûn: 1).

Kanaatle ilgili belki de en yaygın bilinen hadis birçok hadis kitabının farklı kişilerden rivayetle aktardıkları şu sahih hadistir: "*İnsanoğlunun iki ova/vadi dolusu malı olsa, bir üçüncüsünü ister. İnsanoğlunun karnını topraktan başka bir şey doyurmaz*" (Buhari, Rikak: 10)³.

Yine bu nedenledir ki, Hız. Ebu Bekir halife seçildikten hemen sonra, ailesinin kazancını temin için daha önce ticaretini yaptığı elbiseleri satmak için pazara getirmiş, fakat Hız. Ömer ve diğer sahâbiler tarafından vazgeçirilmiş ve birlikte Beytü'l-Mal'den sorumlu Ebu Ubeyde'ye giderek kendisine nafaka (maaş) bağlanması ve vefatına kadar da bu maaşın devam etmesi sağlanmıştır. Vefatına yakın bir zamanda da ne malı varsa kendisinden sonraki halifeye (Beytü'l-Mal'e) teslim edilmesini (kızı Aişe'ye) vasiyet etmiştir. Vasiyeti üzerine Hız. Ömer'e teslim yapıldığında sadece bir kölesi ve bir de devesi vardı (Sahih-i Buhari: 6/370; Balcı 1999: 199).

Hakim'in naklettiği şöyle bir hadisten de bahsedilir: "*Kimi bir işte çalıştırırız da ona bir maaş bağlarsak, ondan başka aldığı çapuldur*" (El-Hüseyni 2016:

3 Bu hadisin başka bir versiyonu şöyledir: "... Eğer ademoğluna bir dere dolusu altın verilse, ikincisini ister. Eğer ikincisi verilse üçüncüsünü ister. Ademoğlunun içini (gözünü) ancak toprak doldurur..." (Tirmizi: 3793).

2/240). Buna göre, devlete hizmeti karşılığında kendisine maaş bağlanan kişilerin bunun dışında başka işlerle uğraşıp oralardan gelir elde etmesi uygun bulunmamıştır. O halde, Ahi kültürünün bugüne yansımaları gereken hususlarından birinin de bu olması gerektiği kanaatindeyiz. Buna göre, kamuda görev alanların tanımlanmış vazifelerini ihmal ederek başka işlerle meşgul olup ek gelir peşinde koşmaları İslam'ın helal kazanç mantığına da modern kamu mevzuatına da temel ahlaki işlere de uygun düşmediğinin bilinmesi gerekir. Aynı şekilde, liyakatsiz ve salahiyetsiz olduğu halde önemli görevlere talip olan kifayetsiz insanların durumu da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Zira işin ehli olmadığı halde başkasının daha iyi yapabileceği işlere talip olup minnet duygusu ile yaşamayı seçen kişilerin aldıkları maaşın Allah nezdinde meşru/helal olduğunu düşünmek fevkalade zor gözükmetedir.

Oysa Ahi kültürüne sahip bir Müslüman asla Allah'tan başkasına minnettar ve aç gözlü olarak yaşamayı onuruna yakıştırmaz. Çünkü, Hz. Peygamber'in; "*dünya ahirete oranla birinin parmağını denize batırması gibidir; baksın parmağı ne ile dönmüş*" (Tirmizi: 2324) veciz hadisinde ifadesi bulan ahiret-odaklı bir yaşam tarzı, bu dünyada vakarlı bir hayat için minnet duygusu olmadan kanaatkâr bir hayat sürmeyi gerektirir. Şair Nâbî'nin şu beyitleri Peygamberî geleneği ne güzel anlatır (<https://somuncubaba.net/edebiyat/hikmet-sairi-nabiden-oglu-hayriye/>):

*Yime minnetle olursa nimet,
Koklama gül k'ola bûy-ı minnet.
Sana bir şey birisi virse eğer,
Alma müstağni ol iy cân-ı peder!⁴*

Ya da Koca Ragıp Paşa'nın deyişiyle (Sevgi 2016: 175):

*Çekerim kûh-ı girân-ı gamı Kâf olsa velî,
Tâk eder tâkatimi zerrece bâr-ı minnet...⁵*

Bağdatlı Ruhi'nin Nasihat'indn de birkaç beyite kulak verelim (<https://umutrehberi.com/tag/iskender-pala/>)⁶:

4 Bugünkü dile tahvil etmek gerekirse: Minnet ile olan nimeti yeme, hatta kokusunda minnet olan gülü bile koklama! Ey babasının canı! Eğer sana birisi bir şey verirse sakın alma, tokgözlü ol!

5 Yine bugünkü dille söylemek gerekirse: Üzüntü ve kederin dağ gibi ağır yükünü Kaf Dağı kadar dahi olsa çekerim. Ancak minnet yükünün zerre kadarına bile tahammül edemem, o benim gücümü yerle bir eder".

6 Rûhî'nin bu şiirinin her bendin ilk üç mısrası tahmisi yapan Şeyh Osman Kemâlî Efendi'ye ait olduğu söylenir. Bu bilgiden hareketle son iki beyit Kemâlî Efendiye aittir (<https://semseddin-yesil.blogspot.com/2019/01/272-kaset-son-eklenen.html>).

*Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler,
Yevme lâ yenfau'da kalb-i selîm isterler...*

*İzz ü câh, devlet ü rif'at yerine binâm ol
Mertebeben şâh ise de bende-i hâs u âm ol...*

*Yokluğa etme keder vârina mesrûr olma
Halkı nefretle görüp 'âleme menfûr olma'⁷.*

Dolayısıyla, bir Müslümanın bu hususlardaki temel ölçüsü, sadece görünürde elde ettiği meşruiyetin yanı sıra (ki, helal rızık için gerekli şart olarak düşünülebilir), takva ölçülerinden mülhem kendi vicdanından aldığı fetvalara da kulak asmasıdır. Onun için, Müslüman rızık temininde ister bir kişi ya da kamu ve özel kurum olsun tenezzülkâr olmamalıdır; çünkü bu bir düşüklüktür, Müslümanın şahsına ve diğerlerinin vakarına halel halel getirir. Kısacası, Cenap Şahabettin'in belirttiği gibi, “soylu musun? Geçmişin kâğıt üzerinde değil, hayatında göster”.

Kanaatkâr olma konusunda hadiste şöyle denilmiştir: “*Ebû Humeyd es-Sâidi'den rivayet edildiğine göre: Resûlullah şöyle buyurdu, demiştir: Dünya (malını) talep etmekte mutedil olun (ifrat ve tefritten sakanın). Çünkü herkes kendisi için yaratılmış olan (dünyalık)a hazırlanmış (durumda)dır*” (İbni Mace: 2142).

Son olarak, el emeği, alın teri ve helal kazanç meselesiyle ilgili hassasiyetten ötürü ulema arasında hangi mesleğin daha güzel bir kazanç yolu (*atyeb-i mekâsib*) olduğu tartışması yaşanmış ve genellikle el emeğini daha fazla içeren meslekler (ziraat ve sanat gibi) daha efdal olarak görülmüştür (Sahih-i Buhari: 6/370-71).

Her meselede olduğu gibi, burada da orta yolu takip etmekte fayda mülahaza etmek gerekir. Zira hem kazanırken yorulacak, ölçülere ve ahlaki kurallara riayet etmek gibi bir kaygı taşıyacak ve yerine göre çok zorluk çekecek hem de ibadetlerini yerine getirecektir. Bunları yaparken de kesb faaliyeti ile ibadetlerinin aynı hedefe odaklanmış ahenk içerisinde yürümesine özen gösterecektir. Böyle bir hayatın zorluğu, ilahi ölçüler ve ahlaki kurallar muvacehesinde büyük sorumluluklarının olmasındandır. Onun içindir ki, ayette; “*İşte böylece, siz insanlara şahit olasınız, Peygamber de size şahit olsun diye sizi vasat (örnek) bir ümmet yaptık...*” (Bakara: 143).

7 Ey efendi! Sanma ki senden altın ve gümüş isteyecekler. “O gün ne malın bir faydası olur ne de evlâdın. Yalnızca Allah'ın huzuruna kötülükten korunmuş bir kalple çıkanlar (kurtulacaktır)” (Suara: 88-89). Bırak itibar, büyüklük ve mevki, makam, devlet ve mevki yüksekliği kavgasını, adın sanın belli olmasın. Varlığa sevinme, yokluğa üzülmeye. Halkı nefretle görüp alemde nefret uyandırma.

SONUÇ

Bu çalışmada, önce Ahiliğin her Müslümanın hatta her insanın sahip olması arzu edilen genel ahlaki (ya da dolaylı iş ahlaki) ilkeleri ile özellikle iş âleminde bulunması gereken doğrudan iş ahlaki ilkeleri bugüne uyarlanmış olarak özetle açıklanmıştır. Burada yapılması gereken önemli bir tespit, bahsi geçen genel ahlaki ilkelerin de esasında iş dünyasında faaliyet gösteren insanlar için en az diğerleri kadar gerekli meziyetler olduğudur. Zira bu meziyetler kişinin insan olarak şahsiyetini ve onun güvenilirliğini gösterir. O nedenledir ki, genel ahlaki ilkelere *iş hayatının birinci derece (yeterli) koşulları*, iktisadi hayata dair doğrudan ahlaki ilkelere de *iş hayatının ikinci derece (yeterli) koşulları* dedik.

Daha sonra Ahiliğin iş hayatına dönük vazgeçilmez ilkeler olarak vazedilen çalışma azmi, el emeği, helal kazanç ve kanaat konuları üzerine bir inceme ve analiz yapılmıştır. Bunu yaparken de doğal olarak fütüvvetnamelerin ve Ahiliğin esas olarak aldığı İslami kaynaklar ve ilkeler (Kur'an ve hadisler) üzerinden hareket edilmiştir. Bütün fütüvvetnamelerin içeriğine ve ahilik geleneğinden gelen tarihi uygulamalara bakıldığında, üzerinde durulan ana meselenin insanın Rabbine olan bireysel yükümlülüklerini yerine getirirken toplumun refahına ve saadetine yararlı işler yapması olduğu anlaşılmaktadır. Bunun için ahinin tembellikten kaçınması, büyük bir çalışma azmine sahip olması, yaradılıştan kendisine yüklenen kutsal emanetin bir gereği olarak anlaşılmalıdır (Ahzab: 72).

Bunun içindir ki, hat sanatı ustaları bu toprakların en büyük iş merkezinin kapısına "*el kâsibü habibullah*" (çalışan/kazanan Allah'ın dostudur) levhasını asmışlardır. Bu yükümlülüğün önemine binaendir ki, "... *insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur*" (Necm: 39) yüce buyruğu nazil olmuş ve bu buyruğu tebliğ eden Aziz Peygamberimiz şu çarpıcı hadisini buyurmuşlardır: "*Sizden birinizin organını alıp (dağa gitmesi), sırtında bir bağ odun getirip satması ve böylece Allah'ın onun itibarını koruması, bir şey verip vermeyecekleri belli olmayan kimselerden dilenmesinden daha hayırlıdır*" (Buhari, Zekât: 50). Yine o nedenledir ki, fütüvvetnamelerde her ahinin mutlaka bir meslek ve iş sahibi olması, alın terine dayalı bir helal kazanç temini ve kanaat sahibi olması ısrarla belirtilmiştir. Zaten Anadolu insanı da el emeğini, alın terini ve helal lokmayı kutsayıcı, muhannete muhtaç olmayı ve Allah'tan gayrısına minnet duymamayı tavsiye edici fütüvvet ahlakını özdeyişleriyle süslemiştir.

İnanıyoruz ki, Ahiliğin yukarıda zikredilen temel ilkelerinin bugün alın terini bilmeyen, meşruiyet kaygısını kaybetmiş, en kestirme yoldan daha çok kazanmak adına ihtiraslarını ihtiyaçları haline getirmiş, doyumsuz, hakkaniyet ve sorumluluk bilinci olmayan ve bu yüzden sık sık krizlere maruz kalan tüm insanlığın dikkatine bu topraklar üzerinden yeniden sunulması önemli bir hizmet olacaktır.

KAYNAKÇA

- Balcı, İsrail (1999): “Hz. Ebu Bekir Döneminde İç Siyaset ve İdare”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 11, ss. 175-216.
- Coşkun, Ahmet (2010): *Kur'an-ı Kerim'de Rızık ve İktisadi Hayat*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Dadaloğlu, Nurettin, <https://www.turkudostlari.net/soz.asp>.
- Davudoğlu, Ahmed (1977): *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul.
- El-Hüseyni, M.A. Nasır (2016): *Tac Tercemesi ve Şerhi*, C. 2, Çev. A. Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul.
- Erdem, Ekrem (2009): *Ahilik: Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf Teşkilatlanma Modeli*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Gazali, İmam (1979): *İhya-ı Ulum-id-Din*, C. 4, Çev. A. Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülkadir (1953): “Burgazi ve Fütüvvet-namesi”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 15, No. 1-4, ss. 76-153.
- Gölpınarlı, Abdülkadir (1949-1950): “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11, No. 1-4; ayrıca, İstanbul Ticaret Odası yayını (kitap) olarak, 2011, İstanbul.
- Gül, Ahmet (1985): “Lokman Hekim ve Öğütleri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, ss. 387-406.
- <http://ikder.com/e-kitap-indir>.
- <http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma>.
- <https://semseddin-yesil.blogspot.com/2019/01/272-kaset-son-eklenen.html> www.ozdeyis.net.
- <https://somuncubaba.net/edebiyat/hikmet-sairi-nabiden-oglu-hayriye/>
- <https://umutrehberi.com/tag/iskender-pala/>
- İbn Mace, Sünen-i İbn Mace, İslam-tr.
- Karaman, Hayrettin, vd (2007): *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, C. 3, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara.
- Maverdi, E. Habib (1978): *Edeb-i Dünya ve Din*, (Çev. S. Kip ve A. Sönmez, İstanbul: Bahar Yayınevi.

Sevgi, Ahmet (2016): “Râgıp Paşa’nın Bir Muhammesinin Tahlîli”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 25, S. 4, 2016, ss. 173-176.

Sünen-i Ebu Davud, islam-tr.com.

Sünen-i Tirmizi pdf: Free Download, Borrow, and Streaming: Internet Archive.

Şeker, Mehmet (2011): *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-namelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybi’nin “Muhtasar Fütüvvet-name”si*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Ülgener, Sabri F. (1981): *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul.

Ünal, Tahsin (1975): *Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi*, Nar Yayınları, Ankara.

www.turkudostlari.net/soz.asp.

Zebidi, Ahmed bin Ahmed (1980): *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, C. 6, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

**İSLAM İKTİSAT DÜŞÜNCESİ VE AHİLİK
GELENEĞİNDE DEVLET VE PİYASA
MESELELERİNE DAİR BAZI TESPİTLER**

Prof. Dr. Ekrem ERDEM
Erciyes Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
ekrem_erdem1@hotmail.com

1. GİRİŞ

Her toplum şu temel ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır: Hangi malların üretileceği, bu malların nasıl ve ne kadar üretileceği ve bu malların kim için üretilceğidir. Bu sorulara verilecek cevaplar, o toplumun ekonomik modeli hakkında bilgi verir. Eğer bütün bu kararları devlet ya da devlet adına otoriter bir güç veriyorsa *kumanda ekonomisinden*, yok eğer bu kararlar piyasa mekanizmasına ve orada oluşan piyasa fiyatına göre oluşuyor ise, *piyasa ekonomisinden* bahsedilir.

Peki, İslam geleneğinde görülen durum bu tanımlamalardan hangisine girer ya da bunlardan hangisine daha yakındır? Tarihsel ve teorik olarak İslam medeniyetinin birikimi, bu soruların cevabını devlet otoritesine bırakıyorsa, bir kumanda ekonomisi, piyasa mekanizmasına bırakıyorsa bir piyasa ekonomisi karakteristiği karşımıza çıkar. Kumanda sürecinde fazlaca bir iktisadilik ve etkinlikten bahsetmek mümkün değildir. Hemen belirtelim ki, İslam geleneğinde, bu sorunun cevabını hemen vermek kolay olmasa da, kumanda ekonomisi yanıtını vermek asla doğru olmayacaktır. Zaten o nedenle böyle bir tartışma vardır. Öyleyse, cevap piyasa ekonomisi mi olmalıdır? Doğrusu çok yüksek sesten bir ‘evet’ cevabı vermek de mümkün olmayabilir.

Son olarak, İslam geleneğinde iktisadi yapı esas olarak devlet-merkezli olarak mı şekillenmiştir? Burada da verilecek cevap o kadar kolay olmayacaktır. Çünkü, İslam’ın temel kaynaklarında bu hususta bugünkü bakış açısıyla doğrudan cevaplar üretmek hiç de kolay değildir. Zira teorik yazın, asırlara sâri ilgili literatür ve uygulamalar dönemden döneme ve coğrafyaya göre farklılık arz etmiştir. Zımnen de olsa fütüvvetnamelerinin dili ile Ahi teşkilatlarının uygulamalarının da esasında benzer muğlaklığı sürdürdüğü söylenebilir. Fakat, bu şamada şu tespiti yapmak mümkündür: İslam geleneğinde ve Ahilik ilkelerinde ve uygulamalarında özel mülkiyet, teşebbüs hürriyeti ve piyasa mekanizması sistemin merkezinde bulunmakla, kamu otoritesinin bu manada toplumun menfaatini korumak ve kollamak, ahlaki kurallara dayalı rekabetçi bir piyasanın yürütülmesi noktasında devlete önemli görevler de yüklenmiştir.

Bu çalışmada, önce iktisat biliminin temel sorununun ne olduğu, ardından modern dünyada piyasanın ve devletin iktisadi hayatta rollerinin ne olduğu tartışılacaktır. Daha sonra, İslam geleneğinde teorik olarak ve tarihi uygulamalar bakımından piyasanın ve devletin rollerinin ne olduğu ele alınacaktır. Üçüncü aşamada ise, İslam-Türk geleneğinin bir uygulama biçimi olarak fütüvvetnameler ve Ahilik uygulamalarının bu hususta nerede yer aldığı üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Son olarak da, bu tartışmanın günümüze dair ne anlam ifade ettiği ve tevarüs eden söz konusu ilkelerin ve tartışmaların bugünün dünyasına ne gibi katkılar sunabileceği analiz yapılacaktır.

2. İktisat Biliminin Temel Sorunu ve İktisadi Sistemlerin Ayrışma Noktası

Bu kısımda önce iktisat biliminin temel sorunları ve oradan doğan farklı ekonomik sistemler, ardından da modern dünyada piyasanın ve devletin iktisadi hayatta rollerinin ne olduğu anlatılacaktır.

2.1. İktisat Biliminin Temel Sorunları ve Ekonomik Sistemler

Her toplum şu temel ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır: Hangi malların üretileceği, bu malların nasıl ve ne kadar üretileceği ve bu malların kim için üretileceği. Bu sorulara verilecek cevaplar, o toplumun uyguladığı ekonomik model hakkında bilgi verir. Eğer bütün bu kararları devlet ya da devlet adına otoriter bir güç veriyorsa *kumanda ekonomisinden*, yok eğer bu kararlar piyasa mekanizmasına ve orada oluşan piyasa fiyatına göre oluşuyor ise *piyasa ekonomisinden* bahsedilir.

Kumanda ekonomisi tabiri oldukça geniş yorumlanabilecek bir kavramdır. Bütün ekonomik kararların devlet erkinde toplandığı bir sistem söz konusu ise, sosyalist (ya da komünist) bir sistemden bahsediliyordur. Yok eğer bir yandan piyasa mekanizması işlerliğini korur iken devlet piyasanın etkin çalışmadığını düşünerek kaynakların daha etkin kullanımını sağlamak üzere doğrudan ya da dolaylı olarak üretim ve dağıtım kararlarına müdahale ederek aktif bir aktör olarak ya da yönlendirici/teşvik edici bir aktör olarak ekonomide yer alıyorsa, *devletçi kapitalist (Keynesçi) bir modelden* bahsediliyor demektir. Ekonomik karar mekanizmalarının esas olarak piyasa aktörleri tarafından arz ve talep kanunlarına göre alındığı ve fiyatın çok sayıda alıcı ve satıcı aktörler tarafından serbestçe belirlendiği bir sistem söz konusu ise, *serbest piyasa ekonomisine dayalı bir kapitalist sistemden* bahsediliyor demektir. Piyasa ekonomilerinde de rekabetin derecesine göre modeller farklılık arz etmektedir; rekabetin tam (tam rekabet piyasası) ve eksik olduğu (en yaygın hallerinden tekeli, tekeli rekabet ve oligopol gibi eksik rekabet piyasası) modeller olarak.

2.2. Modern Dünyada Piyasa ve Piyasa Ekonomisinin Temel Dinamikleri ile İşleyiş Mekanizması

Piyasa, malların ve hizmetlerin alınıp-satıldığı bir ortamdır. Bu ortam bazen fiziki bir mekandır, bazen de sanal bir ortamdır. Piyasanın temel fonksiyonları şöyle özetlenebilir (Savaş, 2000: 12-14):

- Alıcıların ve satıcıların ihtiyaç duydukları bilgilere dair *haberleşmeyi sağlar*.
- Malların piyasa fiyatı sonucunda kimlerin alacağına dair *dağıtımı sağlar*.
- Alıcıların ve satıcıların kendi menfaatleri doğrultusunda gerçekleşen mübadele *ekonomik etkinliği sağlar*.

- Hangi malların, nasıl, ne miktarda ve kim için üretileceğini kendiliğinden *organize eder (koordinasyonu sağlar)*.
- Alıcıların ve satıcıların durumlarını optimize ederek, *menfaatleri dengeler*.
- Mübadele, fiyat ve dağıtım mekanizması karar birimlerinin hür iradeleri ile gerçekleştiği için, *demokratik karar almayı sağlar*.

Yukarıda bahsedilen özelliklere sahip bir ekonomik modele *piyasa ekonomisi* diyoruz. Piyasa ekonomisi kavramı, zaman zaman *fiyat mekanizması*, *serbest piyasa ekonomisi*, *liberal ekonomi* ya da *kapitalist ekonomi* gibi kavramlarla da ifade edilebilmektedir. İktisat biliminde, piyasa ekonomisinden bahsedildiğinde, şu unsurlar akla gelir (Taylor, 2004: 16):

- Fiyatların serbestçe belirlenmesi.
- Mülkiyet haklarının ve buna dönük teşviklerin sağlanması.
- Ferdietçilik ve rasyonellik.
- Yurt içinde ve yurt dışında ticaretin ve rekabetin serbest olması.
- Devletin rolünün asli görevlerle sınırlandırılması.
- Özel sektör kuruluşlarının belli bir rol üstlenmesi.

Yukarıdaki unsurlar, bir piyasa ekonomisinin temel ayırt edici özellikleridir. Böyle bir ekonomide, tüm piyasalarda mal ve hizmetler ile üretim faktörlerinin fiyatları, alıcılar ve satıcılar tarafından arz ve talebe göre serbestçe belirlenir. Devletin güdümünde yürütülen bir *kumanda ekonomisinde*, bu söylenenlerin uzun dönemde gerçekleşmesi mümkün değildir.

2.3. Modern Dünyada Devlet ve Devletin Ekonomideki Yeri ve İşlevleri

Esasında, piyasa ekonomisinde devlete olan ihtiyaç tamamen ortadan kalkmaz; ancak, adalet, iç ve dış güvenlik, eğitim ve halk sağlığı gibi asli görevleri nispetinde rol alır. Ayrıca, bazı iktisatçılar piyasa mekanizmasının servetin ve gelirin geniş halk kitlelerine dağılımında yetersiz kaldığı (*piyasa başarısızlığı*) durumlarda da devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunur. Fakat, bu müdahalenin ne ölçüde gerçek bir ihtiyaçtan kaynaklandığı tartışma götürür bir konudur. Zira, aslonan bireyin ve toplumun refahı ise ve bu refah artışı da esas olarak ekonomik etkinlikten kaynaklanacaksa, *görünmez el* (piyasa) yerine *görünür el*'in (devlet) bunu sağlayıp sağlayamayacağı, -zorunlu haller dışında- kuşku götürür niteliktedir. Çünkü, bugün artık hem teorik olarak hem de pratik olarak bilinmektedir ki, ekonomik karar birimlerinin etkinlik derecesi, mikro düzeyden makro düzeye doğru giderek azalmaktadır; yani, karar birimlerinin yetki alanı genişledikçe etkinliği zayıflamaktadır; çünkü, belirsizlik alanları genişlemektedir.

Burada mutlaka dikkat edilmesi gereken husus, devlet ve piyasa meseleleri tartışılırken, etkinlik ve bireysel-toplumsal refah tartışmalarından ayrılmamaktır. Bugünün toplumsal ve ekonomik meseleleri ve onların çözüm yolları geçmişten çok farklıdır. Zira, değişen şartlar toplumları kaçınılmaz olarak hem kendi iç dinamiklerindeki değişimin hem de dış dinamiklerin (uluslararası camianın) baskısı altında bırakmıştır.

Bu değişikliklerin özünde, hiç kuşkusuz *devlet-merkezli* (state-oriented) ekonomik yapıların yerini *piyasa-merkezli* (market-oriented) yapıların almasıdır. Bugün artık hiçbir ülkenin –ister Müslüman olsun ister olmasın- bu değişime duyarsız kalması düşünülemez. Aksi takdirde, değişimin dışında kalan ülkeler, az gelişmişliğe mahkûm kalmak durumundadırlar; böylece ne bağımsızlıklarını ne de özgürlüklerini ve zenginliklerini garanti altına alabilmektedirler. Bu tartışmalardan hareketle, İslam alimlerinin, aydınlarının, devlet adamlarının ve halklarının da bu değişimi iç dinamiklerini de dikkate alarak tartışmaları ve geleceklerine yön vermeleri kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Tabii değişen ekonomilerin ortaya çıkardığı yeni fırsatların yanı sıra, bir takım yeni sorunlar ve tehditler de var. Bunların önemli bir kısmı küresel boyutta tehditler ve maliyetlerdir.

İşte bu ortamda ekonomik ve sosyal istikrarı sağlayacak kurum ‘devlet’ ve onu temsilen ‘hükümet’ olacaktır. Devletin, özellikle küreselleşmenin getirdiği bu tehditler karşısında, ülkede sürdürülebilir bir büyüme, yüksek istihdam, fiyat istikrarı ve gelirin hak ve adalet ölçülerine göre paylaşımı gibi alt hedeflere ulaşmak suretiyle, vatandaşların refah seviyesini yükseltmeye dönük politikalar geliştirmesi gerekir. Ancak, modern devletler bu politikaları artık özel teşebbüs eliyle gerçekleştirmeyi hedeflemektedirler.

Bu politikalar neticesinde, devlet vatandaşlar arasında birlikte yaşamayı mümkün ve sürekli kılabilecek, bireylerin tek başlarına daha pahalıya yapabilecekleri işleri daha düşük maliyetle yerine getirebilecek ve bireylerin tek tek yapmaya meyilli olmadıkları, hatta yapamayacakları *kamusal mal* niteliğindeki mal ve hizmetleri üretecektir (Demir, 2003: 29-39).

3. İslam İktisat Düşüncesinde ve Uygulamalarında Devlet ve Piyasanın İşlevleri ve Görüş Ayrılıkları

Bu kısımda İslam iktisat düşüncesinde ve tarihi süreçte piyasanın ve devletin rollerinin ne olduğu ele alınacaktır

3.1. İslam İktisat Düşüncesinde ve Uygulamalarında Piyasanın İşlevleri

İslam geleneğinde serbest piyasa sürecine ve mübadeleye Hz. Peygamber ve Asr-ı Saadet döneminden itibaren büyük önem verilmiştir. Esasında, Kur’an ve sünnete ilave olarak İslam’ın temel kaynakları da piyasa kültürüne ve ticari mübadeleye

dair esaslarla doludur. Buna göre, hem teorik yazın hem de tarihi müktesebat piyasanın ve mübadele hacminin olabildiğince büyük olmasına önem vermiştir. Zira bu durumda piyasada mal bolluğu olacak, tedarik zinciri kesintiye uğramadan süreklilik kazanacak, bunu yaparken de din ayırımı, cinsiyet ayırımı ya da yurtiçi ve yurt dışı alıcı ve satıcı kısıtlamasına mümkün olduğunca gidilmeyecektir. Böylece piyasada mal darlığı ve fiyat pahalılığı mümkün olduğunca görülmeyecek; hem büyüme daha sürdürülebilir olacak, fiyat istikrarı da daha kalıcı olacaktır. Fakat, İslam geleneğinde mübadelenin olmazsa olmaz şartları vardır, bu şartlar yerine gelmeden mübadele gerçekleşmiş sayılmaz. Pazar yerleri de sıkı düzenleme ve denetleme mekanizmalarına tabidir. Hisbe teşkilatı, ihtisap kanunnameleri, fütüvvet ve ahilik teşkilatlanmaları, geçmişteki kurumsal uygulamaların en çok bilinen örneklerindedir. Bu konularda pek çok hadis vardır.

Nitekim Hz. Peygamber serbest mübadele sürecine ve fiyat mekanizmasına o kadar önem vermiştir ki, köylülerin ürünlerini pazara getirirken, satıcı daha pazar yerine ulaşmadan, bazı uyanık şehirliler (tüccarlar) tarafından yolda satın alınmasını kesin bir ifadeyle yasaklamıştır. Zira, değişik hadis-i şeriflerde “binek gelenleri karşılamayın!”, “celeb malı karşılamayın!”, “satılık malları karşılamaktan nehi buyurdu” ve “pazarı karşılamayın!” (Müslim, Büyü: 5; Davudoğlu, 1980/7: 606) şeklinde buyurulmuştur. Çünkü hem üreticilerin hem de geniş tüketici kitlesinin hakkını korumak ve çok sayıda alıcı ile çok sayıda satıcıdan müteşekkil rekabetçi bir piyasa modeli oluşturmamak; böylece hem üretici refahını hem de tüketici refahını ortadan kaldıracak ve daha az emekle spekülatif kar elde eden tekelci araçları ortadan kaldırmak hedeflenmiştir.

Yine, Hz. Peygamber’in serbest piyasada oluşan mübadele hacmini artırmak için pazar vergilerini kaldırdığı, yükselen fiyatlar karşısında narh koyması istendiğinde, “*fiyatı ayarlayanın, bolluk, darlık ve rızık verenin Allah olduğu*”nu söyleyip, piyasa fiyatını öne çıkarması, şehirlerarası mal sevkıyatı sırasında alınan iç gümrük vergilerine (*meks*) izin vermediği, hatta bu vergileri toplayanları lanetlediği bilinmektedir. Buna ilave olarak, Hem Hz. Peygamber hem de Hz. Ömer Medine pazarına diğer uzak şehirlerden gelmek isteyen ticaret adamlarını teşvik etmişler, bunlara dönük övgülerde bulunmuşlar, savaşlarda muharip olmayan müşrik tüccarların öldürülmesini yasaklamışlar, yabancı tüccarların mallarını serbest piyasa koşulları altında satabileceklerini ilan etmişler, gümrük vergilerini ya tamamen kaldırmışlar ya da büyük ölçüde düşürmüşler, ticaret kervanlarının Medine’ye güvenli bir şekilde ulaşabilmelerini ve burada güven içerisinde kalmalarını sağlamak için gerekli tedbirleri almışlar, özellikle köylerden şehirlere dönük mal sevkıyatını teşvik etmişler, şehirler ve ülkeler arası serbest ticaretin yaygınlaşması için kanallar kazdırmışlardır.

Bunların yanı sıra, Hz. Ömer, ülkedeki darlık buhranını ve enflasyonist fiyat istikrarsızlığını aşmak için, yerli tüccarların ithalata yönelmelerini teşvik etmiş ve iş

adamlarının diğer ülkelere ve şehirlere bu amaçla çıktıkları seyahati, hac ve umre için yapılan seyahate eşdeğer saymıştır. Zira, bu iş adamları kendi çıkarları doğrultusunda kâr amacı gütseler de ülkede darlık, enflasyon ve karaborsacılık gibi istikrarsızlıkları gidermek suretiyle halkın refah seviyesinin artmasına katkıda buldukları için, aynı zamanda önemli bir kamu hizmeti görmekte-dirler. Nitekim, Hz. Peygamber'in şu hadisleri meseleyi oldukça net bir şekilde açıklamaktadır: “Calib (uzak yerden mal getiren tacir) rızıklandırılmış, karaborsa ise lanetlenmiştir” (İbn Mâce, Ticarat: 12). “Kim Müslümanların beldelerinden birine yiyecek [maddesi] getirir ve cari fiyattan satarsa, şehit sevabı alır” buyurduktan sonra, ‘... Allah... bir kısmınızın Allah’ın lüt-fundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacağını, diğer bir kısmınızın ise Allah yolunda çarpışacağını bilmektedir...’ (Müzzemmil: 20) ayetini okudu”.

Bu hadisler, gayet açık bir şekilde Peygamber'in bizzat kendisinin ve büyük halife ve devlet adamı Hz. Ömer'in ekonomik krizlerin yaşanmaması, kaçınılmaz olduğunda da aşılabilmesi ve toplumun refah seviyesinin artırılabilmesi için, serbest mübadeleye ve rekabete ne kadar önem verdiklerini göstermektedir. Hatta, buradan anlıyoruz ki, İslam kültüründe piyasa, Allah'ın insanları birbirleri vasıtasıyla rızıklandırma mekanizması olarak telakki edilmektedir.

Piyasalar da bu çerçevede sıkı düzenleme ve denetlemeye tabidir. Örneğin, mülânese (alıcı ve satıcı tarafların mala dokunmasıyla mübadelenin gerçekleşmesi), münâbeze (iki tarafın malı birbirine atmasıyla mübadelenin gerçekleşmesi) ve taş atımı gibi müşteriyi aldatmaya dayalı satış yöntemleri kesin olarak yasaklamıştır (Müslim, Büyü: 1; Davudoğlu, 1980/7: 588; Hammad, 1996: 249-52). Çünkü, bu tür satışlarda iki tarafın rızası, mal hakkında yeterince bilgi sahibi olması, icap ve kabûlün yerine gelmesi söz konusu değildir. Modern iktisat deyimiyle, rekabetçi piyasalarda geçerli olan simetrik bilgi, bu tür piyasalarda yerini asimetrik bilgiye bırakmıştır. Böylece, alıcı ve satıcı taraflar, mübadeleye konu olan mal ya da hizmet hakkında eşit düzeyde bilgiye sahip değildirler. Böylece, daha çok bilgiye sahip olan taraf, diğeri aleyhine haksız bir kazanç elde etmiş olmaktadır.

3.2. İslam İktisat Düşüncesinde ve Uygulamalarında Devletin İşlevleri

İslam iktisatçılarının ekonomik hayatla ilgili devletin rolü ve temel vazifelerine dair şu hususlardan bahsettikleri görülür (Çapra, 1977: 96-116; El-Mübarek, 1978: 144-171; Khan ve Mirakhor, 1992: 11):

- Adaleti sağlamak ve haksızlığa mâni olmak.
- Kanun ve nizamın korunması, fertlerin can ve mal emniyetinin korunması.
- İş ahlakının tatbik edilmesinin sağlanması.
- Piyasa mekanizmasını bütün fertlerin menfaatine yönelik çalıştırmak.

- İktisadi hayatı düzenlemek ve kurallar koymak.
- Kamu mallarının sevk ve idaresinin yapılması.
- Kamu hizmetlerini yürütmek.
- Sosyal güvenliğin sağlanması.
- Gerektiğinde fertlerin belli işlerin yapılmasına zorlanması.

Adalet, İslamiyetin adeta temel direğidir ve varoluş gayesidir; zira İslam her alanda zulmü ortadan kaldırmak ve adaleti hâkim kılmak için vardır. Bir devleti uzun dönemde ayakta tutan ana unsur adalettir. Nitekim, ünlü İslam bilgini Suhreverdi'ye göre, “mülk küfürle yok olmaz, zulümle yok olur”. Hz. Ömer de vefatı esnasındaki etrafındakilere şöyle der: “... benden sonra yerime gelecek halifeye yapılan akitler ve şartnameler mucibince, Rasulullah'ın zımmilerine haklarının tam olarak verilmesini, can ve mallarının emniyeti uğrunda icap ederse savaşılmamasını, tâkatlerinin fevkinde yükler yüklenmemesini tavsiye ederim...” (Ebu Yusuf, 1973: 203). Kur'an-ı Kerim'de de şöyle denir: “Allah, size emanet edilen (şey)leri ehil olanlara tevdi etmenizi ve her ne zaman insanlar arasında hüküm verecek olursanız, adaletle hükmetmenizi emreder...” (Nisa: 58).

İbn Haldun'a göre adalet, Allah'ın yaratıkları arasında kurulmuş bir ölçüdür ve Allah bu ölçünün başına bir idareci (devlet, devlet idaresi) getirmiştir. Bu idare halkın özel mülkiyetine, özel teşebbüsüne hükmetmemelidir. Zira, o mülkler fertlerin (özel sektörün) elinde daha etkin olarak işletilmekte, istihdam sağlanmakta ve devlete burardan vergi ödenmektedir. İbn Haldun'a göre, devlet haraç ve vergi ödeyenlere de zulmetmemeli (Haldun, 1986: 78).

Hız. Peygamber Veda Hutbesi'nde, “mallarınız ve canlarınız bu hac günü gibi mukaddestir” buyurmuştur. Bir başka hadiste ise, “bir müslümanın malik olduğu can, mal ve servet, öteki müslümana haramdır” denilmiştir. Şu hadis ise, İslamın bu konuda devlete biçtiği rolü daha net olarak sergilemektedir: “Hira'dan Kabe'ye tek başına seyahat eden bir kadın öyle emniyet içinde olmalıdır ki, yolda Allah'tan başka korkacak kimse bulunmasın” (Çapra, 1977: 97).

İslam geleneğinde, genel olarak yapılan iş temel İslami kurallara uygun olduğu müddetçe devletin müdahalesi düşünülmez; çünkü esas olan, iş hayatında teşebbüs hürriyetinin tanınmasıdır. *Temel ahlaki kurallara riayet edilmediği takdirde*, devlet belli bir kurumsal çatı altında kurallar çerçevesinde gerekli denetimi yaptıktan sonra piyasaya müdahalede bulunur. İslam geleneğinde piyasaların düzenlenmesinden ve *narh* uygulamalarından sorumlu kuruma *Hisbe Teşkilatı* denir. Bu teşkilat, etkinlik düzeyi değişse de ilk dönem İslam toplumlarından Osmanlı'nın son dönemlerine kadar varlığını korumayı başarmıştır.

Osmanlı döneminde de tıpkı yukarıda anlatılan esaslara benzer ama daha geliştirilmiş şekilde uygulamalar yapılmıştır. Piyasaların kontrolü, hem Ahi birliklerinin kendi iç kuralları ile hem de devletin hisbe (ihtisab) kurumu vasıtasıyla yapılmıştır. Hatta narh uygulamaları, *narh nizamnameleri* veya *narh kanunnameleri* şeklinde resmileştirilmiştir. Özellikle II. Bayezid döneminde (1481-1512), 1502 ile 1507 tarihleri arasında hazırlanan ve 100'den fazla maddeyi içeren Bursa, Edirne ve İstanbul Şehirleri için çıkarılan İhtisab *Kanunnameleri*, Osmanlı döneminde devletin piyasayı nasıl düzenlediğine dair önemli ipuçları vermektedir.

Kamu hizmetlerini yürütmekten maksat ise, halkın genel refah seviyesini yükseltmeye yönelik yol, köprü, baraj, su kanalları, elektrik, telefon ve internet hatları gibi fiziki altyapı yatırımlarının yanı sıra, eğitim ve halk sağlığı alanlarında sosyal alt yapı yatırımlarının devlet tarafından planlanması ve gerektiği kadarını bizzat kendisinin üstlenmesidir.

Sosyal güvenliğin sağlanması ve yoksulluğun önlenmesi bakımından ise, İslam elinden geleni yaptığı halde fakirliğin pençesine düşmüş vatandaşların geçiminin temin edilmesinde, devlete mutlak yükümlülük getirmiştir. Ünlü İslam düşünürü Yusuf El-Kardavî, fakirlik sorununun tedavisinde İslam'ın getirdiği çözüm yollarını şöyle sıralar (El-Kardavi, 1975): Kişinin kendisinin çalışması, zengin akrabaların himayesi, zekat, devlet yardımı, zekattan başka vacip haklar (komşuluk hakkı gibi) ve serbest sadakalar ve ferdi ihsan. Bu sıralamaya dikkat edilirse, İslam'da esas olan kişinin alın terinin kazancını yemesidir. Miskinlik, tembellik ve dilencilik her zaman yerilmiştir. Veren el alan elden üstün tutulmuştur. Çalıştığı ya da çalışmak istediği halde geçimini sağlayamayan insanların kendi haline terk edilmemeleri gerektiği vazedilmiştir.

Son olarak, *devlet gerektiğinde fertleri belli işlerin yapılmasına zorlayabilir*. Bunlar özellikle savaş ve ağır doğal felaket durumlarında halkın acil ihtiyaçlarının karşılanması bakımından devletin müdahalesi kaçınılmaz hale gelebilir.

4. Ahilik Geleneğinde İktisadi Hayatta Devletin ve Piyasanın İşlevleri ve Politik Çıkarımlar

Bu kısımda İslam-Türk geleneğinin bir uygulama biçimi olarak fütüvvetnamelerin ve Ahilik uygulamalarının devlet-odaklı ve piyasa-odaklı iktisat politikaları konusunda nerede yer aldığı üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

4.1. Fütüvvetnamelerde ve Ahilik Geleneğinde Devletin ve Piyasanın Durumu

Fütüvvetnameler ahilik kurumunun inanç esaslarının, hayat felsefesinin ve ahlak anlayışının referans kaynağı olarak kabul edilebilir. Günlük hayatta her Müslümanın uyması beklenen adap ve erkanı içeren kurallardan oluşan fütüvvetnameler, İslam'ın

ilk dönemlerinden itibaren varlığını korumuş, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de iktisadi hayatın tanziminde önemli bir yer tutmuştur. Dolayısıyla, esas olarak Kur'an'ın, sünneti ve ehl-i beytin söz ve davranışlarını referans olarak kabul eden bu belgeler 10. yüzyıldan itibaren önce Arapça, ardından Farsça ve 11. yüzyıldan itibaren de Osmanlı Türkçesi olarak yazılmaya başlanmış ve İslam toplumlarının iktisadi hayatında önemli bir yer edinmiştir. Bu kısımda amaç, söz konusu fütüvvet belgelerinin İslam iktisat düşüncesinde ve tarihsel uygulamada devlet-odaklı ve piyasa-odaklı iktisat politikaları konusunda nerede durduğunun tespiti edilmesidir.

Burada açıkça şu tespiti yapmak mümkün: Fütüvvetnamelerdeki bilgilerden devletin merkezi ya da yerel güçleri ile devlet kontrolünde bir ekonomik model mi yoksa tamamen serbest piyasa merkezli bir ekonomik model mi önerildiğine dair net bir bilgi mevcut değildir. Ama belgelerin ruhundan özel mülkiyetin ve teşebbüsün geçerli olduğu ama belli ahlaki kaideler çerçevesinde kamu otoritesinin denetimine tabi olduğu anlaşılmaktadır. Esasında fütüvvetnamelerin amacı da buna pek uygun değildir. Zira bu belgelerin hedef kitlesi ağırlıklı olarak esnaf kesimi olarak bilirse de toplumun tamamıdır; esas olarak İslami normlar çerçevesinde daha erdemli bir toplum inşa etmektir.

Kaldı ki, bu kitapları yazan kişilerin müktesebatının genel olarak bu tarz makro düzeyde sosyal ve iktisadi politikalar üretmeye yeterli olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Zira bahsi geçen konular üzerine hüküm inşa etmek ve buradan politikalar geliştirmek ileri düzeyde Kur'an, hadis, fıkıh/muamelat ve toplum bilimleri ve olayları konularına vakıf olmayı ve belli düzeyde ilmi salahiyeti gerektir. Oysa bahsi geçen eserlerin müelliflerinin ayet ve hadis metinlerini bile kaynaklarına riayet ederek düzgün bir şekilde veremedikleri, yer yer ayetlerle hadisleri karıştırdıkları, hadislerin kaynağına ve sıhhatine hiç dikkat etmedikleri, pek çok uydurma sözü hadis niye naklettikleri, baskın bir şekilde dönemin Alevi-Bektaşî söyleminin tesirinde kaldıkları görülmektedir (Gölpınarlı, 1955-1956; Gölpınarlı, 1949-1950). Kısacası, fütüvvetnamelerin ne müelliflerinin düzeyi ne de hitap ettikleri kitlenin düzeyi ne de sahip oldukları siyasi ve kültürel zihniyet burada cevabı aranan sorunun cevabını vermeye yetkin ve yeterlidir.

4.2. Osmanlı Dönemi Ahilik Sistemi Uygulamalarında Devletin ve Piyasanın Durumu

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, Kayseri ve Konya gibi Anadolu'nun pek çok yerinde bugünkü anlamda meslek-temelli küçük sanayi siteleri diyebileceğimiz yerel ekonomik kümeleşmelerin oluştuğu bilinmektedir. Örneğin, Kayseri'de o dönemde birçok çarşının faaliyette olduğu ve buralarda üretilen halı ve kilimlerin İstanbul ve diğer Rum şehirlerine ihraç edildiği belirtilmektedir:

Bu çerçevede, 12. ve 13. yüzyıllarda uluslararası bir pazar ya da fuar yeri konumundaki *Yabanlu Pazarı*, adını bu pazardan aldığı iddia edilen Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinin Pazarören köyünde kurulmuştur. Devrinin önemli bir pazar yeri durumundaki *Yabanlu Pazarı*'nda sadece yerel ve ulusal üreticilerin ve tacirlerin malları değil, aynı zamanda diğer devletlerden üretici ve tacirlerin malları da pazarlanmakta idi. Burada, Anadolu tüccarı, ürettiği gümüş, bakır ve demir madenini, kitre, sakız, reçine ve kuru meyveyi, yapağı, tiftik, deri ve deriden mamul malları, diğer ülkelerden gelen mallarla değiştiriyordu (Erdem, 2009: 43).

Osmanlı döneminde Hisbe Teşkilatını andıran uygulamalar yapılmıştır. Piyasaların kontrolü, hem Ahi birliklerinin kendi iç kuralları ile hem de devletin hisbe (ihtisab) kurumu vasıtasıyla yapılmıştır. Hatta narh uygulamaları, *narh nizamnameleri* veya *narh kanunnameleri* şeklinde resmileştirilmiştir. Mesela, esnaf ve sanatkârların meslekleri ile ilgili hususları düzenleyen 1630 yılından önceye ait olduğu sanılan bir belgede şöyle denilmektedir:

“... ve yalan yere şahadet edenler ve tezvîr hüccet (yalan belge) verenler ve onunla amel edenler, kadı katında sabit olduktan sonra muhkem haklarından geline. Ve şer'an muamele edenleri (faizcilik), onu onbirden ziyade verdirenleri ve ribayı (tefecilik) dahi kat'a ettirmiyeler.” (Erdem, 2004: 17).

1502 ile 1507 tarihleri arasında Bursa, Edirne ve İstanbul Şehirleri için çıkarılan İhtisab *Kanunnameleri*, Osmanlı döneminde devletin piyasayı nasıl düzenlediğine dair önemli ipuçları vermektedir. Örnek olarak, bunların bazılarını aşağıda verilmiştir (Akgündüz ve Öztürk, 1999: 126-7):

“*Ve kile ve arşun ve dirhem* gözlenile; eksüğü bulunanın hakkından geleler... *Ve mahkeme kararıyla yiyecek ve içecek ve giyecek ve hububat* ki; çarşıda ve pazarda vardır, gözedilüb her meslek sahibi teftiş oluna. Eğer terazuda ve kilede ve arşunda eksük bulunursa, muhtesib (belediye başkanı) haklarından gele.

Etmekçiler, standard olarak alınan ekmeği narh üzere pak işleyeler, eksik ve çiğ olmaya. Ekmek içinde kara bulunursa ve çiğ olursa, tabanına let uralar; eksük olursa, tahta külâh uralar veyahud para cezası alalar. Ve her etmekçinin elinde iki aylık, en az bir aylık un buluna. Ta ki, aniden bazara un gelmeyüb müslümanlara darlık göstermeyeler. Eğer muhalefet edecek olurlarsa, cezalandırıla.

Aşçılar bişürdükleri aş pak bişüreler ve çanakların pak su ile yuyalar ve tezgahlarında kafir olmaya. Ve iç yağıyle nesne bişürmeyeler. Ve bir akçelik eti her ne narh üzere alurlar ise beş pare olur. Bir akçelik aş alanın aşına bir pare koyalar. İki pulluk dahi etmek vereler. Bir akçelikten artuk alsalar ya eksük alsalar, bu hisab üzere vereler. Cem'i Edirne'nin aşçıları ittifakiyle teftiş olundu.

Ve sirke ve yoğurda su koymayalar. Su katılmış olub bulunursa, teşhir edeler veyahud tahta külâh uralar, gezdireler... *Ve hamallar* nalsuz at istihdam etmeyüb ve dağ yükünün iki yükünden ziyade götürmeye... *Ve her sanatı* aydan aya kadı ile

teftiş ede ve dahi göre ve gözede. Her kangısı kim tayin olunan narhdan eksük sata, muhtesib hakkından gelüb teşhir ede.”

Yukarıdaki ihtisab kanunnameleri, aynı zamanda birer *narh defteridir*. Çünkü, zikredilen malların içeriklerinin ve niteliklerinin yanı sıra, bunların fiyatları da yer almaktadır. Bu uygulama, İmparatorluğun ilk yıllarından itibaren Ahilik teşkilatlarında olduğu gibi, daha sonraki dönemlerde *lonca* tipi esnaf teşkilatlanmasında da devam ettirilmiş; kalite kontrolü konusunda esnaf müteselsilen birbirine kefil yapılmıştır. Tesbit edilen standartlara uymayanlar, esnaf idarecileri (kethüda, yiğitbaşı) tarafından uyarılmış; devamı halinde ise, konu kadıya götürülmüştür. Kadı, suçun niteliğine göre, örneğin, ustalıktan kalfalığa indirme cezası veya kürek cezası verme yetkisine sahiptir (Erdem, 2009: 80-81; Kütükoğlu, 1999: 24-25).

Osmanlı'nın ilk dönemlerinde ise, muhtesiplerin işlevlerini büyük ölçüde *Ahiler* yerine getirmiştir. Ahi birlikleri, bir yandan üreticiler arasındaki haksız rekabeti ve tekelci eğilimleri önlemeye çalışırken, diğer yandan tüketici haklarının korunmasına yönelik düzenlemeler yapmışlardır. Bu amaçla, esnafın ihtiyaç duyacağı hammadde-lerin temininde tahsis siyaseti benimsenmiştir. Bu yolla hem esnaf hammadde sıkıntısı çekmemiş hem de tekelcilik ve ihtikar (spekülasyon) büyük ölçüde önlenmiştir (Erdem, 2009: 87; Erdem, 2004: 17).

Ahilik sisteminde aynı meslek erbabı aynı çarşıda yan yana faaliyet gösterdiği için, ürünlerin kalite ve fiyatları bakımından tam bir rekabet söz konusudur. Hatta piyasa kendi kendini kontrol mekanizmasına sahiptir. Öyle ki, kaliteli mal üretme ve satma konusunda hileli iş yapan esnaf piyasada kendiliğinden ve düzenli kontrollerde kolaylıkla fark edilebilmekte ve teşhir edilebilmekte idi (*pabucun dama atılması*). Dolayısıyla, rekabetçi piyasalarda aranan standart mal ve simetrik bilgi özellikleri bu tür çarşılarda büyük ölçüde sağlanmış oluyordu (Erdem, 2009: 86-87).

5. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, tarihsel olarak teorik ve pratik birikimlerden hareketle İslam geleneğinde merkezi ekonomik karar biriminin devlet mi yoksa hanehalkları ve firmalardan oluşan piyasa mı olduğu incelenmiştir. Sonuç olarak, bugün gerek iktisat teorisinin gerekse uygulanan iktisadi politikaların ulaştığı hâkim görüş, serbest piyasa mekanizmasının devletin güdümündeki bir ekonomik modele göre üretici, tüketici ve devlet olarak tüm ekonomik birimlerin menfaatine uygun daha etkin bir yapı arz ettiği yönündedir. İktisat biliminin esas olarak uğraştığı kıt kaynakların sürekli artan ihtiyaçlara daha etkin cevap verebilmesi için hem mikro hem de makro seviyede tüm karar birimlerinin iş bölümünü, fırsat maliyetleri ve karşılaştırmalı üstünlükleri dikkate alan bir piyasa mekanizmasına ihtiyacı vardır. Zira, her ekonominin en temel sorunları olan hangi malların ne kadar, nasıl ve kim için üretilceğine dair en uygun karar piyasa fiyatına bakılarak verilebilecektir.

Devletin daha düşük maliyetle daha fazla ve daha kaliteli mal ve hizmet üretme ve satma yönünde bir etkinlik meselesi yoktur. Devlet, vatandaşlar arasında adaleti sağlayan tarafsız bir kurum olmanın yanı sıra, rekabetin tesisini ve sürdürülebilmesini, kaynakların etkin kullanımını ve dağılımını mümkün kılacak yasal altyapıyı hazırlamak ve denetlemek, sosyal ve ekonomik hayatını idame ettiremeyen vatandaşların asgari hayat standartlarını sağlayacak imkanları oluşturmak ve ülkenin (iç) ve dış güvenliğini sağlamakla yükümlüdür.

İslami bakış açısının esas olarak bu söylenenlerle örtüştüğü rahatlıkla söylenebilir. Tabii ki, İslam alimleri arasında devlet ve piyasa arasında göreceli görüş ayrılıkları vardır. Ancak, işin teorik yapısı esas olarak özel mülkiyetin kutsallığı, rekabetin gerekliliği ve piyasa fiyatının en uygun fiyat olduğu ilkelerinden hareket eder. Zira, ekonomik karar birimleri ölçülü davrandıkları, helalinden kazandıkları ve tükettikleri, cimrilikten ve israftan kaçındıkları müddetçe, serbest mübadele hem bireyleri hem de toplumu daha müreffeh hale getirecektir. Devlet ise, varlığını vatandaşlar adına iyiliği emreden kötülükten de nehyeden; yani, onların dinini, nefsi-ni, malını, aklını ve neslini koruyan bir üst kurum olarak sürdürecektir. Bu çerçevede, İslam geleneğinde devletin ekonomik alanla ilgili esas görevleri; adaletin sağlanması ve haksızlığa mâni olunması, kanun ve nizamın korunması, fertlerin mal ve can emniyetlerinin ve iş ahlakının tatbikinin sağlanması, piyasa mekanizmasının tüm fertlerin menfaati doğrultusunda çalıştırılması, temel altyapı hizmetlerinin yürütülmesi ve vatandaşların sosyal güvenliğinin sağlanması olmalıdır.

İslam'ın temel kaynaklarından bu hususta bugünkü bakış açısıyla doğrudan cevaplar üretmek elbette kolay değildir. Zira teorik yazın, asırlara sâri ilgili literatür ve uygulamalar dönemden döneme ve coğrafyaya göre farklılık arz etmiştir. Zımnen de olsa fütüvvetnamelerin dili ile Ahi teşkilatlarının uygulamalarının da esasında benzer muğlaklığı sürdürdüğü söylenebilir. Dönemin sade ekonomik yapısı içerisinde teorik söylem ve literatür ile ilk dönem uygulamalar daha ziyade özel mülkiyetin, özel teşebbüsün ve piyasanın baskın rolüne işaret etmektedir. Daha sonraki dönemlerin büyük çoğunluğunda ve pek çok coğrafyada devletçi söylemler ve uygulamalar baskın hale gelmiştir. Hz. Peygamber'in döneminden itibaren piyasanın düzenlenmesi ve denetlenmesi, dolayısıyla, ahlak temelli, kalite ve standardizasyonun korunması amacıyla oluşturulan Hisbe müessesesi, zamanla narh politikası gibi devletçi-otoriter uygulamaların kurumsal bir aracı haline gelmeye başlamıştır. Zımnen de olsa fütüvvetnamelerin dilinden ve Ahi teşkilatlarının uygulamalarından anlaşılan da bu ikinci bakış açısının uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmadan çıkarılması gereken önemli bir sonuç da günümüz ekonomilerinin en önemli ihtiyaçlarından olan ve bu minval üzere kurumsal yapıların hızla geliştiği düzenleyici ve denetleyici mekanizmaların Ahilik sisteminde asırlar öncesinden hayata geçirilmesidir (*'pabucun dama atılması'*). Dolayısıyla, tüm mal, hizmet ve

faktör piyasalarının sıkı düzenleme ve denetlemeye tabi tutulması, İslam'ın ilk devirlerinden itibaren bizzat Peygamber'in uygulamalarıyla hayata geçirilmiş olup, yakın zamanlarda Batılı ülkelerden ithal edilmiş ve zorla uygulanmış konular değildir. Başka bir ifade ile, İslam ve Türk geleneğinde piyasa koşullarına tabi, ahlaki değerler üzerine inşa edilmiş rekabetçi ama sıkı düzenlemelere ve denetlemelere tabi tutulan bir piyasa kültürü asırlar öncesinden hep var ola gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmed ve Said Öztürk (1999): *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.
- Çapra, M. Ömer (1977): *İslamda İktisadi Nizam*, çev. H. Yavuz, Sebil Yayınevi, İstanbul.
- Davudoğlu, Ahmed (1980): *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Cilt 7, Sönmez Neşriyat, İstanbul.
- Demir, Ömer (2003): *Küresel Rekabette Etkin Devlet*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Ebu Yusuf, Kadı (1973): *Kitabu'l Haraç*, çev. A. Özek, İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, İstanbul.
- El-Kardavi, Yusuf (1975): *Fakirlik Problemi Karşısında İslam*, çev. A. Öztürk, Nur Yayınları, Ankara.
- El-Mübarek, Muhammed (1978): *İslamda İktisat Nizamı*, çev. H. Cemal, Çığır Yayınları, İstanbul.
- Erdem, Ekrem (2009): *Ahilik: Ahlakla Kalitenin Buluştuğu Bir Esnaf Teşkilatlanma Modeli*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Erdem, Ekrem (2004): "Akhizm: Its Role and Importance in Social and Economic Development of the Turkish Society", Erlangen Friedrich-Elexander Üniv. Zentralinstitut für Regionalforschung'da sunulan bir tebliğ (working paper), Erlangen-Nürnberg, 5 Şubat.
- Esed, Muhammed (1999): *Kur'an Mesajı*, İşaret Yayınları (Yeni Şafak), İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülkadir (1955-1956): "Şeyh Seyyid Gaybi oğlu Şeyh Seyyid Huseyn'in Fütüvvet-namesi", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 17, N. 1-4, ss. 27-72.
- Gölpınarlı, Abdülkadir (1949-1950): "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11, N. 1-4; ayrıca, *İstanbul Ticaret Odası yayını* (kitap) olarak, 2011, İstanbul.

Haldun, İbn (1986): *Mukaddime*, Cilt 2, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Hammad, Nezh (1996): İktisadi Fıkıh Terimleri, çev. R. Ulusoy, İz Yayıncılık, İstanbul.

<https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=73&ayet=20>.

İbn Mace, *Sünen-i İbn Mace*, İslam-tr.

Khan, Mohsin S. ve Abbas Mirakhor (1992): “Islam and the Economic System”, *Review of Islamic Economics*, C. 2, N. 1, ss. 1-29.

Savaş, Vural F. (2000): *Piyasa Ekonomisi ve Devlet*, Liberte Yayınları, Ankara.

Taylor, John (2004): *Principles of Microeconomics*, Houghton Mifflin Co., New York.

GÜNÜMÜZ İŞLETMELERİNİN AHİLİK KÜLTÜRÜ VE İLKELERİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Arş. Gör. Dr. Esra KIZILOĞLU

Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü
esraciftci@selcuk.edu.tr

Prof. Dr. Tahir AKGEMCİ

Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü
takgemci@selcuk.edu.tr

Dr. Öğrencisi Müveddet Konuşkan BAYRAKTAR

Sağlık Bakanlığı, Eğitim Bürosu
muveddetkonuskan@gmail.com

ÖZET

Günümüzde işletmelerden ahlaki ilkelerle donatılmış, güvenilir ve iş ahlakına önem veren kurumsal bir karaktere sahip olmaları beklenmektedir. İşletmeler için önemli bir rekabet avantajı doğuran sözünde durmak, bağlılık ve ahlaki değerlere ilişkin daha birçok ilkenin işletme başarısına katkısı olacağı da muhakkaktır. Bu bağlam da bu çalışmada günümüz işletmelerinde ahilik kültürüne bakış açısı ve hangi ahilik ilkelerinin hala yaşatıldığına ilişkin görüşler, hem nicel hem de nitel yöntem ile araştırılmaya çalışılmıştır. Nicel araştırma deseni çerçevesinde Ankara Saman Pazarı esnafından 52 işyerindeki 63 esnaf/ sanatkâr ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma deseni çerçevesinde ise; Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Ahilik ve Şura Daire Başkanlığı'ndan uzman ve daire başkanları, Ankara Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğünden Ahilik ile ilgili şube müdürü ve Ankara Esnaf ve Sanatkâr Odalar Birliği'nden Yönetim Kurulu aynı zamanda Ahilik Vakfı üyelerinden oluşan 5 kişi ile mülakat yapılmıştır. Araştırma sonucunda günümüzde yaşatılan ahilik ilkeleri ve ahilik kültürüne ilişkin görüşler ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

Today, businesses are expected to have a corporate character equipped with moral principles, reliable and giving importance to business ethics. It is certain that many other principles related to keeping promises, loyalty and moral values, which create a significant competitive advantage for businesses, will contribute to the business success. In this context, in this study, the perspective on the ahi culture in today's businesses and the opinions about which ahi-order principles are still kept alive are tried to be investigated by both quantitative and qualitative methods. Within the framework of the quantitative research design, a survey was conducted with 63 tradesmen / craftsmen in 52 workplaces from Ankara Saman Market. In the framework of qualitative research design; Interviews were held with experts and heads of departments from the Ministry of Customs and Trade, Ahi and Council, the branch manager from the Ankara Provincial Directorate of Industry and Trade, and the Board of Directors from the Union of Chambers of Tradesmen and Craftsmen and also members of the Ahilik Foundation. As a result of the research, views on the principles of ahi-order and culture of ahi-order were put forward today.

*Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir
İlim, akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir*

“Ahi Evran”

GİRİŞ

Ahilik kültürü; toplumsal, siyasi, ekonomik ve ticari açıdan Türk toplumunun kadim tarihinde gözle görülür izler bırakmıştır. Türk kültür yapısı ile mükemmel bir uyum yakalamış olan ahilik kültürü aslında, insanlık tarihi kadar eskidir (Göksu, 2011:14). Toplumsal hayat ile bu kadar uyumlu olmasının sebebi, tepeden tırnağa insan merkezli yaklaşım tarzıdır. Ahilik baştan sona merkezine insanı koymuş olan bir toplumsal hayat modeline öncülük etmektedir. Merkezinde insan olan her toplumsal hayat da; ticaretinde, ekonomisinde, üretim ve tüketiminde de; maksimum güven ve kalitenin hâkim olacağı bir yaşamı gerekli kılmaktadır. Ahilik sistemi; insan karakteri ile yakaladığı bu muazzam uyum sayesinde; tarih boyunca Müslüman veya gayrimüslim toplumlarda da toplumsal düzen ve ahlaka öncülük etmiştir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan Ahilik Teşkilatında; adeta bir kanun kitabı ve buyruklar fermanı gibi yol gösterici kılavuz olarak kullanılan Fütüvvetnamelerden de bunu anlamak mümkündür. Dünyadaki ilk Fütüvvetname olarak kabul edilen ve M.Ö 2010-2050 yıllarına kadar uzanan Sümer'deki Ur şehri kralının ilan ettiği Ur-Nammu Kanunları, onu izleyen Eflatun Fütüvvetnamesi ve tarihe üçüncü sıradan Fütüvvetname olarak giren Aristoteles'in "Nikomakhos'a Etik" kitabı, ilk yazılı fütüvvetnameler olarak kabul edilmektedir (Göksu, 2011:17). Tarih öncesinde yazılan bu eserlerde de, iyilik, sevgi, saygı, dürüstlük, adil olmak ve haksız kazanç elde etmemek gibi ahilik şiarı olan birçok kural; toplumsal, siyasi, ticari ve ekonomik hayata düzen getirmeyi amaçlamıştır.

Ticari ve sosyal ahlak, tarih boyunca, toplumsal güven ve huzurun dolaylı olarak da toplumsal kalkınmanın temelini oluşturmuştur. Varlığını nesiller boyu aktarılmış işletmelerin, köklerinden ve atalarından kendilerine bir miras gibi aktarılmış ahlakilikten beslendiği, bu ahlakilikten yoksun kalan ticari işletmelerin ise zamanla önce imajının zedelendiği ve bu zedelenmiş imajlar toplamı oluşan itibarsızlık ile de uzun süre var olmadığı ortadadır. Ülkemizdeki uzun ömürlü işletmeler içerisinde birinci sırayı alan, kökleri 1777'li yıllara kadar uzanan ve dört kuşaktır var olmaya devam eden Ali Muhittin Hacı Bekir Lokumları sahibinin de kendi çocukluk, çıraklık, kalfalık ve ustalık hikâyelerini anlatırken ne denli Ahilik kültürü ile harmanlanmış bir değerler sistemine sahip olduğu görülmektedir (Dil, 2016:55).

Bu açıdan bu çalışma da; günümüz esnaf ve sanatkarlarının, ahilik kültürüne ve ilkelerine bakış açısı ve hangi ahilik ilkelerinin hala yaşatıldığına ilişkin görüşleri hem nicel hem de nitel yöntem ile araştırılmaya çalışılmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ahilik Teşkilatı

Ahilik 1200’lü yıllarda asıl ismi Molla Nasiruddin Mahmud bin Ahmedel Horasanî olan Ahi Evran tarafından; Anadolu’da teşkilatlanmaya başlamıştır. İran’ın Batı Azerbaycan Eyaleti’nin Hoy kasabasında doğmuş olan Ahi Evran; hocası Şeyh Evhadeddin Kirmani ve Muhyiddin Arabî’den; tefsir, fıkıh, kelam, hadis ve tıp ilimleri tahsil etmiş ve Anadolu’nun birçok şehrinin gezerek halka vaaz ve nasihatlerde bulunmuştur. Hocasının ve halkın büyük sevgi ve saygısını kazanan Ahi Evran; hocası Şeyh Evhadeddin Kirmani’nin kızı Fatma Hatun ile evlenmiş ve hocasının ölümünden sonrada Konya’dan Kayseri’ye yerleşmiştir. Kayseri’de kendi asıl mesleği olan dericilikle uğraşırken, debbağların şeyhi olmuş, buradaki sanat erbapları arasında, birlik ve dayanışmayı, sanat edinmenin önemini, kimseye minnet etmeden yaşamanın gerekliliği gibi özellikleri yaygınlaştırarak ilk ahilik örgütünü kurmuştur. Esnaf ile arasında kurduğu sevgi bağı ile bu teşkilat kısa sürede büyük öneme sahip olmuştur. Eşi ve aynı zamanda hocasının emaneti Fatma Bacı’nın da kadınlar arasında kurduğu “Bacıyan-ı Rum Teşkilatı” ile de bu faaliyetler daha da desteklenir bir hal almıştır (Doğan, 2006: 6-7).

Her ne kadar ahilik teşkilatı Anadolu’da şekillenmiş olsa da; ahiliğin tohumları mutasavvıflarca atılmıştır. Zira ahilik tasavvufi bir kavram olan Fütüvvet’in Anadolu’laşmış halidir. Arapça olan Fütüvvet kelimesi; Feta kelimesinden türemiştir ve delikanlı, gözü pek, yiğit, eli açık, iyi huylu kişi anlamlarına gelmektedir. Ahi kavramında ise bilim adamları Türk kökenli olması ile Arapça kökenli olması şeklinde iki görüş öne sürmektedirler. Taş’ın Teascher’den aktardığı; “ahi” kelimesinin “uhuvve” şeklinin “futuva” kelimesi ile yakınlığını savunan görüşe göre; kelimenin kökeninin Arapça olduğu varsayılmaktadır (Taş, 2011:14,25). Ahi kelimesinin Türkçe kökenli olduğunu savunanlar ise; kelimenin kökünün; cömert, yiğit, eli açık anlamına gelen “aki” kelimesinden türediğini varsaymaktadırlar (Elkatmış ve Demirtaş, 2013: 721).

Her hâlükârda ahiliğin kelime olarak kökeni ne olursa olsun; Anadolu Selçuklu döneminde, Abbasilerle yakın ilişkiler içerisinde olan, ilime, sanata ve değerlere önem veren Türkler; Fütüvvet Teşkilatı’ndaki ilkeleri, ahlaki değerleri ve bu değerlerin bireye kazandırılma şeklini almış, harmanlamış ve Türk geleneklerine uygun hale getirmişlerdir. Fütüvvet Türk İslam kültürü ile sağladığı muazzam uyum sayesinde de Ahiliğe dönüşmüştür.

Ahilik kültüründe sosyal hayat ile meslek eğitimi iç içedir. Mesleklerde de hiyerarşi ve rütbelendirme son derece önemlidir. Mesleki hiyerarşi içinde temel olarak dört aşama vardır. Bunlar; yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık aşamalarıdır. Mesleki eğitim süreci çok erken yaşta başlamaktadır. Yamaklık dönemi en az 10 yaşındaki bir çocuğun ebeveyni tarafından bir meslek veya sanat öğrenmesi açısından bir

ustanın yanına verilmesi ile başlamaktadır. Yamaklık dönemi 2 yıl süren çocuk, iş yerinde mesleki eğitimini tamamlarken, zaviyelerde de dini, ahlaki ve sosyal eğitimini tamamlar ve buralarda aynı zamanda şiir, musiki, güzel yazı ve edebiyat öğrenmektedir. Yamaklık döneminden sonra süresi her mesleğe göre değişkenlik gösteren ama genelde 1001 gün süren çıraklık dönemi başlamaktadır. Bu dönemde zaviyelerde devam eden dersler; şehrin kadısı veya müderrisi gibi seçkin kişilerce verilmektedir. Sonraki süreç olan kalfalık dönemi her meslek için 3 yıl sürmektedir. Kalfalar, yamaklık ve çıraklık dönemlerinde aldıkları eğitime ilaveten kalfalık döneminde; at binmek, atıcılık ve spor gibi askeri bir eğitimden de geçirilmektedir. Tüm bu eğitimleri tamamlayan kalfalar son aşamada kendi sanatları ile ilgili hazırladıkları bir işi şeyhin veya ahi babanın başkanlığını yaptığı ustalar meclisine sunduktan ve yalnız başlarına yaptıkları bu iş kabul gördükten sonra ustalık derecesine yükseltilmektedirler (Ekinci, 2012:217-218).

1.2. Genel Ahilik İlkeleri

Ahilik ilkeleri kaynağını fütüvvetten aldığı ve tasavvuftan beslendiği için genel olarak tasavvufi gelenekteki kâmil insan olmaya rehberlik eden ilkelerle bezenmiştir. Anlaşıldığı üzere tasavvuf ve fütüvvet ile bu bağından dolayı Ahilik Teşkilatı, kural ve kaidelerini genel olarak Fütüvvetnamelerden almaktadır. Gerek İslam gerekse Türk- İslam toplumlarında birbirini tamamlayan ve birbiri ile örtüşen çokça Fütüvvetname yazılmıştır. Teşkilat içerisinde insan hayatının bütün görgü kurallarını içeren toplam 740 kaideden 124'ü tüm ahilere öğretilmesi gerekmektedir. Ahi birliklerinde bu kural ve kaideler öğrencilere anlayacakları şekilde ve sosyal hayatın her noktasına nüfuz edecek biçimde öğretilmektedir. Bu kaidelerden bazıları da aşağıdaki gibidir (Ekinci, 2012: 198-199);

Tablo 1. Ahilik İlkeleri

Güzel bir ahlaka sahip olmak ve iyi huylu olmak	Hem işinde hem de kendi hayatında doğru, dürüst ve güvenilir olmak	Sözünde ve sevgisinde durmak, vefalı olmak
Hizmet ederken ayırım yapmamak, tarafsız olmak	İyilik yaparken karşılıksız yapmak	Güler yüzlü ve tatlı dilli olmak
Kimsenin hata ve kusurunu yüzüne vurmamak	Arkadaşlığa ve dostluğa önem vermek	Kötülük yapan kimselere iyilikle muamele etmek
Mütevazı olmak	Hiç kimseyi azarlamamak	Anneye babaya hürmetli olmak

Dedikodu yapmamak	Komşularını gözetmek onlara iyilikte bulunmak	İnsanlara hizmete edip onların işlerini görürken güler yüzlü, içten ve samimi olmak
Başkasının malına ihanet etmemek	Sabırlı olmak	Cömert ve ikram sahibi olmak
Öfke kontrolüne sahip olmak	Suçlu kimselere yumuşak muamele etmek	Kendisine verilen sırrı saklamak
Kendisine gelmeyeceğine de gitmek, akraba, eş dost ziyaretini ihmal etmemek	İçeride dışarı bir olmak, riyakâr/ikiyüzlü olmamak	Kötü söz söylememek
Hizmetindekileri, çalışanları ve himayesi altındakileri koruyup gözetmek		

Kaynak: Ekinci, 2012: 198-199

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Problemi, Amacı ve Önemi

Özellikle son yıllarda, işletmelerinin küreselleşen sermaye piyasasında var oluşlarını sürdürebilmeleri için daha fazla avantajlı duruma sahip olmaları gerekmektedir. Bu avantajlı durumlardan en önemlileri de sektörel alanda kurdukları güven mekanizmaları, sahip oldukları imaj ve itibarlarıdır. Hemen her işletme için en önemli sorun rakiplerinden farklı olumlu özelliklere sahip olma ihtiyacı içinde olmalarıdır. Kurumun görünmeyen sermayesi olan imaj ve itibarın işletme paydaşlarının özellikle de müşterilerin gözünde olumlu bir değer oluşturmuş olması işletme için rekabet avantajı sağlamış oldukları anlamına gelmektedir. Ekonomik ve ticari bir ahlak geleneği sunmanın ötesine geçip toplumun tamamına sirayet etmiş ve sosyal alanda da etkin olmuş, çağının ötesine sesini duyurabilmiş Ahilik Teşkilatının genel ilkeleri bu anlamda her işletmenin özlemine çektiği değerlerin tamamını kendi içinde cem etmiş bir teşkilattır. Bireyler arasında yazılı olmayan ama adeta sessiz bir anlaşma varmışçasına hümanizmin ve ahlakiliğin en üst düzeyde yaşatıldığı bu ilkelerin günden güne yozlaşmış olması işletmelerin ve toplumun genel olarak muzdarip olduğu sosyal sorunlardan biridir.

Bu çalışmanın amacı; günümüz esnaf ve sanatkârları arasında; ahilik ilkelerinin hangilerinin hala yaşatıldığına tespit edilmesi ile esnaf ve sanatkârların bürokrasi

basamağında işletmelere hâkim bürokratların bu ilkelere ve ahilik kültürüne ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırma hem nitel hem de nicel çalışma yöntemini bir arada kullanması açısından literatürdeki kısıtlı sayıdaki çalışmadan biri olmaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma yöntemsel boyutta üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konu ile ilgili literatür taraması yapılarak elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ile kavramsal alanlara ışık tutulmuştur. Bu kısımda konu ile alakalı bilimsel kitaplar, yerli ve yabancı bilimsel makaleler, tezler ve dökümanlar incelenmiştir.

İkinci bölümde uygulama alanının nicel kısmı için anket yönteminden yararlanılmıştır. Esnaf ve sanatkârlar arasında hangi ahilik ilkelerin yaşatıldığına tespit için soru formu ile nicel alan oluşturulmuştur. Bu anlamda; günümüz esnaf ve sanatkârları arasında hala yaşatılan ahilik ilkeleri tespit edilmeye çalışılmış ve anket yöntemi ile veriler sayısallaştırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, uygulamanın nitel alanı için yarı yapılandırılmış görüşme tekniklerinden mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakat tekniği ile bürokratik açıdan esnaf ve sanatkârlar arasında yaşatılan ahilik ilkeleri ve ahilik kültürüne bakış açısı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda; Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü Ahilik ve Şura Daire Başkanı ve başkanlık bünyesindeki uzmanlarla, Ankara Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü Ahilik Şube Müdürü ile ve Sivil Toplum Kuruluşu ayağında da Ahilik Vakfı Genel Muhasibi ile; Ankara Esnaf ve Sanatkârlar Odalar Birliği'nden (ANKESOB) "Ahi Baba" misyonunu da devam ettiren yönetim kurulu üyeleri ile mülakat yapılmıştır.

2.3. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Ankara'da yer alan esnaf/ sanatkâr oluşturmaktadır. Örneklem seçimi için Ankara Saman Pazarı esnafı içerisinde kolayda örnekleme ile hizmet veren 52 iş yerindeki gönüllü 68 esnaf/ sanatkâr seçilmiştir. Hazırlanan anketler örneklem grubunda yer alan tüm esnaf/ sanatkâr'a dağıtılmıştır. Anketlerden 5 tanesi genel kriterlere uygun olmadığı ve yarım cevaplandırıldığı için değerlendirme dışı bırakılmış çalışma ve %99 güvenilirlik ve %5 hata payı ile 63 anket analiz edilerek tamamlanmıştır.

Nitel alan çalışması için yapılan görüşme tekniğinde ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığında 1 Daire Başkanı ve 1 Uzman ile Ankara Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğünden Ahilik ile ilgili bir Şube Müdürü ile son olarak Ankara Esnaf ve Sanatkârlar Odalar Birliği'nden (ANKESOB) iki Yönetim Kurulu üyesi ile görüşülmüştür. Bu anlamda; ahiliğin hem bürokrasi basamağında merkez ve taşra teşkilat ile hem de sivil toplum kuruluşu basamağında toplamda 5 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile mülakat yapılmıştır.

2.4. Veri Toplama Yöntemi ve Süreci

2.4.1. Nicel Araştırma Desenine İlişkin Veriler

Araştırma kapsamında nicel yöntemlerden biri olan anket (survey) tekniği kullanılmıştır. Hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılarla ilgili meslek, iş deneyimi, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve medeni durum gibi demografik bilgiler, ikinci bölümde ise genel ahilik ilkelerini kapsayan ve 5'li likert ölçeğinde tanımlanan 31 önerme bulunmaktadır. Anket soruları Aydemir ve Ateş (2011)'in çalışmasından alınmıştır. Önermelerde katılımcıların görüşleri "5:Mükemmel", "4:İyi", "3:Orta", "2:Kötü", "1:Çok Kötü" aralığında puanlamaya tabi tutulmuştur. Anketlerin tarafsız yanıtlanması için her esnafın diğerlerini değerlendirmeleri talep edilmiştir. Anketler daha sonra SPSS programında %99 güvenilirlik ve %5 hata payı ile analiz edilip yorumlanmıştır. Anketin güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) 0,943 olarak hesaplanmıştır.

2.4.2. Nitel Araştırma Desenine İlişkin Veriler

Nitel yöntem olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği olan mülakat seçilmiştir. Mülakat katılımcılarla yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Görüşmede katılımcılara ahilik ilkelerine genel bakışın değerlendirmesine ilişkin görüşlerin tespit edilebileceği 8 soru sorulmuştur. Bu sorular 6 alt başlık altında incelenmiştir. Yapılan mülakat sonrası sorulara verilen yanıtlar objektif olarak değerlendirilmiş ve nicel çalışmadaki anketlerle de karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Nicel araştırma yöntemlerinde olduğu gibi nitel yöntemlerde de geçerliliğin ve güvenilirliğin sağlanması önemlidir. Bu araştırma geçerlilik ve güvenilirlik için Merriam (2018:200-221)'in ifade ettiği ölçütler kullanılmıştır. İç geçerlilik için araştırma verileri söz konusu araştırmanın yazarları tarafından öncelikle birbirinden bağımsız olarak yorumlanmıştır. Daha sonra elde edilen bulgular karşılaştırılmış ve konuyla ilgili diğer akademisyenlerden ve uzmanlardan görüş alınarak raporlanmıştır. Araştırmanın dış geçerliliğinde ise azami çeşitlilik stratejisi kullanılmıştır. Bunun için araştırmaya konu olan kavram ile ilgili çeşitlilik ve farklılık sağlanmış ve farklı örneklem grupları ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın güvenilirlik analizi için Merriam (2018)'in güvenilirlik analizi stratejilerinden uzman incelemesi ve denetleme tekniği kullanılmıştır. Veriler toplanırken ve yorumlanırken uzman görüşü alınmış, araştırmanın nasıl gerçekleştirildiği ve bulgulara nasıl ulaşıldığı açık ve detaylı bir biçimde verilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışma nicel ve nitel boyutu açısından iki aşamada analiz edilmiştir. Birinci aşamada nicel çalışma sonucu ulaşılan anket sonuçları incelenmiş ve esnaf ve sanatkârlar arasında ahilik ilklerinin hangilerinin hangi yoğunlukta yaşatılmakta olduğu analiz edilmiştir. İkinci boyutta ise nitel çalışmanın görüşme bulguları analiz edilmiş ve nicel bulgularla nitel bulgular karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

3.1 ANKET VERİLERİNİN NİCEL ANALİZİ

A. Demografik Özellikler

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri tablo 2 de gösterilmiştir.

Tablo 2. Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde (%)
<i>Cinsiyet</i>	Kadın	11	17,5
	Erkek	52	82,5
	Toplam	63	100
<i>Yaş</i>	21-25 yaş arası	4	6,3
	26-30 yaş arası	11	17,5
	36-40 yaş arası	7	11,1
	41-45 yaş arası	10	15,9
	45+ yaş ve üstü	31	49,2
	Toplam	63	100
<i>Eğitim Durumu</i>	İlköğretim	10	15,9
	Lise ve dengi okullar	41	65,1
	Üniversite	9	14,3
	Lisansüstü	3	4,8
	Toplam	63	100
<i>Medeni Hal</i>	Evli	55	87,3
	Bekâr	8	12,7
	Toplam	63	100

Görev	Sahip	23	36,5
	Usta	21	33,3
	Kalfa	19	30,2
	Toplam	63	100
İş Deneyimi	3-4 yıl arası	4	6,3
	7-8 yıl arası	4	6,3
	9-10 yıl arası	17	27,0
	15 yıl ve üzeri	38	60,3
	Toplam	63	100
Meslek	Bakır ustası	17	27,0
	Gümüş Ustası	17	27,0
	Kalaycı	13	20,6
	Kuyumcu	7	11,1
	Hat ustası	4	6,3
	Mefruşat	5	7,9
	Toplam	63	100

Katılımcıların %17,5'i kadın, buna karşılık %82,5'i erkektir. Yaş gruplarına baktığımızda 45 yaş ve **üstü** katılımcıların daha fazla olduğunu (%49) söyleyebiliriz. Ağırlıklı olarak lise mezunu (%65'i) ve evli bireyler (% 87) araştırmaya katılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin %36'sı işletme sahibi, %33'ü usta ve %30'u kalfa olarak görev yapmaktadır. %60'ı 15 yıl ve üzeri iş deneyimine sahiptir. Katılımcıların mesleklerine bakacak olursak; %27'si bakır ustası, %27'si gümüş ustası, %20,6'sı kalaycı, %11,1'i kuyumcu, %6,3'ü hat ustası ve %7,9'u mefruşatçıdır (tablo 2).

B. Anket Sorularına İlişkin Bulgular

Anket çalışmasına katılan bireylere “*Bulduğunuz bölgenin esnafını 5 üzerinden değerlendirecek olursanız, aşağıdaki davranışlar açısından onlara ortalama kaç puan verirdiniz?*” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve 31 maddelik önermeleri 1: Çok kötü, 2: Kötü, 3: Orta, 4: İyi ve 5: Çok iyi şeklinde değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen veriler ışığında tablo 3, tablo 4, tablo 5, tablo 6 ve tablo 7 oluşturulmuştur.

Tablo 3. Çalışanlarla İlişkilere Yönelik Ahilik İlkeleri Görüşleri

Çalışanlarla ilişkiler	Puan	Frekans	Yüzde (%)	Ortalama	Std.sapma
<i>1.Yeni usta, kalfa ve çıraklar yetiştirme</i>	Çok kötü	40	63,5	1,76	1,131
	Kötü	4	6,3		
	Orta	16	25,4		
	İyi	0	0		
	Çok İyi	3	4,8		
	Toplam	63	100		
<i>2.Çalışanlara sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı sunma</i>	Çok kötü	12	19,0	2,90	1,222
	Kötü	7	11,1		
	Orta	26	41,3		
	İyi	11	17,5		
	Çok İyi	7	11,1		
	Toplam	63	100		
<i>3.Çalışanlara “alın terinin” karşılığını verme</i>	Çok kötü	11	17,5	3,17	1,420
	Kötü	12	19,0		
	Orta	8	12,7		
	İyi	19	30,2		
	Çok İyi	13	20,6		
	Toplam	63	100		
<i>4.Sigortalı işçi çalıştırma</i>	Çok kötü	6	9,5	3,33	1,282
	Kötü	13	20,6		
	Orta	11	17,5		
	İyi	20	31,7		
	Çok İyi	13	20,6		
	Toplam	63	100		

Katılımcılar yeni usta, kalfa ve çırak yetiştirme konusunda buldukları bölgenin esnaflarının kötü (ort:1,76) olduğunu düşünmektedirler. Nitekim, katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%63’ü) bu soruya çok kötü cevabını vermiştir. Çalışanlara sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı sunma konusunda orta yani ne iyi ne kötü (ort:2,90) bir durumda olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, çalışanlara “alın terinin” karşılığını verme konusunda daha ılımlı bir görüş bildirmişler, diğer esnafların bu konuda ne iyi ne kötü (ort:3,17) olduklarını söylemişlerdir. Sigortalı işçi çalıştırma konusunda ise yine orta düzeyde bir davranış (ort:3,33) sergilediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4. Müşterilerle İlişkilere Yönelik Ahilik İlkeleri Görüşleri

Müşterilerle ilişkiler	Puan	Frekans	Yüzde (%)	Ortalama	Std.sapma
1. Müşterilere Kaliteli Mal ve Hizmet Sunma	Çok kötü	6	9,5	3,57	1,131
	Kötü	0	0		
	Orta	23	36,5		
	İyi	20	31,7		
	Çok İyi	14	22,2		
	Toplam	63	100,0		
2. Müşterilerden Adil Fiyat Talep Etme	Çok kötü	6	9,5	3,68	1,215
	Kötü	0	0		
	Orta	23	36,5		
	İyi	13	20,6		
	Çok İyi	21	33,3		
	Toplam	63	100,0		
3. Müşterilere Verdikleri Sözleri Tutma ve İşlerini Zamanında Teslim Etme	Çok kötü	3	4,8	3,95	1,022
	Kötü	1	1,6		
	Orta	13	20,6		
	İyi	25	39,7		
	Çok İyi	21	33,3		
	Toplam	63	100,0		
4. Yaptıkları İşin Arkasında Durma	Çok kötü	6	9,5	3,65	1,220
	Kötü	0	0		
	Orta	25	39,7		
	İyi	11	17,5		
	Çok İyi	21	33,3		
	Toplam	63	100,0		

Katılımcıların müşterilerin kaliteli mal ve hizmet sunma konusunda ki genel görüşü iyiye yakın (ort:3,57) düzeyindedir. Bu konuda sadece katılımcıların %9,5'i çok kötü cevabını vermiştir. Katılımcılar, müşterilerden adil fiyat talep etme sorusuna ise yine benzer cevapları vermişlerdir (ort:3,68). Katılımcıların %36,5'i diğer esnafların müşterilerden adil fiyat talep etme konusunda ne iyi ne kötü olduklarını belirtirken, %33,3'ü bu konuda çok iyi olduklarını söylemişlerdir.

Müşterilere verdikleri sözleri tutma ve işlerini zamanında teslim etme konusunda büyük bir çoğunluk iyi (%39,7) ve çok iyi (33,3) cevaplarını vermişlerdir. Yaptık-

ları için arkasında durma konusunda ise katılımcıların görüşü iyiye yakın (ort:3,65) olduğu yönündedir.

Tablo 5. Komşu Esnafla İlişkilere Yönelik Ahilik İlkeleri Görüşleri

Komşu esnafla ilişkiler	Puan	Frekans	Yüzde (%)	Ortalama	Std.sapma
1. Komşu esnaflara yaptırıldıkları işlerin ve satın aldıkları ürünlerin (yedek parça vb.) parasını zamanında ödeme	Çok kötü	8	12,7	3,30	1,186
	Kötü	6	9,5		
	Orta	15	23,8		
	İyi	27	42,9		
	Çok İyi	7	11,1		
	Toplam	63	100,0		
2. Diğer esnaflara verdikleri sözleri tutma	Çok kötü	4	6,3	3,60	1,171
	Kötü	6	9,5		
	Orta	18	28,6		
	İyi	18	28,6		
	Çok İyi	17	27,0		
	Toplam	63	100,0		
3. Diğer esnaflara müşteri gönderme	Çok kötü	20	31,7	2,44	1,329
	Kötü	15	23,8		
	Orta	15	23,8		
	İyi	6	9,5		
	Çok İyi	7	11,1		
	Toplam	63	100,0		
4. Diğer esnaflara selam verme, onların selamını alma; hal-hatır sorma	Çok kötü	6	9,5	4,19	1,202
	Kötü	0	0		
	Orta	4	6,3		
	İyi	19	30,2		
	Çok İyi	34	54,0		
	Toplam	63	100,0		

5.Komşu esnafların arkasından iyi konuşma, onların işlerini ve ustalıklarını takdir etme	Çok kötü	7	11,1	3,39	1,251
	Kötü	7	11,1		
	Orta	16	25,4		
	İyi	20	31,7		
	Çok İyi	13	20,6		
	Toplam	63	100,0		
6.Sanayi sitesi ile ilgili konularda biraraya gelme / birlikte hareket etme	Çok kötü	14	22,2	2,96	1,355
	Kötü	8	12,7		
	Orta	15	23,8		
	İyi	18	28,6		
	Çok İyi	8	12,7		
	Toplam	63	100,0		
7.Komşu esnafların düğün, nişan, yemek davetlerine katılma	Çok kötü	3	4,8	4,20	1,080
	Kötü	3	4,8		
	Orta	4	6,3		
	İyi	21	33,3		
	Çok İyi	32	50,8		
	Toplam	63	100,0		
8.Hasta veya kaza yapan esnafa geçmiş olsuna gitme; cenazesine katılma vb	Çok kötü	6	9,5	4,33	1,177
	Kötü	0	0		
	Orta	0	0		
	İyi	18	28,6		
	Çok İyi	39	61,9		
	Toplam	63	100,0		
9.Komşu esnaflara ödünç alet – edevat vb. verip alma	Çok kötü	5	7,9	3,71	1,407
	Kötü	12	19,0		
	Orta	7	11,1		
	İyi	11	17,5		
	Çok İyi	28	44,4		
	Toplam	63	100,0		
10.Komşu esnaflara gerektiğinde borç para verme	Çok kötü	23	36,5	3,03	1,759
	Kötü	5	7,9		
	Orta	3	4,8		
	İyi	11	17,5		
	Çok İyi	21	33,3		
	Toplam	63	100,0		

Katılımcılar komşu esnafla ilişkilere yönelik ahilik ilkeleri görüşlerini içeren sorulardan biri olan komşu esnaflara yaptıkları işlerin ve satın aldıkları ürünlerin (yedek parça vb.) parasını zamanında ödeme konusunda orta düzeyde yani ne iyi ne kötü (ort: 3,30) olduklarını söylemişlerdir. Diğer esnaflara verdikleri sözleri tutma (ort: 3,60) ve komşu esnaflara ödünç alet – edevat vb. verip alma (ort: 3,71) konusunda katılımcıların görüşü iyiye yakın şekilde olmuştur. Komşu esnafların arkasından iyi konuşma, onların işlerini ve ustalıklarını takdir etme (ort: 3,39), sanayi sitesi ile ilgili konularda bir araya gelme / birlikte hareket etme (ort: 2,96) ve komşu esnaflara gerektiğinde borç para verme (ort: 3,03) konusunda ise diğer esnafların ne iyi ne kötü durumda olduklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılar, komşu esnafla ilişkilere yönelik ahilik ilkeleri görüşlerini içeren sorulardan biri olan diğer esnaflara müşteri gönderme (ort: 2,44) konusunda diğer esnafların kötü olduklarını düşünmektedirler. Nitekim katılımcıların %31,7'si diğer esnafların kendilerine müşteri gönderme konusunda çok kötü olduklarını belirtmişlerdir.

Bu bölümdeki en yüksek puana sahip cevapları ise diğer esnaflara selam verme, onların selamını alma; hal-hatır sorma (ort: 4,19) , komşu esnafların düğün, nişan, yemek davetlerine katılma (ort: 4,20) ve hasta veya kaza yapan esnafa geçmiş ol-suna gitme; cenazesine katılma vb (ort: 4,33) soruları almıştır. Katılımcıların çoğu gelenek ve göreneklerimizde de önemli yer edinen selam alma-verme, düğün, nişan gibi önemli organizasyonlara katılma ve geçmiş olsun ve başsağlığı gibi ziyaretlerde bulunma davranışlarının sürdürüldüğü sözlü olarak söylemişlerdir.

Tablo 6. Genel Görünüm ve Davranışlara Yönelik Ahilik İlkeleri Görüşleri

Müşterilerle ilişkiler	Puan	Frekans	Yüzde (%)	Ortalama	Std.sapma
1. Giyim-kuşamlarına, saç ve sakal traşlarına özen gösterme	Çok kötü	3	4,8	3,66	1,047
	Kötü	4	6,3		
	Orta	18	28,6		
	İyi	24	38,1		
	Çok İyi	14	22,2		
	Toplam	63	100,0		
2. Kendi aralarında, çalışanlarla ve müşterilerle küfürsüz ve düzgün konuşma	Çok kötü	12	19,0	3,46	1,457
	Kötü	4	6,3		
	Orta	8	12,7		
	İyi	21	33,3		
	Çok İyi	18	28,6		
	Toplam	63	100,0		

3. İşyerini “ekmek teknesi” olarak görme	Çok kötü	3	4,8	4,19	1,133
	Kötü	4	6,3		
	Orta	5	7,9		
	İyi	17	27,0		
	Çok İyi	34	54,0		
	Toplam	63	100,0		
4. İşyerini “besmele” ile açma	Çok kötü	3	4,8	4,26	1,247
	Kötü	8	12,7		
	Orta	0	0		
	İyi	10	15,9		
	Çok İyi	42	66,7		
	Toplam	63	100,0		
5. “Helal rızık” kazanmaya özen gösterme	Çok kötü	3	4,8	4,03	1,331
	Kötü	12	19,0		
	Orta	0	0		
	İyi	13	20,6		
	Çok İyi	35	55,6		
	Toplam	63	100,0		
6. Çalışmayı ibadet olarak görme	Çok kötü	3	4,8	3,79	1,284
	Kötü	13	20,6		
	Orta	2	3,2		
	İyi	21	33,3		
	Çok İyi	24	38,1		
	Toplam	63	100,0		

Katılımcılar genel görünüm ve davranışlara yönelik ahilik ilkeleri görüşlerine ait sorulara diğer alt başlıklara nazaran daha fazla puan vermişlerdir. Giyim-kuşamlarına, saç ve sakal tıraşlarına özen gösterme (ort: 3,66) , kendi aralarında, çalışanlarla ve müşterilerle küfürsüz ve düzgün konuşma (ort: 3,46) ve çalışmayı ibadet olarak görme (ort: 3,79) konusunda iyiye yakın olduklarını belirtmişlerdir.

Bu grubun en yüksek puanı ise işyerini “besmele” ile açma (ort: 4,26) sorusu almıştır. Katılımcıların %66’sı esnafların işyerlerini besleme ile açtıklarını söylemiştir. Sırasıyla İşyerini “ekmek teknesi” olarak görme (ort: 4,19) ve “Helal rızık” kazanmaya özen gösterme (ort: 4,03) soruları da katılımcılar tarafından yüksek puanlar almıştır.

Tablo 6. Mesleki Gelişme ve Çevre Konusundaki Düşüncelerine Yönelik Ahilik İlkeleri Görüşleri

Müşterilerle ilişkiler	Puan	Frekans	Yüzde (%)	Ortalama	Std.sapma
<i>1. Kendilerini mesleklerinde geliştirme ve yenilikleri takip etme</i>	Çok kötü	7	11,1	3,25	1,390
	Kötü	13	20,6		
	Orta	20	31,7		
	İyi	3	4,8		
	Çok İyi	20	31,7		
	Toplam	63	100,0		
<i>2. Mesleğin saygınlığını koruma ve geliştirme</i>	Çok kötü	7	11,1	3,34	1,309
	Kötü	8	12,7		
	Orta	21	33,3		
	İyi	10	15,9		
	Çok İyi	17	27,0		
	Toplam	63	100,0		
<i>3. Vergilerini, harçlarını, aidatlarını vb. zamanında ve dürüst bir şekilde ödeme</i>	Çok kötü	7	11,1	3,23	1,227
	Kötü	4	6,3		
	Orta	35	55,6		
	İyi	1	1,6		
	Çok İyi	16	25,4		
	Toplam	63	100,0		
<i>4. Fakirlere, öğrencilere burs vb. yardımlar yapma</i>	Çok kötü	11	17,5	3,06	1,242
	Kötü	2	3,2		
	Orta	33	52,4		
	İyi	6	9,5		
	Çok İyi	11	17,5		
	Toplam	63	100,0		
<i>5. Kentin sağlık, eğitim ve kültür gibi ihtiyaçlarına maddi ve manevi destek verme</i>	Çok kötü	19	30,2	2,44	1,215
	Kötü	13	20,6		
	Orta	18	28,6		
	İyi	10	15,9		
	Çok İyi	3	4,8		
	Toplam	63	100,0		

6. Atık yağ, talaş vb. çöplerini dikkatlice yok etme ve siteyi temiz tutma	Çok kötü	3	4,8	3,46	1,202
	Kötü	12	19,0		
	Orta	17	27,0		
	İyi	15	23,8		
	Çok İyi	16	25,4		
	Toplam	63	100,0		

Katılımcıların, mesleki gelişme ve çevre konusundaki düşüncelerine yönelik ahilik ilkeleri görüşlerine baktığımızda; kendilerini mesleklerinde geliştirme ve yenilikleri takip etme konusunda (ort: 3,25), mesleğin saygınlığını koruma ve geliştirme konusunda (ort: 3,34), vergilerini, harçlarını, aidatlarını vb. zamanında ve dürüst bir şekilde ödeme konusunda (ort: 3,34), fakirlere, öğrencilere burs vb. yardımlar yapma konusunda (ort: 3,06) ve atık yağ, talaş vb. çöplerini dikkatlice yok etme ve siteyi temiz tutma konusunda (ort: 3,46) diğer esnafların orta düzeyde (ne iyi ne kötü) davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir.

Kentin sağlık, eğitim ve kültür gibi ihtiyaçlarına maddi ve manevi destek verme sorusuna ise katılımcıların %30'u çok kötü yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya baktığımızda katılımcıların diğer esnafların kentin sağlık, eğitim ve kültür gibi ihtiyaçlarına maddi ve manevi destek verme konusunda kötü (ort: 2,44) olduklarını düşündüklerini söyleyebiliriz.

3.2. NİTEL ANALİZ

Araştırmada nitel araştırma deseni çerçevesinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Ahilik ve Şura Daire Başkanlığı'ndan uzman (K-1) ve daire başkanı (K-2), Ankara Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğünden Ahilik ile ilgili şube müdürü (K-3) ve Ankara Esnaf ve Sanatkar Odalar Birliği'nden Yönetim Kurulu aynı zamanda Ahilik Vakfı üyelerinden (K-4, K-5) oluşan 5 kişi ile yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılara görüşmeler sırasında aşağıda yer alan sorular yöneltilmiştir;

Görüşme Soruları

1. Günümüz ahlak felsefesine de ışık tutan yüzyıllık evrenselliği ile Ahilik kültürü ve ilkelerine sizin bürokrasi basamağından genel bakış açınız nedir?
2. Ankara'da ki Esnaf ve Sanatkarlar arasında sizce Ahilik ilkeleri hala yaşatılmakta mıdır?
3. Günümüz Esnaf ve Sanatkarlar arasında Ahilik kültürünün özellikle hangi ilkeleri yaşatılmaktadır?

4. Ahilik kültüründe eğitim ve gelişimi destekleyen ve bilimsellikle örtüşen ilkeler bulunmakta mıdır?
5. Sizce Ahilik Kültürünün İşletme imaj ve itibarına etkisi var mıdır? Varsa bunlar neler olabilir
6. Sizce Esnaf ve Sanatkârlar arasında yaşatılan ahilik ilkeleri rekabet avantajı sağlamakta mıdır? Sağlamakta ise bunlar hangi ilkelerdir?
7. Esnaf ve Sanatkârlar arasında Ahilik kültürü yaşatılması için neler yapılabilir?
8. Esnaf ve Sanatkârlar arasında Ahilik kültürünün yaşatılmasının toplumun geneline katkıları neler olabilir?

A. Ahilik Kültürü ve İlkelerine Genel Bakış Açısı

Katılımcılara ahilik kültürü ve ilkelerine bürokrasi basamağından genel bakışları sorulmuştur. Katılımcıların geneli ahiliğin yaşamın her alanında karşılık bulduğunu konusunda hemfikirdir. K-1 bu konuda şunları söylemiştir; “*Ahilik bir yaşam tarzıdır. Toplumun her kesimine sirayet eden yapısı ile ahlak ve maneviyat desendir. Sadece ticari ve ekonomik bir alanla sınırlı değil milletin her bir bireyi için geçmişten geleceğe uzanacak manevi bir iptir.*” (K-1). K-3 ise ahiliğin bir değer olduğunu belirtmiş, ve şunları ifade etmiştir; “*Ahiliğin temel kuralı alın teriyle geçinmektir. Yardımlaşma ve toplum düzenini koruma yine ahiliğin ilkeleri arasında yer almaktadır. Ahiler, satın alma iş ve işlemlerinde birlikte hareket etmişler, kazançlarının bir kısmını bölüşmüşlerdir. Bozuk, hileli mal satmazlar, fiyatları beraber belirlerler. Mesleğin kurallarına uymayanlar yalnızca teşkilattan çıkarılmakla kalmaz, mesleklerini buldukları bölgede bir daha yapamazlar. Kısaca; Ahilik bir değerdir.*” (K-3).

Ahilik Vakfı genel muhasibi (K-4) ahilik ilkelerinin ve geleneklerinin sürdürülmesi için üzerlerine düşeni yapmaya çalıştıklarını ve esnafın aralarındaki gönül bağıni artıracak faaliyetlerde bulduklarını belirtmiş ve şöyle devam etmiştir; “*.....Ticari anlamda ekonomik ahlakın var olabilmesinin temel şartlarından ahilik ilkelerinin yaşatılması. Ahilik özünde; yalnızca Türk İslam Dünyası için değil tüm dünya için çözüm olacak kaideler barındırmaktadır. Bu ilkelerin genelinin tüm dünya ticaret platformunda yaygın hale getirilmesi daha güvenilir bir dünya için önem arz etmektedir.*” (K-4).

B. Yaşatılan Ahilik İlkeleri

Ankara’da ki Esnaf ve Sanatkârlar arasında sizce Ahilik ilkeleri hala yaşatılmakta mıdır? Sorusuna katılımcıların tümü kısmen de olsa evet cevabını vermiştir.

Örneğin K-1'in bu konudaki görüşü şu şekildedir. “*Bazıları zamanla günümüz modern dünyasında ve ekonomik mücadele içerisinde asimile olurken bazıları tabii ki hala yaşatılmaktadır*” (K-1). K-4’de benzer şekilde cevap vermiş, ahilik ilkelerinin çoğunun yaşatılmaya çalışıldığını söylemiştir; “*Tabii olarak hepsi yaşatılmaktadır, her kurala muazzam bir şekilde uyuluyordur diyemeyiz. Fakat esnafımızda hala milli ve manevi değerler yüksek düzeyde olduğu için yaşatılan ilkeler vardır*” (K-4).

Ahilik teşkilatının çok yönlü olduğuna vurgu yapan ANKESOB (Ankara Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliği) yönetim kurulu üyesi olan K-5, ahiliğin hem mesleğe ve sanata yönelik olduğundan, hem de toplumsal anlamda yarattığı katkıdan bahsetmiş ve şunları söylemiştir; “*Ahilik teşkilatı, bireylere hem bir mesleği ve onun inceliklerini hem de bir sanatı öğretirken diğer taraftan toplum hayatını düzenleyen kuralları benimseterek, onların kendi emekleriyle kazançlarını onurlu, ahlaklı ve erdemli yaşamalarını sağlayan bir teşkilattır. Günümüzde de Ankaralı esnaf ve sanatkarlar aynı ilkeleri yaşatmaya çalışmaktadırlar.*” (K-5).

Katılımcılara Esnaf ve Sanatkarlar arasında Ahilik kültürünün özellikle hangi ilkeleri yaşatılmaktadır? sorusu yöneltilmiş ve verilen cevaplar şunlar olmuştur; *besmele ile dükkân açma* (K-1, K-2, K-4), *helal kazanç sağlama* (K-1, K-2, K-4), *aza kanaat etmek, çoğa şükretmek ve dağıtmak* (K-2), *hakkı söylemek ve hakkı söylemekten korkmamak* (K-2), *içi-dışı, özü-sözü bir olmak* (K-2, K-3), **örf, adet ve törelere uymak** (K-2), *yardımlaşma ve dayanışma* (K-3, K-4, K-5), *uzmanlaşmaya saygı* (K-5), *usta-çırak ilişkisi* (K-5).

C. Ahilik İlkelerinin Eğitime ve Gelişime Katkısı

Ahilik, çalışma ahlakı anlayışını yansıttasının yanında aynı zamanda önemli ve yaygın bir eğitim kurumudur. Benimsediği eğitim sistemi bireylerin daha iyi bir insan olmasını amaçlamakla birlikte çalışma hayatında nasıl davranması gerektiği ve nasıl iş yapması gerektiğini akıl, ahlak ve bilim çerçevesinde öğretir. Bu amaçla katılımcılara ahilik kültüründe eğitim ve gelişimi destekleyen ve bilimsellikle örtüşen ilkeler olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların birçoğu ahilik kültüründe **ömür boyu süren** eğitim ve gelişimin desteklediği, çıraklık okulları ve usta-çırak geleneğinin ise bu durumun kanıtı olduğunu belirtmişlerdir (K-1, K-3, K-4, K-5).

Ahilik kültüründe bireylerin eğitim ve gelişiminde bilimsellik ön plandadır. Bilim ve çalışmanın önemine değinen K-2 konuyla ilgili şunları söylemiştir. “*Ahi Evran hayatı boyunca pozitif bilimlerde araştırmalar yapıp bilime oldukça fazla önem vermiştir. Bu kapsamda “Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir, akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir” sözü ahilik felsefesinde bilimin ve çalışmanın ne kadar önemli olduğunun en büyük göstergesidir.*” (K-2). K-4 ise benzer görüşleri paylaşmış ve Ahiliğin her kuralı her kaidesinin gelişimi desteklediği için bilimsel olduğunu söylemiştir.

Ahiliğin, Anadolu'ya gelen Müslüman esnaf ve sanatkârını korumak için kurulmuş bir esnaf/sanatkâr teşkilatı olduğunu düşünen K-5, özellikle gençlere güzel ahlak ve meslek öğretmesinin yanı sıra aklın bilim/ilime teslim edilmesinin gerekliliği üzerinde durduğunu söylemiştir. Konuyla ilgili ayrıca şunları söylemiştir; *Günümüzde en çok konuşulan/kullanılan kelimelerden biri olan "TKY"(Toplam Kalite Yönetimi)700 yıl önceden ahiler tarafından uygulanan, üretimde kalite aranmasının, üretimi kaliteye bağlamanın günümüzdeki izdüşümüdür. Diğer önemli konuşulan/kullanılan kelimelerden biri olan "Müşteri Memnuniyetidir."....., Ahilik sistemi bunu 700 yıl önce ele almış ve bununla birlikte işyeri açmayı belli bir yeterlilik ve düzene bağlamıştır. Günümüzde ise işyeri açmaya yönelik değişik mevzuat düzenlemeleri yapılmaktadır.700 yıl önce işyeri açacaklara esnaf yardım sandığından destek veren anlayış, günümüz Esnaf ve Sanatkâr Kredi ve Kefalet Kooperatiflerinin kurulmasını sağlamıştır. Çalışanların hak ve hakları korunarak, esnaf ve sanatkârlar arasında çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi oluşturulmuştur. Bugünkü manası ile sendikacılık sistemi uygulanmıştır. Esnaf ve sanatkârların dini ve mesleki yönden yetiştirilmesini esas aldığından bir yaygın eğitim kurumu gibi çalışmışlar, günümüz halk ve çıraklık eğitim merkezlerinin işlevlerini görmüşlerdir. Günümüzde en çok itibar edilen yaşam boyu öğrenme kavramını, döneminde uygulayan bir teşkilat olmuştur. Günümüzde Avrupa Birliği üyelik süreci ile ilgili olarak önümüze gelen ticari normlar ve standartlar yaklaşımı da, geçmişten günümüze gelen Ahilik kültürümüzün bir parçasıdır." (K-3).*

D. Ahilik Kültürünün İşletmelere Yansıması

Günümüzde bir işletme için imaj ve itibar her şeydir. İşletmelerin hem iç çevrede hem de dış çevrede iyi bir imaj ve itibar sahibi olması rekabetçi pozisyonlarında ve örgüt başarısında gerekli görülmektedir. Bu amaçla katılımcılara öncelikle ahilik kültürünün *işletme imaj ve itibarına* etkisine yönelik soru sorulmuştur.

Tüm katılımcılar ahilik ilke ve değerlerinin işletmelerin imajına ve itibarına olumlu şekilde katkı yapacağı konusunda hemfikir olmuşlardır. Konuyla ilgili K-2 ve K-4 şunları söylemiştir; *"Ahilik ilkelerine uygun faaliyet gösteren işletmeler her zaman diğer işletmelerden bir adım önde olmaktadırlar. Ahilik felsefesine uygun çalışan esnaf çevrelerinde güvenilir esnaf olarak tanınırlar ve saygın bir yere sahip olurlar." (K-2).* "İmaj ve itibarın temelini güven oluşturur. Tepeden tırnağa güven mekanizmasının inşası üzerine kurulmuş sokakta yürümeyi bile bir adaba bağlamış, başkasının hakkını kendi hakkı kadar gözeten insanlardan oluşan bir sistem elbette ki kurulu olduğu sistemin imajı ve itibarı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacaktır." (K-4).

Ahilik ilkeleri evrensel insanlık ilkeleridir. Bu ilkeler dürüstlüğü, doğruluğu, adaleti barındırır. Bu ilkelere riayet eden her işletme insanların gözünde iyi bir

imaj sergileyecek ve böylece itibarı artacaktır. (K-1). Ayrıca kaliteli mal ve hizmet üretmek, müşteri memnuniyeti ve topluma örnek olma gibi ahilik ilkelerine uymak ve benimsek işletmelerin imaj ve itibarını pozitif yönde artıracaktır (K-3, K-5).

Katılımcılara Esnaf ve Sanatkârlar arasında yaşatılan ahilik ilkelerinin rekabet avantajı yaratıp yaratmadığı, yaratıyorsa bu ilkelerin neler olduğu sorulmuştur. Konuyla ilgili K-1 şunları söylemiştir;

“Siz bir vatandaş olarak ticari ahlaka riayet eden bir işletmeden mi etmeyen bir işletmeden mi alışveriş yapmayı tercih edersiniz? Tabi ki güvenebileceğiniz ve ticaret ahlakı olan sahip olduğu değerlerle size güven veren bir işletmeyi tercih edersiniz. Bu durum da işletmeye dolayısı ile diğer işletmelere oranla rekabet avantajı sağlar. En ahlaklı olan zamanla en çok tercih edilen olacaktır.” (K-1).

Katılımcılara göre ahilik ilkeleri bozuk ve hileli mal ve hizmet satmamayı, sattığı ürünlerin arkasında durmayı yani dürüst bir esnaf olmayı, ürü kalite ve standartlara her daim uymayı öğütler. Ahilik ilkelerini benimsemiş ve uygulayan işletmeler elbette bu durumu **rekabet avantajına** çevirecektir. (K-2, K-3, K-4).

K-5, ahilikte ekonominin bir araç olduğunu, bu aracın ise amaç haline gelmesine izin verilmediğini söylemiş, bu nedenle mal, servet ve kazanç için çalışmak hiçbir zaman kendi başına bir anlam taşımadığını belirtmiştir. Konuyla ilgili ayrıca şunları söylemiştir; “.....Ahi kültüründe kişilerin kendi emekleri ile geçinmeleri ve kimseye muhtaç olmamaları esastır. Ahi, çalışmayı da ibadet sayar. Bu sebeple ekmek teknesi kutsal bir alan olarak kabul edilir. Ahinin iş yeri hak kapısıdır. Bu kapıdan hürmetle girilir, saygı ve dürüstlikle çalışılır, helalinden kazanılır, helal yerlere ve kararınca harcanır. Ahilik; malına değerinden fazla fiyat isteme, zenginleşme hırsı ile ticaret yapma gibi haram yollara müsaade etmez. Bunlar günümüzde en çok aranan değerler olup, ahilik sistemi bu değerlerle yüzyıllardır ayakta kalmıştır. Üretilen mala değerinden fazla fiyat istenmemesi, malın değerinin günün şartlarına göre uygun olması rekabet avantajı sağlamaktadır .” (K-5).

E. Ahilik Kültürünün Yaşatılması

Katılımcılara ahilik kültürü ve ilkelerinin yaşatılması için neler yapılabileceği sorulmuştur. Bu konuda ki genel görüş esnaf ve sanatkârlar arasında ahilik kültürü ve ilkelerinin tanıtılarak birlik ve beraberliğin sağlanması yönünde olmuştur. K-2, özellikle usta-çırak ilişkisinin günümüzde yaşatılması, ödüllendirme yoluyla kaliteli mal ve hizmet üreten esnaf ve sanatkârların teşvik edilmesi ve görsel ve yazılı medya ile ahiliğin tüm topluma tanıtılmasının ahilik kültürünün yerleşmesinde önemli olduğunu söylemiştir.

Ahilik ilkelerinden yardımlaşma, dayanışma ve paylaşmanın en üst seviyede tutularak, esnaf ve sanatkârlar arasında kardeşlik duygusunun yerleştirilmesi araların-

daki birlik ve beraberliği en üst seviyeye çıkaracak ve ayırmacılığı önleyecektir. Bu nedenle ahilik ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olmak gerekmektedir (K-3).

Konuyla çalıştığı kurumun perspektifinden bakan K-1 ise ahilik ilkelerinin yaşatılması konusunda şunları söylemiştir; “Biz Gümrük ve Ticaret Bakanlığı olarak ahiliği toplumun ayrılmaz bir parçası olarak görüyor ve bu geleneğin yaşatılması, ahiliğin tanınması ve iyi anlaşılması için ansiklopedi ve üç aylık dergi gibi yayınların yanı sıra, panel sempozyumlar düzenliyoruz. Ayrıca ahilik haftasındaki etkinliklerle ahiliği destekliyoruz ” (K-1).

F. Ahilik Kültürünün Topluma Katkısı

Katılımcılara ahilik kültürünün yaşatılmasının toplumun geneline katkılarının neler olabileceği sorulmuştur. Katılımcılar ahilik kültürünün ve onun bir parçası olan ahilik ilkelerinin bireyleri sadece ekonomik hayatta iyi ve ahlaklı birer birey haline getirmeyeceğini, sosyal ve toplumsal hayatta da ahlaki değerleri ön plana tutan iyi birer birey olabileceklerini söylemişlerdir. Böyle insanların varlığı ise toplumsal gelişimi ve kalkınmışlığı artıracaktır (K-1, K-2, K-3, K-4, K-5). Nitekim K-1 ve K-4 konuyla ilgili şunları söylemiştir; “*Ahilik demek gözü kapalı güven ve tam olgunluğa erişmiş ahlaklı insan demektir. Ahlaklı insanlardan oluşan bir toplumun kendi özellikleri de kendini oluşturan bireylerin toplam ahlakı kadardır. Ahiliği iyi anlamış ve yaşamaya çalışan bir toplum da; üretmeyi ve çalışmayı ibadet bilen bir işi en iyi ve en verimli şekilde ortaya koyan, sürekli gelişim ve değişime açık bir topluma dönüşecektir. Bu özelliklerle bezenmiş bir toplum da kalkınmış bir toplum anlamına gelmektedir.*” (K-1). “*Her toplum bireylerden oluşur. Toplumu oluşturan bireyler bu evrensel insani değerlere ne kadar uygun davranırsa bir müddet sonra toplumun geneli için aynı şey geçerli hale gelir. Toplumun gelişmesi bireyin gelişmesine bağlıdır.*” (K-4).

K-3’e göre ahilik kültürünün yaşatılması tüm insanlar arasında birlik ve beraberliği devam ettirecek, sevgi, saygı, hoşgörü ve dayanışmanın toplumun her kesimine yerleşmesini sağlayacaktır. K-5 ise ahilik kültürünün yaşatılmasının toplumda ekonomik ve sosyal dengenin sağlanması için **çok büyük faydalar yarattığını söylemiştir.**

4. ARAŞTIRMA SONUÇLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde araştırmanın nicel boyutu ile nitel boyutu birlikte değerlendirilerek analiz edilecektir. Araştırmanın nicel boyutunda; Ahilik ilkelerinin günümüz işletmelerinde yaşatılıp yaşatılmadığına dair Ankara Saman pazarı esnafı üzerinde ahilik ilkeleri ile ilgili bir alan anket uygulaması yapılmıştır. Anketin istatistiksel verilerinin objektif olabilmesi ve araştırmanın tarafsız yapılabilmesi amacı ile her esnafın anket sorularını kendisi açısından değil diğer esnafın açısından değerlendirmesi istenmiş-

tir. Netice de Saman pazarı esnafı açısından ahilik ilkelerinin bazılarının günümüzde hala mükemmel bir şekilde yaşatılmaya devam ederken, bazılarının artık unutulmaya yüz tutmuş olduğu tespit edilmiştir. Alan araştırmasının sonucunda esnafın; helal rızık kazanmaya özen gösterme, çalışmayı ibadet olarak göreme, iş yerini besmele ile açma, iş yerini ekmek teknesi olarak görme, diğer esnafa selam verme onların selamını alma, diğer esnafın düğün nişan gibi güzel gününe veya hastalık, kaza, cenaze gibi kötü gününe katılma, müşterilere kaliteli mal sunma, müşterilere verdikleri sözü yerine getirme, komşu esnaflardan aldıkları mal, ürün vb. şeylerin parasını zamanında ödeme, komşu esnafa ödünç alet edevat verme ve kendilerini meslekleri ilgili geliştirme gibi ahilik ilkelerini iyi bir şekilde devam ettirirken; yeni çırak, kalfa ve usta yetiştirmek gibi geleneklerin eskisi gibi yaşatılmadığı, diğer esnaflara müşteri göndermek ve komşu esnafa borç para vermek gibi daha çok ekonomik boyuttaki ahi ilkelerinin de çok gerilediği tespit edilmiştir. Esnafla anket esnasında yapılan görüşmeler esnasında da bu ilkelerin zamanla gerilemesinin sebebi olarak ise ekonomik olarak ayakta durmaya çalışan esnafın maddi konularda her geçen gün daha ketum hale geldiği ve güven ortamının da eskisi kadar olmadığı ifadeleri ile karşılaşmıştır. Gelişen teknoloji toplumsal doku itibari ile de ailelerin eskisi gibi çocuklarını çırak olarak bir ustanın yanına vermek istemedikleri verilenlerin de sanat öğrenme konusunda çok hevesli olmamalarından dolayı çırak, kalfa ve usta yetiştirmenin eskiye nazaran oldukça gerilediği vurgulanmıştır. Örneğin 68 yaşında bir bakır ustası ile anket uygulaması esnasında yapılan görüşmede sanatı ile ilgili gerek aileden gerekse aile dışından herhangi bir usta yetiştiremediğini ve sanatının son temsilcisi olduğunu belirtmiştir.

Çalışmanın nitel boyutunda ise bürokrasi ve sivil toplum kuruluşları bazında; Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ankara Ticaret İl Müdürlüğü ve Ankara Esnaf ve Sanatkârlar Odalar Birliği Yönetim Kurulu Üyeleri gibi yetkin kişilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde ise daha iyimser bir atmosfer ile karşılaşmış; ahiliğin yaşatılan ilkelerinin toplumun geneline yadsınamayacak etkileri olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeple de ahilik kapsamındaki tüm yetkili otoritelerin ahilik ilkelerinin yaşatılması için seferber olduğu tespit edilmiştir. Ahilik ocağının bugünkü karşılığı gibi görülen esnaf odaları ahilik geleneklerini hala sürdürmek konusunda şevk ile çalışmaktadırlar. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nda ise Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü bünyesinde Ahilik ve Şura Daire Başkanlığı bünyesinde de gerek yurt içi gerek yurt dışı bilimsel panel, söyleşi ve konferanslarda ahilik devletçe sahiplenilmiş ve temsil edilir durumdadır. Bakanlığın kendi resmi sitesinden de takip edilebileceği üzere ahilik ile ilgili bilimsel kaynak niteliği de taşıyacak, ahilik ile ilgili tüm yüksek lisans ve doktora tezlerini içinde barındıran iki ciltten meydana gelen ve hem İngilizce hem Türkçe olarak 2014 yılında yayınlanan "*Ahilik Ansiklopedisi*" ve ilk sayısı Eylül 2017'de çıkartılarak bizzat Bakanlığın ahilik geleneğine katkı sunması amacı ile yayınlanmış ve her üç ayda bir yeni sayısı ile yayınlanmaya

devam eden “*Ahiname Dergisi*” devlet tarafından da bu konudaki sahiplenilmiş tutumu ortaya koymaktadır.

Ahilik geleneğinin tam merkezinde bulunan güven mekanizması tüm işletmelerin özlemini çektiği bir işlevselliği en yüksek mekanizmadır. Bu anlamda bürokrasinin hem bakanlık ayağında hem de il müdürlüğü ayağında sivil toplum kuruluşlarında hala kendilerini “*ahi baba*” olarak nitelendiren esnaf odaları başkanlarınca net olan kanaat ahilik ilkelerinin sırf bu güven mekanizması sebebi ile işletmenin imaj ve itibarı ile doğrudan ilgisinin olduğudur. Bir işletmenin iyi bir imaj oluşturması, daha sonrada bu olumlu imaj birikimli ile itibarının şekillenmesi sahip olduğu değerlere, merkezine insanı koyma boyutuna velhasıl insana hilafet (Allah’ın Yeryüzündeki temsilciliği) payesini veren ahilik ilkelerine ne denli bağlı olduğu ile alakalıdır. Ahilik ilkeleri son derece evrenseldir. Şayet bir kişi bu ilkelere riayet ediyor ise ahi sayılmaktadır. Kendisini ahilik olgunluğuna taşıyan kişi ve bu kişilerden oluşan her kurum da diğer kurumlara oranla daha olumlu bir imaja sahip ve itibar sahibi bir kurum olarak görülmektedir. Yani yapılan tüm görüşmelerde yaşatılan ahilik ilkelerinin kurumsal imaj ve itibar üzerinde olumlu manada bir etkisinin olduğu görüşü alınmıştır.

SONUÇ

Ahilik ilkeleri ile uyumlu yaşamının; değerlerine sahip, güvenilir, erdemli ve bilge olmakla eş değer olduğu aşikârdır. Bu kadar kıymetli değerlere sahip her işletmeye bu değerlerin katma bir değer sağlayacağı muhakkaktır. Çalışmanın esnaf ile yapılan nicel bölümünde; bu ilkelerin hangilerinin günümüzde hala iyi bir şekilde yaşatıldığı ve diğer hangi ilkelerde yozlaşmaların başlamış olduğu ortaya konulmuştur. Oysa ahi bir insan nasıl ki güvenilir, üretken, verimli, çalışmayı ibadet sayan, yalan söylemeyen, aldatmayan, doğru, dürüst bir karaktere sahip olduğunda; itibarlı bir ömür sürerse işletmelerin de bu özelliklere sahip olduğunda aynı itibarı inşa edeceği beklenmektedir. Yıllar boyu Anadolu’da; standart üretim zorunluluklarının olması, rutin olarak denetlenmeleri ve kalite ile standarttan ödün vermeleri durumunda uygun şekilde cezalandırılmaları sebebi ile ahi ocağına kaydı olan esnaf diğer esnafa göre daha çok tercih edilmektedir. Ahi ocaklarının günümüzde temsil edildikleri esnaf odaları, bağlı oldukları bakanlık ve il müdürlükleri çerçevesinde de değerlendirildiğinde bunun bu tercihin hala devam eden nedeni ahilik kültürünün işletmenin imaj ve itibarına olan olumlu katkılarıdır.

Günümüzün işletme dünyasında belki en çok özlemi çekilen şey olgunlaşmış bir değerler mekanizması ile üretim tüketim zincirinin tüm paydaşlarının kendilerini güvende hissettikleri bir iş ahlakıdır. Bu iş ahlakı da değerlerine ve ahlaki ilkelerine azami değer veren bireylerin oluşturduğu işletmelerde mümkün kılınabilir bir olgudur. Çalışmanın nicel boyutundaki alan araştırılmasından da anlaşılacağı üzere esnaflar artık ahilik ilkelerinin birçoğunu ortalamanın altında yaşatmaya devam etmektedir. Ekonomik güçlüklerin etkisi ile diğer esnaflara müşteri gönderme veya esnaf arkadaşına borç verme gibi parasal boyuttaki ilkelerin artık daha güç yaşatıldığı tespit edilirken diğer birçok ilke mükemmel derecede yaşatılmamaktadır. Bürokratik veya sivil toplum alanında yapılan görüşmelerde de itibar ve imajın ahilik ilkeleri ile sıkı bir bağının olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda bir işletme de genel ahilik ilkelerine ne kadar sahip çıkılırsa işletmelerin imajının da uzun vadede itibarının da olumlu bir şekil alacağı görülmektedir. Bu sebeple; Ahilik kültürünün genel ilkeleri sadece Anadolu ile veya Türk İslam Toplularının yaşam tarzı olarak sınırlandırılmamalıdır. Zira güzel, ahlaklı, güvenilebilecek insan olmakla eş değerdir ahilik. Bu özelliklerin hepsi evrensel özelliklerdir ve yaşatıldığı her işletme içerisinde etik bir iklimin oluşmasına, üretimin verimine ve kalitesine, tüketimde güvene zemin oluşturmaktadır.

Bu ilkelerin yeniden ve içtenlikle “...mış gibi” olmadan tüm meslek mensuplarına kazandırılması toplumsal kalkınma ve bilhassa ihracat artışı açısından muazzam derecede önem arz etmektedir. Gerek çıraklık okullarında yetişen sanat ustalarına gittikleri çıraklık okullarında; gerekse esnaflara esnaf odaları tarafından düzenli olarak, en azından temel evrensel ahlak ilkeleri kazandırılmaya devam edilmelidir. Ancak bu şekilde; yeniden kaliteli üreten ve ürettiği hizmet ve mal sebebi ile tercih edilen, güven veren, gelecek bir katma değer yaratan üretim zincirleri ile anlamlı bir kalkınma sağlanacağı ortadadır.

KAYNAKÇA

- Aydemir, M. ve Ateş, M (2011). Küçük sanayi sitelerinde kurumsal sosyal sorumluluk olgusu: Bilecik küçük sanayi sitesi örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30: 169-180.
- Dil, E. (2016). Türkiye’de uzun ömürlü işletmeler: kim? nerede? ne yapıyor?. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 45:46-49.
- Doğan, H. (2006). *Ahilik ve örtülü bilgi/günümüz işletmelerine dersler*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Ekinci, Y. (2012). *Ahilik*. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık.
- Elkatmış, M. ve Demirbaş, M. (2013). Ahi Evranı Velinin düşüncelerinin demokrasi kültürüne yansımaları. *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (3): 719-728.
- Göksu, S. (2011). *Kırkambar /ahilik tarih öncesinde başlar sonsuzdan gelir sonsuza gider*. Konya: Uranus Yayınları.
- Merriam, S.B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çeviri Editörü: Selahattin Turan). *Qualitative Research A Guide to Design and Implementation*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Taş, H. (2011). *Günümüz Bursa esnafında ahilik kültüründen izler*. Bursa: Gaye Kitabevi.

AHİLİK İLKE VE AMAÇLARININ GÜNÜMÜZ İŞ HAYATINA YANSIMALARI

REFLECTIONS OF THE PRINCIPLES AND OBJECTIVES OF
MORALITY ON BUSINESS LIFE

Dr. Öğr.Üyesi Fatih ÇELİK

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İ.İ.B.F.
İktisat Bölümü

Burak ÇELİK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE
İktisat Yüksek Lisans

ÖZET

Çalışmanın amacı, Ahilik ilke ve amaçları ortaya konularak günümüz iş hayatına yansımalarının tespit edilmesidir. Ahilik Teşkilatının, insana verdiği önem ve sosyo-ekonomik hayata olan yansımaların belirlenmesi için modern iş hayatında Ahilikten esinlenen uygulamalar üzerinde durulmaktadır.

Çalışmada, Ahilik ilkelerinin günümüzde insan, toplum, meslek ahlakı, ekonomi, rekabet, toplam kalite ve müşteri memnuniyeti vb. konularda etkilerinin ve yansımaların olduğu tespit edilmiştir.

Ahilik ilke ve amaçlarından uzaklaştıkça toplumların nasıl yozlaştığı ve dünyanın bu ilkelere muhtaçlığı vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, İş Ahlakı, Ekonomi, Rekabet, Kalite.

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the reflections of the Ahilik principles and goals on current business activities. In order to determine the importance that the Ahi Organization attaches to people and its reflections on socio-economic life, practices inspired by the Ahi Community in modern business life are emphasized.

In this study, It has been found out that the principles of Ahilik have effects and reflections on people, society, professional ethics, economy, competition, total quality and customer satisfaction.

In the study, it is concluded that the society degenerates ,as it makes the Ahi-order move away from its principles and aims, which empasizes the global need for these principles.

Key Words: Akhism, Work Ethic, Economy, Competition, Quality.

GİRİŞ

Anadolu'da 13. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan Ahilik, günümüzde de önemli bir teşkilat olarak bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bugün Ahilik ilke ve esaslarının ilham kaynağının Fütüvvet olduğu tespit edilmiştir. Fütüvvet name-lerden yola çıkılarak bir teşkilat oluşturulmuş, bu teşkilat dört önemli sahada fonksiyonunu yerine getirmiştir. Bu alanlar; sosyal, siyasi, ekonomik ve askeri alanlardır.

Dünya tarihi incelendiği zaman, yeni bir kurum veya teşkilat genellikle daha önceleri oluşmuş müesseselerden az çok bir pay almaktadır. Ahilik, Fütüvvetten İslam

ahlak ve ananelerini almış olabilir. O günkü şartlarda dini, uygun ve doğal bir alıntıyı normal karşılamak gerekir.

Ahilik teşkilatının temel amacı halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak adaleti ve eşitliği sağlamaktır. Bunun için zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye arasında da ilişki kurularak adalet sağlanmalıdır (Şimşek,2002, s.25).

Özellikle 13.yüzyılın ilk yarısından itibaren görülmeye başlanan Ahilik ahlak ile sanatın karışımı olarak ifade edilmektedir. Ahilik, Selçuklu ve Osmanlı dönemi Anadolu'suna özgü bir kurumdur ve yerleşik hayata geçmekle beraber göçebe örf ve adetine bağlılıklarını sürdüren kitleler tarafından oluşturulmuştur(Güllü,1985, s.79).

I. AHİLİK ve AHİLİK TEŞKİLATININ ORTAYA ÇIKIŞI

Ahiliğin ortaya çıkışı ve Anadolu da yayılışı Türklerin İslam'ı kabulü ile başlamaktadır. MS. 751 yılında Çinlilerle İslam orduları arasında yapılan Talas savaşı İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasını hızlandırmıştır. Türklerin İslam'dan önce sahip oldukları ahlaki değerler onları İslam'a yaklaştırmıştır. İyiliği, doğruluğu telkin eden bu değerler İslam'ın güzel ahlaki kaidelerine uygun kurallardır. İslamiyet'in din olarak Türkler tarafından kabul edildiği asırda yeni yaşam tarzı yani İslam sade olup, Türkün karakterine uygundu. Bu nedenle İslam'ı benimseyen Türkler alperen (derviş gazi) kimliğe bürünmekteydiler (Erken,2008,40-41).

Özellikle Anadolu'nun fethinden sonra Selçuklu hakimiyeti ile birlikte Anadolu'ya göçler hızlanmış ve devlet yöneticileri tarafından esnaf, tüccar, din adamları teşvik edilmiştir. Bunların Anadolu'ya gelmesi ile birlikte yaşam şekillerinde önemli değişimler yaşanmış ve Anadolu ticaretin önemli merkezi haline gelmeye başlamıştır.

I.1. Ahilik

Ahi kelimesinin kaynağı hakkında iki görüş bulunmaktadır. Birincisi Arapça kardeşim demek olan Ahi kelimesinden, ikincisi de cömertlik anlamına gelen Türkçe akı kelimesinden geldiği Türk dili uzmanlarınca belirtilmektedir. Ahilerin özellikleri incelendiğinde Türkçe akı kelimesinin daha ağır bastığı görülmektedir(Köksal, 2008,s.53).

Kavram olarak Ahilik, İslam medeniyetinin bir unsuru olarak Arap, Fars ve Türk kültürleri içerisinde İslam coğrafyasında doğup gelişmiş, esnaf ve diğer meslek grupları arasında yaygınlaşmıştır. Ahi Evran'ın öncülüğünde Orta Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Balkanlara, Orta Doğudan, Kafkaslara kadar yayılan sivil bir toplumsal yapılanmanın adıdır Ahilik (Çelik, 2019, s.16).

Ahilik meslek ve meslek ahlakı üzerine inşa edilmiş bir örgütlenme modelidir. Ahiliğin özü Fütüvvet namelerine yani dolayısıyla İslam'a bağlıdır.

Ahilik, İslam inancı ile Türk örf ve adetlerini kaynaştıran bir düşünce sistemidir. Ahilikte insan sistemin ortasına oturtulmuş, her şey insanın dünya ve ahiren mutluluğu esas alınarak şekillenmiştir. Ahilik insanı önceleyen ona yüksek değer veren bir sistem olarak göze çarpmaktadır.(Ekinci, 2011, s.28)

Ahilik, sanat, ticaret ve mesleğin, olgun kişilik, ahlak ve doğruluğun iç içe geçmiş bir alaşımıdır. Aslında Ahilik, Türk ahlakının da bir simgesidir.(Çağatay, Tarihsiz,s.1).

Ahiliğin temel yapısında üretim, sanat ve meslek sahibi olmak, emeğini bil fiil çalışarak helalinden kazanmak vardır(Yelmen,1985, s.97).

I.2. Ahilik Teşkilatının Ortaya Çıkışı

Ahilik Teşkilatının kurucusu Ahi Evran Azerbaycan'ın Hoy kasabasında doğmuştur. Eğitim hayatına Hoy'da başlamış, buradan Maverünnehir ve Horasana giderek zamanın meşhur alimlerinden olan Fah-u-ddin Raziden dersler almıştır. Ahi Evran bu kişiden Hükema Felsefesi ve Kuran-ı Kerim tefsirlerini öğrenmiştir (Demir,1998, s.14).

Ahi Evran Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh ve Tasavvufi konularda çeşitli kitaplar yazmıştır. 1205 yılında Kayseri'ye gelen Ahi Evran bir deri atölyesi kurarak, devlet desteği ile debbağları ve diğer sanatkarları da içine alan bir sanayi sitesinin kurulmasına öncülük etmiştir.

Sultan I. Alattın Keykubat Kayseri'ye gidip Türkmen ve Ahiler lehine önemli düzenlemeler yaparak Ahi Teşkilatını himayesine almıştır. Bu gelişmelerden sonra Ahilik bütün Anadolu'ya yayılmıştır (Gökbel, 2019, s.6).

Kırşehir'e yerleşen Ahi Evran, eşinin kurmuş olduğu Anadolu Kadınlar Birliği(Bacıyan-ı Rum) Teşkilatını desteklemiş aynı zamanda Ahi Teşkilatının (Ahiyan-i Rum) büyümesi ve gelişmesini sağlamıştır (Demir, 1998, s.15).

Ahi Evran kendi mesleği olan Debbağlık (dericilik) dalından başka 32 çeşit esnaf ve sanatkarın lideri olmuştur. Anadolu'da kurulan bu teşkilatın en temel amacı ilim ve bilginin insanlığın hizmetine sunulmasıdır. Türkler Anadolu'ya yerleşirken zamanın ulemaları tarafından, pozitif ilimlerin günlük hayatta uygulamaya konulması ve insanların bundan faydalanması öngörülmektedir.

I.3. Ahilik Teşkilatının Amaçları

Ahilik teşkilatının ana amacı; Anadolu'ya ve buradan Rumeli'ne akın akın gelen Türklerin ve diğer Müslüman unsurların kendi sanat ve ticaretlerine yeni bir yaşama

ve çalışma kültürü oluşturma çabalarının yanı sıra dünya görüşlerini hayata geçirme gayretleri olarak ifade edilebilir(Arslan,2015,s.253).

Dayanışmacı anlayışına sahip Ahiler, toplumda bütün kesimler ve devlet arasında iyi münasebetler kurarak tüm toplumun huzur içinde yaşamasını sağlamak amacıyla olmuşlardır(Ekinci, 2011, s.66).

Ahilik Teşkilatının temel amacı Ahilik Felsefesinde açıkça görülmektedir. Ahî Evren Şeyh Nasireddin Mahmud “Letâif-i Hikmet” adlı eserinde Ahiliğin kuruluş felsefesini şöyle ifade etmektedir: “Allah insanı medenî tabiatlı yaratmıştır. İnsan çok şeye muhtaç olarak yaratılmıştır. Kişiler kendi başına bu ihtiyaçları karşılayamaz. Bu ihtiyaçların karşılanması için çeşitli mal ve hizmetin üretilmesi gerekmektedir. Bu üretilen mal ve hizmetler çeşitli meslek erbaplarınca ortaya çıkarılabilecektir. Bunun için sanat kollarının yaşatılması gerekmektedir. Toplumun bir kesiminin sanatlara yönelmesi ve her birinin belli bir sanatla meşgul olması gerekir ki bütün ihtiyaçları görülebilsin” (Arslan, 2015, s.254).

I.4. Ahilik Teşkilatının İlkeleri

Toplumsal huzurun, birlik ve beraberliğin tesis edilmesinde önemli bir yeri olan Ahilik kurumunun, sosyal hayatın tümüne yönelik ilkeleri vardır. Her ne kadar zaman zaman Ahilik ilkelerinin Kur’an’dan alındığı ifade edilse de, bütün ilkeler için birer ayete dayanmaktadır şeklinde ifade etmek bilimsel açıdan mümkün görülmemekte, ancak ilkelerin ruhu ve özü itibarıyla Kur’an’la çelişmediğini söylemenin daha doğru olduğu düşünülmektedir. Bu ilkeler ile ferdin meslekî ve ahlâkî yönden olgunlaştırılmasının hedeflendiği söylenebilir (Çoban, 2018, s.93).

Ahi Birliklerinin kurdukları zaviyeler aynı zamanda gençlerin eğitim gördüğü okul, misafirlerin konuk evi, toplantı ve fikir alışverişlerinin yapıldığı yerler olarak topluma hizmet sunmuşlardır.

Aynı sanat dalında faaliyet gösteren esnaf birlikleri kendi meslek kuruluşlarını tespit ederek tüm esnaf, sanatkar ve ticaret erbaplarını kabul etmişlerdir. Bu kurallar aynı zamanda Ahilik teşkilatının ilkelerini oluşturmaktadır. Bu ilkeler ve kurallar yalnız Ahi Sanat Birliklerini değil aynı zamanda toplumun her kesiminde yaşayan insanı kucaklamıştır. Ahilik Teşkilatlarının ve halkın kabul ettiği bu kurallar, binlerce yıldır süre gelen Eski Türk kültürü, İslam’ın ahlak kaideleri, İb-ni Sina, Farabi’in akılcı felsefeleri, Hoca Ahmet Yesevi, Ahi Evran- Veli, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre’nin tasavvuf düşüncelerini bir potada eriterek yepyeni bir kardeşlik, misafir perverlik, yiğitlik, cömertlik, diğergamlık, anlayışını esas alan ilkeleri ortaya çıkartmıştır.

Ahilik Teşkilatının uygulamaları aklın, ahlakın, çalışma ve bilimin süzgecinden geçirilerek Ahilik İlkelerine dönüşmüştür (Demir, 1998, s.11). Bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

- Ahilik halka dönük bir kurumdur. Kendi çıkarlarını diğerlerinden üstün tutmayan kişi mutluluğu halka hizmet etmekte bulur. Halka hizmetin Hakka hizmet olduğu anlayışından hareket etmektedir.
- Sanatı, sağlam ahlaki ve mesleki temellere oturmayı amaçlar. Bu amaçla belli bir süre bir iş basamağında kalarak yamak-çırak, kalfa-usta hiyerarşisine bağlı kalarak bu basamaklarda öğreticiye baba evlat ilişkisinde bağlıdır.
- Meslekte önemli bir sorun teşkil eden üretici-tüketici çıkar ilişkilerini bir biriyle sürtüşmeye düşmeyecek şekilde ayarlar.
- İşe saygı ve çalışkanlık, yardımlaşma ve haksızlığın cezalandırılması. (<http://www.kemeresnaf.org/ahilik-kulturu>.19.10.2020)

II. Ahilik İlkelerinin Günümüz İş Hayatına Yansımaları

Ahilikte insan en önemli ögedir. Ahilik merkeze insanı yerleştirmiş buna göre yaşamı şekillendirmeyi hedeflemiştir. Amaç insanın mutluluğudur. Bu mutluluğa ulaşmak için insanlara bazı meziyetlerin yüklenmesi gerekmektedir. Ahilik mutlu insan modelini oluşturmak için tamda bunu gerçekleştirmiştir. Her insanın bir mesleğinin olması ve kimseye muhtaç olmaması Ahilikte bir ilke olarak kabul edilmektedir. Ekonomi ve mal araçtır. Ancak günümüz dünyasında ekonomi ve para amaç haline gelmiştir. Ekonomi ve paranın yani maddenin amaç olmaktan çıkarılması gerekmektedir.

Ahilik ilkelerinin günümüz iş hayatında yansımaları bulunmaktadır. Şimdi sırası ile Ahilik teşkilatında ve günümüzde olan durumlar ele alınacaktır.

II.1. Ahilik ve İnsan

Ahilik insanı bir bütün olarak almakta ve onu bütün yönleri ile geliştirmeye çalışmaktadır. Ahilik insanın hem dünyevi hem de uhrevi hayatını düzenlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla eğitime bu teşkilatta özel önem verilmiştir(Ekinci,2011,s.29).

Günümüzde insan yaradılış gayesini unutmuştur. “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalış” Hadisi Şerifi unutulmuş, hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışılmaktadır. Bu amaçla ekonomi, para ya da mal araç olmaktan çıkmış amaç haline gelmiştir. Bir şey araç olmaktan çıkarılıp amaç haline getirilirse o amacın kölesi olunur. Günümüzde insanların o amacın nasıl kölesi olduğu ortadadır. Bugünkü ekonomik sistem olan liberalizim ya da serbest piyasa ekonomisinde kar maksimizasyonu amacıyla her şey normal görülmektedir. Halbuki Ahilikte kanaat esastır. Ekonomi ilminde kaynaklar kıt ihtiyaçlar sonsuz olarak kabul edilir. İhtiyaçlar sonsuz değil, ihtiraslar veya doyumsuzluk sonsuzdur. Bu açıdan Ahilik insanlara kanaat karlığı aşilayarak fazla kazancı haram kabul ettirmiş ve ihtiyaçların sonsuz olduğu tezini de çürütmüştür. Ahilikte temel ihtiyaçlardan fazlası dağıtılmalıdır.

Bugün dünyadaki insanların ya da ülkelerin hali düşünüldüğünde Ahilik ilkelere ne kadar evrensel ve insanlığın bu ilkelere ne kadar çok ihtiyacı olduğu açık bir gerçektir.

II.2. Ahilik ve Toplum

Bir toplumun, grubun veya toplumsal sistemin varlığını sürdürebilmesi; mensuplarının ve sistemi meydana getiren öğelerin uyum içerisinde bir arada olmalarına, bir bütün olacak şekilde ahenk ve düzen içerisinde olmasına bağlıdır. Bu sebeple toplumsal istikrar sosyal bütünleşmenin ne kadar sağlandığı ile doğrudan ilgilidir.

Ahilik Teşkilatı da bir sosyal bütünleşme süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahilikte ana ilke, kişiler arasındaki sınıf farklılığını ortadan kaldırmaktır. Ahilik Teşkilatının amacı sınıfsız toplum oluşturmaktır. Toplumsal yapı içerisindeki bireyleri farklı özelliklere sahip olmalarına rağmen ortak değerler etrafında ve ortak amaçlar doğrultusunda toplayarak uyumlu bir bütün haline getirmektedir. Yani amaç sosyal ve mutlu toplum oluşturmaktır. Usta, kalfa, çırak, işçi, işveren, genç, yaşlı gibi birçok farklı sosyal rol sahibi kişiyi bir araya getirerek uyumlu bir toplum yapısı inşa etmektedir. Ahilik Teşkilatı sınıf farklılıklarını ortadan kaldırıp, orta sınıfı güçlendirerek sosyal bütünleşmenin daha hızlı gerçekleşmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca farklı düşünce ve özelliklere sahip insanları ortak değerler etrafında bir bütün halinde toplayarak millet olma şuurunu yüklemektedir.

Bu bağlamda inşa ettiği uyumlu toplumsal yapı içerisinde sosyal bütünleşmenin en önemli unsurlarından biri olan bireysel arzular için değil toplumsal arzular için çalışma düşüncesini hakim görüş haline getirmektedir. Tüm bu özellikleri itibarıyla Ahilik Teşkilatı buldukları her yerde sosyal bütünleşmeyi temin eden bir kurum olarak faaliyet göstermiştir (Darı, 2018, s.392-394).

Ahi Teşkilatları toplumun her kesiminde ve halk ile devlet arasında iyi ilişkiler geliştirerek huzurlu ve dengeli bir sosyal yapının inşasında önemli fonksiyonlar ifa etmiştir (Uçma, 2011, s.142-143).

Ahi Teşkilatlarının dikkat çeken önemli bir fonksiyonu da sosyal yapı içerisinde soylular, burjuvalar, bürokratlar, teogratlar gibi sömürü ve tahakküme dayalı sınıfların ortaya çıkmasına engel olarak sınıfsal ayrımların bulunmadığı bir sosyal yapı inşa etmesidir.

Günümüzde ise artık bireysel hak ve menfaatler ön plana çıkmıştır. Her birey kendi mutluluğunu düşünmekte, bunun için diğer fertlerin hak ve hukuku hiçe sayılmaktadır. Ahilik Teşkilatı evrensel ilkeleri ile fertleri bireysellikten yani ben olmaktan çıkartmış ve biz kavramı kazandırmıştır. Günümüzde bunun tersi görülmektedir. Tekrar ben yerine biz fikri aşılmalıdır. Bireylerin mutsuzluğu toplumların huzursuzluğuna neden olmaktadır. Toplumsal bunalımlardan çıkmak için Ahilik ilkeleri

tekrar yeniden eski ruh ile insanlığa kazandırılmalıdır. Ancak o zaman dünya yaşanacak yer olabilecektir. Çağımızda toplumsal huzursuzluklar, tüm toplumları perişan eden hastalıklı düşüncelerden kurtulmak bu ilkeler ışığında mümkün olacaktır.

II.3. Ahilik ve Meslek Ahlakı

Meslek ahlakı, belirli bir meslek grubunun ahlak ilkelerini meslek üyelerine emreden, onları belli kurallarla davranmaya zorlayan kişisel eğilimlerini sınırlayan, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, mesleki rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan ilkelere (MEB, 2016, s.7).

Ahi iş ahlakında iş bölümü, iktisadi olduğu kadar, ahlaki bir konu olarak da ele alınmıştır. Ahilikte, işinde sebatsızlık, işten kaçmak, sık sık iş değiştirmek, işyerinde kendisine verilen görevi istismar etmek gayr-i ahlaki bir davranış olarak kabul edilmiştir. Böylece işi saygın gören bir kültür oluşturulmuştur(<http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr>).

Mesleklerini hakkıyla yapmak, mal ve hizmetlerin kaliteli üretilmesi için Ahilerin meslek ahlakının özünü oluşturan bazı kurallara uymaları gerekmektedir. Bu kurallar şu şekil de sayılabilir (Kanık, 2019, ss.227-229):

- Ahi doğru olmalı, kanaatkar olmalı, hak ettiğinden fazlasını kazanma yoluna sapmamalıdır.
- Bilgi sahibi olmalı, aldığı bilgileri yerinde ve zamanında kullanmalıdır.
- Stokçuluktan kaçınmalıdır,
- İş ve hayatında güvenilir olmalıdır,
- İş disiplini, hoş görü, adalet, helal kazanç ve güven gibi ilkelere uymalıdır.
- Müşteriyi aldatmamalı, bozuk ve kalitesiz mal satmamalıdır.
- Fahiş kar yapmamalıdır.
- Karaborsacılık, stokçuluk ve gösteriş gibi yanlış yönlerde sapmamalıdır.
- Başkasının malını taklit etmemelidir.

Ahilik teşkilatında işini düzgün yapmayanlar için papucunu dama atma gibi bir uygulama getirilmiştir. Bu uygulamayla yanlış yapan, işinde hile yapan ya da yukarıdaki kurallara uymayan Ahiler için caydırıcı bir kural olarak geliştirilmiştir. Papucu dama atılan esnafın yanlış yaptığı, onun güvenilir olmadığı anlamına gelmektedir. Papucu dama atılan kişi toplumda ifşa edilerek yanlışından döndürülmeye sevk edilir aynı zamanda diğer esnafı da uyarı görevi yapmaktadır.

Sosyal bir yapı olan Ahilik sistemi, meslek ahlakına verilen önemin göstergesidir. Yukarıda sayılan kurallar Ahilerin meslek ahlakına ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir.

İş yeri açma kuralları, müşteri ilişkileri, sevgi, doğruluk dürüstlük vb. değerler Ahilik kültüründe tüm dünyaya örnek olabilecek biçimde uygulanmıştır. İş hayatındaki ilişkilerin düzeyini, kişilerdeki ahlak anlayışı belirler. Özellikle iş yaşamındaki yoğun rekabet ortamı temel meslek ahlakı ilkelerine bağlı olmayı gerektirmektedir. Bir toplumu ayakta tutan millî ve manevî değerlerin varlığı, bu değerlerin toplumsal hayata ne kadar uygulandığı ile ilgilidir. Meslek hayatı da bu ahlaki ilkeler etrafında toplandığı sürece mesleki değerlere uygun bir şekil alacaktır (MEB, 2016, ss.7-31).

Bu bağlamda günümüzde bu kurallara uyulmasının önemi de ortaya çıkmaktadır. Bugünkü iş hayatında hileli mal satmak, karaborsacılık, stokçuluk, aşırı kar hırsı, müşteriyi aldatma, kalitesiz malı kaliteli gösterme, başkalarının malını taklit etme vb. gibi durumlar açıkça yaşanmaktadır. Ahlaki ilkelerden uzak ve sadece kar hırsı ile her yol mubah anlayışı gelişmiştir. Bu hukuksuz ve gayri ahlaki anlayışın ortadan kaldırılması için Ahiliğin çok iyi anlatılması ve buna uygun iş dünyası oluşturulması gerekmektedir.

II. 4. Ahilik ve Ekonomi

Ahilik, hem dünya hem de ahireti birlikte düşünen bir anlayış yapısına sahiptir. Ahilikte ekonomi araçtır. Sadece servet ve mal sahibi olmak için çalışmak hiçbir anlam ifade etmez. Ancak bu mal ve servet bir amaç için oluşturuluyorsa, bu mal ve servetin bir anlamı olacaktır. Ahilik mülkiyete karşı değildir. Ancak Allah'ın emri uyarınca servetin belirli ellerde toplanmasına karşıdır. Eğer para amaç olur ise amaç olan ahlaki değerlerde araç haline gelecektir (Ekinci, 2011, s.30).

Ahiler çalışmayı ibadet saymışlardır. Helal kazanç esastır. İşe saygı ön plana çıkarılmıştır. Hak ettiğinden fazla kazanmamak Ahilik ilkesi olmuştur.

Günümüzde bu Ahilik ilke ve amaçlarından olan yardımlaşma, servet, paraya ve maddeye olan düşünce tam tersi hali almış durumdadır. Yardımlaşma ancak devlet eliyle sosyal devlet ilkesi amacıyla yapılmaktadır. Halbuki "Komşusu aç iken kendisi tok yatan bizden değildir" Hadisi Şerifi, yine unutulmuş ve yardımlaşma askıya alınmıştır. Bugün çöpten geçim temin eden bir sınıf oluşmuştur.

Mal biriktirme, servet toplama ve paraya tapma gelenek haline gelmiştir. Aşırı kar hırsının getirdiği gayri ahlaki durumlar ortadan kaldırılmadığıdır. Bunun için Ahilik derslerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması, esnaf ve ticaret erbablarının bu eğitimden geçirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Bugün esnafımıza Ahilik ile ilgili bilgilerini ölçmek amacıyla sorular yöneltsek, kaç esnafımız Ahilik felsefesini ve ilkelerini bilmektedir. Ticaret erbabımız ve işçilerimiz Ahiliği ne kadar bilmektedirler. Bildiklerini ne kadar uygulamaktadırlar.

II.5. Ahilik- Kalite ve Rekabet

Kalite yönetim sistemlerinin temel prensipleri müşteri odaklılık, liderlik, çalışanların katılımı ve bağlılığı, süreç yaklaşımı ve sürekli iyileştirme, verilerle yönetim, paydaş memnuniyeti olarak sıralanabilir (Karatop ve Kubat, 2017, s.359).

Ahilikte kaliteli bir üretim ve kaliteli mal için geliştirilen yöntem ve kurallar bugünkü Toplam Kalite Yönetimi ve oto kontrol sisteminin ilk hayata geçiriliş örneklerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bu kurallar yazılı hale getirilememiştir.

Ahilikte kalite anlayışı çok hassas bir durum arz etmektedir. Çünkü Ahilikte kalite, emek ve şahsiyeti bir arada barındırmaktadır. Emek şahsiyeti, şahsiyet de emeği yansıtmakta, her ikisi üretilen mal veya hizmet üzerinde sonuçlanmakta ve şekil bulmaktadır.

Buna göre her Ahi, belirli kalite ve miktarda mal kullanır, belirli üretim tekniklerine bağlı kalarak mal üretir ve imal ettiği eşyayı belirli fiyata satardı. Bu konuda değişik usullere başvuranlar derhal cezalandırılırdı. Örneğin; kalitesiz mal üretme, üretim standartlarına uymama, kalfaların ücretlerini ödememe gibi durumlarda işyeri kapatma cezası uygulanırdı. Türkçemizde yer edinen pabucunu dama atmak deyimini, Ahilikteki kalite kontrol sisteminin bir sonucu olarak bugüne kadar gelmiştir. Öte yandan nitelik ve nicelik olarak kaliteli mal üretmeyen Ahilerin kurumları ile ilişkileri hemen kesilmekteydi. Ahilik ahlakının bir gereği olarak ortaya konulan ürün, sanatkâr için ekonomik değerini ötesinde bir anlam taşımaktaydı (Çelen, 2014, s.9).

Ahilikte rekabet çok üreterek değil, üretilen mal ve hizmetin müşterilerin tercihine sunmak şeklindedir. Ahilik sisteminde, belli malları üreten veya belli hizmetleri sunan firmalar aynı çarşıda veya yakın yerlerde faaliyette bulunurlardı. Yani günümüzdeki ‘market usulü’ alış veriş yerine ‘çarşı usulü’ alış veriş merkezleri hizmet vermekteydi. Böylece üreticiler ve satıcılar açısından esnafın birbirini kontrol edebilme imkânı ortaya çıkmakta, satıcılar arasında tam rekabet ortamı oluşturularak kalite ve standart korunmakta, esnafın kendi aralarında birbirinin eksiklerini giderebilme imkânı sağlanmaktaydı (Durak ve Yücel, 2010, s.165).

Günümüzde rekabet anlayışı, karlılık oranının düşmesine neden olan rekabete ortadan kaldırmak için, firmalar arasında savaş yaşanmaktadır. Güçlü olan firma fiyatlarını rakiplerinin dayanamayacağı kadar düşürerek onları piyasadan silmekte ve piyasada tekelleşmekten çekinmemektedir. Çünkü günümüz ekonomik sisteminde firmaların amacı kar maksimizasyonudur. Bu amaca ulaşmak için ise ne gerekirse o yapılmakta diğer firmalar piyasadan yok edilmektedir. Piyasada çok az sayıda firma kaldığında hem rekabet ortadan kalkmakta hem de kalite alabildiğince düşmektedir. Bu sakat düşünceden kurtulmak için Ahilik ilkelerine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

SONUÇ

Ahilik Teşkilatında insan hayatın merkezine yerleştirilerek, bir bütün olarak ele alınmıştır. Ahilikte amaç mükemmel insan ve mükemmeliyete ulaşmış toplum hedeflenmektedir. Bu amaçla Ahilere sadece mesleki ve teknik bilgiler değil aynı zamanda ahlaki, dini ve toplumsal bilgilerde verilmiştir. Yapararak öğretilen ve yaşanarak tecrübe ile sabit hale gelen bu bilgilerle donatılan Ahiler toplumunda önemli roller üstlenmişlerdir.

Ahilik Teşkilatı getirmiş oldukları evrensel kurallarla, sosyal, ahlaki ve ekonomik ilkelerle günümüzde pek çok alanda yapılan örgütlenme modellerine öncülük etmiştir. Üretici ile tüketici, devlet ile millet, emek ile sermayenin barışık olduğu güçlü bir dayanışma ve toplumsal birlik içinde yaşamanın güçlü bir ekonomik yapının oluşmasında önemli roller üstlenen Ahilik Teşkilatı bugünde pek çok alanda örnek bir yapıya sahiptir.

Bu bağlamda günümüzde uygulanan İş Hukuku özünü Ahilikten almaktadır. Yine bugün iş dünyasında geçerli olan Kalite Standartlarının öncüsü ve fikir babası Ahilik felsefesidir. Yine yardımlaşma ve dayanışmada Ahilikteki Orta Sandıklarının payı yadsınamayacak kadar büyüktür.

Bugünlerde iş hayatında siyasette ve toplumsal yaşamda ahlaki ilke ve değerlerin önemi ve bunlara duyulan ihtiyaç gittikçe artmaktadır. Küreselleşme rüzgarlarının hızla estiği günümüzde kalite, standart, müşteri odaklılık, insana değer verme gibi rekabet araçları ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda insanı önceleyen ve müşteri memnuniyetini hedefleyen yaklaşımlar büyük önem kazanmaktadır. Ahilik kurumunun mesleki, ticari ve toplumsal ahlaki önceleyen ilkelerinden hareket edilerek ihtiyaç duyulan alanlarda modern sentezler yapılarak günümüz şartlarına uyarlanması son derece önemlidir.

Ahilikte esas olan dünya ve ahiret hayatının mutluluğudur. Bu amaçla ekonomi ve mal araçtır. Günümüzde bunlar amaç haline gelmiştir. Ahilik teşkilatı bireysel zenginlik yerine toplumsal kalkınmayı esas almıştır. Günümüzde ise uygulanan iktisadi sistemlerin gereği olarak bireysel zenginlik ön plana çıkarılmıştır. Bu paradokstan kurtulmak için toplumlarda ben yerine biz fikri aşılmalı, ferdi menfaatler yerine toplum menfaati ön plana çıkarılacak uygulamalara geçilmelidir. İnsanların dünya ve ahiret mutluluğu için kanaat sahibi bireyler yetiştirilmesine büyük oranda ihtiyaç duyulmaktadır.

Ahilik ilke ve amaçlarının, Ahilerin eğitim ve ahlaki değerlerinin öğretilmesi ve uygulanması amacıyla Ahilik derslerinin tüm ülkemiz çapında yaygınlaştırılması büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan Hüseyin, “Ahilik Teşkilatının Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri” *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:49, Mayıs-Haziran,2015,
- Çağatay Neşet, *Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir?*, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Yayın no.40, Tarihsiz, Ankara,
- Çelen Ali İhsan, “Toplam Kalite Yönetiminin Çekirdeği: Ahilik”, *Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi*, Kasım 2014,
- Çelik İlhan, *Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı*, Nobel Yayın Evi, Ankara,2019
- Çoban Mustafa, Değerler Eğitimi ve Ahilik İlkeleri, *Ahi Evran Üniversitesi SBE Dergisi*, Cild:4, Sayı:1, Kırşehir, 2018,
- Darı Bahadır A., “Sosyal Bütünleşmede Ahiliğin Rolü”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cil:1, Sayı,2, ‘2018,
- Demir Galip, *Türk Kültürü Ahilik*, Ahilik Araştırma ve Kültür Yayınları, S:9, 1998
- Durak İbrahim ve Yücel Atilla, “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları” Süleyman Demirel Üniversitesi, *İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt.15, Sayı:2, 2010,
- Ekinci Yusuf, *Ahilik*, Sistem Ofset Yayıncılık,11. Baskı Ağustos 2011,
- Erken Veysi, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, Berikan Yayınevi, Ağustos 2008,
- Gökbel Ahmet, *Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı: Ahi Evranı Veli*, Nobel Yayın Evi, Ankara,2019
- Güllü Sabahattin, “İslami Türk Edebiyatı Metinlerinde Ahi Kelimesinin Yeri”, *Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri*, 13-15 Eylül 1985, Kırşehir,
- Kanık İsa, *Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı: Meslek ve Ahlak Bölümü*, Nobel Yayıncılık, Ankara, Eylül 2019,
- Karatop Buket ve Kubat Cemalettin, “Ahiliğin Türk Kalite Yönetim Sistemine Etkisi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Nisan 2018,
- Köksal Fatih, *Ahi Evran ve Ahilik*, After Dijital, 2008, Kırşehir,
- MEB Mesleki Gelişim, *Meslek Ahlakı ve Ahilik*, Ankara,2016
- Uçma, İsmet. (2011). *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İstanbul: İşaret Yayınları
- Yelmen Hasan, “Bir Türk Yaşayış Tarzı olan Ahilik”, *Türk Kültürü ve Ahilik, XXI.*

Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, 13-15 Eylül 1985, Kırşehir,
(<http://www.kemeresnaf.org/ahilik-kulturu.19.10.2020>.)

<http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/13465/Anzavur%20DEM%C4%B0RPOLAT%2C%20G%C3%BCrsoy%20AK%C3%87A.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

**MESLEK VE TİCARET HAYATININ
DÜZENLENMESİNE YÖNELİK YASAL
DÜZENLEMELER VE AHİLİK**

Prof. Dr. Fazıl YOZGAT

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZET

2020 yılı itibariyle 2 milyona yakın esnafımız bulunmaktadır. Bir esnaf biriminin diğer 8 kesimi etkilendiği düşünülürse 16 milyon çalışmanı etkilemektedir. Bunların hane halkına katkısı ayrıca önem arz etmektedir. Bunların ödediği vergi SSK, Bağ-Kur primleri, ürettikleri mallar ihracat kaleminde ise bunu dolaylı katma değeri hesaba katıldığında esnaf ve sanatkârlarımız için içinde bulunduğumuz pandemi döneminde onların kredi ve diğer sorunlarına yasal mevzuat ve Ahilik ilişkisi bağlamında çözüm aramanın önemi açıktır. Bu çalışmada bu hipotezlerle konuya yaklaşmıştır. Ahilik Sandığı Kanunu torba kanundaki maddeleri ekte sunulmuştur.

GİRİŞ

Bu çalışmada Meslek ve Ticaret Hayatının Düzenlenmesine Yönelik Yasal Düzenlemeler ele alınmıştır. Konunun Ahilikle ilgisi irdelenmiştir. Çalışma başlıca üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak tarihsel ve kavramsal çerçeve, ikinci olarak karşılaştırmalı analiz yapılmış ve son olarak da Ticaret Hayatı ile Ahilik ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.

Ekonomik ve sosyal kalkınmanın önemli bileşenleri işgücü, meslek ve istihdam politikalarıdır. Farklı olarak ele alınmasına rağmen bu politikalar birbirlerini çarpan etkisiyle etkileyebilmektedir. Ayrıca araştırma alanına göre kimi yerde bağımsız olan bir değişken başka bir durumda bağımlı değişken olabilmektedir. Bu farklılaşma araştırmacının hipotezlerine göre değişim göstermektedir. Bu doğrultuda, bu çalışmada ekonomik ve sosyal kalkınma bağımlı değişken, işgücü, kooperatifler ve finansal kaynaklar ise bağımsız değişken olarak ele alınmıştır.

Fransa örneğinden konuya başlarsak, Fransa'da kooperatiflerin 26 milyon üyesi bulunmaktadır. Bu oran Fransa nüfusunun %46'sına tekabül etmektedir. Benzer şekilde Almanya'da 22.2 milyon, Hollanda'da 16.9 milyon, İngiltere'de 14.9 milyon ve İtalya'da ise 12.6 milyon kişinin kooperatif üyesi olduğu görülmektedir. Nüfusun bu kadar önemli bir kesiminin kooperatif üyesi olması bu ülkelerin ekonomik kalkınma ve istihdam düzeylerini doğrudan etkilemektedir.

Üyelerinin yanı sıra istihdam edilen nüfusun da ele alınmasında fayda vardır. Kooperatif şirketlerinde Fransa ve İtalya'da 1.1 milyon, Almanya'da 860.000, Polonya'da 300.000, İspanya'da 290.000 kişiye istihdam sağlanmaktadır. Bunların yıllık ekonomik ciroları ise Fransa'da 307 milyar euro, Almanya'da 195 milyar euro, İtalya'da 150 milyar euro ve Hollanda'da ise 81 milyar euro'dur. Burada bir karşılaştırma yaptığımızda Hollanda'nın bu sektördeki yıllık kazancının yaklaşık 120 milyar

dolara ulaştığı görülmektedir. Bu rakam ise Türkiye bütçesinin altıda birine denk gelmektedir.

Bu ülkeler arasında kooperatif sayıları karşılaştırıldığında ilk sıradaki İtalya'da 39.600 kooperatif bulunmaktadır. İkinci sıradaki Türkiye'de 33.857 kooperatif varken, üçüncü sırada Fransa, dördüncü sırada ise 20.050 adet kooperatif ile Almanya gelmektedir. Kooperatif sayısı itibariyle Türkiye ikinci sırada olmasına rağmen bu kooperatiflerin ticaret hacimlerinin az olması çalışma alanımız olan yasal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır.

2015 yılı itibariyle AB'de 180.000 kooperatif, 140 milyon üye, 4.5 milyon çalışan ve 1 trilyon euro ciro yapılmıştır. AB nüfusunun %17'si kooperatif üyesidir. 2009 yılında Avrupa'da %12'si şirket sayısı vardır. %14 üye sayısıdır. AB'de %16 yükselmesi bunun önemini vurgular.

Kooperatiflerin sektörel dağılımı önemli bir göstergedir. Sanayi ve hizmet sektörleriyle karşılaştırdığımızda %36 hizmet sektörü, %30 (51.392), tarım sektörü, %22 (37.570) konut sektörü gelmektedir. Daha sonra %27 ile endüstri ve hizmet sektörü gelmektedir, sayısı ise 1.313.696. %24 ticaret sektörü gelmektedir. Bunun sayısı ise 1.142.658'dir. Sonrasında bankacılık sektörü gelmektedir. Bankacılık sektörünün payı %19 olup 867.343 kişi kooperatif üyesidir.

Satışları karşılaştırdığımızda ilk sırada tarım sektörünün %39'luk payla 347 milyar Euro ciro yaptığı görülmektedir. İkinci sırada ise %30'luk bir payla ticaret gelmektedir. Ticaret sektörünün cirosu ise 264. 38 milyar Euro'yu bulmaktadır. Son sırada tüketim kooperatifleri yer almaktadır. Tüketim alanındaki oran %12'dir ve cirosu ise 102.6 milyar euro'dur.

Fransa'da tarım sektörünün gelişmiş olması nedeniyle 160.000 işçi istihdam edilmekte 2500 adet tarım kooperatifi yer almakta ve bunların 95 milyar euroluk cirosunun olduğu bir döngü bulunmaktadır. Peynir sektöründeki kooperatiflerde Fransa tarımının %40'ı istihdam edilmektedir.

Sektörlerin değişmesi zorunlu olarak ekonomik planlamayı gerekli kılmaktadır. Özellikle pandemiden dolayı ithalat ihracat dengesinin bozulması sağlık, gıda, temizlik ve lojistik sektörlerinin önemini arttırmıştır.

Kooperatiflerin finansmanı genelde gelişmiş ülkelerde kendine özgü bankalardan sağlanmaktadır. AB ülkelerinde tarım sektörünün gelişmiş olması nedeniyle kredi veren kuruluşların mevzuatında farklılıklar mevcuttur. Örneğin bazı bankalar üreticilerin sahibi olduğu bankalardır.

On dokuzuncu yüzyılda endüstriyel kapitalizm Avrupa'ya yayılırken, emekçi insanlar çıkarlarını savunmak için çeşitli örgütlenme biçimleri benimsemişlerdir (Meriman ve Winter, 2006). Kredilerini kolay bulabilecek kooperatif bankaları çıkmıştır.

AB’de en büyük 20 tarımsal kooperatif grubu arasında 7 Fransız kooperatifi vardır. Bu yapıların ölçek ekonomileri elde etmek ve pazarlık güçlerini artırmak için hızla büyüdükleri görülmektedir. Vakaların %50’sinde birleşme ve devralmalar yoluyla geliştikleri görülmektedir. Fransız tarım kooperatifleri, yerel veya yurt dışındaki endüstriyel yan kuruluşlarla çok karmaşık olabilecek yeni yapılar yaratmışlardır. Bu önemli gelişmelerden uzak hisseden üyeleri için bazı yapıları yönetmek zor olabilir. Kooperatif üyeleri ve ekonomik çevrelerindeki tüm paydaşlar için değer yaratmak amacıyla riskleri yönetmek ve çeşitli zorlukları üstlenmek için yeni iş faaliyetleri üstlenirler!

The top-20 largest European agricultural cooperative groups

Rank	Country	Cooperative group	Type of business	2013 sales (in € billions)
1	Germany	BAYWA	Grain sales & farm input supply	16,0
2	The Netherlands	FRIESLAND-CAMPINA	Dairy	11.4
3	Denmark/Sweden	ARLA FOODS	Dairy	9.9
4	Denmark	DLG	Grain sales & farm input supply	7.9
5	Denmark	DANISH CROWN	Meat	7.8
6	Germany	SÜDZUCKER	Sugar	7.7
7	Germany	AGRAVIS	Grain sales & farm input supply	7.5
8	France	INVIVO	Grain sales & farm input supply	6.1
9	Ireland	KERRY	Dairy	5.8
10	Germany	DMK	Dairy	5.3
11	Finland	METSALIITTO	Forestry	4.9
12	Switzerland	FENACO	Multi-purpose	4.9
13	France	TEREOS	Sugar	4.7
14	France	TERRENA	Multi-purpose	4.7
15	France	SODIAAL	Dairy	4.6
16	The Netherlands	FLORAHOLLAND	Horticulture	4.4
17	France	VIVESCIA	Grains sales & farm input supply	4.2
18	France	AGRIAL	Multi-purpose	3.9
19	Sweden	LANTMANNEN	Grain sales & farm input supply	3.8
20	France	AXERIAL	Grain sales & farm input supply	3.7

Kaynak: Declerck, 2014.

Türkiye Cumhuriyeti’nde banka sayısı AB’ne göre en az 200 olmalıdır. Almanya’da 2020 yılında 700.000 kişiye bir banka düşer. Litvanya’da 370.000 Ukrayna’da 261.000 Macaristan’da 264.000 Portekiz’de 220.000 banka çalışanı vardır. Almanya 200 özel, 400 kamu, 1100 kredi birlikleri vardır (27.12.2016 Murat Muratoğlu, Sözcü Gazetesi). Bunların ilki 1870’de kuruldu, Deutsche Bank. Fransa 400 Yatırım kredi ve mevduat diye tasnif olur. 1848’de Bnp Paribus kuruldu. Güney Kore de ise 52 ticari banka 5 ihtisas bankası 91 karşılıklı kredi veren kurum bulunmaktadır. 1897 Shinhan financial group kredi vermektedir.

Kanada 27 yerli, 24 yabancı, 27 yabancı şubesi, 3 yabancı kredi kuruluşu bulunmaktadır. Varlıkları 2016’da 550 milyar dolardır. İtalya 300 kooperatif bankaları, 85 yabancı şube, 580 banka vardır. Norveç’te 17 ticari banka, 105 tasarruf bankası mevcuttur. Peru 16 evrensel 1 hizmet bankası 33 belediye+kırsal bankası bulunmaktadır. Leasingler sonradan çıktığı için karşılaştırma dışında tutulmuştur. Japonya 200 banka

1882’lerde kuruldu. Farklı ülkelerden örnek vermemizin sebebi ülkelerin sosyal siyasal ve ekonomik değişkenleri farklı olduğundan ülkemiz için en verimli yöntemi bulabilmektir.

Ülkemizde esnaf sayısı illere ve ilçelere göre nüfus bağlamında değişiklik göstermektedir. Esnaf kent nüfus oranı en yüksek olan iller sırasıyla Muğla 3.9, Burdur 3.9, Edirne 3.6, Çanakkale 3.6, Artvin 3.6. En düşük Şırnak 0.8, Batman 0.8, Diyarbakır 1.2, Ağrı 1. 2, Hakkari 1. 2, Siirt 1. 2 gelmektedir.

Tarihçe konusunda ilk akla gelen Alman Raiffesien’dir. Bundan 201 yıl önce 1818’de Almanya’da Hamm’da doğdu. 1845’te 27 yaşında belediye başkanı seçildi. 1864’te 46 yaşında ilk kooperatif bankalarını kurdu. İsmi bundan mülhemdir. 1872 kırsal kesime kredi sağlamak için bankayı genişletmiştir ve 1888’de 69 yaşında ölmüştür.

Avrupa’da Portekiz: CA Credito Agricola 1 milyon üyeli kuruluştur. Fransa’da Toute une Banque Pour Vous 51 milyon müşteriye sahiptir. Hollanda’daki Rabobank’ın 7.3 milyon müşterisi vardır. 2 milyon üyesi bulunmaktadır. İspanya: Groupa Jajamor pazar payının %3’ü elindedir. Kuzey Amerika, ABD: Navy Federal Credit Union 8 milyon üyelidir. Golden 1 ise Kaliforniya’nın ikinci, ABD’nin altıncı kuruluşu, 1 milyon üyelidir. Kanada: Desjardins 7 milyon üyeli bir kuruluştur.

Veriler 2019-2020 nüfusa oranlanabilir.

Portekiz’de 1896 yılında tarım birlikleri kooperatifi kurulmuştur. Bu kooperatif 1929 yılında çiftçilere borç vermeye başlamış ve 1978 yılında kredi verme işlemlerine başlamıştır. 1984’te finansal bir yapı haline gelerek 1992’de uluslararası finansal sisteme açılmıştır. 2011’de yüzüncü yılını kutlamış, 2016 yılında bölge ajansları kurmuş ve 2019’da dijital strateji sürecini başlatmıştır. 1976’de 1974 devriminden sonra tarım birlikleri kooperatifi hariç tüm birimler devletleştirilmiştir. 1982 tarım birlikleri kooperatifi mahalli bankalar kurmuştur (Crédito Agrícola Group, 2019).

Bankalarla ve kredi kuruluşlarının dünyada seçilmiş ülkelerdeki örnekleri, yatırım mevduat ve kredi şeklinde üç grupta toplanabilir. 1848 Bnp Paribas 75 ülkede faaliyet göstermektedir. 2016 mevduatı 2.4 trilyon dolar ve kârı ise 9.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bankanın önemi İran parasını, 1 dolar 34000 İran para birimi olarak sabitleştirmesine rağmen dayanamamıştır. İtalya’da 580 adet banka bulunmaktadır. Bunlardan 300’den fazlası kooperatif bankasıdır. Sadece 85 yatırım bankası bulunmaktadır. İspanya’da ise 54 banka vardır. Almanya’da özel 200 ve kamuya ait 400 tasarruf bankası bulunmaktadır. Banka sahibi üyeler olan kredi kuruluşları ise 1100 adettir.

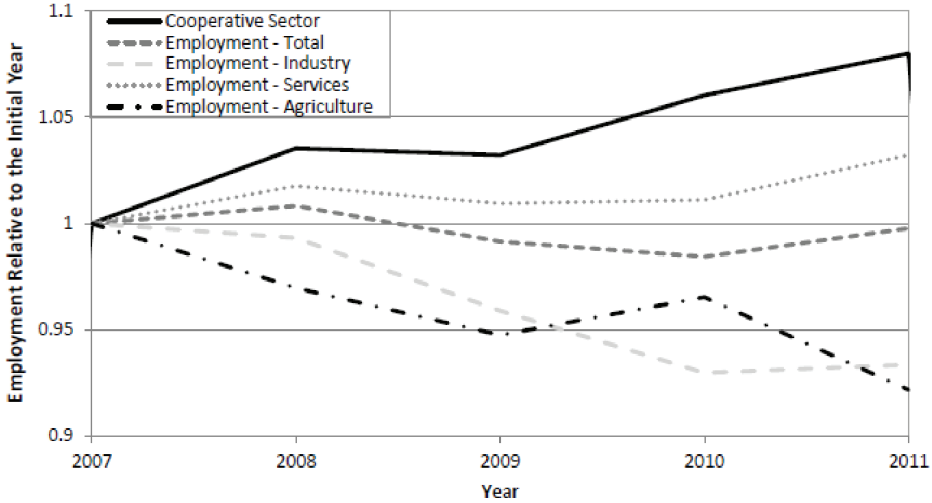
Norveç’te 17 ticari banka vardır. Ülkedeki 105 tasarruf bankası ticari tasarruf yabancı banka şubeleri şeklinde oluşmuştur. İsveç’te 124 adet bankanın dağılımına

baktığımızda 39 ticari banka, 36 yatırım bankası, 47 tasarruf bankası ve 2 adet kooperatif bankası bulunmaktadır.

Hollanda’da 98 banka vardır. 140 yerel kooperatif bankası bulunmaktadır. Rabobank 1895’te kurulmuştur. Bankanın 600 milyar Euro varlığı bulunmaktadır. Banka 12 milyar Euro kâra ve 3 milyar Euro net kâra sahiptir. Öz sermayesi 43 milyar euro’dur. Sermaye durumunda ödenmiş sermaye ile varlıklar ayrı bir karşılaştırma konusudur. 1864 ilk çiftçi haneleri için kooperatifler kuruldu. Almanya’da Friedrich William Raiffeisen, Portekiz 69 banka, Credito Agricole mutuo, İrlanda’da 2010’da 21 milyar Euro kredi birlikleri bulunmaktadır. 2013 kooperatif bank 1.4 milyon üyesi vardır. Danimarka’da nüfusun 5.800.000 olduğuna göre 1/3.5 kişinin üye olması ilginçtir.

Figure 1: Employment in Cooperative Sector and the Economy – Italy

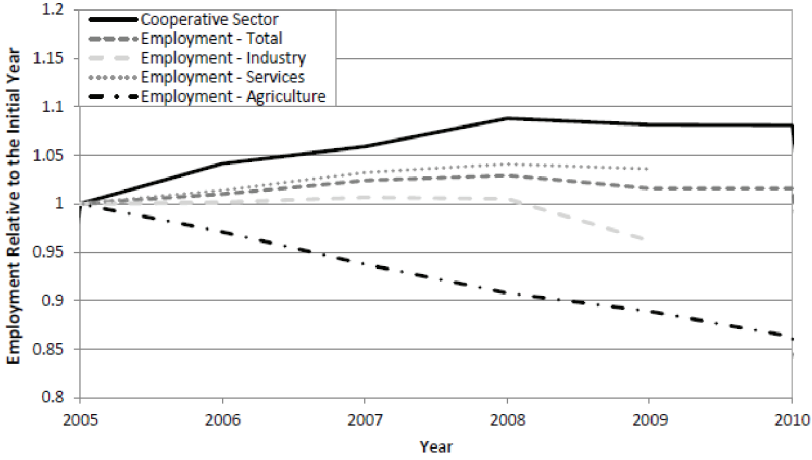

Kaynak: OECD Stat Extracts Cooperative data ve Census Report on Cooperatives in Italy’den derleyen, Smith and Stephen, 2013.

İtalya’da 2007-2011 yılları arasında istihdamda durgunluk yaşanmış, sanayi ve tarım sektörleri düşüş göstermiştir. Buna rağmen en yüksek istihdam artış oranı kooperatif sektöründe görülmüştür.

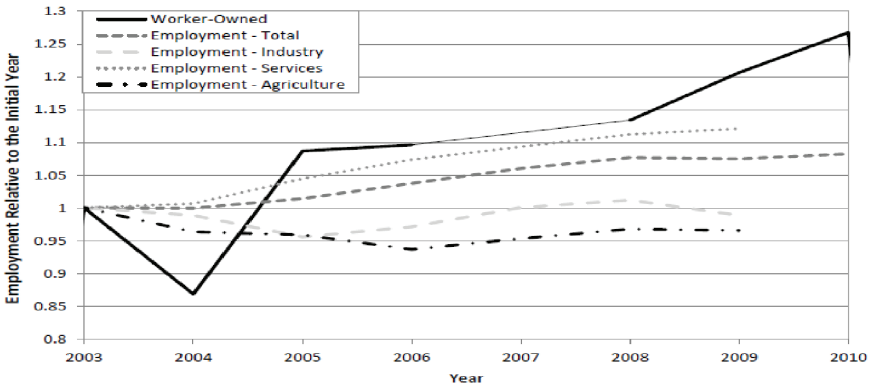
Figure 2: Employment in Cooperative Sector and the Economy – France

Kaynak: OECD Stat Extracts Cooperative data ve Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE) verilerinden derleyen, Smith and Stephen, 2013.

Fransa’da 2005’ten itibaren en yüksek oranlı istihdam artış oranı kooperatif sektöründe görülüyor. Kooperatif sektörü burada da genel istihdam oranındaki artıştan fazla bir artış sağlamıştır. 2008-2010 arasında ekonomide daralma yaşanmış ve iş-gücüne katılım oranında genel bir düşüş eğilimi görülmüştür. Kooperatif sektöründe de daralma var. Buna karşın kooperatif sektöründeki istihdam oranları ekonominin genel durumuyla karşılaştırıldığında daha stabil bir durum gösteriyor.

Figure 3: Employment in Cooperative Sector and the Economy – Germany

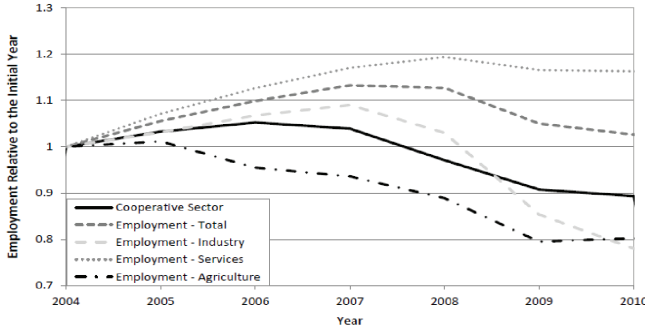

Kaynak: OECD Stat Extracts Cooperative data ve German Cooperative Association (DGRV) verilerinden derleyen, Smith and Stephen, 2013.

Almanya’da kooperatif sektöründe istihdam oranı 2004 yılından itibaren ciddi bir artış göstermiştir. 2003-2010 arası yaklaşık %26’lık bir büyüme var. Kriz döneminde, 2008-2010 arasında diğer sektörlerde istihdam oranındaki artış ya yavaşlamış, ya da azalmış. Kooperatif sektöründe ise bu dönemde de artış devam etmiştir. Kooperatif sektörünün kriz veya resesyon dönemlerinden daha az etkilendiği gözlenmektedir.

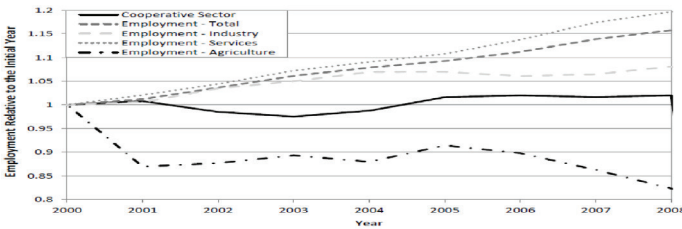
Figure 4: Employment in Cooperative Sector and the Economy – Spain

Kaynak: OECD Stat Extracts Cooperative data ve Spanish Cooperative Association (CEPES) Social Economy reports verilerinden derleyen, Smith and Stephen, 2013.

İspanya’da 2004-2010 yılları arasında genel istihdam oranları artarken kooperatif sektöründeki istihdam yüzde 10 azalmıştır. 2007-2010 yılları arasında kooperatif istihdam oranları genel istihdam oranlarına paralel bir şekilde düşüş göstermektedir. Bu yıllarda, sanayi ve tarımda yaklaşık %20’lik bir işgücü oranında daralma görülürken, kooperatif sektöründe bu oran %9 civarında seyretmiştir. İspanya’daki veriler Almanya, Fransa ve İtalya örneklerinden farklı bir durum sergilemektedir. Bu ülkedeki kooperatif sektörü ilk üç örneğe kıyasla istihdam oranında daha kötü bir performans göstermiştir.

Figure 5: Employment in Cooperative Sector and the Economy – Canada

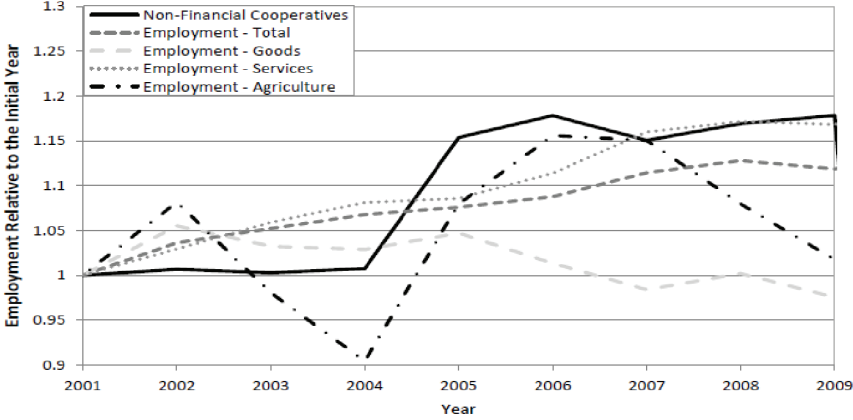

Kaynak: OECD Stat Extracts Cooperative data ve Rural and Co-Operatives Secretariat, Co-operatives in Canada reports verilerinden derleyen, Smith and Stephen, 2013.

Kanada’da kooperatif sektöründeki istihdam oranı daha stabil bir görüntü vermektedir. Genel istihdam oranlarında yüzde 15 civarında bir artış gözükürken kooperatif sektöründe aynı ivme yakalanamamıştır. Kanada’da hizmet ve sanayi sektörü istihdam oranlarını daha çok etkilemektedir.

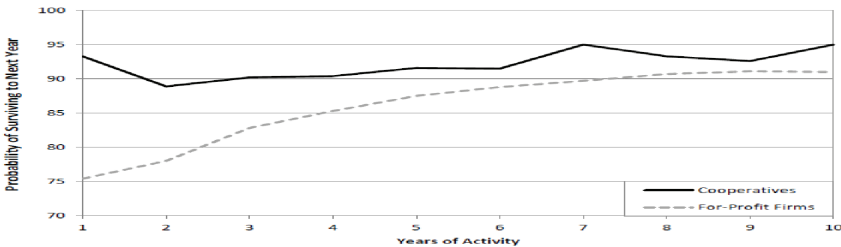
Figure 6: Employment in Cooperative Sector and the Economy – Quebec, Canada

Kaynak: OECD Stat Extracts Cooperative data ve Insitut de la Statistique Québec Cooperative data: Ministère du Développement économique, Innovation et Exportation Quebec verilerinden derleyen, Smith and Stephen, 2013.

Quebec eyaletinde 2004 yılı sonrası kooperatif sektörü işgücü oranındaki artış ekonominin genel eğilimine göre daha yüksek seyrediyor. Bu da bu eyalette Kanada geneline kıyasla kooperatif sektörünün daha güçlü olduğunu gösteriyor.

Figure 7: Survival of Cooperatives and For-Profit Firms in Quebec, Canada

Kaynak: OECD Stat Extracts Cooperative data ve Insitut de la Statistique Québec Cooperative data: Ministère du Développement économique, Innovation et Exportation Quebec verilerinden derleyen, Smith and Stephen, 2013.

Quebec eyaletinde yeni kurulan kooperatiflerin faaliyetlerini bir sonraki sene devam ettirme oranı diğer firmalara göre daha yüksektir. Bu durum, yeni kurulan kooperatiflerin diğer şirketlere göre daha uzun ömürlü olma eğiliminde olduğunu gösteriyor. Aynı eyaletteki istihdam oranları da göz önüne alındığında kooperatif sektörünün kısa ve uzun vadede ekonomik istikrarı yakalama şansının diğer sektörlere oranla daha yüksek olduğu söylenebilir.

Osmanlı üzerindeki ekonomik hegemonyasına dair eleştirel bir yaklaşımı devrin önde gelen entelektüellerinden Namık Kemal dile getirmiştir. Namık Kemal İbret gazetesinde “Sanatımız ve Ticaretimiz” başlık yazısında ülkedeki hammadde bolluğundan bahsediyordu. Ancak buradaki ham maddelerin işlenmeden Avrupa’ya gitmesine tepki gösteriyor ve düşüncesini şöyle dillendiriyordu. ”Halkımızın bu kadar istidatı ve mülkümüzde çıkan ham eşyanın kesretiyle beraber mahsulatımızın belki binde dokuz yüz doksan dokusu buralarda üstad eli görmeksizin Avrupa’ya dökülüp gittiği düşünülürse insan hakikatte ciğer hum olur...”. Ayrıca bir zamanlar Osmanlı’nın Avrupa karşısındaki üstünlüğüne ”...bundan üç yüz sene evvel Avrupa bizim kumaşlarımızı giyer bizim silahlarımızı kullanırdı.” cümlesiyle dikkat çekiyordu. Namık Kemal yazısının devamında, Avrupa’nın ticaret açısından nasıl üstün hale geldiğine dair tespitlerine yer veriyordu. Namık Kemal’e göre siyasi fayda mülahazası ile Reşit Paşa tarafından Avrupalılara ticaret izni politik sonuçları açısından arzulanan neticeleri vermiş ise de ekonomik olarak ”... yerli elinde olan ticaret ve sanatı hemen bütün harap eylemiştir.” (Namık Kemal, Ramazan 1289’dan aktaran Çelik, 2016).

Bu bağlamda Hallağ, İslam’ın ahlaki ekonomisini ele almaktadır. İslam ahlakının küresel liberal ekonomiden nasıl farklılaştığını açıklamakta ve onunla nasıl mücadele edilebileceğine dair değerlendirmelerde bulunmaktadır. Klasik dönemde İslam dünyasında şeri ahlaki değerlere dayalı bir medeniyet ve ekonomik sistem kurulmuştur. Avrupalı koloniciler İslam dünyasına geldiklerinde onların egemenliği önünde en büyük engel bu ekonomik sistemdi. Bu nedenle onlar ekonomik egemenliklerine ve politik yayılmalarına en büyük engel olan şeriatı kökünden kazımaya ısrarcı oldular. Çünkü ahlaki bir sistem olan şeriat modern kapitalizmin form ve değerleriyle uyumsuzdu. Hallağ’a göre İslami bir yönetim küresel kültürel yayılcılıkla da ciddi mücadele vermek zorundadır ve bu mücadelede her zaman ölümcül tehlikeye maruz kalacaktır.

Çalışmada da vurgulandığı gibi toplumsal hayatın önemli bölümünü oluşturan ekonomik ilişkilerin kontrol edici ve yönlendirici mekanizmaları din, ahlak ve hukuk kurallarıdır. İktisat ilminin olduğu dönemde iktisat ve ahlak birlikte düşünülüp değerlendirilirken zamanla ve özellikle de neo-klasik iktisat anlayışıyla birlikte iktisat ilmi ahlaktan bağımsız ahlak-ilişkisi bir disipline doğru devrilmiştir. İslam iktisat ahlakının temel sütunları Allah ve ahiret inancı ile adalet ilkesidir. Geleneksel İslam düşüncesinde çalışma ve çalışma ahlakı hiçbir zaman salt iktisadi açıdan ele alınmamış genel perspektifte iktisat ve ahlak bir bütün olarak kabul edildiği için mesele ahlaki

açından da değerlendirilmiştir. Bu nedenledir ki adalete dayalı ahlaki hassasiyetlerden kopmuş bir iktisadi faaliyet gayrimeşru addedilmiştir (Delice, 2016: 307-308).

Dünyada:

Dünya genelinde 145 ülkede 1 milyarın üzerinde ortak ve müşteriye sahip 2,6 milyon kooperatif bulunmaktadır. Fransa ekonomisinden daha büyük bir küresel kooperatif ekonomisi bir ülke olarak birleştirilseydi, sıralamada Alman ekonomisinden hemen sonra dünyanın en büyük beşinci ekonomisi olarak yer alırdı. Kooperatiflerin sahip oldukları toplam varlıkların değeri 19,6 trilyon dolardır. Dünya genelinde kooperatiflerin yıllık geliri, küresel gayri safi yurtiçi hasılanın %4,3'üne eşit ve 2,98 trilyon dolardır. 156 ülkeyi kapsayan veriye göre dünya ölçeğinde, tam zamanlı ve yarı zamanlı olarak kooperatiflerde istihdam edilenlerin sayısı en az 279,4 milyon kişi düzeyindedir. Kooperatiflerde ya da kooperatiflerin faaliyet alanında istihdam edilenlerin sayısı dünyada çalışan nüfusun %9,46'sıdır. En yaygın kooperatif türü tarım kooperatifleridir. Yeni Zelanda, Hollanda, Fransa ve Finlandiya'da ulusal gelirin %10'undan fazlası kooperatifler tarafından üretilmektedir (Sosyal Ekonomi, 2018).

Avrupa'da:

Avrupa'da, 141 milyonu aşan ortağa sahip 176.461 kooperatif işletmesi bulunmaktadır. Avrupa nüfusunun %17'sinden fazlası bir kooperatifin ortağı konumundadır. Hollanda'da her birey en az bir kooperatifin ortağı, Finlandiya'da nüfusun %85'i bir kooperatife ortaktır. 4,7 milyon kooperatif çalışanı bulunmakta ve yıllık iş hacmi 1 milyar avrodan fazladır. En çok kooperatife sahip üç Avrupa ülkesi: İtalya, Türkiye ve İspanya'dır. Kooperatif sayısına göre en geniş sektörler sanayi ve hizmetler; yıllık iş hacmine göre sıralama yapıldığında ilk sırada tarım sektörü bulunmaktadır (Sosyal Ekonomi, 2018).

Yıllık iş hacmine göre en büyük beş kooperatif listesinde Almanya'dan iki, Fransa'dan üç kooperatif yer almaktadır. Belçika'da bir eczaneye girdiğinizde bir kooperatife olma olasılığınız %20'dir. Polonya'da her üç kişiden biri kooperatiflerin sahip olduğu evlerde yaşamaktadır. Fransa'da kooperatif işletmeleri, yaklaşık 1 milyon iş, yani ülkedeki toplam istihdamın %3,5'ini sağlamaktadırlar. Almanya'da kooperatif bankalarının 16 milyondan fazla ortağı bulunmaktadır. İtalya'da tarımsal gıda sektörünün %50'si kooperatifler tarafından yönetilmektedir (Sosyal Ekonomi, 2018).

Türkiye'de:

Türkiye'de 7. 422.994 ortağıyla, 30 farklı türde, 53.259 kooperatif bulunmaktadır. Faaliyet alanına göre kooperatif sayılarına bakıldığında en çok kooperatif, konut yapı alanında; tarımsal kalkınma kooperatifleri ve motorlu taşıma kooperatifleri

ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Ortak sayısına göre ilk üç sırada pancar ekicileri kooperatifleri, konut yapı kooperatifleri ve tarım kredi kooperatifleri bulunmaktadır. Kooperatiflerin yıllık toplam cirosu 300 milyon avrodan fazladır. Ciroya göre en büyük üç kooperatif Pankobirlik, Tarım Kredi ve Farma Lojistik'tir. En çok kooperatife sahip ikinci Avrupa ülkesi olmasına karşın ortak sayısı, çalışan sayısı ve yıllık ciro sıralamalarında ilk üç ülke arasında yer almamaktadır (Sosyal Ekonomi, 2018).

Almanya 1531, Polonya 627, Avusturya 522, İtalya 485, Fransa 406, İngiltere 401, İrlanda 312, Fransa 241, İspanya 196, İsviçre 154, Portekiz 147, Luxemburg 100, Danimarka 93. Banka sayıları mevduatın çok olduğunun ve esnafa kredi bankalar farklı mevzuata tabi oldukları için kredi faizleri düşük olmakta ve esnaf faiz oranlarının yüksekliğinden etkilenmemektedir.

Kooperatifler 1750 ABD Benjamin Franklin yangına karşı yardım sandığı.

Fransa da frutieres peynir kooperatifi ilginç örnek teşkil etmektedir. 1844 İngiltere R.Owen -Fransada yine C.Frouer-S. Simon-Proudhin kooperatif fikrinin siyasi yönünü savunan düşünürler arasındadır.(1844 (R. Owen,1771-1858) (C. Frouer,1772-1837) (S. Simon, 1760-1825) (Proudhin,1808-1865.) Fransa Credit Agricole group 31 milyon müşterisi ile %21 bireysel bankacılık ilgilenmesi önem arz etmektedir.. 2014 yılı ciro 90 milyar dolarlık hacmi üretime katkının göstergesidir. 1885 Rabobank Hollanda'da 2 milyon ortağ vardır. 1864 11 milyar sterlin 2014 93 800 ortak sayısı Achmed sigorta kooperatifi 1811 İngiltere 19.5 milyar Euro ile 2015 yılında 18500 ortak Hollanda Robobank bankacılık kooperatifi(ki 1872 kurulmuştur) 2 milyon ortağı vardır. Credit agriculture 1895 31 milyar Euro 21 milyon üyeli iken Groupama sigorta kooperatifi 1840 13.6 milyar Euro 2016 ciro yapmıştır. Brezilya Corpersucar önde gelen kooperatif kredi kuruluşudur. 1859 Associatepress basınlar 1846 1500 ortaklarıyla birlikte karşılaştırmalı üstünlüğü elde etmişlerdir.

Buradan çıkarabileceğimiz sonuç, karşılaştırmalı üstünlükler ve verimliliklerdir. Verimlilik daha az girdiyle daha fazla çıktı elde edebilmektir. Sermaye K, işgücü L, emek E, malzeme M hizmet S, (K+L+E+M+S) toplam faktör verimliliği demektir. Endüstride dijitalleştirme, robotlar, 3 boyutlu yazılım, akıllı fabrikalar gibi. Eğitimden dolayı düşük nitelikli işgücü içeren ve düşük ücretlere dayalı rekabet stratejisi gelecek için giderek önemini yitirmektedir. Bu durumda çalışmamızın konusu olan mevzuat düzenlemeleri her alanda yenilik, yeni Sözleşme türleri Leasing Factoring Forfaithing gibi faize girmeden kredi vererek esnafın ve üreticinin üretime katkısını hızlandırmaktır.

Rabobank Türkiye Cumhuriyeti'nde mevduat bankası Hollanda'da başka Societ general Türkiye Cumhuriyeti'nde mevduat bankası Fransa'da farklı olması ilginçtir. Hollanda müşteri odaklı kooperatif yılda gıda kooperatifi 1 trilyon dolar gelire ulaştığı dönemler olmuştur. Hollanda'da 1900'lerde kuruldu çiftçi kooperatif sahibi 2

milyon Hollandalı müşterisi veya üyesidir. 1487 Belçika Anvers borsasının kurulması ülkeyi ticarete karşılaştırmalı üstünlükte bazı kalemlerde öne geçirmiştir. 1831'de Belçika'da gelişti. 1530 Fransa'da Lyon borsası kuruldu. 1876-1909 Sadrazam Küçük Sait Paşa Fransa borsasının zahire ve hububat hakkında nizamnameyi çevirtti. Bu nizamname esnaf ve sanatlar hakkında yasal mevzuatın iyi örneklerinden biridir. Borsa aslı Yunanca Fransızca kese demek, 13 yüzyıl sonlarına doğru Belçika'da Bruges olarak adlandırılmaktadır.

Van der Brouse ailesine ait hotel Des Bourses isimli handa düzenlenen toplantılarda numune üzerinden alışveriş yapılıyordu, gemiler limana gelmeden belli kuralara göre satış yapılıyordu. (Kaynak İstanbul 1368 Ticaret Borsası, s.17)

İbni Battuta 1368 Anadolu'da ahiliğin tekkelerinde ve zaviyelerinde ağırlandığını ve bu zümrelerin yaşayışlarının tasavvufi bir yaşayış olduğunu belirtir. Ahilik kurumuna İslam kurallarına uymayan girmesi zor olacağı için Ahilik iktisat ilişkisi bilgi ekonomisi ahlak ekonomisi bağlamında mütalaa edilebilir.

Mesleki hiyerarşi Usta Kalfa Çırac Kalfa şeklinde hem Osmanlı'da hem de Osmanlı'nın eyaletlerinde örneğin Tunus'ta da böyle şekillendi. Lonca Tunus'ta 1875'de dokumacılar hakkında menşur çıkartıldı. Dokuma nizamnamesi Ölçü Atkı Usta Kalfa Çırac Raddad büyük işini yapan esnaf. Çeşitli yaptırımlar getirdi. Mücevherciler için menşur yayımladı. Mücevherlerin düşük satılmasını yasakladı. 1873 mücevhercilik mesleğini ıslah etti. Şaşıya Tunus ticaret mahkemelerinde ticaret erbabından davaları görülmesinde 12 esnaf üye yer almasını sağladı.

Tahtavi 1801-1873 Banka kredisi kur ödemesi İthalata %5 vergi ihracatı teşvik etti. Tunuslu Hayrettin Paşa, 1873-1877 vezir-i kebir iken Buluş İcat Ulema Eğitim kavramlarının içeriğini doldurmaya çalıştı. Hayrettin Paşa Tunusta vezir-i kebir oldu. Hammessad tarımda ortaklık sistemi uygulamalarına Hayrettin paşa çeki düzen verdi. 13 Nisan 1874'te 73 maddelik nizamname yayımladı. 1/5 ortaklık sistemi vardı. Hammas kavram olarak Ortakçı –Meşiya anlam olarak toprak parçası anlamına gelir. Süftece: yolda meydana gelecek tehlikeleri bertaraf edebilmek için karz vermek. yol riskinden korumak için karz vermektir. Süftece poliçe gibi. Yukarıdaki bilgiler Tunuslu Hayrettin Paşa'nın Tunus'taki uygulamaları arasındadır. Ahilik lonca ve esnaf teşkilatının mukayesesini yapmak için verilmiştir. Tunuslu Hayrettin Paşa'nın Akaümülümük mesalik adlı eseri iktisadi ve sosyal yapı karşılaştırması olan çalışması karşılaştırmalı üstünlükleri analiz etmemize yardımcı olmaktadır.

Akile sözleşmesi esnafın korunması açısından önemli sözleşmedir. Vala sözleşmesi veli'den gelir bu da esnaf sanatkârı kısmen koruyan sözleşme şeklidir. Kümeleme metodu Ahilik'te kullanılan modern eğitim metodunun karşılığı sayılabilir. Alaeddin Keykubat 1220 yılında Selçuklu tahtına geçti. Cehbezler, sarraf demek iyiyi kötüden ayıran altını gümüşten ayıran uzman anlamındadır. Devlete borç verir

mültezim, önce nakit verir farkını alırdı. Bankalar mülkiyetlerine göre; 1. Özel bankalar, 2. Kamu bankaları, 3. Karma bankalar, 4. Yabancı bankalar. Örgütlenişine göre kategorize edilebilir. Burada önemli olan esnaf tüccar üretici çiftçiye ortaklarının çoğu bu kesim olacağı neredeyse 0 faizle kredi vererek üretime katkısını sağlamak- tır. Bunun için bankaların ayrılmasının tüm dünyada örnekleri vardır. Bazı ülkelerde bankalar ve kredi kuruluşları yerel bölgesel ulusal uluslararası kategoride sınıflanmış ve yapılanmıştır. Ekonomik yönlerine göre sınıflamalarda bulunmaktadır. Tarım, ma- den, hayvancılık, ticaret, yatırım, katılım, kalkınma gibi. Gelecekte elde edilecek bir alacak hakkının satışı olarak ifade edilebilir. Factoring gibi, nesie faizi, riba-i nesie denmiş zamanında.

Gedik 1727’de Osmanlıya geldi. Tezgâha ve dükkâna bağlı gedikler ise 16 Şubat 1913’te çıkarılan bir kanunla yasaklandı.

Tunus 1881’de himaye antlaşması ile Fransızların eline geçti. 1882’de İngilizler Mısır’da Arabi Paşa isyanını bahane ederek Mısır’ı işgal etti. . Bilgi ekonomisi dalı, davranışsal iktisat dalı tam kurumsallaşmadan önce Ahiliğin başladığı topraklarda bunların temelini görmekteyiz. Kriter olarak OECD verilerine göre hesap yapmamız analizimizi ve önerilerimizin bilimselliğini kanıtlayacaktır.

Toplam faktör verimliliğinin yüksek ve özellikle işgücündeki verimliliğin tüm sektörlerde ve kesimlerde yüksek oranda bulunmasıdır.

Eğitim ve okullaşma durumu ile bilgiyi kullanan ve işleyen kalifiye eleman ye- tiştirme durumu. Sağlık vb. altyapı harcamaları ve yatırımlarını tamamlamış olmak. Yeterli sermaye birikimine özellikle hammadde ve mamul üretme ve işleme gücüne sahip olma. Sosyal ve hukuk devleti ilkesinin tüm devlet bürokrasisinde ve toplum- da hakim düşünce olması. Sosyal ve kültürel yönden gelişmişlik ve siyasal yönden toplumda tam bir demokrasi ve buna ait kurumların bağımsızca bulunması gerekir. Teknoloji kullanımı ve teknolojiye sahiplik.

İslam hukukunda faizin caiz olmaması borç alışverişlerinde farklı yöntemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Faizli kredinin İslami usullere uyarlanmış şekli olan “istiğlal” bu konuda en sık başvurulan yollardandır. İstiğlal usulünde, borçlu ihtiyaç duyduğu parayı belirli bir vade ile borç verenden temin eder ve bunun karşılığında da kendisine ait bir mülkü geçici olarak borç verene satmış olur. Borcun ödemesi bitene kadar, borç veren kişi kendisine geçici olarak satılmış olan gayrimenkulü işletme ve gelirini alma hakkına sahiptir. Borç tamamen ödendiğinde borç veren gayrimenkulü tekrar asıl sahibine iade eder. Borç ödenmediği takdirde ise borçlunun mülküne el koyulur. İstiğlalin çeşitli şekilleri olup bazılarında gelir hakkı borç verene ait olurken, bazı şekillerde de bir nevi ipotek işlemi gibi gelir hakkı borçluda kalmaktadır. Bu durumda borç ödenmediği zaman istiğlal edilmiş olan mülk satılmak suretiyle borç tahsil edilmektedir. Kısacası istiğlal aslında yasaklanmış olan faizli kazancın meşru hale getirilmesi yollarından biridir (İpek, 2011: 256).

Namık Kemal 1854 borçlanmaya başlama tarihinde 20 milyon kese borçtan söz eder. Gelirin 7 katı borçtan söz eder. O zaman iç+dış borcun gelirin üçte biri olduğunu belirtir. Çözüm olarak çalışmak, ziraat, sanayileşme ve ticaret artışı önemlidir.

Ali Paşa'ya göre ise Müslümanlar da, Hristiyanlar gibi ziraat, ticaret ve sanayi ile zanaatla uğraşmalıdır. En dayanıklı sermaye emektir. Çalışma ve kurtuluşumuz çalışmaktadır. Oikos. Hane halkı onların sahip olduğu haktır. Nemein, yararlanmak idare etmek pay etme demektir.

Eukonomia, tannah Antik Yunan'da 2 kez geçer. Oikonomos ise 12 kez geçer. İncil'de oukonomia 9 kez, oikonomos 10 kez, oikonomeo 1 kez geçer. Yamak 2 yıl çırak 1001 gün kalfa 3 yıl I. Selim Kanunnamesi 1512-1521. Doktorlardan dan bahsedilen ilk yasal metindir.

1630-1730 doktorlar esnaf olarak görülmektedir. Etibba zümresi diye geçer. Saadetin Konyevi 1209-1274. Neoklasik iktisat 1905'ten sonra kullanılmaya başlandı. Türkiye Cumhuriyeti'nde ahilik benzeri uygulama 1863 de kurulan memleket sandıklarında görmekteyiz. Ahmet Şefik Mithat Paşa (1822-1884) tarafında kuruldu. Günümüzdeyse Türkiye Cumhuriyeti'nde 69 665 kooperatif 6479 taşıma kooperatifi bulunmakta ve 7 433 108 ortak sayısı bulunmaktadır.

Hirfet Yunanistan'da gayrimüslimlerin esnafa yardım için kurduğu teşkilattır. Hirfet aslında para vakıfları, yıllık %12.5 kar ederdi. Esnafa kredi verirdi, daha çok Ermeniler kullanırdı. 1760-1824 yılları arası Yunanistan Selanik'te. Bu ilginç örnek Osmanlı toprağında esnaf ve sanatkarların kredi elde edebilmeleri ve mesleğini icra da engel olmadığının tarihsel ve bilimsel kanıtıdır.

İzmir'de Mağribli fes tüccarları Osmanlı Fransız ahitnamesi gereği etkilendiler. Yahudi esnaf avantaj sağladı. Yasal metinlerin önemini tarihte de görmekteyiz. Kefalet gösterme "17 yüz yıl İstanbul'da Müslümanlar %57.9 diğerleri %16.3 Yahudiler %1.4 Hristiyanlar %24.4 kefalet gösterme (Kuran, 2010).

Çöpçü deyince, Martin Luther King'in şu sözlerini anımsadım:

"Eğer sizden sokakları süpürmeniz istenirse, Michelangelo'nun resim yaptığı, Beethoven'in beste yaptığı veya Shakespeare'in şiir yazdığı gibi süpürün. O kadar güzel süpürün ki gökteki ve yerdeki herkes durup 'Burada işini çok iyi yapan, dünyanın en iyi çöpçüsü yaşıyormuş' desin." Ahiliğin Latin Amerika versiyonu sayabiliriz.

Ahi Evran Letaif-i Hikmet kitabıyla Ahilik işinin ciddi olduğu kanıtlanabilir. Ahi Evran'ın ahilik ve esnaf sanatkar iktisadi ve sosyal kalkınmaya katkısı kitabıyla belgelenmiştir.

Mehmet Genç'e göre Osmanlı iktisadi sistemi başlıca üç temele dayanıyordu bunlar provizyonizm, tradisyonizm ve fiskalizm idi (Genç, 2014). Aktif pasif oranı

esnafın önemi. Esnaf ve sanatkârların sosyal güvenlikteki katkısı bilimsel yolla test etmenin en kestirme yolu aktif pasif oranın yani prim yatırımlar ile emekli olanların aldıklarının ornanması hesabıdır. Gedik (imtiyaz de diyebiliriz) 1913’de kaldırıldı.

“Tekke Kıbrıs evkâf kayıtlarına (1570) göre sonrası açılan zaviyelerden sayılarak “Zuhuri Baba Dergâhı ve Sıbyan Mektebi” olarak geçmiştir. Ayrıca tekke Zuhuri Baba’nın türbesini ihtiva etmekteydi. Zuhuri Baba’nın türbesinin yanında ise Aya Spridion isimli bir Ortodoks azizinin kabri mevcuttur. Tekke çift kubbeli mimari mekânların özgün bir örneğiydi. Evliya Çelebi tekkeyi Osmanlı temaşa ve gölge oyunları ustalarını ihtiva eden ve Zuhuri kolu adı verilen esnaf loncasının önemli bir şubesi olarak zikretmektedir. Esnaf ve esnaf loncaları tarihsel süreç içerisinde önemli görev ifa ettiğinin ilginç örneği olduğu için burada zikrettim. Zamanın değişmesi ilgili mevzuatı da değiştirdiği için tarihsel örnekler günümüz sorunlarına kaynaklık etmektedir.” (Köse,2017).

Tarihsel Gelişim

İzmir İktisat Kongresi: Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan kongre, yeni ulus devletin kurulması gelişmesi ve devamı için iktisadın öneminin belirlendiği ve çözüm arandığı bir kongredir. 1948 Türkiye İktisat Kongresi: Türkiye’nin iktisadi şartlarının kongreden 30 sene önceki şartların değiştiği dikkate alınarak düzenlenmiştir. Bu kongrede esnaf sanatkâr tüccar temsilcileri vardır.

“Ahilik” düzeni Osmanlı’da ilk esnaf teşkilatlarına verilen isimdir. Loncalar ve Gedikler ise Ahiliğin devamı niteliğindedir. Bu teşkilatlar Ahilik ilkelerinin değiştirilmesiyle ortaya çıkan esnaf teşkilatlarıdır. Loncalar, Ahilikten farklı olarak Müslüman olmayan esnafın da katılabildiği ve bu nedenle katılma ve üyelik şartları gevşetilmiş Ahilik teşkilatlarıdır. Loncalarda kalite, fiyatta devlet otoritesinin müdahalesi gibi konulara değinilmektedir. Gedikler, teşkilatlanma sayıları, üyelik sayıları, üyelerinin faaliyet alanları devlet otoritesince belirlenen ve sınırlanan Ahilik ve lonca teşkilatları olarak bilinmektedir. Ahilik teşkilatının devamı niteliğinde olan loncalar kent esnafının ve küçük çaplı üretim yapan zanaatkarların örgütlendiği birimlerdir. Ahilik teşkilatı Osmanlı’da 15. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış olup 18. yüzyılın ortalarına doğru «gedik» biçimini alarak 20. yüzyıl başlarına kadar devamlılığını sürdürmüştür. Osmanlı Avrupa’da yayılmaya başlayınca, işgal edilen ülkelerde kurulu lonca teşkilatlarından etkilenilmiş ve Batının lonca düzeni ahilik teşkilatlarının şekillenmesine neden olmuştur (Güngör, 2013).

Loncalar genellikle aynı tür işi yapan esnaf ve zanaatkarların toplu olarak bir arada buldukları çarşı, han, arasta gibi yerlerde etkinliklerini sürdürürlerdi. Loncalar, Ahilikten farklı olarak daha önce kabul edilmeyen esnaf türlerini ve gayrimüslimleri içlerine aldılar. Çırak, kalfa, usta biçimindeki yükselme aşamaları ile üretimde ve ticarete uymak zorunda oldukları ahlaki kurallar Ahilik ile büyük benzerlik gösteriyordu. Loncalar yöneticilerini kendileri seçiyor, işleyiş kurallarını da kendileri belir-

liyordu. Ancak devletin koyduğu kalite standartlarına (ihtisab) ve fiyatlara (narh) da uymak zorundaydılar. 18. yüzyılın ortalarında çarşı ve dükkân sayısının çoğalması, gerçek esnaf ve zanaatkar olmayanların (bunların başında yeniçeriler geliyordu) da buralarda işyeri tutmaları lonca düzenini sarstı. Bütün bunlara ek olarak Osmanlı'nın Müslüman olmayan egemenlik alanı genişledikçe, çeşitli dindeki kişilerin birlikte çalışma zorunluluğunu ortaya çıkardı (Güngör, 2013).

1727 senesinde getirilen gedik hakkıyla hizmetin veya zanaatın başkalarının yapılması yasaklandı. Gedikler din ayrımı yapılmadan kurulan, loncaların uzantısı olarak oluşan yeni düzenlemelerdir. Gedikler sıkı devlet otoritesince kuralları belirlenen esnaf teşkilatlarıdır. 18. yüzyılın ikinci yarısında gedik sisteminin kapsamı genişledi. Her işyerine gedik adı verilen bir alamet asılması şartı getirildi. Gedik imtiyazı belgesi sahibi olunmadıkça dükkân açarak sanat ve ticaret yapılamazdı. Sadece ellerinde imtiyaz fermanları olan kişiler, sanat ve ticaret yapabiliyordu. Bu fermanlar, esnafın sayılarının artırılıp eksiltilmesi, mülk sahiplerinin kiralalarını artırmaması, gediği olmayanların sanat ve ticaret yapamaması, açık olan gediklerin esnafın çırak ve kalfalarına verilmesi, dışardan esnaflığa kimsenin kabul edilmemesi gibi hükümleri kapsıyordu. 19. yüzyılın başında Gedik sistemi yozlaştırılmıştır. Çarşılardaki ve sokak köşelerindeki iğreti işyerlerine sokaklara tabla koyarak satış yapanlara, şerbetçilere, sütçülere gedik hakkı verildi. 1838 ticaret sözleşmeleriyle Avrupa malları Osmanlı pazarını istila edince sistem iyice çöktü (Güngör, 2013).

Osmanlı İmparatorluğunun zayıflamasından ve çöküşünden Ahilik teşkilatı da etkilenmiş ve giderek yozlaşmıştır. Loncalar işlevlerini yitirmiş, gediklere töreye göre değil, iltimasa göre atamalar yapılmaya başlanmıştır. Bunlar neticesinde 1912 yılında loncalar tamamen ortadan kaldırılmıştır. Böylece 700 yıl boyunca yaşamış ve Anadolu halkının ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamında belirleyici rol oynamış olan Ahilik sistemi tarihe karıştı (Güngör, 2013).

Türkiye-Avrupa Birliği arasında imzalanan Gümrük Birliği anlaşmasıyla AB'ne üye olunmadan Gümrük Birliği'ne girilmesinden dolayı beklenen sonucun alınmadığı bir iktisadi anlaşmadır. Diğer ülkeler önce AB üyesi olmuşlar sonrasında GB anlaşmasına dâhil olmuşlardır. Yapılabiliyordu, ikinci basamakta bunu yapmıştır. Burada şu an bile ihracatımızın yarısından fazlasını AB ülkelerine yaptığımızı göre AB ülkelere ihraç edeceğimiz ürünler esnaf ve sanatkârın üreticinin emeği olacağına göre esnaf sanatkârın önemi, mevzuattaki değişikliklerin irdelenmesi önem kazanmaktadır.

Kanunlar

Sanayi Teşvik Kanunu (1927), Sanayii teşvik etmek üzere çıkarılan kanundur. Bu kanundan sonra I. ve II. Sanayi planları çıkarılmıştır. Sanayi planları Kalkınma planlarından farklıdır. Çünkü Kalkınma planları 1960'den sonra BYKP şeklinde uygulamaya konulmuştur. 2020 yılı itibarıyla 11 BYKP uygulanmaktadır. Dolayısıyla sanayileşmenin ve bunun ekonomiyi katma değeri yaklaşık 100 yıl önce vurgulanmıştır.

Gümrük Tarife Kanunu (1929) bu yıllarda Avrupa ile rekabet edecek ihraç malları az olduğu için ihracatı fazla getirisi az olan bir anlaşma olmuştur.

TPKKHK (1930), TTMİMHK (1930) Ticaret Mukavelesi ve Modus Vivendi Akdetmeyen Devletlerden Türkiye'ye Yapılacak İthalata Memnuiyetler veya Tahdit veyahut Takyitler Tatbikine Dair Kanun (1931), Hükümetçe Ziraat Bankası'na Mubayaa Ettirilecek Buğday Hakkında Kanun (1932), Çay, Şeker ve Kahve İthalatının Bir Elden İdaresi Hakkında Kanun (1932), Ödünç Para Verme İşleri Kanunu (1933), Buğdayı Koruma Karşılığı Vergisi Kanunu (1934), Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun (1934).

Endüstriyel Mamulatin Maliyet ve Satış Fiyatlarının Kontrolü ve Tespiti Hakkında Kanun (1934), Milli Korunma Kanunu (1940), Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (1945), Merkez Bankası Kanunu (1970), Türkiye'de ekonomik krizler Türk lirası.” (Kaynak : wikipedia.org. erişim tarihi.1.10.2020 yorumlar yazar tarafından yapılmıştır.)

Planlar

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, 24 Ocak Kararları

Endüstri ve ticaret

Suni ipek, gülyağı, kibrit asidi, seramik, demir çelik işletmeleri, kükürt, süngercilik.

Bankalar

Ziraat Bankası, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Sanayi ve Maden Bankası, Emlak Bankası, Sümerbank, Halkbank, İller Bankası

Diğer

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.

Anayasa'da esnaf ve sanatkarlarla ilgili mevzuata baktığımızda 1982 Anayasasında: Üç maddede belirtilmiştir. Bunlar 171-172 ve 173'ncü maddelerdir.

“V. Kooperatifçiliğin geliştirilmesi

Madde 171 – Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır. (Mülga son fıkra : 23/7/1995-4121/15 md.)

VI. Tüketiciler ile esnaf ve sanatkarların korunmasına. Tüketicilerin korunması

Madde 172 – Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder. Esnaf ve sanatkarların korunması

Madde 173 – Devlet, esnaf ve sanatkarı koruyucu ve destekleyici tedbirleri alır.

“Çalışma Meclisi MADDE 89 – (1) Çalışma Meclisi; a) (Değişik: RG-15/7/2018-30479-CK-4/799 md.) Bakan veya bakan yardımcısının başkanlığında yönetmelikle belirlenecek bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarından iştirak edecek birer temsilciden, b) Üniversitelerin iş hukuku, sosyal ekonomi, çalışma ekonomisi, sosyal siyaset, iş fiziolojisi, iş sağlığı ve güvenliği ve gündemindeki konularla ilgili dallardan Yükseköğretim Kurulunca seçilecek beş öğretim üyesinden, c) İşveren sendikaları konfederasyonlarından üç, en fazla üyeye sahip işçi sendikaları konfederasyonundan iki, diğer işçi ve kamu görevlileri sendikaları konfederasyonlarından birer, Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonundan üç, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinden üç temsilci ile gündemindeki konularla ilgili olarak çağırılan kamu ve özel kurum ve kuruluşları ile meslek odaları ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinden, meydana gelir. (2) Çalışma Meclisi, Bakanlıkça tespit edilen gün ve gündeme göre toplanıp, gündemdeki konular hakkında inceleme ve görüşmelerde bulunarak düşüncelerini bildirmekle görevlidir. (3) Çalışma Meclisinin Ankara dışından gelen işçi temsilcileri meclis toplantılarına katıldıkları sürece izinli sayılırlar. (4) Çalışma Meclisinin sekreteryası işleri Çalışma Genel Müdürlüğüne yerine getirilir. (5) Çalışma Meclisi yılda en az bir defa toplanır.” denilmektedir.

Yani Güçlendirilmiş partili Cumhurbaşkanlığı sisteminde ise Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Kararname Numarası: 1 (10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır). Bu sistemde de esnaf ve sanatlarla verilen önem açısından anlamlı bir kararnamedir.

Konumuz olan esnaf ve sanatkârlarla ilgili mevzuattaki düzenlemelerde bundan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile karşılaşacağımızdan bu metinlere göre yorum plan ve önerilerde bulunma imkânımız olacaktır.

Aşağıda konuyla ilgili 20 kanun tarih numara ve konusu verilmiştir. Bunlar:

1. Cumhurbaşkanlığı Kararı Karar sayısı no:4 Resmi Gazetede yayım tarihi 15.7.2018 no:30479 Mesleki Yeterlilik Kurumunun teşkilat ve ayrıntıları belirlenmiştir.
2. Sosyal Sigortalar Kurumu na tabi olarak geçen hizmetlerin birleştirilmesi hakkında kanun no: 2829 Kanunlaşma tarihi: 24.5.1983 yayım tarihi: 27.5.1983 Resmi Gazete no:18059
3. 506 Sayılı SSK Kanunu.
4. Esnaf ve Sanatkarla diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu 1479 Kanunlaştığı tarih :2.9.1971 Yayım tarihi: 14.9.1971 Resmi Gazete no:1395

5. Teşviki Sanayi Kanunu: 1913
6. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu: 5434 tarih 8.6.1949 yayım tarihi 17.6.1949 Resmi Gazete no:7235
7. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar hakkında Yönetmelik Bakanlar Kurulu kararı 9.11.2015 no: 2015-8213 dayandığı kanun 21.9.2006 tarih ve 5544 sayılı kanun.
8. 4.10.2019 Resmi Gazete no: 30908 Cumhurbaşkanlığı karar sayısı: 1598. 5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu kanununda değişiklikler.
9. 4447 Sayılı İşsizlik Kanunu.
10. Mesleki ve Teknik Eğitim Kanunu ve Mesleki Teknik eğitim fonu.
11. Tarımda Kendi Adına ve Hesabına çalışanları SSK no. 2926 tarih: 17.10.1983 yayım tarihi: 20.10.1 MADDE 9 – 25.8.1999 tarihli ve 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa aşağıdaki ek madde eklenmiştir.
“Esnaf Ahilik Sandığı 983 Resmi Gazete no: 18197
12. Yükseköğretim Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun İle 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun İle Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
Kanun no: 4702 Kabul Tarihi 29.06.2001 Resmi Gazete No:24458 Resmi Gazete Tarihi: 10.07.2001
13. İş kanunu kanun no:1475 Resmi gazete no:13943 Kabul tarihi: 25.08.1971 Resmi Gazete yayım tarihi.01.09.1971
14. İşsizlik Sigortası Kanunu Kanun no:4447 Resmi Gazete no:23810 Kabul tarihi: 25.08.1999 Resmi Gazete yayın No:08.09.1999
15. Teşviki Sanayi Kanunu. (28.5.1927). 15 yıl yürürlükte kaldı.
16. Gümrük Kanunu 1929.
17. Milli Koruma Kanunu 1940.Yerli üretimi desteklemeyi amaçlayan kanundur.
18. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 1945. Toprak sistemi tarım üretiminden farklıdır.

19. Ticarete Tahsisin Meni ve İhracatın Muakele ve Korunması hakkında kanun 1930'da çıkarıldı.
20. Türk Parasını Kıymetinin Korunması Hakkında Kanun 1930'da çıkarıldı. Merkez Bankası'nın kurulmasıyla paralellik etmesi iktisadın olağan akışına uygun kanun formatıdır. Tamamen serbest bırakılsaydı milli paranın değerinin kontrolü yanında senyorej hakkında da önemli kayıp olabilirdi.

Yukarıda esnaf ve sanatkârlar tarihsel süreç ve önemi itibariyle yasal metinler sıralanmıştır.

DEĞİŞİM

Halil İnalçık, 1825-1830 Osmanlı dokuma sanayiinde “ani ve yıkıcı düşüş” den bahsederken sanayi devriminin etkisini vurgulamıştır. Yani Sanayi Devrimi akabinde ticareti ve ithalat ihracat ülkelerin iç dinamiklerini etkilemiştir. Böyle bir değişime karşı sanayi esnaf zanaatkâr çiftçi üretim ithalat ihracat para birimi ve vergi sistemi çarpan etkisiyle birbirini etkilemiştir. Aynı etkeni kanunlarda da görebiliriz. Yani mevzuat değişikliği bir anlamda değişen şartlara ayak uydurabilme çabasıdır. Ahilik çerçevesinde esnaf ve üretimi öncелеmek istihdama çözüm bulabilmeye yardımcı olmaktadır. 2010 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nde 2 milyon esnaf vardır. Yaklaşık 2 milyon esnaf hane halkı ölçeğinde 300.000 hane halkını etkiler. Bir esnaf kalemi diğer 8 esnaf kalemin etkilediğine göre yarım milyon esnaf doğrudan veya dolaylı birbirinden etkilenmektedir.

Ahilik esnaf ve sanatkârlarla ilgili mevzuatı birlikte incelediğimizde bu kesimle ilgilenen aşağıdaki 10 birim bu kesimin paydaşlarındandır. Bunlar:

- Bakanlıklar: Aile Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
- Sendikalar: İşçi sendikaları ve İşveren sendikaları.
- Kamu Kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları: (TOBB -TESK-Ziraat odaları, Türkiye Mali Müşavirler Yeminli müşavirler Odası, Turmob gibi)
- Birlikler: (İhracatçılar birliği-TİM gibi)
- Kooperatifler: (Tarım- taşıma -inşaat gibi).
- Kalkınma Ajansları: (Tüm bölgelerdeki).
- Yasayla kurulmuş dolaylı kuruluşları: (TSE, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Kosgeb gibi).
- Üniversiteler
- TÜBİTAK ve TÜBA'yı da sayabiliriz.

- Bankalar: (Kamu ve Özel). İhtisas (özel statülü) (Kalkınma bankası - Eximbank İbank (altyapıya katkısı yönünden) gibi.

Sonuç olarak, sosyal ve ekonomik kalkınmanın toplumsal yapının temel değişkenlerinden bir olan esnaf ve sanatkârlarla ilgili mevzuat ve tarafları yukarıda sıralanmıştır. Bunların birbiriyle uyumlu verilerini değerlendirmesi bakanlık yetkililerinin tasarrufuna bağlı olmakla birlikte üretime ihracatta katma değerli malların artırılması, esnafın ucuz kredi alması mesleki sosyal ekonomik geleceğini öngörebilmesinin sağlayacağı fayda hem kendilerine hem de ülke ekonomisine kazandıracaktır. Yaklaşık 5 milyona yakın sokak esnafı diyebileceğimiz esnaf kayıt içine girerse esnaf ve sanatkârlarla ilgili mevzuat düzenlemesi ve ekonomik katma değeri daha da iyi anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Crédito Agrícola Group, (July, 2019). Meet Your Partner In Portugal. A Brief Presentation. Erişim adresi, <https://www.creditoagricola.pt/-/media/0615b5a19023494c8e779d4cd6b77467.pdf>, E.T. 17,09,2020
- ÇELİK, Akın. (2016). Savaşın Maliyetine Bir Çözüm: Bir Borçlanma Hikâyesi. *Türkiyat Mecmuası*, 25 (2) , 107-165.
- DECLERCK, Francis, (2014, 15 Aralık). “9 Challenges Facing French Agricultural Co-Ops”. *Essec Business School*.
- DELİCE, Güven. ((5-17 Eylül 2017). İş Kazalarına Karşı En Geçerli Sigorta: Ahlâk. İnsan, Ahlâk ve İktisat, “Prof. Dr. Sabahattin Zaim Hocanın Aziz Hatırasına” konferansında sunulan bildiri, erişim <https://kitap.tyb.org.tr/kitap/ahlakveiktisat.pdf> , Hatay, s. 305-310.
- GENÇ, Mehmet. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat İstanbul
- GÜNGÖR, Tevfik. (25 Eylül 2013). Ahiliğin uzantısı Loncalar ve Gedikler, *Dünya Gazetesi* <https://www.dunya.com/kose-yazisi/ahiligin-uzantisi-loncalar-ve-gedikler/17714>, E.T. 16.08.2020
- İPEK, Nurdan (2011). *Selanik ve İstanbul’da seçkin Yahudi bankerler (1850-1908)*. İstanbul Üniversitesi, yayınlanmış doktora tezi.
- KURAN, Timut. (Ed.). (2010). *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam: Guilds and Guildsmen. Communal Affairs of Christians and Jews. Foreigners (Vol. 1)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KÖSE, Osman. (2017). *Tarihte Kıbrıs İlkçağlardan 1960’a Kadar*. İmak Ofset, Bursa.

- MERRIMAN, John M., WINTER J. M. (2006). Europe 1789 to 1914: Encyclopedia of the Age of Industry and Empire, 1. Cilt, Charles Scribner & Sons; 1st Edition.
- MURATOĞLU, Murat. (2015, 27 Aralık). Banka sayısı az şube sayısı fazla, Sözcü gazetesi, <https://www.sozcu.com.tr/2016/yazarlar/murat-muratoglu/banka-sayisi-az-subey-sayisi-fazla-1587641/>
- SMITH, Stephen C., ROTHBAUM, Jonathan. (2013). Cooperatives in a Global Economy: Key Economic Issues, Recent Trends, and Potential for Development. September 2013, IZA Policy Paper No. 68
- Sosyal Ekonomi. (2018). Kooperatif İstatistikleri, <https://sosyalekonomi.org/kooperatif-istatistikleri/> . E.T. 02.09.2020

EKLER

MADDE 9 – 25/8/1999 tarihli ve 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa aşağıdaki ek madde eklenmiştir.

“Esnaf Ahilik Sandığı

EK MADDE 6- Esnaf Ahilik Sandığının gerektirdiği görev ve hizmetler için malî kaynak sağlamak, piyasa şartlarında kaynakları değerlendirmek, bu Kanunun öngördüğü ödemelerde bulunmak üzere Esnaf Ahilik Sandığı kurulmuştur. Esnaf Ahilik Sandığı, Kurum Yönetim Kurulunun kararları çerçevesinde işletilir ve yönetilir. Esnaf Ahilik Sandığı, Fon kaynakları ile aynı usul ve esaslar çerçevesinde değerlendirilir. Esnaf Ahilik Sandığı, Sayıştay tarafından denetlenir.

Esnaf Ahilik Sandığının;

A) Gelirleri;

- a) Esnaf Ahilik Sandığı primlerinden,
- b) Bu primlerin değerlendirilmesinden elde edilen kazanç ve iratlardan,
- c) Esnaf Ahilik Sandığının açık vermesi durumunda Devletçe sağlanacak katkılardan,
- d) Bu madde gereğince sigortalılardan alınacak ceza, gecikme zammı ve faizlerden,

e) Diğer gelir ve kazançlar ile bağışlardan,

B) Giderleri;

a) Esnaf Ahilik Sandığı ödeneklerinden,

- b) 5510 sayılı Kanun gereği ödenecek sigorta primlerinden,
- c) 48 inci maddenin yedinci fıkrasında sayılan hizmetlere ilişkin giderlerden,

d) Esnaf Ahilik Sandığı hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için Yönetim Kurulunun onayı üzerine Kurum tarafından yapılan giderler ile hizmet binası kiralanması, hizmet satın alınması, bilgisayar, bilgisayar yazılım ve donanımı alım giderlerinden, oluşur.

Esnaf Ahilik Sandığı, bütçe kapsamı dışında olup gelirlerinden vergi kesintileri hariç hiçbir şekilde kesinti yapılamaz ve gelirleri genel bütçeye gelir kaydedilemez. Esnaf Ahilik Sandığının gelir ve giderleri üçer aylık dönemler hâlinde 3568 sayılı Kanuna göre ruhsat almış, denetim yetkisine sahip meslek mensubu yeminli malî müşavirlere denetlettirilerek denetim raporlarının sonuçları ilân edilir. Esnaf Ahilik Sandığının gelirleri ile bu gelirlerle alınan her türlü taşınır ve taşınmazlar Kuruma aittir. Esnaf Ahilik Sandığı, damga vergisi hariç her türlü vergi, resim ve harçtan muafıdır. Bu muafiyetin, 193 sayılı Kanun ile 5520 sayılı Kanun uyarınca yapılacak vergi kesintilerine şümulü yoktur.

5510 sayılı Kanununun 50 nci maddesi kapsamındaki isteğe bağlı sigortalılar, 10/7/1953 tarihli ve 6132 sayılı At Yarışları Hakkında Kanuna tabi jokey ve antrenörler, köy ve mahalle muhtarları ile tarımsal faaliyette bulunanlar hariç olmak üzere; 5510 sayılı Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar Esnaf Ahilik Sandığı kapsamında Esnaf Ahilik Sandığı sigortalısı sayılır.

Esnaf Ahilik Sandığı sigortası zorunludur. Bu madde kapsamına giren ve hâlen faaliyette olanlar bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte, faaliyetine daha sonra başlayanlar ise başladıkları tarihten itibaren Esnaf Ahilik Sandığı sigortalısı olurlar.

Esnaf Ahilik Sandığı sigortasının gerektirdiği ödemeleri, hizmet ve yönetim giderlerini karşılamak üzere, Esnaf Ahilik Sandığı sigortalıları ve Devlet, Esnaf Ahilik Sandığı primi öder. Esnaf Ahilik Sandığı primi sigortalının 5510 sayılı Kanununun 80 inci ve 82 nci maddelerinde belirtilen prime esas günlük kazançlarından, %2 sigortalı ve %1 Devlet payı olarak alınır. Ancak alınacak günlük prim tutarı, prime esas günlük kazanç alt sınırının iki katı üzerinden hesaplanacak tutardan fazla olamaz. Herhangi bir nedenle sigortalılık durumunun sona ermesi hâlinde, o ana kadar sigortalıdan kesilen Esnaf Ahilik Sandığı primleri ile Devlet payı iade edilmez. Esnaf Ahilik Sandığına sigortalılarca ödenen primler, kazancın tespitinde gider olarak kabul edilir.

Esnaf Ahilik Sandığı primlerinin toplanmasından Sosyal Güvenlik Kurumu, bu madde kapsamındaki diğer her türlü hizmet ve işlemlerin yapılmasından Kurum görevli, yetkili ve sorumludur.

Esnaf Ahilik Sandığı primleri ile ilgili olarak 5510 sayılı Kanununun 80 inci, 82 nci, 86 ncı, 88 inci, 89 uncu, 90 ncı, 91 inci, 93 üncü ve 100 üncü madde hükümleri uygulanır. Esnaf Ahilik Sandığı primlerinin toplanmasından, sigortalı bazında kayıtların tutulmasından, toplanan primler ile uygulanacak gecikme cezası ile gecikme zammının Esnaf Ahilik Sandığına aktarılmasından, teminat ve hak edişlerin prim borcuna karşılık tutulmasından ve yersiz olarak alınan primlerin iadesinden Sosyal Güvenlik Kurumu görevli, yetkili ve sorumludur. Sosyal Güvenlik Kurumu bir ay içinde tahsil ettiği primler ile gecikme cezası ve gecikme zammını ayrı ayrı göstermek suretiyle tahsil edildiği ayı izleyen ayın onbeşine kadar Esnaf Ahilik Sandığına aktarır. Uygulamaya ilişkin hususlar Sosyal Güvenlik Kurumu ve Kurum arasında düzenlenen bir protokol ile belirlenir. Kurum, Sosyal Güvenlik Kurumunun ay itibarıyla Esnaf Ahilik Sandığına intikal ettirdiği sigortalı paylarını

52 nci madde hükümleri, Esnaf Ahilik Sandığı sigortası ve sigortalıları bakımından da kıyasen uygulanır. Ayrıca Esnaf Ahilik Sandığı sigortalılarından hileli iflas eden veya işyerini usul ve furuuna ya da muvazaalı olarak üçüncü şahıslara devredenele yapılan ödemeler ile sigortalının kusurundan kaynaklandığı belirlenen fazla ödemeler yasal faizi ile geri alınır. Ölen sigortalılara yapılmış fazla ve yersiz ödemeler geri tahsil edilmez.

Bu madde kapsamında Esnaf Ahilik Sandığı sigortalıları için düzenlenecek kurs ve programlara ilişkin olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığının görüşü alınır.

Bu maddede belirtilen prim oranlarını, prim ödeme gün sayısı ve ödenek sürelerini, 48'inci maddenin yedinci fıkrasında belirlenen amaçlarla hizmet sunmak için Kurum bütçesine aktarılacak prim gelirlerinin oranını bir katına kadar artırmaya veya yarı oranına kadar eksiltmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumunun görüşleri alınarak Kurum tarafından belirlenir.”

MADDE 10 – 25/6/2003 tarihli ve 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanununa aşağıdaki ek madde eklenmiştir.

“Proje karşılığında aktarılan hibe niteliğindeki tutarlar

EK MADDE 1- Kurum, gerektiğinde faaliyet alanı ile ilgili ihalelere, projelere ve programlara münferiden veya ulusal ya da uluslararası kuruluşlarla işbirliği hâlinde katılmak suretiyle, yurt içinde veya uluslararası düzeyde kurum ve kuruluşlara eğitim ve danışmanlık hizmeti verebilir.

Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşların kaynaklarından Kuruma proje karşılığı aktarılan hibe niteliğindeki tutarlar hakkında, 17/9/2004 tarihli ve 5234 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 32'nci maddesi doğrultusunda işlem yapılır.”

MADDE 11 – 16/5/2006 tarihli ve 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanununun 6'ncı maddesinin beşinci fıkrasına aşağıdaki cümle eklenmiş, yedinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve aynı maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

“Başkan ve başkan yardımcısı dışındaki atama ile gelen Yönetim Kurulu üyeliklerine aynı usulle daha önce memuriyette bulunmamış olanlardan atama veya 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) veya (b) bentlerine göre sigortalı olmalarını gerektiren çalışmalarını devam ettirmek suretiyle görevlendirme yapılabilir; bu şekilde atanan veya görevlendirilenler için 657 sayılı Kanunun 68 inci maddesinin (B) bendi gereği aranacak on yıllık hizmet süresinin tespitinde, bakanlıkların bağlı ve ilgili kuruluşlarının en üst yöneticileri için öngörülen hükümler uygulanır ve yönetim kurulu üyeliğinde bulunmuş olmak bu kişilere görev süresinin sonunda memuriyete atanma hakkı vermez.”.

“Toplantılara iştirak eden Yönetim Kurulu Başkan ve üyelerine, bu görevleri nedeniyle ayrıca, 22/1/1990 tarihli ve 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 34 üncü maddesine göre kamu iktisadi teşebbüsleri yönetim kurulu başkan ve üyelerine ödenen miktarlarda her ay ödeme yapılır. Ancak beşinci fıkranın son cümlesine göre görevlendirilen yönetim kurulu üyelerine sadece 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 34 üncü maddesine göre kamu iktisadi teşebbüsleri yönetim kurulu başkan ve üyelerine ödenen tutarın iki katı kadar her ay huzur hakkı ödenir ve bunlar yönetim kurulu üyesi kadrosu ile ilişkilendirilmez.”

Kanunun yorumu yani ahilik fonunun faydasından bahsedebiliriz.

ROMANDAN SİNEMAYA DİRENİŞ KARATAY'DA AHI EVRAN VE AHİLİK KÜLTÜR

Araş. Gör. Hakan ÇALIK
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
e-posta: calikhakan46@gmail.com.

GİRİŞ

Toprağın yurt haline gelmesinde, insanın daha dar çerçevede ise milletlerin oluşturduğu kùltür ve medeniyet etkili olur. Bu açıdan bakıldığında insanlık için mühim bir hafızaya sahip olan Anadolu'nun Türklük ve İslam ile mayalanmasında, yani Türklere yurt olmasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin önemli bir yeri vardır. Bu devlet, Anadolu'yu yalnızca siyasi ve fiziki açıdan imar etmekle kalmayıp Orhun'dan beri süregelen Türk kùltürünü İslam ile bezeyerek yeni bir ruha, siluete, üsluba içkin insan, toplum ve medeniyet inşa eder. Bu bakımdan "Anadolu Türk-İslam kùltür ve medeniyetini oluşturması ve ona temel olması gibi birçok bakımlardan Anadolu Selçukluları devri kùltür ve medeniyeti büyük önem taşır. Yalnız geçmişte değil bugün dahi Anadolu'nun dinî ve kùltürel karakterini o devrin fikir akımlarından, tasavvufî-dinî zümrelerin yarattığı sosyal ve kùltürel ortamdan ayrı olarak incelemek mümkün değildir." (Bayram, 2018: 9). Zira filizlenen bu medeniyetin inşa ve oluşumunda; âdil, mert, dürüst, çalışkan, cömertlik gibi üstün meziyetleriyle bilinen ve "alp-eren" tipinin tarihteki en iyi örneklerinden olan Ahi Evran ve onun yetiştirdiği ahiler de etkili olur.

Ahi Evran, Fütüvvet teşkilatıyla benzer ilkelere sahip ancak ondan farklı olarak hem ulu Türkistan öğretilerinin hem de Anadolu'nun kendine özgü dünya görüşünün hâlesi olan ahilik kùltürünü daha evrensel ve sistematik bir yapıya dönüştürür. Mikail Bayram, Ahi Teşkilatı'nı (Ahiyân-ı Rum) ve örgütlenmenin kadınlar kolunu oluşturmuş Anadolu Bacıları Teşkilatı'nın (Bacıyân-ı Rum) kurulmasını Anadolu Selçuklu devrinin en önemli sosyal, ekonomik ve politik olayı olarak görür (Bayram, 2018: 9, 15). Ahi Evran, ahilik teşkilatları aracılığıyla dinî, millî, ahlaki ve kùltürel yönden yetkin zanaatkâr ve sanatkâr bireyler yetiştirir. Böylelikle ideal insandan ideal toplum ve devlet düzenini yaratma amacını güden ahilik kùltürü ve kurucusu Ahi Evran, Türk tarihinde hâlen beslenen yetkin bir kaynak olarak ön plana çıkar.

Bünyesindeki evrensel değerler manzumesiyle zamanını aşan ahilik, insanlığın yaşatılan ortak bir mirası haline gelmiştir. Dolayısıyla bu miras, hem zanaat hem de sanat dalları sayesinde geleneğin devşirildiği modern dönemde de varlığını devam ettirmektedir. Bu bakımdan özellikle sanatın tarihsel kişilikleri ve kùltürel varlığı yaşatma da göz ardı edilemeyecek bir boyutu vardır. Bu bağlamda edebiyat ve sinema, kùltürel belleğin ve hafızanın korunduğu önemli sanat dallarındandır.

Bu bağlamda çalışmanın detaylarına geçmeden önce Ahi Evran'ın ve ahilik kùltürünün Türk dizi ve sinema sektöründeki seyrini değerlendirmek gerekir. Ahiliğin sinema kùltüründeki yansımalarına da yönelmiş olan hazırlanan bu çalışma, bu yönüyle ilk olma özelliğine sahiptir. Çünkü daha önce dizi ve film gibi görsel sanatlar üzerinde ahilik araştırması yapılmamıştır. Bu durum, Ahi Evran ve ahiliğin dizi ve sinemadaki işleme yoğunluğunun edebiyattakinin aksine bir elin parmaklarının geçmemesine bağlanabilir.

Ahi Evran'ı ve ahiliği tanıtan birçok belgesel bulunmaktadır. Tiyatro olarak ise M. Fatih Köksal ve Özer Şenödeyici tarafından hazırlanan “Evran” adlı bir manzum piyes bulunmaktadır. Dizi ve film sektörüne bakıldığında ise doğrudan doğruya Ahi Evran'a ve ahiliğe odaklanan bir eser yoktur. Ancak Ahi Evran'ın hayatının ve ahilik kültürünün siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerinin yer yer işlendiği eserler bulunmaktadır. Dizilere ise TRT'deki *Yunus Emre*, *Diriliş Ertuğrul*, *Kuruş Osman* örnek gösterilebilir. Bunun yanı sıra Ekmek Teknesi adlı dizi de ise Ahi Evran'ın, ahilerin ve ahiliğin bahsi geçmez ama dürüstlüğü, merhameti, cömertliği, adil olmayı, helal kazancı, usta-çırak ilişkisini önemseyen Nusret/tin (Baba) ahilik kültürünün modern dönemdeki bir Ahi tipi olarak okunabilir. Ayrıca dizide bulunan Herodot Cevdet karakteri ise akşamları mahallede bulunan kahvede anlattığı kıssa ve menkıbelerle oradaki insanları eğlendirir ve onların tarihten ders çıkarmasını sağlar. Bilemedikleri bir konuyu ise Nusret'e sorarlar. Nusret bu anlamda dizi de bir Ahi Baba imajına dönüştürülür. Sinema filmine bakıldığında ise iki örnek tespit edilmiştir. İlki, Orhangazi dönemini anlatan *Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü?* adlı eserdir. Diğeri ise hazırlanan bu çalışmaya kaynaklık eden *Direnış Karatay*'dir. Bu eser Ahi Evran'ın yer aldığı ilk uzun metrajlı filmidir.

Birincisi, 2017 yılında roman olarak kaleme alınan 2018 yılında ise sinema filmine uyarlanan *Direnış Karatay* adlı eserde; Ahi Evran karakterini, Ahi Teşkilatını ve ahilik kültürüne dair yansımaları değerlendirmektedir.

İkincisi, Ahi Evran'ın ve ahilik kültürünün sinemada, dizi sektöründe ve diğer dijital platformlarda örneklerini belirlemek. (Daha sonra yapılması düşünülen Ahi Evran'ın ve Ahilik Kültürünün Türk Dizi ve Sinema Dünyasında Seyri adlı çalışma için)

Üçüncüsü, Ahi Evran'ın ve ahilik kültürünün içinde bulunduğumuz dijital çağın imkânlarını da kullanarak insanların zihin ve gönül dünyasında karşılık bulmasını sağlayacak öneriler sunmak.

Direnış Karatay Romanında Ahi Evran ve Ahilik

Selman Kayabaşı, tarafından kaleme alınan *Direnış Karatay*, Anadolu Selçuklu Devleti emirlerinden bilge, cesur, merhametli ve mütevazı kişiliğiyle tanınan Emir Celâleddin Karatay'ın¹ hayatı merkeze alınmak suretiyle yaşadığı dönemin siyasi,

1 Celâleddin Karatay, I. Alâeddin Keykubad (1220-1237), II. Gıyâseddin Keyhüsrev (1237-1246), II. İzzeddin Keykavus (1246-1260), Rükneddin Kılıç Arslan (1248-1265) ve II. Alaeddin Keykubad'ın (1249-1257) sultanlığı döneminde Emir-i Taştâne, Hazinedâr-ı Hâss, Nâib-i Sultan ve Atabey olarak görev yapmıştır. Özellikle Atabeyliği döneminde politik dengeyi gözeterek devletin siyasi birliğini berkitmiş, böylelikle devletin ömrünün uzamasını sağlamıştır (Odabaşı, 2018: 28, 35). Bunun yanı sıra “Bütün kaynaklar, Moğol müdahale ve baskılarının en yoğun olduğu bir dönemde devlete sahip çıkan, ülkede dirlik ve düzeni sağlamak için samimiyetle çalışan Karatay'ın dindarlığı, hayırseverliği, ahlâkî meziyetleri ve güçlü bir devlet adamı olduğu üzerinde birleşmektedir. İbn Bibî Karatay'ın ibadetle

dini, sosyal, kùltürel ve ekonomik yapısına bir pencere açar. Diğer taraftan eser, Ahi Evran'ın tarihi kişiliğine, ahilere, ahilik teşkilatına, bacılara yer vermesi bakımından ayrıca önem arz etmektedir.

Altı bölümden oluşan roman, yaklaşık otuz beş yıllık bir sürecin siyasi, dini, toplumsal, ekonomik ve kùltürel yönlerden bir panoramasını çizer. Roman, Anadolu Selçuklu Devleti'ni dirlik ve birlik açısından güçlü bir konuma getiren I. Alâeddin Keykubad'ın tahta geçişi ile başlar. Sekiz yıldır Malatya'daki Minşar Kalesi'nde tutuklu bulunan Keykubad'ın Sultan olmasında Şeyh Mecdüddin İshak, Ömer Sühreverdi ve Emir Celaeddin Karatay etkili olur. Keykubad zindandan çıkmazdan kısa bir süre evvel yanına gelen Muhammed Sadreddin Konevi ile tahta geçeceğine dair görüşme yaparlar. Konevi, "Sen burada hapisten Şeyh İshak, Bağdat'a, Şam'a, Mekke'ye seyahat etti ve direnişi örgütlemeye çalıştı. Konya'ya dönerken Teşkilatın önemli isimlerinden Evhadüddin Kirmani ve Nasiruddin Mahmud'u (Ahi Evran) buraya getirdi." (s.36). Bu bağlamda Fütüvvet Teşkilatı'nın başkanlığını yürüten Ömer Sühreverdi ve Şeyh İshak, Bağdat merkezli bu teşkilatın Anadolu'ya taşınmasında öncü rol oynarlar. Abbasi Halifesi Nâsır'ın davetiyle Fütüvvet teşkilatına üye olmaya gönderilen Şeyh İshak, Bağdat'tan dönerken yanında Evhadüddin Kirmani ve Nasiruddin Mahmud (Ahi Evran) gibi önemli isimleri de getirir. Ancak Fütüvvet Anadolu'ya gelirken daha yerli ve milli bir yapıya, yani ahiliğe dönüşür. Zira romanda Türklerin tarihi kaynaklarda ilk kez belirledikleri gündün beri, ivedi bir biçimde birlik oluşturmaya verdikleri önem sıkça vurgulanır. Türklerle özdeşleşen bu karakteristik yapı, Fütüvvet Teşkilatı'nın cihat ruhu ile birleşerek Anadolu'da yeni bir birliğe, yani Ahi Teşkilatı'na dönüşür. "Türklerin, Orhun'dan bu tarafa korudukları gizli teşkilatı sen biliyorsun. Bağdat'ta Nasır'ın kurduğu Fütüvvet Teşkilatı'nı da... Sen hapisteyken gizli bir operasyon yapıldı Melik. Hakan'ın Türk ahileriyle Halife'nin askerleri tek bir çatı altında toplandılar." (s.35). Romanda bu teşkilattan Anadolu'yu tarumar eden Moğolları durdurmak için kurulan son "Direniş Ordusu" olarak bahsedilir. Bu yönüyle teşkilat, Türk devlet geleneğine bağlı, tahta çıkan Sultandan bağımsız (hatta Sultanın belirleyicisi), "devletin en muhkem surlarından bile kavî" ve "devletin varlığında işlerine bakan, yokluğunda ise işleri devlet kurmak" olan devlet-i ebed müddet düsturuyla hareket eden yüce bir siyasi güç olarak görülür. Bu inanç romanda Keykubad ile Konevi arasında geçen şu konuşmalarla daha da berkitilir: "Ağabeyim İzzeddin, Ahi Teşkilatının neresindeydi Muhammed? Ve şimdi sen bu Teşkilatın bana mı bağlanacağını söylüyorsun? Muhammed, söylediklerinin anlaşılmadığını düşünmüş olacak ki Alaaddin'in yüzüne sert bir bakış attı. Sesini yükseltti, babasının edasına büründü. "Senin, Teşkilata tabi olacağını söylüyorum Melik! Ağabeyin nasıl bağlandıysa, öyle!" (s. 36-37).

meşgul olduğunu, her türlü maddî zevkten sakındığını, Müslüman ve zimmî herkesin onun ihsan ve iyiliklerine nâil olduğunu yazar." (Taneri, 1993: 252).

Ahi Evran'ın Anadolu'ya geçişi ile birlikte özellikle Aleaddin Keykubad döneminde ahilik, sistematik bir esnaf teşkilatı olmasının yanında göçebe Türkmenlerin yerleşik düzene geçmelerini, zanaat ve sanat sahibi olmalarını ve toplumun eğitim ve kültürel anlamda eksik kalan yanlarını tamamlayan sivil toplum kuruluşu işlevini görür. Dahası ahiler ve ahi teşkilatı, Anadolu Selçuk Devleti'nin ömrünün uzamasında, Moğollarla mücadele etme de, Kayı obasının devlet olma bilincine erişmesinde felsefi kaynaklık gibi misyona da sahiptir.

Romanın ikinci bölümünde Keykubad, Alaiye (Alanya) Kalesi'ni fetheder. Karatay, buranın fethi için daha temkinlidir. Çünkü o, devletin çözmesi gereken daha öncelikli meseleleri olduğuna kanaat getirir. Buna rağmen kaleyi fetheden Keykubad, üstelik kalenin hükümdarı/komutanı Kırkart'ın kızı Hunad Hatun ile de evlenir. Bu evliliğe hem Karatay hem de Ahi Evran karşıdırlar. Karatay, Keykubad'ı "Allah, şeytanla imtihan edemediği adamı kadınla sınırmış Sultan'ım. Nice derviş, şeytani mağlup ederken kadına mağlup olurmuş." (s. 53) sözleriyle ikaz etse de Sultan aldığı karardan dönmez. Ancak bu evlilikte Hunad Hatun'un rızası yoktur. Buna rağmen babasının sözüne de karşı gelmez. Bu nedenle Hunad Hatun'un içinde biriken kin, nefret ve intikam hırsı Keykubad'ın ölümüne sebep olur. Bu evlilik olayı, Karatay'ın ve Ahi Evran'ın ileri görüşlülüğünü berkitirken bir yandan da Sultan Alaaddin döneminde ahilerin devlet kademesindeki rollerinin görünür kılınması açısından önemlidir. Zira Mikail Bayram, Keykubad'ın ahileri ve Türkmenleri şahsi olarak önemseydiği gibi onların daha rahat yaşayabilmelerini devlet politikası haline getirdiğini belirtir. Öyle ki "I. İzzü'd-din Keykâvus zamanında (1210-1219) Kayseri'deki yöneticilerle, Türkmenler ve Ahiler arasında mahiyetini bilmediğimiz bir sürtüşme mevcuttu. I. Alâü'd-din Keykubad, tahta geçtikten bir süre sonra Kayseri'ye giderek Türkmen ve Ahiler lehine köklü bir tasfiyeyi gerçekleştirdikten sonra ve bu sultanın Ahi Teşkilâtını himaye etmesi sonucu Ahilik bütün Anadolu'ya yayılmaktaydı." (Bayram, 2018: 97). Yine Mikail Bayram, Ahi Evran'ın Keykubad döneminde Konya'da müreffeh bir yaşam sürdüğünü, *Yezdan-Şinaht, Ahlak-i Alâi ve Murşidu'l Kifaye* gibi eserlerini de Sultana ithaf edecek kadar yakın olduklarını ifade eder (Bayram, 2018: 67).

Yine bu bölümde Sultan Keykubad'a karşı Seyfeddin Ayaba önderliğinde birçok beylerbeyinin isyana kalkışması da anlatılır. Karatay'ın zekice duruşu ve bilge tavrı sayesinde bu teşebbüs engellenir. Ahi Evran'ın hazırladığı zehirli su ile beyler tuzağa düşürülür. Sonrasında ise Seyfettin Ayaba idam edilir. Burada bilgin ve tıp ilminden anlayan bir Ahi Evran portresi oluşturulur. Zira Mikail Bayram, Ahi Evran'ın dönemin tıp ilmine de hâkim olduğunu belirtir. Ona göre, Ahi Evran'ın yaşadığı dönemde Bağdat, ilim, sanat ve medeniyet bakımından İslam dünyasının merkezidir. Fütüvvet ehli olan Ahi Evran da burada kendisini farklı alanlarda yetiştirme imkânı elde etmiştir. O, Kirmani başta olmak üzere Fütüvvet Teşkilatı'nın önde gelen şeyhlerinden dönemin Tefsir, Hadis, Kelâm, Fıkıh, Tasavvuf, Felsefe ve Tıp gibi ilim dallarına ait

bilgiler edinir. Ayrıca İbn Sina, Sühreverdî el Maktul ve Râzi gibi düşünürlerin eserlerini okumakla birlikte Farsça'ya tercüme ettiği bilinir (Bayram, 2018: 95).

Yine bu bölümde Harzemşahlar ile Moğollar arasında geçen savaştan bahsedilmektedir. Öncesinde Keykubad ile yakın bir dost olan Celaledin Mengübirtî, Moğolların kışkırtması ve araya fitne sokmasıyla Anadolu Selçuklu Devletine karşı savaş açar. Keykubad, Eyyubi Meliki Şerif ile birlikte hareket ederek Yassı Çemen'de (1230) Harzemşahlar'ı yener. Her iki devletin de Müslüman ve Türk olduğunun bilincinde olan Karatay, bir yandan şiddetli rüzgârları lehine kullanırken diğer taraftan da Harezmi Beyi Kayır Han'ı kendi saflarına çekmek suretiyle savaş meydanında çok fazla kardeşkanının dökülmesini engeller.

Romanın üçüncü bölümünde ise Anadolu'da dirlik ve düzeni daha da güçlendiren Keykubad'ın ölümü ve sonrasında yaşanan taht mücadeleleri anlatılır. Keykubad, Amid üzerine sefere çıkmadan evvel hem Ramazan Bayramı hem de orduya moral olması için toy düzenler. Daha öncede belirtildiği gibi içindeki kinin ve intikam ateşinin esiri olan Hunad Hatun, Eyyubi Meliklerinden Şerif, Alaaddin'den sonra sultan olamayacağını babasından öğrenen II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve saltanat hırsları ile gözü dönen Emir Sadeddin Köpek'in işbirliği neticesinde Keykubad zehirlenerek öldürülür. Yaş olarak küçük ve de sultan olacak karakteristik özelliği taşımayan Keyhüsrev, işbirlikçilerinin desteğiyle tahta geçer. "Aslında Türkiye Selçukluları Devleti'nde I. Alâeddin Keykubad'ın ölümüyle hükümdarlar dönemi bitmiş; Şemseddin İsfahanî, Celâledin Karatay ve Muineddin Süleyman Pervâne gibi "güçlü vezirler ve emirler" dönemi başlamıştı." (Odabaşı, 2018: 43-44). Keykubad'ın ölümüyle hem kardeşler hem de açgözlü devlet adamları arasında taht mücadelesi başlar. Bu sebeple Anadolu'da yaşanan iç karışıklıklar, ekonomik bozulma ve Moğol baskısı zamanla devletin siyasi otoritesinin iyice zayıflamasına neden olur. Bu süreçte siyasi nüfuz ve güç bakımından yalnız kalan Karatay, "Gıyaseddin'in toyluğuna, açgözlü devlet adamlarına, haksızlığa ve zulme karşı direnecekti." (s. 167). Zira Keykubad, ölmeye yakın ona "Beni sevmeyen ne kadar adam varsa aleyhinde toplanacak, ittifak edecekler. Fitne çıkarmak için ayağımın sürçmesini bekleyenler, içerideki ve dışarıdaki fesatçılara gün doğacak. Sana vasiyetimdir: Onlara direnesin. Onlara göz açtırmayasın. Evlatlarım, torunlarım belki birbirlerine düşecek, onlara baba olasin, onları kulaklarından tutup çekmek pahasına kucaklaştırasın." (s. 113). diyerek kendi ölümünden sonra karşılaştacağı güçlükler karşısında uyanık olmasını söyler. Nitekim Keykubad'ın dediği gibi de olur. Köpek tarafından yönetilmeye başlanılan devletin, Keykubad'a bağlı olan en gözde beyleri ve ordu mensupları tahttan uzaklaştırılır. Bunlardan biri de Emir Karatay'dır.² Öte yandan Keykubad gibi ahi dostu bir ha-

2 "I. Aleaddin Keykubad, küçük oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliht tayin etse de Sadeddin Köpek'in yönlendirdiği bazı devlet adamları, büyük oğlu II. Gıyaseddin'i (1237-1246) Keykubadiye Sarayı'ndan getirterek Kayseri'de tahta oturttu. II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi, Sultan'ın

miyi kaybeden Ahiler için de varlık yokluk mücadelesi başlar. Bütün bu sindirme politikalarına karşı Ahi Evran ve ahiler Moğollara karşı direniş için gizlice örgütlenmeye devam etmektedir. Bu bağlamda vakit geldiğinde, “Ahi Teşkilatına bağlı yüzlerce hücre ve binlerce asker” in (s. 36) direniş için harekete geçirilmesi planlanır. Öyle ki, “Karatay, bir ara yanı başındaki Ahi Evren’e Fütüvvet Teşkilatı hakkında bir şeyler fısıldadı. Şam’dan, Muhammed Sadreddin’den mektup aldığını, Sadruddin’in Konya’ya gelmek istediğini, bunun için Ahi Evren’in desturunu beklediğini söyledi. Ahi Evren bu arzuyu geri çevirdi. “Şu cenaze Alaaddin’in mi sanırsın Karatay?” diye sızladı yüreği. “Al-i Selçuk’u, Konya’yı ölüme hazırlıyoruz. Yakın zamanda Moğol bu cesedin üstüne çöker, pençesini yaralı arslana vurur: Sadruddin’e Şam’da kalmasını, oradaki kardeşlerimizi yavaş yavaş teşkilatlandırmasını yaz. Biz ona geleceği vakti haber ederiz.” (s. 117). Ahi Evran ve Karatay arasında geçen bu konuşmalardan esasında Ahi Evran’ın ve ahilerin Anadolu Selçuklu Devleti’nin varlığını devam ettirmesinde önemli rollere sahip olduğu anlaşılır. Görüldüğü gibi Ahi Evran, dönemin politik tavrını da belirleyecek kadar Türk devlet geleneğinde söz sahibidir. Diğer taraftan artık gölgesinden ve adından korkulan biri haline gelen Köpek, sıranın kendisine geleceğini güçte olsa anlayan Keyhüsrev tarafından Sivas Beyi Hüsametdin Karaca’ya öldürtülür. Hatasının farkına varan Keyhüsrev, devleti yeniden düzenleme yoluna gider. Karatay gibi devletine sadık beyler yeniden görevlendirilir.

Romanın dördüncü bölümünde ise Anadolu Selçuklu Devleti, Amasya’da yaşayan Baba İlyas adlı bir Türkmen şeyhin ekonomik bozulma nedeniyle başlattığı isyan ile uğraşır. Devletin içinde bulunduğu siyasal istikrarsızlık ve merkezi otoritenin zayıflamasıyla Anadolu’daki Türkmen halkın hayat şartları ağırlaşır. Başlangıçta Türkmen halkın içinde bulunduğu kötü durumu göstermek adına kalkışılan bu olay, zamanla şeyhin takipçisi Baba İshak tarafından Anadolu’da bozgunculuğa, sapkınlığa ve anarşizme götürülür. Babailer, Harzemşah soyuna mensup Berkehan ile birlik kurarak Anadolu’nun büyük bir kısmında hâkimiyet sağlar. Bu isyanı bastırmakla görevli Armağanşah, bu uğurda hayatını kaybeder. İsyancılar, Konya’yı ele geçirmek için harekete geçerler ancak Behramşah tarafından Kırşehir’in sınırları içerisinde bulunan Malya Ovası’nda bozguna uğratılırlar. İsyan bastırılır ancak “Naip Şemseddin İsfehani, bazı konularda Sultan’a olan muhalefetleri nedeniyle Babailerin şehirlerdeki kolu olduğundan şüphelenerek kimi Ahileri tutuklattı ve hapse attırdı. Celaleddin Karatay, hapse atılan Ahiler arasında yakın dostu Ahi Evren’in de bulunduğunu öğre-

liyakatsizliğinin vezir Sadeddin Köpek tarafından suiistimal edildiği ve yönetimden nitelikli devlet adamlarının tasfiye edildiği bir dönemdi. Sultan, Sadeddin Köpek’in telkinleriyle Selçuklu Devleti’ne yıllarca büyük hizmetlerde bulunan Kemaleddin Kamyar, Şemseddin Altun-Abâ, Hüsameddin Kaymeri ve Taceddin Pervane gibi değerli ve yetenekli devlet adamlarını birer birer bertaraf etti. Hatta eski veliaht İzzeddin Kılıç Arslan ile kardeşi Rükneddin ve anneleri Adiliye Hatun’u da önce hapse atıp sonra da öldürttü. Emir Celaleddin Karatay da bu dönemde Sadeddin Köpek’ten korktuğu için görevini bırakarak Antalya’da bir köşeye çekildi.” (Odabaşı, 2018: 23).

nince çok üzüldü ama elinden bir şey gelmiyordu. Sultan toydu, hercaiydi, insicamsızdı, “Tüm Türkmenler...” diyordu, “İhanetliklerinin, buyruk dinlemezlüklerinin, başıbozukluklarının cezasını açıkla, sefillikle, fukaralıkla ödesinler. Ellerinde ne var ne yok alına!” (s. 166). Böylelikle tarihi seyre bakıldığında dönemin devlet adamları Ahi Evran ve ahilerin siyasi erk ve nüfuzundan oldukça çekinmektedir.

Bu bölümdeki diğere bir gelişme ise Moğollarla girilen savaşlardır. Anadolu Selçuklu Devleti, 1243 yılında Moğollar ile yapılan Köseadağ Savaşı'nı kaybeder. Arkasından Sivas direnmeden teslim olur. Ancak Moğollar, Kayseri kuşatmasında kale komutanları Samsamüddin Kaymaz ve Fahreddin Ayaz ile ahilerin direniş ile karşılaşır.³ Romanın bu bölümünde Ahi Evran'a, Bacılar'a ve ahilere geniş bir yer verilmiştir. Esasında kuşatma başladığı sırada Ahi Evran ve birçok ahi zindanda tutukludur. Kayseri'nin ve dahi Konya'nın Moğollara karşı savunulmasında ahilerin desteğı olmadan bir başarı elde edilemeyeceğinin farkında olan Karatay, Ahi Evran'ı ve ahileri zindandan çıkarır. Romanda olaylar şöyle geçmektedir:

“Devlet kalmadı Ahi'm. Devlet yıkıldı. Şimdi bir direğere omuz verip yarın dirilişimizi sağlayacak evlatları kurtarmak ve yetiştirmek vaktidir.”

“Ya bize düşen nedir?”

“Bize düşen direnmektir Ahi'm. Alaaddin merhumun vasiyeti üzere son nefesimize kadar direnmektir. Bir orman yangınındayız. Bu ormanın bir kısmını kurtarmak istiyorsak biz burada yanmak pahasına bu yangını durdurmak için cihada devam edeceğiz. Biz burada can vereceğiz ki ormanın diğere ucunda hayat devam etsin, tuğrul kuşları daldan dala konup diriliş muştuları şakısın.”

Karatay kuşağından bir anahtar çıkartıp Ahi Evren'e uzattı. Ahi Evren şaşırıldı. “Ne yaparsın Karatay'im Hüküm ferman olmadan nasıl salıverirsin bizi? diye sordu.

“Evet, yapamam bunu.” dedi Karatay. “Sultan hükmü olmadan affınız mümkün değil. Günahnınız da yoktur, biliyorum. Biliyorum Sultan'ın toluğudur sizi nahak yere böyle zelil eden. Ama gün gelecek hesap dönecek Ahi'm. Babai bozgunu bozgunculuğuyla ve dahi Saadeddin Köpek müstebitiyle bu temiz yürekli ahilerin hiçbir alakası olmadığını ve olamayacağını ispat edeceğiz saraya. Bunu Gıyaseddin anlamazsa bile bir başkası anlayacak ve hürriyetinize kavuşup bu direniş cihadına tez elden katılacaksınız. Bu anahtar şimdilik Kayseri müdafaasına katılmanız içindir. Kayseri için hep birlikte dövüşelim.” (s. 188-189).

3 “Anadolu'da ilerlemeye devam eden Moğol Ordusu, Kayseri'de karşısında Ahileri buldu. Ahiler 15 gün şehri müdafa ettiler. Sonunda şehre girmeyi başaran Moğollar, pek çok Ahi'yi katlettiler ve Ahiler'e ait ev ve iş yerlerini yakıp yıkıp yağmaladılar. On binlerce Ahi ve Bacı'yı esir edip götürdüler. Bu sırada tutuklu olan Ahi Evren'in eşi Fatma Bacı da Moğollar'a esir düştü. Bu olaydan sonra merkezi Kayseri olan Ahi ve Bacı Teşkilatı dağıldı.” (Bayram, 2018: 98-99).

Karatay, Ahi Evran öncülüğündeki ahiler ve bacılar on beş gün boyunca Moğollara karşı Kayseri'yi savunurlar. Surlarda açılan gedikler sıra ustası ahiler tarafından kapatılmaktadır. Ancak şehrin iğdişbaşısı Hajukoğlu Hüsam ve Hunad Hatun, Baycu Noyan ile anlaşarak Moğolların şehre girmesini sağlarlar. “Tüm Ahiler ve Bacılar, Moğollar önünde set oldular. (...) Karatay eline bir yay geçirmiş, bir Moğol'un gözüne, ötekinin gırtlığına isabet ettiriyor, yayını her bırakişında “Destur ya Sad!” diye fısıldıyordu. Ahi Evren “Koman yiğitlerim, vurun.” diyordu. “Debbağhaneye domuz postu girmez demen, derilerini etlerinden ayırın.” (...) Bacılar ise erlerinden farksızdılar. Kolları güçlü, imanları berkti. Ama Baycu'nun durmadan yüklenen askerleri şehri boğuyor, onun kalbi Debbağlar Çarşısı'nı ise tutup sıkıyordu. Ahiler eriyor, bir bir Ahilik şerbeti tadındaki şehadet şerbetini içiyorlardı. Ahi Evren yoruldu. Karatay'ın sadağında oku bitti. Bacılar birer ikişer devrildi. Fatma Bacı, Ahi Evren, Karatay ve Samsamüddin Kaymaz gittikçe sıkışıyor, Çarşı'nın iç kısmına geriliyor. (...) De haydi Karatay, de haydi Kaymaz! Burada oturan biziz, zaten mahkûmuz. Burada gerekirse ölürüz. Siz gidin, Dar'ül- mülk'ü, devleti kurtarın. De haydi beklemeyin. (...) Fatma Bacı duvar kenarından bir mazgalı tutup kaldırdı. “Haydi Karatay kardaş, Konya düşerse tüm vatan düşer. Konya'yı omuzlan. Kayseriye düşmüş n'ola?” (s. 191-192) Devletin bekasını her şeyden üstte gören Ahi Evran, bacılar ve tüm ahiler Kayseri'yi canları pahasına savunur. Ancak meydanda yalnızca Ahi Evran ve Fatma Bacı kalır. Ahi Evran, “Gafil'de olsa Sultan'ımın hükmü devletimin hükmüdür.” (s. 194) diyerek kendini tekrar zindana kapatır. Fatma Bacı ise Moğollar tarafından esir alınır. Sonrasında ise Moğollar ile anlaşma yapılır. İznik Rum İmparatorluğuna sığınmak için yolda olan Sultan Keyhüsrev bu haberi alınca tekrar Konya'ya döner.

Romanın beşinci bölümünde Oğuz geleneğini ve törelerini devam ettirmek isteyen gizli bir teşkilat Karatay'dan Anadolu'da yeni bir direniş başlatmasını isterler. Anadolu Selçuk Devleti'ne yeni bir düzen vermek isteyen bu teşkilat, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yerine Şehzade İzzeddin Keykavus'un geçmesini uygun görür. Karatay istenileni yapar. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Köseadağ yenilgisini canı ile öder. Karatay, yeni düzende Keykavus'un naibi olur. Sonrasında ise “... Sultan'dan bir af fermanı aldı ve Kayseri'deki tutuklu dostu Ahi Evren'i ve başka zindanlarda nahak yere mahpus yatan Ahileri serbest bıraktı. Ahi Evren ona “Direniş...” demişti aniden. “Direnişteki vazifem nedir?”

Karatay şaşırarak tebessüm etmiş, “Var ol, çok yaşa Şeyh Nasreddin.” diye mukabele ederek onu kucaklamıştı. “Bir ahlak suru ördünüz bu memlekete. Bunu yükseletseniz, bunu berkitseniz adınız ebediyete kadar hayırla anılır.”

“Doğru.” demişti Ahi Evren. “Bilekler hazır, yürekler hazır, ya zihinler?.. Direnişin akıl tarifesi nerededir?”

“Onu da düşündük. Bir medrese ile onu da temin edeceğiz evelallah! Hele bir işleri yoluna koyalım.”

Ahi Evren memnun gülümsedi, Karatay’ın omuzlarını tutup sıktı. “Direneceğiz! Aklımızla, bileğimize, yüreğimizle, tüm varlığımızla. Bu bela fırtınalarından sıyrılacacağız. Milleti de devleti de ümmeti de kurtaracağız. Kurtarmasak bile bu uğurlu yolda varır ölürüz be Karatay’ım.”

“Ölürüz şeyhim, ölüm bize düğün...” (s. 209).

Diğer taraftan İsfehan, Moğollar ile arasını iyi tutar ve Sadeddin Köpek’in yolundan giderek Selçuklu tahtına göz koyar. Moğolların yeni Kağanı ise Güyük Han olur. O, Karakorum’da tertip edilen cülus törenine Sultan Keykavus’u da çağırır ama o gitmez. Yerine kardeşi Rükneddin Kılıçarslan gönderilir. Bunu bir saygısızlık olarak değerlendiren Moğol Han’ı artık Rükneddin’i Selçuklu sultanı olarak tanıyacağını belirtir ve ona yarlık verir. Böylece uzun bir süre devam edecek olan iki kardeş arasındaki taht kavgası başlar. Geline bu noktadan sonra Anadolu’da kurulmak istenen dirlik ve birlik yeniden yıkılır. Devletin siyasi hayatında artık onulmaz bir yara açıldığını anlayan Karatay, Kayı Beyi Ertuğrul Gazi’ye en sadık adamını göndermesi için berat göndermek ister ancak ulak yolda öldürülür.

Romanın son bölümünde Karatay, düşlediği medreseyi inşa eder. Siyasi açıdan Moğollar, Anadolu üzerindeki baskısını artırır. Cengiz Han’ın torunu Mengi Han, Karakorum’daki Moğol tahtının yeni sahibi olur. Kurultay’da kardeşi Hülagü’yü Batı topraklarına İlhan atar. Bu gelişmelerin kendi siyasi itibarını zedeleyeceğini düşünen Noyan, Anadolu’daki direnişin mimarı Karatay’ı şehit eder. Amacı ise Konya merkez olmak üzere Anadolu’da kendi hanlığını ilan etmektir. Diğer taraftan Karatay, ölmeden önce yeni bir devlet kurmanın sembolü olan Oğuz’un yayını ve üç okunu, gizlenmek için Abdurrahman adını alan, “...Armağanşah tarafından Borgulu’dan kaçırılan Alaaddin’in oğullarından İzzeddin Kılıçarslan’a” (s. 256) Ertuğrul Gazi’ye iletmesi için verir. “Karatay elini kuşağına attı. Mektubu çıkarıp verdi. “Burada dirilişin ahvali yazar. Bizim direnişimizin gayesini bildirir. Bir uyanış muştusudur, nevrudur, bahardır, dağlar arasına sıkışmış bir milletin âleme yeniden çıkışıdır, ona nizam verişidir.” (s. 257). Selçuklu tahtı ise Keykavus ve Rükneddin arasında yaşanan kavgalarla son günleri yaşamaktadır.

Direniş Karatay, Anadolu Selçuklu Devletine dair eldeki bilimsel kaynakların referans alınarak tarihi olayların ve şahsiyetlerin kurmaca bir dünyada yeniden yorumlandığı tarihi bir romandır. Emir Celaleddin Karatay’ın yaşadığı dönemi anlatan bu romanda Ahi Evran, Ahiyan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum’da sıkça yer almaktadır. Roman daha çok dönemin siyasi olayları üzerinden ilerlediği için dolayısıyla Ahi Evran ve Ahi Teşkilatı da siyasal bir düzlemde yer almıştır. Romanda Türklerin Orhun’dan beri devlet-i ebed müdded felsefesiyle hareket eden gizli bir teşkilatın varlığından söz edilir. Bu teşkilat kurulacak olan Türk devletinden haberdar olmaktadır. Zira romanda bir yandan Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmaması için direnirken diğer

yandan ise Kayı Obasının kuracağı devletin kuruluşunu hazırlar. Bu gizli teşkilatın Anadolu'daki ismi Fütüvvet ehliyle birlik olan Ahi Teşkilatı'dır. Ahi Evran ise bu teşkilatın başındaki kişidir. Bu teşkilata mensup erkeklere Ahiyan- Rum, kadınlara ise Bacıyan-ı Rum adı verilir. Ahi Evran'ın hayatı ve ahiliğın Anadolu'daki gelişimi romanda da mevcut kaynaklarla örtüşür. Bu bağlamda Şeyh Mecdüddin İshak ile Anadolu'ya gelen Ahi Evran, I. Aleaddin Keykubad döneminde teşkilatlanarak ahiler ile müreffeh bir yaşam sürer. Keykubad'ın ölümü sonrasında özellikle Saadeddin Köpek ve Şemseddin İsfehani'nin devlette etkin olduğu dönemde baskıya maruz kalmakla birlikte, zindana da atılırlar. Yine gerçekte olduğu gibi Ahi Teşkilatı'nın kurulduğu Kayseri'de ve Debbağlar Çarşısı'nda Moğollara karşı devleti canları pahasına savunurlar. Görüldüğü gibi alp-bilge kişiliğiyle Ahi Evran ve ahiler; o dönemin siyasi ve toplumsal yapısında aktif bir rol oynamaktadır. Ancak çoğunlukla bir esnaf teşkilatı olarak bilinen ahiliğın bu yönü, ekonomik yapısı, kültürel ritüelleri, insanın dini ve dünyevi eğitimini önceleyen özelliklerine pek değinilmez.

Direnış Karatay Filminde Ahi Evran ve Ahilik

Direnış Karatay-Son Selçuklu Kahramanı, Konya Karatay Üniversitesinin destekleriyle, senaristliği ve yapımcılığını yazar Selman Kayabaşı'nın üstlenmesiyle ve Selahattin Sancaklı yönetmenliğinde aynı adlı romandan sinemaya uyarlanan bir sinema filmidir. 2018 yılında gösterime girmiştir. Film, Anadolu Selçuk Devleti'nde uzun yıllar görev yapmış olan Emir Celaleddin Karatay'ın hayatını anlatmaktadır. Ayrıca bu eser, A. Selçuklu tarihine yönelen ilk sinema filmi olma özelliğine de sahiptir. Eser, Karatay'ın tarihi kişiliği ve kahramanlığı merkeze alınmak suretiyle Moğollar ile yapılan Köseadağ Savaşı'na ve Konya'nın Moğollara karşı direnişine odaklanır.

Filmin diğeri önemli bir özelliği ise Ahi Evran'ın bir sinema filmi karakteri olarak canlandırıldığı ilk uzun metrajlı eser olmasıdır.

Öte yandan roman, beyaz perdeye uyarlanırken birçok tasarrufta bulunulmuştur. Bu anlamda filmde, tarihi olaylardan ve kişiliklerden uzaklaşarak yepyeni bir gerçeklik oluşturulmaya çalışılır. Bu yaklaşım sinema sanatının doğasında vardır biraz da. Ancak bunun yanı sıra çağın sanatı olarak görülen sinemanın film yapılırken bazı yerleşik ilkeleri bulunur. Sanat ve bağımsız filmler bir kenara bırakıldığında kitleye hitap eden popüler filmler, ulusal değerlerin yüceltildiği politik bir mecraya dönüşür. Bu yönelime, Amerika'nın Hollywood sineması sayesinde kendine bir medeniyet ve kimlik inşa etme çabası örnek olarak gösterilebilir.

Son dönem Türk sinemasında da böylesi politik bir tavırla, konusunu Türk tarih ve kültüründen alan filmler yapılmaktadır.⁴ Ancak aradaki farkı belirtmek gerekir. Amerika, filmleri, olmayan bir tarihten yaparken Türk sineması var olan köklü bir

4 Dağ 2 (2016), Ayla (2017), Çiçero (2019), Türk İşi Dondurma (2019), Cep Herkülü: Naim Süleymanoğlu (2019), Malazgirt 1071 (2020), Türkler Geliyor Adaletin Kılıcı (2020), Son Kale: Hacıbey (2020), Diriliş Ertuğrul (2014), Kuruluş Osman (2019), Uyanış Büyük Selçuklu (2020).

medeniyetten esinlenir. Bu yönelimin arkasında elbette yeniden bir Türk kimliği inşa etme çabası yerine bu filmlerle kendimizi tanıma, önemseme, kolektif bilinci oluşturma, aidiyet duygusu geliştirme gibi millet olmanın gereklilikleri hatırlatılır. Haliyle bu tutum Türk sinemasının daha gerçekçi ve inandırıcı olmasını sağlar.

Filmin romandan uyarlanırken dikkate aldığı diğer bir etken ise ticari kaygıdır. Bu kaygıyı aşmak için senaryo, popüler tarihi film konseptine dönüştürülür. Etkileyici bir aşk, olağandışı savaş sahneleri, gizemli dini tarikatlar, büyük anlatılara ve tarihi kişiliklere yaslanma (Dede Korkut Hikâyeleri, Ahmet Yesevi), uğruna savaş verilen sembolik nesnelere, düşman içine sızdırılan casuslar, yüzyıllar boyunca sır taşıyabilen kadim teşkilatlar, insanüstü güce ve özelliklere sahip erkek ve kadın savaşçılar, efsanevi mitik öğeler vb. şeyler genel anlamda filmlerde sanat ve estetik unsurları önemsemeyen seyirciler için yeterlidir. Zira bu çağın insanı, Yeşilçam filmlerindeki acıklı sahneleri seyrederek arınmak yerine; gururlanacağı ve övüneceği anlatıların olduğu filmler seyretmek ister. Zira milletler, tarihteki başarısızlıklarını gizlerken kahramanlıklarını ön planda tutmayı yeğler. Dolayısıyla devlet-i ebed müddet vurgusunun yapıldığı filme, bu pencereden bakıldığında iletilmek istenenin aslında Köseadağ Savaşı'nda yeni bir Türk devletinin tohumlarının atılmış olmasıdır. Romanda geçen "Ahi Evren ve Ahileri silah kuşanıp teşkilatlanmasalar "Biz Konya'ya yerleşmeye değil, Konstantiniyye'ye yürümeye geldik demeseler, ne Osman Bey'imiz Söğüt'e varabilir ne Fatih'imiz Roma'ya yürüyebilirdi. Osmanlı Devleti bir çınar olup filizlendiyse gıdası 1243'te ve sonrasında toprağa düşen canlarımızdı." (s. 264). cümleleri filmin yıkılışa değil, dirilişe odaklandığını desteklemektedir. Aynı şekilde filmdeki bir sahnede yeni bir devletin kuruluş öyküsüne vurgu yapılır.

Emir Celaleddin Karatay, Köseadağ yenilgisinden sonra dergâhta ilim öğrenen talebelere şu soruyu sorar.

Karatay: Söyle bakalım Yunus Emre! Tarih kitapları bizim için ne yazacak?

Yunus Emre: Selçuklular Köseadağ'da yenildi yazacak.

Karatay: Sen Edebalı?

Edebalı: Sultan savaş meydanından kaçtı yazacak.

Karatay: Sungur?

Sungur: Koskoca devleti ayakta tutamadılar yazacak.

Karatay: Köseadağ'da devleti yıkılanlar, yeni bir rüya gördüler. Rüyalarını hakikat kılmak için yola çıktılar. Ve yeni bir devlet kurdular. Siz bu rüyaya inanır mısınız?

Ahi Evran

Film kutlu bir sır ve bu sırrın taşıyıcısı gizli bir teşkilat üzerine örülmüştür. Filmin anlatıcısı olan Ahi Evran, hem bu sırrın sahibi hem de Ahi Teşkilatı'nın önderidir. Bu nedenle filmdeki Ahi Evran karakteri, romandakine göre çok daha etkin bir roldedir. Böylelikle filmde Ahi Evran, hakkında bilinenlerden çok daha üst bir merteye olan ulular katına çıkarılır. Bunun yanı sıra devleti için ölümü göze alabilen, devletine sadık, yiğit, dürüst, âdil, cömert ve aklını en iyi şekilde kullanan bilge bir kişilik olarak sergilenir.

Ahi Evran: Sultan Alparslan'ın mezarında saklanan vasiyeti iki haritaya işlenmişti. Gün gelir Selçuklu Devleti yıkılırsa Anadolu'daki boylarımızdan biri yeni devleti kurmak üzere emaneti teslim alacaktı. Bu sır pirimiz Ahmet Yesevi'den beri asırlar boyu Ahi Ocağı'nda korundu. Haritayı saklayanlar sır oldu. Sırdaş oldu. Toprak oldu. Sırrımız kutlu bir silsile yoluyla bugüne kadar gizlice korundu. Ben Ahi Evran. Emanetin son muhafızıyım.

Yine filmin başlangıç sahnelerinde Ahi Evran'ın esnafların pîri olarak Ahi Teşkilatı'na katılacak olan ahiye icazet verir. Şed kuşatma töreninde Ahi Evran şunları söyler:

Ahi Evran: Ahi Divan'ı yaptığın kılıcı beğendi evladım. Ustan sanatın ve ahlakın için kefil oldu. Artık usta oluyorsun. Bugünden sonra Ahi Teşkilatının bir mensubusun. Can taşıyan mahlûkata, hayvana, çiçeğe, böceğe, ağaca saygılı olup şefkatle yaklaşacaksın. Pirimiz Ahmet Yesevi'nin ahlakından sapmayacaksın. Sulhta işini yapan bir usta, savaşa canını veren bir alp olacaksın.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hazırlanan bu çalışmada başta Ahi Evran olmak üzere, ahiliğin bu toprakları mayalamasına hizmet eden tarihi şahsiyetlerin, ahi teşkilatının ve kültürünün günümüz sinema sanatında nasıl alımlandığına odaklanmaktadır. Öncelikle Ahi Evran karakterinin başrolde olduğu uzun metrajlı ya da kısa metrajlı bir sinema filmi olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda başrol olmasa dahi bir karakter olarak Ahi Evran'ın da ön planda olduğu *Direnış Karatay*, Türk sinemasında ilktir. Bu durum hazırlanan bu çalışmanın da alanında özgün ve ilk olduğuna işaret etmektedir.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nin ev sahipliğinde, diğer paydaş kurumların da yardımlarıyla ve bilim adamlarının kıymetli görüş ve önerileri doğrultusunda Ahi Evran'ın hayatı ve ahilik hakkında derinlikli bir bilgi hazinesi oluşturulmuştur.

Yine Ahilik Kutlamaları Merkez Yürütme Kurulu önderliğinde 2014 yılında düzenlenen Ahi Evran ve Ahilik Konulu Ödüllü Uluslararası Senaryo ve Tiyatro Eseri

Yarışması ve Ahilik Konulu Ödüllü Uluslararası Halk Şiiri Yarışması'nda birçok senaryo, tiyatro ve şiir metinleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bundan sonra hem akademik birikimin hem de edebi metinlerin kâğıt üzerinden sanat faaliyetleri yoluyla toplumun ruhuna açması sağlanmalıdır. Bu bağlamda özellikle sanatsal faaliyetlerin takibi için Üniversitemiz bünyesinde bir kurul oluşturulmalı. Bu kurul, hem ulusal hem de uluslararası ölçekte Ahi Evran'ın, ahiliğe katkı sunmuş tarihi şahsiyetlerin ve ahilik kùltürünün tanınırlığını ve yaşıatılmasını salık veren özellikle görsele dayalı projeler geliştirmelidir.

- Öncelikle 2014 yılında gerçekteştirilen yarışmada dereceye giren senaryoların beyaz perdeye taşınması için çaba gösterilmeli.
- Aynı şekilde yarışmada dereceye giren tiyatro metinlerinin sahnelenmesi için gerek özel gerekse Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nden yardım alınmalı.
- Hâlihazırda TRT'de devam etmekle birlikte yurtiçinde ve yurtdışında insanlar tarafından beğeniyle izlenen Selçuklunun ve Osmanlının kuruluşunu ve tarihi gelişimini anlatan popüler tarihi dizilerin yapımcıları ve senaristleri ile görüşülerek tarihi bir şahsiyet olarak Ahi Evran'ın ve ahilik teşkilatının (Ahiyan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum) dönemin ruhuna sadık kalınarak daha detaylı ve gerçekteş bir biçimde dizilerde yer alması sağlanmalı.
- Ahilik haftasına uygun olacak şekilde kısa metrajlı film yarışması düzenlenmeli. Başarılı bulunan eserlerin hem ülkemizde hem de diğer yerlerde film festivallerinde sergilenmesi sağlanmalıdır.
- İnsanın kendi özüne ve topluma yabancılaştığı, kadının bir objeye dönüştürülmek istendiği modern dönemde, ahilik kùltürünün insana ve daha özelde kadına bakışı daha kıymetli hale gelmiştir. Zira günümüz şartlarında Türk kadını, sosyal hayatta ve yönetim sisteminde kadının aktif ve güçlü bir şekilde katılım gösterdiği Anadolu Bacılar Teşkilatı gibi oluşumları örnek almak yerine kendine başka referanslar aramaktadır. Bu bağlamda Anadolu Bacılar Teşkilatı vb. yapılanmalar dönemin karakteristik özellikleri de korunarak günümüz Türk kadınına rol model olması için başlı başına ele alınmalıdır.
- Çocuklara ve genç nesillere rol model olması bakımından çalışkanlığın, dürüstlüğün, cömertliğin ve yiğitliğin timsali olan Ahi Evran'ın ve ahilik kùltürünün yaşıatılması için çaba sarf eden tarihi kişiliklerin çizgi dizi kahramanı oluşturulmalıdır.
- Yine Ahilik Haftası'nda ahiliğe konu edinen şiir ve türkülerin seslendirildiği geceler tertip edilmeli.

MESLEK AHLAKI VE AHİLİK

Prof. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
huseyinozturk46@gmail.com

ÖZET

Bir insanın geçimini sağlamak için yaptığı sürekli işe meslek denir. Kişinin mesleğinde başarılı olması için; o mesleğin eğitimini alması, inceliklerini bilmesi ve ona göre hareket etmesi gerekir. Ancak bu yapılanlar gerekli fakat yeterli değildir. Bir mesleğin uyması gereken ahlaki kuralları olması gerekir. Ahlaki ölçüler olmadan, bu ölçülere uyulmadan yapılan işlerin düzenli bir şekilde yürütmesi mümkün değildir.

Fütüvvet, Anadolu'daki adıyla Ahilik, önemli bir sivil toplum kuruluşudur. 13. Yüzyılın başında; dünyanın başka bir yerinde böyle düzenli bir meslek erbabı yetiştirme yoktur. Ahiler bunu kardeşlik ruhuyla yapmışlardır. Meslek mensuplarını ahlaki bir potada eritmişlerdir. Buna rağmen usulsüzlükler olursa, bunu oluşturduğu iç-denetim mekanizmasıyla kontrol edip; tüketiciyi korumuşlardır. Bu bakımdan Ahilik teşkilatı, o çağda çok ileri bir düzenlemedir.

O dönemde Batıda bunun bir benzerini bulmak şöyle dursun, henüz düşünce bazında bile tartışması yapılmamıştır. Tartışma, düşünce temelinde ilk defa 17. yüzyılda İngiliz filozofu John Locke tarafından yapılmıştır. 18. yüzyılda ise Habbes ve J. Jacque Rousseu gündeme getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meslek, Ahlak, Ahilik ve Tasavvuf

ABSTRACT

The permanent job that a person does to earn his living is called profession. For the person to be successful in his profession; he must be educated for that profession, know the intricacies and act accordingly. Although these steps are necessary but they are not enough. A profession must have ethical rules that need to be followed. Without moral standards, without complying with these measures, it is not possible for the work to be carried out regularly.

As it was known as Ahi-order in Anatolia, Fütüvvet, a Turkish-Islamic guild, is an important non-governmental organization. At the beginning of the 13th century; there was no such regular training of professionals anywhere else in the world. They did this in a spirit of brotherhood. Ahi-order had melted the profession members in a moral pot. Despite this, if any irregularities occurred, it would be checked with the internal-audit mechanism that had been created, hence the customer would be protected. In this respect, the Ahi organization was a very advanced arrangement in that age.

Far from finding a similar organization in the West at that time, it had not even been discussed on the basis of thought yet. The debate was first made as an idea in the 17th century by the English philosopher John Locke. And in the 18th century, Hobbes and J. Jacque Rousseau brought it up.

Key Words: *Profession, Ethics, Ahi and Sufism*

GİRİŞ

Bildirimizin daha iyi anlaşılabilmesi için; işe konu başlığını oluşturan kavramları açıklamakla başlamanın yerinde olacağını düşünüyorum. O halde meslek nedir? Meslek, bir kimsenin kendine esas çalışma alanı edindiği geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iştir. Bir eğitim öğretim terimi olarak meslek, alanında belli bir eğitimle kazanılan, sistematik bilgi ve becerilere dayalı, insanlara faydalı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları önceden belirlenmiş İş (TDK, Sözlüğü) diye ifade etmek mümkündür.

Meslek Ahlakı

Meslek ahlakı denilince ne anlaşılır veya ne anlaşılmalıdır? Meslek ahlakı, bir mesleğe mensup olanların uyması gereken kuralları ifade eder. Bu bakımdan meslek ahlakı o mesleğin genel prensiplerini ve standartlarını ortaya kor ve bu mesleği icra edenlere yol gösterir. Bu yönüyle meslek ahlakı; bir mesleğin, o meslekte sivrilmiş, liyakat sahibi kişilerce ve mesleğin gereklerine uygun hareketi öngörür (Mesleki Geleşim, 2016: 6) Meslek ahlakının prensiplerini de şu şekilde ifade edebiliriz. Bunlar; doğruluk, mevzuat kurallarına uymak, yaptığı işte ehil olmak, mesleğe ve onun bağlı olduğu kurallara sadık kalmak olarak ifade edebiliriz.

Meslek ahlakının ne olup olmadığından önce; genel olarak; ahlak olayı üzerinde durmak konumuza netlik kazandıracaktır. Ahlak, insana has bir kavramdır. Bu yüzden tabir yerindeyse ahlakın geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Ahlak, günümüzde felsefenin, psikolojinin, sosyolojinin ve ilahiyatın konusu olmaya devam etmektedir.

Ahlak

Ahlak, Arapça'da huy, seciye, tabiat, din, yaratılış anlamlarına gelen hulk kelimesinin çoğuludur (Akseki, 1340: 5). Bu kelimenin Farsçası huy, Latincesi morale, Grekçesi ethik'dir. Yine Latince kökenli karakter de aynı manaya gelmektedir (Çankı, 1954: 317).

Gazali ahlakı, insan nefsinde yerleşen öyle bir meleke (hey'et) dir ki, hiçbir fikri zorlama olmaksızın ortaya çıkan fiiller (Gazali, 1334: 53) olarak nitelendirmektedir.

Başka bir ifadeyle ahlak, belirli bir toplumda geçerli olan hulkaların ve ahlaki hükümlerin toplamı veya normatif olarak telakki edilen, amacı iyiden ibaret olan insanın fiil ve hareketlerine dair görüş (Çankı, 1928: 302) olmaktadır.

Ahlak, en iyi hayat tarzının, en iyi yaşama şeklinin ne olduğunu belirlemeye çalışır. Gerçekler dünyasındaki bazı hareketler ve duyguların iyi, bazılarının da kötü olduklarını ifade eder. Bu bakımdan ahlak, insanda gerçekleşmesi istenen yüksek ruhi özellik ve yeteneklerin ortak ifadesidir. İnsan bu özelliklerin kendinde nasıl oluşabileceği hususunda bazı bilgilere ihtiyaç duyar. Buradan da ahlak ilmi doğar (Öztürk, 1991: 5).

Ahlakın amacı insanların iradi olarak iyi harekette bulunması ve bu hareketin sonucunda mutlu olmasıdır. Ne iyidir, iyinin bir ölçüsü var mıdır? İyi, daha çok ahlaki ideali, görev icabı yapılan, hareketlere bağlı duyguların ortak karakterini ifade eder. İyi, ahlakın amacı olan bir harekettir (Yetkin, 1940: 17). İyi, daha çok ahlaki ideali, görev icabı yapılan hareketlere bağlı duyguların ortak karakterini ifade eder. İyi, ahlakın amacı olan bir harekettir.

Ahlakın kaynağı ve doğuşu hakkında bir düşünce birliği yoktur. Çünkü her düşünür, her felsefi sistem bunu farklı kaynaklarda aramaktadır. Ahlak görüşleri ne kadar çeşitli ise; iyi ve kötü hakkındaki görüşler de o kadar çeşitlidir. Filozoflar, ahlakın temelleri üzerinde pek anlaşamamışlardır (Bolay, 1985: 29).

TARTIŞMA

İnsani hayatın amacı her zaman huzur ve mutluluğu aramak olmuştur. Bunun geçici olmaması, insanın ebedilik duygusuna sahip olmasına bağlıdır. Bu bakımdan filozofların kurdukları kanunsuz, kuralsız ve müeyyidesiz ahlak doktrinlerinin insanları ve toplumları mutlu edeceğini düşünmek fazla iyimserlik olur (Bolay, 1985: 166). Sırf bu durum, yani ahlaki değerlerin keyfilikten ve görecelilikten kurtulması, müeyyideye dayanması, mutlak ve genel geçer olması, Mutlak Otorite'yi gerekli kılmaktadır (Kant, 1980: 136).

Gazâlî'ye göre; filozofların ahlak hakkında söyledikleri, kendi akıllarının bir ürünü olmayıp; esas itibarıyla dine dayanmaktadır. Filozoflar, bu bilgileri mutasavvıflar kanalıyla dinden almışlardır (Gazâlî, 1960: 37). Benzer bir görüşü savunan Ferid (Kam), filozofların ahlak konusundaki düşüncelerinin büyük kısmı itibarıyla peygamberlerin talimlerinden yani dinden alınmıştır. Bunu söylemekte asla tereddüt etmemek lazımdır (Ferid, 1341: 4) demektedir.

Bütün bunlarla ateistin ahlaki davranışlara sahip olmadığı gibi bir iddiada bulunmuyoruz. Çünkü "ateistin ahlaki değerlere sahip olmadığını ileri sürmek ya da eğer bir insan ahlak kurallarına uyuyorsa, farkına varmadan da olsa Allah'a inanmaktadır demek Savunulması güç olan ve belli ölçüde gerçeklere ters düşen bir tutum için-

de olmak demektir. Ateist de gerçeklere ters düşen bir iddia ile ortaya çıkmakta ve Allah'ın varlığına inanmayı ahlak için yararsız, hatta zararlı görmektedir. Bu sözde dindarların tutum ve davranışlarına bakılarak söylenmiş geçersiz bir genellemedir (Aydın, 1981: 161).

Öte yandan Allah inancını hesaba katmadan ahlaki hareketin temeli olan hürriyet kavramını, seçme hürriyetini tam olarak açıklığa kavuşturmak mümkün değildir. İnsan hayatı ile ilgili önemli bazı hususlar buna işaret etmektedir. İnsanın dünyaya gelişi kendi elinde değildir. Dünyaya gelmeyi kendisi seçmemiştir. Dünyayı terk edişi de öyledir. Bu durum; insanı, kendini aşan bir varlıkla karşı karşıya getirmekte ve sonsuz hürriyete sahip Mutlak Varlık'ı düşündürmektedir. Bu bakımdan hürriyet problemine eğilen akıl için mutlak hürriyete sahip bir varlığı hesaba katmak kaçınılmaz olur. Bu bakımdan ister kabulü, ister reddi ile olsun, Mutlak Varlık üzerinde düşünmeden hürriyet problemi için çözüm yolu kapalıdır (Öner, 1982: 32).

Allah, gönderdiği mukaddes din kitaplarında “şunu yap, bunu yapma” diye emrediyor. Sırf bu durum, insanın seçme hürriyetine sahip olduğunu gösterir (Öner, 1982: 140). Bu bakımdan Allah inancı insanın köleliğinin değil, onun özgür bir varlık olduğunun göstergesidir.

Bugün Batı medeniyetinin yaptığı gibi; dindar, dini salt pragmatik açıdan savunamaz. Nitekim matematik ve mantık filozofu Bertrand Russell (1872- 1970) ateist bir filozof olmasına rağmen dini sadece pragmatik açıdan savunmaları şiddetle eleştirir. “ Ben dinin doğru olduğuna ve dolayısıyla ona inanmanın gerekli olduğunu öne süren bir insana saygı duyarım. Fakat sırf işe yaradığı için dine inanılması gerektiğini söyleyen ve onun doğru olup olmadığını savunmanın bir zaman kaybı olduğunu iddia edenlerin tutumunu; ahlak açısından son derece çirkin bulurum” (Aydın, 1981: 157) demektedir.

Teolog Bradley'in de dediği gibi; “dindar olan bir kimse, eğer davranışlarında ahlaklı değilse; ya sahtekârdır ya da batıl bir dine inanmaktadır. Bir insan iyi bir filozof olduğu halde; ahlaklı bir kişi olmayabilir. Fakat ahlaksız bir dindar olamaz. Dindarlık Bradley'e göre; mahiyeti itibariyle; dindarın, ahlaklı olarak yaşamasını gerektirir (Aydın, 1981: 158).

Allah'ın varlığına inanan bir insanın dini ve ahlaki hareketleri; ayrı ayrı değil, iç içedir. Gerçek anlamda dindar olan bir kimsenin; ahlak kurallarını hiçe sayması düşünülemez. Çünkü ahlak, her şeyden önce; günlük hayatımızda birtakım tercihlerin dile getirildiği, öne sürüldüğü ve tartışma konusu olduğu bir sahadır. Dini inançta ise; saygıyla ve isteyerek bağlanılan bir otoritenin varlığı sözkonusudur. Bu ikisi arasında bir ilişki kurulunca ne gibi sonuçların ortaya çıkacağını kestirmek zor olmaz. Bu ilişkide dualarımızın ve ibadetlerimizin konusu olan Allah, ahlaki tecrübelerimizde gözetilmesi gereken kutsal bir otorite olacaktır. Bu durumda dini inançlarımız, ahl-

ki tecrübelerimize ya doğrudan doğruya müdahale edecek ya da sadece kendilerine uygun düşen tercihleri destekleyecektir. Ahlak değerleri, mutlak ve kutsal bir otoritenin desteğini kazanınca yeni bir boyut kazanacak, buna paralel olarak dünyadaki varlıkların Mutlak iyi tarafından yönetildiği inancı, her şeyin yolunda olacağını iyice güçlendirilecektir. Böylece Findley'in de dediği gibi; dini ve ahlaki duygu ayrı ayrı değil, elele vererek gelişecektir (Aydın, 1981: 150- 151).

Ünlü teolog E. Brunner (1889-1966), “iyi daima Allah’ın istediğini yerine getirmektir (Aydın, 1981: 103) diyor. O halde ahlaki iyiye ancak Allah’ın iradesine kayıtsız şartsız uyduğumuz zaman ulaşabiliriz. J. Carnell ise; “ metafizik olmadan ahlak olmaz. Bir Hıristiyan’ın Allah hakkında düşündükleri, onun iyi hakkında düşündüklerini kontrol eder; çünkü iyiye muhteva kazandıran Allah’tır. O halde insanın görevinin ne olduğunu tanımlayan ve belirleyen bizzat Allah’ın kendisidir (Aydın, 1981: 103) demektedir.

SONUÇ

XI. Yüzyılda Anadolu; Bizans, Arap ve İran’ın adeta bir çatışma alanı idi. Türklerin Anadolu’ya ayak bastığı bugünlerde; güvenli bir ortam olduğunu söylemek mümkün değildir. İşte böyle bir atmosferde tarikat şeyhleri öncülüğünde Ahiler, Anadolu topraklarını imar ve ihya etmişler, (Velikâhyaoğlu, 1987: 11) yerli halka İslam’ın öngördüğü adaletle yaklaşarak; onların gönlünü kazanmışlardır.

Uygun yerlere kurdukları Ahi zaviyeleri, Türklerin Anadolu’da göçebe hayat-tan yerleşik hayata geçmesine dolaylı olarak imkân veren (Göde, 1993: 50) güvenli yerler olmuşlardır. Yolcular, burada misafir edilirler, üç gün bir ücret alınmazdı. Misafir üç gündür tabiri buradan gelmektedir. Ahi zaviyeleri, sadece şehirlerde değil, en ücra köylerde, bir günlük yolculuk sonucu ulaşılacak mesafelerde konaklama yeri olarak tasarlanmıştı. Bu zaviyeler, Moğol baskıları nedeniyle Batı Türkistan’dan Anadolu’ya göç edenlerin ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir görevi yerine getirmişlerdir (Şeker, 2011: 73-80).

Büyük seyyah İbn-i Batuta’ya göre; zaviyeler, Anadolu’da yani Türkmenlerin yaşadığı her yerde; şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktaydı. Memleketlerine gelen yabancıları misafir etme, ihtiyaçlarını karşılama, onları uğursuz ve art niyetli insanların şerrinden koruma esastı. Bu zaviyeler, sıcak ve güvenilir yerlerdi (Batuta, 1971: 7).

Zaviyeler, Selçuklu Devleti zamanında kurulmaya başlayan, Osmanlı döneminde de devam eden; yolculara, misafirlere yiyecek, yatacak yer sağlayan yerlerdi. Bu zaviyeler, mesleğinin erbabı, varlıklı, hayırsever kişiler tarafından kurulurlardı. Ahi zaviyelerinde misafir ağırlama yanında; müderris, kadı, hatip ve emir gibi; toplumun kanaat önderleri tarafından düzenli dersler verilirdi. İş yerlerinde mesaisi biten çıkarlar, zaviyelere gelirler ve ahlak eğitimlerini burada alırlardı (Köksal, 2008: 115).

Fütüvvet anlayışının Müslüman Türk ruhuna kattığı zindeliğin tipik örnekleri olan Ahiler, Küçük bir Anadolu beyliğinden devlet olma yolunda işlerini belli bir plana göre yürütmüş, bu doğrultuda gayret ve çaba sarf etmiştir. Ahi zaviyeleri, esnaf ve sanatkarların tanışma ve dayanışmasını sağlayan iktisadi ve içtimai bir sivil toplum kuruluşu olduğu kadar, üyelerinin ruhi ihtiyaçlarını karşılayan bir tasavvuf ve kültür yuvasıdır (Kara, 2000: 127).

Fütüvvet, Anadolu'daki adıyla Ahilik, çok önemli bir sivil toplum organizasyonudur. 13. Yüzyılda; dünyanın başka bir yerinde böyle düzenli bir meslek erbabı yetiştirme, bunu kardeşlik ruhu içinde yapma, mesleği icra edenleri ahlaki bir potada eritime, buna rağmen usulsüzlükler varsa, bunu oluşturduğu denetim mekanizmasıyla denetleyip; tüketiciyi koruma o çağda çok ileri bir düzenlemedir. O dönemde Batıda bunun bir benzerini bulmak şöyle dursun, henüz düşünce bazında bile tartışması söz konusu değildir. Batıda sivil toplumdan söz eden ilk düşür, İngiliz deneyci filozofu John Locke (17.Yüzyıl), sonra Hobbes ve J. Jacque Rousseau (18.yüzyıl) dur. Bu düşünürler, sivil toplum kuruluşlarının oluşması için sosyal mukavelelerin gerekliliğine işaret ederken, henüz konuyu tartışırken; Ahilik bunu 13.Yüzyılın başında; hem kurmuş, hem işbölümü yapmış, hem de uygulamaya başlamıştır. Batı, ifa edilen mesleğin bir ahlakının olması gerektiğinin farkına ancak 20.Yüzyılın başında varmıştır. Bu alanda ilk kitabı Fransız sosyoloğu Emile Durkheim, *La Morale Professionele* (Meslek Ahlakı) adıyla ders kitabı olarak kaleme 1900 yılında almış; 1937 yılında da basımı yapılmıştır.

Bütün bunlar bize gösteriyor ki, o çağlarda Doğu İslam medeniyeti Batıdan çok ilerdedir. Bugün de böyle mi? Hayır. Bu neden, böyle olmuştur? Sebeplerini araştırmamız ve bulmamız gerekmektedir. Bugün esnafımız, sanatkarımız Ahilik ilke ve ahlakına ne kadar uymaktadır? Bu yozlaşma niçin oluşmuştur? Bu soruya olumlu bir cevap vermek mümkün müdür? Bu soruların cevabını; enine boyuna tartıp; değerlendirmemiz; günümüz şartları ve ihtiyaçlarını da dikkate alarak; geçmişimizdeki bu güzel değerlerimizi yeniden ihya edebilirsek; o zaman yaşanmaya değer hayatın çizgilerini yakalamaya başlayabiliriz diyorum.

KAYNAKÇA

- Akseki, A. H., (1340), *Ahlak dersleri*, TCDİRN, Ankara
- Aydın, M., (1981), *Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı Ahlak İlişkisi*, Ankara
- Bolay S. Hayri, (1985), *Terbiye ve Ahlak*, Doğu Anadolu'nun (Sosyal, Kültürel ve İktisadi) Meseleleri Sempozyumu Tebliğleri, Tunceli
- Çankı, M. N., (1928), *Ahlak*, B. II, İstanbul

- , (1954), *Büyük Felsefe Lûgatı*, C. I, İstanbul
- Ferid (Kam), (1341), *Mebadi-i Felsefeden İlm-ü Ahlâk*, Ankara
- Gazâlî, (1334), *İhya-ı Ulûmi'd- Din*, C. I, Mısır
- , (1960), el- Minku Mine'd- Dalal, Çev. H. Güngör, İstanbul
- İbn Batuta, (1971), *Seyahatnameden Seçmeler*, Haz. İ. Parmaksızoğlu, MEB, İstanbul
- Kara, M., (2001), *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Sır Yayıncılık, Bursa
- Kant, I., (1980), *Pratik Aklın Eleştirisi*, HÜY, Ankara
- Köksal, M. F., (2008), *Ahi Evran ve Ahilik*, B. II, Kırşehir Valiliği Yayınları, Kırşehir,
MEB *Mesleki Gelişim*, (2016), Ankara
- Şeker, M., (2011), *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Namelerin Yeri*,
Ötüken Neşriyat İst
- TDK *Türkçe Sözlük*,
- Öner, N., (1982), *İnsan Hürriyeti*, Ankara
- Öztürk, H., (1991), *Kınalızâde Ali Çelebi'de Aile Ahlakı*, B. II, BAAKY, Ankara
- Velikâhyaoğlu, N., (1987), *Anadolu'nun İskânı ve İslamlaşmasında Dervişlerin Rolü*,
İlim ve Sanat Dergisi, Sayı 13, Vefa Yayıncılık
- Yetkin, S. K., (1940), *Estetik*, MEB, İstanbul

**AHİLİĞİN DAYANDIĞI FÜTÜVVET
ANLAYIŞININ GELİŞTİRDİĞİ AHLÂKÎ TUTUM
VE DAVRANIŞLAR EBÛ ABDURRAHMAN
MUHAMMED ES-SÜLEMÎ ÖRNEĞİ**

MORAL MANNERS AND BEHAVIORS THAT AKHISM
INSTITUTION DEPENDS ON AND ARE DEVELOPED BY THE
FUTUWWA DOCTRINE THE EXAMPLE OF ABU ABD AL-
RAHMÂN MUHAMMAD AL-SULAMÎ

Prof. Dr. İbrahim İŞİTAN
Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

ÖZET

Ahîlik teşkilatı, İslam Medeniyet Tarihi'nde ahlâkî ve iktisâdî hayatımız açısından önemli vazifeler görmüş bir kurum olarak her yönüyle incelenip içeriği güncellenmesi gereken bir konudur. Ahiliğin kardeşlik anlamına geldiği düşünüldüğünde özünde ahlâkî içerikli bir kavram olduğunu söylemek gerekmektedir. Her bakımdan kardeşlik hukukunun uygulanmasını öngören bu kavram, ahlâkî içeriğiyle özellikle sosyal ve ekonomik hayatımızda düzenleyici bir karakter kazanmış ve önderleri sayesinde toplumsal yaşamın sağlıklı bir şekilde yürümesini sağlamada katkıda bulunmuştur. Ahîlik kurumunun sûfî içeriği bilinen bir gerçektir çünkü önderlerinin ve müntesiplerinin sûfî gelenekle ilişkilendirilmeleri bunu göstermektedir. Bu çerçevede sûfî gelenek açısından bakıldığında, ahîlik anlayışının temelini oluşturan sûfî boyut fütüvvet anlayışıdır. Klasik dönem tasavvuf anlayışında özel bir meşrep olarak takdim edilen fütüvvet, daha çok ahlak içerikli bir kavram olarak kabul edilmiş ve içeriğini oluşturan ahlâkî ilkeler belirlenmiştir. Fetânın/yiğit adamın, uygulaması gereken kurallar tespit edilmiş ve bu kuralların Kur'an ve Sünnet'teki kaynakları gösterilmeye çalışılmıştır. Bu konudaki en önemli klasik kaynaklardan biri de Ebû Abdurrahman Muhammed es-Sülemî (ö. 412/1021)'in "Kitâbü'l-fütüvve" adlı risalesidir. Biz de bu çalışmamızda ahîlik kurumunun dayanağı olan fütüvvet ahlâkî üzerine durarak yiğit adamın davranış kalıpları üzerine durduk. Böylece ahîlik teşkilatının temelini oluşturan tutum ve davranışları fütüvvet anlayışı üzerinden ortaya koymaya çalıştık. Bu konuda derli toplu bütün bilgileri veren temel bir kaynak olması nedeniyle Sülemî'nin Fütüvvet Risalesini kullandık.

Anahtar Kelimeler: Ahîlik, Davranış, Fütüvvet, Sülemî, Sûfî Psikolojisi, Tutum.

ABSTRACT

Akhism institution is an organization that during islamic civilization history in respect to our economical and moral life has served highly substantial functions, because of this, it is important to update our information about it. Akhism means brotherhood and this shows evidently that the term has firstly a moral content. Stipulating implimentation of brotherhood laws, the term, with its moral content, especially has gained a regulatory meaning in our economical and social life, and prominent figures of akhism contributed to healty continuity of social life. Akhism institution has a well known sufi content, for leaders and adherents are persons have close relationship with sufi tradition. With regard to sufi tradition, the sufi dimen-

sion that gives base to akhism institution is futuwwa doctrine. In classical period sufism, described as particular mashrab, futuwwa was mostly considered as a term with moral content, and moral principles it has, were determined. Regulations a fatâ/valiant young has to obly with, were determined and sources of these regulations in the Qoran and Sunnah were tried to showed. One of the most important classical sources in this subject is a risâla called “Kitâb al-Futuwwa” of Abu Abd al-Rahmân Muhammad al-Sulamî. In this work, emphasizing on futuwwa ethics that is the base of akhism institution, we focused on customs of the valiant youngs. Therefore we discussed manners and behaviors that are base of akhism institution with regard to futuwwa doctrine. Since it is a fundamental and comprehensive source on this topic, we used Futuwwa Risâla of Sulamî.

Key Words: Ahkism, Behavior, Futuwwa, Sulamî, Sufi Psychology, Manner.

GİRİŞ

Psikoloji biliminin ortaya koyduğu verilere göre, bireyin davranışları sahip olduğu tutumlara, tutumları zihninde/kalbinde taşıdığı değer yargılarına ve değer yargıları da kişinin sahip olduğu inançlara dayanmaktadır. Bu durumu davranış, tutum, değer yargısı ve inanç olarak formüle edebiliriz. Bu nedenle bireyin davranışlarını tanımlamak ve yorumlamak için zihninde/kalbinde taşıdığı inanç ve değer yargılarına bağlı duygu ve düşünceleri tanımak gerekmektedir.¹ Bu çerçevede modern psikoloji, insan davranışlarını incelemek için çeşitli yaklaşımlar geliştirmiş ve insan davranışlarını farklı boyutlarda ele alma imkânları sunmuştur.² Fakat insan davranışlarını inceleme konusunu sadece psikoloji biliminin verileriyle sınırlı tutmak doğru bir yaklaşım tarzı değildir, çünkü insan davranışlarını doğrudan veya dolaylı olarak ele alan farklı ilmi disiplinler de söz konusudur.

Bu ilmî disiplinlerden biri de İslâmî ilimler içerisinde gelişme göstermiş tasavvuf ilmidir. Süfî gelenek, İslam mâneviyatının hedeflediği ihlas – yani tutum ve davranışları samimi duygu ve düşüncelerle gerçekleştirme – konusu üzerine

1 İnanç ve değer yargılarının tutum ve davranışlara dönüşümü konusunda bilgi almak için örnek olarak bk. Ersan Fazıl Çöllü - Yunus Emre Öztürk, “Örgütlerde İnançlar-Tutumlar, Tutumların Ölçüm Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri, Bu Yöntemlerin Değerlendirilmesi”, *Konya: Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi* 9/1-2 (2006), 373-404.

2 Psikolojik yaklaşımlar hakkında bilgi almak bk. Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş* (İstanbul: Düşünce, 2008), 5-12; Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi, 2010), 26-34; Aysel Kayaoğlu, *Psikolojinin Doğası, 'Psikolojiye Giriş'* içinde, ed. Sezen Ünlü. (Eskişehir: Anadolu Üniv. Yayınları No: 2325, 2011), 3-6.

eğilmiş ve söz konusu bu amaca ulaşmak için çeşitli düşünce ve uygulamalar ortaya koymuştur.³ Hicrî ikinci/milâdî sekizinci asırdan günümüze kadar sûfilerin farklı şartlar altında çeşitli şekillerde ve metotlarla ortaya koydukları gelenekler, insan tutum ve davranışlarının gelişim yeri olan kalbin yapısını ve kalbe bağlı duygu ve düşünceleri analiz etmekte ve İslam dininin ilkelerine uygun şekilde gelişiminin prensip ve uygulamalarını ortaya koymaktadırlar.⁴

Bu çerçeveden bakıldığında, sûfî geleneğin ortaya koyduğu yaşam tarzlarını ve bunlarla ilgili kavramları inceleyerek mânevî tutum ve davranışların gelişim süreçlerini takip etmek mümkündür. Biz de bu çalışmamızda, kültür ve medeniyet tarihimizde önemli bir yere sahip ahîlik teşkilatının dayandığı fütüvvet anlayışının kapsamına giren değer yargılarını ve bu yargıların yol açtığı tutum ve davranışları inceleyerek ahîlik teşkilatının geliştirdiği ahlâkî tutum ve davranışların dayandığı temel prensipleri göreceğiz. Böylece Türk-İslam tarihinde önemli sosyal bir yapıya sahip ahîlik teşkilatının, ahlâkî ve ticârî boyutlarda ortaya koyduğu tutum ve davranışların sûfî geleneğe önemli bir yere sahip olan fütüvvet anlayışının ilke ve prensiplerine dayandığını ortaya koymuş olacağız. Ahîlik nizamnâmelerine fütüvvetnâme adının verilmesi de bu ilişkinin mahiyetini göstermektedir. Söz konusu bu kitaplar ahîliğin esaslarını, ahlâkî ve ticârî kaidelerini içermektedir.⁵

Bu çalışmamızda temel kaynak olması ve müstakil klasik bir eser olması bakımından Ebû Abdurrahman Sülemî'nin '*Kitâbü'l-fütüvve*' '*Tasavvufta Fütüvvet*'⁶

3 Sûfî gelenek, dinin bâtinî boyutu üzerine duran ve dolayısıyla dinin kalpte ihlas boyutuyla ilgilenen bir ilim olmuştur. Bu nedenle tasavvuf ilmi bireyin davranışları, davranışların dayandığı tutumları ve söz konusu bu tutum ve davranışları güdüleyen motivasyonları üzerine durur. Sûfî motivasyon konusunda bilgi almak için bk. İbrahim Işıtan, *Sûfî Psikolojisi, Sülemî'ye Göre Sûfî Benlik Dönüşümü* (İstanbul: Divan, 2020), 178-190.

4 Sûfî gelenek, nefsin tezkiye edilmesi ve buna paralel olarak kalbin tasfiyesi üzerine durur ve böylece benliğin mânevî süreçleri gerçekleştirilmesi konusunda çalışır. Bu konuda bilgi almak için bk. Halil İbrahim Şimşek, "Tasavvufta Kalbin Kirlenmesi ve Temizlenmesi Konusu", *Çorum: Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/28 (2015), 35-48.

5 Bk. Ziya Kazıcı, "Ahîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/541. Fütüvvet-Ahîlik ilişkisi konusunda bilgi almak için bk. Rumeysa Özdemir, *Ahîlikte Peygamber Tasavvuru* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı 2015), 22-35.

6 Sülemî'nin bu eseri Süleyman Ateş tarafından tahkik ve tercüme edilmiştir: Ebu Abdurrahman Muhammed es-Sülemî, *Kitâbü'l-fütüvve, Tasavvufta Fütüvvet* (Ankara: A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1977). Sûfîmizin tam adı Ebû Abdurrahman Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Sülemî'dir. 325/937 tarihinde Nişâbur'da doğmuş ve 412/1021 tarihinde aynı yerde vefat etmiştir. Hadis, Tefsir ve Fıkıh gibi zâhîrî ilimlerde ilerleyen Sülemî, Tasavvuf alanında hem eserler vermiş, hem de Nişâbur'daki zâviyesinde irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Birçok mutasavvıftan istifade eden Sülemî'nin, tasavvufta asıl mürşidi Ebû'l-Kâsım Nasrâbâdî'dir; Nasrâbâdî Şiblî'nin, Şiblî de Cüneyd'in mürididir. Kendisinden istifade edip hırka giyen önemli öğrencileri şunlardır: Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr, Abdülkerîm Kuşeyrî, Ebû Nuaym İsfahânî, Ebû Abdurrahman Cüveynî ve hadis âlimi Ahmed b. Hüseyin Beyhakî. Sülemî

adlı eserini kaynak olarak kullanacak ve gerekli oldukça diğer kaynaklara başvurarak konuyu ele almaya çalışacağız.

I. Ahîlik Teşkilatının Dayandığı Fütüvvet Anlayışının Boyutları

Fütüvvet üzere bir eser kaleme alan klasik dönemin önemli sûfî müelliflerinden Ebû Abdurrahman Sülemî'ye göre fütüvvet, “Yapılması gerekli güzel davranışları yerine getirmeyi.” ifade etmektedir.⁷ Ona göre “Onlar Rablarına (vasıtasız, delilsiz) inanmış fetâlardı”⁸ âyetinde geçen *fetâ* ‘genç, yiğit, kahraman’ kavramına yüklenen “Her şeyin sevgisinin Yaraticı’ya verilmesi.” tutumu fütüvvet kavramıyla dile getirilmiştir. Buna göre fütüvvet, her durumda “Her şeyi sahibine bırakma.” davranışını göstermektir. Bu şekilde fütüvvet anlayışına sahip olan *fetâ* Yaraticı’nın emirlerine uyma, ibadetleri güzelce yapma, her türlü kötülüğü terk etme ve sonuç itibarıyla zâhirî ve bâtinî her türlü güzel ahlâka sahip olma tutumlarına sahiptir. Böylece *fetâ/yiğit adam* her durum ve her vakitte bir çeşit fütüvvet tutum ve davranışına sahiptir ve bu nedenle Yaraticı’nın gözetimi ve koruması altındadır.⁹ Sülemî’nin bu anlayışına göre fütüvvet, Hz. Peygamber (sav)’in sünnetini – yani tutum ve davranışlarını – gerektiği şekilde yaşamın bütün boyutlarında içsel ve dışsal olarak gerçekleştirilmektir.¹⁰ Bu açıklamalara göre fütüvvet ve dolayısıyla ahîlik, Yaraticı’nın öngördüğü ve istediği ve O’nun elçisinin uygulamaya koyduğu tutum ve davranışları yaşamın her aşamasında ve boyutunda uygulamaya koymaktır.

Bu çerçeveden bakıldığında fütüvvet, dolayısıyla ahîlik, bir açıdan Yaraticı’ya kulluk yapma diğer açıdan da mürüvvet/insanlık şartlarına uymaktır. Sülemî bunu fütüvvet “Mümkün olduğu kadar kulluk edeplerine sarılmak.”¹¹ ve “Mürüvvet şartlarına riayet etmek.”¹² ifadeleriyle dile getirmiştir. Bu çerçevede fütüvveti, dikey boyutta Yaraticı’ya ve yatay boyutta insanlara karşı gerekli davranışları göstermek olarak değerlendirmek mümkündür. Bunun için Sülemî fütüvveti, “Kulun, Efendisini bütün mal ve mülküne (varlığına) üstün tutması.” ve “Kulun, dini hususunda cimri,

döneminin ilim ve devlet adamları tarafından takdir görmüş ve eserlerine önem verilmiş biridir. 100’ü aşkın eseri olduğu kaynaklarda rivayet edilmektedir, fakat bu eserlerin hepsi günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan eserleri tahkik edilmiş, çoğunluğu Türkçe’ye de kazandırılmıştır. Sülemî’nin tasavvuf ilgilili kaleme aldığı eserler, hicrî 2-5 asırlarda gelişme göstermiş tasavvuf literatürünün aktarımında ve sentezinde önemli bir yere sahiptir (İbrahim İştan, *Sûfî Davranış, Sûfî Perspektife Göre Davranış Gelişimi* (İstanbul: Divan, 2020), 34-36.

7 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 22.

8 Kehf, 13

9 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 24.

10 Bk. Rumeysa Özdemir, *Ahîlikte Peygamber Tasavvuru*, 61-68.

11 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 48.

12 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 91.

malı hususunda cömert olması.” olarak ifade eder.¹³ Buna göre bireyin, mâsivâ diye adlandırılan Yaratıcı’sının dışındaki varlıkla ilişkisini sınırlandırması ve bu konuda cimri olması – yani kendini kısıtlamaya gitmesi – gerekirken dinî kuralları uygulama konusunda cömert davranması – yani dindarlığı en iyi derecede yaşaması – istenmektedir.¹⁴ Bu kısa bilgilerden sonra fütüvvet anlayışının boyutları konusunu incelemeye geçebiliriz.

1) İnanç Boyutu/Tevhid

İman ve inanç; yaşamın kaynağı, gayesi ve bu dünya hayatından sonraki dönemle ilgili dinlerin metafizik boyutla alakalı ortaya koydukları temel inanç değerlerini ifade eden bir kavramdır. Söz konusu bu inanç değerleri teoriktir ve ilâhî bilgilerle belirlenir, fakat akli düşünceler ve kalbî duygularla da desteklenir.¹⁵ Fütüvvet anlayışına sahip sûfiler, Müslüman bireyler oldukları için İslam inanç ilkelerini kabul ederler ve yaşam modellerini bu inanç prensiplerine göre düzenlerler. Bilindiği gibi İslam dini, tevhid inancına dayanır ve yaşamın bütünüyle Yaratıcı’nın belirlediği kanun ve kurallara göre şekillenmesini ifade eder. Sûfî gelenek ise tevhide ulaşmanın, Yaratıcı’yı bizatihi müşâhede yoluyla tanımakla ancak mümkün olacağını kabul eder ve bu noktada mârifetullah/Allâh’ı tanıma konusuna çok sıklıkla vurgu yapar. Bu şekilde kulun, mânevî yaşam süreçlerini geçerek Yaratıcı’yla arasındaki dünyevî ve nefsanî engelleri kaldırması ve saf bir tevhid aşamasına geçmesi gerekir.¹⁶

Bu çerçeveden bakıldığında fütüvvet, kişinin tutum ve davranışlarında tevhid anlayışına dayalı olarak fetânın, Rabbiyle arasındaki inancı düzeltmesi olarak değerlendirilmiştir. Sülemî bu durumu, fütüvvetin edeplerinden birinin “*Ahvâlinde ve adâbında kendisiyle Rabbi arasındaki inancını düzeltmek.*” olarak görür ve Ebû Hamza’nın “*Ben, tevekküle inandığım halde aç olarak çöle girdiğimde açlığım benim*

13 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 66.

14 Fütüvvet ve ahiliğin dayanağı olan sûfî yaşam tarzı, dinî hükümlerde en garantili olan görüşü kabul etme eğilimi gösterir ve ruhsatla yani dinî izinle değil, azimle yani zor olanı ve en değerli olan görüşle hareket etme yolunu tercih eder çünkü ancak bu tutumla hedeflenen mânevî yaşam kalitesine ulaşılabilir (bk. Ebû Nasr Abdullâh b. Ali. Es-Serrâc, *El-Lüma’*, ‘*İslam Tasavvufu*’, çev. Hasan Kâmil Yılmaz. (İstanbul: Altınoluk, 1996), 14. Bu konuda bilgi almak için ayrıca bk. İbrahim Işıtan, “Kuşadalı İbrahim Halveti’ye Göre Mânevî Şahsiyet Gelişimi”, *Karabük: İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5/6, (2016), 1705-1706; Mustafa Baktır, “Azîmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/330.

15 Bk. Saim Kılavuz, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm’a Giriş* (İstanbul: Ensar, 2010), 35-58.

16 Sûfî tevhid konusunda bilgi almak için bk. Ebû Bekir Muhammed el-Kelâbâzî, *Ta’arruf, Doğuş Devrinde Tasavvuf*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh, 1992), 61-62; Abdulkerim el-Kuşeyrî, *er-Risâle, Kuşeyri Risâlesi* (İstanbul: Dergâh, 1991), 473-478; İbrahim Işıtan, “Sûfilerin Tevhid Anlayışı Ve Boyutları”, *Karabük: İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/5 (2017), 3203-3227.

azığım olmazsa Allah'tan utanırım." sözüyle delillendirir.¹⁷ Ayrıca fütüvveti, "*Allah için, Allah'ın yardımıyla ve Allah ile beraber kıyamdır.*"¹⁸ ve "*Verenin de alanın da Allah olduğunu bilmektir.*"¹⁹ şeklinde tarif ederek de bireyin, tutum ve davranışlarını Yaratıcı'sıyla ve O'nun yardımıyla yaptığının farkında olması gerektiğini vurgular. Tevhid inancının gereği olarak kul, Rabbiyle arasına herhangi bir şeyin girmesine izin vermemelidir, çünkü bu araya giriş kul-Rabb bütünlüğüne ve birlikteliğine engel olur.²⁰ Sülemî bunu, fütüvvet "*Allah ile olan sırrına başka bir şeyin karışmasına meydan vermemektir.*"²¹ ve "*Sır ve kalple Allâh'a geç etmektir.*"²² diyerek dile getirir. Yaratıcı'yı tanımanın, "O'na ulaşmak için gerekli çileyi çekmek." anlamına da geldiğini²³ söyleyen sûfimiz fütüvvetin, tevhidi sağlamak amacıyla ve hedefiyle, "Yaratıcı, elçisi ve veli kullarıyla sohbet etmek." olduğunu da vurgulayarak²⁴ kişinin, hakikat ehliyle sıkı bir bağ kurması gerektiğini ortaya koyar. Bu şekilde kişi, Yaratıcı'sını tanıyarak inancını doğru prensip ve ilkeler üzerine kurma imkânı bulur ki bu, tasavvuf dilinde "mârifet" ve "müşâhede" kavramlarıyla ifade edilir.²⁵ Sülemî, Yaratıcı'yı tanıma konusundaki gayreti, fütüvvetin ilimde mârifeti, mârifette mükâşefeyi ve mükâşefede müşâhedeği aramak olduğunu ifade ederek dile getirir. Fakat bununla birlikte O'nu tanımanın hakikatine ulaşamayacağını da belirtir.²⁶ Fütüvvetin inanç boyutuyla ilgili bu kısa bilgileri verdikten sonra, şimdi ibâdet boyutuna geçebiliriz.

2) İbadet/Uygulama Boyutu

İbadet, dinin gerekli kıldığı kuralları pratiğe aktarmayı ifade eden bir kavram olarak dinin uygulama boyutunu belirtir. İnanmış birey, gerekli ibadetleri yerine getirerek dinî inancını uygulamaya koyar ve böylece zâhiren ve bâtinen Yaratıcı'yla ilişkisini pratik olarak kurmuş olur. Sonuç itibarıyla ibadet, aslında dinin hedeflemiş

17 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 33.

18 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 55.

19 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 50.

20 Sûfî literatürde kul-Rab bütünlüğü ve birliği için kullanılan kavramlarından biri de *ittisal* kavramıdır. *İttisal*, kulun sırrıyla Allah'tan başka her şeyden ayrılması, ruhunda O'ndan başkasını görmemesi ve O'ndan başkasından da bir şey dinlememesidir; kalbiyle sadece Allah'tan olanı görmesi, işitmesi ve yüceltmesidir. *İttisal* kavramı ve içeriği konusunda daha geniş bilgi almak için bk. Kelâbâzî, *Ta'arruf, Doğuş Devrinde Tasavvuf*, 160-161.

21 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 54.

22 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 33.

23 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 42.

24 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 34.

25 Sûfî literatürde mârifet kavramı konusunda bilgi almak için Kelâbâzî, *Ta'arruf, Doğuş Devrinde Tasavvuf*, 93-99. Müşâhede kavramı konusunda bilgi almak için de bk. Kuşeyrî, *er-Risâle, Kuşeyrî Risâlesi*, 207-208.

26 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 47.

olduğu mânevî hal ve makamları elde etmek için araç olma vazifesi görür. Çünkü ibadet, Hak ve hakikate boyun eğmeyi öğretir ve ahlâkî boyutun gelişimine yol açar.²⁷

Dinin ibadet boyutunun amacı, takvâyı yani Yaratıcı'ya saygı duyma ve O'ndan korkma tutumunu kazanmayı sağlamaktır, çünkü ahlâkî ve mânevî gelişim buna bağlıdır.²⁸ Sülemî fütüvveti dışta ve içte takvâyı korumak olarak değerlendirerek bu duruma dikkat çeker²⁹ ve fütüvvet “İnsanın başkasından değil, sadece Rabbinden korkmasıdır.”³⁰ diyerek de korku ve çekinme duygusunun temelini Yaratıcı'yı koyar. Süfimiz, fütüvvet “Kulun, Mevlâsına karşı yaptığı isyanları düşünerek korkuya sarılmasıdır.”³¹ diyerek fütüvveti fiilleri ve halleri düzeltmek olarak görür.³² Buna göre fütüvvet ehli, Yaratıcı'ya ibadet duygusu içerisinde Yaratıcı'ya karşı saygı tutumunu geliştirmek için O'ndan korkmayı ve çekinmeyi hedef edinir ve böylece dinî uygulamada ileri düzeye çıkmaya çalışır, çünkü fütüvvetin asıl amacı olan ahlâkî ve mânevî gelişim buna bağlıdır.³³ Şimdi, asıl konumuz olan fütüvvetin ve dolayısıyla ahliğin ahlâkî boyutunu ayrıntılı olarak incelemeye geçebiliriz.

3) Ahlak Boyutu/Karakter

Ahlak; bireyin iyi veya kötü olarak sahip olduğu tutum ve davranışları ifade eden bir kavramdır. Bu çerçeveden bakıldığında dinin inanç ve ibadet boyutlarının asıl amacı, kişide iyi huylardan teşekkül eden güzel ahlâkî geliştirmektir.³⁴ Konumuz fütüvvet de aslında ahlakla ilgili bir kavramdır ve süfî gelenekte bireyin ortaya koyması gereken erdemli tutum ve davranışları gerçekleştirme sanatı olarak kabul edilir. Şimdi, asıl konumuz olan ahîlik teşkilatının temeli olan fütüvvet ahlâkının öngördüğü tutum ve davranışları incelemeye geçebiliriz.

27 İbadet kavramı konusunda bilgi almak bk. Yusuf Çelik, “Kur'an'da İbadet”, *Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41 (2014), 203-219. Tasavvufta ibadet konusunda bilgi almak için bk. İdris Türk, *Süfilere Göre İbadetlerin İç Anlamı* (İzmir, Albi Yayınları, 2012).

28 Süfî yaşamın gayesinin takvâ/erdemli davranışlar olduğunu söylemek gerekmektedir, çünkü süfî birey, haram ve şüpheli her şeyden çekinir – ki buna süfî literatürde verâ denir – ve yapılması gerekenleri de en iyi şekilde yerine getirir. Takvâ ve verâ konusunda bilgi almak için örnek olarak bk. Mehmet Mansur Gökcan, “Kuşeyrî Bağlamında Takva ve Verâ Anlayışı”, *Mardin, III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı, İKSAD* (2018), 245-250.

29 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 37.

30 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 76-77.

31 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 45.

32 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 58.

33 Bk. İbrahim Iştan, *Süfîlerin Tevhid Anlayışı Ve Boyutları*, 3213-3222.

34 İslam düşüncesinde Ahlak konusunda geniş bilgi almak için bk. Mustafa Çağrırcı, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, n. 31, 1989).

II. Ahlâkî Tutum ve Davranışlar

Tutum ve davranışlar psikoloji ilminin temel konusu olarak, psikologların ürettiği farklı yöntem ve araştırma teknikleriyle incelenmiş ve bilim dünyasına çok önemli bir ilmî birikim sunulmuştur. Bu birikime modern dönemde gelişme göstermiş psikoloji biliminden önce, çeşitli dinî ve mânevî geleneklerin ortaya koyduğu ahlâkî tutum ve davranış bilgisi birikimini eklemek yerinde olacaktır.³⁵ Söz konusu bu birikimlerden biri de, girişte belirttiğimiz gibi, İslam dini çerçevesinde gelişme göstermiş ve ahlak ve mânevîyat üzerine çalışan sûfî gelenektir. Sûfî ahlak çerçevesinde üretilen ahlak sistemlerinden biri de fütüvvet ahlâkıdır ki ahîlik kurumu, bu ahlak sistemi üzerine kuruludur. Bu bölümde, fütüvvet ahlâkının tutum ve davranışlarını ele alarak ahîlik teşkilatının dayandığı ahlak sisteminin bireyin davranışlarına ne şekilde yansıdığını göreceğiz; önce tutumları ve ardından da davranışları inceleyeceğiz.

A) Ahlâkî Tutumlar

1) Kalp Tasfiyesi/İçini Arındırma

Sûfî yaşamın gayesi; kalbi, nefsin arzu ve isteklerine karşı korumak ve nefsânî hazzardan tasfiye etmektir. Amaç, mânevî gelişim süreçlerinin geliştiği mekân olan kalbin, ruha doğru yolculuğunu gerçekleştirmesi ve gerekli makamları aşarak aynasını cilalamasıdır. Bu sayede kalp, mânevî arzu ve isteklere dayalı tutum ve davranışları gerçekleştirerek kâmil insan olma yolunda mesafe alacaktır.³⁶ Sûfî yaşam tarzının geliştirdiği fütüvvet anlayışının gayesi de kalbi güzel ahlak ile süslemek ve Yaratıcı'dan başka her şeyden arındırmaktır: *“Uzuvları korumak, onları amacında kullanarak kalbi düzeltmeğe çalışmaktır.”*³⁷, *“İçinde ve dışında organları korumaktır.”*³⁸, *“Dışın ve için âdâbını korumaktır.”*³⁹, *“Kulun içinin dışının bir olmasıdır.”*⁴⁰, *“Dışını ve içini gözetmedir.”*⁴¹, *“Zâhirde güzel ahlâkı kullanmak, batında halleri düzeltmektir.”*⁴², *“Sâlihlerin elbisesine bürünmeden önce içini düzeltmektir.”*⁴³, *“Sırrını ve batınını dışından çok gözetmesidir çünkü sır Yüce Allah'ın nazargâhidir ve zâhir ise halkın gördüğü yerdir.”*⁴⁴, *“Sırrı kâinattan*

35 Bu konuda bilgi almak için İbrahim İştan, *Sûfî Davranış*, 30-48.

36 Kalbin makamları konusunda bilgi almak için bk. Hakîm Tirmizî. *Beyânü'l-Fark Beyne's Sadr ve'l-Kalb ve'l-Fu'âd ve'l-Lub*, thk. Nicholas Herr (Kahire: Dârü'l-Arab, 1958).

37 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 38.

38 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 75.

39 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 52.

40 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 76.

41 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 65.

42 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 84.

43 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 30.

44 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 64.

ve kâinatın içinde bulunan her şeyden boşaltmaktır.”⁴⁵, “Halleri gizlemektir.”⁴⁶, “Fütüvvetin ağır yüklerini yüklenmeden fütüvvet şartlarını yerine getirmeden fetâlar elbisesine bürünmemektir.”⁴⁷ ve “Gözü tok ve gönlü geniş olmaktır.”⁴⁸ Fütüvvetle ilgili bu ifadeler, kalp ve bedenî organlarını her türlü dünyevî ve nefsanî duygu ve düşüncelerden arındırma anlamına gelmektedir. Fetâ/yiğit adam, öncelikle kalbini koruma altına alır ve böylece bedenî organları da mânevî ilke ve prensiplere aykırı davranmaktan kurtarır. Ayrıca, iç ve dışın birbirine aykırı konumda bulunmalarını da ortadan kaldırarak kişiliğini çelişkili durumlardan korur ve zihninde/kalbinde taşıdığı duygu ve düşüncelere ters hareket etmekten kurtarır. Buna göre fütüvvet ehli birey, içi-dışı aynı şekilde olma ve davranma gücünü kazanmış ve dengeli bir kişilik yapısı geliştirmiş birey olma imkânını elde eder.⁴⁹

2) Nefs Tezkiyesi/Alt Benliğin Terbiyesi

Sûfî gelenek, mânevî gelişimin merkezi olan kalbin arındırılmasını kötülüğün kaynağı olan nefsin temizlenmesine bağlar çünkü kötülüğün kaynağı nefsin arzu ve isteklerinin etkisi kırılmadan kalbin, ruhî hakikatlerinin nurlarına ulaşması ve böylece saf bir şekilde tutum ve davranışlar sergilemesi mümkündür.⁵⁰ Bu bakış açısına uygun olarak fütüvvet anlayışı da nefsin hevâ ve şehvetlerine karşı durmayı önerir ve bu tutumun davranış planında ortaya çıkmasını hedefler: “Nefsin arzusuna aykırı gitmektir.”⁵¹, “Nefsin arzusunda kaçmak, azarlamadan vazgeçmektir.”⁵² “Şehvetleri terk ederek afetlerden korunmaktır.”⁵³ ve “Güç mücâhedelerin altına girmektir.”⁵⁴ Fütüvvetin bu özellikleri, alt benliğin arzu ve isteklerine karşı mücâhede edilip kırılması gerektiğini ve böylece kalbin mânevî keşiflere sahne olmasının imkânını göstermektedir.⁵⁵ Çünkü olgunlaşmamış nefis, ruhun arzu ve isteklerinin kalbe

45 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 76.

46 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 65.

47 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 84-85.

48 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 29.

49 Tasavvufta zâhir-bâtın dengesi konusunda örnek olarak bk. Ramazan Muslu, “Ali Semerkandî'nin Keşfü'l-Esrâr Adlı Eserinde Zâhir-Bâtın İlişkisi”, *Sakarya: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 167-184; İbrahim Işıtan, “Dergâhlarda Zâhir-Bâtın Bilgi Dengesinin Sûfî Şahsiyet Gelişimine Katkısı ve Şeyh Şâbân-ı Velî Örneği”, *Kastamonu: III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu “Kastamonu'da İlmî Hayat ve Kastamonu Âlimleri”* (2016), 367-376.

50 Nefsin tezkiyesi konusunda bilgi almak için bk. Hamza Aktaş, “Kur'an'da Arınma (Tezkiye) Süreciyle Nefsin Eğitimi”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)* 59 (2017), 173-187.

51 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 54.

52 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 65.

53 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 53.

54 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 48.

55 Mücâhede konusunda bilgi almak için bk. Kuşeyrî, *el-Risâle, Kuşeyrî Risalesi*, 234-239.

yerleşmesine engel olur ve kişi, hayvânî bir yaşam sınırında kalma durumuyla karşı karşıya kalır. Kalbin arındırılması ve nefsin temizlenmesi sonucunda *fetâda* güzel ahlak, iyilik ve îsar gibi önemli mânevî tutumlar oluşur. Şimdi bu konulara geçelim.

3) Güzel Ahlak

Sûfî gelenek, güzel ahlâkı geliştirmeyi sisteminin merkezine yerleştirmiş ve müntesiplerinden kötü huyları terk edip iyi huyları kazanmaya çalışmalarını istemiştir.⁵⁶ Sûfî ahlâkı hayata aktarmayı hedefleyen fütüvvet de güzel ahlak ve edep olarak değerlendirilmiştir, çünkü *fetâ* her durumda âdâp ve erkâna en güzel şekilde riayet eden kişi olarak kabul edilir: “Güzel ahlâkı kullanmaktır.”⁵⁷, “Düşük ahlâktan kaçınmak, güzel ahlâka sarılmaktır.”⁵⁸, “Ahlâkta zarâfet sahibi olmaktır.”⁵⁹, “Güzel ahlâka sarılmak, her zaman Allah’ın lütfunu görmektir.”⁶⁰, “Muâşeretle âdâba riayet etmektir.”⁶¹ Fütüvvetle ilgili bu ifadeler, fütüvvet-güzel ahlak ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu tanımlamalara bakıldığında fütüvvetin, kötü sayılan tavır ve hareketlerden arınmak ve buna karşılık erdemli/faziletli tutum ve davranışları gerçekleştirmek olduğu ifade edilebilir.⁶² Böylece hayatın her aşamasında hikmete uygun gerekli davranışlar sergilenmiş olur ve insanlararası ilişkiler olumlu bir şekilde tezahür etmiş olur.⁶³ Bu durumun insan ve toplum ruh sağlığı bakımından önemli olduğunu söylemek gerekmektedir, çünkü güzel ahlâkî davranışlar insanların birbirine güvenini temin eder ve toplumda huzur ve sükûnun gelişmesine katkı sağlar.⁶⁴

56 Bk. Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensar, 2004), 32-34.

57 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 61.

58 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 89.

59 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 55-56.

60 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 87.

61 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 64.

62 İslam Ahlakçıları, faziletler/erdemler üzerine durmuşlar, temel erdemleri genel olarak hikmet, şecaat, iffet ve adalet olarak belirlemişler ve diğer erdemleri söz konusu bu dört erdemın türevleri olarak görmüşlerdir. Ayrıca ahlak bilginleri, davranışın bir erdemi/fazileti içermesi ve bir rezileti/istenmeyen durumdan uzaklaştırması gerektiği konusu üzerine de vurgu yapmışlardır. Fazilet konusunda İslam bilginlerinin görüşleri hakkında kısa bilgiler almak için bk. Mustafa Çağrırcı, “Fazilet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/268-271.

63 Sûfî bakış tarzına göre *hikmet*, ‘İlâhî hakikatlerin bilgisi.’, ‘Kalbin ilâhî sırlara vâkaf olması.’ ve ‘Hak olanı söylemek.’ gibi tariflerle tanımlanmış ve üç boyutundan bahsedilmiştir: Birinci derecesi bir durumu, bir işi görmek, bilip tanımak; ikinci derecesi bunu ifade etmek; üçüncü derecesi ise onu uygulamak ve yaşamaktır (bk. Mustafa Kara. “Hikmet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 15/518-519).

64 Bireylerarası ilişkilerde güven önemli bir değerdir. Güven duygusu yüksek olduğunda ilişkiler olumlu etkilenmekte fakat güven duygusu seviyesi düştüğünde, buna paralel olarak, ilişkiler olumsuz olarak etkilenmektedir. Güven kavramı ve değeri üzerine bilgi almak için bk. Hayati Hökelekli, *İnsanî Değerler* (İstanbul: Dem, 2013), 209-227.

4. İyilik Yapma

Sûfî yaşam tarzı, Allâh'ı görür gibi hareket etmeyi gerekli gören bir sistem önerdiği için iyi davranmayı ve iyilik yapmayı öngörmektedir.⁶⁵ Sûfî ahlâkî yaşamayı hedefleyen fütüvvet ehli de davranışlarında iyilik duygusunu öner çıkarır: “İyiliği devam ettirmek, yardımları sürdürmektir.”⁶⁶, “Başladığın iyiliği tamamlamaktır.”⁶⁷, “İyiliği istenmeden yapmaktır.”⁶⁸, “İyiliğini sayıp dökmemektir.”⁶⁹, “Kulluk âdâbına sarılmakla beraber halkın menfaatini gözetmektir”⁷⁰, “Dostların cefasını iyilikle ve özür dileyerek kabul etmektir.”⁷¹ ve “İyilerle sohbet edip şerhlerle sohbet etmekten kaçınmaktır.”⁷² Bu özellikler, fütüvvet-iyilik/ihsan ilişkisini kurmuş ve fütüvvetin, iyi ve olgun birey olma bilincini oluşturma konusundaki önemini vurgulamış olmaktadır. İyilikle ilgili bu tutum ve davranışlar dikkate alındığında, insanların faydasına iyilikler yapabilmek, yapılan iyiliği sürdürebilme kabiliyetini gösterebilmek, istenmeden iyilik yapabilmek gücünü ortaya koymak, yapılan iyilikleri başa kakmamak, kendisine yapılan kötülöklere karşılık vermemek ve iyi insanlarla birlikte olmayı tercih etmek gibi iyi ve olgun insan olmanın temel unsurları dile getirilmiş olmaktadır. Söz konusu bu iyilik duygu ve düşüncesinin, nefsin bayağı ve çıkara dayalı meydana getirebileceği her türlü kötölük duygusundan mânevî gelişimin yeri olan kalbi arındırmaya ve ruhî güçlerin kalbe yerleşmesine yol açtığı söylenebilir.

5. İsâr/Başkalarını Kendine Tercih Etme

Başkalarını kendine tercih etme tutumu, sûfî yaşamın hedefi olan fakra/mânevî hürriyete ulaşmak için en önemli tutumlardan biridir.⁷³ Bu tutum fütüvvetin de en temel özelliklerinden biridir, çünkü başkalarını kendine tercih etme, bireyin nefsinin/egosunu tamamen yendiğinin en önemli göstergelerinden biridir: “Şefkatli olmak, (kardeşlerini) nefsinde tercih etmektir.”⁷⁴, “İhvanın rahatını kendi rahatına tercih

65 Sûfî gelenek, azimle hareket etmeyi ilke haline getirmiş, bu nedenle de yaptığını en güzel şekilde gerçekleştirmeyi prensip olarak kabul etmiştir. *İhsan* kavramıyla ifade edilen bu durum, sûfî yaşamın hedefi haline gelmiştir. (bk. Mustafa Çağrırcı, “İhsan” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/544-546). İhsan ilmi olarak tanımlanan sûfî yaşam tarzı, yaptığını en güzel ve dengeli şekilde yapmayı hedeflemiştir (bk. İbrahim Işıtan, *Sûfî Psikolojisi*, 143-149).

66 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 80.

67 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 59.

68 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 68.

69 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 81.

70 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 35.

71 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 60.

72 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 46.

73 İsâr kavramı üzerine bilgi almak için bk. Mustafa Çağrırcı, “İsâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/490-491.

74 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 40.

edip onların zahmetini çekmektir."⁷⁵, "*İnsanın kendi işini bırakıp Allah'ın kendi yönetimine verdiği kimselerin halini korumağa çalışmaktır.*"⁷⁶, "*Dostlarının şerefini kendi şerefine üstün tutması, kendi zilletini onların zilletine tercih etmesidir.*"⁷⁷, "*Kişinin ihvanına malını bezlettiği gibi mevkiini de bezletmesidir.*"⁷⁸, "*Hizmet etmede, vermede kimseyi ötekenden ayırmamak, ayırım yapmamaktır.*"⁷⁹, "*Akrabadan ve başkalarından önce arkadaşların sözünü tutmaktır.*"⁸⁰, "*Arkadaşlar başladıktan sonra yemeğe başlamaktır.*"⁸¹ ve "*İhvanın sevinci sırasında (nafile) orucunu bozmaktır.*"⁸² İsâr hakkında söz konusu edilen fütüvvetin bu vasıfları göz önüne alındığında, şefkat ve merhamet sahibi olma, ayırım yapmama, kendi isteklerini, beklentilerini, itibarını, rahatını ve sevincini bırakıp başkalarını tercih etme eğilimleri göze çarpmaktadır. Kısaca ifade edersek, her hal ve durumda kendi arzu ve isteklerini terk edip başkalarının ihtiyaçlarını öne çıkarma, fütüvvet ahlâkının temel bir tavrı olarak öne çıkmaktadır. Fütüvvetin ve dolayısıyla ahîliğin sayılan bu özellikleri, bireyin zihin/bilinç yapısının başkalarını önceleme ve onları kendine tercih etme değerini ve eğilimini taşıma anlamına gelmektedir. Bu şekilde birey, nefsin hevâ ve şehvetlerinin üretebileceği bencillikten ve kendini diğer insanlara tercih edip kibirlenme eğiliminden kurtulmuş olmaktadır.⁸³

Sûfî yaşam tarzı, mânevî ilke ve prensiplerin uygulanmasıyla elde edilen önemli içsel makamların/tutumların gelişmesine sahne olmaktadır. Başlangıçta hal olarak sâlikte/mânevî yolcуда bulunan mânevî içerikli haller, zaman içerisinde sürekli uygulama neticesinde artık benlik yapısında oturmuş makamlar/yerleşik tutumlar haline dönüşür.⁸⁴ Şimdi, sûfî gelenekte sözü edilen ve fütüvvet ehlinde de bulunan tevbe, zühd, fakr, sabır, tevekkül, sıdk ve ihlas tutumlarını görelim.

6) Hatadan Dönme/Tevbe etme

Sûfî yolculuğun en önemli tutumlarından biri de hatalardan dönüş kararı almak ve mânevî yolun gereklerine dönüş iradesini göstermektir. Sûfî literatürde

75 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 58.

76 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 73.

77 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 83.

78 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 88.

79 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 84.

80 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 77.

81 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 30.

82 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 31.

83 Kibrin tanımı, çeşitleri, kendini beğenme ve riya ile ilişkisi gibi boyutları konusunda bilgi almak için bk. Hâris el-Muhâsibî, *el-Riâye li hukûkilLâh*, thk. Abdülkâdir Ahmed Atâ, 4. Baskı (Beirut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, trs.), 373-426.

84 Sûfî literatürde *hal* ve *makam* kavramları konusunda bilgi almak için bk. Kuşeyrî, *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 182-184.

tevbe kavramıyla ifade edilen bu durum, ruhî gelişimin yolunu açmanın anahtarı mesabesinde kabul edilmektedir.⁸⁵ Ahîlik teşkilatının temelini teşkil eden fütüvvet anlayışı da hatadan dönmeyi ve tevbe etmeyi önemli bir dönüm noktası olarak kabul eder: “*Tevbeye sarılmak, sağlam bir iradeyle tevbe ettiği şeye bir daha dönmemeğe karar vermek suretiyle tevbe güzel yapmaktır.*”⁸⁶, “*Kulun tevbeyle devam etmesi ve tevbenin kabul edilmediğinden daima kuşku içinde bulunmasıdır.*”⁸⁷, “*Her halinde eksik olduğunu bilmesi, bulunduğu halde nefisinden razı olmamasıdır.*”⁸⁸ “*Bir kusur işledikleri zaman dostların kusurlarını yüzlerine vurmaman, günah işledikleri zaman onlar için tevbe etmelidir.*”⁸⁹ Bu ifadeler kişinin, eksikliklerini görüp içinde bulunduğu mânevî benlik seviyesinden memnun olmaması, hata ve kusurlarından dönme konusunda kararlı olması ve bu konuda diğer dostlarına da yardımcı olması gerektiğini göstermektedir. Bu tutum kişiyi, bireysel ve toplumsal hataları düzeltme konusunda bilinçli olmaya ve dikkatli davranmaya sevk eder. Böylece birey, kendisinin ve birlikte yaşadığı diğer insanların benlik gelişim süreçlerini daha yakından takip eder, çünkü bireysel ve sosyal davranışlar bireylerarası etkileşim içerisinde gelişir ve yerleşir. Bu nedenle zihinsel ve sosyal süreçleri takip ederek davranışların kaynaklarını ve motivasyonlarını takip etmek mümkün hale gelir.⁹⁰

Kişinin, hata ve kusurlarından dönme tutumuna sahip olabilmesi başkalarının hatalarıyla ilgilenmeyip kendi kusurlarına yönelmesini gerektirmektedir. Fütüvvet anlayışının, kişinin kendi kusurlarıyla ilgilenmesi ve eksikliklerini görmesi konusuna vurgu yaptığı da görülmektedir: “*Başkasının kusurlarını bırakıp kendi kusuruyla meşgul olmaktadır.*”⁹¹ ve “*İhvana çokça nasihat etmek, nasihat ederken de onlara söylediği şeylerde kendisinin de eksik olduğunu bilmektir.*”⁹² Bu sözler fütüvvet ehli yiğit bireyin, başkalarının kusurlarıyla ilgilenmeyip kendi kusurlarıyla meşgul olması gerektiğini ve başkalarına uyarıda bulunduğu konularda kendisinde bulunan eksiklikleri de görmesinin değerini ortaya koymaktadır. Sûfî yaşam tarzı, bireyin başkalarının kusurlarıyla meşgul olmasını nefsin bir hilesi olarak görür, çünkü bu tutum kişinin kendi kusurlarıyla ilgilenmesini engellediği gibi başkalarının hukukuna girmesine de neden olmaktadır.⁹³

85 Sûfî literatürde *tevbe* konusunda bilgi almak için bk. Kuşeyrî, *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 227-234.

86 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 31.

87 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 46.

88 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 51.

89 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 32.

90 Bk. İbrahim Iştan, *Sûfî Psikolojisi*, 99-101.

91 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 38.

92 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 40.

93 Bk. İbrahim Iştan, *Sûfî Psikolojisi*, 136-139.

7. Zühd ve Fakr

Zühd/dünyevî ilgisizlik ve fakr/mânevî hürriyet, sûfî geleneğin hedef edindiği temel tutumlardandır, çünkü Yaratıcı'yla kurulacak ilişki dünyevî ve nefsanî olandan ilgiyi koparmakla ve kendini sadece Yaratıcı'ya muhtaç görmekle doğru orantılıdır.⁹⁴ Ahîlik teşkilatının dayandığı fütüvvet anlayışı da zühd ve fakrı tutum olarak benimser: “*Dünya tamahına düşmemektir.*”⁹⁵, “*Fakirliğe sarılmak, onunla sevinmektir.*”⁹⁶, “*Her halde fakirliğin âdâbına yapışmaktır.*”⁹⁷, “*Kendisine geleni kabul etmek, gelmeyenin peşine düşmemektir.*”⁹⁸, “*İki dünyadan da hiçbir şeyin seni Allah'tan meşgul etmemesidir.*”⁹⁹ ve “*Tam kul olabilmek için bütün kâinattan ve içinde bulunan her şeyden hür olmaktır.*”¹⁰⁰ Söz konusu bu fikir ve düşünceler, fütüvvetin dünyevî ve nefsanî ilgi ve ilişkilerden arındırılmış bir kalbe sahip olma özelliğine vurgu yapmaktadır. Bu vurgu, Yaratıcı'nın dışında mâsivâ diye adlandırılan dünyevî ilgileri kırma ve onlara dayanmama tutumunu göstererek yaratılmış her şeye karşı hürriyeti sağlama ve kalbî ilgiyi sadece Allah'a ait kılarak mânevî hürriyeti kazanma anlamına gelmektedir.¹⁰¹

8. Sabır Gösterme

Sûfî gelenekte sabır, her evrede bir boyutuyla bulunması gereken bir enerji olmakla birlikte aynı zamanda makam olarak da ulaşılmaması gereken mânevî bir tutum olarak kabul edilmektedir. Hayatın ve kaderin önümüze getirdiği problemlerle baş edebilme ve ilâhî iradeye uygun şekilde duygu, düşünce ve davranış planlarında hareket kabiliyeti kazandıran bir enerji olarak sabır, nefsin zorlanacağı ve bundan dolayı da terk edeceği ve askıya alacağı her türlü mânevî davranışı gerçekleştirme fırsatı verir.¹⁰² Ahîlik teşkilatının dayandığı fütüvvet ahlâkı da sabrı önemli bir değer olarak görür: “*Allah'ın kendisi için düzenlediği hükme sabretmesidir.*”¹⁰³, “*Halkla güzel geçinmeğe sabretmek, kendisine zaruri olanla yetinmektir.*”¹⁰⁴, “*Dostların*

94 Tasavvuf literatüründe *zühhd* ve *fakr* kavramları konusunda bilgi almak için bk. Kelâbâzî, *Ta'arruf, Doğuş Devrinde Tasavvuf*, 142-143; 144-146.

95 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 47.

96 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 43.

97 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 44.

98 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 47.

99 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 37.

100 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 43.

101 İbrahim İştan, *Sufi Psikolojisi*, 104-108.

102 Sûfî literatürde *sabır* kavramı hakkında bilgi almak için bk. Kuşeyrî, *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 323-330.

103 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 78.

104 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 59.

cefasını iyilikle ve özür dileyerek kabul etmektir."¹⁰⁵, "*İhvana sabretmek, onları başkalarıyla değiştirmemektir.*"¹⁰⁶ ve "*İstemenin verdiği eziyete katlanmaktır.*"¹⁰⁷ Söz konusu edilen bu fikirler, kaderin öngördüğü kararları rıza göstererek kabul etme, insanlarla güzel geçinme kararlılığında olma ve kendisine verilen ezalara tahammül etme gibi sabrı gerektiren konularda fütüvvet ehlinin gösterdiği dayanıklılığı ortaya koymaktadır. Çünkü bilinçli ve yüksek düzeyde gösterilen sabır, mânevî makamları elde etmeye yol açar ve hayatı yaşanılır kılar.¹⁰⁸ Ayrıca sûfi yaşam tarzı, dünya hayatında imtihan gereği başa gelen belalara sabredip şikâyet etmemeyi öngörür ve söz konusu belaları nefsin tekâmülü için gerekli görür. Aynı şekilde fütüvvet ehli de belalara sabretmeyi zorunlu bir tutum olarak kabul eder: "*Belâ gelince şikâyet etmemek, gönül hoşluğuyla karşılamaktır.*"¹⁰⁹ ve "*Kulu, hiçbir şeyin, Mevlâsını anmaktan alıkoymaması ve daima belâya sabretmesidir.*"¹¹⁰ Bu özellikler, yiğit adamın karşılaştığı zor durumlarla şikâyet etmeden gönül hoşluğuyla baş etmesi gerektiğini ve her durumda hiçbir engelin Allâh'ı anmaya engel olmaması gerektiğini ortaya koymaktadır.

9. Tevekkül Etme

Sûfi yaşam tarzında tevekkül, her türlü şartta Yaratıcı'ya güven duygusu içerisinde yaşama ve her durumda sebeplere sarıldıktan sonra sadece O'na dayanma anlamında kullanılmaktadır. Bunun sebebi, sûfi bakış tarzına göre, gerçek güç ve kuvvet sadece Yaratıcı'ya aittir ve O'nun yaratış hikmeti gereği mahlûkata vermiş olduğu ara ve geçici güçlere dayanmak ancak tedbir ve hazırlık aşamaları için kullanılabilir ve dayanılabilir.¹¹¹ Sûfi yaşamın öngördüğü mânevî yaşam modellerinden olan fütüvvet anlayışına göre tevekkül, söz konusu ettiğimiz bu anlamda ele alınmıştır: "*Her işi Allah'a havale etmedir.*"¹¹², "*Kulun daima Rabbine güvenmesidir.*"¹¹³, "*Kişinin her halinde, hazarda, seferde her zaman Rabbine güvenmesidir.*"¹¹⁴, "*Kulun, her hususta Rabbine başvurması, yaratıklara değil, yalnız Allah'a güvenmesidir.*"¹¹⁵,

105 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 60.

106 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 78.

107 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 89.

108 İbrahim Işitan, *Sufi Psikolojisi*, 108-109.

109 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 42.

110 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 45.

111 Sûfi literatürde *tevekkül* kavramı konusunda bilgi almak için bk. Serrâc, *El-Lüma'*, '*İslam Tasavvufu*', 49-51.

112 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 56.

113 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 75.

114 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 83.

115 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 49.

“Allah’ın sana verdiği garantiye güvenmek, O’nun emrettiği ile meşgul olmaktır.”¹¹⁶, “Allah’ın rızık hakkında verdiği garantiye güvenmektir.”¹¹⁷, “Tevekkül hususunda sırf Allah’a güvenmektir.”¹¹⁸ ve “Kesin tevekküle ermeden çalışmaktan geri durup oturmamaktır.”¹¹⁹ Fütüvvet ahlâkının söz konusu edilen bu özellikleri, tevekkülün bireyin her durumda kulluk vazifeleriyle meşgul olup Rabbine güvenmesi, işlerini sonuç itibarıyla O’na havale etmesi, O’nun rızık ve diğer konularda verdiği garantiye güvenmesi ve gerçek tevekkül makamına ermeden sebeplere dayanarak çalışmayı bırakmaması anlamlarını ifade etmektedir. Bu anlayışa göre, sebepler zincirinin güç kaynaklarına tevessül ederek aşama aşama varlık mertebelerinin varoluşsal güçlerini kullanarak sonunda, yalnız Yaratıcı’nın mutlak gücüne dayanmak fetânın varacağı mânevî makamlardan biridir.¹²⁰

10) Sıdk/Dürüstlük ve İstikamet/Doğruluk

Sıdk ve istikamet, sûfî davranış gelişimini oluşturan en temel tutumlardan olup mânevî gelişim için önemli makamlardır. Çünkü mânevî davranış, diğer tutumlar yanında, bu iki özellik sayesinde ancak olgunlaşır ve kemâle erer.¹²¹ Bu nedenle sûfîler, elest bezminde verdikleri söze sâdık kalmak için Yaratıcı’nın gösterdiği yolda yürüyen bireyler olarak kabul edilmişlerdir.¹²² Sûfî yaşamın ahlâkî boyutunu ifade eden kavramlardan biri olan fütüvvet anlayışı da sıdk ve istikamet tutumlarına vurgu yapar ve fetânın davranışlarında bu iki özelliğin bulunması gerektiğini vurgular: “Doğruluğa yapışmak, hallere güvenmemektir.”¹²³, “Doğru sözlü olmak, emaneti ödemektir.”¹²⁴, “Nefsine doğruluğu istemesi, nefsinin doğruluk ile uğraştırıp insanların yaptığı işlerle uğraşmaktan alıkoymasıdır.”¹²⁵, “İnsanların sana nasıl işlem yapmalarını istiyorsan o şekilde onlara işlem yapmandır.”¹²⁶ ve “Her halde doğru olmaktır.”¹²⁷ Bu ifadeler fütüvvet ahlâkında doğruluk ve dürüstlüğün yerinin

116 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 37.

117 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 34.

118 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 35.

119 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 33.

120 İbrahim İşıtan, *Sûfî Psikolojisi*, 111-115.

121 Sûfî literatürde istikamet ve sıdk kavramları hakkında bilgi almak için bk. Kuşeyrî *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 350-352; 356-360.

122 Tasavvuf kültüründe Eles bezmi konusunda bilgi almak için bk. Muammer Cengiz, “Tasavvuf Tarihinde Elest Mısâkına Dair Yorumlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/50 (2017), 904-924.

123 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 46.

124 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 30.

125 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 34.

126 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 33.

127 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 28.

önemini ve fetânın da davranışlarında kendine ve diğer insanlara karşı doğruluğu ve dürüstlüğü rehber edindiğini gösterir. Bu şekilde biz duygusu gelişir ve birey kendisi için arzu ettiği tutum ve davranışları başkalarına karşı da göstermeyi tercih eder ve insanlar arası ilişkilerde tutkal vazifesi görme eğilimi taşır. Her hal ve şartta doğru ve dürüst davranmayı esas aldığı için başkalarının yaptığı kötü davranışlar yüzünden kin ve düşmanlık gibi kötü davranışlar göstererek intikam almaya kalkmaz. Bu durum, güven ve huzur ortamının oluşmasına etki eder ve bireysel ve sosyal insanî süreçlerin olumlu yönde gelişmesini temin eder.¹²⁸

Sûfî yaşam tarzının geliştirdiği fütüvvet ahlak sisteminin, yukarıda dile getirdiğimiz temel tutumları başka diğer mânevî tutumların da gelişmesine yol açar ve böylece uygulamada kemale/olgunluğa ulaşılmış olur. Şimdi bu tutumlardan önemli olanlarını görelim.

11. Yaptıklarına İlgi Duymama

Sûfî yaşam tarzının öngördüğü ve gerçekleştirmek istediği tutumlardan biri de bireyin yaptığı iyi ve güzel davranışlardan nefsine pay çıkarmaması ve maddî ve mânevî karşılık beklentisi içerisine girerek ilâhî karşılığı kaybetmemesidir. Çünkü sûfî bireyin temel amacı, Rabbinin rızasını kazanma gayretiyle dünyevî beklentileri terk etme ve uhrevî kazanç peşinde olmaktır. Böylece sûfî birey, efendisine hizmet etmeden başka görevi olmayan köle gibi davranır ve Rabbinin cemaline kavuşmanın dışında başka beklentilere iltifat etmeme tutumu sergiler.¹²⁹ Sûfî bakış tarzının bu tavrı, fütüvvet ahlâkında şu şekillerde tecelli eder: “*Kulun, nefsini ve fillerini düşünmemesi ve yaptığı işten karşılık beklememesidir.*”¹³⁰ ve “*Dostlarının yanında yaptığın iyiliği unutmama ve onların kadirlerini bilmendir.*”¹³¹ Bu sözler, fetânın yaptığı iyi ve güzel davranışları dikkate alıp nefsine pay çıkarmasına izin vermemesini ifade eder. Bunun için bireyin yapması gereken ilk şey nefsine iltifat etmemesi, yaptığı iyilikleri görmemesi ve onlardan karşılık beklememesidir. Bunu gerçekleştirebilmek için kişinin, başkalarına karşı yaptığı iyi ve güzel davranışları unutmaması fakat başkalarının kendisine yaptığı iyi ve güzel davranışları hatırında tutması gerekir.

12) Hizmet Etme/İhtiyacı Karşılama

Sûfî geleneğin önerdiği ahlak sisteminde, başkalarının ihtiyaçlarını gidererek hizmet etme önem arz eder. Söz konusu bu hizmet, esas itibarıyla Hakk’a yapılmaktadır, çünkü mahlukâtın ihtiyaçlarını gidermeyi kullarına Allah emretmiştir. Yaratıkların

128 Bk. İbrahim Işıtan, *Sûfî Davranış*, 109-114; 123-127.

129 Bk. İbrahim Işıtan, *Sûfî Psikolojisi*, 153-156.

130 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 31.

131 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 64.

ihtiyaçlarını gidermeyle ilgili Yaratıcı'nın yüklediği görevleri ciddiye alan sûfler, mânevî gelişim süreçlerini aşır hikmet bilgisini elde etmek için hizmeti gerekli görürler.¹³² Sûfî yaşam tarzının öngördüğü fütüvvet ahlâkı da insanların ihtiyaçlarını gidermeyi gerekli görmüştür: “İhvanımı ihtiyaçlarını görmeğe koşmaktır.”¹³³, “Fakirlere lütufta bulunmak, şerefliyelerden utanmaktır.”¹³⁴, “İhvanımı istemeğe muhtaç etmemesi; işaretlerinden, durumlarından ne istediklerini anlayıp yerine getirmesidir.”¹³⁵ ve “Hizmet etmede, vermede kimseyi ötekenden ayırmamak, ayırım yapmamaktır.”¹³⁶ Fütüvvet ahlâkını yaşama aktaran bireylerin bu tavırları, insanların ihtiyaçlarını gidermede hassas davrandıkları görülmektedir. Dostların ve kardeşlerin ihtiyaçlarını gidermek, ihtiyaç sahiplerini arayıp bulmak ve bu konuda ayrımcılık yapmadan gücü yettiği oranda herkese eşit derecede yardım etmek fetânın ahlâkî özelliklerindedir. Çünkü fütüvvet ehli hizmet adamıdır, hizmeti kendi tercihiyle arar bulur, ihtiyacın gündeme getirilmesini beklemeden fark edip devreye girer.¹³⁷ Ayrıca fütüvvetin “Efendisine yaptığı hizmetten sevinç duymaktır.”¹³⁸ ve “Büyükler, çağırdıkları zaman yahut yanlarında buldukları zaman küçüklerin işlerini yapmaları ve misafire gönül hoşluğu ile hizmet etmeleridir.”¹³⁹ şeklinde tecelli etmesi, büyükler tarafından küçüklere yüklenen vazifeleri isteyerek ve gönül hoşluğuyla yapmalarını ve böylece hizmeti pratik olarak öğrenmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte fütüvvetin “Zenginin, fakiri hiçbir sebeple hizmetinde kullanmamasıdır.”¹⁴⁰ şeklinde değerlendirilmesi kişilerin zayıflıklarından istifade edilerek şahsiyetlerinin mânevî anlamda zarar görmelerini engellemeyi hedef edinmektedir.

13) Sevgi/Muhabbet Duymak

Sûfî gelenekte sevgi, dikey ve yatay planda bütün varlığa karşı gösterilen ilgi ve alakayı ifade eder. Sûfî algıya göre Yaratıcı, bütün mevcudâtı muhabbetiyle yaratmış ve bu fitrî sevginin tesiri yaratıklar arasındaki ilişkiyi de etkilemiştir. Bu çerçeveden bakıldığında varlıklar birbirine aşk ile bağlıdır ve Yaratıcı'nın verdiği

132 Tasavvufta hizmet konusunda bilgi almak için bk. Adem Erkul, *Gazzâlî ve Öncesi Dönemde Tasavvufta Hizmet* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 23-24; Süleyman Uludağ, “Hâdim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/23-24); Ömer Yılmaz, “Din Hizmetinin İlim-Amel-Gönül Boyutu”, *Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/2 (2007), 419-439.

133 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 68.

134 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 68.

135 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 81.

136 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 84.

137 İbrahim İştan, *Sûfî Davranış*, 182-183.

138 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 43.

139 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 78.

140 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 50.

güç seviyesine göre varlıklar, birbirine ilgi duyar ve hizmet ederler. Bu nedenle sevginin, yaşamın kaynaklarından biri olarak önemli bir değer olduğunu görmek gerekmektedir.¹⁴¹ Sûfî ahlâkın gelişimine yönelik üretilen önemli kavramlardan biri olan fütüvvet, dikey ve yatay planda sevginin uygulanmasını gerekli görür: “Allah’ın velilerini sevmek suretiyle Allah’ın sevgisini kendisine çekmeğe çalışmaktır.”¹⁴², “Allah için sevişmek, birbirine gidip gelmektir.”¹⁴³, “Dostlardan hiç usanmamak, daima onları sevmektir.”¹⁴⁴, “Dostlara hıyanetten kaçınmak, onları sadakatle sevmektir.”¹⁴⁵, “Garipleri sevmek ve onların hakkını yerine getirmektir.”¹⁴⁶, “Yakın olsun, uzak olsun dostlara karşı eski sevgiyi sürdürmektir.”¹⁴⁷, “İnsanın, arkadaşının doğru sevgisini bildikten sonra artık hiçbir gün onu kötülemedesidir.”¹⁴⁸, “Seven kişinin, sevgilisinin her emrine uymasındır.”¹⁴⁹, “Seven kişinin, sevgilisinden şifa bulmaması (yani sevgisinden hiç kurtulmaması, daima sevmesi) dir.”¹⁵⁰ “Sevgiyi misli ile karşılamaktır. Çünkü sevginin karşılığı yalnız sevgidir.”¹⁵¹ ve “İhvanı görünce sevinmektir.”¹⁵² Fütüvvetin sevgiyle ilgili bu özellikleri, fetânın ilâhî sevgiyi yaşamına aktarabilmek için yaşamını sevgi üzerine kurduğunu, kalbini bütün insanlara açtığını, sevgi yoluyla insanlarla uyum içerisinde yaşama eğiliminde olduğunu, sevgiyi koruma konusunda hassas davrandığını ve sevgi gösterisinden hiç usanmadığını göstermektedir. Bu durum, bireysel ve sosyal yaşamın sağlıklı bir şekilde yürütmesine tesir edecek, insanî ilişkilerin yüksek düzeyde seyretmesine neden olacak ve kişinin Yaratıcı tarafından sevilmesine yol açacaktır.

14. Saygı ve İyi Niyet Taşımak

Sûfî gelenekte saygı, dikey boyutta Yaratıcı’ya ve yatay boyutta insanlara karşı gerçekleşir. Yaratıcı’ya karşı saygı, emir ve yasaklarına en üst düzeyde uymak ve azimeti – yani daha zor olanı tercih ederek – O’nun sevgi ve iltifatını celp etme anlamına gelmektedir. İnsanlara karşı saygı ise onlara karşı iyi niyet beslemek ve

141 Sûfî literatürde *muhabbet* konusunda bilgi almak için bk. Kuşeyrî *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 495-507.

142 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 32.

143 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 29.

144 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 69.

145 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 92.

146 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 29.

147 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 81.

148 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 92.

149 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 38.

150 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 47.

151 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 71.

152 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 67.

davranış planında haklarını korumak anlamına gelmektedir.¹⁵³ Fütüvvet anlayışı da söz konusu edilen bu iki boyutlu saygıyı önemser: “Allah’ın yasaklarına saygıdır.”¹⁵⁴, “Dostlara saygı ve (geldiklerinde) yerinden deprenmedir.”¹⁵⁵ ve “Halka güzel zan beslemek, onlara saygıyı muhafaza etmektir.”¹⁵⁶ Bu ifadeler, yiğit adamın Yaratıcı’ya ve insanlara duyması gereken saygıyı ve onların kişisel haklarını koruması anlamına gelmektedir. Söz konusu bu saygı ve iyi niyet insanî ilişkilerin en üst düzeyde gelişmesine yola açar ve toplumsal yaşamın sağlıklı bir şekilde işlenmesine neden olur.

15) Vaktin Çocuğu Olma/İbnü’l-Vakt Olma

Sûfî yaşam tarzı, zamanın en iyi şekilde kullanımını gerekli görür, çünkü zaman, Yaratıcı’ya yaklaşmak için güzel işler yapma fırsatı tanır ve kişiye mânevî gelişim amacına yönelik yeni ümit kapıları açar. Bu çerçevede sûfî birey, geçmiş ve gelecek zaman dilimleriyle ilgilenmeyi terk etmeyi ve içinde bulunduğu anı yaşamayı tercih ederek zamanı en üst düzeyde faydalı ve yararlı hal ve fiillerle geçirmeye gayret eder.¹⁵⁷ Sûfî ahlâkın davranış planında hayata geçirilmesinin prensipleri üzerine çalışan fütüvvet anlayışı da zamanın en güzel şekilde korunmasını önerir: “Kulun hallerini ve nefeslerini kollaması, onları zayi etmemesidir.”¹⁵⁸, “Kulun vaktinde sadece vaktine önem vermesidir.”¹⁵⁹, “İnsanın bulunduğu vakti geçmiş ve gelecek düşüncesiyle meşgul etmemesidir.”¹⁶⁰ ve “Vakitlerin âdâbını korumaktır.”¹⁶¹ Bu ifadeler, fetânın geçmiş ve gelecek zaman dilimleriyle ilgilenmeyip içinde yaşadığı zamanın değerini bilmesi ve böylece bulunduğu zaman diliminin yüklediği davranışları gerçekleştirip boşa geçirmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu tutum, yiğit adamın dinamik bir zaman algısına sahip olmasını sağlar ve vazifelerini en iyi şekilde yerine getirmesini temin eder. Bu durum bireye fizyolojik, psikolojik ve sosyal güçlerini maksimum düzeyde kullanma imkânı verir, geçmiş ve gelecek

153 Sûfî yolcu/sâlik kendine sü-i zan fakat başkalarına hüsn-ü zan ile bakar. Kuşadalı İbrahim Halvetî’ (ö. 1262/1846)’nin şu güzel sözü bu konuyu aydınlatmaktadır: “*Tebsîr zuhûrunda mesrur olma, mahzun ol: ‘İlerisini bulamadım’ deyü’. Çile zuhurunda mesrur ol: ‘Hüsn-i zan kamçısı ile yol alacağım deyü. İşte böyle, mahcupların tersine davran.’*” (Yaşar Nuri Öztürk, *Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrâhim Halvetî, Hayatı, Düşünceleri, Mektupları* (İstanbul: Fatih Yayınevi, 1982), 234.

154 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 33.

155 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*,

156 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 39.

157 Sûfî literatürde ibnü’l-vakt kavramı üzerine bilgi almak için bk. İbrahim İştan, *Sûfî Psikolojisi*, 156-160.

158 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 45.

159 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 55.

160 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 63.

161 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 74.

zaman dilimlerinin baskısının ortadan kalkmasını sağlar, çünkü elimizden çıkmış ve henüz elimizde bulunmayan zamanla pasif bir şekilde meşgul olmak, içinde yaşanan zamanın enerjisini kullanmayı olumsuz olarak etkiler. Kısaca ifade edersek, zamanın kaybı hayatın kaybı demektir. Ayrıca geçmiş ve gelecekle ilgili duygu ve düşünceler travmatik ilişki ağlarının da kurulmasına yol açabileceği için stres, anksiyete ve depresyon gibi ruhsal olumsuz durumların oluşmasına neden olabilir. Bu nedenle, zamanı en iyi ve faydalı bir şekilde kullanmak mânevî gelişim için önemli bir tutumdur.¹⁶²

16) Halvet ve Uzlet/Yalnızlığı Tercih Etme

Sûfî gelenek, olgunlaşmamış benliğinin olumsuz özelliklerinden dolayı insanlara zarar vermemek amacıyla yalnızlığı tercih eder ve böylece nefsinin hata ve kusurlarını değerlendirip eğitime fırsatı bulur. Bu çerçeveden bakıldığında belli vakitlerde yalnızlığı tercih etme anlamındaki halvet ve uzlet toplumdaki ve sorumluluklardan kaçmak değil, tam tersine insanlara daha iyi davranma ve hizmet amacına yönelik bir eğitim metodudur.¹⁶³ Sûfî ahlak anlayışını geliştirme üzerine duran fütüvvet anlayışı da mânevî amaçlı yalnızlık eğitimine vurgu yapmıştır: “Halvet ve uzleti, halk içine karışıp sohbeta tercih etmektir.”¹⁶⁴, “Zaman bozulduğu sırada insanın uzlete çekilmesidir.”¹⁶⁵ ve “Allah ile yalnız kaldığı zamanlarda edebe uymaktır.”¹⁶⁶ Fütüvvetin bu özellikleri, yalnızlığı tercih etmenin nefsin insanların içine karışıp sohbet etmekten zevk alma arzusunu kırmak, özellikle de ahlâkî anlamda toplumda yozlaşma olduğunda yalnızlığı daha çok tercih etmek ve halvet durumunda Yaratıcı’yla ilgili uyulması gereken kurallara uymak anlamlarına geldiğini ortaya koymaktadır. Buna göre fütüvvet ahlâkına göre halvet ve uzlet nefsi eğitmek ve kalbin arınmasını sağlayıp mânevî gelişim süreçlerini yaşamak için tercih edilir.¹⁶⁷

17) Dua ve Zikir

Sûfî gelenekte dua ve zikir, mânevî gelişim süreçlerini yaşamak için kullanılan önemli araçlardır, çünkü dua Yaratıcı’dan dileme ve isteme, zikir ise O’nu anma ve hatırlamadır. Böylece sûfî birey, her anını dua ve zikirle geçirip Rabbiyle

162 Tasavvufta *ibnü'l-vakt* anlayışının psikolojik açıdan tahlili için bk. Esmâ Sayın, “Tasavvuf ve Psikoloji Açısından İbnü'l-Vakt Anlayışının Etkileri”, *Konya: Marife* 12/3 (2012), 177-190.

163 Sûfî literatürde *halvet* ve *uzlet* kavramları konusunda bilgi almak için bk. Kuşeyrî *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 239-243.

164 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 53.

165 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 90.

166 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 64.

167 Halvetin psikolojik boyutu konusunda bilgi almak için bk. Michaela Mihribân Özensel, *Halvette Kırk Gün*, çev. Petek Budanur Ateş (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008); İbrahim Işıtan, *Sûfî Davranış*, 151-153.

birlikteliğini ifade ederek nefsin hile ve tuzaklarının kalbe yol bulmasına engel olur.¹⁶⁸ Fütüvvet ahlâkı da dua ve zikri ilke haline getirip Yaratıcı'yla münasebetin daimi olmasını bir tutum olarak benimser: “Allah’a duâ ve niyazda bulunurken edebe riayet etmektir.”¹⁶⁹, “İçi zikirle, dışı ibadetle ihya etmektir.”¹⁷⁰, “Kulu, hiçbir şeyin, Mevlâsını anmaktan alıkoymaması ve daima belâyâ sabretmesidir.”¹⁷¹, “Zikrin, kulun dışına ve içine tesir etmesidir.”¹⁷² ve “Zikredenlere tevazu, nasihat edenlerden hakkı kabul etmektir.”¹⁷³ Bu özellikler, dua ve zikrin, fetânın mânevî yaşam için yöntem olarak kullandığı önemli tutumlardan olduğunu göstermektedir. Yaratıcı’dan istekte bulunurken gerekli kurallara uyması, daimi olarak zikir halinde bulunması, zikrin dışına ve içine bir bütün olarak tesir etmesi ve zikirle meşgul olan bireylere alçakgönüllü olması yiğit adamın dikkat etmesi gereken konulardandır. Böylece dua ve zikrin tesiri kalpte hâsıl olur ve kişi Yaratıcı’sıyla ilişkisini sürekli olarak koruma altına almış olur.¹⁷⁴

Ahîlik teşkilatının dayandığı fütüvvet ahlâkıyla ilgili söz konusu ettiğimiz bu tutumlar mânevî yolcunun benlik yapısına yerleşince mânevî içerikli birtakım davranışlara yol açar ve bireysel ve toplumsal yaşamın gidişatını ve oluşum süreçlerini doğrudan etkiler. Şimdi fütüvvet ahlâkının öngördüğü davranışları görmeye geçerek ahîlik müessesesini şekillendiren davranış kalıplarını ortaya koyalım.

B) Ahlâkî Davranışlar

Sûfî yaşam tarzının gerçekleştirdiği ahlâkî tutumların kalbe yerleşmesinden sonra davranış planında bireyin yaşamında tezahür eder. Bu davranışlar, sûfî bireyin karakter yapısını gösteren mânevî içerikli davranış kalıpları olarak ortaya çıkar. Sûfî ahlâkın davranış planına aktarılmasını hedefleyen fütüvvet anlayışı, söz konusu davranış kalıplarını hayata aktarmayı hedefler. Şimdi, bu davranış kalıplarını görmeye geçebiliriz.

1) Tevazu Gösterme

Sûfî yaşam tarzı, insanın Yaratıcı’nın karşısında güçsüz ve zayıf olduğunu, ancak O’nun vereceği kuvvet ve destek sayesinde davranışlarını sergileyebileceğini kabul ederek kişinin, tevazu içinde olmasını ve davranış planında mütevazı olmasını

168 Sûfî literatürde *dua* ve *zikir* kavramları hakkında bilgi almak için bk. Kuşeyrî *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 367-372; 431-439.

169 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 35.

170 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 38.

171 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 45.

172 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 37.

173 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 49.

174 Dua terapisi üzerine bilgi almak için bk. Esmâ Sayın, *Dua Terapisi* (İstanbul: Nesil, 2011).

öngörür.¹⁷⁵ Bu anlayışa sahip olan fütüvvet ehli, tevazu davranışını göstermeyi önemser: “Kendini beğenme duygusunu içinden çıkarmaktır.”¹⁷⁶, “Tevazudur.”¹⁷⁷ ve “Tevazu ve ihvana karşı kibirlenmemektir.”¹⁷⁸ Fütüvvetin bu özellikleri fetânın kendini büyük görme duygusundan sıyrılıp hemcinslerine karşı alçakgönüllü olması gerektiğini vurgulamaktadır çünkü yiğit insan alt benlikten kaynaklanan kendini beğenmişlik duygusunu yenmiş ve her şeyi Yaratıcı’sına bağlamış bir benliğe sahiptir.¹⁷⁹

2) Şefkat Gösterme

Sûfî geleneğin ortaya koyduğu yaşam tarzı, varlığı bir bütün halinde görmesi nedeniyle varlığa ve özellikle hemcinsine şefkat duymayı gerekli görmektedir. Sûfî birey, mânevî yolculuk evrelerini geçerek ulaşmak ve kavuşmak istediği Yaratıcı’nın isim ve sıfatlarının tecellileri olan varlıklara şefkat ve merhametle bakmayı öğrenir, çünkü vahdete ulaşıncı her şey bir bütün halinde müşâhede edilir.¹⁸⁰ Söz konusu bu anlayışa sahip fütüvvet ehli, dost-düşman herkese şefkatle davranmayı önerir: “Her halde yaratıklara şefkattir.”¹⁸¹, “Herhalde ihvana şefkattir.”¹⁸², “Şefkatli olmak, (kardeşlerini) nefesine tercih etmektir.”¹⁸³, “Dostlara şefkat ve onlara karşı zarif davranmaktır.”¹⁸⁴, “Kulun, arkadaşlarına akrabasından daha çok şefkat beslemesidir.”¹⁸⁵ ve “İtaat edenlere de isyan edenlere de şefkat etmektir.”¹⁸⁶ Fütüvvet ahlâkının bu özellikleri, yiğit insanın şefkatinin en yakın insanlardan en uzağına kadar olanları kapsadığını söylemek mümkündür. Ahlâkî tutumlar kısmında belirttiğimiz gibi başkalarını kendine tercih etme tutumu gereği *fetâ*, başkalarına kendinden daha çok şefkat duyar ve arkadaşlarını ve dostlarını akrabalarına tercih ederek *isâr* tutumunu bu noktada da gösterir. Bu durumda bireylerarası ilişkiler, daha derin bağlarla oluşur ve insanî ilişkilerde alt benliğin olumsuz duygu ve düşüncelerinin yol açacağı çatışma alanlarının ortadan kalkmasına yol açacağını söylemek mümkün gözükmektedir.¹⁸⁷

175 Sûfî literatürde *tevazu* kavramı üzerine bilgi almak için bk. Kelâbâzî-el, *Ta’arruf, Doğuş Devrinde Tasavvuf*, 146-147; Kuşeyrî *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 283-294.

176 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 61.

177 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 58.

178 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 59.

179 Bk. İbrahim İştân, *Sûfî Davranış*, 171-173.

180 Sûfî literatürde *şefkat* konusunda bilgi almak için bk. İbrahim İştân, *Sûfî Psikolojisi*, 168-169.

181 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 49.

182 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 71.

183 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 40.

184 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 29.

185 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 75.

186 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 63.

187 Bk. İbrahim İştân, *Sûfî Davranış*, 174-175.

3) Vefakâr Olma

Sûfî geleneğin ahlâk sisteminde, vefanın önemli yansımalarından biri de insanların kadrini ve kıymetini bilmektir. Başkalarını kendine tercih etme tutumunun bir tezahürü olan vefa, dostların hak ve hukukunu korumayı hedef edinmektedir.¹⁸⁸ Sûfî ahlâkı yaşama aktarmayı hedef edinen fütüvvet anlayışı, ilişki içerisinde bulunduğumuz insanları değerli görüp hata ve kusurlarına bakmadan vefalı davranmayı öngörür: “Hiçbir zaman ihvanını unutmamaktır.”¹⁸⁹, “Dostlarının yerilmesini dinlememektir.”¹⁹⁰, “İnsanın dostlarından ayrılmaya üzülmeye, mümkün olduğu kadar onlarla beraber bulunmaya gayret etmesidir.”¹⁹¹ ve “Kusurundan dolayı bir müridi kovmamak, yaptığı iyilikleri yüzünden de yabancıyı kabul etmemektir.”¹⁹² Fütüvvetin bu özellikleri, yiğit adamın dostlarını unutmaması, onların kötü olarak tenkit edilmesine izin vermemesi, onlarla birlikte olmaya çalışması ve ayrıldığı zaman onlara karşı özlem duyması, hata ve kusurundan dolayı onları terk etmemesi ve sadece bir iyiliğinden dolayı yabancıyı tercih edip yakın dostundan uzaklaşmaması gibi davranış kalıplarını gerçekleştirme önermektedir.

4) Cömert Olma

Sûfî yaşam tarzı, elinde bulunan maddî ve mânevî imkânları Yaratıcı’sı uğruna yaratılmışlara gönül rızasıyla harcamayı önerir ve böylece alt benliğin “Paylaşıldığında azalır.” mantığı çerçevesinde biriktirme ve kendinde tutma özelliğini kırmayı hedefler.¹⁹³ Sûfî yolun bu önerisini dikkate alan fütüvvet ehli de elde bulunan malın paylaşımından yanadır: “Kulun, dini hususunda cimri, malı hususunda cömert olmasıdır.”¹⁹⁴, “Malından asıl kendisine kalanın elinde tuttuğu değil, sarf ettiği olduğunu bilmektir.”¹⁹⁵, “Verebileceği şeyi verip cimrilik etmemektir.”¹⁹⁶, “Dostlara harcamaktır.”¹⁹⁷, “İhvana, arkadaşlara malını bezletmektir.”¹⁹⁸, “Nimetleri erbabına

188 Sûfî literatürde vefa kavramı üzerine bilgi almak için bk. İbrahim İştan, *Sûfî Psikolojisi*, 166; Süleyman Uludağ, “Vefa, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/ 533-534).

189 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 66.

190 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 81.

191 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 85.

192 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 48.

193 Sûfî literatürde cömertlik konusunda bilgi almak için bk. Kuşeyrî *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 411-419.

194 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 66.

195 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 30.

196 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 57.

197 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 63.

198 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 87.

vermeğe çalışmaktır."¹⁹⁹, "*Eli dara karşı mürüvvet kullanmaktır.*"²⁰⁰ ve "*Kişinin, istenmeden vermesidir.*"²⁰¹ Fütüvvet ehlinin bu özellikleri, yiğit adamın elindeki maddî imkânları yakınlarından başlayarak insanlar için harcaması gerektiğini vurgular. Çünkü bu özellikler asıl elde kalan malın, Allah rızası için harcanan mal olduğunu bilip elde tutulan malın, hakikatte kayıp mal olduğunu bilmeyi önermekte, istenmeden ihtiyacı görerek vermeyi tavsiye etmekte ve böylece gönül hoşluğuyla maddî gücü mânevî enerjiye çevirmeyi öğütlemektedir. Bu şekilde ölümden sonra doğal olarak zaten geriye bırakacağımız maddî imkânları ölmeden önce ölümsüzleştirme ve âhîret hayatı için azık olarak hazırlama fırsatı yakalanmış olacak ve madde asıl amacına uygun olarak hizmet aracı olarak kullanılmış olacaktır.²⁰²

5) Kerem Sahibi Olma/İkram Etme

Sûfî yaşam tarzı, yukarıda ifade ettiğimiz cömertlik tutum ve davranışı gereği iyilik etmeyi, vermeyi ve ikram etmeyi tercih eder ve bu şekilde bireylerarası ilişkilerin olumlu boyutta ilerlemesine yardımcı olur. Sûfî bakış tarzının bu özelliğini pratik olarak uygulamaya koyan fütüvvet ehli, kerem sahibi olmayı ve ikram etmeyi yiğit adamın vasıflarından saymaktadır: "*Kerem sahibi olmaktır. Kerem: gelmeyene gitmek, vermeyene vermek, kötülük edene iyilik etmektir.*"²⁰³, "*Hiçbir zaman ihvanını unutmamaktır.*"²⁰⁴, "*İhvana son derece hürmet ve ikram etmektir.*"²⁰⁵, "*Herkese ikram etmektir.*"²⁰⁶ ve "*Ziyafet vermek, misafire güzel ikramda bulunmaktır.*"²⁰⁷ Fütüvvet ehlinin bu vasıfları, yiğit adamın insanların kötülük ve iyilik yapmasına bakmadan, ahlâkî tutumlar konusunda belirttiğimiz gibi, iyilik adamı olmayı tercih ettiğini göstermekte, bu tutuma uygun olarak da dostlarını unutmamayı, onlara hürmet ve ikram etmeyi yeğlediğini ifade etmektedir.

6) Affetme/Bağışlama

Sûfî yaşam tarzı, sâlike mânevî benlik dönüşümünü gerçekleştirme adına kendisine karşı yapılan kötülükleri affetme ve bağışlama yolunu önerir ve böylece insânî ilişkilerin yüksek düzeyde gerçekleşmesini hedefler.²⁰⁸ Fütüvvet ehli de aynı

199 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 87.

200 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 90.

201 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 86.

202 Bk. İbrahim Iştan, *Sûfî Psikolojisi*, 149-153.

203 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 56.

204 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 66.

205 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 77.

206 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 92.

207 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 30.

208 Bk. Kamil Yaşaroğlu, "Kin ve Nefreti Sevgiye Dönüştüren Erdem: Affetmek", Kutlu Doğum Haftası 'Hz. Peygamber, Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku' Sempozyumu, *Ankara: Diyanet İşleri Yayınları* (2012), 231-247.

anlayışı tutum olarak benimser ve davranış planında yaşama aktarmayı hedefler: “Kötülük edeni affetmektir.”²⁰⁹, “Gücü yeterken affetmektir.”²¹⁰, “Dostları bağışlamak, onları azarlamamaktır.”²¹¹, “Sefihe karşı hilim/yumuşaklık, kötülük edene karşı af ile davranmaktır.”²¹² Bu özellikleri dikkate aldığımızda, yiğit adamın kendisine karşı yapılan kötülüğü gücü yettiği halde cezalandırma yoluna gitmediğini, affetme tutumunu benimseyip hatalarından dolayı dostlarını azarlama yolunu tercih etmediğini ortaya koymaktadır.²¹³ Affetme duygu ve düşüncesi, fetânın düşmanlık hissini yok eder ve hatalarından dolayı başkalarını azarlama arzusunun yok eder: “Kendisinde fesat bulunan şeyler için erlere düşmanlıktan kaçınmaktır.”²¹⁴, “Nefsin hevâsından kaçmak, azarlamadan vazgeçmektir.”²¹⁵ ve “Hiç kimseyi azarlamamaktır.”²¹⁶

7) Hatalarını Görmeme

Sûfi yaşam tarzı, sâlikin kendi benlik gelişimi üzerine yoğun bir şekilde eğilmesini ve bu nedenle de kendi hata ve kusurlarıyla daha çok ilgilenmesini öngörür. Bu çerçevede, başkalarının hatalarını görmeyip affetme davranışını göstermeyi tercih eden mânevî yolcu, kendi nefsinin hevâ ve şehvetlerinin yol açtığı davranış bozukluklarına yönelir.²¹⁷ Bu anlayışa sahip fütüvvet ehli de kusur aramamayı tutum olarak benimser ve bu şekilde kişilerarası ilişkilerin sağlıklı bir boyutta yürütmesini sağlar: “Kötülüğe karşılık vermemek suretiyle kardeşliği düzeltmektir.”²¹⁸, “Günah olmayan hususlarda dostları idare etme, bir kusur işledikleri zaman dostların kusurlarını yüzlerine vurmaman, günah işledikleri zaman onlar için tevbe etmendir.”²¹⁹ ve “Dostlarının yerilmesini dinlememektir.”²²⁰ Fütüvvet ehlinin bu özellikleri yiğit adamın kötü davranışlara iyi olanlarla cevap vererek kişilerarası ilişkileri düzelttiğini, dinî olarak sorumluluk yüklemeyecek durumlarda dostlarının davranışlarını yüzlerine vurmamayı ve tenkit etmemeyi, dinî anlamda günah sayılan hataları için dostları adına Allah’tan bağışlama dilemeyi ve başkaları tarafından yerilmelerine rıza göstermemeyi ortaya koymaktadır.²²¹

209 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 90.

210 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 38.

211 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 39.

212 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 68.

213 Ali Ayten, “Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37 (2009), 111-128.

214 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 88.

215 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 65.

216 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 59.

217 Bk. İbrahim İştan, *Sûfi Psikolojisi*, 136-139.

218 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 89.

219 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 32.

220 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 81.

221 Bk. İbrahim İştan, *Sûfi Davranış*, 158-160.

8) Uyumlu Olma ve Güzel Geçinme

Sûfî yaşam tarzı, uyumlu olup insanlarla güzel geçinmeyi mânevî benlik gelişimi için önemli görür ve bunun insanlararası ilişkiler için önemine vurgu yapar.²²² Fütüvvet ehli de aynı vurguyu yapar ve insanlarla uyumlu ve güzel geçinmeyi yiğit adamın davranış kalıplarından kabul eder: “İhvanla güzel geçinmek, eğlenmek, gülüşmektir.”²²³, “Dostlara uymak, onlara aykırı gitmekten vazgeçmektir.”²²⁴, “Sevdiğin kimseye gerek sevdiği gerek sevmediği hususlarda muhalif olmamaktır.”²²⁵, “Dünya yüzünden kardeşine bozulmamaktır.”²²⁶ ve “Dostlara gittiği veya onlar kendisine geldiği zaman serbest olmaktır.”²²⁷ Söz konusu edilen bu özellikler, yiğit adamın insanlara aykırı davranmama, dünyevî çıkar uğruna onların davranışlarından dolayı bozulmama, onlarla eğlenme ve gülüşme yoluyla iyi ilişkiler kurma gibi güzel geçinme ve uyumlu olma yolunu tarif etmektedir.

9) Sohbet Etme

Sûfî yaşam tarzı, birlikte olmayı ve sohbet etmeyi mânevî benlik gelişimin gerçekleşmesi için önemli araçlardan kabul eder, çünkü mânevî yolun ilkelerini konuşma ve hal transferi sağlama, birlikte aynı ortamı paylaşmayı gerektirir.²²⁸ Fütüvvet ehli de iyi insanlarla birlikte sohbeti öngörür ve kötü insanlardan uzak durmayı gerekli görür: “Güzel sohbet etmek ve sohbet edebini güzelce yerine getirmektir.”²²⁹ ve “İnsanın dininde kendinden üstün ile, dünyasında kendinden aşağı ile sohbet etmesidir.”²³⁰ Bu ifadeler, kötü karakterli insanlardan uzak durmayı, mânevî değer yargılarına sahip dinî yaşam seviyesi yüksek bireylerle birlikte olmayı ve maddî imkânlar bakımından kendisinden daha yukarıda bulunan kimselerle sohbet etmemeyi tercih etmeyi salık vermektedir.

10) Değer Verme

Sûfî yaşam tarzı, insanlara değer vermeyi gerekli görür ve onlara kıymet vermeyi önemser. Fütüvvet ehli de aynı şekilde insana değer vermeyi dikkate alır ve

222 Bk. İbrahim Iştan, *Sûfî Psikolojisi*, 172.

223 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 31.

224 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 35.

225 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 35.

226 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 20.

227 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 48.

228 Sûfî literatürde *sohbet* kavramı konusunda bilgi almak için bk. Kuşeyrî *er-Risâle, Tasavvuf Risalesi*, 468-473.

229 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 60.

230 Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, 76.

bunu davranış planında ortaya koyar: “*Erlerin kadrini bilmektir.*”²³¹, “*Sâkinlerine hümmeten vatanların (evlerin) hakkına riayet etmektir.*”²³² ve “*Dostlarının yanında yaptığın iyiliği unutmam ve onların kadirlerini bilmendir.*”²³³ Bu ifadeler, yiğit adamın insana mânevî değerinden dolayı hürmet etmeyi, insanların haklarına riayet etmeyi, yaptıkları iyiliği unutmamdan onların kıymetlerini bilmeyi ortaya koyar.

11) Kötü Huylardan Uzak Durma

Sûfî yaşam tarzı, ahlâkî tutumlar kısmında bahsettiğimiz gibi güzel ahlâkî kazanmayı hedefler ve bunun gereği olarak da kötü huylardan kaçınmayı amaçlar. Fütüvvet ehli de aynı şekilde güzel ahlâkî elde etmek amacıyla yaltaklanmak, dünya tamahı, haset ve öfke gibi kötü huylardan uzaklaşmayı hedefler: “*Her halde yaltaklanmayı bırakmaktır.*”²³⁴, “*İnsanlara tenezzül etmemek, dünya tamahıyla onlara eğilmemektir.*”²³⁵, “*Hasetten kaçınmadır.*”²³⁶ ve “*İnsanın gazaptan son derece kaçınmasıdır.*”²³⁷ Bu ifadeler, fütüvvet ahlâkının kötü huyları benlikten atarak yerlerine iyi huylar yerleştirmek olduğunu göstermekte, yiğit adamın nefsin kötü arzularına karşı koyabilen kişi olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç itibariyle ahîlik teşkilatının dayandığı fütüvvet ahlâkının şekillendirdiği tutum ve davranışlar, Hz. Peygamber (sav)’in sünnetinin/yaşam biçiminin yeni şartlara ve durumlara göre yeniden ihya edilmesi anlamına gelmektedir. Fetâ/yiğit adam, zamanın gereklerine göre, peygamberî ahlâkî bütün boyutlarıyla mümkün olan en üst düzeyde yaşama aktaran bir birey olarak toplumsal yaşamı kaliteli organize etmeye hizmet eder.

SONUÇ

Söz konusu ettiğimiz fütüvvetin/ahîliğin dayandığı bu tutum ve davranışlar, İslam dininin hedeflediği maddî ve mânevî anlamda sağlıklı bir psikolojik benlik yapısına sahip insan tipinin şartlarını oluşturma ve geliştirme amacına yöneliktir. Bu şekilde birey benlik saygısı yüksek, kendisiyle barışık, diğer insanlarla en üst düzeyde iletişim kurabilme ve geçinebilme yeteneğine sahip olabilme becerisini kazanır ve yüklenmiş olduğu ilâhî emaneti ve hilafet görevini en iyi şekilde yerine getirme imkânı bulur.

231 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 61.

232 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 92.

233 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 64.

234 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 42.

235 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 67.

236 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 62.

237 Sülemî, *Tasavvufu Fütüvvet*, 73.

Konu edindiğimiz bu ahlâkî tutum ve davranışlar, bireyin bencil ve sadece kendini düşünen egosuna karşı durma kıvamı kazandırarak ruhî özelliklerin, mânevî gelişimin merkezi olana kalbe yerleşmesine zemin hazırlar. Böylece birey içsel huzurunu sağlar ve bu huzuru başkalarına transfer etme imkânını kazanır. Toplumsal huzur ve sükûnun bireysel huzur ve sükûndan geçtiğini dikkate alırsak, bu anlamda bireysel kalitenin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bireyselliğin ve egosantrik bir yaşamın hâkim olduğu günümüz dünyasında, fütûvvetin ve ahîlîğin üzerine bina edildiği bu tutum ve davranışları bireylere ve topluma yeniden kazandırmak için gerekli alt yapıyı hazırlayıp ilgili kurumları tesis etmek zorunludur. Çünkü modern algı ve değerlendirmelerle yaşayan günümüz insanı, alt benliğin arzu ve isteklerini körükleyen duygu ve düşüncelerle yaşamaya alıştırılmış durumdadır. İnsanın maddî boyutu üzerine inşa edilmiş modern hayat mânevî duygu ve düşüncelerin harekete geçmesini engellemekte ve tüketim kültürünün etkisiyle günümüz insanı huzur ve mutluluğu eşyayı kullanma üzerinden sağlamaya çalışma eğilimi göstermektedir. Hâlbuki insanın ruhî tabiatı, içinde yaşadığı maddî varlığın aşılmasını ve asıl gerçeklikle karşılaşılmasını arzu eder.

Bu çerçeveden bakıldığında, ahîlik kurumunun üzerine oturduğu fütûvvet anlayışının ortaya koyduğu ahlâkî tutum ve davranışlar, insanın ruhî gerçekliklerini keşfetmesini temin eder ve alt benliğin arzu ve isteklerini kırıp kâmil insan olma noktasında ilerlemesini sağlar. Çünkü yiğit adam her türlü bencillikten ve ben merkezli davranmaktan uzak bir şekilde hayat sürer, her fırsatta başkalarını ve onların ihtiyaçlarını tercih ederek ruhî gerçeğine kavuşmaya çalışır; onun amacı Yaratıcısına kavuşmak ve O'nunla bütünleşmektir ve bu da O'nun dışındaki her şeye bağlanmaktan kurtulmakla ancak mümkündür. Bu durum, bireye dünyevî ve maddî saplantılardan kurtulma fırsatı tanır, hemcinsleriyle madde ve dünya üzerinden kavga etmesine engel olur, kendisine yapılan kötülükleri iyilik yaparak aşar ve bu şekilde hürriyetini ve dolayısıyla huzur ve mutluluğunu sağlar.

Her türlü maddî ve dünyevî imkânları kendisi ve kendi yandaşları için kullanma yolunu tercih etmiş günümüz sistemlerinin dünyayı sürükledikleri kargaşa ortamı dikkate alınır, başkalarını kendinden daha çok düşünen ve bunun için gerekli tutum ve davranışları sergileyen insan tipinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar. Bu nedenle, ahîlik ve fütûvvet ruhunun yeniden güncellenip İslam dünyasında kardeşliğin ve insanlığın yeniden inşa edilmesinde kullanılması ve ardından da bütün dünya insanların hizmetine sunulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Hamza, “Kur’ân’da Arınma (Tezkiye) Süreciyle Nefsin Eğitimi”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)* 59 (2017), 173-187.
- Ayten, Ali, “Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37 (2009), 111-128.
- Baktır, Mustafa, “Azîmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/330.
- Cengiz, Muammer, “Tasavvuf Tarihinde Elest Mîsâkına Dair Yorumlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/50 (2017), 904-924.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi, 2010).
- Çağrı, Mustafa, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, n. 31, 1989).
- Çağrı, Mustafa, “İhsan” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/544-546).
- Çağrı, Mustafa, “İsâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/490-491).
- Çelik, Yusuf, “Kur’an’da İbadet”, *Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41 (2014), 203-219.
- Çöllü, Ersan Fazıl - Öztürk, Yunus Emre, “Örgütlerde İnançlar-Tutumlar, Tutumların Ölçüm Yöntemleri ve Uygulama Örnekleri, Bu Yöntemlerin Değerlendirilmesi”, *Konya: Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi* 9/1-2 (2006), 373-404.
- Gökcan, Mehmet Mansur, Kuşeyrî Bağlamında Takva ve Verâ Anlayışı, *III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı, İKSAD* (Mardin, 2018) 245-250.
- Erkul, Adem, *Gazzâlî ve Öncesi Dönemde Tasavvufta Hizmet* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 23-24.
- Hakîm et-Tirmizî. *Beyânü'l-Fark Beyne's Sadr ve'l-Kalb ve'l-Fu'âd ve'l-Lub*, thk. Nicholas Herr (Kahire: Dârü'l-Arab, 1958).
- Hökelekli, Hayati, *Psikolojiye Giriş* (İstanbul: Düşünce, 2008).
- Hökelekli, Hayati, *İnsanî Değerler* (İstanbul: Dem, 2013).
- İştan, İbrahim, “Kuşadalı İbrahim Halvetî’ye Göre Mânevî Şahsiyet Gelişimi”,

- Karabük: İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5/6, (2016), 698-1715.
- İbrahim Işıtan, “Dergâhlarda Zâhir-Bâtın Bilgi Dengesinin Sûfi Şahsiyet Gelişimine Katkısı ve Şeyh Şâbân-ı Velî Örneği”, *Kastamonu: III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu “Kastamonu’da İlmî Hayat ve Kastamonu Âlimleri”* (2016), 367-376.
- Işıtan, İbrahim, “Sûfilerin Tevhid Anlayışı Ve Boyutları”, *Karabük: İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/5 (2017), 3203-3227.
- Işıtan, İbrahim, *Sûfi Psikolojisi, Sülemi’ye Göre Sûfi Benlik Dönüşümü* (İstanbul: Divan, 2020).
- Kara, Mustafa. “Hikmet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 15/518-519.
- Kayaoğlu, Aysel. *Psikolojinin Doğası, ‘Psikolojiye Giriş’ içinde*, ed. Sezen Ünlü. (Eskişehir: Anadolu Üniv. Yayını No: 2325, 2011), 2-17.
- Kazıcı, Ziya, “Ahîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/540-542.
- Kelâbâzî-el, Ebû Bekir Muhammed, *Ta’arruf, Doğuş Devrinde Tasavvuf*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh, 1992).
- Kılavuz, Saim, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm’a Giriş* (İstanbul: Ensar, 2010).
- Kuşeyrî-el, Abdulkerim, *er-Risâle, Kuşeyrî Risâlesi* (İstanbul: Dergâh, 1991).
- el-Muhâsibî, Hâris, *el-Riâye li hukûkilLâh*, thk. Abdülkâdir Ahmed Atâ, 4. Baskı (Beyrut: Dârü’l-kütübü’l-ilmîyye, trs.).
- Muslu, Ramazan, “Ali Semerkandî’nin Keşfü’l-Esrâr Adlı Eserinde Zâhir-Bâtın İlişkisi”, *Sakarya: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 167-184.
- Özdemir, Rumeysa, *Ahilikte Peygamber Tasavvuru*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı (2015).
- Özensel, Michaela Mihribân, *Halvette Kırk Gün*, çev. Petek Budanur Ateş (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008).
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kutsal Gönüllü Velî Kuşadalı İbrâhim Halvetî, Hayatı, Düşünceleri, Mektupları* (İstanbul: Fatih Yayınevi, 1982).
- Sayın, Esmâ, *Dua Terapisi* (İstanbul: Nesil, 2011).
- Sayın, Esmâ, “Tasavvuf ve Psikoloji Açısından İbnü’l-Vakt Anlayışının Etkileri”,

Konya: *Marife* 12/3 (2012), 177-190.

Serrâc-es, Ebû Nasr Abdullâh b. Ali, *El-Lüma'*, '*İslam Tasavvufu*', çev. Hasan Kâmil Yılmaz (İstanbul: Altınoluk, 1996).

Sülemî-es, Ebu Abdurrahman Muhammed, *Kitâbü'l-fütüvve, Tasavvufta Fütüvvet* (Ankara: A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1977).

Şimşek, Halil İbrahim "Tasavvufta Kalbin Kirlenmesi ve Temizlenmesi Konusu". Çorum: *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/28 (2015), 35-48.

Türk, İdris, *Sufilelere Göre İbadetlerin İç Anlamı* (İzmir, Albi Yayınları, 2012).

Uludağ, Süleyman, "Vefa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/533-534.

Uludağ, Süleyman, "Hâdim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/23-24.

Yaşaroğlu, Kamil, "Kin ve Nefreti Sevgiye Dönüştüren Erdem: Affetmek", Kutlu Doğum Haftası 'Hz. Peygamber, Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku' Sempozyumu, *Ankara: Diyanet İşleri Yayınları* (2012), 231-247.

Yılmaz, Ömer, "Din Hizmetinin İlim-Amel-Gönül Boyutu", *Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/2 (2007), 419-439.

**KUR'ÂNÎ DEĞERLERİN AHİLİK
KÜLTÜRÜNDEKİ/AHLAKINDAKİ İZDÜŞÜMLERİ
VE GÜNÜMÜZ YANSIMALARI**

THE PROJECTIONS OF THE QURANIC VALUES ON
THE AKHISM CULTURE/MORALITY AND TODAY'S
REFLECTIONS

Dr. Öğr. Üyesi İsa KANİK
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi
e-posta: isa.kanik@ahievran.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4338-7834.

ÖZET

Kur'ân; bugüne kadar üslubu, muhtevası, hükümleri, kelime ve terkipleriyle pek çok yönden araştırma konusu olmuştur. Varlık, insan, hayvan, tabiat ve toplum hakkındaki temel kodlardan bahsetmesi onun farklı düzey ve zeminde incelenmesine neden olmuştur. Kur'ân'ın bireyleri geliştiren, yetiştiren ve öğretip şekillendiren prensipleri yanında kardeşlik, diğerkâmlık, yardımseverlik, adalet, doğruluk ve ahlak gibi temel değerleriyle toplumsal kurum ve sistemlere yön veren bir özelliği de bulunmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca devlet ve toplum hayatının muhtelif aşamalarında fonksiyon icra eden nice sistem ve kurum var olmuştur. Dini, hukuku, insanı veya muhtelif menfaatleri esas alan bu kurumlar olumlu ve olumsuz yönleriyle tarihteki yerlerini almışlardır. Fütüvvet, ahilik, loncalar ve esnaf birlikleri söz konusu kurumlardan sadece birkaçıdır. Kur'ân, insanlık için bir hidayettir. O'nun muhatabı insandır. Ahilik kurumunun merkezinde de Kur'ân'ın tabiriyle; annelerinden hiçbir şey bilmiyorken yaratılıp kendilerine kulak, göz ve gönüller verilen, her şey kendisi için yaratılan insan bulunmaktadır. Dolayısıyla ahilik müessesesi ve Kur'ân'ın insanın eğitimi ve yetiştirilmesi noktasındaki müşterek metot ve hedefleri bulunmaktadır. Bu çalışmamızda bireyi ve toplum kurumlarını etkileyen Kur'ân'î değerlerin ahilik kültüründeki/ahlakındaki izdüşümlerine yer verilmektedir. Bu bağlamda ahlâkî, iktisâdî, toplumsal ve kurumsal anlamda ahiliği ayakta tutarak ona yön veren ayetler konu başlıkları altında değerlendirmeye alınmaktadır. Kültür tarihimizde derin izler bırakan ahiliğin günümüz yansımalarına, temel kaynakları ve çağdaş araştırmalara da temas edilerek önemli tespit ve değerlendirmelerle birlikte genel bir sonuçlandırmaya varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir; Kur'ân, ahilik, ahlak, kültür, değer.

ABSTRACT

The Qur'an has been the subject of research in many ways, with its style, content, provisions, words and phrases. His talk of the basic codes about being, human, animal, nature and society has led him to be studied at different levels and grounds. Besides the principles that develop, educate and teach and shape people, the Qur'an also has a feature that guides social institutions and systems with its basic values such as brotherhood, otherness, benevolence, justice, righteousness and morality.

Throughout human history there have been many systems and institutions that function at various stages of state and society life. These

institutions, which are based on religion, law, human or various interests, have taken their place in history with their positive and negative aspects. Akhism, futuwwa, trades unions and guilds are just a few of the institutions in question. The Qur'an is a guidance for mankind. His address is human. At the center of the akhism institution is a man who, as the Qur'an puts it, was created from his mothers when they knew nothing, and was given ears, eyes and hearts, and everything was created for him. Therefore, the akhism establishment and the Qur'an have common methods and objectives for the education and training of people. In this study were given that the projections of the Quranic values on the akhism culture/morality and today's reflections. In this context, moral, economic, social and institutional aspects of the akhism by keeping it in the direction of the verses are evaluated under the topics of subject. A general conclusion is reached with important determinations and evaluations by contacting today's reflections of the ahism, which has left deep traces in our cultural history and its basic sources and contemporary researches.

Key Words: *Tafsir, Qur'an, akhism, morality, culture, value.*

GİRİŞ

Kur'an, insan ve toplumu inşa sürecinde bir kısım evrensel değerlerden söz etmektedir. Kur'an'ın nüzul süreci başlangıcından günümüze kadar birlik olmak, kardeşlik, güzel ahlak, yardımseverlik, cömertlik, helal kazanç, kul hakkı ve adalet gibi cihanşümül değerler; fert, aile, toplum ve siyaset hayatını şekillendirerek benzeri alanlara istikamet vermiştir. Öncelikle tevhit, nübüvvet ve ahiret konularına ağırlık veren Kur'an ayetleri; toplum yaşamına dokunan, beşer fitratına uygun ilkeleriyle asr-ı saadeti, mutluluk asrını ve Medine örnek toplumunu ortaya çıkarmıştır. Hz. Peygamber'in çobanlık ve ticaretle meşguliyeti, Kâbe hakemliği, erdemliler meclisi/hilfû'l-fudûl toplantılarına iştiraki, dâru'l-erkâm buluşmaları, ensar ve muhacir arasında muâhât akdi tesis etmesi ile farklı grupların katılımıyla Medine vesikası/anasıyasasını oluşturması gibi faaliyetleri İslamiyet'in ilk yıllarında ve ilerleyen zamanda toplum hayatında gözlemleyebileceğimiz kurumsal ve ahlakî anlamda Kur'anî değerlerin izdüşümlerinin en belirgin örneklerini oluşturmaktadır.

Kur'an; tikelden tümele, bireyden topluma doğru seyreden dinamik bir inşa ve imar yolu izlemiştir. Kur'an'ın; “dosdoğru ol”¹, “kalk ve uyar, en yakın akrabalarını davet et”² emirleri buna delalet etmektedir. İslam coğrafyasında veya müslüman

1 *Kur'an Yolu Meali*, haz. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), Hüd 11/112.

2 eş-Şua'râ 26/214; el-Müddessir 74/2.

dünyada teşekkül etmiş hiçbir kurum yoktur ki Kur'ân'ın hayat veren ahlâkî değer ve ilkelerinden etkilenmiş olmasın. Abbâsîler'in fütüvvet anlayışından ilhamla Anadolu Selçuklu ve Osmanlı döneminde kurumsallaşan; dinî, askerî, siyasî, sosyal ve ticarî yönleri bulunan ahilik kurumu da pek çok noktada Kur'ân'dan etkilenmiştir. Ahi zaviyelerinde tasavvuf, edebiyat, spor ve musiki yanında Kur'ân'ın da öğretilmesi, sema merasimi öncesinde Kur'ân'dan âyetler okunması, fütüvvetnâmelerde “feta” ile alakalı âyetlerle başlanması ve Kur'ân'ın diğer âyetlerine yer verilmesi gibi hususlar buna işaret etmektedir. Bu bağlamda fütüvvetnâmelerde “Kelâm-ı kadîm, kısâs-ı enbiyâ ve menâkıb-ı evliya okuna”³ şeklinde yazıldığı belirtilmektedir. Toplumun farklı kitlelerini etkileyen, Osmanlı'nın kuruluşu ve yükselişinde etkin rolü olan ahilik kurumu dinamizmini büyük ölçüde Kur'ân ve sünnetten almaktadır. Ahilik, siyasi ve sosyal etkinlik alanı bakımından çok yönlü bir kurum olmakla birlikte dinin mistik yönünden beslenen kendine özgü bir ahlak tasavvuruna da sahiptir. Bu güne kadar ahiliğin itikadi ve dini temelleri, Kur'ânî referansları ve ahilik ahlâkının oluşumunda hadislerin etkisi gibi konularda çalışmalar yapıldığı görülmektedir.⁴ Elbette herkesin bir yönelimi ve bakış açısı vardır.⁵ Bizim çalışmamız ise farklı bir yaklaşımla kültür ve ahlak perspektifinden Kur'ânî değerlerin ahilik müessesesindeki izdüşümlerini ve günümüz yansımalarını ortaya koymaktadır. Ahiliğin kuruluş ve gelişmesine etki ederek onu ayakta tutan, aynı zamanda ahilik ahlâkının oluşumunda da etkin rolü olan Kur'ânî değerlerle ilgili konu başlıklarına geçmeden evvel ahiliğin kurumsal/kültürel ve ahlâkî yönüne temas etmek istiyoruz.

1. Ahilik Kurumu/kültürü ve ahlâkı

1.1. Ahilik

Kurumların, kültür ve medeniyetlerin oluşum ve gelişiminde etkin rol oynayan kavramların etimolojik yapı ve kökenlerinin bilinmesi onların tam anlamıyla tanınmasına vesile olacaktır. Bu bağlamda ahi kelimesinin menşei ve kökenine baktığımızda dilciler tarafından tartışılan iki yaklaşımın öne çıktığı görülmektedir. İlkine

3 Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 95, 124-214; Mehmet Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvetnâmelerin Yeri* (İstanbul: Ötügen, 2011), 95-350; Veysi Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik* (Ankara: Berikan, 2008), 15-58.

4 Bk. Ali Akpınar, “Fütüvvet Ruhunun Dini Temelleri”, *1. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, ed. M. Fatih Köksal, (Kırşehir: Kırşehir Valiliği ve G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, 2005), 1/43; Saffet Sancaklı, “Ahilik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 2010, 1; Hilmi Karaağaç, “İlk Dönem Fütüvvetnâmelerine Göre Ahiliğin İtikadi Temelleri”, *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/Ekim 2013, 41; M. Bahaeddin Yüksel, “Temel Dinamikleri Açısından Fütüvvet ve Ahiliğin Kur'ânî Referansları”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 2017, 270; Onlarca, belki de yüzlerce ahilik ilkesi olmasına rağmen ilgili çalışmada yalnızca Nahl sûresi 90. âyetteki adalet, muavenet, iffet ve merhamet konuları ele alınmaktadır.

5 Bk. el-Bakara 2/148.

göre “ah/خ” kelimesi, “*kardeş*”; ahi/الحي kelimesi de “*kardeşim*” anlamında Arapça bir kelimedir. İkincisine göre de Türkçe’deki asaletli, soylu, yiğit, bahadır, civanmert, eli açık ve âlicenap gibi anlamlara gelen “اقي/akı” kelimesinden gelmektedir.⁶

Kurumsal faaliyet ahlakı ve kültürüyle XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu coğrafyasını etkileyen ahilik, Osmanlı’nın kurulmasında da önemli rol oynamıştır. Ahilik; genel olarak birey ve toplumların kültürlü, ahlâklı ve erdemli olmalarını gaye edinen dinî, içtimai, siyasi, iktisadî ve kültürel yelpazeli bir teşkilattır. Bu teşkilatın etkin aktörleri olan ahiler; esnaf, sanat ve ticaret erbabı arasında tecrübesi, sadakati ve saygınlığıyla tanınan, söylemleri teşkilat içerisinde emir sayılan muteber üstatlardır. Vicdanî murakabe, nefesine hâkim olma, konukseverlik, helâl kazanç, üretkenlik, kanaatkârlık, ölçülü ve dengeli harcama ile yardımseverlik gibi erdemler bir ahinin öne çıkan temel nitelikleridir.⁷

Ahiliğin Anadolu’da yaygınlaşmasında benzeri bir teşkilatlanma felsefesine sahip olan fütüvvet anlayışının büyük payı olmuştur.⁸ Fütüvvet ve ahilik idealinin özelliklerinden biri olarak mertlik, yiğitlik, yardımseverlik ve cömertlik gibi nitelikler Kur’ân mesajının ulaştığı bütün toplumlarda görülmektedir. Ahilik, salt esnaf ve sanatkârların birleştiği değil; aynı zamanda toplumun din, ahlâk ve tasavvuf ilkeleriyle yoğrulduğu sosyal bir yapılanmadır. Şehâbeddîn Sühreverdî (ö. 632/1234), Evhadüddîn-i Kirmânî (ö. 635/1238), Muhyiddîn-i Arabî (ö. 638/1240), Şeyh Nâsuriddîn Mahmûd/Ahî Evrân (ö. 660/1262) ve Şeyh Edebâli (ö. 726/1326) gibi mutasavvıfların yürüttükleri irşat ve tebliğ faaliyetleriyle ahilik kültürü Anadolu coğrafyasında giderek yaygınlaşmıştır.⁹ İktisadi ve siyasi yönden önemli fonksiyonlar üstlenen ahilik müessesesinin kuruluşu ve tarihi arka planından ziyade kurumsal kültür ve işleyişine baktığımızda savunduğu temel ilkelerinin özünde dinî değerlerin yansımaları görülebilmektedir.

Kültür, bir arada yaşayan insan topluluklarının istikamet, saadet, ümran ve terakkilerini sağlayan önemli bir değerdir. Ahilik kültürü bağlamında “kültür” kavramı

6 Bk. Mahmûd b. el-Huseyn b. Muhammed el-Kaşgarlı(Kaşgarlı Mahmud), *Kitâbu Dîvânü lugâti’t-Türk*, (Dâr al-Ĥilâfa al-‘Âliya: Maṭba‘a-y ‘Âmira, h. 466), 1/84; İbn-i Battûta Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî, (*Rihletü İbn Battûta Tuhfetü’n-nüzzâr fî garâibi’l-emsâr ve ‘acâi’bi’l-esfâr*, thk. Muhammed Abdülmün‘ım el-Aryân, (Beyrût: Dâru İhyâi’l-‘ulûm, 1987), 1/292; İbn Manzûr Ebu’l-Fadl Muhammed b. Mükrim b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Sâdr, h. 1424), 14/19; M. Fatih Köksal, *Ahi Evran ve Ahilik*, (Kırşehir: Kırşehir Valiliği, 2011), 54.

7 Sancaklı, “Ahilik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi”, 8.

8 Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/540-541.

9 Evran, Türkçe bir kelime olup “yılan, büyük yılan, ejderha, canavar, iri yarı, büyük, boylu poslu, kahraman ve yiğit” anlamlarına gelmektedir. (Bk. Mehmet Fatih Köksal, *Ana Kaynaklarıyla Türk Ahiliği*, (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2015), 211-212.

açısından Kur'ân'a bakıldığında “الْحَرْث/el-hars”¹⁰ ifadesini Taberî (ö. 310/922), Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Suyûtî (ö. 911/1505) ve Hamdî Yazır (ö. 1942) gibi müfessirlerin âyetin sarîh manasından hareketle ekilip biçilen yeryüzü bitkileri olarak anladıkları ve âyeti ‘insanlardan öyleleri var ki hâkimiyeti ele geçirdiklerinde ürün ve nesilleri yok ederler’ şeklinde yorumladıkları görülmektedir.¹¹ Ziraat ve hayvancılığın, Kur'ân'ın ilk muhataplarının meşgûliyet alanlarından biri olması hasebiyle her ne kadar hususî mana bu olsa bile kinaî olarak umumî mana, insan hayatının temel dayanakları ve toplum hayatını ayakta tutan dinî, iktisadî, ahlakî ve kültürel değerlerin yozlaşması, zarar görmesi ve bozulması şeklinde de anlaşılmaktadır.¹² Çünkü sebebin hususî olması mana veya hükümün umumî olmasına mani değildir.¹³

Kültür; belirli bir millete, gruba, muhit ve döneme mahsus ortak özellikler gösteren, başka milletlerde benzeri bulunmayan düşünce ve hayat tarzı bütünüdür. Kur'ân'ın âyet ve hükümleri, insanların yaşadığı ve ürettiği bütün faaliyetlerin zeminini teşkil etmesi sebebiyle kültür ve medeniyete takaddüm eden, onları üretip inşa eden bir konumdadır. Dolayısıyla İslamiyet'in en önemli özelliklerinden biri de insanı, zamanı ve toplumları dönüştürerek daha önce bulunmayan tayin edici müşterek özellikler ortaya çıkarmasıdır. Bu anlamda müslümanların bütün faaliyetlerinin istikamet ve zeminini oluşturan Kur'ân'ın, ahileri diğer insanlardan ayırdığı, tevarüs ettikleri birikim ve tecrübeyle onlara kendilerine özgü birtakım kültürel özellikler kazandırdığı anlaşılmaktadır.¹⁴ Bir başka ifadeyle yaşantıları, düşünceleri,

10 el-Bakara 2/205; Bu kelime Kur'ân'da “kadın”, “ekin” ve “sevap” olmak üzere üç manaya itlak olunmuştur. Bk. el-el-Bakara 2/223; el-Enbiyâ 21/78; eş-Şûrâ 42/20; el-Vâkı'a 56/63.

11 Bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *el-Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, (Dimeşk: Muessesetu'r-Risâle, 2001), 4/240; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Huseyn er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, h. 1420), 5/347; Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'âşî, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, h. 1418), 1/33; Ebû'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yûsuf Alî Bedevî, (Beyrût: Dâru'l-kelîm't-tayyib, 1998), 1/174; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Celâlüddîn es-Süyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 1/574; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed, (b.y.: Dâru Tayyibe li'n-neşr, 1420/1999), 1/564; Elmalılı M. Hamdî Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Azim Dağıtım, ts.), 2/64.

12 Bk. Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyyetü Li'n-Neşr, 1984), 2/270.

13 Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesâni*, thk. Ali Abdalbârî Atıyye, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, h. 1415), 1/155; 9/314.

14 Tahsin Görgün, “Medeniyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/298-301.

fütüvvetnâme ve ahî şecerenâmelerindeki özellikleriyle vahdetin, uhuvvetin, cömertliğin, yiğitliğin, fedakârlığın, dürüstlüğün, üretimin, ahlakın, sanatın, aklın ve bilimin esas alındığı ahilik kurumunun, İslâmiyet'teki bu tür dinî ve ahlâkî değerlerden beslenen bir ahilik anlayışı oluşturduğu görülmektedir. Bu anlayış ahilik kurumuna özgü bir kültürü de doğurmuştur.

Ahilik kurumunun temelinde insan hayatında pratik karşılık bulan güçlü bir ahlak kuramı bulunmaktadır. Ahiliğin, toplum içerisinde sergilenen formal ve informal değerleri bünyesinde barındırdığını ifade edebiliriz. Ahilik ilkelerine baktığımızda el, bel, dil, göz ve kulak gibi organların ikinci ya da üçüncü kişileri ilgilendiren bazı konularda kapalı konumda olmaları; tevazu, cömertlik ve merhamet gibi hususlarda da dışa açık olması gerektiği belirtilmektedir. Yani el; hırsızlık, kötülük, zorbalık ve harama kapalı; göz, başkalarının hatalarını görmeye kapalı; bel de başkalarının onur, şeref ve namusuna karşı kilitli olmalıdır.¹⁵

Ahilik kurumunda kan ve din kardeşliğinin ehemmiyeti yanında, harici herhangisi bir zorlama olmaksızın kişilerin fitraten meylettikleri kuvvetli ahlâkî değerlerin de önemi vardır. Bu bağlamda ahiliği güzel ahlak ve sanatın imtizaçlı halî olarak değerlendirebiliriz. Ahilik kurumu ve kültüründeki söz konusu değerlerin güçlenmesinde tasavvufun rolü de büyüktür. Anadolu'da ahilik kurumunu tesis eden Ahi Evran'ın, Râzî'nin (ö. 606/1210) ders halkasında yetişmesine rağmen düşünce olarak Ahmet Yesevî'nin (ö. 562/1166) fikirlerinden etkilenmiş olması bunu göstermektedir. Tasavvuf, toplumdaki belli bir zümrenin İslam'ın zâhirî ve bâtinî hükümleri ekseninde yaşadıkları derunî hayat tarzı ve takip ettikleri yoldur.¹⁶ En geniş anlamıyla "Kur'ân-ı Kerim'i Hz. Peygamber gibi yaşamaya çalışmaktır"¹⁷ Özünde nefis terbiyesi ve arınma bulunan tasavvufî anlayışta Allah için iyilik yapmak temel esastır. Debbağlık mesleğinin pîri Ahi Evran (ö. 660/1262); ahlâkî ve irfanî olgunlaşmanın yanı sıra siyasi hedefleri de olan, fütüvvet teşkilat modelini Anadolu'da ahilik olarak teşekkül ettiren bir mutasavvıftır. Meşhur müslüman seyyahlardan İbn-i Battûta'nın (ö.770/1368-69) seyahatnamesinde anlatıldığına göre ahiler bazı tasavvufî zikirleri de icra eden organize gruplardır. Tekke ve zaviyelerde edindikleri teorik ahlâk ilkelelerini esnaf teşkilatlanmasında pratikleştiren ahlâk-ı hamîde mensuplarıdır.¹⁸

Ahilik kurumu ve kültüründeki davranış modelleri Kur'ân ahlakından bağımsız düşünülemez. Tasavvuf düşüncesindeki uhuvvet unsuru ahilik müessesinin de temelini oluşturur. Yüce Allah'ın yarattığı varlıklar olarak bütün insanlar aynı ailenin

15 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 162-244; Kâzım Ceylan, *Ahilik*, (Kırşehir: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012), 39-40.

16 Reşat Öngören, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/119-126.

17 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (Ankara: Rehber, 1997), 690.

18 İbn-i Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, 1/293.

münferit üyelerdir. Bu nedenle müminler ancak kardeşler, din kardeşleri arasında meydana gelen anlaşmazlıklar hemen düzeltilmelidir. Bu yaklaşım Allah'a itaatin, ondan sakınarak onun rahmetine kavuşmanın da bir gereğidir.¹⁹ Kardeş olmanın bir göstergesi de yardımlaşmaktır. İyilikte, takvada ve daha başka alanlarda yardımlaşmak Allah'ın bir emridir.²⁰ Ahilik kültürü ise bunu gösteren en güzel örneklerdendir.

Ahilik kültüründe dikkat çeken hususlardan biri de bu teşkilat mensuplarının mütevazı olmaları konusudur. Kur'an'da da kibir, haset ve kıskançlık gibi duygular kalbî hastalıklardan addedilmiştir. Allah'a karşı şeytanı asi kılan, cennetten çıkarılmasına ve onun huzurundan kovulmasına neden olan söz konusu gayr-i ahlakî hastalıktan bir ahinin uzak durması icap etmektedir.

Ahilik kurumu ve kültüründe muhtaçların ihtiyaçlarının karşılanması da önemli hizmetlerden sayılmaktadır. Vakfiyelerinde belirtilen hususlardan anlaşıldığına göre sağlık, evlilik, barınma ve imar gibi ihtiyaçları karşılamak maksadıyla kurulmuş pek çok ahi vakfı yakın zamana kadar hizmetlerini devam ettirmiştir.²¹ Asıl konumuzla bağlantılı olarak kısaca örneklendirdiğimiz bu ve benzeri hususlara ahiliğin Kur'ânî kodları kısmında detaylıca değinilecektir.

1.2. Ahlak

Ahlak kelimesi Kur'ân'da geçmemektedir. Bunun yerine âdet, gelenek ve ahlak manasında olmak üzere ahlakın çoğul hali olan *huluk* kelimesi kullanılmaktadır.²² Arapça bir kelime olan ahlak; mizaç, karakter, din, tabiat ve huy gibi anlamlara gelmektedir. Ahlak, “خُلُقٌ/hulk” veya “خُلُقٌ/hulûk” kelimelerinin çoğuludur. Kaynaklarda hulk ile ahlâk genellikle aynı anlamda kullanılmıştır. Dolayısıyla ahlak kavramı; adalet, merhamet, sadakat, takva, edep, ihsan, yiğitlik, fedakârlık, vefakârlık, hayırsevlik ve birr/iyilik gibi kelimelerle bunların karşıtlarını da şamil küllî bir kavramdır.

Ahlakı; kapsamının geniş olması hasebiyle farklı bakış açılarından, çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür. Örneğin lügat anlamından hareketle ahlak, insanın iyi veya kötü sıfatlarla nitelendirilmesine neden olan manevi vasıfları, huyları ve bunlar etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir.

19 el-Hucurât 49/10.

20 el-Mâide 5/2.

21 Hasan Karaköse, “Ahi Evran Vakfı Hakkında İki Arapça Vakfiye Ve Bir Berat”, *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler*, ed. M. Fatih Köksal vd. (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011), 2/637-654.

22 eş-Şua'râ 26/137; el-Kalem 68/4; Şuarâ suresindeki *huluk* kelimesinden kastedilen, geleneksel olarak sürdürülen din, âdetler veya atalar tarafından kabul edilgeleyen öldükten sonra dirilmenin inkâr edilmesi düşüncesidir. Kalem suresindeki ifadeden kastedilen ise Hz. Peygamberin getirmiş olduğu İslam dini, Kur'ân ahlakı ve yaşam tarzıdır.

Canlı, cansız bütün varlıkları ve insanı yaratıp şekillendiren Allah'tır. Allah, hâlık; insan ise mahlûktur. Bu boyutuyla da ahlak, bir insanın fitratı ve tabiatıyla uyum içerisinde olmasıdır. Bu açıdan “muavenet ahlakî bir tutumdur” ifadesi yarıdımlaşmanın insan doğasına uygun bir değer olduğunu anlatmaktadır. Bunun dışında ahlak, insanın kendisi dâhil diğer varlıklarla ilişkilerinde nasıl davranması gerektiğini gösteren değer yargıları ya da bir toplumdaki iyi veya kötü sayılan davranışlar manzumesi olarak da tarif edilebilir.

Ahlâk; Kur'ân, sünnet, akıl ve sağduyuya uygun olup olmaması yönüyle iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. Bu zaviyeden bakıldığında da ahlâk, tabîi olarak yaratılıştan gelen yerleşik hususiyetler ile Kur'ân ve sahih sünnette sınırları çizilen, insanların iyilik ve mutluluğunu hedefleyen ilkelerin eğitim yoluyla kazandırıldığı üstün ve erdemli davranışlardır. Bir davranışın ahlâkî olarak nitelenebilmesi için İbn Miskeveyh (ö.421/1030) ve Gazâlî'nin (ö.505/1111) belirttiği gibi kişinin nefsinde yerleşik bir meleke olması, herhangi bir düşünce veya fiilî zorlama olmaksızın ortaya çıkması gerekmektedir.²³ Çünkü zorlama ve arızî nedenlerle, içtenlikten yoksun bir şekilde zaman zaman cömert davranan veya öfkelenildiği anda düşünerek nefsinin kontrol eden kimseye güzel ahlaklı denilemez. Bir kimsenin güzel ahlaklı olması ve davranışının da güzel ahlak kategorisinde değerlendirilmesi için bu davranışın kolay, sürekli, kalıcı izli ve sabit bir şekilde yapıla geliyor olması gerekmektedir.²⁴

Kâtip Çelebi'ye (ö. 1069/1958) göre ahlak ilmi; insanı mutlu ve dengeli kılacak ilkeler ihtiva eden ilimlerden biridir.²⁵ İslam'ın dinamik boyutuna işaret eden ahlak ilmi, teorik ve pratik yönleriyle insan hayatının düzenlenmesi ve idaresinin ilmidir. Bu yüzden İslam düşünce tarihi boyunca ahlaka dair kaleme alınan eserlerde erdemli insan ve ahlaklı toplum hedeflenmiştir. Aynı şekilde ahlak ilmi, insan fiillerinin hayır veya şer olarak nitelenmesine vesile olan, toplumca benimsenen örf veya vicdanlara aykırı davranmaksızın durum ve olayları nasıl değerlendirecekleri konusunda kendilerine yardımcı olan yüce ilkeleri inceleyen bir ilim, toplumda yerleşmiş ve karar kılmış tabîi davranış biçimi olarak da tarif edilmektedir.²⁶

Ahlak; ontolojik ve pragmatik olarak iyi hayatın ne olduğu, ahlakın imkânı, insanın nasıl yaşaması gerektiği, iyi, kötü, vazife, fayda, mutluluk ve fazilet gibi kavramların sistematik biçimde incelendiği felsefî bir bakış açısıyla da ele alınmıştır.²⁷

23 Anar Gafarov, “Tüsi Nasirüddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/437-443.

24 Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, (İstanbul: Tuğrâ Neşriyat, ts.), 3/119-121; Abdurrahman Habenneke el-Meydânî, *el-Ahlâku'l-İslâmîyyetü ve usüsühâ*, (Dimeşk, Dâru'l-kalem, 1999), 1/10-16.

25 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, (Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-turâsi'l-arabî, ts.), 1/35.

26 Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbu'l-Ta'rifât*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşî, (Beyrut: Dâr en-Nefâs, 2007), 232.

27 Hüsameddin Erdem, *Ahlâk Felsefesi*, (Konya: Hü-Er yay., 2009), 45-50.

Kıscacası insanların bakış açıları, yaşadıkları ilmi ve kültürel çevre, zamanın şartları ve durumlarına göre ahlaki farklı değerlendirmek ve tarif etmek mümkündür.

Bu tanım ve değerlendirmeler üzerinden ahilik ahlakına bakıldığında ahilik ahlakının bütünüyle güzel ahlak olduğu, barındırdığı ilkeler ekseninde kişiyi dengede tutan, aşırılıklardan koruyarak diri ve canlı şekilde ilahî kurallar ekseninde hareket etmesini sağlayan fonksiyonel bir ahlak olduğunu ifade edebiliriz. Aynı şekilde içerik ve uygulamalara bakıldığında ahilik ahlakının karakteristik olarak teolojik kaynaklı olduğunu da ifade etmek mümkündür. Çünkü ahilik ahlakında Allah'ın rızasını kazanma, cennete girme ve cehennem azabından korunma gibi uhrevî gayeler de hâkim rol oynamaktadır. Bu durum ahilerin davranışlarında daima güzel ve faydalı şeylere doğru bir terakki ve teceddüdün söz konusu olduğunu göstermektedir.

Her milletin, dinin veya ekolün muhakkak bir ahlak anlayışı ve dayandığı kaynağı vardır.²⁸ Ahilik ahlakının dayandığı temel iki değer Kur'ân ve sünnettir. Çünkü ahilik ahlakında bireysel ve toplumsal yükümlülükler dinî nass ve hükümlere müstenittir. Bu iki kaynak ahilerin dünyevî ve uhrevî hayatlarının kültür, inanç ve ibadet gibi pek çok alanının sınırlarını çizmiştir. Kur'ân, en güzel ahlaka sahip olan Hz. Peygamber'in de ahlakıdır aynı zamanda.²⁹ Sünnet ise Kur'ân'ın yorumu ve hayata uygulanış biçimidir. Ahilik ahlakını anlayabilmek için onun temelini oluşturarak onu şekillendiren Kur'ân ve sünnetteki değerlerle ahilik ilkelerinin irtibatının incelenmesi elzemdir. Ahilik ve ahilik ahlakı hakkında verilen kısa bilgilerden sonra bunlarla ilgili Kur'ân'î kodlara ve Kur'ân'daki genel ve özel birtakım örnek ilkelere değinmek istiyoruz.

2. Ahiliğin Kur'ânî kodları

İmanın birbirinden ayrılması kabul edilemez temel unsurlarından biri de kitaplara inanmaktır. Kur'ân, muhataplarından öncelikle kendisine iman edilmesini istemektedir. Kur'ân'da insanlardan iman ile birlikte ahlaki davranışları da kapsayan ve imanın semeresi olan amelde bulunmaları istenmektedir.³⁰ Gerek ahilik kültürünü gerekse müntesiplerinin yaşamları ve hayat ilkelerini incelediğimizde özellikle toplumsal, kurumsal ve iktisadi alanlarda söz konusu kitâbî imanın teorik veya pratik iz-

28 Mustafa Çağrırcı, "Ahlâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/ 1-9.

29 Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, I-V, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "*Müsfîrîn*", 139.

30 Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 2005), 2/290; Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsim ed-Dımaşkî el-Kasımî, *Mehâsinü't-te'vil*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, h. 1418), 1/298; 3/370; el-Bakara 2/4-41-285; en-Nisâ 4/136; el-Enâm 6/155.

düşümlerini görmek mümkündür. Çünkü İslam'a göre bireysel ve toplumsal yükümlülükler dinî nass ve esaslara dayanmaktadır. Bunların da çoğunlukla nazari ve ameli hükümlerden oluştuğu bilinmektedir. Ayrıca temel konumuz bu olmamakla birlikte istidrâdî olarak şunu da ifade edebiliriz ki, konu başlığı ve buraya kadarki Kur'ânî vurgu, Kur'ân-sünnet ayrımına gidildiği izlenimini doğurmamalıdır. Çünkü Kur'ân ve sünnet bir bütündür. Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş; kim de ona isyan ederse, Allah'a isyan etmiş olmaktadır.³¹ O'na biat eden, Yüce Allah'a biat etmiş demektir.³² Hz. Peygamber'in sünnetinden yüz çeviren de ondan değildir.³³ Bu nedenle araştırmamızda yeri geldikçe hadis-i şerif rivayetlerine de yer verilmektedir.

İbâdât ve ukubât yanında muamelâtla ilgili âyetlerin ele alındığı tefsirlere ahkâm tefsiri denilmektedir. Kur'ân'da iki yüz, beş yüz veya sekiz yüz âyetin ahkâmla ilgili olduğu belirtilmektedir.³⁴ Kur'ân'daki ahkâm âyetleri veya diğer ayetlerle itibatlandırılabilir ahilik ilkeleri bulunmaktadır. Kur'ânî değerlerin izdüşümlerini izah etmeye çalıştığımız kaynaklar fütüvvetnâme ve ahî şecerenâmeleridir. Söz konusu şecerenâmeler ahilerin günlük hayatlarındaki dinî, hukukî ve ekonomik aktivitelerini dizayn eden, özellikle debbağ esnafı adına tanzim edilmiş anonim mensur eserlerdir.³⁵ Ahî şecerenâmeleri ve fütüvvetnâmelerde ahilik kültürü ve ahlak anlayışını şekillendiren; sofrâ adabı, su içme, konuşma, giyinme, yürüme, alış veriş, misafirlik, hasta ve mezarlık ziyaretleri, hamamda yıkanma, yatma ve uyuma gibi konulardaki 740 adet âdâb ve erkândan söz edilmektedir. Kurumsal hiyerarşide bazı unvanlar alabilmek bunların tamamının bilinip uygulanmasına bağlıdır. Bu ilkelerin 124'ü ise kuruma dâhil olmanın ön şartı niteliğindedir. Yine bu kaynaklarda ahiliğe kabul edilmeyecek zümrelerden, kişilerden ahîlik unvanını düşürecek hususlardan, giyim kuşam, ahîlerin haiz olmaları gereken ortak özellikler ve alacakların tahsili gibi konulardan bahsedilmektedir.³⁶

Ahîlerin ahîlik ilkelerinde belirtilen hususlara riayet etmelerinde Allah'a ve ahiret gününe olan tereddütsüz imanlarının büyük bir etkisi vardır. Bu konuda onlara ilham veren de rablerine hakikaten inanmış olan gençler yani Ashâb-ı Kehf'tir.³⁷ Ahîlik teşkilatı ve ahilerce benimsenen ilkeler, imanın davranışa yansıyan ahlakî yönünü oluşturmaktadır. Fütüvvetî konu edinen ve zaman içerisinde tasavvuf çev-

31 en-Nisâ 4/80; Müslim, *‘İmâre’*, 33.

32 el-Feth, 48/10.

33 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmi' u's-sahîh*, thk. M. Züheyr b. Nâsır, (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, h. 1422), *‘Nikâh’*, 1.

34 Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdîr b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm, (Kahire: Mektebetü Dâru't-turâs, 1984), 2/3-5.

35 Köksal, *Ana Kaynaklarıyla Türk Ahiliği*, 14-16-49.

36 Abdülbaki Gölpinarlı, *‘Burgazi ve Fütüvvetname'si’*, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4 (Ağustos 2015): 86; Ceylan, *Ahîlik*, 38.

37 el-Kehf 18/13.

releri ve mesleki teşekküllerin nizamnamesi şekline dönüşen eserlerin genel adı-na fütüvvetnâme denmektedir.³⁸ Ahilik teşkilatı mensupları için adeta bir anayasa ve nizamname niteliğindeki söz konusu fütüvvetnâmelere ve özellikle Burgâzî fütüvvetnâmesine baktığımızda burada belirtilen ahlâkî ve iktisâdî prensiplerin tamamının dinin temel iki kaynağı olan Kur'ân ve sünnet ile bunların farklı bir yorumu olan tasavvuftan alındığı görülmektedir.

Fütüvvetnâmeler, ahilerin günlük yaşamlarında uygulamaya gayret ettikleri tasavvuf içerikli ilkeleri ihtiva etmektedir. Kur'ân ayetleri merkezinde fütüvvetnâmelere bakıldığında ahiliğin amacının insanın dünya ve âhiret saadetini sağlamak, topluma ve âleme intizam getirmek olduğu görülmektedir.

Fütüvvetnâmelerde kaydedilen prensiplere göre teşkilat mensupları ahde vefa, sadakat, samimiyet, emanet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat ve irşat, affedici olma ve tövbe gibi yüce değerleri taşımaları; ustalık beratlarının ellerinden alınmasını ve meslekten ihracı gerektiren içki, zina, gıybet, yalan, hile gibi davranışlardan da uzak durmalıdır.

Ahi ahlakının oluşumunda ve ahilik müessesesinde insanların ihtiyaçlarını karşılama gayreti içerisinde olmak, gözü gönümlü tok olmak, insanların ayıp ve kusurlarını örtmek, samimi ve güler yüzlü olmak, her daim insanların yardımına koşmak, bela ve musibetlere sabretmek, halkın hoşnutluğundan başka bir beklentiye girmemek, kanaat etmek, sır tutmak ve hayâ sahibi olmak gibi temel değer ve ilkeler de önemlidir.³⁹

Genel olarak Kur'ân'dan beslenen ahilik kültürü ve ahlâk anlayışında söz konusu değerlerin iktisadi ve sosyal hayatta etkin rol oynadığı bilinmektedir. Ayrıca yukarıda kısmen zikredilen fütüvvetnâmelerdeki müşterek niteliklerin Kur'ân'ın öngör-

38 Bk. Gölpinarlı, Abdülbâki, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2011), 18; Köksal, *Ahi Evran ve Ahilik*, 76-77; Neşet Çağatay, "Fütüvvet ve Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 1952, 58-68; "Fütüvvet"; gençlik, mertlik, yiğitlik, fedakârlık ve yardımseverlik anlamında Arapça bir kelimedir. Şu an için bilinen en eski fütüvvetnâme Sülemî'nin (ö. 412/1021) *Kitâbü'l-fütüvve*'sidir. Sülemî, Kuşeyrî (ö. 465/1072) ve İbn Arabî (ö. 638/1240) gibi âlimler fütüvvet hakkında benzer tarifler yapmışlardır. Yiğit, cömert ve genç anlamına gelen "*fetâ*" kelimesi, putperestliğe karşı çıkan ve putları parçalayan Hz. İbrahim'den bahsedilirken Kur'ân'da da kullanılmıştır. Rablerine inanan ve inancı sebebiyle zulme uğrayarak mağaraya sığınan genç zümreden söz edilirken de kelimenin çoğul haliyle "*fitye*" lafzı zikredilmiştir. Bk. el-Enbiyâ 21-60; el-Kehf 18/10-13; Fütüvvet, önceleri dostların kusuruna bakmama, herkesle iyi geçinme ve barışık olma, sofradakiler arasında inanç ayrımı gözetmeme, insanlara eziyet etmeme gibi anlamlarda tasavvufi bir terim olarak kullanılmıştır. Bu ahlâkî erdemleri taşıyan kimselere de fütüvvet ehli denilmiştir. (Bk. Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Sülemî, *Kitâbü'l-fütüvve*, thk. İhsân Zennûn es-Sâmîrî vd. (Amman: Dâru'r-Râzî, 2002), 5; Gölpinarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet*, 18-19.)

39 Ceylan, *Ahilik*, 39; Metanet Azizgizi Aliyeva, "Ahilik Kuralları ve Türk İdeoloji Yolu", *1 Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler*, ed. M. Fatih Köksal vd. (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011), 1/50-64.

düğü ideal insan ve müslüman modelinin hususiyetlerini yansıttığını, bu niteliklerin kaynaklarının da Kur’ân’a dayandığını belirtmekte fayda bulunmaktadır.

2.1. Toplumsal ilke ve değerler

İnsan sosyal ve medeni bir varlıktır. İnsanların toplum halinde bir arada yaşadıkları alanlara şehir anlamında *الْمَدِينَةُ/el-medîne*” denilmektedir.⁴⁰ Kur’an’ın on dört ayetinde insanların ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıkları ortak yaşam alanı olarak bu kelime kullanılmaktadır.⁴¹ Yüce Allah insanları kendi başlarına ihtiyaçlarını karşılayamayacak bir fıtratla yaratmıştır. Bu açıdan insanoğlu için toplum ve toplumsal hayat kaçınılmazdır.⁴² Allah, insanı en güzel biçimde yaratmış,⁴³ yarattığı varlıkların çoğundan üstün kılmış,⁴⁴ medenilik gibi şükürünü yerine getirmekten aciz kalacağı sayısız nimetler vermiştir.⁴⁵ Bütün bu imkânlarla birlikte meleki ve beşeri özellikleri haiz olan insanın birey ve toplum olmanın gerektirdiği medyunluk hukuku çerçevesinde bazı ilke, değer ve yasalara dikkat etmesi gerekmektedir. Söz konusu toplumsal ilke ve değerler bağlamında Sülemî’nin (ö. 412/1021) fütüvvet huyları ve gereklerinden saydığı hususların bir kısmını doğruluk, cömertlik, güzel ahlak, tevazu, kanaat, ahde vefa, aile ve hizmetçilere edepli olmak, iyilik yapmak, kin, aldatma ve buğuzdan uzaklaşmak, dili, kulağı ve gözü haramlardan sakınmak, züht hayatı yaşamak, azla yetinmek, âlim ve sâlihlerle hürmet etmek, içi dışı, özü sözü bir olmak, uzakta bile olsa akrabalarla iletişimi koparmamak ve sıla-i rahimde bulunmak şeklinde sıralamak mümkündür.⁴⁶ Yine bu bağlamda fütüvvetnâmelerde bazı müşterek noktaların bulunduğu ifade edilmektedir. Örneğin, kendisini halka adayıp herkese iyilikte bulunmak, cömert olmak, misafirperverlik, din ve düşünce ayırt etmeksizin bütün insanlara muhabbet duymak, ihtiyaçlarını karşılamak, kendisini onlardan aşağı görmek, bel ve karnın haramdan, dilin gıybet ve iftiradan korunması gibi ilke ve değerler toplumsal sonuçları bakımından ahi kaynaklarında bahsedilen ortak özelliklerdir. Hakeza ahilik kültüründe güçlü bir dayanışma ve kardeşlik söz konusudur. Nitekim aynı ahiden şedd bağlananlar birbirlerinin kardeşleridir. Bu nedenle birbirlerini incitmemeli, her konuda birbirlerine samimiyetle yardımcı olmalıdır. Kardeş tutmak, fütüvvet erkânının ana unsurlarındandır. Buna göre kuruma katılan genç, kendisini

40 Bk. İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1996), 1/100.

41 Bk. Muhammed Fuâd b. Abdilbâki b. Sâlih el-Mısrî, *el-Mu’cemü’l-müfrehres li-elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, (Kâhire: Dâru’l-Kütübi’l-Mısrıyye, h. 1364), 662; el-A’râf 7/123; et-Tevbe 9/101-120; Yûsuf 12/30; el-Hicr 15/67; el-Kehf 18/19-82; en-Neml 27/48; Yâsin 36/20; el-Münâfikûn 63/8 vd.

42 Bk. İbn Haldûn, *Mukaddime*, 1/303.

43 et-Tin 95/4.

44 el-İsrâ 17/70.

45 İbrahim 14/34; en-Nahl 16/18.

46 Sülemî, *Kitâbü’l-Fütüvve*, 5-8-12-16-20-97-99.

yetiştirmesi için bir kişiyi kardeş edinmektedir.⁴⁷ Yansımalarını ahilik kültüründe de görebileceğimiz; ahlak, ibadet, iş ve âdâb-ı muâşeret şeklinde sınıflandırılabilir. mezkûr ilke ve değerlerin bir kısmını Kur'ân'da anlatılan şu konular örneğinde izah etmek mümkündür.

Örnek 1: Kardeşlik ve dayanışma

Kur'ân, insanın kendisi ve diğer varlıklarla ilişkilerinin sınırlarını çizen prensipleri ihtiva etmektedir. Yüce Allah'ın koymuş olduğu bu sınırlar bir yandan insanların iyilik ve mutluluğunu temin ederken diğer yandan da O'na bağlılık ve itaatin gereklerini oluşturmaktadır. Din, akıl ve toplum tarafından özünde güzel kabul edilen bu ilkelerden biri de ittihat ve uhuvettir.

Kur'ân'a göre, iman edenler birbirlerinin ancak din kardeşidir.⁴⁸ İki kardeş ya da kardeş topluluklar arasında herhangi bir anlaşmazlık zuhur ettiğinde adaletli bir şekilde araları ıslah edilmelidir. Allah'a iman etmek ve ondan sakınarak onun rahmetine kavuşmak bunu iktiza etmektedir.⁴⁹ Çünkü kardeşlik dayanışması, yaptığı hak-sızlığa engel olmak suretiyle bile gerçekleştirilebilir. Kardeş olmanın bir göstergesi de yardımlaşmaktır. Yüce Allah; iyilikte, takvada ve daha başka alanlarda yardımlaşmayı emretmektedir.⁵⁰ Sülemî'ye (ö. 412/1021) göre söz konusu teavün; üstatlara, büyük zatlara, ustalara, seyyidlere ve reislere itaat etmek, rızalarını almak veya hizmet etmektir.⁵¹

Birbirlerine yardım ve merhamette mümin erkek ve kadınlar birbirlerinin velileridir.⁵² Kur'ân'ın nüzul sürecinin son dönemlerinde inen Tevbe sûresi'ndeki mezkûr mefhumdaki âyet İslam toplumunda kadın ve erkeğin kardeşlik hukukuyla birbirlerine iyiliği emretmelerini, nasihat etmelerini, yol göstermelerini ve birbirlerini menhiyattan uzaklaştırmaları gerektiğini hatırlatmaktadır.⁵³ Kur'ân'ın emrettiği ve oluşturmaya çalıştığı kardeşlik temelli toplumda insanlar tefrika yerine tevhide, birlik ve beraberliği gaye edinmeli; buna zarar verecek çatışma, saldırganlık, haset, kin, sû-i zan, tecessüs, gıybet, alaya almak ve lakap takmak gibi davranışlardan sakın-

47 Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet*, 31-32-41; Gölpınarlı, "Burgazi ve Fütüvvetname'si", 90; Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, 30.

48 el-Hucurât 49/10.

49 Mâtürîdî, *Te'vilât*, 9/333.

50 el-Mâide 5/2.

51 Sülemî, Ebû Abdîrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed, *Hakâiku't-tefsîr*, thk. Seyyid 'Imrân, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 2001), 1/168.

52 et-Tevbe 9/71.

53 Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis*, (Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî, h. 1383), 9/495.

malıdır.⁵⁴ Sülemî (ö. 412/1021) de eserinde bu minvalde Allah için kardeşleri ziyaret etmek, onlarla kaynaşmak, iyi geçinmek, sehâvetli olmak, güvenmek, yardım etmek, ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak, hürmet etmek, günah söz konusu olmadığı sürece idare etmek, onlara karşı kibri terk ederek tevazu göstermek, hatasını yüzüne vurma- mak ve itap etmemek gibi güzel ahlak örneklerini zikretmektedir.⁵⁵ Aynı inanç ve dü- şünceyle birbirlerini seven, koruyan, kötülüklerden men eden, yoluna uyan, yardım eden ve kardeş kadar yakın olan kişilere *الأصحاب/el-ashâb* denilmektedir.⁵⁶ Kur'ân'da da Allah'ın va'di ve kıyametin hak olduğu anlatılırken bir ibret ve âyet olmak üzere mağaraya sığınan yiğit gençlerin, Ashâb-ı Khef'in kardeşlikleri, inançları, dayanış- maları, metanetleri ve kararlılıkları gibi niteliklerinin vurgulandığı görülmektedir.⁵⁷

Kur'ân'da olduğu gibi Hz. Peygamberin hadis-i şeriflerinde de önemi sebebiyle altı çizilen konulardan biridir kardeşlik. Hadislerde kardeşlik, dayanışma ve yardım- laşma gibi güzel ahlak örneklerinin kimi zaman kısa ve sade, kimi zaman da teşbih ve temsil gibi farklı edebî üsluplarla anlatıldığı görülmektedir. Mekke'den Medine'ye hicret sonrasında muhacir ve ensar arasında tesis edilen *muâhât* akdi dini kardeş- lik ve dayanışmanın en somut örneğidir. Daha önce Medine'ye yerleşmiş ve imanı gönüllerine yerleştirmiş olan Medineliler, bütün varlıklarını muhacir kardeşleriyle paylaşmışlardır. Ganimet ve feyden onlara fazladan verilenlerden dolayı asla kin ve hasede düşmemişlerdir.⁵⁸ Zira kardeşlik hukuku sadece Allah'ın rızasını gözeterek dünyevi herhangi bir beklenti içerisine girmeksizin kendisi için istediğini din kardeşi için de istemeyi gerektirmektedir.⁵⁹ Çünkü birbirlerini sadece ve sadece Allah için sevenler imanını tadına varabilirler.⁶⁰ Nebvî anlayışta birbirlerine karşı duyarlılık, sorumluluk, şefkat ve merhamette inananlar bir vücudun organları gibidirler.⁶¹ Ha- keza bir kimse din kardeşinin sıkıntılarından birini giderir, işini kolaylaştırır ve ona ferahlık verirse Yüce Allah da o kimseye yardım eder ve işlerini kolaylaştırır.⁶² Kişi- nin kardeşine ihanet etmemesi, onun zayıf durumundan faydalanmaması, ona infak

54 Âl-i İmrân 3/103; el-Hucurât 49/9-11-12.

55 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 8-10-12-16-19-55-68-71.

56 Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *Cemheretü'l-Lüga*, thk. Remzî Münîr Ba'lbekî, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-melâyîn, 1987), 1/280.

57 el-Khef 17/10-26.

58 el-Haşr 59/9; Taberî, *el-Câmiu'l-beyân*, 23/282; Ebû'l-Hasen Alf b. Muhammed b. Habîb el- Basrî el- Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, thk. Abdül-Maksûd b. Abdirrahîm, (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l- Mısriyye, ts.), 5/506.

59 Buhârî, *“İman”*, 7; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. es-Seyyid Ebû'l-Mu'âfî, (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1419/1998.), 3/272 (No. 13910).

60 Müslim, *“İmân”*, 15.

61 Müslim, *“Birr”*, 66.

62 Ebû Dâvûd, *“Edeb”*, 60.

edip harcamada bulunması ve yaptığı iyilikleri unutmaması da Sülemî'nin işaret ettiği fütüvvet gereklerindedir.⁶³

Allah'ın rahmeti ve yardımıyla Kur'ân ahlakı ve nebevi öğretiler ekseninde kalpleri yumuşatarak birbirlerine ısınan asr-ı saadet inananları tarihte eşine az rastlanır bir kardeşlik örneği göstermişlerdir. Çünkü dünyevi bütün imkânlar, en iyi sistem ve programlar kullanılsa bile Allah'ın yardımı olmaksızın onların kalplerinin birbirine kaynaştırılıp birleştirilmesi mümkün olmayacaktır.⁶⁴ Asırlar sonrasında bu kardeşlik ve dayanışmadan ilham alan ahilik kurumu da günümüzde araştırmalara konu olan ve bazı ilkelere dayanan söz konusu kardeşliğin bir benzerini ortaya koymuştur.

Örnek 2: Diğerkâmlık

Diğerkâmlık, kişinin kendisinin muhtaç olmasına rağmen mergup olan dini ve dünyevi menfaatler hususunda başkasını kendisine tercih etmesidir.⁶⁵ Kur'ân; insanları reziletlerden kurtararak faziletli, dengeli, uyumlu ve mutlu kılacak bir erdem olan diğerkâmlık ve feragat ahlakı bağlamında “الأبرار/iyiler” in ahirette karşılaşacakları nimetleri sayarken farklı karışımlardaki meşrubat dolu kadehlerden yudumlayacaklarından söz etmektedir. Bu ve benzeri nimetlere nail olacak kimselerin; verdikleri sözü yerine getirdikleri, Allah'ın rızası dışında herhangi bir beklenti içerisine girmeksizin kendileri iştiağ duyup istemelerine rağmen esire, yetime ve yoksula yemek yedirdikleri anlatılmaktadır.⁶⁶

Fütüvvet konusunda bilinen en eski kaynaklardan biri olan Sülemî'nin (ö. 412/1021) küçük paragraflardan oluşan eserinin üçüncü bölümünde de kişinin sabırla zorlukları yüklenerek kardeşinin rahatını düşünmesi ve kardeşini kendine tercih etmesi fütüvvetin gereklerinden biri olarak addedilmektedir.⁶⁷ Ahi zaviyelerine gelen gençlere de belli bir disiplin içerisinde en başta kendilerinden başkasını düşünme erdemi öğretilmektedir.⁶⁸ Çünkü ahi, kendisi ihtiyaç sahibi olsa bile elindekilerini iyi niyet ve sabırla başkasıyla paylaşmalı, îsâr ve diğerkâm ehli olmaya çalışmalıdır. Seyyid Şerif Cürçânî (ö. 816/1413) fütüvvetin; halkı, dünya ve ahirette kişinin kendi nefesine yeğ görmesinden ibaret olduğunu belirtmektedir.⁶⁹ Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297 /909) ise “fütüvvet, kulun kendi nefisini başkasınınkinden üstün ve değerli

63 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 59-60.

64 Âl-i İmrân 3/159; el-Enfâl 8/63.

65 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî vd. (Kahire: Dâru'l-kütübî'l-Mısriyye, 1964), 18/26.

66 el-İnsân 76/5-9.

67 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 54.

68 Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik*, 163.

69 Cürçânî, *Kitâbu'l-Ta'rifât*, 243.

görmemesidir”⁷⁰ ifadesini kullanmaktadır. Ahilik kültüründeki diğerkâmlık duygusu konusunda Ebü'l-Hasan el-Antakî'den nakille Kurtubî (ö. 671/1273) şu olayı aktarmaktadır: Kendisiyle birlikte otuz küsur adamla Rey şehrinin köylerinden birinde toplanmışlardır. Yanlarında herkese yetemeyecek kadar az miktarda ekmek bulunmaktadır. Ekmekleri parçalara ayırıp ışığı da söndürerek sofranın etrafına oturmuşlardır. İsâr ruhuyla hareket ettiklerinden dolayı sofradan kalktıklarında sanki içlerinden hiçbirisi yememiş gibi ekmeklerin eksilmeksizin önceki haliyle ortada durduğunu görmüşlerdir.⁷¹

Kur'ân-ı Kerîm; egoist yaklaşımların temeli olan enâniyet, kibir ve haset gibi mezmûm duygu ve davranışlardan sakınılmasını istemektedir. İblis, Karun, Firavun, Hâman ve Ebû Leheb gibi karakterlerin yer aldığı kıssalarda bu duygularla hareket edilmesinin kişiyi hüsrana sürükleyeceği vurgulanmaktadır. Bunun zıddı olarak infak, birr, tasadduk, hayırda bulunmak, fedakârlık ve diğerkâmlık gibi duyguların kişilik ve karakter oluşumuna yardımcı olduğu anlatılmaktadır. Bununla ilgili olarak Kur'ân'da, “...اَوْ يُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ” *...ihtiyaç içerisinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler...*⁷² buyrulmaktadır. Bu durum onların bencillik ve haset gibi müfrit duygularını kontrol altına alarak onları felaha kavuştururken ebedi olarak cennette kalmalarına da vesile olmaktadır.

Sebeb-i nüzûl rivayetlerinin Kur'ân'ın doğru anlaşılmasındaki rolü müfessirlerin ekserisi nezdinde kabul gören bir gerçektir. Bundan hareketle rivayet tefsirlerinde Kur'ân'ın çoğu ayeti hakkında nüzul sebebi rivayetlerine yer verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bununla birlikte sebebin hususi olması, hükmün umumi olmasına da mani değildir.⁷³ Bu minvalde yukardaki ayetin nüzul sebebi konusunda ahi kültüründe benzer örneklerine şahit olunan şu olay nakledilmektedir: Açlıktan gücü kuvveti kesilmiş ve bitap düşmüş bir adam Hz. Peygamber'e gelmiş bir şeyler istemektedir. Bu problemi önce kendisi halletmek isteyen Hz. Peygamber kendi eşlerine bu adamı doyuracak bir şeyler olup olmadığını sormuş ve olumlu cevap alamamıştır. Bunun üzerine “ألا رجل يضيف هذا” /Bunu misafir edecek bir kimse yok mu?” diye sormuş, sahâbeden Ebû Talha (ö. 34/654-55) kendisinin misafir edebileceğini söylemiştir. Misafiri evine götürmek istediğinde ise sadece çocuklarını doyuracak kadar yiyeceğin bulunduğunu öğrenmiş ve hanımına çocukları uyutmasını, misafir sofraya oturunca da ışığı söndürüp yemek yiyormuş gibi yapmalarının uygun olacağını söylemiştir. Bu şekilde misafirlerini ağırladıktan sonra sabah vakti Hz. Peygamber'in yanına gitmişlerdir. Hz. Peygamber, Yüce Allah'ın onların bu davranışlarından razı oldu-

70 Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, (İstanbul: Pozitif Dağıtım, 2009), 258.

71 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 18/29.

72 el-Haşr 59/9.

73 Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *el-İtkân fi u'lûmi'l-Kur'ân*. thk. F. Ahmed Zemerlî, (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'arabî, 2007), 84-87.

ğunu ve haklarında yukardaki ayetin nüzulünü haber vermiştir.⁷⁴ Bir başka îsâr ve diğerkâmlık örneği de Uhud ve Yermük savaşları esnasında yaşanmıştır. Ebû Talha, Uhud savaşında Hz. Peygamber'e ok isabet etmesin ve zarar görmesin diye kendisini ona siper ederek kalkan olmuş; tarihin seyrini değiştiren Yermük savaşında da İkrime b. Ebî Cehl, Hâris b. Hişâm ve Ayyâş b. Ebî Rebî'a adlı sahâbîler şehit olmak üzereyken birbirlerine su dolu kırıbalarını vererek muazzam bir îsâr/diğerkâmlık örneği göstermişlerdir.⁷⁵

Îsar ve diğerkâmlık duygularını müminlerin Kur'an'da birbirlerine yaptıkları "رَبَّنَا /Ey Rabbimiz" şeklinde başlayan dualarında da görmek mümkündür. Bu şekildeki kardeşlik ve diğerkâmlık duygusuyla, kendilerinin ve önceden iman etmiş olan kardeşlerini bağışlaması, onlara karşı kalplerinde kötü duygu ve düşünceye yer bırakmaması için Allah'a dua etmektedirler.⁷⁶

Örnek 3: Cömertlik ve ihsan

Ahilik esaslarıyla ilgili fütüvvetnâmelerde öne çıkan konulardan biri de cömertliktir. Literatürümüzde ahlâkî bir ilke olarak genellikle sehâ, sehâvet ve cûd kavramlarıyla ifade edilen cömertlik; eldeki imkânları meşru ölçüler içerisinde gönülden ve karşılıksız olarak başkalarının yararına sunmaktır.⁷⁷ Cömertlik, israf ve cimrilik diye bilinen iki aşırılığın ortasıdır. Kur'ân'daki sadaka, zekât, infak, ikram, ihsan, tasadduk ve îsâr gibi kelimelerin geçtiği âyetlerde cömertlik teşvik edilmektedir. Cömertlik bir erdem olmasının yanında kişiyi bencil duygulardan koruyarak Allah rızası ve insan sevgisine ulaştıran bir davranıştır. Cömertlikte Allah'a karşı sorumluluk bilinci, gönüllülük ve insanlara iyilik temel amaçtır. Bu yüzden cömertlikte bulunulurken sahibi nezdinde değer taşıyan şeyler ikram edilmeli, sağ elin verdiğini sol el görmemeli, gösteriş, övgü ve teşekkür gibi maddi veyahut manevi herhangi bir karşılık da beklenmemelidir.⁷⁸

Bütün insanlara ikramda bulunmak fütüvvetin gereklerindedir. Çünkü insanlara ikram etmek bir anlamda kişinin kendisine ikram etmesi demektir.⁷⁹ Dünyanın geçiciliği, Allah katındaki mükâfatların sürekliliği, inanıp hayırlı işler yapanların âhirette nail olacakları ecir ve mutluluk ile kötülük işleyenlerin uğrayacakları bedbahtlık hak-

74 Taberî, *el-Câmiu'l-beyân*, 23/285; Kurtubî, *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'an*, 18/24.

75 Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisabûrî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, thk. M. Abdulkâdir 'Atâ, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1990), 3/270; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Ömer, (Kâhire: Mektebetü'l-hâncî, 2001), 6/88; Kurtubî, *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'an*, 18/28.

76 el-Haşr 59/10.

77 Ziya Şükûn, *Farsça-Türkçe Lügat*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1996), 1/665.

78 el-Bakara 2/261-262-263-265-267.

79 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 96.

kındaki nebevî izahlar müslümanlarda dinî ve ahlâkî bir şuur oluşturmuştur. Kur'ân vahyinin gölgesinde ve Hz. Peygamber'in rol modelliğinde ihsan, infak, takva, adalet ve merhamet gibi ahlakî ve dini ilkelere dayanan, kimi zaman malının yarısını kimi zaman da tamamını infak etmeye hazır bir toplum tesis edilmiştir.

Kur'ân; imkân olduğu sürece hiçbir zaman “hayır” demeyen, insanların en cömerti ve yardımseveri olan Hz. Peygamber'in ümmeti olarak müminlerden eli açık olmalarını, ikram etmelerini, infak etmelerini, kendileri arzulasa ve ihtiyaç içerisinde olsalar bile başkasına yardım etmelerini emretmektedir.⁸⁰

Fütüvvetnâmelere göre de ahî eli açık ve cömert olmalı, hangi din ve meşrepten olursa olsun sofrasında herkesin yeri olmalı, ikram etmekten geri durmamalı, misafirperverlik açısından kapısı kimseye kapalı olmamalıdır. Ahi, Allah'ın emirlerini yapmalı, kendisini halka adayarak herkesin yardımına koşmalı ve iyilikte bulunmalıdır.⁸¹ Bu ilkeler çerçevesinde ahîlerin ulaşım ve seyahat imkânlarının zor olduğu o dönemde misafirlere özel ihtimam gösterdikleri, ayrılışlarında at, elbise ve para gibi değerli hediyeler verdikleri, misafir kabulü ve ikram konusunda birbirleriyle yarıştıkları nakledilmektedir. Bu konuda; Antalya, Eğridir, Gölhisar, Konya, Aksaray, Sivas, Amasya, Erzurum, Bursa ve Manisa gibi pek çok Anadolu beldesini gezen İbn-i Battûta'nın (ö.770/1368-69) seyahatnamesinde doyurucu bilgiler bulunmaktadır.⁸² Çünkü “*Veren el, alan elden daha hayırlıdır.*”⁸³ Ahi; beylerin kapısına giden, başkasından isteyen değil, hemen her seviyeden kişilerin onun kapısına gelip yardım istediği veren el olmalıdır.⁸⁴ Allah insana sayısız iyilikte bulunmuştur. Bunun bir teşekkürü olarak insanlar da birbirlerine iyilik yapmalıdır. Kur'ân'a göre de iyilik, özden yoksun şekli davranışlar değil, kişinin inanarak samimi niyetlerle hoşuna giden mallardan yolculara, yoksullara, yetimlere, akrabalara, yakın ve uzak komşulara kendilerine ikram edilmesi ve haklarına riayet edilmesi gereken kişilere vermesidir.⁸⁵ Tıpkı Hz. İbrahim'de sembolleşen, Kur'an'ın bir emri olarak isteyen, istemeyen, inanan, inanmayan herkese ikram etmektir.⁸⁶

İnsanlara ikram, ihsan ve cömert davranma dini bakımdan teşvik edilen ve mürvvet denilen güzel ahlâk örneklerinden biridir. Hz. Peygamber misafirleri asla geri çevirmemiş, evinde ikram edecek bir şey bulunmadığı durumlarda da onları ağırla-

80 Müslim, “*Savm*”, 7.

81 Gölpınarlı, “Burgazi ve Fütüvvetname'si”, 132-133; Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 214-162; Köksal, *Ahi Evran ve Ahilik*, 80-84.

82 Bk. İbn-i Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, 1/292-297.

83 Buhârî, “*ez-Zekât*”, 18; Tirmizî, “*Zühd*”, 32.

84 Gölpınarlı, “Burgazi ve Fütüvvetname'si”, 92.

85 Bk. el-Bakara 2/177; er-Rûm 30/38.

86 Bk. el-Hâc 22/36; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 259.

yacak birilerini bulmaya çalışmıştır.⁸⁷ Çünkü misafir, ihmal edilmemesi gereken hak sahiplerinden biridir.⁸⁸ Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etmelidir.⁸⁹ Ahiler de bu inanç ve düşünce çerçevesinde misafirlere gereken izzet ve ikramı göstermeye gayret etmişlerdir.

Ahilik kurumu faaliyetlerini gerek şehir ve kasabalarda gerekse köylerde yaren evleri ve misafirhanelerde de sürdürmüştür. Buralarda genellikle varlıklı ailelerin desteğiyle misafirler ağırlanmış, konaklama ve gıda ihtiyaçları karşılanmıştır.⁹⁰ Bu durum Kur'ân'ın bazı ayetlerinde “اِنَّ السَّبِيْلَ/ibnü's-sebil”⁹¹ ifadesiyle anlatılan yolcuların infak haklarının olduğu, onlara ihsan ve güzel muamelede bulunulması ve kendilerine zekâtın pay verilmesi emriyle de örtüşmektedir. Zira müminler sevdiği şeylerden Allah yolunda harcamadıkça asla iyiliğe eremezler.⁹²

Örnek 4: İffet ve hayâ

Bir insanın ayıp yerlerini örtmesi, iffetli ve hayâ sahibi olması fitrî ve imanî bir durumdur.⁹³ Kurtuluşa eren müminlerin özelliklerinden biri de iffetlerini korumalarıdır.⁹⁴ Kur'an iffet ve hayâ konusunda Hz. Yusuf, Harun, Meryem ve Musa ile karşılaşan kızları örnek göstermektedir.⁹⁵ “Utanmazsan dilediğini yap” sözü gönderilen bütün peygamberlerin şeriatlerindeki ortak bir hakikattir.⁹⁶ İnsanlar arasında dinî, insanî veya toplumsal paradigmalara gereği tasvip edilmeyen, yüz kızartıcı ve ayıplamayı gerektiren bazı davranışlar bulunmaktadır. İnsanın imaj ve itibarını zedeleyen kötü ahlak unsurları da diyebileceğimiz içki, kumar, şans oyunları, gıybet, su-i zan ve tecessüs bunlardan sadece bir kaçıdır. Bunlar bir gruba dâhil olma veya ondan çıkarılmaya neden olabilecek bayağı davranışlardır. Ahilik teşkilatlanmasında da ahilerin bu yapıdan uzaklaştırılmasına neden olan söz konusu davranışlar hakkında Kur'ân'da “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأُرْزَامُ رَجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ”⁹⁷ /Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz”⁹⁷ buyrulmaktadır. Sarhoş ederek insanın aklını gideren, sağlıklı düşünmesini engelleyen maddeler dinen

87 Buhârî, “Tefsîr”, 59/6.

88 Buhârî, “Edeb”, 84.

89 Buhârî, “Rikâk”, 23.

90 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 247.

91 el-Bakara 2/177-215; en-Nisâ 4/36; el-Enfâl 8/41; et-Tevbe 9/60; el-İsrâ 17/26; er-Rûm 30/38; el-Haşr 59/7.

92 Bk. Âl-i İmrân 3/92.

93 el-A'râf 7/26; Buhârî, “İman”, 2; Müslim, “İman”, 12.

94 el-Mü'minûn 23/5.

95 Yûsuf 12/31-32; Meryem 19/28; el-Kasas 28/25.

96 Buhârî, “Edeb”, 79.

97 el-Mâide 5/90.

haramdır. Ahilikte de bu tür alışkanlık ve davranışlardan uzak durulması temel ilke kabul edilmektedir.

Aynı şekilde fütüvvetnâmelerde ahilerin sorumluluk duygusundan uzak bir şekilde, kesin bilgiye dayanmaksızın önyargılı davranmaları, söz taşımaları, birbirlerinin dokunulmaz olan mahrem halleri ve özel hayatlarını ifşa etmeleri asla kabul edilemeyen gayr-i ahlakî durumlardır. Bu bağlamda tecessüs; insan onurunu zedeleyen, toplumda dargınlık ve düşmanlıklara yol açan iffetsiz bir davranış biçimi olduğu için Kur'ân'da haram kılınmaktadır.⁹⁸

Kur'ân'da insanların din, can, mal, nesil ve akıl gibi temel menfaatlerini muhafaza etmek üzere hükümler indirildiği bilinmektedir. Çünkü fuhşiyâtın/ahlaksızlığın açığını da gizlisini de nehyeden Allah'tan daha fazla insanları koruyup gözetecek olan başka bir varlık yoktur.⁹⁹ Dünyanın pek çok yerinde karşı cinslerin nesli ifsat edecek ve karışıklığa sebep olacak birliktelikleri dini, fitri ve kültürel sâiklerle yasaklanmış, bu durum kanun ve yasalarla teminat altına alınmıştır. Kur'ân'da teorik ilkelere ile bazı ahlakî prensiplerin birey ve toplum hayatına etkilerinden bahsedilmektedir. Toplumdaki ahlakî yozlaşma ve manevî değerlerdeki çöküntünün onları helâke sürüklediği anlatılmaktadır.¹⁰⁰ Kur'ân'da çirkin/kötü bir yol ve hayâsızlık olduğu belirtilen zina, insanlardaki iffet ve namus duygusunu yok ettiği için haramdır.¹⁰¹ Kur'ân; zinaya, yetim malına, gizli ve açığıyla bütün ahlaksızlıklara yaklaşılmamasını emretmektedir. Dolayısıyla olumsuz etkileri ve toplum tarafından yüz kızartıcı, kınanıcı, iffetsizlik örneği bu nevi yaklaşımlar ahilikte de asla benimsenmemektedir.

Türkçe, Arapça ve Farsça yazılan bazı fütüvvetnâmelerde iffet ve hayâ bağlamında değerlendirilebilecek özellikler bakımında ahinin kapalı olması gereken durumlarından da söz edilmektedir. Bu anlamda ahinin eli; bütün kötülöklere kapalı; dili, dedi kodu ve yalan gibi davranışlara kapalı; beli de başkalarının namus, haysiyet ve onuruna karşı kapalı olmalıdır. Diğer bir ifadeyle ahî dinin, aklın ve toplumun onaylamayacağı davranışlardan sakınmalıdır.¹⁰² Ahiliğin sembolik ritüellerinden biri olan şed bağlanırken aynı zamanda kişinin dili, beli, karnı, gözü, ayağı ve gönlü de

98 el-Hucurât 49/12.

99 el-Enâm 6/151; Müslim, "Tövbe", 33.

100 el-A'râf 7/81; en-Neml 27/54.

101 el-İsrâ 17/32.

102 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 75-76; Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 214-162; Köksal, *Ahi Evran ve Ahilik*, 77; Mehmet Şeker, "Fütüvvet-Nâmelerin Kültürel Özellikleri", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2006/1, 39-50; Ahmet Ünsür, "Ahilik Sisteminde Ahlak Temelli Çalışma İlişkileri ve Günümüz Bakış Açısından Değerlendirilmesi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/13, Ocak 2017. 90-98; Orhan Kurtoglu, "Ahi Şecerenamelerine Göre Ahilik Âdâb ve Uygulamaları", *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*", ed. M. Fatih Köksal v.dğr., (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011), 2/705-717.

gyıbetten, zinadan, hayâsızlıktan, hırs, tamah ve emelden bağlanmış olmaktadır.¹⁰³ Kur'ân'da da mümin erkek ve kadınlardan gözlerini haramdan sakınmaları ve iffetlerini korumaları istenmektedir.¹⁰⁴

2.2. İktisadi ve ticarî ilkeler

Kur'ân'ın nazarî/ilkesel ve amelî/tatbikî olarak ahilik kültürünü etkilediği alanların en önemlisi iktisat ve ticarettir. Kur'ân, insanların dünya ve ahiret hayatları konusunda bilgi verirken aynı zamanda mizaç, huy ve karakterleriyle ilgili umumi yönlerine de değinmektedir. Cehalet, acelecilik, huysuzluk, zayıflık, nankörlük, bencillik, mala düşkünlük, hırs ve azgınlık insanın Kur'ân'da anlatılan olumsuz yönlerinden sadece birkaçıdır.¹⁰⁵

İktisadî ve ticarî ilkeler ekseninde fütüvvetnâmelerde vefa, doğruluk, emniyet, bir sanat sahibi olmak, ihtikârdan kaçınmak, on sekiz dirhemden fazla para saklamamak gibi ortak ilkelerin bulunduğu görülmektedir. Aynı şekilde hilekârlık, içki içmek, yalan söylemek, vaadinde durmamak, haram yemek, gyıbet etmek, iftira ve karalama davranışında bulunmanın kişiyi fütüvvetten, bir başka ifadeyle ahilik kurumundan düşüren davranışlar olduğu kaydedilmektedir.¹⁰⁶

Muhatabı akıl sahibi varlıklar olan Kur'ân, onları bizzat kendi tercihleriyle hayırlı olan şeylere iletecek ilâhî kanunlar ihtiva etmektedir. Kur'ân, Allah ile insan ilişkisini düzenlediği gibi insanlar arası münasebetleri de düzenlemektedir. Bu anlamda ahilik kültürü bağlamında gerek çırak/yamak, kalfa ve usta münasebetlerinde; gerekse insanlar arası alış veriş ve ticarî ilişkilerde Kur'ân'ın belirleyici ilkelerinin olduğu görülmektedir. Örneğin meşru mal edinme ve kazanç yollarından biri de karşılıklı rızaya dayanan ticarettir.¹⁰⁷ Bu kazanç yolunu seçen kimse, ölçü ve tartıyı adâletle yapmalı,¹⁰⁸ hile ve haksızlıktan sakınmalı,¹⁰⁹ satışına sürüm sağlamak için yalan konuşmamalı, yalan yere hatta doğru da olsa lüzumsuz olarak yemin etmemeli,¹¹⁰ karaborsacılık yapmamalı, müşteriye kolaylık sağlamalı, ticareti onu ibadetlerini yerine getirmekten ve Allah'ı anmaktan alıkoymamalıdır.¹¹¹

103 Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet*, 32.

104 en-Nûr 24/30-31.

105 en-Nisâ 4/28-128; Yûnus 10/7; el-Âdiyât 100/8; el-Enbiyâ 21/37; el-Ahzâb 33/72; el-Me'âric 70/19; el-Kıyâme 75/21; el-Alâk 96/6.

106 Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet*, 32-273-276.

107 en-Nisâ 4/29.

108 el-Mutaffifin, 83/1-6

109 Müslim, "İmân", 43.

110 Âl-i İmrân, 3/77; Müslim, "Büyü", 41.

111 en-Nûr 24/37; el-Cum'a 62/9.

Örnek 1: Sadakat ve adalet

Sadakat; samimiyet ve içten bağlılıktır. Niyet ve düşüncelerin dışı yansıyan söz ve davranışlarla örtüşmesidir. Müşteri, satıcı, işveren ve işçi gibi muhtelif toplum tabakalarında bu niteliğin bulunması karşılıklı güveni sağlamaktadır. Fütüvvetnâmelerde kaydedilen prensiplere göre ahilik kurumu ve kültürüne mensup kişiler; ahde vefa, sadakat ve emanet gibi ulvi değerleri taşımaları; ustalık beratlarının ellerinden alınması ve meslekten ihraçlarını gerektiren yalancılık, hilekârlık, aldatma ve haksız kazanç sağlama gibi davranışlardan da uzak durmalıdır.¹¹² Ahiler; hak ve adalete riayet etmeli, zulme boyun eğmemeli, zayıf ve mazlumların yükselen sesi olmalıdır. Bir toplumu huzurlu ve emniyetli kılan sadakat, ahde vefa ve dürüstlük gibi güzel ahlak unsurlarının kaynaklarını Kur’ân’daki bazı âyetlerde bulmak mümkündür. Kur’ân’ın “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ / *Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin*”¹¹³ emrinde asırlar öncesinden inananlardan, dini ve etnik aidiyetlerine bakılmaksızın yapılan ahit ve sözleşmelere bağlı kalmalarını emrederek genel olarak akitlerin bağlayıcılığı ilkesini vurguladığı görülmektedir. Çünkü Allah; yalan söylemeyen, hayatında sadakati ilke edinen ve dürüstlük gösterenleri sadakatleri sebebiyle mükâfatlandıracaktır. Kur’ân’ın bazı âyetlerinde müminlerin niteliklerinden bahsedilmektedir. Mü’minûn sûresi’nde de “وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ / *Yine o müminler emanetlerine ve ahitlerine sadakat gösterirler*”¹¹⁴ denilerek cennette ağırlanacak ve kurtuluşa erecek olan müminlerin bir özelliği olarak emanet ve ahitlere bağlılık vasfı vurgulanmaktadır. Aynı şekilde kişinin her durumda dürüst olması, yapamayacağı şeyleri söylememesi, istikamet üzere bulunması, sadıklarla birlikte olması, kendisi ve yakınları aleyhine bile olsa asla adaletten ayrılmaması gibi durumlar da ahilik ilkeleriyle irtibatlandırılabilir. Kur’ânî hakikatlerdendir.¹¹⁵

Âyet ve hadislerde; mal ve hizmetlerin temini, ürünlerin teslimi, ücretlerin ödemesi gibi ticari işlemlerde adalet, kolaylık, ahde vefa, sadakat ve karşılıklı menfaatlerin muhafazası gibi durumların göz önünde bulundurulması gerektiği kaydedilmektedir.¹¹⁶ Borçluya kolaylık sağlamak iman ile irtibatlandırılarak tahsili mümkün olmadığından ona bağışlanan alacağın Allah tarafından karşılığı kat kat kişiye verilecek güzel bir ödünç olduğu belirtilmektedir.¹¹⁷ Ticaretle uğraşan alacaklı kimseler, ödeme imkânı göremediği borçluların borçlarını silerlerse Allah’ın da o kimselerin günahlarını sileceği nakledilmektedir.¹¹⁸

112 Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet*, 32.

113 el-Mâide 5/1.

114 el-Mü’minûn 23/8.

115 en-Nisâ 4/135; et-Tevbe 9/119; Hûd 11/112; eş-Şûra 42/15; es-Saf 61/2.

116 el-Bakara 2/185-280-282; Buhârî, “*Havâlât*”, 1; “*İstikrâz*”, 4-12.

117 el-Hadîd, 57/11.

118 Buhârî, “*İstikrâz*”, 19.

Ahilik kurumunda yamaklık/çıraklık, kalfalık ve ustalık süreçlerinde adalet, emanet, meslekî ehliyet ve liyakat gibi sanat erbabında bulunması gereken bazı niteliklerin ön planda tutulduğu bilinmektedir.¹¹⁹ Bu durumun Kur'ân'daki iz düşümüne bakıldığında ise adaletin, emanetleri ehillerine vermenin, insanlar arasında adaletle hükmetmenin Yüce Allah'ın emirleri arasında yer aldığı görülmektedir. Kişilerin bu konulardaki sorumluluklarına ve hesap vereceklerine işâreten de Allah'ın öğüt verdiği, her şeyi işittiği ve hakkıyla gördüğü vurgulanmaktadır.¹²⁰ Adalet, eşitlik ve dengeyi sağlamaktır. Yani güçlü de olsa, güçsüz de olsa maddi ve manevi her alanda herkese hakkını, hak ettiğini ve layık olduğunu vermektir. İnsanlar arasında adaletle hükmedilmesi ve emanetin ehline tevdiinden genel olarak bütün insanlar, müminler ve idareciler gibi kimseler sorumludur. Meslekî, ticari ve idari alanlarda bu konuları göz ardı etmek bireysel rahatsızlıklara ve toplumsal düzensizliklere zemin hazırlamaktır. Cehalet ve bilgisizliğin yaygınlaşması neticesinde işin ehil olmayan kimselere verilmesi toplumun katmanları arasında çatışmaya, yok oluşa ve Hz. Peygamber'in deyişiyle kıyamete neden olmaktadır. Dürüst, adil, güvenilir ve istikamet üzere olmak Kur'an'ın temel ilkelerindedir. Hz. Peygamber; tebliğ, temsil ve tebyîn görevleri çerçevesinde adaletin imtiyazsız olarak herkesi kuşatan bir değer olduğunu vurgulamaktadır.¹²¹ Çünkü kıyametin ne zaman kopacağını soran kişiye cevap olarak “iş, ehli olmayanlara verilince kıyameti bekle”¹²² demektedir. Tarih boyunca insanların huzur ve mutlulukları ehliyet, liyakat, adalet ve emanet gibi değerlere riayet edilmemesi sebebiyle kaybedilmiştir.

Örnek 2: İş ahlakı ve helal kazanç

Ahilik; iman, akıl, irfan ve ameli sosyal hayata başarıyla uygulayan bir kurumdur. İlim öğrenmek, çalışmak, üretmek, meslek edinmek, helal kazanç, el emeği ve alın teriyle başkasına muhtaç olmadan hayatını sürdürebilmek ahilik kültürü ve ahlakı bağlamında bir ahinin öne çıkan özelliklerindedir. Ahilik kurumunun önemli bir sacayağı olan zaviyelerde konaklayacak kişilerin konaklama giderleri ve diğer zamanlardaki toplantı masraflarını tedarik edebilmek için ahilerin çalışması gerekmektedir. Bu esnada yolsuzluk yapan, sağlam ve sağlıklı mal üretmeyen, eksik ölçüp tartanların pabuçlarının dama atıldığı, farklı şekilde cezalandırıldığı kaynaklarda anlatılan hususlardandır.¹²³ Ahi Evran'a (ö. 660/1262) atfen bir sözde “Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir, akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir” denilmektedir.

119 Köksal, *Ahi Evran ve Ahilik*, 112.

120 Bk. en-Nisâ 4/58; en-Nahl 16/90.

121 Buhari, “*Enbiyâ*”, 54; “*Megâzî*”, 53; Müslim, “*Hudûd*”, 8-9.

122 Buhârî, “*İlim*”, 2.

123 Bk. İbn-i Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, 1/293; Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik*, 89-90-95.

İşveren, işçi, iş ahlakı ve helal kazanç ile ilgili âyetler, rivayetler ve ahlak kitaplarında derlenen pek çok ilke ve hikmet yüklü anekdot bulunmaktadır. Çalışmak, işlemek, üretmek ve kazanmak gibi insanî faaliyetlerin Kur'anî değerler ve ahlakî ilkelerden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. Kur'an; okumayı, öğrenmeyi, çalışmayı ve üretkenliği emretmektedir. Kur'an'ın ilk emrinin "oku" olması, bilenler ve bilmeyenlerin asla eşit olamayacağı, her hangi bir iş ve ibadeti bitirince hemen bir başkasına yönelmenin yani boş durulmaması gerektiğinin emredilmesi ve insan için ancak çalıştığına karşılığının olacağı gibi durumlar bunu göstermektedir.¹²⁴ Kur'an'a göre üstlenilen görev, yapılan veya yaptırılan iş meşru olmalı, dinî hükümlere aykırı olmamalı; işçi ve işveren iyi niyet, adalet, ihsan, samimiyet ve sorumluluk gibi iş ahlakıyla ilgili konulardan taviz vermemelidir. İş hayatı; kardeşlik hukuku, hürmet, merhamet, meveddet, tevazu ve yardımlaşma temeline dayanmalıdır.¹²⁵ Çünkü dinde esas olan; kolaylaştırmak, sevdirmek, zorlaştırmamak ve nefret ettirmektir. Allah'ın rızası ve rahmeti; işi, alışverişi, ödemesi ve tahsili kolay ve güzel olan kişiyedir.¹²⁶ Kur'an terbiyesine sahip olan bir kimse hangi alanda olursa olsun yaptığı işi düzgün ve güzel yapmalı, kalite ve estetik ruhunu ön planda tutmalıdır.¹²⁷ Kur'an'da zemmedilen haset, kibir, istiğna, haksız rekabet ve kıskançlık gibi iş ahlakına mugayir davranışlardan sakınmalıdır.¹²⁸ Bilmediği, ehli olmadığı işleri üstlenmekten, teslimi ve ifasını gerçekleştiremeyeceği şeyleri taahhüt etmekten kaçınılmalı, ölçü ve tartıya hassasiyet göstermeli, asıl zenginliğin kanaat ve gönül tokluğunda olduğunu bilerek ticari ahlaktan asla ödün vermemelidir.¹²⁹ İşverenler çalıştırdığı kişilerin haklarını gözetmeli, yediğinden yedirmeli, giydiğinden giydirmeli, kaldıramayacağı yükler yüklememeli, böyle bir durum olduğunda gerekirse onlara yardım etmelidir.¹³⁰ İşveren, yapılan iş esnasındaki aksaklık ve hatalardan dolayı müsamahalı olmalı, öfkesine hâkim olmayı bilmelidir.¹³¹

Dünya nimetlerini insana çekici kılan ve dünyadakilerin hepsini insan için yaratan Allah, rızkı dilediği ölçüde vermektedir.¹³² Yüce Allah, rızkın helal ve temiz

124 en-Necm 53/39; ez-Zümer 39/9, el-İnşirâh 94/7.

125 Bk. el-Bakara 2/275-278-280-282; en-Nisâ 4/29; el-Mâide 5/87.

126 Bk. Heysemî, Nüreddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecme'u'z-Zevâid ve Menbe'u'l-Fevâid*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, h. 1412, 4/130; Buhârî, "İcâre", 10

127 Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin, *Şuabü'l-İman*, thk. Abdülalî Abdülhamîd, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 4/334.

128 el-İsrâ 17/37; Lokmân 31/18; el-Felâk 113/5.

129 Hûd 11/85-86; el-İsrâ 17/36; el-Hâc 22/36; es-Saf 61/2; el-Mutaffifin, 83/1-6; Rahman, 55/7-9; Tirmizî, "Zühd", 40; Buhârî, "Zekât", 18.

130 Buhârî, "İtk", 15.

131 Âl-i İmrân 3/134.

132 er-Ra'd 13/26; en-Necm 53/48.

olanının tüketilmesini emretmektedir.¹³³ Zira rızkın çok olmasından ziyade helal ve temiz olması önemlidir. Faiz, haram; alışveriş ise helaldir.¹³⁴ Kur'ân'daki gerek zekât ve namaz gibi ibadetler, gerekse karye, kavim ve toplum hayatına yönelik vurgulardan onun münzevi/izole bir hayatı tasvip etmediği anlaşılmaktadır.¹³⁵ Rızkın onda dokuzunun kendisinde olduğu belirtilen ticaret, insanlar için bir zorunluluktur.¹³⁶ Bütün bunlar ticaretle uğraşanların helal ve haram kavramları altında tasnif edebileceğimiz ribâ, sirkat, gasp, rüşvet, kumar ve kul hakkı gibi bazı sınırlara dikkat etmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.¹³⁷ Kur'ân'daki bu hakikatler doğrultusunda şekillenen ahilik kültüründe de teşkilat mensuplarının kişiyi zillete düşürecek söz konusu hususlarda hassas olmaları istenmektedir.

2.3. Kurumsal ilkeler

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar devlet ve milletlerin yaşamında dinî, fikrî, siyasi ve malî nedenlerden mütevellit olarak bazı kurumsal yapıların teşekkül etmiş olduğu görülmektedir. Benzeri kurumlardan birisi de siyasi ve sosyal yönleri de bulunan ahiliktir. Ahiliğin bir diğer yönü de Kur'ânî değerleri kendisine referans almış olmasıdır. Çünkü insanlık için bir hidayet kaynağı olan Kur'ân'ın; sûreleri, âyetleri ve genel ahkâmıyla kurumları, insan yaşamı ve düşünce yapısını kuşatan bir özelliği bulunmaktadır.

Kurumlar; din, eğitim, ekonomi, siyaset ve hukuk gibi alanlarda insanlar arası sosyal münasebetlerin düzenli şekilde işlenmesini sağlayan toplumsal yapılardır. Ni-met külfet dengesi çerçevesinde söz konusu yapılar karşısında insanların ilkesel sorumlulukları bulunmaktadır. Teşkilat mensuplarının kurumsal sorumlulukları yanında ahlaki, amelî ve dinî mükellefiyetleri de söz konusudur. Bu durum insanın başıboş bırakılmadığı, Allah'a hesap vereceği, emaneti yüklendiği, kulluk bilinci ve şuuruna sahip muttaki bir varlık olduğu noktasındaki Kur'ân ayetleriyle de örtüşmektedir.¹³⁸ Çünkü Kur'ân'a göre kişi küçük bir iyilik veya kötülük yapsa muhakkak onun karşılığını görecektir, kendisine verilen maddî manevî bütün nimetlerden hesaba çekilecek, organları kendi aleyhinde dile gelip şahitlik edecektir.¹³⁹ Aynı şekilde ömründen, gençliğinden, sağlığından, boş vaktinden ve malından hesaba çekilecektir.¹⁴⁰

133 el-Bakara 2/168-172; Tâhâ 20/81.

134 el-Bakara 2/275; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-Metâlibu'l-âliye*, (b.y.: Dâru'l-âsime, 2000), 13/438; Kurtubî, *el-Câmi'u li ahkâmî'l-Kur'ân*, 3/356.

135 Hûd 11/89; en-Nûr 24/37; el-Hucurât 49/13; el-Haşr 59/7; el-Cum'a 62/10.

136 Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdurrahman el-İrâkî, *el-Muğnî 'an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr*, (Beirut: Dâru İbn Hazm, 2005), 504.

137 en-Nisâ 4/13-29; el-Bakara 2/168; el-Bakara, 2/275.

138 Bk. el-Ahzâb, 33/72; en-Nur 23/115; el-Ankebût 29/2; el-Haşr 59/18.

139 el-Fussilet 41/21; ez-Zilzâl 99/7-8; et-Tekâsür 102/8; .

140 Bk. Ebü İsa Muhammed b. İsa b. Sevre(Yezid) et-Tirmizî, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, *Sünenü'l-Tirmizî*, (Beirut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1998), "Kıyâme", 1.

Bir eğitim ve öğretim kurumu olan ahiliğin, müntesiplerini kurumsal ilkeler bağlamında meslek edinme, örgütlenme, hüsn-i muâşeret ve rol modellik gibi paradigmalara desteklediği, bu anlamda müntesiplerine mesuliyetler yüklediği görülmektedir.

Örnek 1: Meslekleşme ve örgütlenme

Meslek edinme, teşkilatlanma ve örgütlenme ahilik kurumunun işleyişindeki önemli hususlardandır. Anlatıldığına göre ahilerin başkanlığında gençler/fityân ve sanat ehli kişilerden oluşan, Anadolu'nun hemen her kasaba ve köyünde bulunan örgütlenmiş gruplar yabancılara yardım etmek, onları misafir etmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve zorbalara karşı mücadele etmek gibi gayelerle bir araya gelmektedir. Ahilik geleneğine uygun şekilde organize olan esnaf ve sanatkârlar, kurucu pîrlere bağlanmaktadır.¹⁴¹ Aynı şekilde bir kimsenin ahilik kurumuna kabul edilmesindeki öncelikli koşullardan biri de iş, meslek veya sanat erbabı olmasıdır. Fütüvvetnâmelerde, “ahilere helal para kazanmak gerektir, hem vacip hem sünnettir. Meslek veya sanatı olmayan kişiye fütüvvet değmez. Küçük bir sermayesi olan bile mutlaka bir iş sahibi olmalıdır”¹⁴² kaydı yer almaktadır.

Kur'an'da insan, hayvan ve bitkilerin muhtelif renklerde yaratıldığı, insanların çalışmalarının farklılığı, her insan için ancak çalıştığına karşılığının olacağı ve insanın zayıf bir tabiatla yaratıldığı anlatılmaktadır.¹⁴³ Bütün bu farklılıkların bir hikmeti olarak insanın yaşamı boyunca hemen hemen her alan ve zamanda muhakkak bir başkasına ihtiyaç duyacağı ifade edilebilir. İnsanoğlu rızık arayışı ve nafaka temininde yetenek ve kabiliyetleri doğrultusunda bir veya birden fazla iş yapmak, farklı mesleklerde çalışmak durumundadır. Teknolojik gelişmeler, endüstrileşme ve ihtiyaç gibi nedenlerle insanlar arasında meslek sayısı ve mesleki örgütlenme artmıştır. Toplum hayatında hepsinin farklı bir yeri olmakla birlikte bazı meslekler hayati öneme sahiptir.¹⁴⁴ Yüce Allah dünya hayatında geçimlikleri paylaştırmış, insanların birbirlerine iş gördürmeleri için onları derecelere diğerlerinden üstün kılmıştır.¹⁴⁵ Kur'an'da, “وَلَقَدْ وَكَّلْنَاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ /Doğrusu sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik”¹⁴⁶ buyrulmaktadır. Allah, dünya ve güneşe belli bir yörünge tahsis etmiş, geceyi örtü, uykuyu dinlenme, gündüz vaktini ise farklı meslek erbabının çalışıp üreterek onun lütfundan rızık arama zamanı yapmıştır.¹⁴⁷ İnsanların mesleki bilgi ve becerileri farklılık arz ettiği için bilinmeyen konular bir

141 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 94-167.

142 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 245-246.

143 Bk. en-Nisâ 4/28; el-Fâtır 35/27-28; en-Necm 53/39; el-Leyl 92/4.

144 İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/380.

145 ez-Zuhrûf 43/32.

146 el-A'râf 7/10.

147 el-Kasas 28/73; el-Furkân 47; en-Nebe' 78/11; er-Rûm 30/23.

bilene sorularak öğrenilmelidir.¹⁴⁸ Peygamberler kendilerine yüklenen ilahi görev yanında, sahip oldukları bilgi ve beceriyi ümmetlerine öğreterek farklı mesleklerde onlara örnek olmuşlardır.¹⁴⁹ Meslekleşme ve örgütlenmede karşılıklı hak ve yükümlülükler riayet edilmelidir. Gerek meslekî anlamda gerekse diğer anlamlarda olsun kendilerine nimet ve imkân verilmiş olanlar her hâlükârda bunları diğer insanlarla paylaşmaya çalışmalıdır.¹⁵⁰ Meslekleşme ve örgütlenmede kabiliyet, ehliyet, liyakat ve yeteneğe uygunluk göz önünde bulundurulmalıdır.

Kur'ân'da “وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ / Müminlerin erkekleri de kadınları da birbirlerinin velileridir...”¹⁵¹, “وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا” / Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız sarılın”¹⁵² buyrularak müminlerden duyarlılık düzeyi yüksek bir birliktelik içerisinde olmaları istenmektedir. Bu şuurlu organize birliktelik, dini veya dünyevi bütün alanları kapsamaktadır. Bilindiği üzere ahilik kurumunun öncelikli hedefi de Asya'dan Anadolu'ya gelen göçerlere yeni yurtlarında sanat ve ticaret gibi alanlarda uygun yaşam alanı oluşturmaktır. Bu maksatla bütün esnaf ve sanatkârlar yamak, çırak, kalfa ve usta şeklinde kendine özgü hiyerarşik yapıda örgütlenmişlerdir. Bu sayede göçmen soydaşları iş bulup rahatça yaşam imkânı bulana dek ahlak ve terbiye eğitiminin verildiği ahi zaviyelerinde ağırlanmışlardır. Debbağlık alanında başlayan örgütlenme zamanla bütün meslek grubu ve sanatkârlarını içerisine alacak şekilde genişlemiş ve bu örgütün kendi bünyesinde bir denetim ve izin mekanizması oluşmuştur. Bu sayede ticari iş ve işlemler kurullarla çalışmış ve denetim altına alınmıştır.¹⁵³ Ahiliğin kendi içerisinde bir disiplini söz konusudur. Bu kurumda kişiler sırasıyla fetâ/yiğit, ahi ve şeyhlik derecelerinde yol almaktadır. Fetâ, belli bir terbiyeden geçmekte; ahi ona edep erkân öğretmekte, şeyhe ulaştırmakta; şeyh de kişiyi menzile erdirmektir.¹⁵⁴

Ahîlik, insanların sanat ve meslek alanında yetişmelerini, ahlâkî yönden gelişmelerini sağlayan bir dayanışma kuruluşudur. Bu kuruluş sosyal ve siyasi problemlere karşı üyelerine çözümler üretmiş; halkı sosyal bunalımlara, kültürel yozlaşmalara ve ahlâkî bozulmalara karşı korumuştur. Ahiliğin kurum işleyişi ve kurumsal hiyerarşisinde meslek erbabının önemli bir yeri vardır. Meslek sahibi olmak bu teşkilata üye olmanın öncelikli şartlarından. Meslekî ahlak, meslek erbabının eğitiminin

148 Bk. Yûsuf 12/76; el-Enbiyâ 21/7.

149 Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, *es-Sîretü'n-nebevîyye*, thk. Mustafa es-Saka, v.dğr., (Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 2009), 1/154.

150 en-Nahl, 16/71.

151 et-Tevbe 9/71.

152 Âl-i İmrân 3/103.

153 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 213-216.

154 Gölpınarlı, Abdülbaki, “Burgazi ve Fütüvvetname'si”, 87-90; Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, 61.

vazgeçilmez unsurlarından biridir. Söz konusu meslekî ahlak incelikleri, o meslek dalının ustaları tarafından öğrencilere aktarılmaktadır. Bu minvalde mesleklerini tam anlamıyla icra edebilmek için ahîler; ilgili, bilgili, kanaatkâr, doğru sözlü, duygularını kontrol edebilen, maiyetindekileri gözetken, ortak menfaat ve biz duygusuna sahip, tek bir alanda uzmanlaşmayı önceleyen, kaliteli mal üretimi ve özgünlüğe gayret eden kişiler olmalıdır.¹⁵⁵

Örnek 2: Vatan ve devlet bilinci

Vatan; yerleşmek, yer tutmak, kişinin doğduğu ve yaşamını sürdürdüğü yer demektir. Devlet ise hâkimiyet, kuvvet, zafer, siyasi otorite ve yapı gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Devlet, sınırları belirli bir alandaki yerleşik insan toplulukları üzerinde siyasi hâkimiyetin teşkilatlanması veya millet-idare örgütlenmesidir. Devlet; insan hayatı için hukuki, tabii ve tarihi bir gerekliliktir.¹⁵⁶ Kur'an'da Allah'a, onun peygamberine ve müminlerden olan ülü'l-emre itaat edilmesi, insanların birbirleriyle niza etmemesi emredilmekte; aksi takdirde zayıflama, güç kaybetme veya devletin elden gitmesi gibi tehlikelerle karşı karşıya kalınacağı belirtilmektedir.¹⁵⁷ Çünkü devlet kelimesinin kökeninde iktidar veya ekonomik gücün dönüşümlü olarak el değiştirmesi anlamı bulunmaktadır. Kurumla devlet iç içedir. Kurumları devletten bağımsız düşünmek imkânsızdır. Devletlerin ayakta kalabilmesi, denetim, hâkimiyet ve saltanatlarını sürdürebilmesinde ilmi, askerî, iktisadî, malî, adlî vb. alanlardaki kamu veya sivil toplum kurumlarının büyük katkısı söz konusudur. Ahiliğin de Osmanlı'nın kuruluşu ve ileriki dönemlerinde büyük ve önemli roller üstlendiği ifade edilmektedir. Ahiler daima devletin yanında olmuşlardır. Bir ahi şeyhi olan Şeyh Edebâli (ö. 726/1326), kızını Osman Gazi (724/1324) ile evlendirmiştir.¹⁵⁸ Orhan Gazi (ö. 763/1362) ve I. Murat (ö. 855/1451) şed kuşanan, ihtiyârü'd-dîn unvanını alan birer ahidirler. Ahiler; gerektiğinde fetihlere bile katılarak devlet bilincini, milli ve manevi birlik idealini daima yüksek tutmuşlardır.¹⁵⁹ Kaynaklarda bazı ahilerin Anadolu'nun kimi şehirlerinde idarî işlere yardımcı olmak üzere "şehir ahileri" ola-

155 Köksal, *Ahi Evran ve Ahilik*, 81-83; Ceylan, *Ahilik*, 38-40; Sancaklı, "Ahi Ahlâkının Oluşumunda Hz. Peygamber Hadislerinin Rolü ve Etkisi", *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler*, ed. M. Fatih Köksal vd. (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011), 2/899-928.

156 Bk. Ahmet Davutoğlu, "Devlet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/234-239; Mustafa Çağrıncı, "Vatan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/563-564.

157 Bk. en-Nisâ 4/59; el-Enfâl 8/46; Enfâl sûresi 46. âyette geçen "حيرل /er-rîh" kelimesi "لدول /ed-devle" anlamındadır. Emir ve buyruklarının nüfuzu ve ilerleyişi bakımından rüzgâra benzetilmiştir. Bk. Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi 't-tenzil ve 'uyûni 'l-ekâvil fi vücûhi 't-te'vil*, (Beyrût: Dâru'l-kitâbi'l-'arabî, h. 1407), 2/226.

158 Necdet Öztürk, *Aşıkpaşazâde Tarihi(Tevârîh-i âli Osmâni)*, (İstanbul: Bilge Kültür, 2013), 12.

159 Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik*, 86.

rak atandıkları, sultanın olmadığı yerde ahi babalarının tüm yönetim işlerini üstlendikleri nakledilmektedir.¹⁶⁰ Ahilerdeki devlete bağlılık ve yüksek aidiyet duygusu onların devlet otoritesinin sekteye uğradığı dönemlerde devlet adına toplumun emniyet ve güvenini sağlamaya çalışmalarına vesile olmuştur.¹⁶¹ Aynı şekilde ordunun düşman saldırısını karşılamakta yetersiz kaldığı zamanlarda atları ve teçhizatlarıyla savaş meydanlarına koşmuşlardır.¹⁶²

Kur'ân'da malı ve canı gibi kişinin en değerli varlıklarıyla din, devlet ve millet uğrunda mücadele etmesi, kendileriyle savaşanlara karşı savaşılması ve düşmana karşı güç hazırlanması emredilmektedir.¹⁶³ Bu yolda hayatını kaybedenlerin hakikatte ölmeyeceği, bunlara ölü denilmemesi gerektiği ve bu kimselerin ahirette nimetlerle rızıklandırılacakları anlatılmaktadır.¹⁶⁴ Genel olarak cihâd kavramıyla ifade edebileceğimiz bu ruh hali ahilerde büyük bir devlet şuru geliştirerek Anadolu'nun Moğol istilasına karşı savunulmasını sağlamaktadır.¹⁶⁵ Kişinin vatanî sorumluluklarını gözetmesinin orada yaşayan halkın saygınlığını koruduğu açıktır.¹⁶⁶ Bütün bunlar ahilerin vatan ve devlet gibi değerler noktasındaki anlayış biçimleri ve dünya görüşlerinin oluşumunda Kur'ân'ın ittihat, cihat ve ülü'l-emre itaat gibi kavramlarının etkisinin büyük olduğunu göstermektedir.

Örnek 3: Muaşeret ve rol modellik

Rol modeller, statülerine uygun tutum ve davranışları veya başarılarıyla toplum tarafından örnek kabul edilerek taklit edilen kişilerdir. Ahiler de muaşeretleri, toplumsal ilişkileri, dürüstlük, cömertlik, adalet, rehberlik, önderlik ve temsiliyet gibi ahlaki nitelikleriyle kurum içerisinde kendilerine tabi olunan şahsiyetlerdir. Sülemî'ye göre kişinin dini konularda kendisinden üstün olanlarla; dünyevî konularda da kendisinden aşağı durumdakilerle arkadaşlık ve dostlukta bulunması fütüvvetin gereklerindedir.¹⁶⁷ Kur'ân'da insanların birbirleriyle iyi geçinmeleri ve Hz. Peygamber'e uymaları emredilmektedir.¹⁶⁸ Çünkü Kur'ân'a göre Hz. Peygamber bilinçli ve şuurlu bir şekilde örnek alınıp taklit edilmesi gereken rol model şahsiyettir.¹⁶⁹

160 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 91-93; Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, 56.

161 Günaydın, Yusuf Turan, *Ahilik Araştırmaları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019), 81.

162 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 245.

163 el-Bakara 2/190; el-Enfâl 8/60;

164 el-Bakara 2/154; Âl-i İmrân 3/169; et-Tevbe 9/20-111.

165 Hüseyin Öztürk v.dğr. *Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı*, (Ankara: Nobel, 2019), 10.

166 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 96.

167 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 75.

168 Âl-i İmrân 3/31; el-Mâide 5/92; el-İsrâ 17/23; Lokmân 31/14-18-19; el-Hucurât 49/1-4-9-13; et-Teğâbün 64/12.

169 el-Ahzâb 33/21.

Konumuz bağlamında fütüvvetnâmelerdeki ahlaki ve insanî ilkelerden biri de nasihat etmek ve kötülüklerden alıkoymaya çalışmaktır.¹⁷⁰ Bu ve benzeri görevler; rol model olarak zaviyelerde ahiler, yaran evlerinde ise yaran başılar tarafından yapılmaktadır.¹⁷¹ Kur'ân'da asra yemin edilerek, iman edip erdemli davranışlarda bulunan, hakkı ve sabrı tavsiye edenler hariç bütün insanların hüsranda oldukları belirtilmektedir.¹⁷² Nasihatın ehemmiyetine işâreten Hz. Hûd ve Nûh'un kavimlerine nasihat ettikleri ifade edilmektedir.¹⁷³ Yine Kur'ân'da emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker vazifesi emredilmektedir.¹⁷⁴ Nasihat, müslümanların birbirleri üzerindeki haklarından addedilmektedir.¹⁷⁵

Rol modellik ve hüsn-i muâşeret bağlamında ahiler güler yüzlü ve tatlı sözlü olmalı, dostluğa önem vermeli, kötülük edenlere iyilikte bulunmalı, mütevazı olmalı, hataları yüze vurmamalı, yumuşak sözlü olmalıdır. Aynı şekilde ana babaya iyilik ve ihsanda bulunup, akrabalık bağlarını korumalıdır.¹⁷⁶ Kur'ân'da da anne babaya iyilik yapmak, alçak gönüllü olmak, kavli leyyini tercih etmek, kötülüğü iyilikle savmak emredilmektedir.¹⁷⁷ Özetle bir ahi kısmen işaret ettiğimiz adâb-ı muâşeret kurallarına riayet etmelidir. Aksi halde mezkûr ahlâkî kurallara aykırı davrananların sistemden ihraç edilecekleri belirtilmektedir.¹⁷⁸

Rol model kişinin özü sözü bir olmalıdır. İnsanlara anlattıklarını öncelikle kendisi yaşamalıdır.¹⁷⁹ Hz. Peygamber'e de salt tebliğ değil, aynı zamanda onu uygulamak emredilmektedir.¹⁸⁰ Ahlakı Kur'ân olan Hz. Peygamber, kendisine gelen vahyi insanlara ulaştırmış, açıklamış ve onu bizzat yaşayarak rol model olmuştur. Akrabalarını gözetmesi, doğru sözlülüğü, güvenilirliği, acizlerin elinden tutması, yoksulları kayırması, misafirleri ağırlaması ve yardımseverliği de bu minvalde dile getirilmesi gereken özelliklerindendir.¹⁸¹

170 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 31.

171 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 248.

172 el-Asr 103/1-3.

173 el-A'râf 7/68; Hûd 11/34.

174 Bk. Âl-i İmrân 3/104; Celâlüddîn el-Mahallî, Celâlüddîn es-Süyûtî, *Tefsîru'l-Celâlyn*, (Kâhire: Dâru'l-Hadis, ts.), 81.

175 Müslim, "*Selam*", 3.

176 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 17-19.

177 el-İsrâ 17/23-28; Tâhâ 20/44; el-Fussilet 41/34; el-Mü'minûn 23/96; Lokman 31/18.

178 Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet*, 273-276.

179 el-Bakara 2/44.

180 el-Mâide 5/67; el-En'âm 6/50; Yûnus 10/109;

181 Buhârî, "*Bed'ü'l-vahy*", 3, "*Tefsir*", 96/1; Müslim, "*İmân*", 89-252; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, I/194-351.

Rol model olarak ahi; sabırlı, hoşgörülü, affedici ve öfkesini kontrol edebilen olmalıdır. İnsanların kabalık ve münakaşalarına karşı anlayış ve ihsanla cevap vermeli, mâsiyet söz konusu olmadığı sürece idare ehli olmaya çalışmalıdır.¹⁸² Çünkü affetmek kişinin değer ve derecesini yükseltir. Kur'ân'da her şeye kâdir olan Allah'ın son derece affedici olduğu belirtilirken insanların da birbirlerinin olumsuzluklarını affetmeleri emredilmektedir.¹⁸³ Gerçek şu ki bir kötülük görüldüğünde misliyle mukabelede bulunmak yerine onu affedebilmek kişiler arasındaki buzların erimesine ve candan dostluklar kurulmasına vesile olmaktadır.¹⁸⁴ Muaşeret örneği olarak insanlar arası ilişkilerdeki en üstün faziletlerden biri de vermeyene verebilmek, kem sözlüleri bağışlayabilmektir.¹⁸⁵ Aynı şekilde ahinin yardımsever olması, hayırhah olması da önemli bir özelliktir. Zira bir kimsenin sırf Allah için sürekli başkalarının işinde koşması fütüvvetin aşlındandır.¹⁸⁶ Kur'ân'da da Allah'ın ihsanda bulunduğu gibi insanların da diğerlerine karşı iyilik ve ihsanda bulunması emredilmektedir.¹⁸⁷

Rol model olarak fütüvvet ehli kişinin kârı, zararı, hayrı ve şerri ayırt etmesine yarayacak bir bilgiye sahip, işinde mahir kimse olmaya çalışması gerekmektedir.¹⁸⁸ Kur'ân da bilgi sahibi kimselerin cahillerden daha üstün oldukları, hakikati görmek anlamında asıl görenin gönüllerdeki kalpler olduğu belirtilmektedir.¹⁸⁹

İnsan ve toplumlar sosyolojik olarak genellikle birbirlerini örnek alıp izlemektedir. Toplumun istikameti açısından kurumların veya bu kurumlardaki rol model statüsünde bulunanların buraya kadar ifade edilen özellikleri taşımaları son derece önem arz etmektedir.

3. Ahiliğin günümüz yansımaları

Oluşumu, gelişimi ve yapılanma süreci açısından cahiliye dönemi ve asr-ı saadet, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu evrelerini yaşayan fütüvvet ve ahilik felsefesinin elbette günümüzde de yansımaları söz konusudur.¹⁹⁰ Kültür

182 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 11-55-73.

183 en-Nisâ 4/149.

184 el-Fussilet 41/34.

185 el-Hâc 22/36; el-A'râf 7/199; Ebü'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, thk. İbrâhîm el-Besyûnî, (Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-âmmetü, ts.), 3/617; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/148 (No. 17468).

186 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 6.

187 el-Kasas 28/77.

188 Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet*, 269.

189 el-Hac 22/46; Ayrıca bk. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 12/77; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 7/429.

190 Bk. Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/261.

ve medeniyet tarihleri incelendiğinde hemen her kurumun; siyasi, mali ve içtimai alanlarda karşılaşılan insanî problemlerin çözümü noktasında bir ihtiyacı karşılamak üzere gündeme geldiği görülmektedir. Bu anlamda gerek siyasi otoriteyi kuvvetlendirip genişletmek, gerekse devlet idaresinin sadece halkın emniyet ve güvenliğini sağlamakla meşgul olup; onların eğitim, ahlak, sanat ve meslekî gereksinimlerini karşılama gayretinde bulunamaması gibi nedenlerden dolayı fütüvvet ve ahilik kurumlarının teşekkül ettiği bilinmektedir.¹⁹¹

Kur'ânî değerler perspektifinden ahilik kültürü ve ahlakî araştırıldığında günümüz dünyasında da eğitim, toplum ve ekonomik alanlarda karşılaşılan problemlerin çözümünde doğrudan veya dolaylı olarak ahilik kurumunun ilkelerinden faydalanıldığı görülmektedir.¹⁹² Ahilik ilkeleri meslekî eğitim, teşkilatlanma ve yönetim anlayışı gibi noktalarda sonraki zamanlarda esnafılık, sanatkârlık ve meslek alanlarında hazırlanan kanun ve tüzüklerin de temelini oluşturmuştur.¹⁹³

Ahilikte; yolsuzluk yapanlar, insan sağlığına zararlı ve kalitesiz üretim yapanlar, mesleğini suiistimal eden, hile yapan ve bir malın değerinden fazla ücret alanlar kurumda barındırılmamakta, dışlanmakta ve farklı şekilde cezalandırılmaktadır.¹⁹⁴ Bu sayede üretim, tüketim, iş ve ticaret hayatı ahlakî değerlerin işlevselliği ve insanların huzuru noktasında teminat altına alınmış olmaktadır. Tüketicilerin korunması, gönüllü örgütlenmeler ve ticari uygulamaların sağlıklı çalışmasına yönelik kanunlar, genelgeler ve yönetmelikler ekseninde söz konusu durumların günümüzde de fonksiyonelliğini koruduğu görülmektedir.¹⁹⁵ Ahi kültüründe veli nimet olarak görülen müşteriler, arasta, bedesten veya çarşı adı verilen geniş mekânlarda ihtiyaçları olan ürünlere daha çabuk ulaşabiliyordu. Günümüzde de kuyumculuk, demircilik, doku-macılık, sahaf, giyim ve gıda gibi farklı sektörlerde benzeri uygulamaları görmek mümkündür.¹⁹⁶

Ahilik; sanat ve ticareti ilmî, ahlâkî ve meslekî temellere oturtan önemli bir kurumdur. Bu ve benzeri yönleriyle de günümüze örnek olmaktadır. Ahilik kurumunda grupların yiğit, ahi ve şeyh gibi bazı mertebelere ve alt kademelere ayrıldığı ifade

191 Bk. Günaydın, *Ahilik Araştırmaları*, 77; Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 79-84.

192 Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik*, 108.

193 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 215.

194 Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, 99.

195 Bu konuda; haksız şart, zaman aşımı, mal teslimi, cayma hakkı, ayıplı mal, taksitli satış, tüketicinin bilgilendirilmesi, haksız ticari uygulamalar ve tüketici mahkemeleri gibi konuları ihtiva eden tüketicinin korunması ile ilgili 4077 ve 6502 sayılı kanunlara bakılabilir. (<http://www.ankarabarsu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/ltk-borclar-sempozyumu--ic--2012-07-02.pdf>) (<http://www.ankarabarsu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/tuketici-kitap-web.pdf>), (Erişim tarihi 15.06.2020)

196 <https://www.istesob.org.tr/ahilik-doneminde-tuketici-haklari/> (Erişim tarihi 12.09.2020)

edilmektedir.¹⁹⁷ Zaviyeye gelen gençler; teorik ve pratik bilgileri görerek, dinleyerek veya okuyarak öğrenmektedir.¹⁹⁸ Aynı şekilde ahiliğin dini, askeri, siyasi, sosyal ve kültürel fonksiyonları açısından bakıldığında günümüzde de bunlardan bir ya da birkaçının yansımalarını görebileceğimiz kurumların bulunduğu anlaşılmaktadır. Ahilik kurumunda âdâb ve görgü kurallarından oluşan bazı ahlakî ilkelerle bir yandan zaviyelerde teorik altyapı oluşturulurken diğer yandan da yukarıda belirttiğimiz şartlar çerçevesinde uygulama fırsatı yakalanmaktadır. Çünkü ahilik kurumundaki eğitim ve öğretimin yapısı ve muhtevasına bakıldığında insanı hayata hazırlama, olgunlaştırma, mensuplarını bilgi ve beceriyle donanmış bir meslek sahibi kılma, etrafındakilere karşı duyarlı, dengeli ve uyumlu kişiler yetiştirme gibi amaçlarının olduğu tespit edilmektedir.¹⁹⁹ Bunlarla irtibatlı olarak söz konusu durumun bir yansıması olarak da değerlendirilebilecek 3308 sayılı meslekî eğitim kanununda çırak, kalfa ve ustaların eğitimlerine yönelik düzenlemelerin yer aldığı bilinmektedir. Bu kanun maddesinde çıraklık, kalfalık ve ustalığın şartları, eğitimi ve çalışma düzenleri gibi konularda detaylı bilgiler yer almaktadır.²⁰⁰

Bireysel ve toplumsal gereksinimler, işveren, işçi ve tüketici sorunları, yardımlaşma, birlikte iş yapma ve iş bölümü gibi durumlar dönemlere göre farklılaşan bir kısım örgütlenmelere neden olmaktadır. Bu bağlamda debbağlardan başlayıp daha sonra diğer sektör temsilcilerini bünyesine katan ahiler ve ahilik teşkilatı kendiyse barışık, girişimci, azimli, inançlı, kararlı, esnaf kalitesi yüksek bir zümre oluşturmuştur. Ahilerin tarihteki sosyal güvenlik, tüketici hakları, kaliteli üretim, fiyat kontrolü, esnaf sandıkları, belirli ilkeleri, üye yapısı, esnaf birlikleri ve mesleki eğitim gibi konulardaki başarısının günümüz kooperatifleri, kobileri, dernek ve sendikalarına ilham kaynağı olduğunu söylemek mümkündür.²⁰¹ Çünkü benzer görevleri yaptıklarından dolayı zamanın ilerlemesi ve toplumların etkileşimiyle birlikte isimleri farklı olsa bile kurumlar da gaye, ilke ve işleyiş bakımından birbirlerinden etkilenmektedir.²⁰²

Fütüvvet yoluna girebilmek için birer ahlak ilkesi olarak da ifade edebileceğimiz sıdk, vefa, sehâ, güzel ahlak, kanaatkârlık, kardeşlerle iyi geçinmek, onlar hakkında daima iyimser olmak ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak, çocukları terbiye etmek, büyükleri örnek almak; kibir, ihanet, kin, buğuz ve kıskançlıktan kaçınmak; misafire ikram etmek, ana babaya iyilikte bulunmak, akraba bağlarını koparmamak,

197 Köksal, *Ahi Evran ve Ahilik*, 111-112.

198 Şeker, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik*, 163.

199 Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, 67-103-105.

200 <https://www.istesob.org.tr/mesleki-egitim-kanunu/> (Erişim tarihi 12.09.2020)

201 Refik Soykut, *İnsanlık Bilimi-Ahilik*, (Ankara: Afşaroğlu Matbaası, 1980), 23; Engin Malkoç, *Ahilik Sistemi Örgütlenme Yapısının Günümüz Türkiye Esnaf Ve Sanatkârları Konfederasyonu İle Karşılaştırılması* (Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 58-63.

202 Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, 38.

diğer varlıklara iyi davranmak, fakirlere merhamet etmek, dünyadan yüz çevirmek, sır saklamak ve tamahkârlıktan uzaklaşmak gibi Kur'ân kaynaklı değerlerin gittikçe kalabalıklaşan günümüz toplumundaki bazı insan ve kurumlara rehberlik ettiğini ifade etmek mümkündür.²⁰³

Ahilik, kişilere öncelikle meslek edindirmek ve onları ilgili mesleklerde dini ve ahlaki değerler ekseninde eğitmeyi hedeflemektedir. Bu da zaviye ve iş yerlerinde kimi zaman iş başında, kimi zaman da şifahi olarak teorik bilgilerin verilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Günümüzde de esnaf, öğretmen, din adamı, psikolog, mühendis, ziraatçı vb. meslek erbabı söz konusu değerleri temel ilke edinen örgün ve yaygın eğitim kurumlarında belirli bir program dâhilinde yetiştirilmektedir.

SONUÇ

Buraya kadarki başlıklar altında anlatılan örnek ve düşünceler; Kur'ân ve sünnetin, ahilik kültürü ve ahlakının oluşum ve işleyişi ile irtibatlı ilkelerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü Fütüvvetnâme ve ahî şecerânemeleri gibi yazılı kaynaklar ile sözlü gelenek incelendiğinde ahîlik ilkelerinin her birinin bir ayet veya hadise dayandığı görülmektedir. Muhakkak her toplumun, dinin, kültür veya ekolün düşünce ve yaşam anlamında dayandığı bir kaynağı vardır. Ahilik kültürü ve ahlakının dayandığı ana kaynak ise Kur'ân ve sünnettir. Bu iki kaynak müslümanların dinî ve dünyevî hayatlarının inanç, ibadet, sanat, kültür, siyaset ve ticaret gibi pek çok alanın genel çerçevesini ve mayasını oluşturmaktadır. Bu şekilde adil, üstün bir yönetim, erdemli insan ve ahlaklı bir toplum hedeflenmektedir. Kur'ân'ın evrensel ilkeleri ve Hz. Muhammed'in örnek yaşantısı insanlığı hedonist arzulardan ve geçici süflî duygulardan kurtararak güzel ahlakın zirvelerine çıkarmayı hedeflemektedir. Bu hedefin gerçekleştiğini gösteren örnekleri gerek seyahatname ve fütüvvetnâmelerde gerekse günümüz araştırmalarında görebilmek mümkündür.

Kur'ân ve sünnetin temel prensiplerinin parametrelerinin, ahilik kültürü ve ahlakında da görülebileceği yinelenmektedir. Hakikaten de muhtevalarına bakıldığında genel olarak ahlak, ibadet, iş ve âdâb-ı muâşeret kavramları altında tasnif edilebilecek olan ahilik ilke ve kurallarının umumiyetle her insanın uyması gereken prensiplerden oluştuğu, Kur'ân ve sünnette belirtilen ahkâma muvafık olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer canlılardan farklı olarak insanlar sorumlu varlıklardır. Bunun gereği olarak da Allah'ın kendilerine vermiş olduğu kabiliyet ve yetenekler sayesinde farklı meslekler vasıtasıyla rızıklarını temin etmektedirler. Psikolojik ve sosyolojik realitelerden hareketle meseleye bakıldığında sosyal bir varlık olan insanın muhakkak bir başkasına ihtiyaç duyduğu görülmektedir. İnsanın bu özelliğinin bir neticesi olarak

203 Sülemî, *Kitâbü'l-Fütüvve*, 97-99.

askerî, siyasî ve ticarî yönleri de olan ahilik teşkilatı kurulmuştur. Ahilik kurumunun ortaya koyduğu öğreti; sanatta mükemmellik, yaşayışta dürüstlük, insana hizmette olgunluk ve erdem olarak özetlenebilir. Anadolu'ya gelen konargöçerlerin oryantasyonu ve meslek sahibi edilmeleri gibi noktalara bakılarak ahilik teşkilatı mensuplarının en büyük etkinliklerinin ekonomik alanda olduğu söylenebilir. Üyelerine aktivitesini sürdürdüğü zaman dilimi içerisinde ahlâklı olma temeli üzerine kurulmuş yaşam biçimi ile mesleki ve kültürel öğretiler sunmuş, daha da önemlisi bu öğretileri yaşam biçimi haline getirip uygulatmıştır.

Din, ahlak ve töreye dayanan ahilik kültürü ve felsefesinin özünde insan sevgisi bulunmaktadır. Kur'ân'daki uhuvvet, ittihat, adalet, dürüstlük, iffet, helal ve temiz rızık, amel, muavenet, diğerkâmlık, emanet ve emniyet gibi ahlâkî ilkeler ahilik kültürünün de temel aslî prensipleridir. Kur'ân ve sünnet düşüncesinde; çalışmak, üretmek, rızık, sermaye ve mal elde etmek, makul bir refah içinde yaşamak, helal kazanç ve infak gibi faaliyetler meşru, makbul ve fazlasıyla teşvik edilen hususlardandır. Bir müslüman; tembellik, işsizlik, üretimsizlik ve verimsizlikten kaçınmalı, ahiret için çalıştığı gibi bu dünyadan da nasibini unutmamalı, üretmeli, iş yapmalı, istihdama katkıda bulunmalı ve böylece kendisine, ailesine, topluma, insanlığa ve dinine daha fazla yararlı olmalıdır. Çünkü kuvvetli mümin, zayıf müminden daha hayırlıdır.

Bu güne kadar ahilik teşkilatı ve kültürü konusunda kimisi farklı, kimisi de birbirine benzeyen çok sayıda ilmi çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Fakat bunların kaynak dünyaları, metotları ve meseleyi ele alış biçimlerinin farklılık arz ettiği de bir gerçektir. Kimisi konuyu tasavvuf, itikat, hadis ve ahlak yönünden incelerken kimisi de Kur'ân ayetlerinden ahilik ilkelerine hareket etmektedir. Burada ise ahilik ilkelerinin kaynaklarından hareketle bunların Kur'ân'daki karşılıklarının günümüz yansımalarıyla gösterilmeye gayret edildiğini ifade edebiliriz. Araştırmamız özgünlük, alan kaynaklarına hâkimiyet ve literatüre katkısı bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir. Netice itibarıyla bu çalışmamız daha önce benzer yönlerden araştırma konusu olan ahilik kültürü ve ahlak anlayışının Kur'ânî değerlerle irtibatının anlaşılmasına katkıda bulunmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd b. Sâlih el-Mısırî. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, h. 1364.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. es-Seyyid Ebü'l-Mu'âtî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1419/1998.
- Akpınar, Ali. "Fütüvvet Ruhunun Dini Temelleri". *1. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*. ed. M. Fatih Köksal. 1/43-61. Kırşehir: Kırşehir Valiliği ve G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, 2005.

- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, thk. Ali Abdalbârî Atıyye. Beyrut: Dâru'l- kütübî'l-'ilmîyye, h. 1415.
- Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-Metâlibu'l-'âliye*. B.y.: Dâru'l-'âsime. 2000.
- Azizgizi, Metanet Alıyeva. "Ahilik Kuralları ve Türk İdeoloji Yolu", *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler*, ed. M. Fatih Köksal vd. 1/50-64. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseynî. *Şuabü'l-Îman*, thk. Abdülâlî Abdülhamîd Hâmid, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd. 2003.
- Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, h. 1418.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'ffî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. M. Züheyr b. Nâsır. B.y.: Dâru Tavki'n-Necât, h. 1422.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber. 1997.
- Ceylan, Kâzım. *Ahilik*. Kırşehir: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbu't-Ta'rifât*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşî. Beyrut: Dâr en-Nefâs, 2007.
- Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Çağatay, Neşet. "Fütüvvet ve Ahî Müessesesinin Menşei Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 1952. 58-68.
- Çağrııcı, Mustafa. "Ahlâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/1-9. İstanbul: TDV Yayınları. 1989.
- Çağrııcı, Mustafa. "Vatan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/563-564. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Davutoğlu, Ahmet. "Devlet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/234-239. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-Hadis*. Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî, h. 1383.
- Erdem, Hüsameddin. *Ahlâk Felsefesi*. Konya: Hü-Er. 2009.
- Erken, Veysi. *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*. Ankara: Berikan, 2008.

Gafarov, Anar. “Tûsi Nasîrüddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/437-443.

İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Gazâlî. *İhyâu Ulûmi 'd-Dîn*. İstanbul: Tuğrâ Neşriyât, ts.

Gölpınarlı, Abdülbaki. “Burgazi ve Fütüvvetname'si”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (Ağustos 2015) 76-153.

Gölpınarlı, Abdülbâki. *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2011.

Görgün, Tahsin. “Medeniyet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 298-301. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Günaydın, Yusuf Turan. *Ahilik Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.

Heysemî, Nüreddîn Ali b. Ebî Bekr. *Mecme'u'z-Zevâid ve Menbe'u'l-Fevâid*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, h. 1412.

Irâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahman. *el-Muğnî 'an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyyetü Li'n-Neşr, 1984.

İbn Düreyd, Ebü Bekr Muhammed b. el-Hasen el-Ezdzî el-Basrî. *Cemheretü'l-Lüga*. thk. Remzî Münîr Ba'İbekî. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-melâyîn, 1987.

İbn Haldûn. *Mukaddime*. çev. Zakir Kadiri Ugan. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1996.

İbn Hişâm, Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdümelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Saka, v.dğr., 7. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2009.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed, (B.y.: Dâru Tayyibe li'n-neşr, 1420/1999.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükrim b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdr, h. 1424.

İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kâhire: Mektebetü'l-hâncî. 2001.

İbn-i Battûta, Ebü Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b.

Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî. (*Rihletü İbn Battûta*) *Tuhfetü'n-nüzzâr fî garâibi'l-emsâr ve 'acâi'bi'l-esfâr*, thk. Muhammed Abdülmün'im el-Aryân, Beyrût: Dâru İhyâi'l'ulûm, 1987.

Karağaçaç, Hilmi. "İlk Dönem Fütüvvetnâmelerine Göre Ahiliğin İtikadi Temelleri". *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/Ekim 2013, 41-70.

Karaköse, Hasan. "Ahi Evran Vakfı Hakkında İki Arapça Vakfiye Ve Bir Berat". *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler*. ed. M. Fatih Köksal vd. 2/637-654. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Meali*. Haz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

Kasimî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî. *Mehâsinü't-te'vîl*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye, h. 1418.

Kaşgarlı, Mahmûd b. el-Huseyn b. Muhammed (Kaşgarlı Mahmud). *Kitâbu Dîvânü'lugâti'türk*, Dâr al-Ĥilâfa al-'Âliya: Maṭba'a-y 'Âmira, h. 466.

Kâtip Çelebi. *Keşfu'z-zunûn*. Beyrut-Lübnan: Dâru İhyâi't-turâsi'l-arabî, ts.

Kazıcı, Ziya. "Ahilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/540-541. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Kurtoğlu, Orhan. "Ahi Şecerenamelerine Göre Ahilik Âdâb ve Uygulamaları". *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*". ed. M. Fatih Köksal. 2/705-717. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî vd. Kahire: Dâru'l-kütübî'l-Mısriyye, 1964.

Kuşeyrî, Ebû'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. *Letâifü'l-işârât*. thk. İbrâhîm el-Besyûnî. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-âmmetü li'l-küttâb, ts.

Kuşeyrî. *Kuşeyrî Risalesi*. Pozitif Dağıtım. İstanbul. 2009.

Köksal, M. Fatih. *Ahi Evran ve Ahilik*, Kırşehir: Kırşehir Valiliği, 3. Baskı, 2011.

Köksal, M. Fatih. *Ana Kaynaklarıyla Türk Ahiliği*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2015.

Malkoç, Engin. *Ahilik Sistemi Örgütlenme Yapısının Günümüz Türkiye Esnaf Ve*

Sanatkârları Konfederasyonu İle Karşılaştırılması. Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî. *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 2005.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-'uyûn*. thk. Abdü'l-Maksûd b. Abdirrahîm. Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, ts.

Meydânî, Abdurrahman Habenneke. *el-Ahlâku'l-İslâmiyyetü ve usüsühâ*. Dımeşk, Dâru'l-kalem, 1999.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. M. Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yûsuf Alî Bedevî. Beyrût: Dâru'l-kelim't-tayyib, 1998.

Nîsabûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdulkâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1990.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Fütüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/261-263. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Öngören, Reşat. "Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/119-126. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Öztürk, Hüseyin v.dğr. *Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı*. Ankara: Nobel, 2019.

Öztürk, Necdet. *Âşıkpaşazâde Tarihi(Tevârih-i âli Osmânî)*. İstanbul: Bilge Kültür, 2013.

Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Huseyn, *Mefâtihu'l-ğayb*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, h. 1420.

Sancaklı, Saffet. "Ahilik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2010/1(1) 1-28.

Sancaklı, Saffet. "Ahi Ahlâkının Oluşumunda Hz. Peygamber Hadislerinin Rolü ve Etkisi". *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler*. ed. M. Fatih Köksal vd. 2/899-928. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2011.

Soykut, Refik. *İnsanlık Bilimi-Ahîlik*, Ankara: Afşaroğlu Matbaası, 1980.

Sülemî. Ebû Abdirrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed. *Kitâbü'l-fütüvve*. thk. İhsân Zennûn es-Sâmîrî vd. Amman: Dâru'r-Râzî, 2002.

Sülemî, Ebû Abdurrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed. thk. Seyyid 'Imrân. *Hakâiku 't-tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 2001.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürri'l-mensûr fi 't-tefsîr bi'l-me'sûr*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Fevâz Ahmed Zemerlî. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'arabî, 2007.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî ve Celâlüddîn el-Mahallî. *Tefsîru'l-Celâlyn*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, ts.

Şeker, Mehmet. "Fütüvvet-Nâmelerin Kültürel Özellikleri". *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*. 2006/1, 39-50.

Şeker, Mehmet. *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvetnâmelerin Yeri*. İstanbul: Ötüken, 2011.

Şükûn, Ziya. *Farsça-Türkçe Lügat*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1996.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *el-Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Muessesetu'r-Risâle, 2001.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre(Yezid). thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. *Sünenü 't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1998.

Ünsür, Ahmet. "Ahilik Sisteminde Ahlak Temelli Çalışma İlişkileri ve Günümüz Bakış Açısından Değerlendirilmesi". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. 7/13, Ocak 2017. 90-98.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, ts.

Yüksel, Muhammed Bahaeddin. "Temel Dinamikleri Açısından Fütüvvet ve Ahiliğin Kur'ânî Referansları". *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 2017, 270-311.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi 't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi 't-te'vil*. Beyrût: Dâru'l-kitâbi'l-'arabî, h. 1407.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh. *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm. Kahire: Mektebetü Dâru't-turâs, 1984.

Web Siteleri:

<http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/ttk-borclar-sempozyumu--ic--2012-07-02.pdf> (Erişim tarihi 15.06.2020).

<http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/tuketici-kitap-web.pdf>, (Erişim tarihi 15.06.2020).

<https://www.istesob.org.tr/ahilik-doneminde-tuketici-haklari/> (Erişim tarihi 12.09.2020).

<https://www.istesob.org.tr/mesleki-egitim-kanunu/> (Erişim tarihi 12.09.2020).

BACIYAN-I RUMDAN GÜNÜMÜZE ULAŞAN KADIN UYGULAMALARI

Dr. Öğretim Üyesi Kader ALTIN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

GİRİŞ

Türk toplumunda hayata yön veren her dönemde kadın olmuştur. Bu Türklere ait bir yaşam tarzıdır. Bunu bir milletin, tarihinde, edebiyatında, dilinde ve sanatında görmek mümkündür. Tarih boyunca kurulan Türk Devletlerinde kadınlar toplum hayatında olduğu gibi ticari hayatta da önemli roller üstlenmiştir. Anadolu Selçukluları döneminde ortaya çıkan Bacıyan-ı Rum teşkilatının kadınların öncülüğünde kurulması bunun bir göstergesidir.

Devletlerin siyasi ve askeri başarıları ne kadar büyük olursa olsun bunlar iskân politikaları, ticari ve kültürel müesseselerle desteklenmedikçe fethedilen coğrafyada kalıcı olmak neredeyse imkânsızdır. Anadolu da Türk- İslam medeniyetinin temelleri atılırken bu sürecin kültürel ve ticari boyutunu Ahi teşkilatı ve onun kadınlar kolu olan Bacıyan-ı Rum teşkilatı üstlenmiştir.

Çalışmadaki en büyük sınırlılık; Moğol istilası sonucu Anadolu'ya büyük göçlerin yaşandığı ve Anadolu'da iktidar savaşlarının devam ettiği bu dönem, toplumdaki kargaşa ortamı nedeniyle yazılı kaynaklara ulaşılmada en çok zorlanılan asırlardır. Göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçiş coğrafyası olan Anadolu'da ortaya çıkmış bir kadın teşkilatından bahseden eserlerin sayısı oldukça kısıtlıdır.

Bu çalışma kapsamında döneme ışık tutan kısıtlı kaynaklar çerçevesinde Bâciyân-ı Rûm Teşkilatının Anadolu da üstlenmiş olduğu görev ve uygulama pratiklerinin günümüz kadın teşkilatlarına yansımaları ve uygulamalardaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Bâciyân-ı Rûm tabirini ilk kullanan XV. yüzyıl Osmanlı tarihçisi Âşık Paşazâde'dir. Âşık Paşazade (/886/1481) “Tevârih-i Âl-i Osmân” isimli eserinde Anadolu Selçukluları devrinde Türkmenler arasındaki sosyal zümreleri dört gruba ayırmıştır: Gâziyân-ı Rûm (Anadolu Gazileri), Ahîyân-ı Rûm (Anadolu Ahileri), Abdalân-ı Rûm (Anadolu Abdalları) ve Bâciyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları) dur. (Âşıkpaşazâde, 1332: s.205; Mikail Bayram,1987:s.9) Bu zümreler içinde, Gâziler, savaşıcı sınıfı; Ahîler, zanaatkâr sınıfı; Abdallar, dervişleri; Bacılar da kadınlar zümresini temsil etmektedirler. (IreneMelikoff, Ankara 1999,s.24)

Âşıkpaşazâde'nin ifadeleri ise şu şekildedir: “*Ve hem bu Rûm (Anadolu) da dört taife vardır, kim müsafirler içinde anılır. Biri Gâziyân-ı Rûm, biri Âhiyân-ı Rûm, biri Abdalân-ı Rûm ve biri Bâciyân-ı Rûm İmdi, Hacı Bektaş bunların içinden Bâciyân-ı Rûm'u ihtiyar etti kim o, “Hatun Ana”dır. Onu kız edindi, keşf ve kerametini ona gösterdi, ona teslim etti, kendi, Allah'ın rahmetine vardı.*” Hacı Bektâş-ı Velî'nin bunlar içinde Bâciyân-ı Rûm'u tercih ettiğini ve önderleri Hatun Ana'ya manevî mirasını bıraktığını bildirmiştir. (Âşıkpaşazâde,1332:s.205) Hacı Bektâş'ın manevi mirasını bir kadına bırakmış olması kendi dönemi içinde değerlendirdiğimizde oldukça önemlidir.

Bacıyan-Rum hakkında ilk çalışma Alman doğu bilimci Franz Taeschner tarafından yapılmış ve o dönemde Anadolu’da kadınların bir birlik kurmasının imkânsız olacağını iddia ederek hatalı bir yazımdan kaynaklanmış olabileceğini söylemiştir. (Zehra Odabaşı, 2008:s.37) Taeschner, bunun Âşıkpaşazâde tarafından bir istinsah hatası olabileceğini, kelimenin aslının ya Hacıyân-ı Rûm (yani Anadolu Hacıları) yahut da Moğol devrinden kalmış bir bakiyye olarak Bahşiyân-ı Rûm şeklinde ifade etmiştir. (M.Fuad Köprülü,1981: s.159; F. Köprülü,1991: s.415.) Taeschner’in bu tezini bu alanda önemli çalışmaları olan Fuat Köprülü şöyle karşılık vermiştir; XIV. asırda Anadolu’dan hacca gidenler kalabalık bir zümre olsa da Hacıların böylesine önemli bir teşkilat kuracak kadar olmadıklarını ve “bahşi” kelimesinin XIV. asırda İlhanlı sarayında daha ziyade “Uygur ve Moğol yazılarını bilen kâtip” manasında kullanıldığını, daha eski zamanlarda da “ruhânî sihirbaz-halk şairi” manalarını ifade ettiğini, bu isimle anılanların Anadolu’da böyle ehemmiyetli bir sınıf oluşturmaları-nınsa mümkün olamayacağını söyler. (M.Fuad Köprülü,1981: s.159)

Ancak yine birçok Bektaşî Menakıpnamesi ve Osmanlı kaynaklarında bu kadınlar birliğinin adı geçmektedir. Yine Ahi Evran’ın eserleri de Ahilik Teşkilatı ile birlikte Bacı Teşkilatı’nın yapısı hakkında bilgiler vermektedir. (Mikail Bayram,2008:s.22)

Bâciyân-ı Rûm teşkilatının Anadolu’daki kuruluş sürecine baktığımızda ise; Âhiyân-ı Rûm ve kadın kolu olan Bacıyân-ı Rûm’un Kayseri’de ortaya çıkması tesadüf değildir. Anadolu Selçukluları döneminde Kayseri’nin haiz olduğu coğrafi, ticarî ve ilmî önemden dolayı, bu iki önemli sosyal, kültürel, sınaî ve iktisadî kuruluş bu şehirde vücuda gelmiştir. (Mikail Bayram,2008:s.71-72) XIII. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve bu asır içinde bütün Anadolu’ya yayılan Ahiler ve Bacılar, özellikle Türkmenlerin Uluğ Sultan diye andıkları I. Alaeddin Keykubad zamanında bütün Anadolu’ya yayıldı ve devletin yapısı içinde yer aldı. O dönemde belediye ve emniyet hizmetleri bu iki kuruluşa gördürülmüştür.(Mikail Bayram,2001:s. 2)

Moğol istilasının en önemli sonuçlarından biri Orta Asya demografisindeki değişikliklerdir. Moğol istilası ile birlikte Ahi ve Türkmenler, uçlara doğru ilerlemiş ve Azerbaycan, Maverâünnehir, Horasan’da yaşayan Türkmenlerin birçoğu Anadolu’ya gelmişlerdir.(Rudi Paul Lindner, Ankara 2000: s.40.) Türkmenler gittikleri yerlerde de ahi ve bacı teşkilatları oluşturarak bildiklerini yerel halka öğretmişlerdir. Bacıların el sanatlarının her yere yayılmasında ve yöre ekonomisinin gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Bacılar sadece el sanatlarında değil aynı zamanda hayvan bakımı, tarla ekip biçme gibi alanlarda da faaliyet göstererek ve ürettiklerinin fazlalarını pazarlarda satarak hayatın içinde yer almışlardır. (Yasemin Tümer Erdem, Halime Yiğit, 2010:s.34) Moğolların 640/1243 yılında, Kayseri’yi muhasaraları sırasında Bâciyân-ı Rûm örgütüne mensup kadınların, şehrin savunmasında fiilen ve teşkilat olarak savaştıkları görülmektedir. Başlangıçta Ahiliğe paralel olarak Kayseri, Konya, Kırşehir, Ankara ve Lârende gibi büyük yerleşim merkezlerinde kurulan Bâciyân-ı

Rûm teşkilatı, Moğol işgaline karşı gerçekleştirdikleri bu tür direnişleri sebebiyle, bütün Anadolu'da yoğun bir takibata ve katliama maruz kalmışlar, işyerleri ve malları alınmıştır. Bu durum, Ahiler gibi Bacıların da uc bölgelere veya Moğol zulmünün ulaşamayacağı ücra köşelere göçmelerine yol açmıştır. Uc mintikalara göç eden kadınlar teşkilatı, eski sanatlarını buralara nakletmişler ve özellikle Germiyanogulları Beyliği'nde halı, kumaş, tülbent bez imal etmişlerdir. (Ethem Cebecioglu,1991: s.652)

Selçukluda kadınların sadece yönetim seviyesinde olmadığını bir kanıtı da Bacıyan-ı Rum teşkilatıdır. Ahi Evren, Anadolu da Türkmen kız ve kadınları da organize ederek örücülük ve dokumacılığa yönelterek debbağların derilerinin yünlerini işleme ve değerlendirme yoluna gitmiş ve bu amaçla Ahi Evren, Evhadüdin Kirmanin'nin kızı olan eşi Fatma Bacı'ya Bacıyan-ı Rum teşkilatını kurdurmuştur. (Mikail Bayram,2008:s.205)

Kadının iş hayatına girmesini sağlayan bu teşkilatta kadınların amacı üretmektir. Bu teşkilatının içerisinde yer alan ve savaşçı kadınlar olarak bilinen Kadıncık Ana da Bacıyan-ı Rûm teşkilatının bir üyesi ve Anadolu kadınlarının temsilcisidir. (Gümüş, 2011: 45; Gültepe, 2017: 342)

Âşık Paşazade Anadolu Bacılar Teşkilatının Selçuklu dönemindeki sosyal zümrelerden biri olduğunu belirtmiş, Hacı Bektâş'ın bu teşkilata yakın olduğunu, bu teşkilatın önde gelenlerinden olan Hatun Ana'ya olan bağlılığından söz etmiştir. Velâyet-nâmede Hatun Ana'nın diğer isimleri Kadıncık Ana, Kutlu Melek, Fatıma Hatun, Fatma Nuriye olarak geçmektedir. (Firdevsî, Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli: s.3; Mikail Bayram,2008:s.55) Fatma Bacı ile ilgili şu ifadelere yer vermiştir. Fatma bacı, Hacı Bektâş'ın uzun süre evinde kaldığı, erenlerin ve dervişlerin saygı gösterdiği, saliha bir hanımdır. Babası Sivrihisarlı Nurüddin'dir. Sulucakarahöyük'te İdris'le evlenmiş, Hacı Bektâş'ın kerametiyle bu evlilikten yedi oğlu olmuştur. Erenler meclisine sofralar düzüp, misafirleri ağırlamış, bütün servetini erenler yoluna harcamıştır. (Hatice Çubukçu,2015:s.224) Nitekim Bektâşî geleneğinde, kadın tarikat mensuplarına "bacı" denilmektedir. Hatta tarikat mensubu kadınlar birbirlerine "bacı" derken şeyhin hanımı da "Anabacı" diye anılmaktadır. (Mustafa Kara,1991,s.354)

Bu dönemde kadınlar erkeklerle aynı ortamlarda bulunamadıkları için, onların yerine bacı teşkilatının başında yer alan Ana-Bacılar aracı konumunda olmuş, Ahi Ocağında verilen eğitimi Bacı Ocağında ki kadınlara ileterek, Ahilerin aldığı eğitimin bacılarında alması sağlanmıştır. Böylece Bacılar teşkilatı da aldıkları eğitim doğrultusunda üretimlerini belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirip tıpkı Ahilerde olduğu gibi bacılarında ticari faaliyetlerinin kontrol edildiğini söyleyebiliriz. Yine Bacılarda da usta -çırak ilişkisi ile eğitim yapıldığı ve bir ustadan el alarak bir sanata sahip olduklarını görüyoruz. Her bacının sanatını öğrendiği bir üstadı bulunmakta ve bu usta öğrencisinin ticari faaliyetlerinden, eğitiminden sonra da sorumlu olmak-

tadır. Bacı teşkilatı sadece eğitimin sürdürüldüğü bir birlik değil, aynı zamanda mal üretmek ve topluma hizmet sunmanın usul ve erkânının öğrenildiği bir yer olarak görülmektedir. (Mikail Bayram,2008:s.85) Bacıların ürettikleri ürünlerin bazılarının günümüze kadar ulaşabildiği düşünülürse, ürettiklerinin sağlam ve hilesiz oldukları, ticari ahlaka ve iktisadi girişimciliğe hile karıştırmadan çalışmaları ahilik teşkilatının öğretilerine göre yaşadıklarının göstergesidir.(Yasemin Erdem, s.44)

Bacıların Anadolu kadınlarını teşkilatlandırdıklarını, taraftarlarını belli bir eğitim ve öğretime tabi tuttukları, ata bindikleri, ok attıkları, sınırlarda elde kılıç kaza yaptıkları da görülmektedir.

Anadolu Bacılarının nefesine, aşına ve eşine dikkatli ol” öğütü bulunmaktadır. (Kemal Göde, 1986:s.225) Bu öğüt bir anlamda Selçuklu Toplumunun zihniyetini formülize etmektedir. Kadınlar bir arada iken özel alandaki hayatlarını Bacıyan-ı Rum’un diğer üyeleriyle paylaşabilirlerdi ve böylece bir dayanışmanın oluşması da mümkündü. Elde olan bilgiler ışığında oyacılık, çadırcılık, oya ve dantel, nakış, türlü kumaş imalatı Bacıyan-ı Rumun ilgilendiği sanat dalları olarak sıralanabilmektedir. Bütün bu sanat kolları Türkmen kadınlarının meşgul oldukları iş sahası olmuş ve asırlarca nesilden nesile nakledilmiştir. Bacılar ilk olarak Kayseri de Külâh- duzlar Mahallesi’nde oturan Fatma Bacıyla birlikte, dericilerin işledikleri derilerden çıkan yünleri değerlendirmek için bir araya gelmiştir. (Sedat Bıçak,2007:s. 53-54) Bu açıdan Bacıyan-ı Rum teşkilatı kadınların sosyal anlamdaki ilk örgütlenmeleri şeklinde bir değerlendirme yapmamız yanlış olmayacaktır. İlk amacı ekonomik faaliyetler amacı ile bir araya gelen kadınların özel yaşamlarıyla ilgili kendi aralarında paylaşımlarda bulunmaları o dönemde adı henüz konmamış sosyal terapi uygulamalarına da girmektedir.

Selçukluların X. Yüzyılda Anadolu ya gelişlerine kadar İslamiyet’in tesirlerine rağmen Türk kadını aktiftir. Günlük yaşamda erkekle beraberdir. Eve kapatılmamıştır. Harem henüz bilinmemektedir. Selçuklu egemenliği 300 yıl kadar sürer. Bu dönemde kadının sosyal durumu hayli değişikliğe uğrar. Bununla beraber erkekten yine kopmamıştır. Sanat ve kültür hareketleriyle ilgilidir. Kadınlar adına medrese, hastane ve kütüphaneler yapılmaktadır. İran’ın Kirman şehrinde **Kutluğ Türkan Hastanesi** (1271), Kayseri de bugün adına Tıp Fakültesi kurulan **Gevher Nesibe Şifahanesi** (1206), Divrik’te **Turan Melek Hatun Kütüphanesi** (XIV. Yüzyıl) gibi örneklerle karşımıza çıkmaktadır. (Burhan Göksel, s.129)

Bu çerçevede Ahilik teşkilatı içinde yer alan ve Ahilerin kadınlar kolu olan Bacıyan-ı Rum’un (Anadolu Bacıları), yıllar önce kadın istihdamı konusunda uygun çalışma koşullarının sağlandığı ve gerekli teşviklerin yapıldığını görmekteyiz. Günümüzde uygulanmaya başlayan ve başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere, Valilikler, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri, Ticaret Odaları, Belediyeler, Sivil toplum kuruluşları ve daha pek çok kurum tarafından desteklenen kadın girişimciliği ve istihdam projelerinin temelinde bu kültürel kodlar yatmaktadır.

Kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret imkânının sağlanması amacıyla hazırlanan 2010/14 sayılı “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu Başbakanlık Genelgesi 25 Mayıs 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Genelge kapsamında “**Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu**” oluşturulmuştur. (Kadının Kalkınmadaki Rolü Özel İhtisas Komisyonu Raporu:2020)

Kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi, sürdürülebilirliklerinin sağlanması, kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ve görünürlüklerinin artırılması hedefine yönelik olarak kadın kooperatifleri alanında çalışmalar yürüten Tarım ve Orman Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı ile 30 Ekim 2018 tarihinde “**Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü**” imzalanmıştır. Söz konusu Protokolün uygulanabilirliğini kolaylaştırmak ve Türkiye’de kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu, sorunlarını ve çözüm önerilerini değerlendirmek amacıyla 15 Kasım 2018 tarihinde ilgili tarafların da katılımıyla “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. Çalıştay sonuçları kapsamında, Protokolün yerelde uygulanabilirliğini sağlamak ve uygulayıcılara rehberlik etmek amacıyla İl Müdürlükleri için “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü Uygulama Esasları” hazırlanmıştır. Eylül 2019 itibarıyla, 76 ilde “Kadın Kooperatifçiliği Çalışma Grubu” oluşturulmuş, yıllık iş planları hazırlanmış olup, çeşitli etkinlik ve toplantılar düzenlenerek kadın kooperatifçiliğinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. (KadınınKalkınmadakiRoluOzelİhtisasKomisyonuRaporu:2020) Kadın istihdamını sağlamaya ve girişimciliği teşvik etmeye yönelik atılan kanunu adımların yanı sıra kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının aracılığı ile verilen meslek edindirme kurslar, çok amaçlı toplum merkezleri ve kadın sığınma evleri bu kültürel kodların hayat bulmuş halidir.

Fakat Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları OECD ülkelerine göre çok düşüktür. OECD’nin 2018 raporuna göre Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranı %34,2 olarak gerçekleşti. Kadınların işgücüne katılma oranında OECD ülkeleri arasında en son sırada yer alan Türkiye’nin ardından gelen ülkeler ise; %41,1 ile İtalya, %43,5 ile Meksika, %44,3 ile de Yunanistan. Bununla birlikte OECD ortalamasının %52,5 olarak gerçekleştiği listede İzlanda, %77,8 ile listede ilk sırada yer aldı.(OECD,2018). Sonuç olarak Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranı, son yıllarda artış gösterse de, OECD ülkeleri arasında en düşük seviyededir. İşgücüne dahil olmayanların işgücüne dahil olmama nedenleri arasında ev işleriyle meşgul olanlar (housewife) olarak tanımlananlar işgücüne dahil olmayanların 2019 yılı itibarıyla.%39,277(ev işleriyle meşgul olanlar 11359/ Toplam işgücüne dahil olmayanlar 28920) 2020 Haziran itibarıyla % 31,58’dir.(TUIİK:2019)

Kadın istihdamını artırmaya yönelik adımlar sadece devletin sorumluluğuna bırakılmamalıdır. Bu alan da kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları eş güdümlü olarak hareket etmeli ve tüm kurumlarda cinsiyet eşitliğini kurumunun önceliği haline getirmelidir

SONUÇ

Kadınların iş gücüne katılımını içinde bulunduğu toplumun değer yargıları, toplumsal ve kültürel faktörler doğrudan etkilemektedir. Kadınların çalışma hayatında karşılaştığı en önemli sorun “ ÖNYARGI” lardır. Ülkemizin pek çok alanda geri sıralarda olmasının nedeni; kadınların, istihdamda, siyasete ve karar alma mekanizmalarında yer almaması veya bu oranın çok düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizin 2023 yılında dünyanın 10 büyük ekonomisi arasında yer alması hedefleniyor. Ancak bu ülke nüfusunun yarısını çalıştırıp diğer yarsını evde tutarak gerçekleşecek bir hedef değildir. Dolayısıyla devleti yönetmeye talip olanların gerçekçi bir kalkınma sürecini harekete geçirirken bu süreçte kadınlara mutlaka yer vermelidirler.

Günümüz ticari hayatına baktığımız da kalitesiz mal üretme, malın ederinden fazla fiyatlandırılması, haksız rekabet gibi pek çok sorun ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden de yüzde yüz yerli ve milli olan ahilik kurumumuzun ve onun kadınlar kolunu oluşturan Anadolu Kadın Birliğinin ilke ve uygulamalarının tekrardan hayata geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Bayram Mikail, “Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum”, Nüve Kültür Merkezi Yay., İstanbul, 2008
- Bayram Mikail, “Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2001,S. 10
- Bayram Mikail, Bacıyan-ı Rum, Konya,1987
- Bicak Sedat, “Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın (XI. XIV yy)” , Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı ,(Danışman; Prof. Dr. Gülay Ögün BEZER) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007
- Cebecioğlu, Ethem, “Bacıyân-ı Rûm”, Türk Aile Ansiklopedisi, T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, c.III, s.651-655.

- Çubukçu Hatice, Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi FSM Scholarly Studies Journal of Humanities and Social Sciences Sayı:5, 2015
- Erdem Tümer Yasemin, Yiğit Halime, “Bacıyan-Rum’dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2010, Yayın No:69
- Göde Kemal, “Selçuklular ve Beylikler Devri Anadolu’unda Askeri-Dini-Mesleki Kuruluşların Türk Siyasi ve San ’at Hayatındaki Rolü”, Türk kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik bayramı Sempozyumu Tebliğleri Kırşehir, 13-15 Eylül 1985, İstanbul,1986,s.225.
- Göksel Burhan, Çağlar *Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, s.129.
- Gündüz Ahmet, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerine Kadının Yeri ve Önemi” International Journal of Social Science, V.5,Iss.5,2012
- <https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KadininKalkinmadakiRoluOzelIhtisasKomisyonuRaporu>.
- Kara Mustafa , “Tasavvuf Kültüründe Aile ve Kadın”, Türk Aile Ansiklopedisi, Ankara 1991, c.I, s.354.
- Köprülü M. Fuad , “Bâciyân-ı Rûm”, DİA, Diyanet Yayınları, İstanbul 1991, C.IV
- Köprülü M. Fuad, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981
- Lindner Rudi Paul. *Ortaçağ Anadolusunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Çev. M. Günay, İmge Yayınevi, Ankara 2000
- Melikoff Irene, “Bacıyan-ı Rum’dan Biri: Kadıncık Ana”, Çev: Turan Alptekin, Yol Dergisi, Ankara 1999, sayı:2.
- Odabaşı Zehra, “Bir Ahi Dostu: Franz Taeschner-Hayatı ve Eserleri” A.E.Ü, Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008
- Uzun Firdevsî, Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî (Vilayet-nâme) s.3;

**AHİLİK BAĞLAMINDA TASAVVUFİ
DÜŞÜNCENİN GÜNÜMÜZ ÇALIŞMA HAYATINA
YANSIMALARI**

Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
kadirozkose60@hotmail.com

Âşıkpaşazâde, Osmanlı Devletinin kuruluşuna zemin hazırlayan dört ayrı teşkiltattan bahsetmektedir. Ahiyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm ve Gâziyân-ı Rûm adını verdiği bu dört akım, Osmanlı'nın kan ve can damarı hüviyetinde hareket etmiş, üretimden tüketime, adaletten otoriteye, bilgi dünyasından değerlerin inşasına, varlık atmosferinden hizmet sektörüne, gazalardan muhabbet ortamlarına birlik ve beraberlik ruhunun öncü güçleri olmuşlardır. Bu dört zümreden her birinin beslendiği yegâne felsefe ve düşünce ise tasavvuf anlayışı olmuştur.

Günümüzde üretim ahlâkı kadar tüketim ahlâkında da ahilik tecrübesine dünden daha çok gereksinim duymaktayız. Tasavvufi telakkide benimsenen “Bir lokma bir hırka anlayışını” ahiler, üretimin değil tüketimin ölçüsü olarak kabul etmişlerdir. Günümüzde küresel bir hastalığa dönüşen tüketim çılgınlığı, ancak kanaat duygusu ile tedavi edilebilecektir.

Ahilik bir fütüvvet teşkilatıdır. Fütüvvet ruhu kardeşlik, diğerkamlik ve fedakârlık usulüdür. Kimseden insaf beklemeden, herkese insaf edebilmektir. Fütüvvet alan el değil, veren el olmaktır. Fütüvvet; sofraya açabilmek, misafirperver olmak, ikram edebilmektir. Günümüzde bireyselleşen, bencilleşen, kendini düşünen ve kendi menfaatini kollayan seküler zihniyetin ortaya çıkardığı travma, paylaşım kültürü ile tedavi edilebilecek bir hastalıktır. Tarih boyunca ahilik, kardeşlik ruhunu payidar kılmak, ben değil biz bilincini geliştirmek, bencil değil fedakâr bir kimlik kazandırmak suretiyle toplumsal ahengin sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Ahi zaviyelerinde uygulanan güzel ahlâkı kazanma çabası, toplumun her kesiminde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine yol açmıştır. Günümüzde yaşanan en büyük erozyon ahlâkî zafiyettir. Bireysel ve toplumsal huzurun esası, ahlâkî güzelliklerin benimsenmesine bağlıdır. İyilik, erdem, hüsn-i niyet, ihsan, sabır, şükür, ihlas, tefekkür, muhabbet, bilgelik, dürüstlük, sadakat, sevgi, saygı, hürmet, adalet, infak, ikram, cömertlik, cesaret, kahramanlık, ahde vefa, kardeşlik ve doğruluk gibi ahlâkî erdemler, hayat bulması ve itibar görmesi gereken evrensel ölçütlerdir. Bu ölçütler sözde kalan yaklaşımlar değil, tecrübe edilen ve uygulanan kıstaslar olduğu müddetçe işlevsel olacaktır. Ahi zaviyelerinde çıraklık ve kalfalıktan ustalık sürecine kadar hayat boyu öğrenme sistemi bağlamında uzun soluklu bir mücadeleyle kazandırılan bu davranışlar, günümüzün kendini merkeze koyan ve başkalarını ötekileştiren zihniyetlere karşı canlı ve diri tutulması gereken değerlerdir.

Ahi teşkilatı salt bir esnaf teşkilatı değildir. Ahi zaviyeleri aynı zamanda bir düşünce ve fikir ekolleridir. Yatay dindarlıktan çok dikey dindarlığı önemseyen, yüzeysel dindarlıktan çok derinlikli dindarlığı hedefleyen Ahilik, bu hedefine tasavvufî irfanı kazanmak suretiyle ulaşmaya çalışmıştır. Ahi zaviyelerinde malumatfuruşluk değil irfan ve hikmet incelikleri kazandırılmaya çalışılmıştır. Ahi zaviyelerinde bilgelik iddiasından çok irfânî inceliklere bürünmek hedeflenmiştir. Bilginin dönüştürücü gücüne, bilginin gereğince hareket etmeye, ilmin hakkını vermeye, ilmiyle

amel etmeye özen gösteren ahiler, bilgi, amel ve ahlak bütünlüğüne itibar etmişlerdir. Ahi Evran-ı Veli'nin İbn-i Sina, Fahreddin Râzî, İhvan-ı Safâ, Ahmed-i Yesevi ve Sadreddin Konevî'den beslenmesi ahiliğin düşünce parametrelerini de göstermektedir. Felsefi ekollerin, entelektüel çevrelerin, düşünce sistemlerinin ahiliğe doğrudan veya dolaylı olarak tesir etmesi ahiliğin zengin bir düşünce iklimine bürünmesine yol açmıştır. Tahsil hayatını diploma almaktan ibaret gören günümüz kısır yaklaşımlarına karşılık ahiliğin tasavvufî irfan birikimine bugün eskisinden daha çok muhtacız. İnsanı önceleyen, insana yatırım yapan, insanın mutluluğunu hedefleyen, insanın anlam haritasını çözümlenmeye çalışan ahilikteki bu irfanî derinlik Allah, insan ve âlem arasındaki ahengi görmeyi sağlamaktadır.

Marka Müslümanlığının gün yüzüne çıktığı, dindarlığın şekil ve surete indirgenmediği, maskeli balo tiplmeleriyle çok kimlikli bir yaşantının gerçekleştiği günümüzde ihlas ve samimiyet duygusuna bürünmek zor zanaat haline gelmektedir. Ahilik benimsediği melamet neşvesi çerçevesinde müntesiplerinden kibir ve benlik duygusunu söküp atmaya, riya ve gösteriş hastalığından kurtulmaya, sadece Allah'ın rızasını kazanmayı hedefleyen ihlaslı bireyler olmaya kilitlenmiştir. Ahi zaviyelerinde verilen zahir ve batın dengesini gözeten eğitim, çıraklıktan itibaren ahilerin içleriyle dışlarını bir kılmıştır. Ahilikte bireylerin kendileriyle ve toplumla barışık kimlikleri, inançlarındaki samimiyetleri, kulluktaki derinlikleri kaliteli Müslüman toplumun vücuda gelmesine yol açmıştır.

Ahi Evran-ı Veli'nin ilmihal geleneğini başlatan isim olması ahilikte derinlikli dinî mevzuların halkın anlayacağı bir üslup ve seviyede ele alınmasını sağlamıştır. Ahi zaviyelerinde kullanılan dil toplumun her kesimi tarafından anlaşılabilir ve kullanılan bir dil olmuştur. Gerek Beylikler döneminde gerekse Osmanlı döneminde medreselerde bilimsel ve akademik dil hakim olurken, Ahi zaviyelerinde gündelik dilin ve saf Türkçenin kullanılması ahilerin halk kesimleri, esnaf zümreleri ve meslek kuruluşlarıyla bütünleşmesini sağlamıştır. Günümüzde entelektüel çevrelerin halktan kopuk tabiatları, akademik çevrelerin gündelik hayatın gerçeklerinden uzak yaşam tarzları toplumun farklı kesimleri ile iletişim sorunu yaşamalarına yol açmaktadır. Ahilerin halkın diline meftun oluşları, didaktik bir üslup kullanmaları, sanat sanat içindir değil, sanat halk içindir düsturunu benimsemeleri yabancılaşma girdabından kurtaracak bir ölçüttür.

Ahilik teşkilatı bir tarikat zümresi değildir ama pek çok tasavvuf akımından beslenen bir irfan ocağı konumundadır. Sühreverdîye, Yesevîye, Rifaiyye, Mevlevîye, Bektaşîye, Vefaiyye ve Kübrevîye gibi tasavvufî geleneklere mensup dervişler aynı zamanda ahi zaviyelerinin de müdavimleri arasında görülmüştür. Özellikle Evhadiyye tarikatı ahiliğin sistemleşmesi, kurumsallaşması, öğretilerinin temellendirilmesi hususunda oldukça etkili ve tesirli olmuştur. Dolayısıyla ahiliği tasavvuf geleneğinden uzak ve yoksun kılmak mümkün değildir. Tarikatlardaki tekke atmosferi ahiliğin de benimsediği bir eğitim modeli olmuştur.

Ahlikte hedef insan-ı kâmil olabilmektedir. Ahilikte temel espri, nakıs insanlardan kâmil işlerin çıkmayacağı anlayıştır. Önce insanı yaşatmanın, öncelikle insana yatırım yapmanın, her şeyden önce insanı kazanmanın derdine düşülmüştür. İnsanın olgunlaşması da tek yönlü değil çok yönlü olarak gerçekleştirilecek uzun soluklu ve iyi niyetli bir çalışmadır. Bireyin manevî gelişimi, düşünce iklimi, kalbi kıvamı gerçekleştirilirken sosyal kimlik kazanmasına da özen gösterilmiştir. Bireysel olgunluğu kadar sosyal ilişkilerindeki kalite de artırılmak istenmiştir. Toplumdan kopuk asosyal bireyler yerine ünsiyet eden, ülfet duyan, akl-ı selim, zevk-i selim ve kalb-i selim inceliğine sahip bireyler yetiştirilmek istenmiştir. Öğrendikleri ve talim ettikleri ahlâkî erdemleri pratik hayata dönüştürmeye çalışmışlar, her zaman teori ile pratiği birlikte gerçekleştirmişlerdir. Ahlâk eğitimi ile meslek becerisini bir bütün olarak ele almışlar, sohbet atmosferiyle atölye işlevini birlikte yürütmüşlerdir. Ahlâkta, meslekte, bilgide, yaşam tarzında kaliteyi önemseyen ve öncelikli hale getiren ahilik, müntesiplerinin bireysel ve sosyal zekâlarını geliştirmeye çalışmıştır. Yerli üretime, el emeğine, helal kazanca, yeniliğe ve girişime önem veren ahi zümreleri, kul hakkından uzak durmaya, haramla beslenmekten kaçınmaya, başkalarının hakkına hâlel getirmemeye, emeğe saygı duymaya gayret göstermişlerdir. Ürettiği malda sahtekârlık yapanlar, müşteriye aldatanlar, yüz kızartıcı fiil işleyenler ağır yaptırımlara ve tecrit atmosferine maruz kalmışlar, pabuçları dama atılmışlardır. Reklam ve göz boyamanın hâkim olduğu, sahte ürünlerin pazarlanmaya kalkışıldığı, fason ürünlerin tedavülde olduğu günümüzde üretici ve tüketicinin haklarını korumak iş ahlakının öncelikli durumu haline gelmiştir. Üretim ve tüketimdeki ahlâkî seviyenin kazanılması ahilik gibi uzun soluklu bir deneyimin günümüze uyarlanmasına bağlıdır.

Her şeyden önce ahilik, bir uhuvvet ve teavün kuruluşudur. Uhuvvet anlayışı bağlamında ahilik kardeşlik hukukunu öncelikli hale getirmiş, kardeşlik bağı ile kenetlenen üyelerini mezhep, tarikat, meşrep, dil ve etnik yapı farklılıklarını insanlık ortak potasında eritmeye çalışmıştır. Farklılıkları yok saymamış ama ayırıştırma atmosferine büründüren her türlü yaklaşıma da kapılarını kapatmıştır. Anadolu'da tarih boyunca ayırıştırmaya, bölmeye, parçalamaya, birbirine düşürmeye kalkışan her türlü iç ve dış mihraklara karşı toplumun bütünleşmesine, toplumun farklı kesimlerini birbirleri ile kenetlemeye, farklılıkları zengin saymaya çalışmıştır. Çatışma kültürü yerine uzlaşma atmosferine, düşmanlık ve kin tohumları yerine dostluk ve rahmet tohumlarına, ayırıştırmak yerine bütünleştirmeye çalışmıştır. Kardeşlik bilincini teoride bırakmayan ahilik, uhuvvet bilincini teavün çabasıyla payıdar kılmıştır. Birer yardım kuruluşu olarak faaliyet yürüten ahi zaviyeleri ayende ve ravendeye hizmet etmişler, sadaka ve zekât yükümlülüklerini organize etmişler, fakir ve zengin sınıfları birbirine yakınlaştırmışlar, düşkünlerin hamisi olmuşlar, Anadolu'yu vakıflar yurdu haline dönüştürmüşlerdir. Benimsenen rekabet ruhu ile ahiler hayırda yarışmanın, olgunluk ve kemâlâtı yakalamanın, iyilik ve erdemde öncü olmanın, üretim ve kalitede birinci olmanın çabasıyla gündelik hayatı kurtlar sofrası değil muhabbet iklimine

dönüştürmenin çabasına bürünmüşlerdir. İnsan insanın kurdudur felsefesinin egemen kılınmaya, paran kadar konuş düsturunun geçerli kılınmaya çalışıldığı günümüzde ahilikten alacağımız can simidi niteliğinde çok özel kazanımlar bulunmaktadır. Ahiliğin kalite zihniyeti, kardeşlik ruhu, yardımlaşma çabası, birlikte yaşama tecrübesi, feragat ve fedakârlık duygusu ayrışan ve parçalanmış günümüz toplumlarına adeta bir iksir işlevini görmektedir.

Ahilikte eğitim hem ahlâkî hem de mesleki eğitim bağlamında örneklik, birebir ve uygulamalı eğitimidir. Atölyedeki tezgâh başında küçük yaşta itibaren teslim alınarak eğitilen nesillere ahi zaviyeleri doğrudan sahip çıkmış, gençliğin enerjilerini başarı yollarında kullanmaya çabalamıştır. Arka sokaklarda kaderlerine terk edilen nesillerin kaderlerine sahip çıkmalarına, geleceklere yatırım yapmalarına, başarılı ve mutlu yarınlara hazırlanmalarına, faydalı ve üretken nesiller olmalarına zemin hazırlamışlardır. Ahilikte başarılı bir şekilde uygulanan bu sistem günümüzde ara eleman diye tabir edilen teknik ve sanat atölyelerinde yetişmiş kalifiye eleman kıtlığına çare olacak bir uygulamadır. Bugün Endüstri ve Teknik Meslek Liseleri ile verilmeye ve yetiştirilmeye çalışılan meslek erbabının istenilen kalite ve sayıda olamayışı, sanayi ve endüstri sahasında ihtiyacın gittikçe büyümesine yol açmaktadır. Usta-kalfa, kalfa-çırak, baba-evlat, müşid-talib, ahi baba-derviş tadında gerçekleştirilen ahilikteki eğitim, yeni yetişen nesle hem el becerisi, hem göz zevki, hem gönül tokluğu hem de zihin aydınlanması sağlamaktadır. Marangoz, demir, cam, kundura, el sanatları, dokuma, inşaat, imar, ulaşım, sağlık, hizmet ve eğitim sektörlerinde verilen bu eğitim, Anadolu'nun büyük sanatkârlara ev sahipliği yapmasına, güçlü ustaların, seçkin mimarların, kaliteli sanat erbabının, büyük âlimlerin, eserleri okunan müelliflerin yetişmesine, gelecek nesillerin örnek alacağı gönül erlerinin varlık göstermesine imkân hazırlamıştır. Günümüzde diplomaya endeksli bir eğitim, kazanımların teoride kalmasına yol açmakta, sahayı tanımadan piyasaya atılmaya yol açmaktadır. Büyük ve dev şirketlerin hüküm sürdüğü günümüz ekonomik parametrelerinde küçük ölçekli atölye ve sanayi dallarının ahilikteki iş ve sanat kollarının dayanışma ve ittifak tecrübesinden istifade ederek büyümenin yollarını aramaları gerekmektedir.

Gurup taassubu, sürü psikolojisi ve ben merkezli bir yaklaşımla hareket etmeyen ahi zaviyeleri, her dönemde buldukları coğrafyada yaşanabilir bir hayatı inşa ve ikame etmenin derdine düşmüşlerdir. Ahi zaviyelerinde edebiyat, şiir, estetik, sanat ve musiki hep iç içe işlev görmüşlerdir. Ahi zaviyelerinde elde edilen edebi zevk bireyin mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesine imkân hazırlamıştır. Ahi zaviyelerinde okunan şiirler adeta yeni yetişen gençlerin hülyalarını süslemiştir. Ahi zaviyelerinde verilen estetik duygusu ince, zarif, duygulu, içli ve samimi nesillerin yetişmesine zemin hazırlamıştır. Ahi zaviyelerinde meşgul olunan sanat dalları ve mesleki teşekküller bireyin el becerisine, meşguliyet zevkine ve çok yönlü olarak yetişmesine imkân hazırlamıştır. Ahi zaviyelerinde meşk edilen musiki atmosferi, dinlenen musiki par-

çaları, bestelenen güfteler duygu derinliğinin ve selim bir zevke kavuşmanın yolunu açmıştır. Günümüzde akıl, ruh, beden, duygu, düşünce ve hayal dünyalarında parçacı yaklaşım sergileyen, bir yönden doyurucu olurken diğer yönden açlık hissedilen, bir bakıma tatmin olunurken diğer açıdan aç bırakılan doyumsuz, hazımsız, iştahsız ve tatminsiz insanların bütüncül yaklaşımla sahip çıkılmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Ahilerin sohbet usulündeki nazar eğitimi, hizmet sektöründeki hayırda koşuşturma ameliyesi, felsefe ve düşüncelerindeki fikir hareketliliği, sanat dallarındaki el becerileri günümüz eğitim ve yaşam tarzına adapte edilmesi gereken insanlığın unutulmaz gerçekleridir.

Ahilik bizlere kalkınan şehir modelini sunan bir teşkilattır. İskân politikasının işlevselliğini sağlayan, şehirlerin teşekkülüne zemin hazırlayan, zanaat ve sanat ehlinin himayesini gerçekleştiren, şehirlerin gelişmesine ve kalkınmasına ortam hazırlayan bir teşkilattır. Günümüzde kitlesel ve düzensiz göçlerle global köylere dönüşen büyükşehirlerdeki düzensiz yerleşim planlarına çözüm ararken ahiliğin meslek teşekküllerini yaygınlaştıran ve güçlendiren politikalarından dersler çıkarmamız gerekmektedir.

Sağlıklı ve sağlam büyüyen teşkilat yapısı ile ahilik, Ahi Evran-ı Veli'nin zamanı gibi daha kuruluş döneminde Ahi Evran-ı Veli'yi 32 çeşit esnaf ve sanatkâr kimliğinin lideri olarak görmüştür. Sanat dalları arasındaki bu yakınlaşma, esnaf ve sanatkârların sorunlarını ortaklaşa giderme çabası, işyerlerinin açılışı ve desteklenmesi iş hayatına yeni atılan isimlere güçlü desteğin sağlanmasına yol açmıştır. Güçlü şirketlerin yeni iktisadi teşekküllerin ve küçük ölçekli kobilerin önünü kesmeye yeltendikleri günümüzde girişimci ruha sahip müteşebbis iş erbabının yapılanmasında ahilik teşkilatındaki tasavvufî neşveyle güçlendirilen bu teşkilat yapısından faydalanmak gerekmektedir.

Haçlı seferlerinin yorgun bıraktığı, Moğol istilasının korkulu rüyalar yaşattığı, Bizans'ın talan ettiği, sürekli gerçekleşen Türkmen göçleriyle iskan problemlerinin nüksettiği, Beylikler döneminde gerçekleşen nüfuz yarışlarının halkı çaresiz bıraktığı bir dönemde ortaya çıkan siyasi ve idari boşluğu doldurmaya çalışan ahiler zümresi, nükseden bu olumsuz yaşam koşullarına karşı Anadolu insanının yaşama imkânını ve direnme gücünü sağlamaya çalışmıştır. Ahilik siyasi teşekküllerin birbiriyle kavga etmesini değil Anadolu halkının geleceğini teminat altına alma yolunda dayanışmasını ve ortak hareket etme esasını benimsemiştir. Tasavvufî geleneğin beslenme azmini her zaman diri tutan ahilik, benimsenen tasavvufî telakki gereğince vahdet bilincine sahip olmuştur. Kesrette vahdeti görme anlayışıyla tevhid inancı esasında farklılıkları izale etmiş, ayrışmanın değil bütünlüğün derdine düşmüştür. Günümüzde etnik kavgaların arttığı, mezhep çatışmalarının körükleştiği, farklılıkların kaşınarak problem haline getirildiği ciddi çatışma zeminleriyle karşı karşıya kalmaktayız. İslam dünyasında atılan ayrılık tohumları yüreklerin parçalanmasına ve coğrafyaların

ayrışmasına sebep olmaktadır. Ahilik örneğinde olduğu gibi sağlam teşekküllü kuruluşlar, değerlerin inşasına çalışan güçlü kanaat önderleri ülke ve millet bütünlüğünün sağlanmasında büyük rol oynayacaktır.

Ahiliğin benimsediği tarikat usul ve erkânı onu güçlü bir geleneğin taşıyıcısı kılmıştır. Ahilik nez-zuhur bir hareket değil, geleneği bulunan, geçmişin tecrübelerinden faydalanan bir hareket olmuştur. Sahip olduğu silsileler, benimsediği irşad usulleri ve onaylanan icazetnamelerle ahilik güçlü sistem yapısına sahip olmuştur. Günümüzde yeni nesil dini akımlar maalesef geçmiş ve hafızası bulunmayan güdümlü hareketler halinde kalmış ve birtakım mihrakların kullanımına hazır hale gelmişlerdir. Ahiliğin güçlü tasavvufi mirası devam ettirmesi günümüz dinî ve kültürel yaşantıda ahilik gibi bir geleneğin ihyası bizleri köklerimize bağlı kılacak ve öksüzlükten kurtaracaktır.

Ahi zaviyelerinde kurulan yardımlaşma sandıkları bugün BAĞKUR, KIZILAY, SSK gibi resmi kuruluşların fonksiyonunu üstlenmiştir. Karşılıksız verilen hibeler, yeni kurulan iş ve meslek teşekküllerine karz-ı hasen usulüyle verilen borçlar ve geri ödemeli kolaylaştırılmış yardım fonları meslek erbabını yalnızlıktan kurtarmıştır. Ahilikteki muhabbet esasına dayalı, yardımlaşma ruhunu canlı tutan, birlik felsefesine dayalı ve insana sahip çıkmayı öngören bu tasavvufî unsurlar günümüzde yoksun kalınan bilinç ve ruhtur.

Ahiliğin ürettiği iş sahaları, koruyup kolladığı ve gelişimine imkân hazırladığı meslek teşekkülleri, güçlendirip yaygınlaştırdığı ticaret anlayışı Anadolu’da hayatın canlı ve diri kalmasını sağlamıştır. Günümüzde faiz ekonomisine ve tüketim esasına dayalı ekonomik göstergeler ahiliğin üretim odaklı, çalışanı ezilmekten koruyan ve çalışanların hak ve hukukunu ön planda tutan bir anlayışın yenilenmesini ve benimsemesini gerekli kılmaktadır.

Ahilik entelektüel birikimi olan bir fikir hareketi, inanç dünyası sağlam bir iman atlası, inancı teoride bırakmayan ibadet, taat ve kulluk bilinciyle müntesiplerini amel-i salihe sevk eden eylem hareketi, ulvi davanın, istikamet çizgisinin ve ilahi aşkın mihver kabul edildiği zikir bilincinin ayakta tuttuğu bir yol olmuştur. Dindarlığı sözde bırakmayan ve inananları aksiyoner kılan bir maneviyat yolculuğudur. Benimsenen tasavvufî çizgi ile ahilikteki bu iman, amel, tefekkür, zikir, zahir-batın ve vahdet felsefesi maneviyat hareketlerinin sağlam karakterli olmasını ve maneviyatın hayata yansımaları sağlamlayacaktır.

Ahilikte ibadet ve taatlerde gösterilen özen, tövbe ve istiğfar ehli olmaya yönelik teşvikler, okunan fütüvetnamelerdeki gözyaşının kutsiyetine yönelik hatırlatmalar ahileri samimi Müslüman olmaya teşvik etmiştir. Gözyaşlarıyla inançlarındaki samimiyet ve safiyeti ortaya koyan ahi kitleler, ehemmiyet verdikleri alın teri ve el emeği hassasiyetleri ile onurlarına düşkün hale gelmişlerdir. Bağımsızlıklarına, kişilik ve kimlikliklerine düşkün oluşları, onları iç ve dış mihrakların saldırı ve tasallutuna kar-

şı mücadeleci bir kimlik kazanmaya sevk etmiştir. Yetiştirdikleri insan tiplerini ile onurlarına düşkün olmuşlar, körü körüne itaatten kaçınmışlar, taklit hastalığından kurtulmuşlar, teslimiyetçi bir yapıya bürünmekten uzak kalmışlardır. Tasavvufi telakkinin kendilerini büründürdüğü bu onursal kimlik yitik ve kaybolmuş kitleler konumuna düşmekten onları kurtarmıştır.

Özetle ahilikteki tasavvufi ruhun günümüz çalışma hayatına yansımalarının çok yönlü olduğunu görmekte ve hayatiyetini sürdüreceğine inanmaktayız. Bu yaklaşımımızı destekleyen çıktılarımızı şu şekilde sıralayabiliriz:

Ahiliğin yeniden işlevsel kılınması, bireysel sorumluluğu yeniden temellendirilmesini sağlayacaktır.

Kalite ve güven unsurunu pekiştirecek ve ilahi rızaya erme azmini perçinleyecektir.

Ahilikteki ilim, yönetim ve ekonomi olarak niteleyeceğimiz üç saç ayağı günümüz kalkınma hamlesinin temel noktasını oluşturacaktır.

Ahilik felsefesi tüccar ve esnafımızın yerli ve milli bir ruha bürünmesini ve geleceğine sahip çıkmasını sağlayacaktır.

Ahiliğin verilerinden beslenmek entelektüel zenginliğin neşv ü nema bulmasını sağlayacaktır.

Ahilikten beslenmek kültürel kodlarımızın belirginleşmesini, ahlâki dinamizmin güçlenmesini ve dindarlığımızla üreticiliğimizin birlikte seyrini sağlayacaktır.

Ahiliğin hala güncelliğini koruyan ve evrensel bir çizgiye sahip bulunan ilke ve esasları bizlere ahiliğin tarihte kalmadığını açıkça göstermektedir.

Ahiliğin tasavvufi ilkelerinin modern dünyadaki ekonomik kazanımlara entegre edilip uyumlu hale getirilmesi, kalkınmanın seyrine güç katacaktır.

Gelecek nesillerin yetiştirilmesinde Ahilik modeli yeniden dikkat-i nazara alınmalıdır.

Ahilikteki girişimcilik ruhu çalışma hayatına güç katacaktır.

Ahi birliklerinden öğreneceğimiz ve aktaracağımız temel ölçütleri; küme hareketlerinin oluşturulması, helal lokmaya dayalı finans sektörünün kurulması, önce ahlak ilkesinin benimsenmesi, kalite güvencesinin sağlanması, müşterinin korunması, işçi ve işveren ilişkisinin sağlam temellere oturtulması, rant ekonomisine geçit vermeyip üretimin güçlendirilmesi, el becerisi, kalp huzuru ve duygu terbiyesinin birlikte sağlanması, tasavvufi ahlak eğitimi ile gerçekleşen yerinde ve gerçekçi bir eğitimin sağlanması olarak temellendirebiliriz.

AHİLİK VE MÛSİKÎ

Prof. Dr. Kubilay KOLUKIRIK

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü
Öğretim Üyesi

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Erhan YİĞİTER

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü
Öğretim Üyesi

ÖZET

Türk-İslam medeniyeti zaviyesinde, Anadolu'da XIII. yüzyılda oluşmaya başlayan ve XVIII. yüzyıldan sonra da bir "esnaf-sanatkâr birliği" hâline dönüşen Ahilik, dinî, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasî ilkeleriyle, günümüz dünyasına evrensel ilkeleri miras bırakmış önemli bir kurumdur. Bu çalışmada, kardeşliği, cömertliği, yiğitliği, fedakârlığı, doğruluğu, dürüstlüğü, kaliteyi, üretimi ve ahlâkî esas edinen Ahilik teşkilatının, içerisinde yeşerdiği toplumun genel sanat anlayışına ve özelde de mûsikî sanatına ilişkin nasıl bir bakış açısının olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Her cephesiyle sosyal bir teşkilat olan Ahiliğin temel felsefesi ve hassaten mûsikîye ilişkin bakış açısı ile ilgili verilere Fütüvvet-nâmeler aracılığıyla ulaşmanın mümkün olduğu ifade edilebilir: Ancak Fütüvvet-nâmelerde Ahiliğin mûsikî konusundaki ritüellerine ilişkin oldukça az malumat yer almaktadır. Ulaşılabilen verilerin bilimsel bir yaklaşımla değerlendirilebilmesi açısından, özellikle Ahilik teşkilatının kurucusu Ahi Evran-ı Veli'nin yaşadığı dönemde mûsikî üzerinde fikhî bakış açısının etkilerinin de dikkate alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bilindiği üzere Ahilik teşkilatının temelini İslâmiyet'in iki temel kaynağı olan Kur'ân ve Sünnet oluşturmaktadır. Bu bağlamda usûl, âdâp ve erkan açısından Fütüvvet-nâmeler ve Ahiliğin oluşum-gelişim sürecinde mûsikî ile ilgili tespit edilebilen veriler çalışmamıza katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada, Çeviri ve Doküman Analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik Teşkilatı, Semâ, Mûsikî, Ahi Evran.

ABSTRACT

The "Ahilik" organization, which started to form in Anatolia Turkish-Islamic civilization in the XIII century, turned into a "tradesman-craftsman union" after the XVIII century. 'Ahilik' organization is an important institution that has left universal principles to today's world with its religious, social, cultural, economic and political principles. In this study, it has been tried to determine what kind of perspective the Ahi organization, which takes human virtues and ethics as its basis, regarding art and music. It can be stated that it is possible to reach the data about the basic philosophy of Ahilik, which is a social organization in all its dimensions, and its point of view to the art of music through "Fütüvvet-name" (book of virtues). However, there is very little information about the musical rituals of Ahilik in "Fütüvvet-name". In order to evaluate the available data with a scientific approach, it is thought that it is important to take into account the effects of the mystical and religious perspective on music, especially in the period of

Ahi Evran-ı Veli, the founder of the Ahilik . As it is known, the basis of the Ahi organization is the Qur'an and Sunnah, which are the two main sources of Islam. In this context, in terms of ethics, morals and social rules, the data that can be determined from 'Fütüvvet-name' about music in the formation-development process of Ahilik will contribute to our study. 'Translation' and 'Document Analysis' methods were used in this study.

Key Words: Ahilik Union, Semâ (whirling- religious ritual), Music , Ahi Evran.

GİRİŞ

Hakkında günümüze kadar birçok akademik çalışma yapılan Ahilik, “Ahî”, Arapça “kardeşim” manasına gelmektedir. Ahilik kavramı bünyesinde “kardeş, sıddık ve sâhib” gibi anlamları da içermektedir. (Divanü Lügat-it-Türk Dizini, 1972: 7)

Alaeddin Keykubad 1221 yılında Selçuklu Devleti'nin başına geçince, Halife Nâsır Anadolu'ya özel bir ilgi göstermiş, Anadolu ile bağınyı güçlendirmek istemiş, Sühreverdî gibi devrin önemli şahsiyetlerini elçi olarak göndermiştir. Anadolu'da Ahilik teşkilatının kurulmasında bu adımların önemli bir yeri vardır. Anadolu'da Ahiliğin gelişmesi bu süreçten sonra gerçekleşmiştir. (Çatak, 2018:10)

XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da görülmeye başlayan, XVIII. yüzyıldan sonra da bir esnaf-sanatkâr birliği hâline dönüşen Ahilik, Osmanlı Devleti'nin kurulmasında büyük rol oynayan dinî, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasî boyutları olan bir sistemdir.

Ahiliğin başlangıçta bir esnaf teşkilatı olarak ortaya çıkmadığı, toplumun hemen tüm katmanlarında yer alan kişileri bünyesine aldığı bilinmektedir.

Ahiler, Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında bütün şehir ve kasabalarda yiğit, ahi ve şeyh sistemi içerisinde teşkilatlanmıştır. Bütünüyle Anadolu, Balkanlar, Kırım, Kazan ve kültür coğrafyamızın çok yerinde ahiliğin teşkilatlandığı görülmektedir. Bu teşkilatlar, Kırşehir'de bulunan Ahi Evran'a bağlıydılar.

Ahilikte “fütüvvet” kavramı çok önemlidir. Fütüvvet, Kendini hak menfaatine ve yararlılığına adanmak, herkese karşı insaf göstererek, karşılık beklemeden verici olmaktır. Fütüvvet, İslamiyet'in temel ilkelerinden olan “müminlerin kardeşliği” anlayışından doğan diğergâmlık anlayışına dayanır. İslâm ahlakında ihsan vazifeleri bu anlayıştan doğmuştur. Fütüvvet iyi huylardır. Nefisle mücadele, Allah'ın emirlerini tutma, adeta kendisini halka vakfedip herkese iyilikte bulunma, bilhassa cömert olma, konuk sevme ve herkesin yardımına koşmadır.

Hz. Peygamberin sünnetleri de Kur'ân'a dayandığından, fütüvvetin esasını oluşturmuştur. Fütüvvetin şartları: vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, insanlara nasihat, onları doğru yola sevk etmek, tövbe ve güçlü iken affetmektir.

Şarap içen, zinada bulunan, yalan söyleyen, koğuculuk eden, hile yapan, gıybette ve bühtanda bulunanlar, hainler ahîlik teşkilatına alınmazlar ve fütüvvetten düşerler.

Ahîliğin temel kaynağı fütüvvet-nâmelerdir. Fütüvvet-nâmeler dinî-tasavvufî eserlerdir. Fütüvvet-nâmelerin özünde Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'in sünneti vardır. Ayrıca Selçuklu ve Osmanlı döneminde yazılan seyahatnâmeler, Ahî Seceranâmeleri, İcâzetnâmeler ve o dönemde yazılan tarih kitapları da temel kaynak olarak bize bilgi veren kaynaklardır.

Ahîlikte Mûsikî

Ahîlik, teşkilat olarak sadece bir esnaf topluluğu değil, aynı zamanda kendine göre akideleri olan bir tarikat sayılabilir. (Köprülü, 1984:211) Ahîliğin âdâp, erkân, töre, kural ve kaidelerini Fütüvvet-nâmelerden öğreniyoruz.

Türklerin doğasında mevcut olan “fütüvvet” ve “melâmet” anlayışı dolayısıyla Ahîler de fütüvveti kendilerine düstur edinmiş, bu yolla kendilerini Hazret-i Ali vasıtasıyla Hazret-i Peygamber'e dayandırmışlardır. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu yönüyle Ahîlik teşkilâtı herhangi bir esnaf topluluğu değil, akidelerini bu vasıta ile yayan bir tarikat dahî sayılmaktadır. (Başer, 2006:18) Nitekim Köprülü, Ahîlerin XIV. yüzyıl sonlarında silsilelerini Hacı Bektaş-ı Veli'ye erıştirdiklerini ifade etmiştir. (Köprülü, 1976:212)

Anadolu'yu XIV. yüzyıl başlarında gezmiş olan İbn Batuta eserinde Ahî zaviyelerinin Türkmen kavmine has olduğunu, Anadolu'da da hemen her gittiği vilayet ve belde bu zaviyelere tesadüf ettiğini yazıyor. (İbn Batuta, 1907: 204,205) Reislerine Ahî, cemaatine fityan denildiği, bu zaviyelere ait ihtiyaçların da fityan tarafından ortaklaşa karşılandığı, misafirlerin burada ağırlandıkları, misafir olmadığı zamanlarda da yine burada toplanılıp sohbet edildiği ifade edilmektedir. Fütüvvet-nâmelerin bildirdiğine göre; belli kurallar ve etik ölçüler içerisinde gerçekleştirilen bu sohbet toplantılarının yemek yeme, mûsikî ve raksla bütünleştirildiği bilinmektedir. (Köprülü, 1991:213)

Günümüzde Ahîlik hakkında yapılan araştırmalar bizlere önemli bilgiler sunmaktadır; ancak ne yazık ki bu teşkilatın müzikle olan ilişkileri, müziği kullanım biçimleri konusunda yeterli derecede bilgi verildiği söylenemez. (Başer, 2006:18)

Ahîlerin toplantılarında meslek hayatı ve tasavvufî sohbet, sosyal meselelere çözüm bulma, İslâm ilkeleri doğrultusunda bilinç oluşturma, şiir, müzik ve raksı kulllanarak oluşturulan sevgi ortamıyla zevk-i selîm denilen yüksek zevke ulaşmak hedeflenmiştir. (Başer, 2006:18)

Burgâzi, XIII. yüzyılda Anadolu’da Türkçe konuşulduğu için Fütüvvet-nâme’sini Türkçe yazdığını ifade etmektedir. (Gölpınarlı, Burgâzi ve Fütüvvet-nâmesi: 77) Fütüvvet-nâme’de Bâbu’s-Semâ’ (Semâ’ Bölümü) başlığı altında “semâ ve âdâbı” konusunu anlatmıştır. Âriflerin semâda zevk u safâ bulduğunu, semânın cânın rahatı olduğunu, nağmeyi âşıkların ruhunda işiterek dosta doğru kuş gibi uçtuklarını, semâ’nın cânın katığı olduğunu, göklerin bile semâ içinde olduğunu ve altı cihet her lahza cümbüşte olduğunu ifade eder. (Gölpınarlı, Burgâzi ve Fütüvvet-nâmesi: 135)

Burgâzi, her şahsın raks ederken zevk aldığını, semânın erenlerin, âriflerin ve âşıkların işi olduğunu belirterek Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin şu ifadelerine yer verir:

“Nitekim bülbül gülü gördüğünde söyler, tesbih eder, gülü görmeyince söylemez. İşbu çarh-ı felekler, melekler, adamlar, cümle hayvanlar her biri semâdadır. Kimi nağme ve sesle, kimi hareket ve raksla, kimi neşeli, kimi gamlı, kimi de zevk ve şevkle semâ ederler. Semânın bir vakti vardır, vakitsiz olursa zevksiz olur. Dahi semâ için muvafık yârenler gerektir ki o zaman semâ safâ olur.”

Burgâzi, semâ, mûsikî (ğına) ve şiirin câiz olduğuna dâir Hz. Peygamber’in hayatından örnekler vermektedir:

“Hz. Aişe’nin yanında bir câriye vardı. Şarkı söylerken Hz. Peygamber çıkageldi. Câriye şarkı söylemeye devam etti. Peygamberimiz müdahale etmedi. Hz. Ömer geldi. Câriye okumaya devam etti. Hz. Ömer, câriyeye hiddetlenerek ‘*bu ne haldir*’ diye çıkıştı. Peygamberimiz ‘*Bu ğınâdır*’ dedi ve câriyeye devam etmesi için işaret etti. Hz. Ömer de itiraz etmeden ğına icrasını dinledi.” Bu hadisenin bir benzerini Buhârî ve Müslim’in Hz. Aişe (R.A)’den ittifakla rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte Hz. Aişe şöyle anlatıyor: (Babam) Hz. Ebû Bekr bize geldi. Benim yanımda Ensar’ın Büas harbinde atışmaları sözleriyle terennüm eden iki câriye vardı. Resûlullah (S.A.V.) de kaftanına bürünmüş yatıyordu. Hz. Ebû Bekr: “Resûlullah’ın evinde şeytanın mizmarı ne gezer” diye beni azarladı. Hz. Peygamber (S.A.V.) yüzünü açtı ve: (Bırak) ey Hz. Ebû Bekr, her milletin bir bayramı var, bugün de bizim bayramımızdır” buyurdu.¹

Burgâzi, raks ve devrânın câiz olduğuna dâir de Hz. Peygamber’in başka bir hadîsini nakleder. Hz. Peygamber’in verdiği müjdeli haberler karşısında sahabenin nağme (nâra atıp) söyleyip kendi etrafında döndüklerini, Cebrâil’in (a.s.) müjdeli haberi karşısında Hz. Peygamberin kendi ekseninde ridâsı düşecek şekilde üç kez döndüğünü ifade ederek semâ’nın âşıklara helal olduğunu, aşsızlara ise haram olduğunu belirtir. (Gölpınarlı, 1954: 136)

1 El-Buhârî, Sahîhu Buhârî, (8 cüz), İstanbul 1979, İdeyn: 3, c. 2, s.3.

Burgâzi, Seriyî-i Sakatî hazretlerinin semâ konusundaki şu ifadelerine yer verir: “Semâ dostların gönlünü taşırır, zayıf ve zavallıların gönlünü korkutur. Müşviklerin gönlüne ateş düşürür.

Burgâzi, tasavvufun büyüklerinden Zinnûn El-Mısırî’ye “Semâ hâli nedir?” diye sorduklarını, cevap olarak: “Sema öyle bir nesnedir ki gönle girerek Tanrı’ya ulaştırır. Her kim hakikatten iştirse ona rahmet, her kim nefsi için iştirse ona mihnettir.” diye cevap verdiğini belirtir. (Gölpınarlı, Burgâzî ve Fütüvvet-nâmesi: 135)

Burgâzi, Cafer-i Huldî’den naklederek, Cafer-i Huldî’nin: “Cüneyd’den işittim dervişlere rahmet üç vakitte iner, Biri o vakittir ki semâ yapılır ve içerisinde Hakk söylenir. İkinci vakit içerisinde Hakk’ın yer almadığı semâ.” sözünü rivayet eder. Metinde üçüncü vakitten söz edilmemektedir.

Burgâzi, Ebu’l-Kasım Nasrabâdî’nin: “Her nesnenin katığı vardır, canın katığı da semâdir” sözünü nakleder. Sehl İbn-i Abdullah’ın: “Semâ ilmi Tanrı Teâlâ katından gelir. Bunu Tanrı’dan başka kimse bilmez.” dediğini rivayet eder.

Burgâzi, Ebu’l-Amr’ın: “Semâ ehlinin gönlü diri ola, teni ölmüş ola, Her kimin gönlü ölmüş ola, teni diri ola, semâ ona haram ola.” sözünü rivayet eder. Muhammed İbn-i Cerîr’in ise: “Her endâmin nasibi vardır semâdan, semâ kimin gözüne düşerse, dil na’ra uruça/ğırur² ve ele düşe, donunu yırtarak ayağa düşe, ayak raksa girer. Semâ üç şeye muhtaçtır: Evvel vakit gerek ikinci muvâfıklık gerek, üçüncü âşik gerek.” Sözlerini nakleder. (Gölpınarlı, Burgâzî ve Fütüvvet-nâmesi: 135)

Burgâzi’nin Fütüvvet-nâme’sinde semâ hakkında yukarıda naklettiğimiz bilgileri vermesi, semânın XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu’da fütüvvet ehli arasında icrâ edildiğini göstermektedir. Burgâzi’nin eserinde Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin (ö. 1273) bir kıt’asını nakletmesi, Ahîlik ile Mevlevîlik arasındaki ilişki açısından önem arz etmektedir.

Fütüvvet ve Ahîliğe ait mûsikî kültürü hakkında bilgiye rastlanılan eserlerden birisi de seyahatnamelerdir. İbn Batuta (ö. 1377) İbn Batuta, Seyahatnâmesi’nde Bursa’da Ahîlerin büyüklerinden olan Ahî Şemseddin Zâviyesi’ne Sultan Orhan zamanında aşure günü misafir olduğunu, bu zâviyede güzel sesli hâfızların Kur’ân okuduklarını, vâizin nasihat ettiğini ve öğrencilerin (dervişlerin) semâ ve raksa başladıklarını anlatır. (İbn Batuta, 2005: 224)

Fuad Köprülü, İbn Batuta’nın Ahîlerin toplantılarında yemek yediklerini, teğannî ve raks ettiklerini söylediğini ifade etmektedir. Mehmet Kaygısız, İbn Batuta’nın Ahîler için “yiyorlar, içiyorlar, söylüyorlar ve raks ediyorlar” dediğini nakletmektedir. (Akpınar, 2017: 292)

2 “Dil bağırarak yükselir fenâ aynasında hakkı idrâk ederek ele düşe”, anlamında kullanılmıştır.

Mehmet Saffet Sarıkaya, İbn Batuta'nın Ahî Zâviyeleri'nde yenilip içildikten ve sohbet edildikten sonra zâviye mensuplarının raks edip türkü söylediklerini ve semâ' yaptıklarını haber vermektedir. (Akpınar, 2017: 292)

Nihat Sami Banarlı, Âhilerin mûsikî ile ilişkileri konusunda şöyle demektedir: "Anadolu'nun birçok şehir ve kasabasında açılmış Ahi zâviyelerinde husûsî kıyafetli tekke mensupları âyin ve semâ' yapmaktadırlar." (Banarlı, 1971: 297)

Ahîlerin ritüelleri arasında raks ve semâ' yer alırken türkü söylemek, onların ortak özellikleri olarak zikredilmektedir. (Köksal, 2006: 55)

Türk-İslâm kültürü bünyesinde oluşturulmuş Ahî zâviyelerinde okur-yazarlık eğitimi yapılır, Edebiyat, Kur'ân-ı Kerîm okuma, Türkçe ve Arapça dillerinin öğretilmesinden başka; güzel yazı yazma, mûsikî dersleri de verilirdi. (Akpınar, 2017: 292) Ahî zâviyelerinde şarkı ve ilâhîler, gençlere ta'lim ve terbiye veren "muallim ahî"nin³ önünde okunurdu. (Ekinci, 1989: 37-38)

Ahîler, ilk olarak dervişlere (öğrencilere) okuma-yazma öğrenimini verdikten sonra sırasıyla tasavvuf, matematik, tarih, edebiyat, mûsikî ve semâ öğretmişlerdir. (Şapolyo, 1964: 242)

Ortaçağın askeri loncaları olan Ahîlerin felsefesi ile tarikat âyinleri, mehter örgütünün yapısını ve yerleşik icrâ biçimlerini bir ölçüde etkilemiştir. (Judetz, 1996: 56)

Mehmet Kaygısız Ahîlerin musiki ile ilgileri konusunda şu bilgilere yer vermiştir:

"Mehter mûsikîsi, Ahîlik felsefesinden etkilenmiştir. Sohbet denilen Ahî toplantıları, içkisiz, kadınsız, edeb ve terbiye dairesinde, sıkı bir disiplinle icrâ edilen mûsikî ve raksın bulunduğu ahlâkî bir toplantıydı. Ahî toplantılarında on iki telli on iki tane saz (bağlama) bulunur ve bu toplantılar daha çok kış aylarında on iki hafta devam ederdi. Sonraki yıllarda Ahî sohbetlerinde kullanılan bağlamanın yanında santur, gırnata, def, kaşık gibi mûsikî aletleri de çalınmaya başlandı. İcrâ edilen mûsikî eserleri, çoğunlukla Hüseyinî ve Sabâ makamlarındaydı. Gazel, koşma, topal koşma, zincirli koşma, müstezat, semâi, kerem ve kesik kerem gibi formlar/biçimler çalınıp söylenirdi. Sohbetin en sonunda serhat (Rumeli, Yunan, Mısır, Yemen, Sivastopol, Belgrat) türküleri, mahalli olaylar üzerine yakılan bozlaklar söylenerek bitirilirdi. Semâları Mevlevîlerinkine benzerdi. Ney, kudüm gibi mûsikî aletlerinin bulunması da bunu göstermektedir. Kısaca sohbet, saz ve söz üzerine kuruluydu. Törenler, Kur'ân tilâveti, mûsikî, raks, tarih, tasavvuf ve edebiyat üzerineydi. XIX. yüzyıla kadar varlığını devam ettiren Ahîlik teşkilatı, Türk-Arap-Acem karışımı tasavvuf kültürünün öğretildiği bir tür okul idi. Ahîler âyinlerinde on iki telli saz, santur ve zilli def kullanıyordu." (Kaygısız, 2000: 181-189)

3 Emir, pîr, üstat, nakîb, şeyh isimleri de kullanılmaktadır.

Fütüvvet ve Ahî merâsimlerinde dinî mûsikînin önemli formlarından olan Kurân-ı Kerim tilâveti, tekbîr ve salavât okunmakta, ayrıca eğlence maksatlı saz icraları yapılmaktaydı. Fütüvvet ile yakın ilgisi olduğu ve onun içinden geliştiği, usûl ve erkân açısından Sühreverdiyye ve Kübreviyye tarikatlarından iktibaslarla bulunduğu ve Evhâdiyye başta olmak üzere diğer tarikatlarla da sıcak ilişkileri olduğu için Ahîlik, Anadolu’da özellikle XIII. yüzyıldan itibaren varlığını devam ettiren tasavvufî bir kurum sayılmaktadır. (Akpınar, 2017: 293)

SONUÇ

Selçuklu devrinde tasavvufun çok yayılması müziğin gelişmesinde en önemli etken olmuştur. XIII. yüzyılın ikinci yansından sonra Anadolu Selçukluları zamanında ikinci Türk tarikatı olan Mevleviliğin kurulmuş olması ile, Tekke musikisinde yeni bir ilerleme başlamıştı. Bu dönemde Anadolu’da Mevlevî ve Ahi zâviyelerinde, eskisinden daha fazla musiki ve sama; (raks) bir vecd unsuru olarak ayinlere girmişti. Bu ayinlerde önce ney, rebah, çeng ve mazhar adı verilen büyük derviş defleri kullanılmıştır. Eski Türklerin dini ve askeri merasimlerinde işlev gören şaman davulu Anadolu’daki dini merasimlerde ve ayinler de yerini “Mazhâr” adı verilen derviş deflerine bırakmıştır. Normal deflerden büyük olan ve içlerinde demir halkalar ve zincirler bulunan bu defler bir davul gibi gürültülü sesler çıkardığından geniş topluluklara heyecan ve hareket verirdi.

Tasavvufî kurumların faaliyet alanı olan âsitâne, tekke, dergâh ve zâviyeler, asırlar boyu güzel sanatlardan özellikle mûsikînin merkezi ve koruyucusu olmuştur. Buldukları zaman ve zeminde tekkeler, sadece bir ibadet ve zikir yeri değil, ilimler akademisi, ekonomik etki kurumu, askeri hizmet yuvası ve konumuz itibarıyla bir güzel sanatlar akademisi işlevini de üstlenerek halka çok yönlü hizmet vermişlerdir.

Tekkelerin artmasının mûsikî hayatının canlanmasına katkı sunduğunu söyleyebiliriz. Ahîliğin gayelerinden birinin de mûsikîde millî heyecanı canlı tutmak olduğunu söyleyebiliriz. Anadolu’nun bazı bölgelerinde Ahî zâviyelerinin yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda Ahîliğin Türk mûsikîsine katkısı da tahmin edilebilecektir.

Burgâzi Fütüvvet-nâmesi’nin, Ahîliğin kendi felsefesi ve anlayışı içerisinde mûsikîye yer verdiği ve onu pratikte kullandığı hususunda bilgi veren önemli bir temel kaynak olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmamızın omurgasını bu eser oluşturmuştur. İbn Batuta’nın Seyahatnâmesi, kendi dönemindeki Ahi zâviyelerinde gösterilen mûsikî faaliyetleri hakkında bilgi veren önemli kaynaklardan bir diğeridir.

Kaynaklarda ulaşılabilen ifadeler değerlendirildiğinde, Ahî zâviyelerinde dervişlerin, ilâhîler eşliğinde semâ ve raks yaptıklarını, sohbet sonrasında türkû, şar-

kı, gazel ve bozlak gibi Türk mûsikîsi formlarından eserler icra ettiklerini söylemek mümkündür. Söz konusu bu icralarda da bağlama, ney, santur, kudüm ve def gibi enstrümanlar kullanmışlardır.

XIII. yüzyılda Anadolu’da oluşmaya başlayarak XVIII. yüzyıldan sonra da bir “esnaf-sanatkâr birliği” hâline dönüşen Ahilik teşkilatı müntesipleri olan Ahilerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri toplantılarda eğlenmek amacıyla da musikiye yer verdikleri anlaşılmaktadır. Ahilerin birlikte türküler söyledikleri, söylenen türkülerle oyunlar oynadıkları kaynaklardan öğrenilmektedir.

Mûsikî yönü itibarıyla Mevlevîliğin sistematik müzik anlayışı kadar kapsamlı olmasa da Ahilik kültüründe de mûsikînin önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak Ahilik teşkilatında gerçekleştirilmiş olan tören, etkinlik ve kutlamalarda mûsikîye yer verilmiş olduğu, ayrıca Ahî zâviyelerinde okuma-yazma, Edebiyat, Kur’ân-ı Kerîm, Türkçe ve Arapça, güzel yazı yazma derslerinin yanı sıra mûsikî derslerine de yer verilmiş olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Ahî Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, I, Kırşehir 2005.
- III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 5-7 Ekim 2017 Kırşehir.
- Ahî Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, I, Kırşehir 2005.
- Akpınar, Hüseyin, “Fütüvvet-nâmeler’de Mûsikî Kültürü”, III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 5-7 Ekim 2017 Kırşehir.
- Anadol, Cemal, Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvet-nameler, Ankara 1991.
- Banarlı Nihat Sâmî, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1971.
- Bayraktar Fulya, “Ahîliğe Felsefi Bir Bakış”, II. Ahî Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Ankara 2007.
- Başer, Fatma Âdile, Türk Halk ve Klâsik Müziklerinin Oluşum ve İlişkilerine Târihten Bakmak –I, Uluslararası İnsani İlimler Dergisi, Cilt:3, Sayı: 1, 2006.
- Çatak, Adem, Halife Nâsır Li-Dînillâh ve Şihâbüddin Ömer Es-Sühreverdî İkîlisinin Fütüvvet Teşkilatının Gelişimindeki Rolü, III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 5-7 Ekim 2017 Kırşehir.
- Divanü Lûgat-it-Türk Dizini, Türk Dil Kurumu, Ankara 1972.
- Ekinci Yusuf, Ahilik ve Meslek Eğitimi, İstanbul 1989.

- Eugenia Popescu-Judet, Türk Musiki Kültürünün Anlamları, (Çev. Bülent Aksoy), İstanbul 1996.
- Gölpınarlı Abdalbaki, “Burgâzî ve Fütüvvet-Nâme’si”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 15/1-4, İstanbul 1954.
- İbn Batuta, Tuhfetü’n-Nuzzar fi Garaibi’l-Esmar ve’l-Acaibi’l-Esfar, (Büyük Dünya Seyahatnamesi), İstanbul 2005.
- Kara Mustafa, Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler, İstanbul 1990.
- Kaygısız Mehmet, Türklerde Müzik, İstanbul 2000.
- Köksal M. Fatih, Ahî Evran ve Ahîlik, Kırşehir 2006.
- Köprülü, Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Yayınları, 1976 Ankara.
- Köprülü Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1984.
- Enver Behnan Şapolyo, Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, Elîh Kitabevi, İstanbul 2006.
- Özköse Kadir, “Ahîliğin Tasavvufî Boyutu”, I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu, II, Kırşehir 2005.

AHİLİĞİN TÜRK TOPLUM HAYATINA AKSI “BİZ OLMA”

Prof. Dr. Kudret ALTUN
Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasına manevi mimarlar olarak büyük katkı sağlayan Ahilik Teşkilatı, Türk-İslam Medeniyetinin kültürel temellerindedir. Osmanlı-Türk Beyliğinin Cihan Devleti haline gelmesindeki önemli teşkilatlarından biri olan ahilik doğal olarak müdahale ettiği Anadolu-Türk boy-larının yerleşik hayata geçmesi ve İslamlaşmasını sağlayarak çok önemli bir işlev üstlenmiştir. Ahilik kelimesine ilk olarak Divan-ı Lügat-ı Türk'te rastlarız. Kaşgarlı Mahmut kelimenin aslının akı olduğunu belirtir ve cömert, eli açık anlamında kullanır. Ahilik, 18. Yüzyıldan itibaren bir esnaf-sanatkar birliği haline dönüşmüş olsa bile kurumsallaşmamış haliyle 13. Yüzyıldan itibaren Anadolu'nun vatanlaşmasında ve Osmanlı Devletinin kurulmasında büyük rol oynamıştır.

XI. yüzyıldan XIII. Yüzyıl ortalarına dek sürülerini otlatarak İran geçidinden Anadolu'ya geçen Türklerin büyük çoğunluğu atlı göçebelereydi. Türkistan'ın büyük ve uygar şehirlerinin esnaf ve sanatkarları bu ilk göçte gelmediler. Ama XIII. Yüzyıl başlarında Moğol hükümdarı Cengiz Han 1209'da Uygur Türklerini buyruğu altına alarak Harezm'e saldırdı. 1227 yılında ise Türkistan ve Harezm tamamen Moğolların eline geçti. O çağların en uygar Türk şehirleri olan Buhara, Semerkand, Taşkent Moğollar tarafından yerle bir edildi. Kaynaklar bize yalnız Merv şehriden bir defada yetmiş bin ailenin batıya göç ettiğini haber veriyor (Çağatay, 1974, s. 4). Bunların büyük bir çoğunluğu esnaf ve sanatkardı bunlar Anadolu'nun ekonomik ve sosyal yaşantısında büyük değişiklik yaparak Türklerin şehirli olmasını hızlandırdılar.

Bu yeni gelenler hem yerli Bizans halkına hem de Moğollara karşı örgütlenmek zorundaydılar. Yerli Bizans esnaf ve sanatkarlarına karşı rekabet etmek diğer taraftan da Moğol saldırılarına karşı durmak için örgütlenmek zorunluluğu vardı. Nihayet Moğollar, Köseadağ savaşını kazanarak Anadolu Türklerinin yüzyıl süreyle Moğol zulmü altında inlemesine ve bütün zenginliklerin İlhanlı Başkenti Sultaniye'ye gitmesine sebep oldular. Bu nedenlerle Anadolu'nun o zamanki Türk mütefekkirleri, halkı bu tehlikelere karşı örgütlenme çabalarına giriştiler. Konya'da Mevlana Celâleddin Rûmi, Selçuklu sarayındaki ve şehirdeki aydın ve aristokrat toplumu bir amaç çerçevesinde toplayarak yetiştirmeye çalıştı. Kırşehir'de Hacı Bektaş, göçebe Türk topluluklarının arasına girip onların ulusal duygularını kamçılayarak Türk dilinin, müziğinin, folklorunun, edebiyatının ve kültürünün Bizans ve İran etkileri altında eriyip gitmesini önledi.

Nihayet “Kırşehir'e yerleşen bir başka büyük Türk düşünürü ve ekonomisti Şeyh Nasirüddin Ebu'l Hakayık Mahmud bin Ahmet el-Hoyi (1171-1261) asrın en önemli işine girişti. Bu iş Horasan, Harezm ve Türkistan'dan gelen Türk es-

naf ve sanatkarlarının bir ahlak ve ticaret birleşimi olan “Ahi kuruluşu” içinde örgütlenmesiyle başladı. Bu örgüt, ahlaki temellerini bütün İslam ülkelerinde bugünkü anlamda yönetmelik hükmünde olan fütüvetnamelerden almaktaydı. Nasirüddin Ahi Evran’ın kurduğu ve kendi sanatı olan debbağlıktan başlattığı kuruluşa sadece esnaf ve sanatkarlar katılabilirdi. Ahilik asla tekke ve zaviyelerde kümelenerek halka el açarak duygu sömürücülüğü yapanlar gibi olmamış O, Anadolu Türküne alın teriyle geçinme, başı dik kendine güvenli ve minnetsiz yaşama yeteneğini kazandırmıştır.

Zenaatkarlara işyerlerinde çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ile mesleklerinin incelikleri öğretilirken akşamları toplandıkları konukevlerinde ahlaki eğitim uygulanıyordu. Böylece Anadolu’ya göç etmeye devam eden ırktaşlarına yiğitlikle ve cömertlikle, ötesi zenginlikle kucak açıyorlardı. 1300’lü yılların başında Anadolu’yu baştan başa dolaşmış olan İbni Battuta eserlerinde Türk konukseverliğinin örneklerini olağanüstü güzellikte anlatmaktadır.

Ali Emiri Efendi ahiler hakkında yazdığı bir makalede “Ahilik milli bir birlik olup himmetleri sonunda Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük bir devlet ortaya çıkmıştır” der. (İstanbul Millet Kitaplığı, Ali Emiri Kitapları, v. 407) Esasen bu kuruluşun ruhunda kanaatimce milli egemenlik düsturu bütün manasıyla hakimdir. Zira kazanılan topraklara vatan adını vermek için sadece askeri güç yetmez. Yurt kavramı aynı zamanda kültür ve medeniyet kavramlarının işlenmesiyle ortaya çıkar. Nasirüddin Ahi Evran’ın kurduğu ve temelleri 13. Yüzyılda atılan ahilik daha sonra Osmanlı zenaat erbabı içinde de kanunnamelerin ve tüzüklerin temellerini teşkil etmiştir. Osmanlı ülkesindeki bütün Türk zenaatkarları *ahi babalardan* ya da onların yetki verdiği kişilerden aldıkları yeterlik ve izin belgeleriyle iş görür, sanat icra eder bir duruma getirilmiştir. Buna bir örnek olmak üzere şeriyeye sicillerinden esnaf ve sanatkarlar hakkında tüzükten bir bölüme değinmek isterim:

“... ve yalan yere şahadet edenler ve tezvîr hüccet verenler ve anunla amel edenler, kadı katında sabit olduktan sonra muhkem haklarından geline; ve şer’an muamele edenleri (faizcilik) onu on birden ziyade (%10) verdirmeyeler ve ribayı dahi (tefeciliği) kat’a ettirmiyeler. Ve ekmekçiler işlediği ekmeği ve girdecilerin ve çörekçilerin çiği ve karası olmaya. Gözlenip eksik ölçü ve dirhemine bir akça cerime alalar. Çörek ekmeğinin nısfı işlene ve bir muduna vakıyye üzere yedi vakıyye (bir vakıyye 40 dirhem yani 128 gr.) yağ koyalar ve arı işliyeler. Ve kasap, koyunu geceden temizleye ve arı satarlar ve kadı dikkat edip tayin olunan narh üzere et besleyip hiç bir vechile inad ve temerrüd etmiyeler. Semizini saklayıp zayıfını boğazlamayalar. Her zaman koyun tedarik edip keseler, halka et yetiştire-

reler. Eğer inat iderlerse cezaları verile. Tayin olunan narhtan eksik satarlarsa tedip eyleyeler veya dirhemine bir akça cerime alına ve inat edip et bulmayan kasapları hapsedeler ta et bulmaya razı olup hazır edinceğe değin hapisten salmayalar ve kuzu ve sığır kasaplarına dahi yasak oluna ki dikkatlice ve temiz hizmet edeler”(Çağatay, 1974, s. 113).

“Ve hammamcılar hamamı temiz ve pak tutalar suyu mutedil ve hamamı sıcak ola ve dellaklar cest ü çabük ola. Usturaları keskin ola ve baş tıraş etmede kâmil olalar ve haklarından gelecek kadar adama yapıştıralar (herhalde sülük vurmayaı kastediyor). Çok hizmet edip muhkem kese sürüp ve sabunla yuyalar ve keselerin ve usturaların temiz tutalar, Kafir başını ve uyuz başını traş ettiği ustura ile Müslümanların başını traş itmeyeler, onun gibilerin usturaları ayrı ola. Ve natır, futaları pak ve temiz tuta ve adamına göre futa vere. Delikli ve kısa futa olmaya. Ve kafir yüzün sildiği rida ile müslüman yüzün silmeye velhasıl müslümanların her nesnesi ayrı ola; eğer inat ederlerse muhkem tazir edilip haklarından geline” (Çağatay, 1974, s. 118).

1676 yılına ait bu el yazması belge, oldukça uzun ve hayli dikkat çekicidir. Görüldüğü üzere ticaretin ve sosyal hayatın temellerini oluşturan Ahi Teşkilatı bazı tarihçilere göre Türklerin Rönesansıdır. Teşkilat bugünün şartlarında bile, bir toplumsal sorumluluk kurumu olarak çağları aşan bir örgütlenme modelidir.

Bu sosyal kurum sadece ticari hayatta değil Türk Edebiyatının deyim ve atasözlerine de katkıda bulunmuş ve toplumu ihata etmiştir. Örneğin “papuçunu dama atmak” deyimini ahiliğin peştemal kuşanma töreniyle ilgilidir. Çıraklıktan kalfalığa geçiş töreni öncesinde eğitimi tamamlanan çırağın papuçu dama atılır. Bu bir nevi lisans eğitimini tamamladığı anlamına gelir. Diğer bir deyim taştan *taşa seğırtme deyimini* bir zanaat üzerinde kavi olup o zenaate sahip çıkma manasını barındırır.

Osmanlı Sultan Hanımlarının iftarlarda garip gurabaya iftar yemeği vererek, yemekten sonra hediye ile göndermeleri de aslında ahilikten gelen bir Türk geleneğidir. Malum olduğu üzere bu geleneğin adı “*Diş Kirasıdır*”. Diş kirası zenginlerin evine gelip ağırlandıktan sonra o hanenin sahibi tarafından yoksul misafirlere giderken verilen küçük bahşıştır. O kadar küçüktür ki(!) yıllar sonra bu küçük bahşişle bahçeli bir ev satın alan tanınmış zatlar vardır. Ev sahibi konukları incitmek için buraya kadar zahmet edip geldiniz aşımızı yediniz, ayaklarınız yoruldu ve dişleriniz incindi “*sağlıcakla var olsunlar*” diyerek bu bahşışı bir kese içinde verir. Osmanlı’da bu harikulade adet İslam geleneği olarak bilirse de diğer milletlerde böyle bir güzellik kesinlikle yoktur, kaynağı ahiliğe dayanmaktadır.

“Ahilik kurumunun merkezinde maddenin mananın emrine verilmesi vardır. Ahi Teşkilatının yoksul olarak belirlediği güçsüzler esnaf sandığından ihtiyaçlarına göre faydalanırlar. Herhangi bir sakatlık yaşayan veya tedavi edilmez durumda olan hastalar esnaf sandığının yardımlarından yararlanabilirler. Ayrıca sakat veya hasta olanlara ustalar ve kalfalar da bir yardımda bulunurlar” (Gürata, 1975, s. 111).

Ahilik üretimi esas alan sosyal sınıfları ve üreten bireyleri öne çıkaran yaklaşımıyla toplumda uzlaşma kültürünü geliştirmiş, uyum ve düzenin sağlıklı şekilde işlenmesini sağlamıştır. Bu öğretilerde, ahlak temelli sosyal kontrol mekanizması ile uzlaşma kültüründen gelen uyum ve düzenin, toplumsal huzura dönüştürülmesi gaye edinilmiştir böylece toplumda zevk ve ahenk oluşturulmuştur bireyler dini ve milli geleneklerine bağlı, üretken ve sorumluluk sahibi olarak yetişen insanlardan oluşmuştur (İnalçık, 1999).

Ahilik sisteminde maddenin mananın emrine verilmesi düsturu, bencil olma ve sadece kendini düşünme refleksini kırmış, toplum refahı için dürüstçe üretmeyi teşvik etmiştir. Böylece güçlüye göre olmayan bilakis adalet ve hak üzere oluşan paylaşım anlayışı, otokontrol sistemi olarak geliştirilmiştir.

Türk milletinin tarihi seyrini ve gelişim aşamalarını analiz ettiğimizde, diğer toplumlarda olduğu gibi bünyesinde sivil toplum kuruluşlarını barındırdığı ve bunların sosyal hayatı derinden etkilediği görülür. Türk toplumunun kültürel ve ekonomik altyapısının oluşturulmasında çok önemli etkisi olan ahilik ve loncaları bugün itibarıyla sona ermiş olsa bile kültür hayatımızda silinmez izler bırakmıştır.

Bu izler günümüze yaren toplanmaları, helva sohbetleri, telteli çekmeler ve barana gibi farklı adlar altında Anadolu Coğrafyasında devam etmektedir. Her biri kültürel kodlarımızı, sanal dünyaya ve sosyal medyanın acımasız saldırılarına karşı savunmaya devam etmektedir. Küreselleşen dünyaya ve batının hegemonik gücüne karşı küçük kaleler halinde direnerek temellerini korumaya almaktadır.

Son olarak, sosyal yaşam içerisinde bu güzelliklerin yansımalarını çağdaş dünyada da devam ettirmesi temennisiyle “pişkinin halinden ne anlasın ham; sözü kısa kesmek gerek vesselam” diyerek bir ahi deyişiyle tebliğimizi tamamlayalım.

Ocağınız tüter olsun

Kesenize bereket dolsun

Bu hâne hep mâmur olsun

Kalkmak zamanı, gitmek zamanı (Kazancıgil, 1993).

KAYNAKÇA

- Anadol, C. (1991). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Atlı, S. (2015). Somut Olmayan Kültürel Mirasa Bir Örnek. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 40.
- Bayram, M. (1991). *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*. Konya: Damla Matbaacılık.
- Çağatay, N. (1981). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Erdem , E. (2004). *Ahilik*. Kayseri: Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayını.
- Gürata, M. (1975). *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*. Ankara: Tisa Matbaacılık Yay.
- İnalçık, H. (1999). Ahilik, Toplum, Devlet. 2. *Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri* (s. 192-193). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kazancıgil, R. (1993). Edirne Helva Sohbetleri ve Kış Gecesi Eğlenceleri. *Edirne Folklor Araştırmaları Dizisi No.1* , 17.
- Kuzu, A. (2013). *Ahi Evran; İktisatçı, Sanaatkar ve Ahi Teşkilatının Kurucusu*. İstanbul: Paraf Yayınları.

AHİLİĞİN GÜNÜMÜZE YANSIMASI DEMİRYOLU MESLEK OKULU

Mehmet Can ÇETİN
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
mccsanat26@gmail.com

GİRİŞ

Ahilik XIII. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Evran¹ öncülüğünde teşkilatlanmış bir müessesedir. Ahi Arapça kardeşim anlamına gelmekle beraber Türkçedeki Akı yani cömert kelimesinden ortaya çıktığı düşünülmektedir. Esnaf teşkilatı olarak kurulan Ahiler eğitime son derece önem vermekteydi. Ahilik müessesesi içerisinde her kademedede liyakat ve ehliyete göre görevlendirmeler yapılmaktaydı. Ahilik kurallarına riayet etmeyenler örneğin; şarap içme, zina, yalan, gıybet ve hile gibi durumlarda bulunanları Ahilik müessesesi içerisinde barındırmazlardı. Türkiye Selçukluları zamanında gelişim gösteren Ahiler Osmanlı devletinin kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Siyasi otoritenin gücünü yitirdiği zamanlarda askeri ve siyasi bir güç unsuru olarak bazı dönemlerde örneğin Ankara şehrini idare ettikleri gibi Anadolu'nun muhtelif şehirlerinin idaresini ve korumasını da üstlenmişlerdir². Ahiler Türkiye Selçukluları, Beylikler ve Osmanlılar döneminde aktif olarak varlıklarını sürdürmüşler lakin kurum olarak günümüze ulaşamamışlardır. Ahiliğin asırlar boyu süregelen kültür ve geleneği halk vasıtası ile günümüze kadar ulaşmıştır. Ahiliğin mesleki eğitim ve kültürü modern dünyanın icadı olarak adlandırılan demiryolu kurumları içerisinde kendisine yer bulmuştur. Nitekim Osmanlı Demiryolları ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları bünyesinde kuruma eleman yetiştirme maksatlı eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunmuş bu durum aynı ahilik kültüründe olduğu gibi liyakat ve ehliyet kaideleri çerçevesinde Demiryolları içerisinde bir kurum kültürünü ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda “*Ahiliğin Günümüze Yansıması Demiryolu Meslek Okulu*” başlıklı bildirimizde Ahiliğin Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları içerisinde oluşturduğu kurum kültürüne değinilecektir.

Şimendifer Mektebi

Osmanlı Devletine Demiryolunun gelişi ile birlikte Demiryolu hatlarının bakımı ve işletmeciliği için nitelikli eleman ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda Osmanlı Devleti ilk olarak Hicaz Demiryolu inşası için Demiryolu Taburu tesis etmiştir. Diğer yandan Osmanlıda demiryolu işletmeciliği yabancıların elinde bulunduğu için stratejik öneme sahip görevler gayrimüslimlerin elindeydi. Demiryolu işletmeciliğinde gayrimüslimlerin ön planda olması Balkan savaşında Osmanlı devletini zor durumda bırakmıştır. Selanik-Dedeağaç hattı askeri komiseri Behiç Erkin Demiryollarında Türk Memurlardan istifade edilmesi yönünde devlete raporlar vermiştir³. Nitekim Türk personel yetiştirmek için devlet I.Dünya savaşı yıllarında Şimendifer

1 Ahi Evranın diğer adı Şeyh Nasirüddin Mahmuddur.

2 Ziya Kazıcı, “Ahi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 1, 1988, s.540-541.

3 Nuray Özdemir, Türkiye’de Demiryollarının Millileştirilmesi ve Şimendifer Mektebi, XVII. Türk Tarih Kongresi, 15-17 Eylül 2014 Ankara, c. 5, kısım. 1, s.68.

Mekteplerinin kuruluşunu başlatmıştır. İlk olarak İzmir, İstanbul⁴ Konya ve Eskişehir gibi Demiryolunun bulunduğu stratejik noktalarda şimendifer mektebi kurmak için girişimlerde bulunulmuştur⁵. Eskişehir ve Konya girişimleri başarısız olsa da⁶ İzmir ve İstanbul Şimendifer Mekteplerinde I. Dünya savaşı sonuna kadar 800 talebe mezun olmuştur. Yabancıların “*Türkler Şimendiferciliği beceremezler*” şeklindeki önyargılarına rağmen⁷ Demiryolu Meslek okulunun ilk temeli Osmanlı Devleti zamanında Şimendifer Mektebi adı ile atılmıştır.

Şimendifer Aile Mektebi

Şimendifer Aile mektepleri Anadolu-Bağdat Demiryolu hattının merkezden uzak olan noktalarında Demiryolu Memur ve Müstahdemin çocuklarının eğitimi için kurulmuştur. Aile Mekteplerinde Almanca yabancı dil olarak okutulmaktadır. Özellikle Eskişehir Aile mektebi kapsamlı bir mekteptir. Yatılı olan Eskişehir aile mektebinin idaresinde ise Ambar Memuru Galip Bey, Mektep Müdürü Necati Bey ve Kâtip-Hesap Memuru Halit Bey bulunmaktadır. Demiryolu Mecmuasını incelediğimizde⁸ Anadolu-Bağdat Demiryolu hattında demiryolu ulaşımının meşakkatli olduğu Eskişehir, Pozantı ve Belemelik gibi noktalara Aile mektepleri kurulduğu görülmektedir⁹.

Demiryolu Meslek Okulu

Milli Mücadeleden sonra yeni kurulan Türk devleti Demiryoluna maddi ve manevi hassasiyeti göstermiş eski hatları yenilediği gibi Anadolu'nun birçok noktasına demiryolu götürülmüştür. Demiryolu faaliyetlerinde ise Osmanlıdan beri en büyük problem demiryolu işletmeciliğini bilen Türk personeldi. Evvelce bahsettiğimiz gibi Gayrimüslimlerin Demiryollarında kritik noktalarda vazife almaları Osmanlı devletini savaş gibi zor durumlarda sıkıntıya sokmuştu. Binaenaleyh Behiç Erkin yeni kuru-

4 Özdemir, Türkiye’de Demiryollarının Millileştirilmesi ve Şimendifer Mektebi, s.71.

5 Aziz Tekdemir, İzmir Şimendifer Mektebi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 18, sayı 2, (Nisan 2019) s.904-921.

6 Aziz Tekdemir, Dersaadet Şimendifer Mektebi, VI. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, 11-13 Mayıs 2018, İstanbul, **Osmanlı İstanbulu VI.** s.181-197.

7 Özdemir, Türkiye’de Demiryollarının Millileştirilmesi ve Şimendifer Mektebi, s.70-71.

8 Demiryolu mecmuası, 1927 sayı:28:1928 sayı:35.

9 Eskişehir’e kapsamlı bir aile mektebi yapılmasının temelinde Haydarpaşa-Ankara arasında bulunan en meşakkatli hat Sakarya ve Karasu boğazını takiben Bilecik bölgesidir. Bu bölgede birçok köprü ve tüneller bulunmaktadır. Diğer yandan Adana Pozantı ve Belemelikte Aile mektepleri kurulması ise Aynı Bilecik Demiryolu hattında olduğu gibi Adana bölgesinde de demiryolu ulaşımı için meşakkatli noktalar bulunmasıdır. Aslında bu noktalarda Aile mektepleri kurularak hem personelin çocuğunun eğitimi sağlanıyor hem de demiryolu için bu zorlu güzergâhlarda çocuk yaşlarda kalifiye eleman yetiştiriliyordu.

lan Türk devletinin demiryolu idaresinin başına geçmiş demiryoluna kalifiye eleman yetiştirmek için Konya, Eskişehir, İstanbul ve Ankara’da demiryollarına Türk personel yetiştirmişlerdir.1946 yılı ders programını incelediğimizde temel derslerin yanı sıra iktisat, askerlik, demiryolu tarihi, demiryolu inşaatı, demiryolu işletmesi, makine, telgraf, daktilografi, topografya gibi dersler verildiği görülmektedir¹⁰.1923-1948 yılları arasında bahsi geçen okullardan 4735 demiryolu personeli yetiştirilmiştir.1948 yılında mali gerekçelerle okul kapatılmıştır¹¹.Demiryolu Meslek okulu 1955 yılına gelindiğinde Eskişehir de yeniden eğitim faaliyetlerine başlar. Eskişehir de açılan okul yol, hareket ve muamelat alanında eğitim vermektedir.1957 yılında Ankara ya taşınan okulun Eğitim programına Tesisler bölümü de eklenmiştir.1961’de Liman bölümü açılır. Muamelat bölümü ise Muhasebe bölümü olarak değiştirilir.1964 yılına gelindiğinde ise okul tekrar kapatılır. Okulun 1964 yılındaki son öğrencileri 1965 yılında Ankara Yükseliş Kolejinde mezun olmuşlardır. Eğitim faaliyetleri sık sık sekteye uğrayan Demiryolu Meslek Okulu 1974 tarihinde TCDD Meslek Lisesi olarak tekrar eğitim hayatına başlar.1974 tarihinde Eskişehir de açılan okul 24 yıl kesintisiz olarak demiryollarına eleman yetiştirdikten sonra 1998 tarihinde kapatılmış Türk Demiryollarının geleceği için birçok girişim olmasına rağmen bir daha açılmamıştır¹².

Demiryolu Kültürü

Ahilik toplumumuzda mesleki ahlak ve kültürel devamlılık olarak yer edinmiş bir müessesedir. Nitekim Demiryolu da kendi kültürümüz olan Ahilik kültürü içerisinde yer edinmiştir. Ahilikteki mesleki yeterlilik ve işine sahip çıkmak gibi davranış ve tutumların birebir aynıları ilk adı Şimendifer mektebi olan Demiryolu Meslek Okullarında eğitim gören Demiryolcular için geçerlidir. Mesleki Eğitimin önemide tam olarak burada ortaya çıkmaktadır. Demiryolu okullarında eğitim gören Demiryolcular ve Demiryolcu aileleri çevresinde bir demiryolu kurum kültürü oluşmuştur. Eskişehir, Pozantı ve Beledimedikte kurulan Demiryolu Aile Mektepleride bunun güzel örneklerindedir. Ülkemizde Demiryolu kültürü Demiryolu güzergâhının Mesakkatli olduğu bölgelerde daha yaygındır. Çünkü Eskişehir, Bilecik ve Adana gibi bölgelerde Demiryolu ulaşımı zordur. Bu sebeple Demiryolu personelinin çok olduğu yerlerde Demiryolu geleneği ve kültürü de yaygındır. Bunun en güzel örneği ise Bilecik-Karaköy İstasyonu Trenlerin Manevra ve buluşmaları için bir durak noktası olarak inşa edilmiş ve İstasyonun karşısında bulunan boş alanda Demirköy adında bir köy o bölgede çalışan Demiryolcular tarafından kurulmuştur¹³.

10 TCDD Eskişehir Eğitim Merkezi Arşivi

11 Nuray Özdemir, Türkiye’de Demiryollarının Millileştirilmesi ve Şimendifer Mektebi, s.79-85.

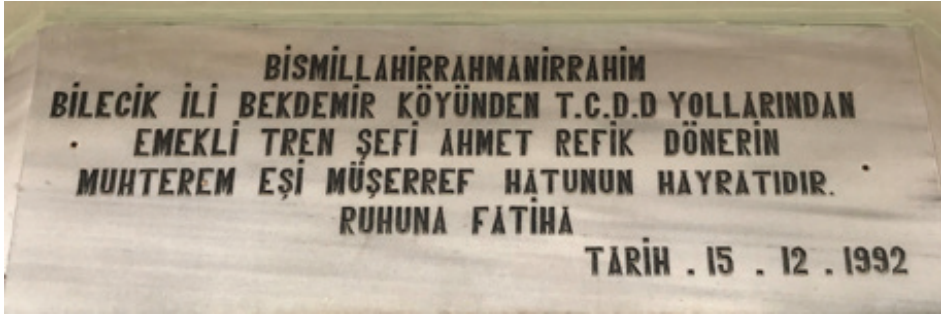
12 <http://www.demok.org/tarihce/> [Erişim Tarihi:12.11.2020].

13 Mehmet Can Çetin, Ertuğrul Sancağında Demiryolu İnşa Faaliyetleri, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2020) , s.45.

Diğer yandan Bilecik, Karaköy ve civarında yaptığımız saha çalışmalarında Demiryolcular ile alakalı birçok mezar taşı ve kitabe tespit etme imkânımızda oldu. Cumhuriyet devrinden en erken tespit ettiğimiz mezar taşı 1932 tarihli Demiryolu Şube Şefi Kemal Gezer'in Teyzesine aittir. Günümüze en yakın tespit ettiğimiz ve Klasik Osmanlı formu taşıyan kitabe ise TCDD'den emekli Tren Şefi Ahmet Refik Döner'in eşi Müşerref Hanım için Bilecik İstasyon Mahallesi Camisinin önüne yaptırdığı şadırvanda bulunmaktadır. Eskişehir, Bilecik ve çevresinde Bu ve bunun gibi Demiryolu kültürü ile alakalı bilgiler içeren Cumhuriyet devrine ait birçok kitabe-mezar taşı bulunmaktadır. Demiryolu Kültürü ile alakalı bir başka bilgiye ise Doktor Cengiz Elburus ve TCDD'den emekli CTC Dispeçeri Faruk Gönkesen'in anılarında tesadüf ediyoruz. Eskişehirde Tren İstasyonundan Muttalıp Mezarlığı ve Şeker Fabrikasına kadar uzanan bir demiryolu hattının bahsi geçmektedir. Vefat eden Demiryolcu veya Demiryolcunun ailesinden herhangi bir kişinin naaşının tören eşliğinde tren ile Eskişehir Muttalıp mezarlığına götürüldüğünü aktarmışlardır. Bahsi geçen yol 2005 yılında Yüksek Hızlı Tren çalışmaları kapsamında kaldırılmıştır¹⁴.

Demiryolcu Kitabeleri

14 <http://kentvedemiryolu.com/eskisehirde-muttalip-mezarligina-giden-demiryolu/>[Erişim Tarihi: 12.11.2020]

SONUÇ

Ahilik ve Mesleki eğitimin önemi Demiryolları araştırmamızda olduğu gibi mesleki olarak araştırılan her alanda ortaya çıkacaktır. Bir mesleği icra edecek kişi-nin o meslek hakkında teferruatlı bilgi ve eğitim alması gerek mesleğin devamlılığı gerekse hizmetin kalitesini arttırıcı nitelikte olacaktır. Nitekim Demiryolları ile alakalı yaptığım tez ve araştırma çalışmalarında Demiryolu kurum ve kuruluşlarının arşivlerinde yaptığım incelemelerde Demiryolu Meslek Okulunun ne kadar önemli olduğunu şahsi olarak anladım. Zira Demiryolu Meslek okulunda eğitim almış bir personel ile araştırma yaparken daha çok veri, bilgi ve belgeye ulaşabiliyorken kurum personeli lakin Demiryolu Meslek Okulu Eğitimi almamış birisinden bilgi ve belge temin edebilmek oldukça meşakkatli olmaktadır. Çünkü bir personel Demiryolu hakkında mesleki olarak yetiştirilmişken diğer personel bu eğitimi almadığı için çalışmalarımızda yardımcı olmak istese de Demiryolu Meslek Okulu mezunu bir personel kadar verimli olamamaktadır. Buda bizlere Mesleki eğitimin ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

EKLER

Şimendifer Mektebi
Kaynak: Demiryolu Mecmuası

Şimendifer Mektebi
Kaynak: Demiryolu Mecmuası

Şimendifer Mektebi
Kaynak: Demiryolu Mecmuası

Şimendifer Mektebi
Kaynak: Demiryolu Mecmuası

Eskişehir Şimendifer Aile Mektebi

Kaynak: Demiryolu Mecmuası

پوزانتی شمندوفر عالمه مکتبی طلبه سی غروب حالده

بیله مدک شمندوفر عالمه مکتبی طلبه سی غروب حالده

Pozantı ve Belemedik Şimendifer Aile Mektebi

Kaynak: Demiryolu Mecmuası

TCDD Harekât ve Mûnâkâlat Mektebi

Kaynak: İBB Atatürk Kitaplığı

KAYNAKÇA

ÇETİN Mehmet Can, Ertuğrul Sancağında Demiryolu İnşa Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2020.

Demiryolu Mecmuası, sayı:28, 1927.

Demiryolu Mecmuası, sayı:35, 1928.

KAZICI Ziya, Ahi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 1, 1988, ss.540-541.

ÖZDEMİR Nuray, Türkiye’de Demiryollarının Millileştirilmesi ve Şimendifer Mektebi, XVII. Türk Tarih Kongresi, , c. 5, kısım. 1, 2014, Ankara.

TEKDEMİR Aziz, İzmir Şimendifer Mektebi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 18, sayı 2, 2019, Gaziantep.

TEKDEMİR Aziz, Dersaadet Şimendifer Mektebi, VI. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, İstanbul, **Osmanlı İstanbulu VI**, 2018, İstanbul.

TCDD Eskişehir Eğitim Merkezi Arşivi

İBB Atatürk Kitaplığı

<http://www.demok.org/tarihce/> [Erişim Tarihi:12.11.2020].

<http://kentvedemiryolu.com/eskisehirde-muttalip-mezarligina-giden-demiryolu/> [Erişim Tarihi: 12.11.2020]

İKTİSAD VE AHİLİK

Doç. Dr. Mehmet Nuri GÜLER
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Batı tarihinde geleneksel dönem, düşüncede, toplum örgütlenmesinde ve değer yargılarında son başvuru kaynağı olarak Tanrı'nın kabul edildiği dönem olmuştur. Bu dönemde, bilginin üretimi ve dağıtımı ağırlıklı olarak kilise kurumu tarafından yapılmıştır. Tüm siyasal ve kültürel kurumlar da kendilerini bu merkez etrafında bir yerlere yerleştirmişlerdir. Tanrı'nın her şeyin dayandığı kaynağı olunca, yaşama düzeni de, tüm toplumlar ve zamanlar için aynı olmayı zorunlu kılmıştır. Bu yüzden, geleneksel dönemde, Tanrı'nın buyrukları belirleyicidir. İnsanların görüşleri de, ancak Tanrı buyrukları dolayımından geçirilince belirleyici bir nitelik alabilmektedir.¹

Modern dönemde ise, gerek bilginin değeri, kaynağı, üretimi ve bölüşümü konusunda, gerekse toplum örgütlenmesinde, vatandaş olarak nitelendirilen soyut insan, Tanrı'nın yerini almaya başlamıştır. İnsan aklı, mutlak bilginin kaynağı görülmüştür. Evrene ait bilgiler, insan duyuları, deneyimleri ve aklı dolayımından geçerek sunulmaktadır. Mutlak itaat da, Tanrı'dan, dolayısıyla Kiliseden alınarak soyut Devlet'e ait kılınmıştır. Bu şekilde, geleneksel dönemin Tanrı'sından ve Kilisesinden kaçılırken, modern dönemin Rasyonalite'sine ve Ulus-Devlet'ine teslim olunmuştur.²

20. yüzyılın ikinci yarısında, yaklaşık olarak 1968'den itibaren, Modern dönemde, insana indirgenemeyen tüm bilgi ve değerlerin gerçekleşme şansının çok düşük olduğu anlaşılıp, Modernite'den kopulmaya başlanmıştır. Bu kopma sürecinde, hiyerarşi yerine anarşi, ortak değerler yerine bireysel özgürlük geçmiştir. Bilimcilik, indirgemeci pozitivizm gerilemiş, temel ilkeler geçersizleşmiş, görecelik ve bireycilik değer kazanmıştır. Bu yeni döneme, postmodern dönem denilmiştir.

Buna göre, ister Post-Modern dönem anlayışa, isterse Modern dönem öncesi toplumlarda ekonominin açıklanması karşısında ekonominin ve toplumsallığının anlaşılması problem olmaktadır. Bu problem, tebliğin araştırma konusu edindiği “*İktisat ve Ahilik*” incelemesinde çözülmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın sunumunda, önce *İktisat*'tan, sonra *Ahilik*'ten bahsedilecek ve Sonuç'ta varılan yargılara yerverilecektir:

I. İKTİSAT

A. TANIMLAR

Mal ve hizmetlerin elde edilmesi için harcanan çabaların kronolojik olarak adlandırılması, “*ekonomi*”, “*ilm-i tedbir-i menzil*”, “*ekonomi politik*”, “*ilm-i tedbir-i medine*”, “*iktisat*”, “*tutum bilim*” ve “*geçim bilim*” diye birden çok adlarla yapılmaktadır. Bu adlandırmaların teker teker tanımları şöyledir:³

1 Ömer Demir, *Bilim Felsefesi*, Vadi Yayınları, Ankara 1977, s. 119-120.

2 Akbar S. Ahmed, *Postmodernizm ve İslâm*, Türkçesi: Osman Ç. Deniztekin, İstanbul 1955, s. 19; Mehmet Yüksel, *Modernite, Postmodernite ve Hukuk*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2004, s. 5-19.

3 Geniş bilgi için bakınız: Mehmet Nuri Güler, “Günümüzdeki İktisat (Ekonomi) Bilimi'nin Adlandırma Problematikliği”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 4, Ankara 2005, s. 379-383.

1) Oikonomia

Oikonomia sözcüğü, Yunanca, “oikos” (ev), ve “nem” (idare, yönetim) köklerinden geldiği bildirilmektedir. “Oikonomia” ,”Ev idaresi” karşılığında kullanılmaktadır. Buradaki “ev”, eşler, çocuklar, köleler ve mülklerini içermektedir.⁴

Ev yönetimi ile para kazanma terimleri ayırt edilmiş ve para kazanma “Chrematistika” (Krematistik) sözcüğü ile anlatılmıştır. Aslında, bugünkü anlamıyla “Ekonomi”nin ve “Ekonomi Bilimi”nin, Aristo’nun kullandığı anlamlarıyla “Oikonomia”dan çok, “Chrematistika”ya daha yakın olduğu, dolayısıyla bu anlamda günümüzdeki Ekonomi’ye uygun adlandırılmanın Chrematistika olduğu söylenebilir.⁵

2) İlm-i Tedbîrî’l- Menzil, ya da İlm-i Tedbir-i Menzil

İslam alemine, Oikonomia, Meşşâî filizoflarıyla, özellikle İbn Sina (ö. 428 h./1036 m.) ile İlm-i Tedbîrî’l-Menzil, ya da İlm-i Tedbir-i Menzil olarak geçmiştir. İlm-i Tedbir-i Menzil terimi, Oikonomia’nın doğru bir tercümesi olarak görülebilir.⁶

3) Ekonomi Politik ya da Politik İktisat

Oikonomia’nın, her şeyin Devlet’ten beklendiği Merkantilist dönemde, Ekonomipolitik, ya da Politik İktisat adını almıştır.⁷

4) İlm-i Tedbir-i Medine, ya da Siyasetu’l-Medine

Merkantilist dönemdeki Ekonomipolitik, ya da Politik İktisat adlandırması, İslâm âleminde İlm-i Tedbir-i Medine, ya da Siyasetu’l-Medine terimleri ile yer almıştır.⁸

5) Ekonomi

Ekonomi adı, Felsefe’den ayrılarak bağımsız bir bilim haline gelmesiyle, 1776 tarihinde verilmiştir. Bu tarihin, Adam Smith’in *Ulusların Zenginliği* adlı kitabının yayımlandığı tarih olarak kaydedilmektedir.⁹

4 Orhan Oğuz, İhsan Uludağ, *Genel Ekonomi I*, İstanbul 1981, s. 37; Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*, İstanbul 1989, s. 21; Sabri Orman, *İktisat, Tarih ve Toplum*, İstanbul 2001, s. 302-308.

5 Oğuz, Uludağ, s. 37; Cafer Unay, *Genel Ekonomi*, Bursa 1997, s. 3; Orman, s. 315, 318-322, 354.

6 Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, *Türkiye’de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İstanbul 1946, s. 131-132.

7 Gülten Kazgan, *İktisadî Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul 1991, s. 28.

8 Ebû Adillah Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Kâtib el-Hârizmî (ö. 387 h./997 m.), *Meşâîhu’l-’Ulûm, Dâru’l-Kutubu’l-’İlmiyye*, Beyrût, Tarih Yok, s. 9; İbn Sina (ö. 428 h./1036 m.), *Resâil fi’l-Hikme ve’l-Tabiyat*, Mısır 1908 m., s. 14.

9 Orman, s. 355.

6) İktisâd

Avrupa'yı izleyen Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren, pozitivist eğilimlerin etkisi altında, Anglo-Sakson dünyanın bağımsız bir bilim olduğunu anlatmak için "Economics" olarak adlandırdığı bilime, "İktisad" adını karşılık olarak kullanmaya başlamıştır.¹⁰

İktisat kelimesi de, konusu olan "mal ve hizmetlerin elde edilmesi için harcanan çabalar"ın karşılıyan bir adlandırma değildir. Çünkü, İktisat, "kasd"tan türetilen bir kelimedir.

Arapça "kasd"ın anlamı, "Orta yolu tuttu, Ortada oldu" ya da "Adaletle aralarını buldu" demektir. "Orta yolu tuttu"nun anlamı da, "Sınırı aşmama" demek olan "İfrat" ile "Eksik kalma" anlamındaki "Tefrit"in ortasında davrandı demektir.

İslam Alemi'nde, İktisad kelimesi ile adlandırılmış kitaplara rastlanmaktadır; ancak, bu kitapların "İnanç" konusunda yazıldığı görülmektedir. Örneğin, el-Ğazzâlî (ö.505/1111)'nin "*el-İktisâd fi'l-İ'rikâd*" adlı kitabı gibi.

O halde, iktisat kelimesi bir davranışı belirlemektir. İktisad ile adlandırılan davranışı gösteren kimseye "muktesid" veya "mukteside" denilmektedir.

Muktesid ve Mukteside, Kur'ân'da "*doğru yolda kalan*" (31 Lokman 32) ve "*orta yolu tutan*" (5 el-Maide 66) demektir.

Bir anlamda Avrupa'yı izleyen Osmanlı Devleti'nin de, 19. yüzyılda, Anglo-Sakson dünyanın "Economics" olarak adlandırdığı bilime "İktisad" adını ilk olarak Mehmet Cavit Bey 1901 yılında İlm-i İktisad adı yazdığı dört ciltlik kitabını adlandırmada kullanmıştır. Osmanlıdaki bu iktisat adlandırmasını İslâm Âlemi de Arap olsun, Fars olsun olduğu gibi almışlardır.

Görüldüğü gibi bu iktisad adlandırması bir davranışı bildirmektedir. Oysa, iktisadın konusu "mal ve hizmetlerin elde edilmesi için harcanan çabalar" olarak bir süreçtir. Adlandırma, "süreç"i karşılamalıdır.

7) Tutum Bilim

Batı'nın Ekonomi terimi yerine, İktisat teriminin kullanılması, doğru bir tercüme olmamaktadır. Cemal MIHÇIOĞLU, İktisat karşılığı olarak 1980'lerde "Tutum", "Tutumsal", "Tutum Bilim" kelimelerini kullanmıştır.¹¹

10 Osman Ergin (ö. 1961 m.), *Türk Maarif Tarihi*, Cilt 3-4, İstanbul 1977, s. 1225, 1512-1514.

11 Herbert A. Simon ve arkadaşları, *Kamu Yönetimi*, Çeviren: Cemal Mihçioğlu, Ankara 1985, s. XVII.

8) Geçim Bilim

İktisat kelimesinin Tutum karşılığı, “Tasarruf” anlamına geldiğinden, Yunanca Oikonomia’yı karşılayamamış ve Cemal MIHÇIOĞLU, Herbert A. SİMON ve arkadaşlarının *Public Administration* adlı kitabını, *Kamu Yönetimi* diye çevirisinin 1985 baskısında, İktisat (Ekonomi) için 1940’lı yıllarda kullanılmaya başlanan Geçim Bilim’ini 1985 baskısında tercih etmiştir. Geçim Bilimi adının Yunanca Oikonomia’dan kaynaklanan Ekonomi’ye çok uygun bir karşılık olduğunu belirtmiştir.¹²

9) Ma’âyiş ya da İlmu’l-Ma’âyiş

Kur’an’da 7 el-Ar’af sûresi 24. âyette “metâ” kelimesinin kullanıldığı ve “metâ”nın “belli bir süre” için olduğu kaydedilmektedir. Aynı sûrenin 10. âyetinde, “belli bir süre için metâ”ya karşılık “ma’âyiş” kelimesine yer verildiği görülmektedir. Bu şekilde, “ma’âyiş” kelimesi, Kur’an’da “belli bir süre için metâ süreci”nin adı olmaktadır.

Bu süreç, önce, süreçteki oluşumun adı seçilerek 7. el-‘Araf sûresi 24. âyette, “Metâ” kelimesiyle belirtilirken; sonra, Metâ’ı elde etme yollarını kapsamı içine alan bir ad belirlenerek, aynı sûrenin 10. âyetinde, “Ma’âyiş” kelimesiyle adlandırılmaktadır.

Bu durumda, Kur’an, insanların dünyada yükümlü olduğu işe “yaşama” ve bu işi gerçekleştirme yoluna da “geçinme”, bu yol bir çeşit olmayacağından “geçinmeler” demektir; yani, Kur’an’daki metâ’ işini gerçekleştirmenin adı, yine Kur’an’ın tabiriyle “ma’âyiş”dir.

Buna göre, Kur’an, “insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaptıkları üretim dağıtım ve tüketimi faaliyetleri”ne, yani günümüz ıstılâhıyla “Ekonomi”ye kendi ıstılâhıyla “Ma’âyiş” demektir. O halde, “insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaptıkları üretim dağıtım ve tüketimi faaliyetleri”ni konu edinen ilmin adı da, Kur’an deyimlemesiyle, “İlmu’l-Ma’âyiş” ve Türkçe karşılığı da, “Geçinmeler Bilimi” ya da çoğulluğu “-ler” eki kullanımı yerine mastarın anlamına bırakarak “Geçinme Bilimi”, veya Türkçe’de önerilen kullanımı ile, “Geçim Bilimi” olmaktadır.¹³

İbn Sînâ (ö. 1037 m.), “insanlar, Allah’ın ilham ettiği geçim yollarından biriyle ihtiyacını temin etmeye yönelir” düşüncesi ile, Ekonomi’ye süreç eksenli bakmaktadır. Yine, İbn Sînâ, harcamalar konusunda, orta yol anlamında bir tutum olarak “iktisad” kelimesinin kullanımını, avam kısmının anlayışına uygun bir şe-

¹² Herbert A. Simon ve arkadaşları, s. XVIII.

¹³ Karşılaştırınız: “Oikonomia”, “Ekonomi”, “İlm-i Tedbir-i Menzil”, “Ekonomi Politik”, “İlm-i Tedbir-i Medine”, “İktisat” ve “Tutum Bilim” adlandırılmaları konusunda geniş bilgi için, Güler, “Günümüzdeki İktisat (Ekonomi) Bilimi’nin Adlandırma Problematikliği”, s. 379-383.

kil olmadığından, toplumda kargaşaya neden olacağı endişesiyle sağlık vermezken, Ekonomi'yi insan davranışı eksenli anlamadığını göstermektedir.¹⁴

B. TOPLUM DIŞI PİYASA EKONOMİSİ (KAPİTALİST EKONOMİ)

İktisat, diğer bir adıyla Ekonomi, insanla çevresi arasındaki zorunlu olan bir ilişkiden doğmuştur. Bu ilişkideki amaç, insanın ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri çevresi olan doğa ve insandan karşılamak olmaktadır.

Ekonomi, iki türlü tanımlanmaktadır. Biri, “özselci, yani içeriksel tanımlama”, diğeri, “biçimselci (formalist) tanımlama”dır.¹⁵

Ekonomi ders kitaplarında, ekonominin tanımı “biçimselci” yapılmaktadır. Biçimselci tanıma göre, “Ekonomi, kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılamak üzere değişik kullanım alanları arasında dağıtımıyla ilgili faaliyetlere verilen addır.” Bu tanımda, bu faaliyetlerin merkezinde, “nedret” ve “seçim” olguları ile sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için seçimler yapan birey bulunmaktadır. Ekonominin işleyişini anlamak için, bu bireyin davranışından yola çıkmak gerekmektedir. İşte bireyin, nedret ve seçim olguları ile sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak doğrultusundaki seçimleri, ancak, piyasa toplumunda, birbirine bağlı bir dizi sonuçlar verebilmektedir. Bir toplumu, piyasa toplumu haline getiren niteliğin, piyasaların varlığı olmayıp, bütün üretim araçları ve tüketim mallarının dağıtımının, alışveriş ilkesinin mantığına göre işleyen piyasalarca yapılmış olması gerçekleştirmektedir.¹⁶ Bu ekonomi (piyasa) ise, toplumun bütününden ayrılmış ve özerklik kazanmış bir yapıdır.¹⁷

Ekonominin siyasi bir proje olarak şekillendiği, sosyal ilişkileri ekonominin belirlediği bu günümüz modern toplumlarının¹⁸ dışında biçimselci tanım geçerliliğini yitirmekte ve ekonominin özselci (içerikci) tanımı daha kapsayıcı olmaktadır.¹⁹

Ekonominin özselci tanımına göre, “Ekonomi, insanın sosyal ve doğal çevresiyle ilişkilerini düzenleyen insan tarafından kurulmuş bir süreçtir.” İnsanla çevresi arasında, insanların isteklerini karşılayan maddi araçlar arzının sürekliliğini sağlayan bu süreçtir. Yani ekonomi, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurdukları üretim, dağıtım ve tüketim düzenine verilen ad olmaktadır. Ekonominin bu özselci

14 İbn Sinâ, “es-Siyâsetu'l-Menziliyye”, *Abdülmin Şemsuddin, el-Mezhebu'î-Terbevî 'İnde İbni Sinâ*, Beyrût 1988, s. 246-249.

15 Ayşe Buğra, “Polanyi'nin Düşüncesi”, *Karl Polanyi, Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri, Çeviren: Ayşe Buğra*, İstanbul 2010, s. 18.

16 Güler, “Günümüzdeki İktisat (Ekonomi) Bilimi'nin Adlandırma Problematikliği”, s. 384.

17 Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, s. 23.

18 Okan Güray Bülbül, “Büyük Dönüşüm (Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri) Kitabının ve Polanyi'nin Tezlerinin Değerlendirilmesi”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 70-2016/1, s. 114.

19 Ayşe Buğra, “Polanyi'nin Düşüncesi”, s. 18.

(içerikçi) tanımına göre, davranışları belirleyen toplumu oluşturan bu düzen, yani toplumun kurumlar bütünü olmaktadır.²⁰ Piyasa toplumları dışındaki bütün toplumlarda, bu düzen toplumun içine yerleşmiştir. Ekonomi dışı amaçlara ve değerlere uyum sağlamak durumundadır.²¹

Görüldüğü gibi, Ekonominin toplum içindeki yerini ortaya koymada, *biçimselci tanım*, sadece piyasa toplumları için araç olurken; *özselci tanım*, hem piyasa toplumları, hem de piyasa dışı toplumları için, araştırmada araç olup, bir yarar sağlamaktadır.

İşte günümüzde, İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri'nde öğretilen insanlık dışı bir medeniyetin kurulmasına yol açan bu "serbest piyasa" ekonomisi düzenine²² göre ekonomi, "*insan ihtiyaçlarının tatmini için üretilen mal ve hizmetler ile bunların mübadelesi ve bu faaliyetlerden doğan gelirin paylaşımı, yani bölüşülmesi*" olarak tanımlanmaktadır. Daha kısa olarak, "*bir toplumda üretim, bölüşüm, mübadele ve tüketim olaylarına ait faaliyetler*" diye de ekonominin tanımı yapılmaktadır.²³

Siyasi bir proje olan bu toplum dışı piyasa ekonomisi, en genel anlamda değerlerin (servetin, doğal kaynakların, ürünlerin) üretim, bölüşüm, dağılım ve tüketim sürecini araştıran toplumsal bir bilim olarak 1776 yılında, Adam SMİTH (ö. 1790)'in Ulusların Zenginliği adlı kitabının yayınladığı 17'nci yüzyılda ortaya çıkmıştır.²⁴

Adam SMİTH ile ortaya çıkan toplum dışı piyasa ekonomi bilimi süreç temelli değil, davranışsal temellidir. Çünkü, Adam SMİTH'e göre ekonomik hayat bireycidir ve bu bireycilik insanların doğal yapısından kaynaklanmaktadır. Ona göre bencil ve açgözlü tabiatlı insanın bireysel çıkarı ekonomik hayat için itici bir güçtür.²⁵

Buna karşı Karl POLANYİ (ö. 1964), "temel insani dürtülerin hiç biri ekonomik değildir." fikrinde olup, "Tarih boyunca varolmuş bütün toplumlarda ekonomi, sosyal ilişkiler bütünü içine, onlardan ayrılmayacak biçimde yerleşmiştir." demektedir.²⁶

Ekonomi'ya dair Adam SMİTH'in açıklaması, "ekonomi" sözcüğünün Yunanca, "oikos" (ev), ve "nem" (idare, yönetim) etimolojisine de uygun düşmemektedir. Aslında, Adam Smith'in ekonomi tanımlaması "Oikonomia" değil, "Chrematistika" olmalıdır.²⁷

20 Ayşe Buğra, "Polanyi'nin Düşüncesi", s. 18.

21 Bülbül, s. 114.

22 Bülbül, s. 116.

23 Erol Zeytinoğlu, *Genel Ekonomi*, İstanbul 1976, s. 3-4.

24 Nejat Bozkurt, "Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etikle Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar", İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, Yıl: 2002, Sayı: 1, s.153.

25 Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, Çeviren: Ayşe Buğra, İstanbul 2010, s. 202, 219.

26 Ayşe Buğra, "Polanyi'nin Düşüncesi", s. 18.

27 Oğuz, Uludağ, s. 37; Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, s. 21; Unay, s. 3; Orman, s. 302-308, 315, 318-322, 354.

Buna göre, *Ekonomi* teriminin Adam SMİTH'e kadarki anlamında, "kullanım için üretim ilkesi" geçerlidir. Kazanç, piyasa için üretime özgü bir dürtü olarak hoş karşılanmamaktadır.

Bu durumda, Ekonomi, sadece piyasa toplumları için belirli olmakta ve piyasa dışı toplumlar için belirli olmamaktadır. Bu ise, piyasa dışı toplumların bir ekonomiye sahip olmadıkları sonucuna götürmektedir. Bu sonuç da, üretim, dağıtım ve tüketim faaliyetlerinin bütününi oluşturan bir ekonomiye sahip olan toplumların, bu ekonomiyi, toplumun bütününden ayırmadıkları için, bu toplumlarda ekonomiyi görememe ve var olmadığını söyleme yanlışlığına düşürmektedir.²⁸

Bundan korunmak için, Ekonomi'ye, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurdukları üretim, dağıtım ve tüketim düzeni olarak bakılırsa, hem piyasa toplumlarında ve hem piyasa dışı toplumlarda ekonomiyi bulmak ve görmek mümkün olmaktadır. İşte, *bu düzen*, piyasa dışı toplumlarda, *toplumun içine yerleşmiş olup, ekonomi dışı amaçlara ve değerlere de uyum içinde çalışmaktadır.*²⁹

Yine, bu Modern dönem anlayışında, kişisel çıkar dürtüsü, sadece ekonominin belirleyici ilkesi olarak görülmemiş, insan ilişkilerinin temel açıklayıcı ilkesi haline gelmiştir. Bu şekilde, toplumun temelleri kişisel çıkara indirgenmiştir. Bu defa da, toplumun gerçekten bireysel çıkar dürtüsü temelinde örgütlenip örgütlenemeyeceği, yani toplumun piyasaya indirgenip indirgenemeyeceği sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulamayı cevaplayan araştırmalar sonucunda, *insanın toplumsal davranışlarının piyasa davranışlarına indirgenemeyeceği* anlaşılmıştır. Buna göre, toplumun kişisel çıkar dürtüsü temelinde örgütlenmesinin toplumun temellerini sarsacağı ve temel değer olarak kişisel çıkar dürtüsünü benimseyen bir toplumun da ahlâkî çıkmazlar içine gireceği belirtilmiştir. Öyle ise, bencil dürtüler üzerine duran, bireyin topluma, toplumun da bireye karşı sorumluluklarını inkâr eden toplum anlayışının değişmesi lazımdır. Bu da, insanın, çerçevesi *homo oeconomicus* merkez alınarak çizilmiş bir *ekonomik alanın dışında kalan alana* da ait olduğunu göstermiştir.

Böylece, *toplumda, ekonomik davranışları yönlendiren ve bu davranışların toplum düzeyindeki sonuçlarını belirleyen ekonomik dışı öğelerin var olduğu* ortaya çıkmıştır.³⁰

Ayrıca, bu Modern dönemde modernistler, kalkınma, ilerleme, demokrasi, insan hakları gibi bütün insanlığı kucaklaması öngörülen anlatıları gerçekleştirememişlerdir. Ekonomik ve siyasal modelleri, evrensel ilkeleri hayata geçirmek için değil, egemenlik ilişkilerini sürdürmek için kullanmışlardır. Önerdikleri ekonomik kalkınma modelinin, azgelişmişliği ortadan kaldırmak için değil, dünya ekonomisinin kendini

28 Güler, "Ekonomi", s. 284.

29 Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, s. 23-24.

30 Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, s. 222-228.

yeniden üretebilmesi için belirli ülkelerin diğerlerinden daha çok tüketmesi veya tasarruf etmesini zorunlu kılmıştır. Dünyadaki tüm ülkelerin, aynı gelişmişlik düzeyine ulaşmaları durumunda, dünya ekonomisinin mevcut dinamizmini kaybedeceği ve çökeceği gerçeği karşısında kalınmıştır.³¹

İşte, Batı’da Modern dönemin bitip Post-Modern döneme geçilmesiyle, öne çıkarılan, normlar ve yapıların yerini, ilişkiler ve süreçler almaya başlamıştır. Modernistlerin toplumsal, kültürel ve insanî boyutundan soyutlayarak şeyleştirdiği “aklı”, postmodernistler, kültürel ve insanî bağlamı içine yerleştirip onu toplumsal olarak üretmişlerdir. Toplum için iki değişik toplum modelini ve buna bağlı olarak insan için de iki tip insanın var olduğunu söylemişlerdir. Birinci grup, Modern döneme ait olup, ihtiyaçları, toplum dışında belirlenen, seçim olanakları, toplumca sınırlanmış, ekonomik faaliyetlerinde yalnızca bireysel çıkar maksimizasyonu (bireysel çıkarı en üst düzeye çıkarma, doruklaştırma) dürtüsüyle hareket eden bireylerden oluşan bir toplumdur. İkincisi de, Postmodern döneme ait olan, ihtiyaçları da, seçim olanakları da, haklarına, yükümlülüklerine, sosyal konumlarına göre belirlenen bireylerden oluşan, ekonomik düzeninin işleyişi ise, çıkar maksimizasyonuna yönelik, özgür seçimlere dayanarak açıklanamayan, ekonomik alanın dışında kalan alanı da gerektiren bir toplumdur.³²

Karl POLANYİ’ye göre, Modern döneme ait toplum modeli olan piyasa toplumunda, toplumun temelindeki davranış ilkesi, “değişim” olmaktadır. Değişimi de kâr ve kazanç, yani fiyat mekanizmasının işleyişi belirlemektedir. İşleyişin gerçekleştiği kurum ise, “piyasa”dır. Piyasada, bireysel çıkarları yansıtan arz ve talep eğrilerinin kesiştiği denge noktasında “fiyat” oluşmaktadır. *Toplumdaki ekonomi de, fiyat mekanizmasının varlığının gösterilmesiyle ortaya konulmaktadır.*³³

Modern döneme ait piyasa toplumu dışındaki toplumda ise, Karl POLANYİ üç davranış ilkesi belirlemektedir. Bunlar, “ev idaresi”, “karşılıklık” ve “yeniden dağıtım” ilkeleri olmaktadır.³⁴ Piyasa dışı toplumda ilk ilke olan “ev idaresi”, Yunanca “*oekonomia*”dır. Bu ilkeye göre, üretim kendisi veya ailesi için yapılmaktadır. Bunun ne kazanç dürtüsü ve ne de piyasa kurumuyla bir ilişkisi vardır. Topluluk üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için üretim ve depolama yapmaktır. Bu durumda, ticâret ve piyasaya duyulan ihtiyaç, karşılıklık ve yeniden dağıtımın durumlarında olduğundan fazla değildir. O halde, “değişim”in dayandığı bu ilke, bu toplumlarda “değişim”i

31 Akbar S. Ahmed, *Postmodernizm ve İslam*, Türkçesi: Osman Ç. Deniztekin, İstanbul 1995, s. 21-43.

32 Geniş bilgi için bakınız: Mehmet Yüksel, *Modernite, Postmodernite ve Hukuk*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2004, s. 5-36.

33 Karl Polonyi (ö. 1964 m.), *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, Çeviren: Ayşe Buğra, İstanbul 2013, s. 85-87; Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, s. 24, 27.

34 Karl Polonyi, *Büyük Dönüşüm*, s. 90, 97.

gerçekleştirmemektedir.³⁵ Toplumun temelindeki ikinci davranış ilkesi olan karşılıklık ilkesinde, ilişkiler sosyolojik olarak belirlenmekte ve eşit değerlerin mübadelesi sözkonusu olmamaktadır. Bu bakımdan, kişinin “sosyal konumunun gerektirdiğini yapma” zorunluluğunun ekonomik faaliyetler içinde önem kazandığı her durumda, karşılıklılık ilkesi yardımıyla incelenebilecek bir ekonomik örgütlenme varolmaktadır. Üçüncü davranış ilkesi yeniden dağıtımda ise, bir merkezi yetki odağı bulunmakta, mal ve hizmetler orada toplanıp, sonra yeniden toplumun çeşitli kesimlerine oradan dağıtılmaktadır. Buradaki temel özellik, güçlü bir merkezi temel otoriteye bağlı, gelişmiş bir bürokrasinin yürüttüğü vergi toplama ve vergi gelirlerini kullanma işleminin, ekonomik faaliyetin en önemli yönünü oluşturmasıdır.³⁶ Buna göre, Modern dönem öncesi “ekonomik sistem”, yalnızca sosyal örgütlenişin bir işleyişi olmaktadır.³⁷ Bu toplumlarda, *ekonomik olanla siyasal olan iç içe girmiştir*.³⁸ *Fiyat mekanizmasının işleyişi ise, sadece piyasa tarafından gerçekleştirilmemekte; piyasa dışı siyasî olan da, mekanizmayı etkilemektedir*.³⁹

Bu şekilde, ister Post-Modern dönem anlayışa, isterse Modern dönem öncesi toplumlarda ekonominin açıklanmasına göre ekonomiyi anlamak için, “*insan davranışları*”ndan değil, ekonomik faaliyetin örgütlenmesini sağlayan “*toplumsal kurumlar*”dan yola çıkmak gerektiği belli olmuştur.⁴⁰

Buna göre, gerek ekonomi ve gerek iktisat adlandırmaları, iki değişik toplum modeli ve buna bağlı olarak da iki tip insan ortaya çıkarmaktadırlar:⁴¹

Birincisi, ihtiyaçları, toplum dışında belirlenen, seçim olanakları toplumca sınırlanmış, ekonomik faaliyetlerinde yalnızca bireysel çıkar maksimizasyonu dürtüsüyle hareket eden bireylerden oluşan bir toplum.

İkincisi ise, insanların, hakları ve yükümlülükleriyle, sosyal konumlarına göre tanımlandıkları bir toplum. İhtiyaçları da, seçim olanakları da, sosyal konumlarına göre belirleniyor. Bu toplumda, ekonomik düzenin işleyişini çıkar maksimizasyonu-na yönelik, özgür seçimlere dayanarak açıklama imkanı yok.

35 Karl Polonyi, *Büyük Dönüşüm*, s. 97.

36 Karl Polonyi, *Büyük Dönüşüm*, s. 91-97; Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, s. 23-26.

37 Karl Polonyi, *Büyük Dönüşüm*, s. 97.

38 Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, s. 93.

39 Piyasa toplumu dışındaki toplumlarda fiyatın belirlenmesi, Karl Polonyi’ye göre, toplumun bütünlüğünü koruyacak biçimde olmalıdır. Belirleyici olan, bireyin değil, toplumun çıkarlarıdır. Değişik sosyal konumlardaki kişilerin becerileri, herkesin sosyal konumuyla orantılı biçimde değiş tokuş edilmelidir. İnşaat ustasının ürettiği şeye, ayakkabıcının ürettiğinin şu kadar katına eşit bir değer biçilmelidir. Yoksa, karşılıklılık ilkesi bozulur. Topluluğun bütünlüğü korunamaz. Piyasa, toplumsal bütünlüğü sarsmadan varolmalı ve fiyatlar da, toplumsal amaçlara uygun belirlenmelidir. (Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, s. 26).

40 Ayşe Buğra, *İktisatçılar ve İnsanlar*, s. 26-27.

41 Geniş bilgi için bakınız: Yüksel, *Modernite, Postmodernite ve Hukuk*, s. 5-36.

Birinci toplum, Kapitalist Batı Avrupa ve Amerika Toplumu, ikinci toplum da İslâm Toplumudur.

C. TOPLUM İÇİ PİYASA EKONOMİSİ (İSLAM FIKIH EKONOMİSİ)

Özenti veya tepki olarak kullanılan *İslâm İktisadı (Ekonomisi)* kavramı, İslâm Âlemi'nde iktisadî fikirlere, olaylara ve kurumlara ait birikimin altında toplandığı bir ad olmuştur.⁴²

Hz. Peygamber'in getirdiği İktisad (Ekonomi), bireyin ekonomik hak ve özgürlüklerini, devletin ekonomik hak ve yetkilerini, ekonomik düzenleri belirleyen fıkıh kurallarının ekonomisidir; yani Fıkıh'ın düzenlediği Ma'âyiş'dir. Diğer bir anlatımla, Fıkıh Ma'âyişi, ya da "*Fıkıh Ekonomisi*"dir.⁴³

İslâm'da, Müslüman, Mü'min Toplumu ile; Mümin Toplumu, Ümmet ile; Ümmet, Fıkıh ile; Fıkıh da Devleti ile var olmaktadır.⁴⁴ Kur'ân ve Sünnet'te, Allah'ın müslümanın davranışları ile ilgili hitâbı, farz, vâcib, mendûb, harâm, mekrûh ve mubâh gibi fikhî hükümlerle nitelendirilmiştir. Müslümanlar, bütün davranışlarını bu fikhî hükümlere göre yaptığından, bu fikhî hükümler İslâm'da Ekonomi'yi de belirlemektedirler.⁴⁵

Buna göre, vahiyin getirdiği dîn olarak İslâm'da ekonomik faaliyeti belirleyen, müslümanın davranışını düzenleyen kuralların tümü olan bu Fıkıh kurumu olmaktadır.⁴⁶

İktisadî düşüncede, kurum "*toplum bireylerinin ortak davranışlarını, eylemlerini, alışkanlıklarını, geleneklerini, değerlerini ve inançlarını ifade eden kuralların tümü*" olmaktadır.⁴⁷ Buna göre, İktisadî düşünceler tarihinde kurumculuk, iktisadi sistemlerin ve süreçlerin temelini bireylerin değil, kurumların oluşturduğunu ifade eden ve bu doğrultuda bireylerin, bu kurumların etkisinden bağımsız olarak ele alına-

42 Ahmet Tabakoğlu, "Bir Bilim Olarak İslâm İktisadı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, Yıl 2010, s. 11.

43 Mehmet Nuri Güler, "Ekonomi", Adnan Demircan, Murat Akgündüz, *Çeşitli Yönleriyle İslâm Medeniyeti*, Siyer Yayınları, İstanbul 2017, s. 288.

44 Mehmet Nuri Güler, "Hz. Peygamber'in Devlet'ine Karşı İşlenen Suçlar ve Cezaları", *İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri, Yıl: 2, Sayı: Özel Sayı, Temmuz 2010*, Ankara 2010, s. 38-39; Mehmet Nuri Güler, "Hz. Peygamber'in Devlet Başkanlığı ve İnsan Sevgisi", *Hiz. Peygamber ve İnsan Sevgisi, I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, 21-22 Nisan, Şanlıurfa*, s. 141-143.

45 Güler, "Ekonomi", s. 288.

46 Güler, "Ekonomi", s. 288.

47 Ahmet Yılmaz Ata, *Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2009, Basılmamış Doktora Tezi, s. 18. *Kurumu*, "kuruluş" kavramından ayırt etmek gerekir; çünkü, kurum bir işin kuralları ve *kuruluş* da o işi yapanlar olmaktadır. (Ahmet Yılmaz Ata, s. 20.)

mayacağıını savunan görüş olarak nitelendirilmektedir.⁴⁸ Bu yüzden kurumcu düşüncede, *aklin çalışma yolları yerine kurumların nasıl işlediği* ve kurumsal değişmelerin insan davranışına etkileri üzerinde durulmuştur.⁴⁹

Bunun için, İslâm'ın getirdiği İktisâd'ı (Ekonomi'yi), Ahlâk İlmi alanına ait insan davranışları temeline değil, Fıkıh İlmi ve Allâh'ın hitabının belirlediği mükellefin davranışlarını açıklayan Fikhî hükümler temeline dayandırmak gerekmektedir. Bu şekilde, İslâm'da bir Ahlak İlmi aranıp davranış temeline dayandırılarak İslâm İktisâdı adı altında, bazen Kapitalist İktisat, bazen Sosyalist İktisat biçiminde anlatılan, ancak kafa karışıklığından ne olduğu bir türlü belirlenemeyen İslâm'ın getirdiği iktisâdın da ne olduğu belirlenmiş olmaktadır.

Şimdi, İslâm'da “Devlet” ve “Piyasa” başlıkları altında “Fıkıh Ekonomisi”ni açıklamaya çalışayım:

1) İSLÂM'DA DEVLET

Devlet, piyasada ve bu piyasanın somutlaştığı çarşıda, mal ve hizmet tedâvülünün ekonominin kanunlarına göre gerçekleşmesi için gözetleyici ve aksaklıkları giderici bir görev üstlenmiştir.⁵⁰ İslâm'da, can ve mal güvenliği karşılığı Devlet, mali düzenlemeler, parasal düzenlemeler ve dış ticâret düzenlemeleri getirmiştir.⁵¹

2) FIKIH EKONOMİSİNDE PİYASA

Fıkıh Ekonomisi'nde Piyasa iki çeşittir: Biri, Serbest Piyasa, diğeri de Sosyal Piyasa'dır.

a) Fıkıh Ekonomisi'nde Serbest Piyasa

Serbest Piyasa, alıcı ve satıcıların bir araya geldiği, mâl ve hizmet tedavülünün yapıldığı ve fiyatın oluştuğu belirli yerlerdir. Hz. Peygamber ve halîfeler döneminden itibaren serbest piyasa, Şehirlerin (Amsâr'ın) Pazarı'dır. Bu pazarlarda, mâl ve hizmet tedavülü, Kur'ân'da belirlenen özel mülkiyet esasına dayanarak, “*denkleştirici adâlet*”e göre yapılmaktadır. Hiç kimsenin verdiğinden daha fazlasını almaması ve bunun sonucu olarak daha üstün olmaması için, Fıkıh'ta pazarın işleyişi, “*saticılar dışarıda karşılanmaz*”, “*simsar kullanılmaz*”, “*aldatma kandırma olmaz*”, “*olmayan bir şey satılmaz*”, “*karaborsacılık yapılmaz*” gibi kurallara göre düzenlenmiştir. Fiyat da bu çarşıda, topluma katkı ve yetenek oranında eşit muameleye tâbi tutulmak esa-

48 Ömer Demir, *Kurumcu İktisat*, s. 64.

49 E. Alper Güvel, *Politik İktisat ve Akıl*, Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 157.

50 Güler, “Ekonomi”, s. 294.

51 Geniş bilgi için bakınız: Güler, “Ekonomi”, s. 302-311.

sına göre, yani “*dağıtıcı adâlet*”e göre oluşmakta ve fiyat oluşuktan sonra, bu fiyatın ne aşağısında ve ne yukarısında bir fiyatla alış-veriş yapılamamaktadır. Devlet’in rolü ise, çarşının Fıkh’a göre işlemlerini gözetlemek ve aksaklıklarını gidermektir. Sosyal Piyasa ise, İslâm’daki Serbest Piyasa’ sının, yani Şehirlerin (Amsâr’ın) Pazarı’nın özgür olması sonucu, sosyal dengeyi sağlayamadığı zamanlarda, “sosyal adâleti” sağlayacak ilkeler ve mekanizmalara ait düzenlemeleri ile, Pazar’da eşitlikçi adâletin bozduğu toplumsal dengeyi yeniden kuran, vatandaşların mağduriyetlerini gideren piyasadır.⁵²

Hız. Peygamber ve arkasından gelen halîfeler döneminde Serbest Piyasa, Medîne Çarşısı (Pazarı)’dır. Medîne’de, Hız. Peygamber, Hız. Ebû Bekr, Hız. ‘Ömer ve Hız. ‘Osman döneminde, yani Medîne’nin başkentliğinde, mâl ve hizmetlerin tedâvül ettiği pazarın somutlaştığı çarşılar, bir tâcirin, oraya inip bineğini ve üzerinde yükü ile mâllarını koyduğunda, dolaşırken mâllarını görebildiği, olup bitenin gözünden kaçmadığı bir düzlükte ve açıklıkta olan alanlardır. Bu alanlar içinde, su yeri (havuz) ve namaz yerinden (musalladan) başka, çarşyı yetersiz kılacak veya rekâbeti bozacak hiçbir öğenin varlığına izin verilmemiştir. Çarşı, Devlet’e aittir. Devlet, bu alanın çarşı hizmetinden dolayı kira veya vergi almamaktadır.⁵³

İslâm’da, pazarın işleyişine gelince, Hadîs kitaplarının *Kitâbu’l-Buyû*’ kısımları, bu işleyiş ile ilgili rivâyetleri sıralamaktadır. Medîne’de, mâl ve hizmetlerin tedâvülünün gerçekleştiği bu çarşılar, Hız. Peygamber, oraya gelip duada bulunmaktadır. Bu da, Devlet’in çarşıya verdiği önemi göstermektedir.⁵⁴

b) İslâm’da Sosyal Piyasa (Beytu’l-Mâl Piyasası)

Hız. Peygamber ve Raşîd Halîfeler döneminde Sosyal Piyasa da, Beytu’l-Mâl olmaktadır. Fıkh Ekonomisi’nde, Pazar’da insanların, gerek bedenî güç, gerekse fikrî güç bakımından, iş yapma güç ve yetenekleri birbirlerinin aynı değildir. Bir kısmı, fikrî, ilmî, siyasî, idarî ve benzeri gibi diğer çeşitli işleri en yüksek seviyede yapacak şekilde güçlü iken, bir kısmı ise, doğuştan ya da ihtiyarlık ve hastalık nedeniyle iş yapmaktan âcizdirler. O halde, âcizler ile güçlüler veya çalışanlar ile çalışmayanlar arasında, ister denkleştirici ve isterse dağıtıcı adâlet türü ile “*eşitlik adâleti*” uygulamak, eşit olmayan bu fertlere karşı bir zülüm ve haksızlık yapmaktan ileriye gitmez. Bu iktisadî haksızlıklar da toplumu zülme *götürürler*: Kur’ân, zâlim olan her toplumu yok olmakla uyarılmış, zâlim toplumların sonunda yıkılmasının Allah’ın insanlar hakkındaki bir kanunu olduğunu açıklamıştır.⁵⁵

52 Güler, “Ekonomi”, s. 289.

53 Güler, “Ekonomi”, s. 291.

54 Mehmet Nuri Güler, “İslâm Devleti’nin İlk Başkenti Medîne’de Tedâvül Eden Mal ve Hizmetler ile Geçim Düzeyleri”, *Şehir ve Medeniyet Uluslararası Sempozyumu 09-10-11 Ekim 2009*, Ankara 2011, s. 510-511.

55 Güler, “Ekonomi”, s. 294-295.

İslâm, her hangi bir toplumda böyle bir zulmün mevcut olması halinde, o toplumun bütün fertlerine bu zulmü ve haksızlığı ortadan kaldırma mesuliyetini yüklemiştir. Aksi halde, hepsi günahkâr olur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İnsanlar *zâlim* gördükleri zaman O’nun yakasını *tutmazlarsa*, Allah onların hepsini cezalandırır.” Bunun için, ilk halife Hz. Ebûbekir, fakir ve muhtaçların hakkı olan zekâtı vermeyenlere karşı savaşmıştır.⁵⁶

Kur’ân’da, 74. El-Muddessir, 42-44. *âyetleri*, 69. El-Hâkka, 33-34. *âyetleri*, 107. El-Mâ’un, 1-3. *âyetleri* gibi pek çok *âyette*, muhtaçları gözetmeyi imân ile bir arada anmakta, onlarla ilgilenmemeyi küfretmek veya dinî yalanlamakla beraber zikretmektedir. Yine Kur’ân, 17. el-İsrâ’, 26. *âyetinde*, 4. en-Nisâ’, 26. *âyeti* ve benzer *âyetlerde*, ihtiyaç içindeki insanları gözetmeği ve onlara yardım etmeği emretmektedir.

Bu konuda birçok hadis de varid olmuştur. O hadislerden şu bir kaç örnek olarak verilebilir: “Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez ve onu düşmana teslim etmez.” “Herhangi bir toplumda bir kimse aç kalırsa, Allah’ın himayesi onlardan uzaklaşır.” “Allah’a yemin ederim ki, yanındaki komşusu aç iken, kendisi tok gezen bir kimse iman etmemiştir.”⁵⁷

Bu nasslar, toplumun geçimi konusunda, bütün fertlerin sorumlu olduğunu göstermektedir. Güçlüler ve ihtiyacı olmayanlar, bütün çeşitleriyle güçsüz ve muhtaçlara, şayet kendi istekleriyle yardım etmezlerse, yardım etmeye ve onların geçimlerini temin etmeye *şer’an* mecburdurlar.

Böylece, gelirin *âdilane* bir şekilde dağılımının veya dış felâketlerin bir sonucu, geçimini temin edemeyen âciz kimselerin meselesini İslâm, getirdiği iktisâta *gücû yetenlerin yetmeyenlere, zenginlerin fakirlere yardım etmelerini emretmek suretiyle koyduğu* sosyal adâleti sağlayacak ilkelerle halletmiştir.⁵⁸

Bunun yanında, İslâm’ın getirdiği iktisâta sosyal adâleti sağlayacak ilkelerin emredilmesiyle yetinilmemiş, sosyal adâleti sağlayacak mekanizmalar da oluşturulmuştur. Bunlar, “Aile ve Akralılık Nafakası”, “Âkile”, “Dâimi Sadaka (Sadaka Cârîye)”, “Vâsiyet”, “Keffâretler”, “Nezir (Adak)” ve “Toplum’da veya Devlet’te Beytu’l-Mâl”dır.⁵⁹

⁵⁶ Muhammed el-Mubârek, *Nizâmu’l-İslâm İktisâd Mebâdi’ ve Kavâid ‘Amme*, Beyrût 1972, s. 130, 131.

⁵⁷ Muhammed el-Mubârek, , s. 132.

⁵⁸ Güler, “Ekonomi”, s. 295-296.

⁵⁹ Geniş bilgi için bakınız: Güler, “Ekonomi”, s. 296-310.

D. GÜNÜMÜZ EKONOMİSİ

Toplumunu belirleyen ekonomide, yani toplum dışı piyasa ekonomisi, firmaların organizasyon yapıları hiyerarşik, büyümenin temel faktörü sermaye ve emek, piyasalar dengeli, rekabet ulusal düzeyde, devletin emredici ve kontrole yönelik düzenlemeler ile müdahaleci iken, günümüzde firmaların organizasyon yapılarının network temelli, büyümenin temelini bilgi ve yenilik, piyasaların dinamik ve rekabetin global düzeyde olmasına dönüşmüştür. Bu günümüz toplum dışı piyasa ekonomisinde, düzenlemelerin de piyasa araçları ile ve daha esnek şekilde yapıldığı görülmektedir. Toplum dışı piyasa ekonomisinin bu günümüz dönüşümüne, devlet faktörünü de katarsak, yeni ekonomide devletin kısaca e-devlet olarak tanımlandığını, şeffaf olduğunu, hızlı çalıştığını ve devlet-vatandaş ilişkilerinin daha çok katılıma dayandığını söylemek mümkündür. Yine önceleri toplum dışı piyasa ekonomisinde piyasadaki ürünler arasında rekabet söz konusu iken şimdi günümüzdeki ekonomide fikirler arasında rekabet yaşanmakta ve daha iyi fikir üreten firma, rekabet gücünü elinde bulundurmaktadır.⁶⁰

II. AHİLİK

Burada Ahîliğin tanımlaması, tarihçesi, işlevi ve günümüz piyasa ekonomisinin tahribatına çare bir kurum oluşu ele alınacaktır:

A. TANIMLAR

“Ahi” kelimesi Arapça olup, kelime anlamı “kardeşim” demektir. Türkçe, “Akî” diye telaffuz edilmiştir; çünkü, Ahîlik teşkilatında Ahî'nin aldığı ıstılah anlamı Hicrî 466 Milâdî 1072-3 yılında Kaşgarlı Mahmud'un Araplara Türkçe kelimeleri öğretmek için yazdığı *Divânü Lûgat-it-Türk*'de, “eli açık”, “koçak (erkek için kabadayı, yürekli, yiğit, cömert)” diye “Akı” kelimesinin anlam karşılığı olarak verilmiştir.⁶¹ Günümüzde, Oğuzların sağ kolu Bozoklardan Yıldızoğullarına bağlı Beğdilli boyu içerisinde yer alan oymaklardan biri olan Barak Türkleri'nin yaşadığı Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde hala Akı kelimesi Ahi'nin ıstılah manasında kullanılmaktadır.

Ahîlik, Türkçe telaffuzla Akîlik ise, Kırşehir'de yerleşen Ahî Evren Şeyh Nasîrüddin Ebû'l-Hakayık Mahmûd b. Ahmet (1171-1261-2) tarafından kurulan, Horasan Kökenli olup Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan Türk-

60 Reşat Selçuk Erden, *Elektronik Ticaret ve Dış Ticarete Etkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014, Yüksek Lisans Tezi, s. 163.

61 Kaşgarlı Mahmud, *Divânü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, Çeviren: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 90 ve Dip Not 1. Karşılaştırmız: Neşet Çağatay, *Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi*, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1952, sayı I, 59 ve devamı; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1997, s. 43-44; Ziya Kazıcı, “Ahîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 1998, s. 540.

men halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini ve gelişmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de İslâmi yönden yetiştiren, insani ilişkileri ve çalışma yaşamını düzenleyen bir kuruluştur.⁶²

Bu kuruluş XIII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla dek “ahilik”, o zamandan XX. yüzyılın başlarına dek de “gedik” yani lonca örgütü olarak toplumun ekonomik ve tecimsel (ticari) kesimindeki oluşumları düzenlemiştir.⁶³

Ahilik, devlet, millet ve toplumun tüm fertleriyle barışık yaşadığı, çevreyi temiz tuttuğu, kaliteli mal ürettiği, gençleri özenli bir eğitime tabi tuttuğu, işçi ve işveren arasındaki barışı sağladığı gibi Anadolu’nun sosyal ve ekonomik olarak düzenli bir sisteme kavuşmasında önemli etkisi olmuştur.

Ahilik, iktisadi amaç şu anda olduğu gibi tüketimi teşvik edip daha çok üretmek ve daha fazla kazanmak yerine, insanın temel gereksinimleri çerçevesinde neyin ne kadar üretileceğinin yanında kaliteli üretim yapmak, fiyatlarda düzenleme yaparak tüketicisi ve üreticisi arasında bir denge oluşturmaktır. Ahilik, belirlediği bu hedeflere ulaşmak adına temel ilkeler geliştirmiştir. Bu ilkelerde esnekliğe hiçbir mahal vermeden uygulanmaya gayret gösterilmiştir. Söz konusu prensipleri; kanaatkârlık, iş birliği ve dayanışma, iddihardan (yastıkaltı) kaçınma, ürün standardizasyonu ve alanında ihtisaslaşma olarak sıralamak mümkündür.

B. AHİLİK KURUMUNUN EKONOMİK İŞLEVİ

Ahilik kurumu, toplumda üretim, tüketim ve paylaşım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Ahilik, toplumların güçlü olabilmeleri için ekonomik yaşamda tüketime değil, üretim ve paylaşıma önem vermiş bir kuruluştur.

1) AHİLİKTE ÜRETİM

İktisadın temel fonksiyonlarından olan üretimin, Ahilik düşüncesinde özel bir yeri olmakla birlikte, neyin ne miktarda üretileceği kapitalist düzenden tamamen farklıdır. Ahilik sisteminde üretim her aşamada teşvik edilirken neyin üretildiği, nasıl üretildiği ve ne kadar üretileceği sürekli denetim altına alınmıştır. Ahilik anlayışında üretim, toplumsal fayda sağlamak için zorunlu ve helal ihtiyaçların bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiş, bu nedenle sırf kâr amaçlı, ihtiyaçtan fazla ve helal olmayan hizmet ile ürünlerin imal edilmesi, alışverişinin yapılması uygun görülmemiş, men edilmiştir. Bu bağlamda Ahilikte, ihtiyaçların sınırsız olduğu dikkate alınıp tüketimin teşvik edilmesi ile doğru orantılı olarak aşırı talep üzerine üretim gerçekleştirilmesi, bu nedenle oluşan israf ve olanakların zamansız kullanılması hoş karşılanılan bir durum olmamıştır.⁶⁴

62 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 43-51.

63 Kazıcı, “Ahilik”, s. 540.

64 Nurettin Öztürk, “Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2002, Sayı:7, s. 49-50.

Her ahi belirli kalite ve miktarda mal kullanmakta, belirli üretim tekniklerine bağlı kalarak üretim yapmakta ve imal ettiği eşyayı belirli fiyata satmaktadır. Ahilik teşkilâtında ihtiyaca göre planlama esas olmuştur. İhtiyacın azaldığı zamanlarda üretimi sınırlandıran teşkilat, kendi prensiplerine uygun olarak ihtiyacın arttığı zamanlarda üretimi de artırmak için tedbir almıştır. Üretimdeki sınırlandırmada temel amac, ihtiyaçtaki azalmanın yanı sıra emeğin ve üretimin değerini korumaktır.⁶⁵

Ahilik kurumunu çıkararak toplumun belirlediği ekonomide, Ahilik ilkelerini koruyacak şekilde üretimin geliştirilmesi ve fazla kâr sağlama çabalarına itiraz edilmektedir. Esnafta her şeyden önce doğruluk ve dürüstlük aranmıştır. Hileli, eksik iş yapmak, müşteriden belirlenen fiyatın üstünde bir rakam istemek, başka bir esnafın ürettiği malın benzerini taklit etmek büyük suç sayılmıştır. Bozuk terazi ve noksan ölçü kullananlar cezalandırılmış, kalitesiz, sahte ve hileli mal üretenlerin malları toplanmış ve kendileri de meslekten ihraç edilmiştir.⁶⁶

Standartların altında mal üreterek rakabeti bozan kişiler ikazlara aldırılmayıp bu fiilerine devam ederlerse teşhir edilmekte, dükkanları Ahilik veya Kazâ kurumları tarafından kapatılabilmekte, daha ileri gittikleri takdirde esnaftan ihraçlarına kadar müeyyide uygulanabilmektedir.⁶⁷

Ahilik kurumunu çıkararak toplumun belirlediği ekonomide, yani toplum içi piyasa ekonomisinde, esnâf ve dükkân sayısı, iş aletleri ve tezgâh adedi ihtiyaca göre sınırlandırılmıştır. Böylece, esnâf arasında rekâbet önlenmiş ve daha fazla üretmek için sanat ve kaliteden taviz verilmesi önlenmiştir. İşte Ahilik, piyasada esnâf, dükkân, iş aletleri ve tezgâh adedi düzenlemesini, işleyişini ve kontrolünü yapan kurum olmaktadır.⁶⁸

Günümüzde, kârı en üst seviyede tutmak hedefi ile rekâbeti bozan ve reklamlarla oluşturulan suni ihtiyaçlar için, çoğu toplum ve birey için gereksiz, lüks olan mal ile hizmetlerin üretilmesi Ahilik kurumunu çıkararak toplumun belirlediği ekonomide, yani Fıkıh Ekonomisi'nde uygun görülebilecek gibi değildir. Çünkü böylesi bir anlayışın, ekonomide kaynakları ziyan, çevre kirliliği ile toplum ve bireyin geleceğini tehdit eden bir durum olduğu açıktır.

2) AHİLİKTE TÜKETİM

Üretim faaliyetlerindeki anlayış, tüketimde de uygulanmıştır. Ayakkabının ne kadar süre giyilebileceğinin hesaplandığı Ahi teşkilatında, fiyat ve özellik açısından

65 Ali Erbaşı, "Ahi Teşkilatında Yönetim Fonksiyonlarıyla İlgili Uygulamalar", *Journal of Turkish Studies*, Yıl-sayı: 2012, Volum [Cilt] 7/2, Spring [Bahar], s. 1323.

66 Yusuf Ekinci, *Ahilik*, Sistem Ofset Yayıncılık, Ankara 2011, s. 106.

67 Galip Demir, "Geçmişten Günümüze Ahilik-Tüketici Koruma İlişkisi", *Ekonomik ve Teknik Dergi Standart*, Yıl: 32, Sayı: 374, Ankara, Şubat 1993, s. 15.

68 Demir, s. 15.

da belli başlı standartlar getirilmiştir. Ahi teşkilatında var olan planlama anlayışı, müşterinin tüketiminde de görülmüştür.⁶⁹

Tüketimde, yalnızca ihtiyacı kadar tüketmek, ihtiyacımdan artan miktarı diğerleriyle paylaşmak Ahilikte esastır. Ahilik düzeninde, tüketicinin talep etmiş olduğu mal ve hizmet için kullanılan ürünler, aracı kullanılmadan doğrudan doğruya imalat yapan iş yerlerinde pazarlanıp alınmaktadır. İş yerleri ise aynı sanat dallarında üretim yapan esnafın bir arada bulunduğu çarşılarından oluşmaktadır. Dolayısıyla tüketici kendisine lazım olan özellikte ve miktarda ürünü buralarda daha hızlı bulmakla birlikte, aynı cins ve kalitedeki ürünlerin fiyatının bilgisine de sahip olabilmektedir. Her esnâf topluluğu toplu olarak belirli bir çarşıda bulunması durumu, kalitenin düşmesinde ve kontrolünde de önemli bir işlev görmektedir. Ahi kurumları, bir yandan esnâf arasında işbirliği ve dayanışma esaslarının yerleştirilmesini, haksız rekâbetin ve tekelciliğin önlenmesini sağlarken, diğer yandan da tüketicinin korunmasına yönelik düzenlemeler yapmıştır. Standartların altında mal üretip tüketiciyi zarara sokan esnâf ikazlara aldırılmayıp bu fiilerine devam ederlerse teşhir edilmekte, dükkanları Ahilik veya Kazâ kurumlarınca kapatılabilmekte, daha ileri gittikleri takdirde esnaf- lıktan ihraç edilebilmektedirler.⁷⁰

Ahilik kurumu, gittikçe günümüzde mağduriyetleri artan tüketicinin korunması açısından da önem taşımaktadır. Ahiliğin, bu yönüyle de günümüze ışık tutacak özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

3) AHİLİKTE PAYLAŞIM

Ahilik, ülke kaynaklarının en rasyonel ve insancıl bir biçimde harekete geçiren, adil ve hak üzere bir gelir dağılımını sağlayan, sosyal dayanışma, barış, kardeşlik yaratan toplumsal bütünlüğün ekonomik temellerini kurar, dengeli ve verimli bir sosyal, ekonomik ve siyasal bir modeldir. Ahilik, din, dil ve ırk farkı gözetmeden herkesi eşit gören, kendisinden önce, etrafındakileri düşünen ve kollayan bir kardeşlik, cömertlik, misafirperverlik, haramdan, hakkedilmemiş kazançlardan kaçınma, yalan söylememe, ahde vefa ve dayanışmayı adeta yeni bir sermayeye dönüştürme gibi İslâm Dini'nin ilkelerini alan ve İslâm Dini'nin Peygamberi'ni kendi "usve hasene (en iyi örnek)" edinmiş olan bir kurumdur.⁷¹

Ahilik, dağıtımı Çarşıda eşitlikçi adaleti, Çarşıdaki eşitlikçi adaleti sağlamadığında, toplumda Beytu'l-Mâl ile sosyal adaleti uygulamıştır. Bu şekilde, Ahilik kurumunun çıktığı toplumun belirlediği ekonomide, bütün fertler toplumun geçiminden sorumlu olduğundan, *güçlüler ve ihtiyacı olmayanlar; bütün çeşitleriyle güçsüz*

69 Erbaş, s. 1324.

70 Demir, s. 15.

71 Demir, s. 14.

ve muhtaçlara, şayet kendi istekleriyle yardım etmezlerse, yardım etmeye ve onların geçimlerini temin etmeye şer'an mecburdurlar.⁷²

C. PİYASA EKONOMİSİNİN TAHRİBATINA ÇARE KURUM AHİLİK

Ekonomik ihtiyaçların karşılanmasını sadece piyasa olarak görüp, bu piyasa değerlerine göre toplumu düzenleyen ve kurumlarını kuran bir toplumun, yani piyasa toplumunun bir kurumu olmayarak, piyasa dışı toplumun bir kurumu olan Ahilik, günümüzde uygulanan ekonomik sistemin, yani piyasa ekonomisinin toplumda yaptığı yıkıntıları tamir edecek bir imdad kuruluş görünümünde olmaktadır.

Günümüzde, toplumu belirleyen ekonominin uygulanması neticesinde her geçen gün artan iktisadi ve sosyal sorunların çözümünde, Ahilik kurumundan yararlanılıp toplum için piyasa ekonomisi topluma yerleştirilerek, bireysel zenginlik yerine toplumsal refahı gerçekleştirilebilir. Bu amaçla Ahilik kurumundan yararlanılması için şu uygulamaların hayata geçirilmesine ihtiyaç vardır:⁷³

Birincisi: Çok uluslu şirketler ve küresel dünya yerine, sosyal ve kültürel değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmeli, ulusal üretim anlayışının ekonomiye yön verdiği, ulus devleti aidiyeti olan, adil gelir dağılımı ile yoksulluğun en aza indirildiği bir düzen için siyaset üretilmelidir.

İkincisi: Devleti ekonomiden uzaklaştırıp piyasalardaki kontrolü özelleştirmeler ile özel kişi ve kuruluşlara bırakarak etkisiz duruma getirmeyip firmaların Devlet denetiminde iş ve işlemler gerçekleştirmesi ve piyasaların da Devlet denetimine tabi tutulması sağlanmalıdır.

Üçüncüsü: Birey yerine toplum öncellenmeli, bireysel daha fazla kar yerine toplumsal barışı ve refahı amaçlayan politikalara yönelinmelidir.

Dördüncüsü: Rekabeti, işbirliğini, dayanışmayı, paylaşımcılığı sadece gücünün kazanması için değil, güçsüze destek olmak için de kullanılması sağlanmalıdır.

Beşincisi: Sermaye, daha fazla kâr elde edebilmeye değil, insanı yaşatmaya ve toplumun refah seviyesini yükseltmeye yönlendirilmelidir.

Altıncısı: Doğal kaynakların Lüks tüketim ile gereksiz kullanılması ve çevrenin kirletilmesini bırakmalı, insani temel ihtiyaçlar ile fayda merkezli üretim gerçekleştirilip doğaya karşı duyarlı olunan yöntemler geliştirilmelidir.

⁷² Güler, *Ekonomi*, s. 289, 295.

⁷³ Benzer görüşler için bakınız: Fatih Özdicler, *Küresel İktisadi Sorunların Karşısında Ahilik İktisadi*, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur 2019, Yüksek Lisans Tezi, s. 91-92.

SONUÇ

Ekonomiyi anlamak için, ekonomik faaliyetin örgütlenmesini sağlayan toplumsal kurumlardan yola çıkılması, insan davranışlarından yola çıkılmaması gerekmektedir; yani, Kapitalist toplumdan değil, İslâm toplumundan yola çıkılması ekonominin doğru anlaşılmasını sağlayacaktır.

Fıkıh, hem bireyin temel ekonomi hak ve özgürlüklerini açıklayan kuralları ve hem de, devletin hak, yetki, güç ve sorumluluklarını kesin çizgilerle bildiren kuralları düzenlemiştir. Bu şekilde, *Fıkıh Ekonomisi, hem bireyin temel ekonomik hak ve özgürlüklerini, hem de devletin hak, yetki, güç ve sorumluluklarını belirlemiş olduğundan, çıkar çatışmalarının önüne geçmiştir.* Bunun sonucu da, piyasadaki rekabet yetersizliği giderilmiş ve aksak rekabet de ortadan kaldırılmıştır.

*Rakabeti ayakta tutmak için devlet müdahalesini şu âyetler bildirmektedir: “O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet ve güç haline gelmesin diye, Allah böyle hükmetmiştir.”*⁷⁴ âyeti ile *“Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kaldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.”*⁷⁵ âyeti, Devlet’in müdahalesine açık rakabeti düzenleyen âyetlerdendir.

*Gelir dağılımını bizzât Devlet’in düzenleyip, sosyal amaçlı ekonomiye müdahalesini şu âyetler düzenlemektedir: “Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁷⁶ âyeti ve *“Allah’ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah’a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir.”*⁷⁷ âyeti ile *“Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah’a, Peygamber’e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir.”*⁷⁸ âyeti, gelir dağılımının bizzât Devlet tarafından düzenlenerek, sosyal amaçları gerçekleştirmek için ekonomiye müdahalesini belirleyen hukuk kurallarıdır.

Devlet müdahalesinin piyasa sistemine uygun olması ve piyasa sisteminin işleyişini bozmaması konusunda, “Şüphe yok ki, fiyat tayin eden, darlık ve bolluk veren,

74 el-Haşr, 59/7.

75 ez-Zuhuf, 43/32.

76 et-Tevbe, 9/60.

77 el-Haşr, 59/7.

78 el-Enfâl, 8/41.

rızıklandırıran ancak Allâh'tır." hadisi⁷⁹, devletin mal ve hizmet fiyatlarını doğrudan kontrol etmesini piyasaya uygun olmayan bir müdahale olarak kabul etmektedir. Yine piyasa fiyatı altındaki ve üstündeki fiyatlarla alış-veriş yapmaya devletin müdahalesi⁸⁰, piyasa işleyişini bozanlara karşı, bir piyasa işleyişini sağlama girişimidir.

Böylece, Fıkıh Ekonomisi'nin, piyasada özgürlük ve rakabeti düzenleyen fikhî ahkâmının "eşitlikçi" olduğu, Devlet müdahalesini düzenleyen fikhî ahkâmının da "sosyal" olduğu görülmektedir. Bu da, bu kurallar bütünü olan Fıkıh Ekonomisi'nin "eşitlikçi" ve "sosyal" olduğunu ortaya koymaktadır.

İşte, İslâm Toplumlarda Araplarda Fütüvvet ve Türklerde Ahilik, Maişeti, yani yanlış adlandırmayla İktisadî, Fıkıh'a göre toplumda yerleştirip yaşatmak işlevini üstlenmiştir.

13. ve 18. yüzyıllarda sosyal ve insani ilişkilerin gelişmesinde, iktisadi alanda, toplumsal huzur ve barışın sağlanmasında başarı ile uygulanmış Ahilik kurumunun geçmişten günümüze olduğu gibi alınıp uygulanması mümkündür. Bu şekilde, Ahilik kurumu, geçmişte üstlenmiş olduğu görevler ve toplumsal yaşama katmış olduğu değerler çerçevesinde ele alınarak piyasa değerlerine göre toplumu düzenleyen ekonominin toplum üzerinde oluşturduğu hasarların çözümünde kullanılabilir. Bunun için, toplumun ekonomik ilişkiler alandaki çalışmalarında, Ahilik hakkında farkındalık oluşturulup önemini daha fazla anlaşılır kılmak lazımdır.

Nitekim, Ahilik teşkilatının var olduğu dönemde, esnaf ve sanatkârlar, işçi ve işveren sendikaları, sanayi ve ticaret odaları gibi birçok iktisadi kuruluşun yanında şu anda günümüzde faaliyette olan, Sosyal Güvenlik Kurumu, Türk Standartları Enstitüsü, Türkiye İş Kurumu, Çalışma Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı gibi birçok kurumun alanına giren icraatları tarihte tek başına başarı ile yürüten bir kurum olmuştur.

Ekonomik ihtiyaçların karşılanmasını sadece piyasa olarak gören ve bu piyasa değerlerine göre toplumu düzenleyen, kurumlarını kuran bir toplumun, yani piyasa toplumunun bir kurumu olmayıp, piyasa dışı toplumun, yani Fıkıh Ekonomisi toplumunun bir kurumu olan Ahilik, günümüzde uygulanan ekonomik sistemin, yani piyasa ekonomisinin toplumda yaptığı yıkıntıları tamir edecek bir imdad kuruluşu olarak kendini göstermektedir.

79 Bakınız: el-'Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, Beyrût 1987, s. 166.

80 Bakınız: Nuruddîn 'Alî b Ahmed es-Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, el-Cuz'u's-Sânî, Tahkîk: Muhammed Muhîyyiddîn Abdulhamîd, Beyrût 1955, s. 757.

TİCARET VE AHİLİK

Doç. Dr. Mehmet Nuri GÜLER
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Araştırma konum, “*Ticaret ve Ahilik*”tir. Önce, Ticâret ve Ahiliği tanımak için kısaca “*Tarihleri*” verilmeye, sonra da toplumda Ticâret ve Ahiliğin “*İşlevleri*” ortaya konulmaya ve Sonuçta da araştırmamızın günümüz toplumuna ışık tutacak yargıları sıralanmaya çalışacaktır:

I. TİCARET

Ticarete, ekonominin “*üretim faaliyetleri*” kapsamındadır. *Üretim* de, doğrudan ya da dolaylı şekilde ihtiyaçları giderecek mal ve hizmetlerin miktarını ve faydasını çoğaltmak işlemidir:¹

Burada, “*miktar artırılması*”, yeni bir mal ve hizmet ortaya çıkarmaktadır.

“*Fayda artırılması*” ise, dört şekilde olur:

Birincisi, mekân faydasını arttırmaktır. Bu, bir malı bir yerden bir yere getirip satmakla gerçekleşir.

İkincisi, zaman faydasını arttırmaktır. Bu da, bir malı bol ve ucuz iken stoklamak, pahalıyken satmaktır.

Üçüncüsü, şekil faydasını arttırmaktır. Bu ise, bir malı işleyerek daha kullanışlı ve daha yararlı bir duruma getirmektir.

Dördüncüsü, mülkiyet faydasını arttırmaktır. Bu da, bir kişideki bir malın diğer bir kişinin kullanımına verilmesidir.

İşte “*ticaret*”, *bu dört fayda artırma şekli olmaktadır. Buna göre, kişi ya da toplumların kazanç (kar) sağlamak amacıyla giriştikleri ve bir yerden başka bir yere taşımak zorunda oldukları her türlü ham ya da işlenmiş mal, hizmet ve değer gibi şeylerin alımını satımını, değişimini ve tokuşunu kapsayan ekonomik etkinliğe ticaret denilmektedir.*²

A. TİCARETİN TARİHÇESİ

Ticaretin tarihçesi ilk çağ, orta çağ, orta çağ İslâm’ında ve orta çağ İslâm sonrası ticaretler olarak açıklanacaktır:

1. İLK VE ORTA ÇAĞDA TİCARET

İlkçağda şehrin köye, ya da ortaçağda köyün şehre egemen olması şeklindeki şehir ve köy arasındaki karşıtlık, bunlara üçüncü işbölümünü eklemiştir. Bu üçün-

1 Cafer Unay, *Genel İktisat*, Bursa 1997, s. 12-13; Erol Zeytinoğlu, *Genel Ekonomi*, s. 37-40.

2 Nejat Bozkurt, “Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etik Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, Yıl: 2002, Sayı: 1, s 153.

cü işbölümü, artık üretimle değil, yalnızca ürünlerin değişimiyle uğraşmak olup “tüccar”lar sınıfını doğurmuştur. Bu tüccar sınıfı, “üretim her hangi bir biçimde katılmaksızın, onun yönetimini ele geçiren ve üreticileri iktisadi bakımından egemenliği altına alan” bir sınıf olmuştur.³

Tüccarlar, üreticileri, değişim zahmet ve riskinden kurtarmaya, ürünlerinin satışını en uzak pazarlara kadar yaymaya karşılık olarak, yerli üretimin, olduğu kadar yabancı üretimin de kaymağını alan, hızla büyük servetler ve buna uygun düşen toplumsal bir nüfuz kazanan “kâr” düşkünüleri kimselerdir.⁴

Tüccarlar sınıfıyla birlikte, “*madeni para*” basılmış para da ortaya çıkmıştır. Para, üretici değildir, üretici ve onun üretimi üzerinde yeni bir egemenlik aracıdır. Çünkü, para metaların metasıdır, bütün öbür metaları gizlice içinde saklayan metadır. İstendiğinde bütün can atılan metalara dönüşebilir. Kim ona sahip olursa, üretim dünyasını egemenliği altına almaktadır. Paraya herkesten çok sahip olan kimse de, “tüccar”dır.⁵

Bu şekilde para ortaya çıktıktan ve karşılığında meta alınıp satıldıktan sonra, ödünç para verilmeye başlanmış ve onun birlikte “faiz” ve “tefecilik” de kendini göstermiştir. Öyle ki eski Atina ve eski Roma’da borçlu acımasızca tefecinin ayaklarına atılmış ve borcun ödenmemesi halinde “kölelik” töre haline getirilmiştir. İnsanın bedeninin satın alınmasından sonra, “toprak” da satılan ve rehine konulan bir meta olmuştur. Toprak mülkiyeti kurulur kurulmaz, “ipotek” de türetilmiştir.⁶

İşte böylece, ticaret ile birlikte para ve tefecilik, toprak mülkiyeti ve ipotek, kitlelerin artan yoksullaşması ve yoksullar yığınının büyümesi görülmüş ve servet de küçük bir sınıfın elinde toplanmıştır.

Ticaretin ve tüccarın bu durumu karşısında, Tarih boyunca birçok toplumda, tüccarlara, yani ticaret ile uğraşanlara kuşkuyla yaklaşılmıştır. Eski Yunan’da, tüccarların tanrıları Hermes bir madrabazın ve bir hırsızın teki olarak bilinmiştir. Platon, Akademi’sini bir tüccarın başıyla kurduğu halde hem tüccar olup hem de faziletli olmanın imkânsız olduğunu söylediği nakledilmiştir.⁷ Antik Yunanlılar, Romalılar, İranlı Sasaniler, Çin, Hindistan ve Feodalizm dönemi Avrupa’sının Kilise adamları, hep aynı tarzda horlayıp karalamışlar, ticaretle uğraşmayı aşağılanmak şeklinde kabul etmişler ve insanın geçiminin topraktan sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir.⁸

3 Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Eriş Yayınları 2003, s. 157-158.

4 Engels, s. 158.

5 Engels, s. 158.

6 Engels, s. 159.

7 Theodore Zeldin, *İnsanlığın Mahrem Tarihi*, Çeviren: Elif Özsayar, İstanbul 2003, s.156.

8 René Sédillot, *Değiş Tokuştan Süpermarkete*, Çeviren: Esat Mermi Erendor, Ankara 2005, s.116.

2. ORTA ÇAĞ'DA İSLÂM'DA TİCÂRET

Orta Çağ'da ticarete sıcak bakan sadece İslam olmuştur. Kur'ân, tüccar Kureyş Kabilesine inmiş, bildirisinde Ticâret Dili'ni kullanmış ve varoluşu da Ticâret temeli üzerine gerçekleşmiştir. İslâm'ın Hicâz'da ortaya çıkıp, İran, Suriye ve Kuzey Afrika'da yayılışındaki güç, getirdiği yeni ekonomik ve siyasî küresel modeldir.⁹

a) Tüccar Kureyş Kabilesi

İslâm'ın tâcir bir toplum içinde ortaya çıkıp gelişmiştir.¹⁰ Hz. Muhammed'e "Tâcir Peygamber"¹¹ içinden çıktığı kavim olan Kureyş'e de "Tuccâru'l-Arab"¹² denilmiştir.

Kureyş'in tâcir boyları arasında Hâşim oğulları, Ümeyye oğulları ve Mahzûm oğulları, büyük sermaye sâhibi zenginleri (kapitalistleri) arasında da, Ebû Sufyan, Velid b. Muğîre, Umeyye b. Halef, silâh tâciri Safvân b. Umeyye, köle tâciri Abdullah b. Cud'ân (Teym oğullarından) sayılmaktadır. Bir Kureyş kervanında ticârî eşya taşıyan develerin sayısının 2.500'ü (iki bin beşyüzü) bulunduğu; kervana, kılavuz ve muhafız olarak katılanların sayısının da, 100-300 arası değiştiği bildirilmektedir.¹³

Kureyş'in yurdu Mekke, 6. yüzyılın sonunda, Yemen'den Suriye'ye yapılan ticâretin büyük bir kısmının kontrol edildiği, Batı'nın, Güney Arabistan tütsülerini olduğu kadar Hindistan'ın lüks eşyasını da temin ettiği önemli bir ticâret merkezidir.¹⁴

b) Kur'ân'ın Ticaret Dili

Kur'ân, yüksek bir ticârî ve mâlî çevrede ortaya çıkmış¹⁵ ve anlaşılması için bu çevrenin dilini kullanmıştır.¹⁶

9 Mehmet Nuri Güler, "Kur'ân ile Başlayan Ekonomik Süreçte Câhiliye Kureyş Kapitalizmi'nden İslâm Kureyş Küreselleşmesi'ne", *İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafya Etütleri*, Özel Sayı, Ankara 2010, s. 26-33.

10 Leon Caetani, *İslâm Tarihi*, Cilt I, Tercüme: H. Cahit (Yalçın), İstanbul 1924, s. 257; Neşet Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara 1957, s. 141; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Cilt I, Tercüme: Salih Tuğ, İstanbul 1990, s. 18-19; H. İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, Cilt I, Tercüme: İsmail Yiğit, Sadrettin Gümüş, İstanbul 1991, s. 83.

11 Mustafa Özel, "Adam Zengin Olur Mu? -I-", *MÜSLAD, İş Hayatında İslâm İnsanı*, İstanbul 1994, s. 3.

12 Mustafa Özel, "İslami Ekonomi'nin İncelikleri", *ANLAYIŞ Aylık Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi*, Sayı 74, Temmuz 2009, İstanbul, s. 16, ayrıca s. 18.

13 Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 155-156.

14 W. Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, Çevirenler: M. Rami Ayas- Azmi Yüksel, Ankara 1986, s. 10.

15 Aynı görüş için bakınız: Watt,, s. 10.

16 Güler, "Kur'ân ile Başlayan Ekonomik Süreçte Câhiliye Kureyş Kapitalizmi'nden İslâm Kureyş Küreselleşmesi'ne", s. 26.

Kur'ân, ticâret dilini göstermek için şu örnekler sıralanabilir: “Tebaddül (Mal Değişimi, Dolaşımı)” ile “**İmâni küfre değişme**” (2 el-Bakara 108); “**Şirâ** (Alma)” terimi ile, “*Hidayet ile delâleti satın alma*” (2 el-Bakara 16); “Bey’ (Satma)” ve “Mubây’e (Alış-Veriş Yapma)” terimleri ile, “*Allah’ın mü’minlerin nefislerini ve mallarını Cennet ile satın almasında mü’minlerin satma ve alış-veriş yapmaları*” (9 et-Tevbe 111); “Ticâret” terimi ile, “*Hidayet ile delâleti satın alma ticâreti*” (2 el-Bakara 16); “Rebihe (Kâretme)” terimi ile, “*Doğruluk yerine sapıklığın satın alınması alış-verişinin kâr etmediği...*” (2 el-Bakara 16); “Bidâ’e (Ticârî Mal)” terimi ile, “*Yolcu kafilesinin kuyuda bulunduğu çocuk (Hz. Yûsuf)*” (12 Yûsuf 19); “Rihle (Ticâret Yolu)” ve “**İlâf** (Ticâret Anlaşması)” terimi ile, “*Kureyş’in ticârî anlaşmaları ve Kış-Yaz ticâret yolları*” (106 Kureyş 1-2); “Kantar” ve “Dinar” terimi ile “*Kitâp Ehlinin güvensizliği: Kitap Ehli arasında kantarla emânet bıraksan ödeyen ve bir dinâr emanet etsen, tepesine dikilmedikçe ödemeyen*” (3 Âl İmrân 75); “Bakiye (Geri Kalan Kâr)” terimi ile “**İnananlar için, Allah’ın geri bıraktığının, daha hayırlı olduğu**” (11 Hûd 86) anlatıldığı gibi, daha çokça benzer örnekler vardır.

c) Hz. Peygamber ve Pazar (Çarşı)

İslâm Mekkelilerin merkantil ticâretini ıslâh etmiştir. Kur'ân, toplumun geniş bir bölümünün mahrumiyetine dayalı bir servetin, Hesap Günü’nde, anlamsız ve boş olacağını vurgulamıştır. Tüccarın, aşırı mal biriktirmeleri ile değil, dağıtmalarıyla mallarını artırabileceklerini belirtmiştir.¹⁷ Ebû Leheb’in malı ve kazandığının kıyamet gününde ona hiç fayda vermeyeceği bildirilmiştir.¹⁸ Hz. Muhammed de, dağıtım vasıtaları olarak “*zekât*”ı ve “*sadaka*”yı açıklamış ve bunu, geleneksel kabile sorumluluğundan ayrı olarak, Allah’a karşı kişisel dinî sorumluluk alanına yerleştirmiştir.¹⁹

İslâm’da, tek bir Allah’a davet edilerek, toplumun çoğu, kabilesel, bölgesel ve etnik olmak üzere diğer bütün bağlardan kurtarılmış ve bu şekilde Ümmet teşkil edilip büyük bir pazar oluşturulmuştur.²⁰

Hz. Peygamber, İslâm’ın getirdiği ticareti Pazarda uygulayıp göstermek için, Medine merkezinde bir çarşı inşa etmiştir. Bu çarşı, Ukâz panayırı örnek alınarak kurulmuştur. Burada vergi alınmamıştır.²¹

17 Mahmûd İbrahim, “İslâm’ın Doğuşu ve Sermaye”, Çev. : Ahmet Turan Yüksel, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı VIII, Konya 1999, s. 291-292; Benedikt Koehler, *İslâm’ın Erken Döneminde Kapitalizmin Doğuşu*, Çeviren: İsmail Kuran, Ankara 2016, s. 11-17, 95-98.

18 111 Tebbe (Leheb) 1-5.

19 111 Tebbe (Leheb) 1-5.

20 Mahmûd İbrahim, s. 295.

21 Nuruddîn ‘Alî b Ahmed es-Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, el-Cuz’u'l-Evvel, Tahkik: Muhammed Muhÿyiddîn Abdulhamîd, Beyrût 1955, s. 539.

aa) Çarşıda Dua ve Zenginlik İsteği

Rasûlullah, çarşı ve pazar dolaşırken şu duayı yapmıştır: “Allah’ın adıyla... Allah’ım, şu pazarın ve içinde olanların hayrını, yararını senden diliyorum. Onun ve içindekilerin şerrinden sana sığınıyorum. Allah’ım, pazarda yalan yeminle aldatılmaktan veya zarara uğramaktan sana sığınırım.”²²

Hz. Peygamber’in yaptığı bu dualara ilaveten rızık ve ticaretle ilgili duaları da şöyledir:²³

“Ya Rab! ‘Doğru tüccar kıyamette peygamberler, şehitler ve siddıklar ile beraberdir’ müjdesine erebilmeyi, hiçbir zaman doğruluktan ayrılmamayı nasip eyle. Ticaretimizde alışverişimizde daima doğruluk ve güven hâkim olsun. Bizler helâl rızık kazanma peşindeyiz. Harama tevessül etmekten, kazançlarımıza haram karıştırmaktan bizleri muhafaza eyle. Kimseyi aldatmadan kazançlarımızı bereketli eyle. İsraftan, cimrilikten, acizlikten, tembellikten, mütecâvizlikten, haddi aşmaktan, azgınlıktan sana sığınırım. Bizleri nefsine uyararak kötülük işleyenlerden eyleme. İşlerimizi bizlere kolaylaştır, güçleştirme.”

“Ya Rab! Kazancımıza bereket ihsan eyle. Elde edeceğimiz mal ve serveti israf etmeden senin razı olacağın yerlerde kendimiz, ailemiz ve insanlık için en hayırlı şekilde değerlendirebilmeyi nasip eyle. Menkul ve gayrimenkullerimizi, iş yerimizi, malumuzu ve canımızı her türlü afetten, yangundan, soygundan ve benzeri tehlikelerden muhafaza eyle.”

Hz. Peygamber’in bir keresinde de şöyle dua ettiği nakledilmektedir: “Satışında, satın alışında, borcunu ödeyişinde cömert ve kolaylaştırıcı davranan kimseye Allah rahmetini bol kılsın.”²⁴

Hz. Peygamber Allah’tan zenginlik dilemiştir.²⁵ Kendisinden şöyle nakledilmektedir:

“Allah’ım! Senden hidayet, takva, iffet ve zenginlik istiyorum.”²⁶

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتَّقَى وَالتَّعْفَافَ وَالْغِنَى. »

22 Tuba Aydeniz, “Ticaret, Rızık Ve Borçtan Kurtulma İle İlgili Dualar”, *Din ve Hayat* 10 (2010): 98.

23 Aydeniz, s. 99.

24 Muhammed b. İsmâ’il b. İbrâhîm el-Buḥârî, *el-Câmi’u’s-Sahîhi’l-Muhtasar*, Tahkik: Mustafâ Dîbu’l-Beḡâ, 3. Cilt 2, Baskı, Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1407/1987, s. 730.

25 Mustafa Çağrı, “Zenginlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44. Cilt, 2013 İstanbul, s. 277.

26 Ebû’l-Huseyin b. el-Haccâc b. Muslim, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, nşr. Dâru’l-Ceyl, Beyrût, Tarih Yok, “Zikir”, 72; Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, Sunenu İbn Mâce, thk. Muhammed Fu’âd ‘Abdulbâkî, Dâru’l-Fikr, Beyrût, Tarih Yok, “Du’â”, 2.

Allah, Hz. Peygamber'in bu duasını kabul etmiş, onu zengin kılmıştır. Bunu Kur'ân, 93'ncü ed-Duhâ süresi 8. âyette şöyle bildirmektedir:

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى

“Seni fakir bulup zengin etmedi mi?”

Hz. Peygamber, Mekke'de tâcir olarak geçimini ticâretle sağlamaktadır. Kays b. Sâib adlı Mekkeli bir ortağı da vardır. *Mekke'de Resûlullah'a sallallahu aleyhi ve sellem'in mal varlığı*, Habeşli *Ummu Eymen* adlı câriyesi, *Şukrân* ve 400 dirheme satın alınan *Zeyd b. Harise* adlı köleleleri, *Şukrân*'ın oğlu *Sâlih*, *Zeyd*'in oğlu *Usâme*, Benû 'Alî Mahallesinde 1, Attâr'lar (Koku Satanlar) çarşısının arkasında 1 olmak üzere 2 ev ile develeri, koyunları, bir miktar da menkul malı bulunmaktadır.²⁷ Hz. Peygamber'in Medine'de mal varlığı ise şöyledir: Hicret'in 6. ve 7. yıllarında, 7, ya da 20 âdet devesi ile 7 âdet keçisi bulunduğu ve çobanı ona her gün 2 kırba süt getirdiği aktarılmaktadır.²⁸ Yine, Medîne'de Hz. Peygamber'in *Mehrûz* adlı bir çarşısı vardır. Ayrıca, Hz. Peygamber'in elinde, Hicrî 3. yılda, Uhud savaşına katılıp şehit düşen Benû'n-Nadîr'li müslüman olmuş yahudî bilgin *Muhayrik*'in vasiyetiyle bağışladığı 7 âdet bahçe, Hicrî 4. yılda *Benû'n-Nadîr*'in arâzisi, Hicrî 6. yılda *Vâdî'l-Kurâ* arâzisinin üçte biri, yine Hicrî 6. yılda *Fedek* arâzisi bulunmaktadır. Fedek arâzînin gelirinin yarısı Hz. Peygamber'in, kalan yarısı da arâzîyi işleyen Fedek'lilerindir. Bunlardan başka, Hicrî 7. yılda Hayber gazvesinden sonra, kendisine *Ketîbe*, *Selâlüm* ve *Vetiyyh* adlarında 3 kale düşmüştür. Hz. Peygamber, bunlardan Ketîbe'nin gelirini, hanımlarına ve akrabalarına ayırmıştır. Buradan, hanımları her yıl 80 vesak hurma ve 20 vesak da arpa olmak üzere toplam 100 vesak mahsûl almışlardır.²⁹ 1 Vesak, 122,161 kiloğramdır. Buna göre 100 vestk, 12216,1 kiloğram olmaktadır.³⁰

bb) Çarşıdaki Ticaret Malları ve Hizmetler

Hz. Peygamber'in Ticaretini Helâl Kıldığı Mallar, özelliklerine göre, “mütekavvim”, “gaymütekavvim”, “menkûl”, “gayrmenkul”, “mislî”, “kiyemî” mallar olmaktadır.³¹ Hz. Peygamber'in Ticaretini Harâm Kıldığı Mallar da, *sarhoş edici içki*,

27 Mehmet Nuri Güler, “Hz. Peygamber'in Ailesi ve Geçimi”, *II. Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu: Hz. Peygamber ve Aile*, 18 Kasım 2019, Şanlıurfa 2019, s. 524.

28 Celal Yeniçeri, *İslâm'da Devlet Bütçesi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1984, s. 291.

29 Ebû 'Ubeydi'l-Kâsım, *Kitâbu'l-Emvâl*, Tahkik: Muhammed Halîl Herâs, Beyrût 1986, s. 14-21 paragraf 17-40; Ebû'l-Hasan 'Alî b. Muhammed el-Mâverdî (ö. 450 h./ 1058 m.), *el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Vilâyetü'd-Dîniyye*, Beyrût 1985, s. 213-218; Ebû Ya'lâ Muhammed b. Huseyin el-Ferrâ' (ö. 458 h./ 1066 m.), *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Tashîh ve Ta'lîk: Muhammed Hâmid el-Fakî, Beyrût 1983, s. 199-203.

30 Muhammed Necmuddîn el-Kurdî, *Şer'î Ölçü Birimleri ve Fikhî Hükümleri*, Terceme: İbrahim Tüfekçi, İstanbul 1996, s. 210.

31 Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, Cilt 16, 3. Baskı, Dâru'l-Ma'rif, Beyrût: 1398/1978), s. 2.

laşe, domuz ve putlar;³² *kedi ve köpek*;³³ *eşekler, atlar, katırlar, vahşi hayvanlar*;³⁴

Hz. Peygamber'in Ticaretini Harâm Kıldığı Hizmetler ise, *Kur'ân öğretimi*³⁵

Ubey b. Ka'b radiyallahu anh anlatıyor: “*Bir adama Kur'ân öğretmiştim. Bana bir yay hediye etti. Bunu Resûlullah aleyhissalatu vesselam'a haber verdim: 'Eğer onu alırsan, ateşten bir yay almış olursun' buyurdular. Ben de geri iade ettim.*”

cc) Çarşıda Alış-Veriş

Hz. Peygamber'in Helâl Kıldığı Alış-Veriş Şekilleri, *kolaylık ve müsamaha*;³⁶ *pazarlık*;³⁷ *alış-verişte tartmak*;³⁸ *malın kusurunu söylemek*;³⁹ *alış-verişte muhayyerlik*⁴⁰ tir. Hz. Peygamber'in Harâm Kıldığı Alış-Veriş Şekilleri ise, *mevcut olmayan şeyin satılmasının harâmlığı*;⁴¹ *kabzedilmeyen şeyin satılmasının haramlığı*;⁴² *adatmanın haramlığı*;⁴³ *yalan yere yemin etmenin haramlığı*;⁴⁴ *fiyat kıztırmanın (necş'in) haramlığı*;⁴⁵ *kaporalı satmanın haramlığı*;⁴⁶ *vade farkı almanın haramlığı*;⁴⁷ *komisyonculuğun (simsarlığın) haramlığı*;⁴⁸ *cuma namazı sırasında alış-veriş*

32 Buhârî, “Buyû’”, 111, 112; Muhammed b. ‘İsâ ‘Ebû ‘İsâ et-Tirmizî, *el-Câmi‘u’s-Sahîh Sunenu’t-Tirmizî*, thk. ‘Ahmed Muhammed Şâkir ve diğerleri Dâru ‘İhyâ‘u’t-Turâsî‘l-‘Arabî, Beyrût, Tarih Yok, “Buyû’”, 93; İbn Mâce, “Ticârât”, 11.

33 el-‘Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, Beyrût 1987, s. 160.

34 Ebû Dâvud Suleymân b. el-‘Eş‘as es-Sicistânî, *Sunenu ‘Ebî Dâvud*, nşr. Dâru‘l-Kitâbi‘l-‘Arabî, Beyrût Tarih Yok, “Et‘ime”, 26, 33; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâ‘î, *Sunenu'n-Nesâ‘î'l-Kubrâ*, thk. ‘Abdu'l-Ğaffâr Su-leymân el-Bundârî, Seyyid Kisravî Hasan, Dâru‘l-Kutubi‘l-‘İlmiyye, Beyrût 1411/1991, “Sayd”, 30.

35 İbn Mâce, “Ticârât”, 8.

36 Tirmizî, “Buyû’”, 76.

37 İbn Mâce, “Ticârât”, 29.

38 el-Mutaffîfîn 8/1-6.

39 Buhârî, “Buyû’”, 19, 22, 44, 46; Muslim, “Buyû’”, 47; Ebû Dâvud, “Buyû’”, 53.

40 Tirmizî, “Buyû’”, 26; Nesâ‘î, “Buyû’”, 3.

41 Nesâ‘î, “Buyû’”, 60; Ebû Dâvud, “Buyû’”, 70; Tirmizî, “Buyû’”, 19; İbn Mâce, “Ticârât”, 20.

42 Buhârî, “Buyû’” 49, 51; Muslim, “Buyû’” 29, 35; Nesâ‘î, “Buyû’”, 55; Ebû Dâvud, “Buyû’”, 67.

43 Muslim, “Îmân”, 164; Tirmizî, “Buyû’”, 74; İbn Mâce, “Ticârât”, 36. Metin, Muslim’inkidir.

44 Buhârî, “Buyû’”, 26; Muslim, “Musâkât”, 13; Ebû Dâvud, “Buyû’”, 6.

45 Buhârî, “Buyû’”, 58; Muslim, “Buyû’”, 11, Nikâh 52; Ebû Dâvud, “Buyû’”, 46; Tirmizî, “Buyû’”, 65.

46 Ebû Dâvud, “Buyû’”, 69; Mâlik b. Enes, *Muvatta‘u Mâlik*, Rivâyet Muhammed b. el-Hasan, Dâru‘l-Kalem, Dimeşk 1991, “Buyû’”, 1; İbn Mâce, “Ticârât”, 22.

47 Ebû Dâvud, “Buyû’”, 53.

48 el-‘Askalânî, s. 164.

yapmanın haramlığı;⁴⁹ muhtekirliğin (karaborsacılığın, tekelciliğın) haramlığı;⁵⁰ faizin haramlığı⁵¹ dır.

3. ORTA ÇAĞ VE İSLÂM SONRASI TİCÂRET

Doğu'yu Batı'ya bağlayan İpek Yolu, Güney'i Batı'ya bağlayan Baharat Yolu ve Kuzey'i Güney ve Batı'ya bağlayan Kürk ve Kereste Yolu artık Müslüman toplulukların eline geçmiş ve kısa sürede refaha ulaşan İslâm Âlemi, Ortaçağ Avrupa'sının iştahını kabatmış; böylece iki yüzyıla yakın bir zaman sürecek olan Haçlı Seferleri başlamıştır.⁵²

Haçlı Seferleri, ticaret yollarını ve Ortadoğu zenginliğini ele geçirme girişiminde tam bir hayal kırıklığıyla sonuçlanınca, Avrupa'da Haçlı düşüncesi zayıflamıştır. Feodal yönetimler (derebeylikler) yıkılmış, krallıklar güç kazanmıştır. Tâcirler, lonca türü dernekler kurmaya başlamışlardır. Bu şekilde, Avrupa'da aşağılayıcı gözle bakılan tacirler yeni bir konum edinmişlerdir. Böylece ticaretle uğraşan güç ve önem kazanmış bir burjuvazi kesimi oluşmuştur. 15. yüzyılda pusulanın bulunmasıyla, yeni deniz ticaret yolları keşfedilmiş ve Akdeniz limanlarının ticari önemini yitirmiş, Atlas Okyanusu ticari önemini artırmıştır.⁵³

a) 19. Yüzyıl İngiliz Ticareti

19'nci ve 20'nci yüzyılda Sanayi devrimi ticaret üzerinde büyük etki yapmıştır. Denizlerde egemenliği Britanya ele geçirmiş ve kara ticaretini de geliştirmiştir. Buhar makinesinin bulunuşundan sonra taşımacılık geniş bir demiryolu ağı üzerinden yapılı olmuştur.⁵⁴

b) 20. Yüzyıl Amerika Ticareti

İki dünya savaşı Britanya'yı yıpratmış ve gücünü ABD'ye devretmek zorunda kalmıştır. 20. yüzyılda uluslararası ticaret yeniden gelişme göstermiştir. Ticaret ve Tarifeler Üzerinde Genel Anlaşma (GATT) yapılmıştır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde olduğu gibi gümrük birlikleri kurulmuştur. Günümüzde uluslararası ticaret hacmi giderek artmış ve milyarlarca doları bulmuştur. 1990'larda GATT'a üye ülkeler Dünya Ticaret Örgütü'nü (WTO) kurarak ticari konulardaki pek çok sınırlamayı or-

49 el-Cum'a, 62/9.

50 el-'Askalâni, s. 166; Semhûdî, *Vefâu'l-vefâ*, 2: 756-757.

51 Muslim, "Musâkât", 105, 106.

52 Bozkurt, s. 160.

53 M. Sait Türkhan, *18. Yüzyılda Doğu Akdeniz'de Ticaret ve Haleb*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014, Doktora Tezi, s. 7-20.

54 Bozkurt, s. 162.

tadan kaldırmışlardır. 2000’li yıllarda da Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) yürürlüğe girmiştir.⁵⁵

c) 21. Yüzyıl Küresel İnternet Ticareti

21.yüzyılda internetin hızla yayılımı sonunda elektronik ticarete bir patlama yaşanmıştır. Hizmet ve ürünlerin ticareti, Web Siteleri aracılığıyla işletmelerden işletmelere ya da tüketicilere giderek büyüyen bir oranda gerçekleştirilmektedir.⁵⁶

B. TOPLUMDA TİCARETİN İŞLEYİŞ İLKELERİ VE İŞLEVİ

Çatışan kültürleri ve dinleri, Doğu ve Batı kültürü, Yahudi, Hıristiyan ve İslâm dinleri gibi yaşayan toplumlarda ticaret ve pazarın yasaları arasında çok farklılıklar bulunmaktadır. Eski dönemlerde ve ülkelerde yapılan alışverişlerdeki aldatmaların hukuk ile hiçbir ilişkisi olmamıştır. Bireyleri saf, temiz ve dürüst olan bu toplumlar için aldatmak o dönemdeki ticaretin yapısından kaynaklanan ticari bir yöntem olarak algılanmış ve buna karşılık telefi olarak pazarlık etmek dediğimiz bir teknik geliştirilmiştir. Pazarlıkta en alt ve en üst düzeyin ortasını bulan en kârlı alışverişi yapmış olmaktadır. Bu durum günümüze değin sürmüştür. Böyle bir toplumda eğitilen insanlar yalnız kendisine özen gösteren, yalnız bende olsun diyen ve başkalarına metelik vermeyen anlayışları, alışkanlıkları ve kavrayışları benimsemişlerdir. Şu ilkeler davranışlarını belirlemiştir: “*Ya sen başkasını soyacaksın, ya da başkası seni?*”, “*Ya sen başkası için çalışacaksın, ya da başkası senin için?*”, “*Ya köle sahibisin, ya da kölesin?*”⁵⁷

Günümüz kapitalizmi de Nöroekonimi’nin tesbitlerine göre insanın bilinçdışı kıskançlık, açgözlülük, cimrilik ve kibir duygularına dayanmaktadır. Açgözlülük ve kıskançlık, Modern üretici ekonominin yönlendirici gücü olmuştur. Günümüzde kapitalizmin, “*En büyük en güzeldir*”, “*Tasıyamayana, kucagından düşene kadar alısveris yap*”, “*Toplum hiçbir seye benzemez*”, “*Açgözlülük iyidir*”, “*Elimde ovucumda ne varsa harcamaya gidiyorum*”, “*Tüketim mutluluktur*”, “*Aldatmazsan malını satamazsın*” gibi yaygın söylemleri Kapitalizmin ne kadar insani olduğunu sorgulamamıza yol açmaktadır.⁵⁸

İslâm topluluğu ticaretin büyük ölçüde itimat ve güvene dayandığının bilincinde olmuştur. Tâcirler, Allah’ın eminleridirler. Halkın yararı için çalışırlar. Dinin emirle-

55 Fatih Özdincer, *Küresel İktisadi Sorunların Karşısında Ahilik İktisadı*, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur 2019, Yüksek Lisans Tezi, s. 49, 51-55.

56 Reşat Selçuk Erden, *Elektronik Ticaret ve Dış Ticarete Etkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014, Yüksek Lisans Tezi, s. 163.

57 Bozkurt, s. 155, 170-172.

58 Erdem Seçilmiş, “İktisada Freudyen Bakış”, *www.iktisatvetoplum.com*, Mart 2017, Sayı: 77, s. 95-100.

rini bilen ve ittika sahibi olan tacirin cihatta olduğu kabul edilir.⁵⁹ **Ğazâlî** ticaret ve tüccar ile ilgili şu hadisleri nakletmektedir: “*Ahirette namuslu tüccar, sıdıklarla ve şehitlerle birlikte dirilir*”, “*Dürüst tüccar, ahrette Allah’ın tahtının gölgesinde yer alacaktır*”, “*Tüccarlar, dünyanın habercileri ve Allah’ın denenmiş kullarıdır*”, “*Ticaretle uğraşınız. Çünkü rızkın onda dokuzu ticarettedir*”.⁶⁰

Ticaret bir toplumun emeği ve ürününü daha iyi koşullarda değerlendirmeye çalışan hem bireysel hem de kamusal bir faaliyet olup bu nedenle de zekâsına ve iş-gücüne güvenilen, kendisine emanet edilene hıyanet etmeyen ve ona layık olduğunu gösteren kimseler (tacirler) aracılığıyla yapılması gerekir. Güven ve itimat ticaretin temel taşlarıdır ve onlar olmadan dürüst bir ticaret yapamazsınız. Güvensizlik ortamı bütün olanakları ortadan kaldırırken, güven hepsini ortaya çıkarır. İş ilişkilerinde kendisine itimat edilebilen, kendisiyle sır paylaşılabilen ve gizliliği saklayabilen kimse güvene layıktır; böyle bir kimse sözünün eri ve güvenilir bir kimsedir. İş ve ticaretin temelinde daha başka değerler de yer alır. Örneğin pazarlamacılıkta, dürüstlük ve doğru sözlülük; satıcılıkta, karakter ve yetenek; reklamcılıkta, inandırıcılık, sözüne güvenilirlik ve yaratıcılık; girişimcilikte, cesaret ve özgüven gibi değerler vazgeçilmez öğelerdir.⁶¹

Milattan önce 7. ve 6.yüzyıllarda Fenikelilerin, **İonyalıların**, yani Anadolu ve Yunanistan’ın; Milattan sonra 8. ve 12.yüzyıllarda İslâm toplumlarının; 15. ve 16. yüzyıllarda Venediklilerin, Cenevizlilerin ve Osmanlıların; 17.yüzyılda Felemenklerin; 18. ve 19. yüzyıllarda İngilizlerin ticarete önde olmaları sanatlarını, bilimsel çalışmalarını ve teknolojilerini etkilemiş; böylece bunlar da toplumların dönüşümünü sağlamıştır. Ticaret ilişkileri kültürler arası etkileşimi canlandırarak yeni kültürlerin doğmasına ve yayılmasına ön ayak olmuştur.⁶²

II. AHİLİK

Önce Ahiliğin Tarihçesi, sonra da Toplumda Ahiliğin İşlevi açıklanacaktır:

A. AHİLİĞİN TARİHÇESİ

Esnaf teşekküllerinin ortaya çıkış tarihini kesin olarak söyleyebilmek güç olmakla beraber, Millat’tan Önce 3. asırdan itibaren Akdeniz ülkelerinde esnaf teşekkülle-

59 Ebu’l-Leys Semerkandî, *Tenbîhü l-Ğâfilin ve Bostanü l-Ârifin*, Çeviren: Abdulkadir Akçiçek, İstanbul 2011, s. 523-528, 855. Gazâlî, İmam-ı Muhammed Gazâlî, *Kimya-i Saâdet*, Çeviren: A. Faruk Beyan, İstanbul 2011.

60 İmam-ı Muhammed Gazâlî, *Kimya-i Saâdet*, Çeviren: A. Faruk Beyan, İstanbul 2011, s. 229.

61 Bozkurt, s. 175.

62 Ahmet Nurullah Özdal, *İslam İktisâdî Coğrafyasında İş Yaşamı, Ticaret ve Tüccar (X.-XIV. Yüzyıllar)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2013, Doktora Tezi, s. 459-463, 483-484.

rinin var olduğu yazılmaktadır. Helenistik devirde gelişen denizcilik ve deniz ticareti sonucu denizcilikten elde edilen gelirlerin toprağa yatırılması, büyük malikânelerin ortaya çıkması, sayıları her gün artan harp esirlerinin iş gücünün değerini düşürmesi üzerine hür işçilerle ile zanaatkârlar, kendilerini korumak için bir araya gelerek “Lonca”ları kurmuşlardır. İslâm âleminde buna denk teşkilât, Fütüvvet ve Ahilik Teşkilatı şeklinde görülmüştür.⁶³

Ahiliğin menşei, “Fityân Teşkilâtı”na dayandırılmaktadır. “Fityân Teşkilâtı”nın menşei de, İslâmiyetten önceki Hıristiyanlaştırılmış olan Arap sınır memleketlerine, Irak’a, kültür bakımından İran’a bağlı memleketlere ve Arabistan’daki Cahiliye kültüründe bulmak mümkündür. “Fütüvvet”, “Mürüvvet” ve “Fetâ”, eski Arap kavimlerinin değerlerinden olmaktadır. Eski Arap şiirlerinde işlenen “Fetâ”, aşırı cömert, fedakâr ve cesur erkek tipini ifade etmektedir. Bu ideal erkek tipi “Fetâ”, bir “erkekler birliği”ne dönüşerek “Fityân Teşkilâtı”nı kurmuştur.⁶⁴

Ahilik, menşe bakımından Türk kültürünün bir eseri olmakla beraber, İslâm âlemindeki fütüvvet hareketinden beslenip geliştiği bir gerçektir. Çünkü, Ahi tüzüklerinin fütüvvet-name olarak adlandırılmış ve es-Suhreverdi’nin düzenlediği fütüvvet-nameden geniş ölçüde istifade etmiştir.⁶⁵

Türk Alpleri ve Akılar, Arap ve İranlılar ile beraber fütüvvet kültürüne girmişler ve Alplikten Gaziliğe ulaşmışlardır. Türk asıllı Ahî Evran’ın kayınpederi Şeyh Evhaddudin el-Kirmanî gibi Fütüvvet Teşkilatına mensup şeyh ve dervişlerin Anadolu’da faaliyet göstermesi ve Anadolu Selçuklu Sultanlarının bunları himaye etmesi dolayısıyla fütüvvet ülkü ve töresi Anadolu’da kendisini göstermeye başlamıştır. Anadolu’daki sosyal, kültürel, siyasî ve askerî ortam, fütüvvet teşkilâtını kendi bünyesi ile birleştirerek Ahilik denilen kendilerine has bir teşkilat kurmuşlardır.⁶⁶

Anadolu’da Ahiliğin kurucusu olarak bilinen ve İran’ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasîrüddin Mahmûd (ö. 1262)’dur. Sonraları Ahi Evran ismiyle anılmıştır. Özellikle I. Alaeddin Keykubad’ın büyük destek ve yardımıyla, İslâmî düşünce ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak iktisadi hayatı **düzenleyen Ahiliğin** Anadolu’da kurulup gelişmesinde Ahi Evran’ın büyük rolü olmuştur.⁶⁷

Anadolu’da hızla yayılan bu teşkilât, şehirlerde olduğu gibi köylerde ve uç bölgelerde de iktisadî önemli faaliyette bulunmuşlar ve büyük nüfuza sahip olmuşlardır.

63 Rahşan Gürel, *Razavi’nin Fütüvvet-nâmesi*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992, s. XXXVIII.

64 Gürel, s. XXI, XXIII.

65 Gürel, s. XXX.

66 Gürel, s. XXXI-XXXII.

67 Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1. Cilt, 1988 İstanbul, s. 540.

Mal ve kalite kontrolü, fiyat tespiti, aslı görevi sayılmıştır. XIV. yüzyıl ortalarında Orhan Gazi döneminde Anadolu'yu gezen ünlü seyyah İbn Battûta, ahî birliklerinin şehir ve köylerde teşkilâtlanan zanaat ve ziraat ehli zümreler olduğunu belirtmektedir. Sanat erbabı içinde en dürüst ve en çok saygıya değer olan, muhtemelen yaşça da önde bulunan bir üstat teşkilâtın reisi olup kendisine “ahî” denilmiştir. Bir şehirde mevcut zanaat şubesi sayısı kadar olan bu ahîlerden birisi şehrin “ahî babası” olmakta ve şehrin vekili olarak, Kırşehir'deki Ahî Evran Tekkesi'ne bağlanmaktadır.⁶⁸

Göçebe Türkmenleri iş ve meslek sahibi yaparak onların yerleşik hayata geçişlerini sağlamayı amaç edinen bu teşkilat, sanatı topluma kabul ettirmiş ve toplum da sanatın nimetlerinden istifade eder hale getirilmiştir. Böylece, göçebe Türkmenlerin şehir hayatına uyum sağlamaları, Sünnî Ahî Evran'ın eseri Sünnî Ahilik Teşkilatı ile gerçekleştirilmiştir. Sanat erbabının korunması ve bunlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, gayri müslimleri içine almayan, yalnız elinin emeğini yiyen ve yediren bu teşkilatın tekelindedir.⁶⁹

Özellikle Fatih devrinden itibaren Ahilik siyasi bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idari işlerini düzenleyen bir teşkilat halini aldı. XVIII. Yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar teşkilatın gedik (Lonca) adını aldığı söylenmektedir.⁷⁰

B. TOPLUMDA AHİLİĞİN İŞLEVİ

Ülke ve kurumların ticaret hacmi ile ekonomiler arasında her zaman doğru bir orantı bulunmaktadır. Çünkü ekonominin geleceği, dengeli bir ticarete bağlı olmuştur.⁷¹

Ticaret ve Pazar anlayışının eski çağlardan beri var olup hızla gelişmekte olduğu bilinmektedir. Ekonomide, Ticaret ve Pazar birbirlerine sıkıca bağlı olup etkileşim içinde bulunmakta ve koşulları da hızla değişmektedir. Pazara sahip ve egemen olan ile ticareti elinde bulunduran toplumlar her zaman refahın oluşmasına, dolayısıyla da bilim ve sanatların gelişmesine önyak olmuşlardır.⁷²

İşte, hem Anadolu Selçuklu hem de Osmanlı Devleti'nde, Hz. Peygamber'in “Çarşı”ya ve “Esnafının Ticareti”ne ait “Güzel Örnekligi”ni (:Usve Hasene'yi)”, toplumda Ahilik yerleştirmeye çalışmaktadır.

Ahiliğin nizamnâmelerine fütüvvetnâme adı verilmektedir. Fütüvvetnâme ilkerinin kaynağı İslâm dinidir. Ahiliğin esasları, tutum ve davranış kuralları ile ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılmaktadır. Fütüvvetnâmelere göre, teşkilât mensuplarında

68 Kazıcı, “Ahilik”, s. 541.

69 Gürel, s. XXXII- XXXIII.

70 Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1997, s. 43, 110-118.

71 Bozkurt, s. 154.

72 Bozkurt, s. 154-155.

bulunması gereken vasıflar *vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, nasihat, hakkı tavsiye, istikamet sahipliği,, affedici olma ve tövbe* olmaktadır. *Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile* davranışları ahilikten atılmayı gerektiren sebeplerdir.⁷³

İlk Türkçe fütüvvetnâme olma özelliğini koruyan 13. yüzyılda yaşadığı söylenen “Yahyâ bin Halîl Çoban Fetâ’l-Bur’âvî, genel kabule göre Burgâzî”nin yazdığı, eldeki en eski 1507 tarihli nüshası “Fütüvvetnâme”sidir.⁷⁴ Fütüvvetnâme’nin babları incelendiğinde Hz. Peygamber’in “*çarşıya ve “esnafının ticaretine ait güzel örnekliliğini (usve haseneyi)”* kapsadığı görülmektedir. Fütüvvetnâme’deki bu babları ve içerikleri şöyledir.⁷⁵

ESNAF İLE İLGİLİ

10- *Bâb Bu Ol Beyândur Kim Fütüvvet Birkaç Gişiyeye Değmedi*

11- evvel kâfire

12- ikinci (münafıklara)

13- üçüncü (müneccimlere)

14- dördüncü her kim süçi içe

anın yüz suyu kalmaz, tanrı emrin sır, çünkü esir cümle andan incinir ol halde tanrıya peygambere söger pes ana fütüvvet değmez.

15- beşinci dellâke

16- altıncı dellâle

17- yidinci sol bîşikâr kim va’desin yirine getürmeye

18- sekizinci kassabun işi kan dökmezdür

19- tokuzuncu cerrâhün pîşesi ve endîsesi dâyim zahım ve rencdür

20- onuncu ameldârlara

21- onbirinci sayyâddur

22- on ikinci muhtekirlere

23- *Birkaç Nesne Vardur Kim Bâb Ol Fesâddur*

evvel şârıbu’l-hamr

ikinci zinâ kılmak yavuz işdür

73 Kazıcı, “Ahîlik”, s. 541.

74 Kaan Yılmaz, *Burğâzî, Fütüvvetnâme, Dil İncelemesi-Metin-Sözlük*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2006, s. 13-14.

75 Yılmaz, s. 98-189.

- üçüncü her ki ol livâta işleye
 dördüncü her kim ğammâzlık eylese gice ve gündüz halayık andan incinür
 besinci münâfikun işibu dur kim bir gişinün yüzinde bir dürlü olur arınca bir
 dürlü olur
 altıncı zinhâr tekebbürlükden gey sakınun tevazu ve miskinlik kılun kibr iblis
 fi'lidür
 yidinci yavuz gönüllü gişiler bî-hâsıl olur
 sekizinci her kimün gönli içinde hased olsa ol gendü yolına bir ip dakdı
 tokuzuncı ya'nî ba'zı gönülde kibr ü kîn tutmakdur
 onuncı va'deye hilâf kılmak
 on birinci 'ârif gişi hiç yalan söylemeye
 on ikinci hıyânetlik çirkin işdür
 on üçüncü yavuz nazarlu gişilerdür
 on dördüncü allâhu te'âlanun bir adı settârdur ve ehl-i fütüvvet gerek kim settâr sıfat ola
 on besinci resûl hazreti a.s. buyurur kim bâhil uçmağa girmez ve selsebilden içmez
 on altıncı ğaybet tanrınınun rızâsından ırak olmakdur
 on yidinci bühtân kılmakdur
 on sekizinci ogruluk fütüvvet ehlinden taşradur
 on tokuzuncü fütüvvedâr sakınsa gerek harâmdan
 yirminci resûl hazreti a.s. buyurur kim ne çirkin kuldur şol kul kim ululana dahi
 zulm eyleye dahi azkun ola dahi sehvet kıva dinin sata ve dahi tamah eyleye
 44- bâb fütüvvet ağacı biter sıdk u safâdan ve emânet saklamamdan ve kerem-
 den ve mürüvvetden ve hayâdan
 45- bâb bu ol beyândur kim âhî nicesi gişi
 46- bâb ol beyândur kim terbiye nice ola
 49- bâb bu ol beyândur kim âhînin sofrası ne resme ola
 50- bâb ta'âmı yimekte yigirmi erkân vardur
 51- bâb gerek kim âhinün dört nesnesi açık ola ve üç nesnesi baĒlu ola
 Açık olanlar

Evvel eli açık, ikinci güler yüzlü ola ve müsâfirlere gül güle söyleye, üçüncü kapısı açık ola, dördüncüsü âhînin sofrası açık ola

Bağlı olanlar

İki gözi bağlı ola hiç kimseye yavuz nazarla bakmaya, dili bağlı ola yavuz ge-
leci söz söylemeye şalvarı bağı bek bağlı ola

Edeb bâbı

ta'am yimekte on iki edeb

söz söylemekde dört edeb

geymekde bes edeb

evden çıkmakda dört edeb

yol yürümekde sekiz edeb

eve nesne getürmekde üç edeb

eve girmekde bes edeb

oturmakda dört edeb

konuklukda üç edeb

begler katına varmakda bes edeb

hasta soravarmakta bes edeb

su dökmege oturmakda on iki edeb

hamâma varmamda sekiz edeb

bardağa su koymakda iki edeb

döyüğe girüb yatmakda dört edeb

ÇARŞI İLE İLGİLİ

bâzârda yürümekde bes edeb

evvel omuzunu kimseye urmaya yani itişmeye ırakdağı gisilere çağırmaya
bâzârda gülmeye lağ itmeye tükürmeye sümürmeye nesne yimeye içmeye

nesne satun almakda üç edeb

evvel yumşak söyleye çâsnî azacuk elle belik almaya her nesneyi alıcak girü
virmeye

bâb eve nesne getürmekde üç edeb vardır

evvel etegine yenine koymaya âsikâre götürmeye ive varmayınca ağzına koymaya

Ahilik, esnaf-sanatkârları, İslâm'a göre inşa eden bir teşkilâttir. İslâm, Ahiliğin yaşam tarzını belirlemektedir. Böylece Ahiler için çalışmak, geçimi sağlamak mecburî-mücbir nedenin ötesinde, kutsal bir anlam içermektir.⁷⁶

Kendi aralarında sıkı hiyerarşik teşkilata sahip olan Ahiler, ahi babaların idaresinde “standart” üretim yapmışlardır. Ürettiklerini de ülkeler arasında çalışan ya büyük tüccarlarla buluşturmışlar ya da bu büyük tüccarlarla çalışan aracı tüccarlara satmışlardır.⁷⁷

Çarşı örgütlenmelerinde kadınların da yeri vardır. Örneğin, ortaçağ Mısır'ında, kendi aralarında örgütlenmiş, iyi organize olmuş, işleyen ekonomik çarktaki önemli bir rolü üstlenmiş olan, çoğu Müslüman kadınlardan oluşan elbise kumaşı satıcıları vardır. Bu kadınlar, pazar yeri satıcısı değil, dükkân işletmecisidirler.⁷⁸

Anadolu'daki Ahiler, diğer Fütüvvet örgütlenmelerine, sosyal ve islami karakteri, yarı-askeri yapılanmalar ile benziyorlarsa da, bir isyan durumunun olmaması, Ahiliği onlardan ayırmaktadır. Öyle ki Anadolu Selçukluları dönemindeki Ahi teşkilatları, şehirlerde hükümdar bulunmadığı dönemlerde idareyi ellerine alıp şehirlerde istikrarı sürdürmüşlerdir.⁷⁹

SONUÇ

Ticarete, kişi ya da toplumların kazanç (kar) sağlamak amacıyla giriştikleri ve bir yerden başka bir yere taşımak zorunda oldukları her türlü ham ya da işlenmiş mal, hizmet ve değer gibi şeylerin alımını satımını, değişimini ve tokuşunu kapsayan ekonomik etkinliğe ticaret denilmektedir.

İlkçağda şehrin köye, ya da ortaçağda köyün şehre egemen olması şeklindeki şehir ve köy arasındaki karşıtlık, bunlara üçüncü işbölümünü eklemiştir. Bu üçüncü işbölümünde iş *ticaret* ve uğraşanları da *tüccar* (tâcirler) olmuştur. Bu tüccar ekonomide, “*üretime herhangi bir biçimde katılmaksızın, onun yönetimini ele geçirmiş ve üreticileri iktisadi bakımından egemenliği altına almıştır.*”

76 Ahmed Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifîn*, Çeviren: Tahsin Yazıcı, Ariflerin Menkıbeleri, İstanbul, s.169.

77 Mehmet Altay Köymen, “Türkiye Selçukluları Devleti'nin Ekonomik Politikası”, *Belleten*, Cilt: L, Sayı:198, Ankara 1987, s. 613-620.

78 Özdal , s. 459.

79 Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî, *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*, 1. Cilt, Çeviren A. Sait Aykut, İstanbul 2004, s. 415, 416.

Böylece, ticaret ile birlikte *para, ödünç para alış-verişi, faiz, tefecilik, kölelik, toprak mülkiyeti, ipotek, kitlelerin artan yoksullaşması* ve servetin küçük bir kesimin elinde toplanması görülmeye başlanmıştır.

Ticaretin ve tüccarın bu durumu karşısında, Tarih boyunca birçok toplumda, tüccarlara, yani ticaret ile uğraşanlara kuşkuyla yaklaşmıştır. Tüccar, Antik Yunanlılar'da, Romalılar'da, İranlı Sasaniler'de, Çin'de, Hindistan'da ve Feodalizm dönemi Avrupa'sının Kilise adamlarında, hep horlanmış ve aşağılanmıştır. Orta Çağ'da *ticarete sıcak bakan sadece İslam olmuştur. Kur'an, tüccar Kureyş Kabilesine inmiş, bildirisinde Ticâret Dili'ni kullanmış ve varoluşu da Ticâret temeli üzerine gerçekleştirmiştir. İslâm'ın* Hicâz'da ortaya çıkıp, İran, Suriye ve Kuzey Afrika'da yayılışındaki güç, getirdiği yeni ekonomik ve siyasî küresel model olmuştur.

Hz. Muhammed, tâcir olarak geçimini ticâretle sağlamış *zengin* bir peygamberdir. Hz. Peygamber'in ticaretini helâl kıldığı malları, ticaretini harâm kıldığı malları, helâl alış-veriş şekillerini ve harâm kıldığı alış-veriş şekillerini belirlemiştir.

Orta çağ ve İslâm Âlemi'nin refahı, Ortaçağ Avrupa'sının iştahını kabartmış ve iki yüzyıla yakın bir zaman sürecek Haçlı Seferleri başlanmıştır. Haçlı Seferlerindeki hayal kırıklığı, Avrupa'da Haçlı düşüncesi zayıflamış, Avrupa'da aşağılayıcı gözle bakılan tacirler güç ve önem kazanmış, sonunda bir burjuvazi kesimi oluşmuştur. 15. yüzyılda pusulanın bulunmasıyla, yeni deniz ticaret yolları keşfedilmiş ve Akdeniz limanlarının ticari önemini yitirmiş, Atlas Okyanusu ticari önemini artırmıştır. 19'nci ve 20'nci yüzyılda Sanayi devrimi ticaret üzerinde büyük etki yapmış ve denizlerde egemenliği Britanya ele geçirmiş, ticaretini de geliştirmiştir. İki dünya savaşı Britanya'yı yıpratmış ve gücünü Amerika Birleşik Devletleri'ne devretmek zorunda kalmıştır. 20. yüzyılda uluslararası ticaret yeniden gelişmesi ile Amerika Birleşik Devletleri küresel bir güç olmuştur. 21.yüzyılda internetin hızla yayılımı sonunda, şimdi günümüzde hizmet ve ürünlerin ticareti, büyüyen bir oranda elektronik ticaret ile gerçekleştirilmektedir.

Batı ve Doğu kültürü ve toplumlarında ticaret ve pazarın yasaları arasında çok farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılık ticarete benimsedikleri ilkelerde de görülmektedir. Batıdaki günümüz öncesi ticaret yaşamında ilkeler, *"Ya sen başkasını soyacaksın, ya da başkası seni?"*, *"Ya sen başkası için çalışacaksın, ya da başkası senin için"*, *"Ya köle sahibisin, ya da kölesin"* şeklinde ve günümüz kapitalizminde de *"En büyük en güzeldir"*, *"Taşımaya, kucağından düşene kadar alışveriş yap"*, *"Toplum hiçbir şeye benzemez"*, *"Açgözlülük iyidir"*, *"Elimde ovucumda ne varsa harcamaya gidiyorum"*, *"Tüketim mutluluktur"*, *"Aldatmazsan malını satamazsın"* şeklinde iken, doğu İslâm toplumunda ise, ticaretteki ilkeler, *"Tâcirler, Allah'ın eminleridirler"*, *"Halkın yararı için çalışan ve Dinin emirlerini bilen, ittika sahibi tacirin ticareti cihattır"*, *"Ahirette namuslu tüccar, sıdıklarla ve şehitlerle birlikte dirilir"*, *"Dürüst tüccar, ahrette Allah'ın tahtının gölgesinde yer alacaktır"*, *"Tüccarlar,*

*dünyanın habercileri ve Allah'ın denenmiş kullarıdır*lar”, “*Ticaretle uğraşınız. Çünkü rızık onda dokuzu ticarettedir*” şeklinde olmuştur.

Ticaret ilişkileri kültürler arası etkileşimi canlandırarak yeni kültürlerin dogmasına ve yayılmasına ön ayak olmuştur.

Esnaf teşekküllerinin ortaya çıkış tarihini kesin olarak söyleyebilmek güç olmakla beraber, Millat'tan Önce 3. asırdan itibaren Akdeniz ülkelerinde esnaf teşekküllerinin var olduğu bildirilmektedir. Bu teşkilâtlar Helenistik devirde “Lonca”lar ve İslâm Âleminde de Fütüvvet ve Ahilik Teşkilatı şeklinde görülmüşlerdir.

Ahilik, menşee bakımından Türk kültürünün bir eseri olmakla beraber, İslâm âlemindeki fütüvvet hareketinden beslenip geliştiği bir gerçektir. Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak bilinen ve İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasîrüddin Mahmûd (ö. 1262), yani Sünnî Ahî Evran, I. Alaeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, İslâmî düşünce ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak iktisadi hayatı düzenleyen Sünnî Ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesini sağlamıştır. Göçebe Türkmenleri iş ve meslek sahibi yaparak onların yerleşik hayata geçişlerini gerçekleştirilmiştir. Fatih devrinden itibaren Ahilik teşkilatı Gedik (Lonca) adını almıştır.

Ahiliğin esasları, tutum ve davranış kuralları ile ticarî kaidelerinin yazıldığı Ahiliğin nizamnâmeleri olan Fütüvvetnâme'in kaynağı İslâm dinidir. Bu şekilde, hem Anadolu Selçuklu hem de Osmanlı Devleti'nde, Hz. Peygamber'in “Çarşı”ya ve “Esnafının Ticareti”ne ait “Güzel Örneği”ni (:Usve Hasene'yi) toplumda yerleştirmeyi Ahilik başarmıştır.

Diğer Fütüvvet örgütlenmeleri içinde, isyan durumunun olmaması ile ayrılan, öyle ki şehirlerde hükümdar bulunmadığı dönemlerde idareyi ellerine alıp şehirlerde istikrarı sağlayan, çarşı örgütlenmelerinde kadınlara da yer veren Ahilik, toplumda ticâreti, esnaf ve sanatkârları, İslâm'a göre kuran, işleyen ve denetleyen bir teşkilâttir. İslâm, Ahiliğin yaşam tarzını belirlemektedir. Böylece Ahiler için çalışmak, geçimi sağlamak, dolayısıyla yaşam mecburî-mücbir nedenin ötesinde, kutsal bir anlam taşımaktadır.

GÜNÜMÜZ İNSANININ HAYATA BAKIŞ AÇISI VE AHİLİK

Prof. Dr. Mehmet Saffet SARIKAYA
Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsanlık son iki yüz yıldır baş döndürücü bir hızla önemli değişim yaşamaktadır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna ve bilgi toplumuna geçişin etkileri hayatın hemen her alanında görülmektedir. Bu değişimin coğrafyalara ülkelere, milletlere ve çeşitli etnisitelere göre farklılık gösterdiği bir gerçeklik olsa da gelişim ve değişimin bütün toplumları etkisi altına aldığı aşikârdır. Sosyal ve görsel medyaya yansıyan görüntülerden, örneğin çok az bir gelir ile adeta boğaz tokluğuna çalışan, evinde gündelik ihtiyaçlarını karşılayacak alet edevatı bile olmayan bir insanın çatısında uydu anteni olması, elinde dijital akıllı bir telefonunun bulunması artık normal kabul ediliyor. Dijital ve sanal platformlardaki gelişmeler hayatın vazgeçilmezleri arasına girdi. Bunlara karşı duranlar, çoğu kez protest, marjinal kişilikler konumuna düştüler. Yaşı elliye geçenler görsel medyadaki 80’li 90’lı yılları hasretle izlerken yeni yetişen gençler bu yıllarda yaşanan hayatı tasavvur bile etmek istemiyor. Onlar için akıllı telefonsuz bir hayat zindandan öte bir anlam içermiyor.

Bu değişim, değer anlayışımızın ve değerler sistemimizin de değişimini beraberinde getirmiş, özellikle nesiller arasında yaşanan erozyon artık kapatılamayacak şekilde uçurumlara dönüşmüştür. Konumuz bakımından bu değişimin iki boyutu söz konusudur. Birincisi, sanayi devrimiyle birlikte Batı’da hâkim olan kapitalist sistemin kişiyi obje haline getiren insan anlayışı. Buna göre insan “homoeconomicus”dur. Yani kişi rantına, gelirine, kârına kısaca parasına göre değerlendirilir ve ekonomiye katkısı ölçüsünde değer verilir. 19. yüzyılın sonlarında sanayi toplumunda oluşan sınıfsal yapıların yönetimi önce “personel işleri” altında yapılandırılmış ancak zamanla bu adlandırma “insan kaynakları”na dönüşmüştür. (Haziroğlu: 2019) Bu adlandırma insanın objeye dönüştürülmesinin açık ifadesidir. Kapitalist algıda sermaye sahibi zenginler ve şirketler için diğer insanlar kendilerinin hizmetine sunulan getirim vasıtaları olarak görür. Çünkü “ben” merkezli yapılar Makyevelist bir anlayışla bütün çevre gibi insanları da kendi kullanıma sunulmuş varlıklar olarak görmekte, kendi rantları için onları sonuna kadar kullanmak ve tüketmekten kaçınmamaktadırlar.

Konumuzla ilgili ikinci boyut ise esasen birinciyle bağlantılı olarak bu olgunun daha ötesine gitmektedir. Objeye kabul edilen insan son yirmili yıllarda geliştirilen dijital teknoloji kaynaklı sanal dünyada, sosyal medyada ticari bir meta’ haline getirilmiştir. Bunun en somut ifadesi “sosyal medya kullanıcısı” kavramıdır. Kavramdaki “kullanıcı” vurgusunun yer aldığı bir başka alanın “uyuşturucu kullanıcısı” olduğunu dikkate aldığımızda konunun vahameti daha açık hale gelmektedir. Yeni nesil dijital ve sanal ortamda kendine yeni bir dünya kurup oralarda sosyalleştiğini zannederken kim bilir hangi subliminal telkine maruz kalıyor, hangi reklamın parçası oluyor, kime veya kimlere sunuluyor? (*Sosyal Dilemma*, 2020). Nitekim sosyal ve görsel medyayı kontrol edenlerin planladıkları algı operasyonlarıyla insanları istedikleri amaç uğruna kullandıkları, kimi zaman kolayca eylemlere yönlterek birer aktiviste dönüştürebildikleri gözlemlenmektedir. Bazen insanlar kendilerini ilgilen-

dirmeyen konularda bir şekilde taraf olup, tarafgirliğini fiili olarak göstermekten çekinmemektedir. Yakın tarihlerde örneklerini gördüğümüz şekilde toplu hareketlere dönüşen bu eylemlerin bazen önu alınmaz şekilde resmi otoriteleri zorladığı ve çoğu kere şiddet içerdiğini göz ardı etmemek gerekir.

Bu durum milli devlet otoritesinin güvenlikle ilgili endişelerini beraberinde getirerek sosyal ve görsel medyayla ilgili bir dizi hukuki düzenlemeler getirmeye dahası bu yapıyı da millileştirecek teknolojik hamleler yapmaya yönelmektedir. Ancak ilgili gelişmeler takip edildiğinde Türkiye özelinde bu hususta ne kadar başarılı olunduğu tartışmaya açıktır.

Bütün bu olanlara rağmen “gençler, bu gerçekliğin ne kadar farkındalar?” sorusunu sormak gerekir. Zira onlar kafelerde bir araya geldiklerinde sadece telefonlarıyla yazışarak iletişim kurmakta, sözlü iletişim birkaç kelime ve emojiye kurban edilmektedir. Aynı masada oturanlar yüksek sesle konuşmak yerine en kısa dijital paylaşımlarla birbirlerine ulaşmayı tercih etmektedirler. Zira bu onların sanal ortamdaki popülaritelerini göstermenin en kolay yoludur.

Esasen kapitalist sistemin paradigması olarak hayatın temeline yerleştirilen “hak ve özgürlük” algısı, farkına varmadan insanları sanal ortamı yöneten ve yönlendirenlerin esiri etmektedir. Öte yandan bu “hak ve özgürlük” algısı kapitalist sisteme uygun olarak güç odaklı bir savrukluğu da beraberinde getirmektedir. Gücü kadar hak sahibi olduğunu inananlar çoğu kere muhataplarının haklarını unutmakta, hoyratça bir bencillikle kendi haklarını sonuna kadar özgürce kullanabileceğini zannetmektedirler. (Semerci, 2005) Bunun tezahürü olarak gösterdikleri vandalist tavırlar, psiko-patolojik boyut bir tarafa üçüncü sayfa haberlerine konu olacak nahoş olaylara yol açmaktadır.

İşte bu noktada yeni nesli bütünüyle kaybetmeden onlarla iletişime geçip, onlara hayatı huzurlu ve mutlu yaşayabilecekleri değerleri hatırlatmamız ve öğretmemiz gerekiyor. Bu bağlamda tarihten gelen Ahilik tecrübesi bize bazı fırsatlar ve imkânlar sunmaktadır.

Zira Ahilik, insan merkezli bir örgütlenmelidir. İnsana hizmeti esas alan ve ona yararlı olmayı ilke edinen, diğerkâm bir yapılanmadır. Ahilik bunu kendi kültürel kodlarımızdan gelen dini ve ahlaki temeller üzerine inşa eder. Geleneğimizde var olan “halka hizmet Hakka hizmettir” anlayışının en güzel örneğini sergiler. Bir sosyal yapıda insan odaklı anlayışın varlığı, tabii olarak bireyler arasında karşılıklı sevgi ve saygının hâkimiyetini, bireylerin hak ve özgürlüklerinin gözetilmesini sağlayacaktır. Bir şirket veya işletmede yöneticilerin çalışanlarına, çalışanların birbirlerine saygılı olduğu, farklılıkların zenginlik olduğu bir ortamda, stres, mobbing vb. psikolojik sorunlar daha az yaşanacaktır (Kavi, 2015).

Ahilikteki insan odaklı anlayışın ilk tezahürü kişiye sorumluluk bilincinin öğretilmesidir. Bu sorumluluk bilinciyle kişi öncelikle kendini tanıyıp kendinin farkında ola-

rak küçüklerine karşı sevgiyle davranmayı, büyüklerine karşı saygı göstermeyi, akranlarıyla hoş hasbihal etmeyi bilir. Kendi hak ve özgürlüklerinin diğer insanların hak ve özgürlüklerinin başladığı yerde bittiğinin farkındadır. Kendisine ve gücüne güvenerek başkasının hakkına tecavüz etmenin getireceği sorumluluğun bilincindedir. Örneğin, böyle bir sorumluluk bilincine sahip olan insan yaşadığımız olağanüstü şartlarda maske takmanın gerekliliğinin farkındadır. Çünkü taktığı maske sadece kendisini hastalıklardan korumakla kalmayacak diğer insanların da sağlıklı kalmasına katkı sağlayacaktır. Yine salgın hastalığa yakalanmış bir kişi, kendini karantinaya alarak diğer insanların kendisinden dolayı zarar görmelerini engelleyecektir. Örnekten de anlaşılacağı gibi bu sorumluluk bilinci esasen resmi otoritenin ve kolluk güçlerinin de işlerini hafifletecek, herkes üzerine düşeni yaptığında bu gibi bela ve musibetlerden görülecek zarar en asgariye düşecektir. Oysa zaman zaman çevremizden duyduklarımızdan veya medyaya yansıyan olaylardan çok vahim vakıaların yaşandığı anlaşılıyor.

Kendisini tanıyan ve sorumluluklarının farkında olan kişi dijital ortamda ve sanal âlemden sosyal medyayı kullanıyorsa bilinçli davranması gerekir. Sanal âlem bilinçli ve doğru kullanılırsa insanlığa bir fayda temin edebilir. Covid-19 sürecinde yaşadığımız uzaktan eğitim olgusuyla bunu somut olarak tecrübe etmekteyiz. Yoksa sonsuz bir bilgi denizinde bilgi kirliliğine yakalanmak, doğruyu yanlıştan ayıramamak, görünen bilgiyi test edememek gibi bir çıkmaza girilir. Kaldı ki günümüz Türkiye’inde sanal âlem ve sosyal medya doğru bilgi üretmekten öte dedikodu amaçlı kullanılmakta, dijital ortamdaki beğenilen oyunların çoğu kişiyi hırsa, tamaha, hınca, öfkeye, şiddete yöneltmektedir. Öyle ki gençlik kimi zaman sanal ile gerçekliği birbirine karıştırıp magandalık ve vandalizme ulaşan şiddet travmalarına girebilmektedir.

Ahilikte insana öğretilen ve yüklenen bu sorumluluk bilinci, hayatın her alanında ve sürekli yaşanan bir eğitim sürecini de beraberinde getirmektedir. *Fütüvvetnamelerde* ahinin bilmesi ve uyması gereken 740 ahlaki hasletten bahsedilir. Bu hasletlerden görgü kuralları diyebileceğimiz 124 madde topluca zikredilir, diğerleri yeri geldikçe veya erkânda yer alan dua ve nasihat cümleleri arasına serpiştirilerek verilir. Günümüz insanlığını da modern hayatın getirdiği buhranlardan kurtarmanın yolu ciddi bir ahlâk eğitiminden geçer. İnsan eğitilen bir varlıktır; hiç kimse ahlâki erdemlerle donanmış olarak dünyaya gelmez. Beşikten mezara kadar hayatın her aşamasında hatta her anında ona karşılıksız sevgi, saygı, özveri, kanaat, şükür, sabır, paylaşma, yardımlaşma, fedakârlık ve feragat gibi yüksek ahlâki değerler hem bilgi hem de uygulamalı olarak gösterilmelidir. Çünkü insanoğlu bildiklerinin ve yaptıklarının yüzde seksenini başkalarından görerek, dinleyerek ve onları taklit ederek gerçekleştirir (Kaya, 2010). Nitekim Ahilikte dini ve ahlaki değerlerin eğitiminde soru-cevap, bir şahsiyeti örnek alma, yaparak ve göstererek öğretme, tedricen öğretme gibi yöntemler kullanılmıştır (Yeşil-Kart Arslanderen. 2020). Ahilerin öğrettiği bazı temel değerleri Seyyid Hüseyin’in (1955-1956) dilinden, şöyle sıralayabiliriz:

“Sözünü bilip söylemek, vefa yolundan ayrılmamak, kerem göstermek, gökçek suretli olmak, tatlı dilli olmak, lütf ile ve iyilikle muamele etmek, dostluğu Allah için olmak, düşmanlığı Allah için olmak, kendine kötülük edene iyilik etmek, tevazu ehli olmak, tekebbür etmemek, ataya ve anaya izzet etmek, gıybeti terk etmek, sâlih olmak, komşulara iyilik etmek, ahde vefa etmek, kötülerden uzaklaşmak, dostlarıyla sohbette bulunmak, şefkat ehli olmak, dervişlere hor bakmayıp onları hoş tutmak, kimsenin malına tamah etmemek, sabır ehli olmak, şükür ehli olmak, daima halka faydası dokunmak, öfkesine hâkim olmak, suçluya rif’at ile muamele etmek, uzleti sevmek, sır saklamak, ayıp örtmek, sâlihleri hoş tutmak, dinini korumak, nerede olursa olsun Hakkı görmek, kimseyi incitmek.”

Ayrıca eğitimini tamamlayıp mesleki ve ahlaki olgunluğa erişen usta/ahi adayının “cömert olması, gündelik ibadetlerini ihmal etmemesi, hayâ sahibi olması, dünyaya tamah etmemesi, helalinden kazanması, bilgi sahibi olması ve beyler kapısından uzak durması” (Burgâzî 1953-1954: 124-127) gerekir. Ahilikte cömertlik ilkesi başta zekât olmak üzere farklı infak formlarını içerir. Ahi kazancıyla hem ailesinin geçimini temin eder, hem de ihtiyaç sahiplerini görüp gözetir. Ahi toplumunda, çalışıp kazanan, paylaşmayı bilen, fakirin, muhtacın, yetimin hakkını gözeten örnek bir şahsiyet olur. Ahi, mesleğin gerektirdiği bilgi birikimine sahip, kimseye dalkavukluk etmeden bileğinin hakkıyla işini yapan, helalinden kazanan ve dünya malına meyletmeyen, hayâ sahibi ve cömerttir. Bütün bu vasıflar dikkate alındığında Eflatun, Farabî vb. filozofların tasavvur ettiği mükemmel huzurlu toplum kendiliğinden oluşacağı aşikârdır. Gerçekten de cömert olan insan paylaşabilen insandır. Paylaşabilen insan ise ötekilerle bütünleşebilen ve herkesle barışık yaşayan insandır. Herkesle barışık olan insan ise huzurlu ve mutlu insandır.

Atalarımız tarihte bunu Ahilik örgütlenmesiyle başarmıştır. Bugün biz de yine Ahilikteki uygulamaları günümüze uyarlayarak bunu başarmak zorundayız. Nitekim MEB orta öğrenimde son yıllarda değer merkezli bir eğitim anlayışıyla oluşturulan müfredatı uygulama çabasıdadır. Bazı eğitimciler değerler eğitiminin uygulanabilirliği konusunda çalışmalar yapmaktadır. Ahilik bağlamından örnek çalışmalar Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinde Lisanüstü çalışmaları olarak yapılmıştır. (Aslanderen, 2016; Kart, 2017) Çalışmalarda özellikle Ahilik temelli model denemesine girilip, farklı yöntemler ve bunların uygulama alanları tespit edilmiş, bugün örgün ve yaygın eğitimde yapılabilecekler öneriler halinde sunulmuştur. Ancak konunun dijital ortam ve sosyal medya kısmının eksik kaldığını belirtmek gerekir. İçinde bulunduğumuz yılda yaşadığımız tecrübelerle binaen bizim bir şekilde gençlere ulaşabilmek için uzaktan eğitimin yanında yaygın eğitim sürecine uygun değer eğitimi gerçekleştirmemiz gerekiyor. Bunun için her şeyden önce yerli ve milli sanal yazılımları üretinceye kadar mevcut sanal âlemde yeni nesillere öğretmememiz gereken dini, ahlaki ve milli değerlerimizle ilgili mottolar, spotlar, kısa videolar vb. gençlere ulaşacak yeni yöntem ve teknikleri üretmeli ve kullanmalıyız. Yoksa çocuklarımızın yabancılar tarafından yönetilen ve yönlendirilen dijital ortamlara kurban edileceği ve giderek bize yabancılaşan, kendimizin bile tanımakta zorlanacağı nesillerin geleceği kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Aslanderen, Mustafa (2016): *Esnaf ve Sanatkârların Ahilik Değerlerine Sahiplik Düzeylerinin Değerlendirilmesi (Kırşehir Örneği)*. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Yüksek Lisans tezi.

Burgâzî (1953-1954). Burgazi ve Fütüvvetnamesi, haz. Abdülbaki Gölpınarlı. *İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4, 1953-1954.

Erken, Veysi (2008). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*. Ankara: Berikan yayınları.

Gemici, Nurettin (2010). “Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışı ve Sonuçları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8/19, (2010), 71-105.

Hazıroğlu, Temel (2019): “Modern Dünya Bağlamında İnsan Kaynakları Kavramının Eleştirisi ve İnsan Değerleri Fikrinin Doğuşu. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 2019/1: 93-115.

Kart, Mehmet (2017): *Değerler Eğitiminde Bir Model Olarak Ahilik*, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Yüksek Lisans tezi.

Kavi, Ersin (2015): “Ahilik Kurumu Ve Günümüz Çalışma Yaşamındaki Psikolojik Sorunlara Yönelik Çözümler”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4/8 (2015/1), 102-117.

Kaya, Mahmut (2010). *İslâm'da Kanaat Kültürü, Tüketim ve Değerler*, ed. Recep Şentürk. İstanbul: İTO Yayınları, 67-71.

Kaya, Umut (2013). “Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilatı: Ahilik”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11/26,(2013). 41-69.

Semerci, Bengi (2005): Özgür müyüz?

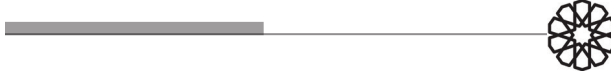
https://www.sabah.com.tr/yazarlar/gunaydin/bsemerci/2005/07/30/ozgur_muyuz

Sosyal Dilemma, <https://www.netflix.com/tr/title/81254224>, ET: 9.9.2020.

Uçma, İsmet (2011). *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Yeşil Rüştü-Kart Mehmet-Aslanderen Mustafa 2020, *Ahilik ve Değerler Eğitimi Modeli ADEM*, Konya: Çizgi Yayınları.

OSMANLI DEVLETİNDE AHİLİK, VAKIFLAR VE SOSYAL GÜVENLİK

Prof. Dr. Mustafa ALKAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
m.alkan@hbv.edu.tr

Ahilik geleneğinin Anadolu'da teşekkül edişi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışa sürüklendiği, Türkiye topraklarında yirmi civarında küçüklü büyüklü siyasî teşekkülün doğduğu, 13. yüzyılın ilk yarısından 14. yüzyılın ilk yarısına doğru uzanan süreçtedir. Bu süreç aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kuruluş yüzyılıdır. 13. yüzyılın başında Moğolların bütün Türkistan, İran ve Irak'ı istilasının yol açtığı büyük göç dalgaları sırasında, buralardan kaçan Türkmenler, son sulh ve sükûn içinde kalan Türkiye Selçuklu devletine sığındılar. Ancak Türkiye Selçuklu Devleti'nin dirlik ve düzenini de 1240 Babai ayaklanması ile 1243 Köseadağ Muharebesi bozdu. Bu sırada Moğollardan kaçan Türkmen gruplar, Anadolu uçlarına kaçarlarken, söz konusu kaçkınların arsında dinî zümreler de vardı. Bu dinî zümreler, Türkiye'nin dinî kimliğinin oluşmasında en derin etkiyi yapmışlardır, denilebilir. Bunlar; Irakîler, Horasanîler ve Ahîler;

1) **Irakîler** denilen, zühd ve takvâ anlayışının ağır bastığı ahlakçı mektep: Bağdatlı Şihabeddin Ömer Sühreverdî'nin takipçileri ile Kadîrî ve Rifâî tarikatı mensupları bu grupları oluşturur.

2) **Horasanîler** olarak isimlendirilen, Maverünnehir ve Hârezm bölgelerinden gelenlerin dâhil olduğu, melâmet (kendini kınama) anlayışını benimsemiş, daha esnek, estetik yanı ağır basan ve cezbeyle önem veren mektep: Necmeddin Kübrâ (ö.1221), Evhadeddin Kirmanî (ö. 1237), Mevlânâ Celâleddin'in babası Sultanu'l-Ulemâ Bahâeddin Veled (ö. 1231) ve Necmeddin Râzi (ö. 1256) gibi önemli sufiler bu gruplardandır¹.

3) **Ahîler –Fütüvvet Teşkilâtı-** Ahîlik, Türkler arasında fütüvvet düşüncesiyle kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla tezyin edilip, Anadolu zaviyelerle teşkilatlanmışlardır. Halife Nâsır li-Dînillâh (1180-1225), Abbasî Devleti'nin otoritesini yeniden kurmak için, İslâm dünyasındaki fütüvvet teşekküllerini kendine bağlamış, fütüvvet birliklerini yeniden teşkilâtlandırmış, fütüvvetnâmelerde bu birliklerin prensiplerini tanzim etmiş, diğer müslüman hükümdarlara elçi ve fermanlar gönderip kendilerini fütüvvet teşkilâtına girmeye davet etmiştir. Bu sırada Anadolu Selçuklu Devleti'nin başında I. Gıyaseddin Keyhusrev (1204-1211) bulunuyordu. Gıyâseddin Keyhusrev, hocası Mecdüddin İshak'ı (Sadreddin Konevî'nin babası) Bağdat'a Halife Nâsır'a elçi olarak göndermiştir. Mecdüddin İshak dönüşünde, Sultan I. Gıyâseddin'in isteği üzerine Halife Nâsır tarafından gönderilen Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Şeyh Nasîrüddin Mahmûd el-Hûyî gibi büyük sûfîleri Anadolu'ya getirmiştir. Bundan sonra Anadolu'nun her tarafında irşad faaliyetlerine başlayan Evhadüddîn-i Kirmânî ve halifeleri için çok sayıda tekke ve zâviye yapılmıştır. Gıyaseddin Keyhüsrevden sonra yerine geçen oğulları I. İzzeddin

1 Ahmet Yaşar Ocak, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Tasavvufî Düşünce", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, I, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 430.

Keykâvus (1211- 1220) ve I. Alâeddin Keykubad (1220- 1237)'in fütüvvete girmeliyle âhîlik teşkilâtı Anadolu Selçuklu topraklarında kuruluşunu tamamlanmıştır. Anadolu'da Ahîliğin kurucusu olarak "Ahî Evran" olarak bilinen Şeyh Nasîrüddin Mahmûd (ö. 1262)'dur. Şeyh Nasîrüddin Mahmûd, Sultan Alâeddin Keykubad'ın desteğiyle ahîliği bir esnaf sûfilîği olarak teşkilâtlandırmıştır. Buna göre Ahî Evran, bir taraftan İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet prensiplerine dayalı olarak zâviyelerde şeyh- mürid ilişkilerini, diğer taraftan da iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenlemiştir. Bu temel düzenlemeden dolayı Anadolu'da ahîliğin gerçek kurucusu olarak Ahî Evran kabul edilmektedir².

Anadolu'da ahîlik teşkilatının mükemmeliyetini 1330'lu yıllarda Anadolu'ya gelen Mağripli seyyah İbn Battuta şahitlik etmektedir. İbn Battuta, Suriye'nin Lazkiye limanından on günlük bir yolculuktan sonra Alâiye (Alanya) limanına ulaşacak, buradan Antalya, Isparta, Eğirdir, Denizli (Ladik), Tavas, Muğla, Milas, Barçın'a seyahat etti. Buradan Konya- Erzurum istikâmetine giden seyyah, bu güzergâhın seyahat kayıtlarını diğer bölgelerdeki gibi berrak tutamamıştır. İbn Battuta, seyahatnamesinin menzil menzil tutmaya, Konya- Erzurum'dan sonra tekrar, Birgi, Ayasuluğ, İzmir, Manisa, Balıkesir, Bursa, İznik, Mekece ve Sakarya vadisinden geçerek, Göynük, Bolu, Kastamonu yoluyla Sinop'a ulaşmış, buradan da bir gemiye binerek, Kırım'a gider. Alâiye'den Sinop'a kadar uzanan seyahatlerde İbn Battuta, her gittiği yerde ahî zaviyelerinde misafir olmuş, ahî zaviyeleri hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

"Ahiler Anadolu'da yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her vilâyette, her şehirde ve her köyde bulunmaktadırlar. Memleketlerine gelen yabancılara yakın ilgi gösterirler, yiyeceklerini, içeceklerini temin ederler, diğer ihtiyaçlarını karşılamakta itina gösterirler. Öte yandan buldukları yerlerdeki zorbaları yola getirir, herhangi bir sebeple bunlara iltihak eden kötülerini ortadan kaldırırlar. İşte bu gibi hususlarda bunların dünyada eşi benzeri yoktur. Orada ahi, evlenmemiş, bekâr ve sanat sahibi gençlerle diğerlerinin bir cemiyet kurarak kendi içlerinden seçtikleri bir kimseye denir. Bu cemiyete de "Fütüvve" [Gençlik] adı verilir. Reis seçilen kimse bir zâviye yaptırarak içini halı, kilim, kandil ve diğer lüzumlu eşyalarla donatır. Arkadaşları gündüz çalışarak kazandıklarını ikindiden sonra reise getirirler. Bu para ile, meyve, yiyecek ve zaviyeye bir misafir gelirse, zaviyelerine misafir ederler ve bu alınan şeylerle ona ziyafet çekerler. O kimse, gidinceye kadar onların misafiri olur. Bir misafir gelmediği zaman ise yine toplanıp yemek yerler. Arkasından raks ederler, nağmeler söylerler. Sabahleyin yine işlerine giderek ikindiden sonra kazandıklarını reislerine getirip verirler. Bunlara "Fityan", reislerine de yukarıda belirttiğimiz gibi "Ahi" adı verilir. Dünyada bunlardan daha güzel ve daha hayırlı iş yapan kimse görmedim. Şiraz ve İsfahan halkının hareketleri bunlarınkine biraz benzemekte ise

2 Ziya Kazıcı, "Ahîlik", *DİA*, 1, (1988), s. 540.

de, ahiler ‘gelen ve giden’ yolculara daha yakın ilgi göstermek, daha çok şefkat ve iltifatta bulunmak bakımından onların fevkindedir”³.

İşte Osmanlı Devleti’nin kuruluş devrinde Irak ve İran mekteplerinde yetişip Anadolu’ya gelen, Anadolu Selçuklu kültür çevrelerinde gelişen Irakîler ve Horasanîler olarak isimlendirilen, tamamen öyle olmasa bile bugün Türkiye’de temeli Hâce Ahmed Yesevî tarikatına dayandığı inanılan- Yesevî, Haydarî, Melâmî ve Vefaî zümreleri kapsayan ve Abdalân-ı Rûm olarak adlandırılan tasavvufî gelenek ile bir esnaf sülûflüğü üzerinde örgütlenen ahîlik geleneği bulunmaktaydı⁴. Yesevî, Haydarî, Kalenderî ve Melâmî gruplar zamanla Bektaşîlik tarikatına evrildiler, esnaf sülûflüğü üzerinde örgütlenen **ahîler** de Osmanlı Esnaf teşkilâtının temelini oluşturdular ve Anadolu ve Rumeli’de Osmanlı şehirlerinde esnaf ve zanaatkârları teşkilâtlandırdılar. Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti’nde her esnaf grubu bir **ahî şeyhin** altında, bütün esnaf şeyleri de bir **ahî baba** idaresi altında örgütlendiler.

Türkiye Selçuklu Devleti topraklarından Osmanlı Devletine tevarüs eden tarikat zümreleri, 14. yüzyılın başından 16. yüzyılın sonlarına doğru, Bektaşîlik, Mevlevîlik, Kadirîlik, Rufaîlik, Nakşibendîlik gibi tarikat grupları birer kolonizasyon ağı örgüsü içinde kurdukları tekkeler/ zâviyelerle varlıklarını sürdürmüşlerdir. Adı geçen bu tarikat zümreleri gibi kurumsal kolonizasyonunu kuramayanlar ise, ilk devirlerde inşa ettikleri tekke/ zaviyelerde kurdukları vakıflar etrafında varlıklarını bir süre korusalar da zamanla kaybolup gitmişlerdir.

Osmanlı klasik sistemi içinde hem tarikatların hem de ahîlerin, yönetici aileleri ile kurumları tekkeler/ zaviyelerin gündelik hayat içinde varlıklarını sürdürmelerini sağlayan sistem, devlet görevlileri veya zamanla mal mülk sahibi olan tarikat mensuplarının kurdukları vakıflar olmuştur. Türkiye Selçukluları veya Osmanlıların fütuhatlarının sürdüğü devirlerde, fütuhata katılan tarikat mensubu Abdalan-ı Rum zümresi ile fethedilen topraklarda ahîlik kolonizasyonu tecrübesiyle şehirlerin esnaf ve zanaatkârlarını örgütleyip, şehirlerin inşa ve iskanlarına öncülük eden ahîlere devlet yöneticileri, çok önemli imtiyaz (temliknâme) ve emlaklar tahsis etmişlerdir. Onlar da, bu emlak ve tahsisatlarını, sahip oldukları imtiyazlarını kullanarak, vakfa dönüştürmüşlerdir. Bu şekilde vakıf kuran tarikat idarecisi şeyhler, onların halifeleri ve dervişleri ile esnaf sülûflüğü mensubu ahî şeyhler, onların halifeleri ve esnaf, bu tarikatların idarecisi olan şeyh ve ailelerinin geçimleri, gelecekte fakr u zarurete düşmemeleri, onların sosyal güvenliği için evlatlık vakıflar kurmuşlardır. Osmanlı Devleti’nde evlatlık vakıflar, 16. yüzyıla kadar daha çok fetih yapan fâtih aileler ile tarikat zümresi şeyh aileleri ve onların gelecek nesilleri için yaygınlaşırken, 18 yüzyıldan itibaren toplumun her kesimi arasında yaygınlaşmaya başlamıştır.

3 Muhammed et-Tancî, İbn Battûta Seyahatnâmesi “Tuhfetu’n-Nuzzâr fi Garaibi’l-Emsâr”, (Sadeleştiren ve Hazırlayan: Mümin Çevik), Cilt I-II, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983, s. 194-195.

4 Mustafa Alkan, *Yumus Emre’nin İzinde Bir Sûfi: Said Emre*, Grafiker Yayınları, Ankara 2017, s. 15-19.

Aile Vakıfları

Türkiye Selçukluları ve Osmanlı devirlerinde, Türkiye’de Türk toplumunun yeni yerler fetih ve iskânlarında önemli rol oynayan fâtihlere, saygın dinî kişilere veya bir konuda büyük başarılar gösteren devlet görevlilerine ödül olarak bir mirî geliri, yani bir köyü, bir çiftliği veya bir mezrayı vermiştir. “Kayd-ı hayat” şartıyla veya “nesilden nesle” verilen bu gelir kaynaklarını sahipleri veya evlatları “sosyal güvenlik” amaçlı olarak vakfa dönüştürmüşlerdir. Bu şekilde tesis edilen vakıflara, “aile vakıfları” veya “evladlık vakıf” adı verilmiştir. Bu şekilde evladlık vakıf (aile vakfı) kuran vâkıfların evlad ve ahfadını vakıflarında **idareci**, hayrât kurumlarında **görevli** tayin ederek veya gelirlerden onlara **hisse tahsisi ile** yaptıkları gibi, doğrudan evladlık vakıflar kurarak sağlamışlardır⁵. Evladlık vakıflar, devlet tarafından gelebilecek müdahale ve müsadereleri önleme, malların bütünlüğünü koruma⁶, miras konusunda istendiği gibi davranma⁷, en önemlisi de ailenin geleceğini **garanti (sigorta) altına** alarak onların sefaletle düşmelerini önleme⁸ amaçlı olarak hızla çoğalmıştır⁹.

İslâm hukukuna göre vakıfların hayrî bir amaca doğrudan veya dolaylı olarak yönelmesi gerekmektedir¹⁰. Bunun için vakıfların geliri veya kullanım hakkı hayrî amaca yönelik olarak değişik şekillerde şart koşulmuştur. Gelirlerin tahsis şekillerine göre vakıflar “üç kategoriye” ayrılmıştır. Bunlar, *hayrî (şer’î) vakıf*, *âile vakfı (ehlî, zürrî, evladlık) ve yarı- âilevî vakıftır*. *Hayrî vakıf*, vakfın gelirinin tamamının doğrudan hayrî bir amaca tahsis edilmesidir. *Âile vakfı*, vakfın gelirinin tamamının hayrî amaca ulaşmadan vâkıfın ailesi veya üçüncü şahısların tasarrufuna tahsis edilmesidir. *Yarı- âilevî vakıf* ise, vakfın gelirinin vâkıfın ailesi veya tasarruf sahibi üçüncü şahıslar ile hayrât müessesesi arasında paylaşılmasıdır¹¹. Bu vakıflardan son ikisinin gelirlerinin tamamen hayrî amaca yönelmesi ancak vâkıfın ailesi veya tasarruf sahibi üçüncü kişilerin neslinin tükenmesinden (=inkırazi’l-nesl) sonradır. İslâm hukukcularının ekseriyeti, Hz. Peygamber’in “*fakire sadaka sadakadır; yakın akrabaya sadaka ise hem sadaka hem sıladır*” hadisine istinaden âile vakıflarını, eğer vâkıf yakınlarının ihtiyaçlarını temin etmeyi amaçlıyor ve neticede vakfî fakirlere tahsis

5 Ömer Lütfi Barkan, “Şer’î Miras Hukuku ve Evladlık Vakıflar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, VII, (1940), s. 159- 162.

6 Barkan 1940/ VII; 159-162.

7 Neşet Çağatay, “İslâm’da Vakıf Kurumunun Miras Hukukuna Etkisi”, *Vakıflar Dergisi (VD)*, Sayı: XI, (1975), s. 1-6.

8 M. Fuad Köprülü, “Vakıf Müessesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, *VD*, II, (1942), s. 13.

9 Mustafa Alkan, “Osmanlı Devletinde Aile Vakıfları ve Sosyal Güvenlik” Prof. Dr. Vahdet Keleşylimaz Armağanı, Vadi Grafik Tasarım, Ankara 2018, 141-150.

10 Ömer Hilmi, *İthaf-ül-ahlâf fî ahkâm-il-evkaf*, VGM. Yayını, s. 25, madde (m.) 74; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996, 2. Baskı, OSAV, s. 162.

11 Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Ankara 2003, Türk Tarih Kurumu, s. 14-16.

ediyorsa” câizdir, hükmünü vermişlerdir. İmam-ı A’zam Ebu Hanife de, “miras kaidelerine aykırı davranılmaması” ve “vakfın tescil edilmesi” şartlarıyla âile vakıflarını cevaz vermiştir. Aile vakıflarının câiz olmadığını iddia edenler; aile vakıflarında “sadaka ve gurbet” şartının oluşmadığını; vâkıfların vakıf hukukunu kullanarak mirasları konusunda istedikleri gibi davranmalarının Kur’an ve Sünnet’e aykırı olduğunu savunmuşlardır¹². Osmanlı Devleti’nde İmam-ı A’zam Ebu Hanife’nin görüşü benimsenip uygulanmıştır¹³.

Aile, bir medeniyetin en küçük içtimai nüvesi olduğuna göre, onun medeniyet dairesini belirleme, geleceğini sosyal güvence altına alma düşüncesi anlamlı olmalıdır. Vakıf, “*bir mülkün menfaatını halka tahsis edip, Allah u Teâlâ’nın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten müebbeden men’ etmektir*”¹⁴ şeklinde tarif edilmiştir. İslâm hukukçuları ve bazı İslâmiyâtçılar vakıf müessesesinin menşeyini Kur’an’a ve Hz. Peygamber’in sünnetine dayandırmaktadırlar. Kur’an’daki “*Mallarını Allah yoluna harcamak*” [(=infak) (Bakara, 195, 261)]; “*malını akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere, köle ve esirlere vermek*” [(=i’ta) (Bakara, 177)]; “*yoksulu doyurmak*” [(= it’âm) (el-Fecr, 18; el-Mâûn, 3) ve “*sadaka vermek*” [(=Sadaka) (en-Nisâ, 114) v.b.] meâlindeki âyetler ile Hz. Peygamber’in “*Bir insan öldüğünde amel defteri kapanır. Yalnız; (1) sadaka-i câriyesi, (2) ilmî bir eseri, (3) kendisine duâ eden hayırlı bir evlâdı olan kimsenin amel defteri kapanmaz*”¹⁵ meâlindeki Hadis-i Şerif’teki “*sadaka-i câriye*” ile vakıf müessesesinin kastedildiği ekser İslâm uleması tarafından benimsenmiştir¹⁶.

Osmanlı devrinde, Osman Gazi’nin Şeyh Edebâlî’nin müridi Kumral Dede’ye “şükran olarak” bir vakıf köy verişinden¹⁷ imparatorluğun sonuna kadar uzanan süreçte Osmanlı Medeniyetini “hayrât fikri” üzerinde bir Vakıf Medeniyeti’ne dönüştüren düşüncenin temelinde, yukarıdaki söz konusu Hadis-i Şerif’te geçen “amel defterini kapatmama” düşüncesinin yattığı şüphesizdir¹⁸. Âşıkpaşa-zâde’nin¹⁹ Şeyh

12 Akgündüz, 1996: 272- 274.

13 Mustafa Alkan, “ Osmanlı Devleti’nde Aile Vakıfları: Vakıf Kurumlarıyla Evlâdı İlişkilendirmek”, *Uluslararası Aile Konferansı*, (Saraybosna- 13-15 Temmuz 2012), Muhder Yayını, Ankara 2013, s. 201-207.

14 Ömer Nahuî Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, IV, Bilmen Basımevi İstanbul 1969, s. 155.

15 İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi*, XVI, Akçağ Yayınevi, Ankara 1993, s. 277.

16 Bilmen 1951/ IX: 173, Canan 1993: 277.

17 Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, I, (Hazırlayan: M. Altay Köymen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1983, s. 46-47.

18 Alkan, “Aile Vakıfları”, s. 203-204.

19 Aşıkpaşazâde, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (Hazırlayan A. Nihal Atsız), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1985, s. 17-18.

Edebâlî'nin oğlu Mehmed Paşa'dan dinlediği bir rivayete göre, Osman Gazi'nin rüyasını yorumlayıp “*Ya Osman, müjdelere olsun. Hak Teâlâ sana ve senin evlâdına saltanat verdi ...*”, müjdesinde bulunan Şeyh Edebâlî'nin müridi Turgud Alp'e “şük-rane olarak” bir köy verişine kadar geri gittiği kabul edilebilir²⁰. Ö. Lütfi Barkan, “Osman'ın bu tarikattan birçok dervişe yardım mukabilinde sadece bir köy değil birçok köy ve kasabalar vâdetmiş” olabileceğini belirtmektedir²¹. Şeyh Edebâlî'nin dervîşi Turgud'a verilen köy örneğinde olduğu gibi, Osmanlı fetihlerine katılan, Âşıkpaşazâde'nin “Âhîyân-ı Rum”, “Bâciyân-ı Rum” ve Abdalân-ı Rum”²² olarak zikrettiği Anadolu şeyh ve dervişlerine -yâni Barkan'ın “Kolonizatör Türk Dervişleri”ne- verilen mülkler, ilk zamanları mülk sahibi tarafından tasarruf edilirken, zamanla tasarruf sahibi veya onun çocukları tarafından “âyende ve revendeye it'âm-ı taâm ettirmek” (yâni gelip-gidene yemek yedirmek) ve zâviye şeyhliği ile vakfın mütevelliliği (idaresi) evlâda olmak (bervech-i iştiâk) şartlarıyla aile (veya evladlık) vakfına dönüştürülmüştür²³. Bu süreçte kurulan zâviyelerin kayıtlarını Defter-i Hâkanîler'den takip etmek mümkündür²⁴. Fâtih Sultan Mehmed'in söz konusu aile vakıfları ile toprak aristokrasisinin elinde kalan özel mülklerin hukukî statülerini fesh ederek, mîrî araziye kattığı bilinmektedir. Bu uygulama büyük memnuniyetsizliğe sebep olunca, Sultan II. Bâyezid, söz konusu arazileri, tasarruf sahiplerine iade etmiştir²⁵. Vâkıflar, vakıf evladına vakıf kurumlarında şu görevlere şart koşmuşlardır;

A) Vakfın Menfaatinin Evlada Bırakılması

Adana Sancağı coğrafyası üzerinde yatay, bu sancağının Osmanlı hâkimiyetine geçişinden (1516) imparatorluğun sonuna (1922) kadar geçen 406 yıllık vakıf tarihi üzerine dikey olarak yapılan bir araştırmaya göre, Osmanlı devrinde Adana sancağında 716 vakıf kurulmuştur. Bu vakıfların 297 tanesi *hayrî*, 331 tanesi aile ve 50 tanesi de *yarı ailevî vakıf* kategorisindedir. Bu vakıfların 38 tanesinin ise hangi amaçla kuruldukları tespit edilememiştir. Kuruluş amacı belli olan 680 vakfın 381'i yâni vakıfların % 53,21'nin vâkıfın aileleri ile doğrudan ilişkili, onların tasarrufunda veya denetimindedir²⁶. Aile vakıflarının akarlarının % 75'ini meskenler (1267 adedin 506'sı) teşkil etmekte, bu meskenlerin ekseriyetinde de, vâkıfın şart koştuğu kişiler

20 Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, I, (Hazırlayan: M. Altay Köymen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1983, s. 46-47; Alkan, “Aile Vakıfları”, 4.

21 Ömer Lütfi Barkan, “Kolonizatör Türk Dervişleri”, *Vakıflar Dergisi*, II, (1942), s. 287.

22 Aşıkpaşa-zâde, s. 195.

23 *Germiyanoğlu Yakup Bey ibn Mehmed Bey Vakfiyesi*, VGMA, 721/1321, 592, s. 139-116; Barkan, 1942; 302.

24 Barkan, 1942; 305- 353.

25 Halil İnalçık, “Mehmed II”, *İslam Ansiklopedisi*, VII (MEB Yayını), s. 518.

26 Mustafa Alkan, *Adana Vakıfları: İnsan, Vakıf, Şehir ve İnsan*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 25-28; 265- 267.

“evlâdiyet üzere” oturmaktadır. Vâkıfın vefatından sonra ailevî vakıfların evlâdiyet sistemi üzere tasarrufunda ilk önceliği vâkıfın çocukları almaktadır. Bunlarda da “evlâdiyet üzere tasarruf” etmelerini isteyenler çoğunluğu oluşturmakla birlikte, sadece kızlarına, büyük kızlarına, küçük kızına, oğullarına veya cariyeden doğan çocuğuna yönelik olarak şart koşanlar da olmuştur. Vâkıflardan bazılarının evlatlarının aynı seviyede (ale’s-seviye. 55 adet) tasarruf haklarına sahip olmalarını, bazılarının özellikle erkek- kız aynı seviyede (22 adet)²⁷ tasarruf etmelerini istemiştir. Evladından önce tasarruf hakkını eşlerine tanıyanların, çocuklarının miras yoluyla anne-baba veya üvey anne-üvey babalarını sıkıntıya düşürmelerini önleme amacı güttükleri²⁸, bazılarının da mirasını vakıf yoluyla üvey çocuklarına bıraktığı²⁹ anlaşılmaktadır. Vâkıfların kendi çocukları yoksa vakıflarının tasarruf haklarını birinci dereceden yakınları olarak öncelikle kız kardeşlerini veya onların çocuklarını, akrabalardan da amcaoğullarını tercih etmişlerdir. Vâkıflar, kan bağı bulunmadığı halde yakınlarında olanlardan evladlık, üvey kız veya oğul, cariyeye ve atıfalarını da vakıf yoluyla miraslarından istifade ettirmişlerdir³⁰. Akrabalık bulunmadığı halde vâkıfların önemli bir kısmı (58 adet) üçüncü şahıslara evladiyet üzere kurdukları vakfın tasarrufunu şart koşmuşlardır. Bunlar arasında özellikle ulema, seyyid veya tarikat mensubu şeyh ailelerinin ekseriyetle yer aldıkları görülmüştür³¹. Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti’nin kuruluşundan (1826) 1936 yılına kadar mazbut “vakıfların evlâdiyet hissesi”, 1936 yılında çıkarılan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu³² ile belirlenip, 1938 yılında yürürlüğe giren Vakıflar Kanunu’ndan günümüze kadar uzanan süreçte “vakıflarda intifa hakkı”³³, işte bu aile vakıflardan doğmuştur.

B) Vakıf Mütevelliliği

Vakıflar üzerine yapılan araştırmalardan hareketle vakıf kurucularının büyük ekseriyeti, kurdukları vakfın ilk yöneticisi olarak kendilerini, vefatlarından sonra da nesilden nesile evlâdiyet üzere çocuklarına bırakmışlardır. Adana üzerine yapılan söz konusu araştırmaya göre mütevellileri tespit edilen 585 vakfın tamamında kurucular, vakıflarının mütevellilerini ve yönetim şartlarını kendileri tayin etmişlerdir. Söz konusu 585 vâkıfın % 90,80’i ilk mütevellisi olarak -kayıtlı hayat şartıyla- kendini tayin

27 Aile vakıflarından tasarruf hakkı olanların tamamında eşit (=alesseviye) : 89 kişi, erkek kadın zikredilen 39 kişidir.

28 *Arık Hamza Ömer ibn İbrahim Vakfı*, 1744, AŞS 17, s. 149.

29 *Fatma binti Ali Vakfıyesi*, 1809, VGMA, MA 607, s. 121; *Dede es-Seyyid el-Hac Mehmed ibn es-Seyyid Murtaza Vakfıyesi*, 1783, AŞS, s. 52.

30 Benzer örnekler için bk. Ö.L. Barkan, 1942, s. 162, 164.

31 Alkan, 2014; 265- 267.

32 Vakıflar Kanunu, Nu: 2762, 3.6.1935; *Resmi Gazete (RG)*, 13.6.1935, Sayı: 3027.

33 Mustafa Alkan, Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı: Adana Örneği. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 23-2, (2008) 13-34.

etmiş, bunların % 72,82'si de vefatından sonra nesilden nesile evlâdiyet üzere çocuklarına [veya bir yakınına] şart koşmuşlardır³⁴. Yâni vakıfların % 72,82'si vâkıfın ailesi tarafından idare edilmiştir. Bunun mütevelliler için nesilden nesile devam edecek olan bir istihdam alanı olduğu düşünülebilir. Ayrıca vâkıfların vakfedilenleri evlatları vasıtasıyla, evlatlarını da vakıfları vasıtasıyla kontrolleri altında bıraktıkları anlamına gelebilir.

C) Vakıf Hayratında Görevli Tayini

Vâkıflar, kendilerinden sonra evlatlarının veya değer atfettikleri kişilerin “evlâdiyet sistemi üzere” inşa ettikleri tekkelerde şeyh, medreselerde müderris, mekteplerde muallim olmalarını şart koşmuşlardır. Meselâ, Adana’da kurulan Cebel-i Nur Zâviyesi bu meyândadır. *Cebel-i Nûr Zâviyesi*, Adana Sancağı’nda kurulan ilk zâviyedir³⁵. Arşiv belgelerine göre zâviye, Misis yakınlarındadır. Adana Evkâf Defteri’e göre zâviye şeyhi adıyla bir kişi bu kurumun gelirlerini geçim vasıtası olarak kullanmaktadır. Bu durum Payitaht’a bildirilince Kanunî Sultan Süleyman, Adana Sancak Beyi Pîrî Mehmed Paşa’nın söz konusu meseleyi tahkik ve tetkik etmesini ve duruma göre Misis’te yeni bir zâviye yaptırmasını istemiştir³⁶. Bundan sonra Cebel-i Nur Zâviyesi, arşiv belgelerinde her dönemde geçmektedir. Evliya Çelebi, Misis Köprüsü’nün Adana tarafında bir *Bektâşi Tekkesi*’nin varlığını haber vermekte, bir tayin (inhâ) belgesinde de Cebel-i Nur Zâviyesi, “Hacı Bektaş-ı Veli’nin tarikat-ı aliyyelerine meşrut” olarak anlatılmaktadır³⁷. Evliya Çelebi, bu Bektaşî Âsitanesi’nin dersiâmî ve talebeleri ile bir medreseye dönüştüğünü, bundan “âyende ve revendelerin” şeyhe şikayetçi olduklarını, yazmaktadır³⁸. H.1131 (M.1719) tarihli bir ilâma göre, Mehmed isimli bir kişi “vakfiyesi ile” Cebel-i Nûr Zâviyesi üzerinde hak iddia etmiş³⁹, yöredeki ulemâ bu vakfiyenin sahte olduğunu, zâviyenin H.1074 (M.1663) tarihinden beri ders verme karşılığı olarak kendilerine tevcih edildiğini beratla ispatlamışlardır⁴⁰. Muhasebe kayıtlarında⁴¹ ve görev tevcih beratlarında adına sıkça rastlanan⁴² ve Evliya Çelebi’nin şahitliği, Misis’teki Cebel-i Nur Zâviyesi’nin gelirleri yine Misis’e tâbi Boğa Şeyhli ve Frenk Şah mezra’alarından sağlanmaktadır⁴³. He-

34 Alkan, 2014; 90-92.

35 *Vakf-ı Zâviye-i Cebelü'n-Nûr*, TD. 69 (1519) Adana Mufassal Defteri, s. 261.

36 ED.538 (1540), s. 17b.

37 *Cevdet Evkâf* 10981.

38 Evliya Çelebi, 1935, s. 340.

39 *Cevdet-Evkâf* 5063.

40 ED. 538 (1540), s. 17b.

41 *Müselle-i Muhâsebe-i Anadolu- Eyâlet-i Adana*, 1100/1688, s. 4 (BOA, EV 530/4); 1158/1745, BOA. EV. 11965/1.

42 *Cevdet Evkâf* 21944/2.

43 1540 yılında Boğuşeyhli: 7.000 akça, Frenkşah 3000 akça Bkz. ED.538/I (1540), s. 17b.

men her dönem yüksek gelire sahip olan zâviyede⁴⁴ birer müteveli, nâzır, kâtip, şeyh ve hademe görev yapmaktadır⁴⁵.

Manisa'da Ulucâmi Külliyesi ile Mevlevîhane Külliyesini inşa ettiren Saruhan Bey'in torunu İlyas Bey'in oğlu İshak Bey, bu iki külliye için [1461 yılının Mart'ında (Hicrî Evâil-i Cemâziyelâhir 866) tescil edilen] Manisa'da iki hamamı, Karaoğlanlı köyünü, bu köyde bulunan 7,5 müd pirinç ekilebilen Çeltik nehrini, Akçehavlu Köyünde bulunan 25 müd pirinç ekilebilen Çeltik nehrini, Çatalkilise köyünde 20 cerip arzi ve 5 cerip bağı vakfetmişti. İshak Bey, bu vakfın mütevelliliği ile Mevlevîhânenin şeyhliğini aynı kişide toplamıştı⁴⁶. Manisa Mevlevîhanesi şeyhliğine, nesilden nesile olacak şekilde, Konya Mevlevîhanesi'nin veliahdının tayin edilmesi gelenek haline gelmişti.

Germiyanoğlu Yakup Bey ibn Mehmed Bey, Uşak'ta bir zaviye yaptırıp, 1331 yılında (H. 721) Hacim Karyesini bu zaviyenin giderleri için vakfetti. Zaviye şeyhliği ve vakıf tevliyeti nesilden nesile, batından batına evlâdiyet üzere, "Allah'ın esrârına vâkif" Şeyh Germanî olarak bilinen Şeyh Mustafa oğlu Şeyh Dede Bali'yi tayin etti⁴⁷.

La'li-zâde Abdülbâki Efendi, "*Kalenderhâne-i Özbekiye Dergâh-ı Şerifi*" külliyesinin müctemilâtının için teşekkül ettiği 1740 ile 1750 yılları arasında birbirinin zeyli beş adet vakıf kurmuştur. Bu vakıflardan 23 Ekim 1740 (Hicrî 2 Şaban 1153) tarihli vakfın vakfiyesine göre "Sâbıkan İstanbul Kadısı" La'li-zâde Abdülbâki Efendi, Kalenderhâne'nin ana giriş kapısının yanına "müceddeden" bir Mekteb-i Sıbyan (Latif) "*binâ ve ihyâ eylediği*"ni belirlemektedir. Mekteb-i Sıbyan'a bitişik 2939 zira' bir bahçeyi de bu Mektebe vakfetmiştir. Buna göre vâkif, vakfın idaresini "yaşadıkça kendine, vefatından sonra hasbî (ücretsiz) olarak muallim-i sıbyan" olana şart koştuğu, vakfın icare gelirinden günlük (yevmî) 10 akçe muallim-i sıbyana, 6 akçe mektep halifesine tahsis etmiş; her ne artarsa da mekteb-i sıbyanın ısıtılması (kömür alınması) ile tamir ve termimine ayırmıştır⁴⁸. Kalenderhâne'nin kitabesinin dikilişinden bir yıl sonra 21 Temmuz 1744 (H. 10 Cemâziyelâhir 1157) tarihli ikinci vakfiyede, Abdülbâki Efendi tekkeyi "Câmi'-i Kebir Mahallesi'nde vâki, sahip olduğu kendi arsası üzerine "mescid ile dört bâb oda-yı müstemil (bir) zâviye-i dil-güşa" olarak tanımlanmış, Galata'da Sultan Bayezid Mahallesi'nde bir konak müstemilâtına sâhip Menzili (evi)⁴⁹ ile Eyüp, Hasköy kasabasında yer alan bir arsası

44 TK. TD.538 (1540), s. 17b; BA. EV 530, s. 4; BA. EV 11965/1; BA. EV-20712/120. .

45 TK. TD.538 (1540), s. 17b; Alkan, 2014; s. 217-218.

46 *Saruhan Bey b. İlyas Bey b. Saruhan Bey Vakfiyesi*, H.866 (M. 1461), VGMA, 608/1, s. 318, sıra: 345.

47 *Germiyanoğlu Yakup Bey ibn Mehmed Bey*, VGMA, 1 Ca 721 (M. 1331), 592, s. 139, sıra: 116.

48 La'li-zâde Abdülbâki Efendi Vakfiyesi, H. 2 Şaban 1153 (M.23 Ekim 1740), VGMA, Defter Nu: 629, s. 500, sıra: 371.

49 La'li-zâde Abdülbâki Efendi Vakfiyesi, H. 10 C 1157 (M.21 Temmuz 1744), VGMA, Defter Nu: 629, s. 498, sıra: 370.

ile bu arsa üzerinde yer alan binaları⁵⁰ vakfetmiştir. Bu vakfiye göre Zâviye (Tekke)-i Kalenderhâne-i Özbekiye “*Merhum müşârunileyh Bahau'l-hak ve'd-dîn Muhammed bin Muhammed el-Buhârî el-ma'ruf bi-Nakşîbend Hazretlerinin tarikat-i aliyyeleri fukarasından 'Kalenderân' tâbir olunur 'Mücerradân-ı Özbekiye'ye mahsûs olub; zikr olunan dört bâb odanın birine muhtar-ı fukara-i Özbekiyeden biri zâviyedar ve şeyh olub sâkin ola ve birine dahi kezâlik yine muhtar-ı fukara-i Özbekiye'den biri vekil-harc olub sâkin ola ve birinde dahi bevvâb olan Özbek kimesne sâkin ola ve birinde dahi müsafirân-ı dervîşan sâkin ola...*” şartları sıralanmıştır⁵¹. 22 Eylül 1745 (H. 25 Şaban sene 1158) tarihli zeyl-nâme ile daha önceki vakıflarının mütevelliliğini kendinden sonra hasbî olarak Muallim-i Sıbyan'a şart koşmuştu, bu zeyl-nâme ile “vakfın tebdil ve tağyiri merreten ba'de uhrâ yedlerinde ibkâ buyurmaları” hükmüne binâen, vakfın mütevelliliğine hasbî olarak es-Seyyid Mehmed Emin Efendi bin Seyyid Ömer'in tayin edilmesini istemiştir⁵². Yine La'lizâde ailesinden merhum sâbık kazasker eş-Şeyh Mehmed Efendi'nin torunu, Eyüp, Kızıl Mescid Mahallesi sâkinlerinden Müderris La'lizâde es-Seyyid Mehmed Masum Efendi (bin Mevla'l-merhûm es-Seyyid Abdullah Efendi), 21 Nisan 1748 (H.22 R 1161) tarihinde, La'lizâde Külliyesi'nin gideri için, o sırada Mektebin mütevellisi olan es-Seyyid el-Hac Mehmed Emin Efendi (bin es-Seyyid Ömer) huzunda 1500 gurusunu vakfedip, bu nükûdun La'li-zâde Mehmed Efendi Mektebi ile Zâviye-i Fukara-i Özbekiye vakıflarına ilhak edilmesini istemiştir⁵³. La'li-zâde Masum Efendi, iki yıl sonra 28 Temmuz 1750 (H. 23 Şaban 1163) tarihinde kurduğu ikinci bir vakıfla, birinci vakfın gelirinden yevmî on akçe vazifeyle Tabib el-Hac Mustafa bin Ali nâzır tayin edilmiştir. Bu vakıfta nâzırın görevleri sıralanırken zaviyedeki gündelik hayat anlatılmıştır. Buna göre nâzır, her gün zâviyede, zâviyedârlar ile misafirlerin yemeklerinin yedirilmesini (it'âm-ı taâmını), pazartesi ve cuma gecelerinde zâviyedeki dervîşâna “hatme-i hâcegân” yaptırılmasını ve bu zâviye için kurulmuş vakıfların sâir işlerini de tâkip edecektir⁵⁴. La'lizâdeler dışında Ahmed Cevdet Efendi [bin el-Hac eş-Şeyh Osman Efendi] de, 27 Ekim 1902 (H. 24.07.1320) tarihinde kurduğu oldukça büyük vakfının geliriyle her yıl Eyüp Özbekler Dergâhı'nda, “halilem” dediği merhûme eşi Fatıma İffet Hanım adına kurban kesilmesini istemiştir⁵⁵.

50 VGMA, Defter Nu: 629, s. 498, sıra: 370.

51 VGMA, Defter Nu: 629, s. 498, sıra: 370.

52 La'li-zâde Abdülbâki Efendi Vakfiyesi, VGMA, Defter Nu: 629 s. 500, sıra: 372.

53 La'lizâde es-Seyyid Mehmed Masum Efendi vakfiyesi, VGMA, Defter Nu: VGMA, Defter Nu: 629 s. 501, sıra: 373.

54 La'lizâde es-Seyyid Mehmed Masum Efendi vakfiyesi, VGMA, Defter Nu: 629 s. 502, sıra: 374.

55 Ahmed Cevdet Efendi bin el-Hac eş-Şeyh Osman Efendi Vakfiyesi, H. 24.07.1320 (M.27 Ekim 1902) VGMA, Nu: 610, s. 150, sıra: 185; Mustafa Alkan, “Osmanlı Devleti'nde Özbek Tekkeleri”, *Yitik Hafızanın Peşinde Buhara Konuşmaları*, Pruva Yayınları Ankara 2019. 248- 285.

Saruhan Evkaf Defterine göre, zâviyesi Saruhanoğu Vakfı olan, Gürlede'de bir değirmen, 1 kıta zemîn ve 70 dönüm tarladan elde edilen yıllık 1380 akçe vakıf geliri, Manisa'nın Zindan Mahallesi'nde bulunan Ahî Hüseyin Zâviyesi'nin zâviyadârlığına tahsis edilmiştir. 1570'li yıllarda zaviyenin şeyhlik postunda padişahın beratıyla Şeyh Derviş Ali'nin bulunmakta olduğu kaydedilmiştir⁵⁶.

İstanbul'da, Şehzâde Sultan Mehmed yakında Balaban Ağa Mahallesi sakinlerinden el-Hac İsmail Ağa bin Hasan, 1245 (1829) yılında, Trabzon Sancağına bağlı Gümüşhane kazasının Yeri karyesinde inşa ettirdiği câmi ve mektepte imam- hatip ve muallim-i sıbyan olan efendi ve Trabzon kazasında Bağlariçi'ndeki Muallim-i Sıbyan'ın giderleri için 5200 kuruşunu vakfetmiştir. Bağlariçi'ndeki Mekteb'in muallimliğini de el-Hac Hafız Hüseyin Efendi bin Hasan'a onun vefatından sonra el-Hac Hafız Hüseyin Efendi'nin damadı Hafız Hüseyin Arif Efendi ibn Süleyman'ı evlâdiyet sistemi üzere tayin etmiştir⁵⁷.

SONUÇ

İmam-ı A'zam Ebu Hanife'nin “miras kaidelerine aykırı davranılmaması” ve “vakfın tescil edilmesi” şartlarıyla cevaz verdiği evladlık vakıflar, Osmanlı devrinde Osman Bey'in Şeyh Edebalı'nın dervişi Kumral Dede'ye bir köy bağışlamasıyla başlayıp imparatorluğun sonuna kadar sürdü. Bu süreçte on binlerce evladlık vakıf tesis edildi. Bu vakıflarda evladlar, mütevellilik göreviyle idareci veya vakıf kurumlarında tevcihat sahibi-görevli olarak tasarruf sahibi olmuşlardır. Bu yolla vâkıflar, “bir vakıf medeniyeti” mensubu olarak hayrât fikriyle sosyal hayatın her alanında hizmet ürettikleri gibi, kendi nesillerini de, vakıf fikriyle ilişkilendirerek, onların geleceğini de vakıf sosyal güvenlik şemsiyesi altına alarak onların sefalete düşmelerini önlemeye çalışmışlardır.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Vesikaları

Ahmed Cevdet Efendi bin el-Hac eş-Şeyh Osman Efendi Vakfiyesi, H. 24.07.1320 (M.27 Ekim 1902) VGMA, Nu: 610, s. 150, sıra: 185.

Arık Hamza Ömer ibn İbrahim Vakfı, 1744, Adana Şer'iyye Sicili Defteri (AŞS) 17, s. 149.

Dede es-Seyyid el-Hac Mehmed ibn es-Seyyid Murtaza Vakfiyesi, 1783, AŞS, s. 52.

el-Hac İsmail ibn Hasan Vakfı, VGMA, 1245 (1829), 631, s. 60, sıra: 40.

56 Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan, TD. 544, vrk. 9b.

57 *el-Hac İsmail ibn Hasan Vakfı*, VGMA, 1245 (1829), 631, s. 60, sıra: 40.

Fatma binti Ali Vakfiyesi, 1809, VGMA, MA 607, s. 121

Germiyanoglu Yakup Bey ibn Mehmed Bey Vakfiyesi, VGMA, 721/1321, 592, s. 139–116.

La'li-zâde Abdülbâki Efendi Vakfiyesi, H. 2 Şaban 1153 (M.23 Ekim 1740), VGMA, Defter Nu: 629, s. 498-500, sıra: 370- 374.

Saruhan Bey b. İlyas Bey b. Saruhan Bey Vakfiyesi, H.866 (M. 1461), VGMA, 608/1, s. 318, sıra: 345.

BA, EV 530/4; 1158/1745, EV. 11965/1.

BA, Cevdet- Evkâf 5063, 10981, 21944/2

BA. Müsellem-i Muhâsebe-i Anadolu- Eyâlet-i Adana, 1100/1688, s. 4

Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Saruhan, TK.TD. 544, vrk. 9b.

Defter-i Evkâf-ı Liva-i Adana TK. TD. 538 (1540), s. 17b.

Vakf-ı Zâviye-i Cebelü'n-Nûr, BA. TD. 69 (1519)

Vakıflar Kanunu, Nu: 2762, 3.6.1935; *Resmî Gazete (RG)*, 13.6.1935, Sayı: 3027.

Araştırmalar

AKGÜNDÜZ, Ahmet, İslam Hukukunda Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, İstanbul 1996, 2. Baskı, OSAV.

ALKAN, Mustafa, *Adana Vakıfları: İnsan, Vakıf, Şehir ve İnsan*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

ALKAN, Mustafa, *Yunus Emre'nin İzinde Bir Süfi: Said Emre*, Grafiker Yayınları, Ankara 2017.

ALKAN, Mustafa, Türkiye'de Vakıfların İntifa Hakkı: Adana Örneği. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 23-2 , (2008) 13-34.

ALKAN, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Aile Vakıfları: Vakıf Kurumlarıyla Evlâdi İlişkilendirmek”, *Uluslararası Aile Konferansı*, (Saraybosna: 13-15 Temmuz 2012), Muhder Yayını, Ankara 2013.

ALKAN, Mustafa, “Osmanlı Devletinde Aile Vakıfları ve Sosyal Güvenlik” *Prof. Dr. Vahdet Keleşyılmaz Armağanı*, Vadi Grafik Tasarım, Ankara 2018, 141-150.

ALKAN, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Özbek Tekkeleri”, *Yitik Hafızanın Peşinde Buhara Konuşmaları*, Pruva Yayınları Ankara 2019. 248- 285.

AŞIKPAŞAZÂDE, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (Hazırlayan A. Nihal Atsız), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1985.

- BARKAN, Ömer Lütfi, “Şer’î Miras Hukuku ve Evladlık Vakıflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, VII, (1940).
- BARKAN, Ömer Lütfi, “Kolonizatör Türk Dervişleri”, *Vakıflar Dergisi*, II, (1942).
- BİLMEN, Ömer Nasuhî, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, IV, IX, Bilmen Basımevi, İstanbul 1969.
- CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi*, XVI, Akçağ Yayınevi, Ankara 1993.
- ÇAĞATAY, Neşet, “İslâm’da Vakıf Kurumunun Miras Hukukuna Etkisi”, *Vakıflar Dergisi (VD)*, Sayı: XI, (1975).
- EVLİYA ÇELEBİ, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, IX, Anadolu, Suriye, Hicaz, İstanbul 1935.
- İBN BATTUTA (Muhammed et-Tancî), İbn Battûta Seyahatnâmesi “Tuhfetü’n-Nuzzâr fi Garaibi’l-Emsâr”, (Sadeleştiren ve Hazırlayan: Mümin Çevik), Cilt I-II, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983.
- İNALCIK, Halil, “Mehmed II”, *İslam Ansiklopedisi*, VII (MEB Yayını).
- KAZICI, Ziya, “Ahîlik”, *DİA*, 1, (1988), 540.
- Köprülü, M. Fuad, “Vakıf Müessesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü”, *VD*, II, (1942).
- MEHMED NEŞRÎ, *Neşrî Tarihi*, I, (Hazırlayan: M. Altay Köymen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1983.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Tasavvufî Düşünce”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, I, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- ÖMER HİLMÎ, *İthaf-ül-ahlâf fi ahkâm-il-evkaf*, VGM. Yayını, s. 25, madde (m.) 74.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

SOSYAL DAYANIŞMA (SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ) VE AHİLİK

Prof. Dr. Mustafa SARIBIYIK
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Sivil toplum bilindiği gibi ‘siyasal olmayan’ ‘resmi olmayan’ hükümet ve devlet dışı organizasyonlar demektir. Bir başka deyişle, devlet sistemi dışında birtakım ekonomik, kültürel ve sosyal faaliyetleri yürüten, gönüllülük esasına dayalı kuruluşlara sivil toplum adı verilmektedir.

Sivil toplum kavramı ortaya çıktığı Batı Avrupa geleneğinde siyasallaşmış toplumla karşılıklı bir kavram olarak kullanılageldi. Sivil toplumun fikri altyapısı eski Yunan’a, Aristoteles’e kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Sivil toplum çeşitli dönemlerde anlam değişikliklerini de içinde barındırmıştır.

Ortaçağ’da sivil toplum kavramı Feodal düzeni, krallıkları ve imparatorlukları tanımlamak için kullanılmıştır.¹ Feodal düzenin çözülmeye başladığı süreçte sivil toplum kentsel yaşamda elde edilen sivil özgürlüklerin ortaya çıktığı durumu ifade etmeye başlamıştır.

19. Yüzyılda Antonio Gramsci isimli bir İtalyan, faşizm karşıtı bir Marksist düşünceyle bu kavramı daha sistematik bir hale getirdi. Gramsci’nin hayali faşizmin baskılarından kurtulan halkın proleter devrime ulaşması için uygun bir zemin oluşturacağını ümit ettiği bir süreç için sivil toplumdan söz ediyordu. Batı dünyası arkasından bütün dünya bu kavramı çok sevdi.

20. Yüzyılın başından itibaren kurulan ulus devletlerle birlikte sivil toplum devletin ve gücün karşısında sermayeyle birlikte sivil hayatın dengelenmesi adına önemli bir işlevsellik üstlendi.

İslam dünyasında ve Türkiye’de sivil toplum tarihsel süreçte vakıf gibi önemli bir geçmişe sahip olsa da Batılı anlamda sivil toplum olgusu henüz yeni sayılabilecek bir durumdadır. Hatta şunu söyleyebiliriz ki son dönemde Batılı anlamda kurulan sivil toplum örgütleri iki elin parmaklarını geçmeyecek kadar sınırlı sayıdadır.

Batı kaynaklı kimi düşünürler İslam dini ile sivil toplumun bağdaşmayacağına dair çeşitli görüşler ileri sürerler. Örneğin Gallner’e göre Müslüman toplumlarda sivil toplum için gerekli olan ‘sekülerliğin’ olmaması ve bu toplumların cemaat ya da aşiret benzeri yapılar oluşturması sivil toplumun ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Gallner’e göre sivil toplum dinsel inancın özelleşmesini gerektirdiği halde, İslamiyet laikleşmeye karşı dirençlidir.²

Bir başka yönüyle sivil toplumun hayat bulduğu ortamın dini olanla dünyevi olanı ayırması temel bir zorunluluktur. Halbuki İslamiyet’te dünyevi olanla dini olan iç içedir.

1 Duygu D ve Barut I, İslam ve sivil toplum tartışmaları üzerine eleştirel bir bakış, Uluslararası sosyal araştırmalar dergisi, 8(37),871.

2 A.g m , 875

Sariolghalam'a göre İslam'ın toplumsal hayat üzerindeki sınırlandırıcı bir etkiye sahip olduğundan yola çıkarak bunu despotizm ve tek boyutlu dinsel öğretiyi öncelendiğini belirtir³

Bu meyanda içerden bazı tahliller de yapılmıştır. Ali Yaşar Sarıbay'a göre sivil topluma şekil veren zemin farklı bir öteki kavramını esas alır, öte yandan sorgulanabilir bir otoritenin varlığını kabul eder. Oysa İslam'da toplum tartışılmayacak şekilde ilahi birliğin yani tevhidin yansımasıdır.⁴

İslam'ın öngördüğü ümmet düşüncesi her türlü farklılaşmanın üstünde olup hem toplumsal sınıfları hem de ulusal, etnik ve kabilesel bölünmeleri reddeder.

İdris Küçükömer, Osmanlı'nın kapitalistleşmemesi, Asya tipi üretim düzeni, üretim araçlarına sahip bir sermaye sınıfı ve sanayiye emeğiyle katılan bir işçi sınıfı bulunmaması nedeniyle bir sivil toplumdan da söz etmenin mümkün olmadığını ifade eder.⁵

Yukarıda söz edilen değerlendirmelere karşın erken dönemlerden itibaren İslam coğrafyasında sivil toplum varlığını Batılı anlamın dışında başka bir felsefi temel ve form altında kendini ortaya koyduğunu burada vurgulamamız gerekir.

İslam'ın doğuşuna yakın bir dönemde Mekke'de Hz. Muhammed'in de içinde yer aldığı 'Hilfi'l-Fudul' 'Faziletliлер Dayanışması' ile sivil toplum kuruluşları arasında bir bağ kurulabilir. Hilfi'l-Fudul hareketi, bir tüccarın mal ve can emniyetinin korunması adına haksızlığa ve zorbalığa karşı hakkı ayakta tutmaya yönelik öncül bir örnek olarak karşımızda duruyor.

Hz. Peygamber Medine'de devletle ilgili birtakım kurumları oluştururken 'Medine Pazarı' bunlar arasında önemli bir yer tutar. Sosyal hayatın en yoğun yaşandığı alanlardan biri olan çarşı-pazarın tanzimi burada doğruluk esası üzerine oluşturulan ve uygulanan kurallar kalkınmayı ve refahı hedeflerken maddi ve manevi boyut iç içedir. Hz. Peygamber'in 'Doğru, güvenilir ve aldatmayan tüccarın kıyamet gününde peygamberler, şehidler ve siddiklerle yan yana bulunacağı'⁶ hadisi unutulmamalıdır.

Temelde Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslami anlayış ve ilkelere doğrudan bağlı olan Ahiliğin, tasavvufta önemli bir yeri bulunan 'uhuvvet'i hatırlatmasından dolayı kabul görmesi ve kolayca yayılması mümkün olmuştur.

Ahîlik; Anadolu'da yaşayan halkın toplumsal yardımlaşma ve dayanışma ruhu- nu, iktisadi düzenin kurulması, birlik ve beraberlik, refah seviyesinin yükseltilmesi,

3 A.g.m,875

4 A.g.m.,s.875

5 Küçükömer İ, Sivil Toplum Yazıları, İstanbul,1994,Bağlum Yayınları, s.34.

6 Tirmizi, Sünen ,Ebvabu' t-Talak ve'l- Lian,4.

sosyal güvenlik ihtiyaçlarını karşılanması amacıyla 13. Yüzyılda Ahî Evran tarafından kurulmuştur.

Ahîlik iyi ahlakın, doğruluğun, kardeşliğin, dayanışmanın ve yardımseverliğin kısaca bütün güzel ahlaki meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir. Aslen Horasan menşei olup Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan Müslüman Türk halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetiştirmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem ahlaki yönden olgunlaştıran, çalışma yaşamını 'iyi insan' meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir.

Ahîliğin kuruluşu ve gelişmesinde fütüvvet teşkilatının etkisi büyüktür. İslam'ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Bütün ilke ve prensiplerini dinin asıl kaynağından alan ahîliğin esasları, ahlaki ve ticari kaideleri fütüvvetnâme denilen nizamnâmelerde yer alır.⁷

Anadolu'nun toplumsal yapısı oluşurken İran ve Horasan bölgesinden kopup gelenlerin yanında Irak, Suriye ve Mısır coğrafyasından gelenlerin örf, adet, bilgi ve mesleki birikimlerinin burada harmanlandığını belirtmemiz gerekir. Yine aynı şekilde yıllardır göçebe kültürü içinde yoğurulanlarla şehir kültürünün işleyiş düzeni içinden gelenlerin de kaynaşması zaruri bir durum ortaya koyuyordu.

Anadolu'da hızla yayılan bu teşkilat mensupları şehirlerde olduğu gibi köylerde ve uç bölgelerde büyük bir nüfuza sahip olmuşlardı.

Ahîlik felsefesini oluşturan ve buna hayat veren ahîlik teşkilatı aynı zamanda asırlar öncesinde filizlenen bir sivil toplum hareketidir. Toplumun çeşitli kesimlerini bir araya getiren ahîlik ruhu çok uzun yıllar boyunca teşkilatları ile sosyal barışı korumuş meslekî dayanışma ile toplumun ve devletin ayakta kalmasını sağlamıştır.

Ahîliğin insan yetiştirme düzeni ve insan kaynağını yönetmeye dair uygulamaları kendi içinde önemli bir özgünlüğü barındırır. Ekonomi ve çalışma hayatı ile ilgili getirdiği düzenlemeler, öz denetim mekanizmaları, yönetim sorunlarına çözüm üretme çerçevesinde örnekliği, toplumla bütünleşme ve toplumdaki siyasi tikanıklığı açma becerisi dönemin şartları içinde takdirle karşılanır. Ahîliğin, eğitim, kültür ve ahlâk konularında geliştirdiği sistem kendi felsefesi ve başka bir form altında tamda bir sivil toplum uygulamasıdır.

Anadolu'da ahîliğin ortaya çıkışından itibaren gelişen sivil toplum anlayışı ile Batı'da ortaya çıkan sivil toplum örgütlerini dayandıkları temel felsefeleri açısından birbirinden ayırma zorunluluğu açıktır.

İslam dünyasında ahilik sonrasında gelişen sivil toplum militle devleti kaynaştıran 'insanı yaşat ki devlet yaşasın' ilkesinden hareket eder. Bu anlamda bireyle

7 Kazıcı Z, 'Ahîlik', TDV, İstanbul, 1988, I, 540-542

toplum, devletle millet, madde ile mana, dünya ve ahiret birbirinden ayrı olarak düşünülmediği gibi refah –ahlak bütünlüğü asla göz ardı edilemez.

Ahilik düşüncesine güçlü bir örneklik teşkil oluşturan Fütüvvet teşkilatı bir dönem devletin ayakta kalmasının en önemli teminatı olmuştur. Abbasi halifesi Nâsır Lidinillah siyasi ve sosyal durumu gittikçe bozulan devlet otoritesinin yeniden kurulmasında ve toplumsal huzurun sağlanmasında fütüvvet birliklerinin büyük bir güç olacağını düşünmüş ve bu teşekkülleri siyasi otoriteye bağlama yoluna gitmiştir.⁸

Anadolu’da bilhassa XIII. Yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde Ahi teşkilatları şehir hayatında sadece iktisadi değil siyasi yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Moğol istilası sırasında Ahi birlikleri şehirlerin yönetimine mahalli otorite olarak hakim olmuşlardır.⁹

Osmanlı’da Ahi teşkilatının yaygınlaşması ile beraber sivil toplum unsurları bağlamında kayda değer örnekler sunmaktadır. Osmanlı’daki loncalar esnafla merkezi yönetim arasında önemli bir köprü görevi üstlenmiş durumdaydılar. Anadolu’da üretim ve pazarlama ortaklığını teşvik edici kurumlar olarak ortaya çıkan loncalar zamanla üretim kalitesini yükseltme, nitelikli eleman yetiştirme, yetişen ve hak eden elemanlara ustalık belgesi verme, iş ve ticaret ahlakını geliştirme ve denetleme, üretilenleri en ucuz yoldan tüketiciye ulaştırma gibi görevleri de üstlendiler.¹⁰

Osmanlı’da ekonominin tarımdan sonra diğer ayağı ticaretti. Selçuklulardan Osmanlı’ya tevarüs eden yollar üzerinde kurulan kervansaraylar ve hanlar ticaretin önemli odak noktalarıydı. Anadolu’da doğudan batıya, batıdan doğuya tüccarlar mallarını güvenlik içinde taşıma ve kurulan pazarlarda mübadele etme imkanını buluyorlardı. Bu tüccarlardan bir kısmı gayrimüslimlerden oluşuyordu ve devletle ilişkilerini belli ilkeler çerçevesinde yürütüyorlardı.

Osmanlı’da sivil toplum unsuru niteliğini taşıyan bir başka kesimde ulema idi. Ulema devletin taşraya yayılmış en etkili temsilcisiydi. Ulema iki konuda devletin yaygın bir kolunu oluşturuyordu; vergi toplamak ve eğitim faaliyetlerini yerine getirmek. Ayrıca Osmanlı’da yaygın olan vakıfların yöneticileri de ulema idi. Medreseler bir taraftan dini bürokrasiye insan yetiştirirken diğer taraftan devletin önemli kademelerine de memur yetiştiriyordu.¹¹ Osmanlı’daki vakıflar ve dini kurumlara sultanların öncüllük etmesi devletle millet arasındaki bağı da güçlendiriyordu. Ayrıca vakıflar refahın geniş kesimlere yayılmasını sağlıyordu.

Osmanlı’da sivil toplumu devlet dışı ama devletle örtük bir biçimde birbirini destekleyen organizasyonları özgün yapısı içinde değerlendirmek gerekir.

8 Kazıcı Z, A.g.m.,I,540-542

9 Kazıcı Z, A.g.m.,I,540-542

10 Çaha Ö, ‘Osmanlı’da Sivil Toplum’ ,Ankara Üniversitesi SBF dergisi, 5 (49), s.91.

11 Caha Ö, A.g.m.,s. 92.

Lütfi Sunar'a göre temelleri eski İran'a kadar dayanan bir siyaset geleneği olarak adalet dairesi modeli devlet ile toplumu birbirine bağlamaktadır. Burada devletin meşruiyeti adalete, adaletin varlığı bağlılığı güvenliğe, güvenliğin varlığı varlığı refaha, refahın varlığı halka, halkın varlığı da yine adalete bağlanmıştır. Bu adalet fikrine yaslanan siyasi gelenek toplumu korumak ve güçlendirmek üzere çeşitli mekanizmalar oluşturmuştur.¹² Halkın güvenlik ve refahından sorumlu devlet fikri devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi batılı örneklerde olduğu gibi çatışmalı bir biçimde değil daha çok dayanışmacı bir biçimde ele almıştır. Osmanlı'da siyasal modeli adalet merkezli adem-i merkeziyetçi bir siyasal yapıdır. Bu modelin işleyebilmesi için gerekli iki mekanizma ve bunu sağlayan iki unsur mevcuttur: sosyal hareketliliği sağlayan medreseler, refahın yeniden dağıtımını sağlayan vakıflar.¹³

Bugün itibari ile tarihsel gelenekahî teşkilatlanmasını örnek olarak 'İslami sivil toplum kuruluşları' diyebileceğimiz oluşumlar tarafından sürdürüldüğünü söyleyebiliriz.

Türkiye'de Batılı anlamda işlevselliği olan Tüsiad, Müsiad, Tobb, Tesk, Sendikalar ve çeşitli spor kulüplerini bir tarafa bırakırsak toplumun daha geniş kesimi ile hemhal olan kesim İslami sivil toplum kuruluşlarıdır.

İslami sivil toplum Osmanlı'dan kalan kadim fikri ve sosyal temeller üzerine yükseldi ve uzunca bir süredir iki çalışma alanı buldu; sosyal hareketliliğin ana unsuru olarak eğitime destek sağlayarak iyi ve nitelikli insan yetiştirme çabasına girdi. İkinci olarak refahın yeniden dağıtımına yönelik sosyal faaliyetler içinde yardımlaşma ve dayanışmaya öncelik verdi.

Türkiye'de İslami sivil toplumun en önemli toplumsal kaynağını geleneksel İslami cemaatler oluşturur. Kökenleri bir tarikate yada dini bir gruba dayanan belirli bir lider, bir anlatı bir metin etrafında bir araya gelen bu cemaat oluşumları kamusal hayatın unsuru oldu.¹⁴

İslami sivil toplum çok partili dönemin nisbi özgürlük alanının genişlemesiyle kısa vadede dernekler ve vakıflar kurarak korunma, dayanışma ve yardımlaşma içine girdiler.

Sosyal, kültürel ve ekonomi alanındaki libelleşme, sanayileşme ve hızlı kentleşme ile beraber İslami sivil toplum da kendi kabuğunu kırarak daha açık ve daha ulusal ölçekte faaliyetlere girişti. Başta yayıncılık olmak üzere eğitim, sendikal faaliyetler, insan hakları ve özgürlük alanlarının genişletilmesi talepleriyle meşruiyet kazandılar.

12 Sunar L, 'Türkiye'de İslami STK ların Kurumsal Yapı ve Faaliyetlerinin Değişimi', Kurumsal Yönetim Akademisi Raporları-1, İstanbul, 2018, s.38.

13 Sunar L, A.g.rapor. s.38

14 Sunar L, A.g.rapor, s. 58.

Modernleşme ve neoliberalleşme çerçevesinde İslam'ın kimi geleneksel yorumlarını aşarak hayata, pazara ve piyasaya inme çabası içinde olduklar. Bunu yaparken rekabetçi kapitalist düzende yer yer gedikler açtılar.

SONUÇ

Anadolu'da ahi teşkilatlarının yaygınlaşması ile , iyi ve nitelikli insan yetiştirme düzeni ekonomik olduğu kadar sosyal ve siyasi anlamda da toplumun güçlenmesini sağladı.

Tarım ticaret ve eğitim alanında Osmanlı devleti kendi özgün sivil toplumunu oluşturdu. Referanslarını bizzat İslam dininden ve daha önceki Müslüman devletlerin tecrübelerinden alan bu anlayış siyasi otorite ile çatışma yerini örtük bir dayanışma içinde oldu.

Ahi teşkilatlarının zihinsel ve düşünsel olarak var olan örnekliği modern dönemde İslami sivil toplum kuruluşları olarak kendini gösterdi. Kökenleri dini bir gruba bağlı olarak bir araya gelen bu oluşumlar zaman içinde değişerek ve gelişerek uluslararası nitelik kazandılar.

**KAPİTALİST EKONOMİDEN İNSANİ BİR
EKONOMİYE REFERANS:
AHİLİK İKTİSADİ DÜŞÜNCEİ**

Dr. Öğretim Üyesi Oktay AKTÜRK
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

ÖZET

İnsanlık tarihi yaşanan döneme, kültüre ve üretim teknolojisine göre farklı iktisadi sistemlere tanıklık etmiştir. Fakat bunlardan hiçbiri kapitalizm kadar küreselleşmemiş ve iktisadi ilişkileri toplumsal ilişkilerin merkezine yerleştirmemiştir. Salt maddi çıkarıcılığa dayanan ve büyük gelir ve servet adaletsizliklerine sebep olan; zaman içinde şekil değiştiren sömürü mekanizmalarıyla insanlığı tahrip eden kapitalizm dünyayı felakete sürüklemektedir.

Bu çalışma, özellikle Klasik, Neo-Klasik çizgisindeki ana akım iktisadın alternatifsiz bir sistem olarak pazarladığı kapitalizmin gayri insani yönlerinin giderilmesi açısından Ahilik iktisadi düşüncesinin bir çözüm sunup sunamayacağı ve bu mümkünse bunun nasıl gerçekleştirilebileceğini incelemeyi amaçlıyor. Bu kapsamda; kapitalizmin ortaya koyduğu sorunlar, bilim dünyasındaki yansımaları ve kapitalizm karşıtı hareketler çeşitli yazılı kaynaklar ile yorumlanmaya çalışılmış ve daha somut çalışmalar için mütevazı bir yol haritası ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, Ana Akım İktisat, Ahilik,

ABSTRACT

Human history has witnessed different economic systems according to the period, culture and production technology. But none of these have been as globalized as capitalism and have not made economic relations placed to the center of social relations. With being based on absolut material self-interest and causing massive income imbalance and with the evolving mechanisms of exploitation; capitalism has been destroying humanity and dragging world into disaster.

This paper aims to examine whether; the economic thought of Ahkism can offer a solution to eliminate the inhuman aspects of capitalism which is imposed as alternativeless especially by mainstream economics which follows Classical or Neo-Classical line, or not; and if this is possible, how it can be achieved. In accordance with this purpose; the problems caused by capitalism, its reflections in the scientific world and the anti-capitalist movements were tried to be interpreted with the help of various written sources and a modest strategy was tried to be put forward for more concentrate studies.

Key Words: Capitalism, Mainstream Economics, Ahkism,

GİRİŞ

Ekonomik ihtiyaçların teminine yönelik organizasyonların tarih boyunca çeşitli biçim ve ilkeler ile günümüze geldiğini görmekteyiz. Piyasa ilişkilerinin olmadığı yöntemlerden tutun, bugünkü pür piyasa toplumuna değin insanlık farklı tecrübeleri ortaya koymuştur. Şüphesiz bütün bu yapıların temelinde ve işleyişinde etkili olan ve insanı kuşatan bir hayat felsefenin, inanışın, maddeye bakışın az veya çok etkili olduğu görülmektedir. Ahilik etkin olduğu dönemde iktisadi faaliyetlere insani bir boyut kazandırabilmiş ve maddeyi bir araç olmak mesabesine indirebilmiş bir iktisadi aklın yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, günümüz kapitalist iktisadının ve ana akım iktisat biliminin kozmopolit, ferdiyeci, ahistorik ve hedonist yaklaşımına karşı insani ve adil bir alternatif arayanların belki de en başta müracaat etmeleri gereken iktisat anlayışı olarak zengin bir tecrübe sunmaktadır.

İnsanoğlunun yaşamında süregelen değişimin son bin yılında ana eksenin iktisadi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda birçok iktisadi çözümleme geliştirilmesine karşın kapitalizmin bunlar içinde en baskını olduğunu görmekteyiz. 20. yüzyıl sonlarına doğru sosyalist itirazın da önemli oranda güç kaybetmesiyle kapitalizmin insanlığın ilanihaye ulaşabileceği bir merhale olduğu düşüncesi her minvalde ve bu arada bilim dünyasında da (bilimin ruhuna aykırı olmakla beraber) pazarlanır olmuştur. İktisat biliminde “Ana Akım İktisadın” kendini alternatifsiz gören totaliter tutumuna 1990’larda Sovyetler Birliği’nin çöküşü de eklenince kapitalizmin ve özellikle Amerikan eksenli, uluslararası sermaye tasallutundaki biçiminin alternatifsizliği adeta bir dogma halini almıştır.

Kapitalizm yüzyıllar süren gelişim tarihi içinde önemli sistemsel buhranlar yaşamış; işgücünün işsiz ve sermayenin atıl kalması gibi sonuçlar doğuran devri buhranlar, durgunluklar doğurmuştur (Stiglitz, 2002, s. 218). Kapitalist sistemleri tekâmül etmiş ülkelerin ortaya koyduğu tecrübe, onun (kapitalizmin) üretimi artırma ve kalınma açısından en iyi sistem olduğuna dair bir görüntü sergilemektedir; büyüyen şehirler, gökdelenler, artan tüketim, lüks ve daha niceleri... Oysa bütün bu zahiri tablonun gerisinde insanlığı gittikçe daha fazla mutsuzluğa, hayal kırıklığına, doyumsuzluğa, gelir adaletsizliğine, açlığa iten yıkıcı ve insanı adeta öğüten bir çark işlemektedir. İşin garip tarafı, kapitalist gelişim içinde toplumun büyük bir kısmının yoksullaşmasını kaçınılmaz gören ve bunu zenginliğin bir bedeli olarak kabul eden düşünceler yanında, yoksullara yardım etmenin onların çalışma arzularını akamete uğratacağına varana kadar pür maddeci ve çıkarıcı görüşler dile getirilmiştir. Karl Polanyi’nin (2001) ünlü eseri “Büyük Dönüşüm”, Sanayi İnkılâbı sonrası İngiltere’sinin bu süreçte geçirdiği değişimi detaylıca tahlil etmektedir. Bu çalışma, kapitalizmin yoksulların omuzlarında yükseldiğini ve bu süreçte geleneksel yapıların, sosyal kurumların nasıl tahrip edildiğini ele almaktadır. 19.yy İngiltere’sinin geçirdiği tecrübe bile kapitalizmin gerçek yüzünü gösteren ibretlik bir tablodur.

Ekonomik buhranların tarihi oldukça eski olmakla beraber kapitalizm öncesinde ve sonrasında yaşanan buhranlar arasında, kaynakları, işleyişleri ve ekonomik sistemdeki görece yerleri bakımından önemli farklar olduğu görülmektedir. 18.yy'den önceki krizler genellikle yetersiz üretim, siyasal sorunlar gibi nedenlerle ortaya çıkmakta ve piyasalarda mal kıtlığı ve fiyat artışları şeklinde olumsuzluklar meydana getirmektedir. Leo Huberman (1946, s. 195) kapitalist sistemdeki buhranların sistemin varlığına bağlı olarak ortaya çıkan anormal gelişmelerin sonucu değil, sistemin biza-tihi gerekli olan bir parçası olduğunu (ve tabi buna bağlı olarak kaçınılmaz olduğunu) belirtmektedir. Ona göre kapitalist sistemdeki buhranlar “kıtlıktan değil bolluktan doğar”. Huberman bu duruma “bollukta yokluk paradoksu” nitelemesi yapmaktadır. Kapitalizmin insanlık için oluşturduğu temel sorun da işte bu noktada düğümlenmektedir. İlk etapta bolluktan kaynaklı kriz ifadesi pre-kapitalist buhranlara göre daha sevimli bir çağrışım yapsa da derinliğine bir analiz bunun büyük bir yanılğı olduğunu; hem kısa vadede hem de uzun vadede insanlığı tehlikeli uçurlara iteceğini görmemek mümkün değildir. Kapitalist ekonomilerdeki bu genişleme ve daralmalar belirli aralıklarla süregeldiği için bunları açıklamaya yönelik çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Konumuzun esas amacını aşacağı için bunların tafsilatına girilmeyecektir. Öz olarak ekonomideki dalgalanmalar sadece konjonktürel olmayıp mevsimsel ve tesadüfi dalgalanmalar biçimi de olabilmektedir (Özçelik ve Sunay, 2018, s. 846-847). Sonuç itibariyle ekonomilerde birbirini izleyen genişleme ve daralmalar ortaya çıkmaktadır. Bu döngü beraberinde çeşitli zararlar doğurmaktadır. Wallerstein (1996, s. 34) kapitalist sistemdeki bu büyüme ve durgunluklar döngüsünü kapitalist sistemin içindeki atıkları temizlemesine imkân veren soluk alış verişe benzetmektedir. Tabi bu, sistemin sermaye birikiminin daha büyük düzeylerde gerçekleşmesine hizmet etmekte ve aynı zamanda sistem içinde çeşitli kesimlerin (işçi, işveren vs.) zarar görmesiyle sonuçlanmaktadır. Peki ortaya çıkan bu durumun, basitçe, sebebi nedir? Huberman bu paradoksal durumu şu öz anlatımla ortaya koymaktadır:

Hammadde mi eksiktir? Hiç bile. Pamuk üreticileri pamuklarını satmaya uğraşırlar. Sermaye eksikliği mi vardır? Hiç bile. Fabrika sahipleri sessiz fabrikalarında tezgâhların yeniden çalışmaya başladığını görmek için can atarlar. Emek darlığı mı vardır? Hiç bile. İşsiz tekstil işçileri alamadıkları pamukluyu yapmak için fabrikalarına dönmeye fazlasıyla isteklidirler. Hammadde, sermaye ve emek, üretim için gerekli her şey hazır ama üretim yine de olmaz (Huberman, 1946, s. 195).

Peki neden? Huberman'a göre bunun sebebi kapitalizmde metallerin kullanım hedefiyle değil kâr elde edebilmek için mübadele amaçlı olarak üretiliyor olmasıdır. Şayet kapitalist sınıf için böyle bir imkân yoksa üretim de olmayacaktır. Başlı başına bu durum bile kapitalizmin esasında nasıl da insani gayelerden uzak bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır.

Kapitalist ekonomilerdeki devrevi krizlerin kaynağının ne olduğu hususunda farklı görüşler olmakla beraber, genellikle “fazla üretim” sorunun olduğu noktasında

birleşilmektedir. Kapitalistin genişleme veya refah döneminde sürekli olarak üretimi, istihdamı artırması ve devamında artan kârlar ile yeniden yatırımlara girişmesi, beraberinde -zamanla- yeni bir soruna neden olacaktır: Üretim kapasitesinin piyasadaki talebe nazaran çok daha fazla artması! Bu durum beraberinde bir dizi olumsuzluğu ortaya çıkarır. Kâr haddinin düşmesi, istihdamın azalması gibi olumsuzluklar ekonominin geneline yayılır (Dobb, 1981, s. 38). Bu olumsuzluklar kapitalist bir dünyada kaynakların israf edilmesinin bir yönünü teşkil etmektedir.

Kapitalizm, ekonomik temeller üzerine kurgulanan bir uygarlık olarak karşımızda durmaktadır. Şüphesiz kapitalist olmayan toplumlar için de ekonomi temel belirleyicilerden idi. Ancak kapitalizmin bugün ulaştığı merhalede kişisel kazanç daha önceki hiçbir toplumda olmadığı kadar insan davranışlarının belirleyicisi konumuna yükselmiştir (Polanyi, 2001, s. 31). Öte yandan kapitalizm ve kapitalist, daha önceki ekonomik/toplumsal organizasyonlarda olmadığı ölçüde her şeyi metalaştırma ve piyasa konusu haline getirmek gibi bir yol açmıştır. Buna bağlı olarak metalaştırma insan hayatındaki tüm toplumsal süreçleri kapsayacak şekilde genişlemiştir (Wallerstein, 1996, s.15).

Bütün bu gelişmeler zaman içinde, müdahaleden arı, kutsal bir piyasa mitini ortaya koymuştur. Bu piyasa yukarıda kısaca bahsedilen nedenlerle insan yaşamını gün geçtikçe daha da mutsuzlaştıran bir çerçeve sunmaktadır. Piyasanın ekonomik faaliyetlerin odağına yerleşmesi; ekonomik faaliyetlerin de bütün bir toplumsal hayatın etrafında sarmalandığı bir baskın yapı haline gelmesi zaman içinde ortaya çıkmıştır. Bugün için insan yaşamının temel nirengi noktası iktisadi faaliyetlerdir, diğer toplumsal süreçler bu pozisyona göre şekillenmektedir. Oysa bu, insanoğluna özlediği mutluluğu sunmamaktadır.

Kapitalizmin Fikri ve Maddi Hegemonyasından Çıkmak

İnsanlığın bugün gelinen noktada yeni bir toplumsal/ekonomik sistem tasarlamak veya mevcut olanı yeniden düzenlemek, tasarlamak gibi iki seçeneği olduğu düşünülebilir. İktisadi alanın yeniden düşünülmesi ise kapitalizmin ve onun fikri damarını temsil eden ana akım iktisadın veya ortodoks iktisadın fikri kısıtlayıcılığından ve ekonomik baskısından kurtulmayı gerektiriyor. Özellikle 1950'den sonra ABD'nin dünyanın egemeni olma yolunda belli bir iktisadi ekolü öne çıkarması alternatiflerin kıyıda köşede kalmasına sebep olmuş ve iktisat bilimi adeta ana akımın her defasında yeniden üretilmesinden ibaret kalmıştır. Bu, bilim dünyasında yayın imkânları ve bu faaliyetlere sağlanan finansal kaynaklarla da şekillendirilmiş bir tercihti (Batifoulier vd., 2018, s. 8-34).

Kapitalizmin ve onun fikri kısıtlamalarının karşısında ne yapmalı? Sağlıklı düşünebilmek ve alternatifler üretebilmek için nasıl bir yol takip etmeli? Bu suallere cevaben temelde aşağıdaki öneriler sunulabilir:

-Kapitalizmin madde ve insan algısını esas alan düşünce biçiminin alternatif-sizliği yanılığından kurtulmak. Başka bir ifadeyle, olaylara, maddeye ve evrene farklı paradigmalara bakabilmek. İnsanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamak için vücuda getirdiği iktisadi organizasyonların çok farklı biçimlerinin geçmişte kullanıldığını; bunlardan bazılarında piyasa benzeri bir işleyişin dahi olmadığını (Polanyi, 2001, s. 49), kısaca kapitalizmin bir mecburiyet olmadığını içkinleştirebilmek! Öte yandan, piyasanın işleyişinde kapitalizmin insanı inciten yanlarını törpüleyecek, vahşiliği giderecek çözümleri zorlamak.

-Kapitalizmin mevcut haliyle insanlığın sonunu getireceği gerçeğini öngörebilmek, sürekli olarak tüketimi kamçılayan ve bu yolla dünya kaynaklarının gelecek nesillere intikalini zorlaştıran bir sistem ile karşı karşıya olduğumuz gerçeğini bilmek. Kapitalizmin ve serbest piyasanın yüceltilmesinin önemli bir nedeni de sebep olduğu muazzam üretim artışıdır. Bu muazzam düzeydeki üretimin dünyadaki toplam refah açısından ne denli uygun dağılım gösterdiği tartışmaya açık bir durumken, sürdürülebilir bir kalkınma için tehlikeli bir gidişatın olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Küçük azınlıkların toplam üretimin ve gelirin büyük bir kısmına sahip olabildiği, gelir adaletsizliğinin her geçen gün arttığı kapitalist sisteme kendi tahlil araçlarından “azalan marjinal fayda” yaklaşımı ile baktığımızda aslında çok sorunlu bir yapıyla karşı karşıya olduğumuz görülmektedir. Daha zengin olanlar için elde edilen metallerin son biriminin değeri elbette ki azalmakta ve dünyanın elde edebileceği toplam fayda potansiyel düzeyinin çok altında kalmaktadır. Kapitalist bir dünya bugün için bir bolluk tablosu sunsa da (gelir dağılımındaki dengesizlikler bir tarafa) uzun vadede elde edilecek toplam değer çok fazla olamayacağını kestirmek güç değildir. Çünkü yarının kaynakları bugünden tükenme riskiyle karşı karşıyadır.

-Klasik İktisadın evrensellik iddiasının geçersizliğinden hareketle alternatif düşüncelere yönelebilmek. Şüphesiz ki içinde bulunduğumuz zaman aralığı düşünce ufkumuzu sınırlar ve bu sınırlılık hali ortaya koyacağımız önermelerin zaman içinde anlamsızlaşması ihtimalini de içerir. Ancak insanoğlunun yapması gereken her seferinde bıkmadan bunun için yeni fikirler ortaya koymaktır. Kapitalizmin gelişim süreci yüzyılları içeren bir dizi fiilin ve fikrin eseridir. Öyleyse alternatifler de bugünden yarına hemen cari olmayacaktır fakat bu yöndeki çabalar orta veya uzun bir vadede bunu mümkün kılacaktır.

Kapitalizmin 20. Yüzyılın sonunda kendi yerini sağlamlaştırma ve yeniden üretme açısından eriştiği güç bir gerçek olmakla beraber, zihinsel engellerin aşılması durumunda alternatiflerin üretilmesi ve olgunlaştırılması için de günümüz dünyası önemli imkânlar sunmaktadır. İnsanın maddeye ve insana bakışını, kısaca zihniyetini dönüştürebilecek araçların çağımızda erişilebilirliği ve kullanılabilirliği daha da kolay hale gelmiştir. Dolayısıyla insanlık bu alternatifleri üretme arzusuna sahip olduğunda bütün bu tasavvurların gerçekleşmesi hiç de uzak olmayacaktır.

Kapitalizmin mevcut haline itirazların farklı zeminlerde yürütüldüğünü ve son zamanlarda da bunların büyük gelişme içinde olduğu görülmektedir. Kapitalizme alternatif geliştirme hareketleri hem bilimsel zeminde yürümekte hem de çeşitli sivil toplum hareketleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu iki damarın da birbirinden epey farklı varyasyonu görülmektedir. Bu hareketlerin ve bilimsel çalışmaların hemen hemen hepsinin çıkış noktası birbirine benzemektedir: Kapitalizm mevcut haliyle sürdürülemez, düzeltilmelidir. IMF, DTÖ, Dünya Ekonomik Forumu gibi çalışmalara dünya çapında yapılan protestolar kapitalizmin dünya çapında bir itirazla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bilim dünyasında da bu yönde önemli akımlar -her ne kadar ana akım iktisadın baskısı karşısında iletim kanalları kısıtlı olsa da- ortaya çıkmıştır.

Klasik ve Neoklasik iktisadın yöntem ve çözümlemelerine 19. yy'den başlamak üzere bugüne değin çok çeşitli itirazların yükseldiğini görmekteyiz. Friedrich List'in "iktisadi milliyetçiliği, Yeşiller hareketi, Alman Tarihçi Okulu bunlar arasında sayılabilir. Post-Ötistik İktisat misal, 2000 yılında Fransa'da bir gurup üniversite öğrencisi tarafından Le Monde gazetesinde yayımlanan bir bildiriyle başlatılmış ve Neo- Klasik iktisat öğretisi ve bu bağlamda uygulamalara itiraz olarak geliştirilmiştir. "İktisadi Yeniden Düşünmek" (Rethinking Economics) hareketi de bu çerçevedeki bir diğeridir (Batifoulter vd., 2018, s. 11). "Gerçek Dışı Ekonominin Sonrası" hareketi de klasik ve neo-klasik iktisadın öğretilerinin gerçek hayata uymadığı düşüncesine dayanan bir itiraz olarak karşımıza çıkmaktadır. Ertuna'nın (2010) "Yeni Bir Kapitalizme Doğru" adlı çalışmasında ele aldığı Karma Kapitalizm (karma ekonomi değil!), Vicdanlı Kapitalizm ve Vicdanlı Kapitalist akımları da dikkat çeken önemli akımlardır. Bu son üç akımın çıkış noktası ve ortaya koyduğu mesajlar Ahiliğin iktisadi yaklaşımlarını bugüne bir reçete olarak sunma çabalarına benzerlik arz etmektedir.

Kapitalizmin eriştiği imkânlarla karşıtlarında oluşturduğu yenilmezlik hissi, aşılması gereken en önemli engeldir. Dolayısıyla alternatiflere ilişkin çabaların insanlığın geleceği açısından anlamı ve ehemmiyeti paha biçilmezdir. İşte Ahilik İktisadı da bu çabaların en anlamlı çıkış noktalarından birisi olarak karşımızda durmaktadır.

Ahilik İktisadının Çağımız İktisadiyatını Biçimlendirmede Sunduğu İmkânlar

Ahilik teşkilatının ortaya çıkışı ve kurumsal yapısının detaylandırılması, bu çalışmanın esas hedefini teşkil etmemektedir. Bu konuda hatırı sayılır bir literatürün vücuda geldiği zaten görülmektedir. Ayrıca çalışmada, Ahiliğin umdelerinin sistematik bir biçimde açıklanması da temel amaç değildir. Amacımız uzun bir tarihsel süreçte Osmanlı ekonomisinin işleyişinde önemli bir köşe taşı olmuş ve etkinliğini uzun bir zaman korumuş olan Ahilik teşkilatının umdelerinin günümüz iktisadiyatına ilişkin bir çözüm olup olamayacağını ve -eğer bu mümkünse- bunun hangi araçlarla

olabileceğini ortaya koymaktır. Şayet mevcudu ıslah mümkün değilse, yeniyi inşa kabiliyeti var mıdır? Bu çerçevede Ahiliğin hem ülke hem de dünya düzleminde kullanılabilirliği üzerinde durulacaktır.

Ahiliğin umdelerinin bugüne ilişkin bir çözüm olup olamayacağı husus kapitalizmin ehlileştirilmesi veçhesiyle ilgili olarak ifade edilmiştir. Yoksa Ahiliğe hâkim olan umdelerin insanlığın her çağda insani kabul ettiği bir mahiyete sahip olduğu, tabiri caizse “izahtan varestedir”. Kapitalizmin maddeye olan sınırsız ve şiddetli iştiyakının sistem içinde sınırlanması mümkün mü? Bu sorunun cevabı Ahilik ve benzeri alternatif tecrübelerin nasıl bir fonksiyon icra edeceğinin belirleyicisi olacaktır.

Kapitalizmin bireyci, bencil başka bir ifadeyle “hodkâm”, lüks düşkünü insanı, aynı zamanda sisteme kimliğini yansıtan esas unsurdur. Şüphesiz bu, Avrupa medeniyetinin uzun bir zaman içerisinde oluşturduğu kendine has insan tipidir. Avrupa’nın insanı elbette sadece bu ideal tipten ibaret değildir fakat bütün diğer tiplere nazaran sistemin belirleyici kimliği bu tip insan olmuştur. Esasen Avrupa insanı da ortaya çıkan bu insan tipinin bir biçimde dönüştürülmesi gerektiğinin farkındadır. Bunlardan Nobel Ödülü sahibi ünlü fizikçi Murray Gell-Mann’ın şu ifadesi bunun en güzel ifadelerinden birisidir: “Özellikle önemli olan bir şey, bizim kendi kültürümüzün maddi ürünlere olan iştahını nasıl sınırlayacağımız ve bunun yerine daha ruhi iştahları nasıl geçireceğimiz konusunda keşifler olacaktır” (Ertuna, 2010, s. 10). Daha sonra tekrar değinmek kaydıyla bir kısa misal: Ahilikte insanın mal, servet biriktirmeyi hedeflemesi anlamsız görülmüştür. Çalışmak suretiyle elde edilenin, kişisel fayda dışında amaçlarla kullanılması anlamlı görülmüştür. Paranın münhasıran bir gaye olarak görülmesi ahlaksız bir dünya tasavvurunun nedeni olarak telakki edilmiştir (Köksal, 2008, s. 140). Bu anlayışla, kazanç sahipleri geçimlerini sağlayacaklarının ötesini yardımlaşma sadıkları vasıtasıyla dağıtmayı insani bir gaye olarak görmüş ve bu yolla kazançlarından Gell-Mann’ın bahsettiği ruhi hazzı hedeflemişlerdir. Hülasa, Sadi’nin “mal ömrün huzur ve asayışı içindir, ömür mal cem’eylemek (biriktirmek) için değildir” (Durak ve Yücel, 2010, s. 159) sözü bu bakış tarzının özünü teşkil etmekteydi.

Görüldüğü üzere piyasanın ve kazanç elde etmenin kendisi değil, insanın ona yüklediği anlam iyiliğini veya kötülüğünü belirlemektedir. Mesela kapitalizmde de, Ahilik kurumunda da müşteri kıymetlidir. Fakat müşteriye kıymet kazandıran neden birbirinden farklıdır; kapitalizmde müşteri kâr sağladığı ölçüde kıymetlidir, oysa Ahilik anlayışında “müşteri velinimetir” anlayışı egemendir.

Burada akıllara şöyle bir soru gelebilir: Kökeni yüzyıllar öncesinin koşullarından neşet eden ve yaklaşık 18.yy sonlarında etkinliğini kaybeden bir yapı nasıl olur da bugünün karmaşık yapısına örneklik teşkil edebilir? Üstelik Ahilik teşkilatının Osmanlı ekonomisinde hassaten bir esnaf teşkilatı olarak fonksiyon icra ettiği düşünüldüğünde! Bu sorunun cevabı aksi bir soruyla üstü kapalı verilebilir: Batı Avrupa

merkezli ve Orta Çağ gibi o coğrafya için son derece zayıf bir sosyo-ekonomik dünyadan kapitalizmin ve onun kurumlarının gelişimi de yüzyıllar içinde aşama aşama gerçekleşmemiş midir? Bu gelişimi gerçekleştiren bir eser-müessir ilişkisi olduğu düşünüldüğünde bunun pek ala farklı zamanlarda ve farklı kültürlerde de gerçekleşebileceğini kabul etmek gerekir.

Kapitalizmi doğuran ve bugünkü merhaleye ulaştıran vetire ne ise Ahiliğin ve ona hâkim olan umdelerin de daha insani bir müesseseyi vücuda getirmesi benzer bir yolla, o nispette mümkündür. Burada esas önemli olan bugünün karmaşık iktisadi ilişkilerinin, kurumlarının tabi olacağı prensiplerin Ahilik anlam dünyasıyla şekillendirilebileceği gerçeğidir. Bunu iki biçimde gerçekleştirmek ihtimal dâhilindedir: Birincisi kapitalizmi temel kurumlarıyla kabul edip, aksayan yönlerini tamir etmek; ikincisi Ahilik kurumunun umdeleri çerçevesinde başka bir iktisat dünyası tasavvur etmek. Ahiliğin bu amaçla hareketi iki farklı biçimde olabilir: Birincisi, yukarıda bahse konu olan kapitalizm karşıtı hareketlerle organize olmak ve fikri katkı sağlamak; ikincisi ise, ahiliğin ilkelerini başlı başına ve müstakilen belirleyici olarak esas almak. Ekonominin küreselleştiği bir dünyada geliştirilecek sistemin bütün dünyada cari olması gerektiği düşünüldüğünde, bu çalışmanın, diğer kültürleri de dikkate alacak bir zeminde yürütülmesi mantıksal bir zorunluluk gibi gözükmektedir. Ahilik kurumunu bu mahiyette düşünürken şunu bilmek gerekir: Ahilik soyut ve somut yönleriyle var olmuş bir harekettir. Somut yönü milli kültüre bakarken, soyut yönü farklı kültürlerde de kullanılabilir boyutunu teşkil eder. Bu bakımdan Ahilik ilkeleriyle universal bir hareket olma potansiyeline sahiptir; elbette, hakkıyla tanınması ve tanıtılması kaydıyla.

Hemen belirtelim ki, Ahilik bu âlemşümül veya evrensel yaklaşımın yanında, daha küçük ölçekte, ülke ekonomisinin üretkenliğini artırma anlamında örneğin Türkiye'nin dünya ekonomisindeki etkinliğini arttırmak için de kullanılabilir bir kurum olarak da düşünülebilir. Bununla kastettiğimiz Max Weber'in Protestan Ahlakı –Kapitalizm yaklaşımının bir benzeridir. Bilindiği üzere Max Weber kapitalizmin Batı Avrupa'da gelişme göstermesini büyük oranda Protestan inancının çalışma yaşamına ilişkin telkinlerine dayandırmıştır. Bu hususun tafsilatında girmeden şunu söyleyebiliriz: Her devrin, kültürün dünyayı, eşyayı, serveti vs algılama biçimi vardır. Sabri Ülgener buna iktisadi zihniyet adını vermektedir. Ülgener'in (2006) "İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası" adlı eseri bu hususu derinlemesine analiz eder. Sabri Ülgener'in bu ve benzeri kıymetli çalışmalarından hareketle ve bu eserlerde ortaya konulan mantıksal silsileyi tersinden işleterek Ahilik kurumunun daha verimli ve rasyonel bir iktisat zihniyetine ulaşmanın aracı olarak kullanılabilirliğini düşünmek gerekir. Ülgener çalışmalarında Ahiliği, Osmanlı ekonomisinin geri kalmasının amillerinden biri olarak görmekle beraber onun düşüncelerinin analizi aynı zamanda bugün -ve hatta o günün şartlarında- bu kurumun tam tersi bir gelişmenin

de zemini olabileceği fikrini uyandırmaktadır; elbette ki Ülgener'in eleştiri mevzuu yaptığı yönlerini elemek kaydıyla. Çünkü Ülgener Ahilik kurumunun, Avrupa'daki iktisadi uyanışa ve kapitalist gelişmeye karşın, Osmanlı ekonomisinde içe kapanmanın, durağanlığın durağı olduğunu ileri sürmektedir. Bu, parlak ve dinamik bir dönemin peşi sıra ortaya çıkmıştır (Özveren, 2017, s. 29). Ülgener'in bu fikrinden hareketle aynı yapının zihniyeti ve yapıyı eski hale çevirmenin aracı olabileceği sonucuna da ulaşılabilir. Ülgener'in gerileme ve içe kapanma sonucunu doğuran amilin İslam inancı ve Türk iktisat geleneği olmadığı düşüncesini de burada belirtmek gerekir ki bu fasıl çalışmamızın sınırları dışındadır. Ancak açık olan bir şey var: Ahilik ve iktisadi gerilemeyle ilgili yorumlamanın kapitalist gelişmenin "daha ileriye" temsil ettiği ön kabulüne dayandığı hususudur. Oysa bu mantıksal bir hatadır. Bu, iktisadi, sosyal ve siyasal kurumlara doğrusalcı bir tarih anlayışıyla bakma neticesinde yaygın olarak ortaya çıkan bir sorundur; dünyadaki bütün tarihsel gelişime Avrupa merkezli bakmanın doğurduğu terkip hatası! Bu bakımdan ahilik ile kapitalizm belirli bir yapının çeşitli gelişim merhalelerini teşkil etmez; ikisi iki ayrı madde algısıdır. Ahiliğin ve daha genel olarak Osmanlı ekonomisinin kapitalist gelişme karşısında gerileyişi sadece sistemin bozukluğundan veya tutarsızlığından değildir. Gerileme, insanın hırslarına, sınırsız kazanma isteğine daha fazla hitap eden bir sistemin, kapitalizmin, daha cazip oluşu ve diğerinin bu rekabette oyun dışı kalışı kaynaklıdır. İki yapının da kendi mantığı içerisinde değerlendirilmesi gerekir. Böyle olduğu içindir ki Osmanlı Devleti yöneticileri için Batı Avrupa'da başlayan bu yeni yapı bir ilerleme konumuna tekabül etmemekteydi (Sayar, 2009, s. 167-224). Ülgener aslında yaptığı çalışmalarla bu iki dünya arasında bir denge arayışı içinde olmuştur (İlgen, 2007, s. 5).

Ahilik sahip olduğu düsturlar ile bugünkü manada bir kapitalist gelişimin önünde engel teşkil etmiş olmakla beraber, kapitalizmin geline nokta insanlık için en iyiyi teşkil ettiğini de elbette söyleyemeyiz. İki sistemin temelinde inildiğinde esaslı farklılıkların olduğu görülür. Örneğin; işçi işveren ilişkileri, tüketici hakları, sermaye birikimi, bölüşüm, üretilecek mal miktarı, rekabet gibi hususlarda önemli farklılıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla kapitalizmin yeniden organizasyonu veya yeni bir sistem tasavvuru bu hususlarda oldukça uzun soluklu çalışmaları gerektirir. Öte yandan Ahilik, ülke bazında maddi üretimin arttırılması, verimli hale getirilmesi ve çalışma ahlakına ilişkin olumlu bir dönüşümün sağlanması açısından önemli bir felsefi kaynak olarak durmaktadır. Çünkü sadece sathi olarak bir müessesenin, sistemin alınması başarıyı garanti etmemektedir. Piyasa ekonomisi içinde, sağlanan teşviklere ve çabalara rağmen bugün hala istenilen aşamaya gelinememiş olması bize işin kültür ve inanç boyutunun önemini göstermektedir. İşte ahilik bu kültürel dönüşümün bir etkili kanalı veya tezgâhı olabilir.

SONUÇ

Tahlil ve tespitlerden hareketle ulaşılabilecek sonuç ve önerileri bir dizi olarak şöyle sıralayabiliriz:

- Kapitalizm mevcut haliyle sürdürülemez bir sistemdir ve önemli sorunlar içermektedir. İnsanlık için varılacak son merhale değildir. Ahilik, kapitalizmin sorunlu yapısının dönüştürülmesinde veya yeni bir sistemin vücuda getirilmesinde önemli bir bilgi ve tecrübe birikimi sunmaktadır.
- Ahiliğin iktisadi çözümleri hem küresel hem de yerel düzeyde kullanılabilir bir değerdir.
- Ahiliğin dayanışmayı, müşteri memnuniyetini, toplumsal faydayı esas alan; israfa, yıkıcı rekabete, adaletsiz bir gelir dağılımına karşı çıkan ve iktisadi faaliyeti insanın hizmetinde gören anlayışı ve iş ahlakı bugünün iktisadi sorunlarına dair önemli çözümler sunmaktadır.
- Ahiliğin etkin olduğu dönemdeki iktisadi döngüye dair geliştirdiği umdelerin bugüne dair sorunlar ve iktisadi işleyiş bağlamında yeniden elden geçirilmesi yeni iktisadi faaliyetlere teşmil edilmesi gerekir. Örneğin, Ahilik düşüncesinin bugünün önemli bir hususu olan patent hakları konusunda ne söylediğinin düşünülmesi ve tartışılması gerekiyor. Bu bağlamda hem kapitalist bir çıkarıcılıkta olmayan hem de bir ürün geliştirenin makul dairede korunmasına ilişkin “ahice” bir bakışın ortaya konulması gerekir ki bunun uzun soluklu çalıştayların, konferansların, araştırmaların sonucu elde edilmesi mümkün olacaktır. Örneğin ilaç endüstrisindeki patent hususunun ne derece insancıl olduğu çok uzun zamandır tartışma konusudur. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür: Haksız rekabet, ticaret şirketleri, yatırım sermayesi desteği, sermaye piyasaları gibi kavramlar bu meyanda sayılabilir. Ahilik faal olduğu devirlerde bu ve benzeri bazı iktisadi araçlarla, kurumlarla muhatap olmamıştır elbette. Fakat mümkündür ki sahip olduğu umdeler bu iktisadi kurum ve işleyişlere bugüne dair işaretler içerir.
- Ahilik kurumunun bu sahip olduğu olumlu yönlerine karşın iktisaden bazı olumsuzlukları da taşıyıcı bir işlevinin olduğu unutulmamalıdır.
- Ahilik iktisadi düşüncesi günümüzde kapitalizme karşı geliştirilen uluslararası diğer hareketlerle entegre olarak da gündeme getirilmeli ve bu çerçevedeki çalışma gruplarıyla irtibat sağlanmalıdır.
- Yapılan çalışmalar eğitimden sanata, inançtan kültüre kadar her minvalde yer bulmalı ve en azından yerel düzeyde iktisadi düşüncenin daha dinamik, daha motive olmuş bir düzleme çekilmesini teminde kullanılmalıdır.

- Ahilik düsturları yapılacak çalıştay ve benzeri zeminlerde çok yönlü katılım sağlanmak suretiyle tıpkı ISO standartları gibi sürekli işlenmelidir. Bu amaçla farklı iş kollarından çalışma grupları vücuda getirilmeli ve her iktisadi faaliyete göre standardize edilmelidir.

Hülasa, Ahilik Kurumu sadece tarihte kalan bir hatıra değil, ışığı bugünlere kadar sızan engin bir tecrübedir.

KAYNAKÇA

- Buğra, A. (2001). İktisatçılar ve insanlar: Bir yöntem çalışması. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Batifoulier, P., Chavance, B., Favereau, O., Jallais, S., Labrousse, A., Lamarche, T., Orlean, A., ve Tinel, B. (2018). *Hepsi aynı şeyi söyleyecekse bu kadar çok iktisatçıya ne gerek var? Çoksesli bir iktisat için manifesto* (Çev: Çınla Akdere). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Dobb, M. (1981). *Kapitalizm sosyalizm az gelişmiş ülkeler ve iktisadi kalkınma* (Çev: Mehmet Selik). Ankara: SBF Yayınları.
- Durak, İbrahim-Atilla Yücel (2010). Ahiliğin sosyo-ekonomik etkileri ve günümüze yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 151-168.
- Demir, Ömer (1995). İktisat ve yöntem. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ertuna, Özer (2010). Yeni Bir Kapitalizme Doğru. *Muhasebe ve Finans Dergisi*, 45, 6-18.
- Huberman, Leo (1946). *Man's worldly goods: The story of the wealth of nations*. London: Victor Gollancz.
- İlgen, Abdulkadir (2007). Yorumlayıcı Anlama ile Nedensel Açıklamanın Sınırlarında Ufkumuza Düşen Bir Aydınlik: Sabri F. Ülgener. *Türk Yurdu*, S 238, s. 1-10. https://www.turkyurdu.com.tr/_yazdir.php?id=3647 (E.T: 19.10.2020).
- Özveren, Eyüp (2017). İster istemez karşılaştırmalı ve dışa bağımlı iktisadi düşünce tarihimiz. M.Erdem Özgür, Alper Duman, Alp Yücel Kaya (Der.), *Türkiye'de İktisadi Düşünce*, İstanbul: İletişim yayımları. ss. 13-48.
- Polanyi, Karl (2001). *The great transformation : The political and economic origins of our time*. Boston: Beacon Press.
- Stiglitz, E. Joseph (2002). *Globalization and its discontent*. New York: W.W. Norton & Company.

- Sayar, A. Güner (2009). *Osmanlı iktisat düşüncesinin çağdaşlaşması*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ülgener, Sabri (2006). İktisadi çözümlenin ahlak ve zihniyet dünyası. İstanbul: Derin Yayınları.
- Wallerstein, Immanuel (1996). *Historical capitalism with capitalist civilization*. London:Verso.

AHI MÜESSESESİ İÇERİSİNDE YERALAN ESKİ TÜRK KÜLTÜRÜ UNSURLARININ GÜNÜMÜZDEKİ İZLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Rifat İlhan ÇELİK
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü / KIRŞEHİR
rcelik@ahievran.edu.tr

Ahi müessesesi bir ortaçağ kurumudur ve şarkiyatçıların da belirttiği üzere eski medeniyet merkezleri ve Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Bu müesseseyi oluşturan üç temel kültür unsuru vardır. Bunlardan birincisi Türk kültürü, ikincisi Fars kültürü, üçüncüsü ise Arap kültürüdür. Biz bunlardan Türk Kültürü unsurlarının geçmişten günümüze Ahi müessesesi içerisinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu ve hangi izleri taşıdığını incelemeye çalışacağız.

Ahi Müessesesinin içerisinde yer alan Türk kültürü unsurlarının izlerine daha başlangıçta Ahi kelimesinin kökeni üzerine yapılan çalışmalar esnasında rastlanmıştır. Zira Ahi kelimesi köken itibari ile aslen Arapça erkek kardeşim anlamına gelse de Uygur Türkçesinde ve Kaşgar lehcesinde kelimenin “akı” şekli cömert, âlicenap, asil, nezih ve civanmert gibi anlamlara gelmektedir.¹ Bu durum, bize ahi müessesesinin Orta Asya'daki temellerini ve eski Türk kültürü ile olan yakın ilgisini göstermesi bakımından önemlidir.

Cömertlik ve eli açıklık gibi erdemlerin eski Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Türk edebiyat ve tarihinin ilk büyük eserlerinden olan Kutadgu Bilig,² Divanü Lûgat-it Türk³ ve Atebetü'l-Hakayık⁴ gibi eserlerde akı ve akıllık kavramları işlenmektedir. Bu kavram pekçok yerde **cömert ve eli açık** anlamlarında kullanılmaktadır.⁵

Kutadgu Bilig'de zamanın hükümdarlarına **cömertlik, eli açıklık ve fedakârlık** konusunda öğütler verilmektedir. Bu anlamda hükümdarın şahsında insanlığa ahiliğin evrensel niteliklerini taşımaları konusunda bir öğüt niteliği taşır:

1 Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, (2000). İbn Battûta Seyahatnâmesi. Çev. A. S. Aykut, C. I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.403,404; Çağatay, N. (1952). Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi I. *A.Ü.İ.F.D.*, Ankara: s. 59, 60; Çelik, Rıfât İlhan; Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2014, s. 36.

2 Yusuf Has Hacıp, (1991). *Kutadgu Bilig I (Metin)*. Haz. Reşit Rahmeti Arat, Ankara: T.D.K. Yayınları, s. 22, 41, 110, 157, 213, 368...vd.

Yusuf Has Hacıp, (1996). *Günümüz Türkçesi ile Kutadgu Bilig Uyarlaması*. Çev. Fikri Silahdaroğlu, Ankara: K.B. Yayınları, s. 32, 55, 86, 124, 167, 298...vd.

3 Kaşgarlı Mahmud, (1998). *Divanü Lûgat-it-Türk*. Terc. Besim Atalay, C.I, Ankara: T.D.K. Yayınevi, s. 90.

4 Edip Ahmed b. Mahmud Yükneki, (1951). *Atebetü'l-Hakayık*. Haz. Reşit Rahmeti Arat, İstanbul: Ateş Basımevi, s. 58, 60, 61.

5 Cunbur, M. (1997). Karahanlı ve Selçuklu Dönemleri Türk Edebiyatında Ahilik. *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: s. 207-224; Çelik, a.g.t., s. 38.

“Saran bolma ilig akı bol akı
Kalır mengü ölmez akılık atı”⁶
“Akılık ol ermez ülese nengin
Akı ol yulug kılsa canın tenin”⁸

“Cimri olma Hakan, Cömert ol, cömert,
Adı ölmez, kalır cömerdin ebed”⁷
“Cömertlik değıldir malı dağıtmak
Cömertlik, can tenden fedakâr olmak”⁹

Yusuf Has Hacıp, ortaçağ kültürü ve değerleri etrafında insanı belirli ölçülere göre tasnif etmiştir. Ona göre insanın en değerlisi yani ağırı cömert olanı, insanın itibarsız da geveze olanıdır:

“Kişide ucuzı kişi yangşakı
Kişide ağırı kişi ol akı”¹⁰

“İtibarsız insan, geveze insan,
İnsanın makbulü hep cömert olan”¹¹

Ediv Ahmed b. Mahmud Yüknekî de eserinde Yusuf Has Hacıp gibi akılık kavramını ele almıştır. Cömert ve hasis insan kavramları etrafında cömert insan övülmüş, hasis insan ise yerilmiştir.

“Egilmez köngülün akı er eğer
Tegilmez muradka akı er teğer
“Bahıllıkını kanı öger til kayu
Akıllıkını ‘am has tözü hak öger

“Egilmez gönüllü cömert adam eğer
Erişilmez murada cömert adam erişir
Hasisliğı öğen dil hani nerede
Cömertliğı âm, has, bütün halk öger.”¹²

Görüldüğü üzere muhtemelen Türkçe olan kelimenin akı veya ahı şekli Büyük Selçuklu Devleti zamanında yaygın bir halde İran ve göçler yoluyla da Anadolu’ya gelmiş bulunmaktadır.¹³ Bundan sonrada Selçuklular ve Osmanlılar vasıtası ile günümüze kadar ulaşmıştır.

Cömertlik, kardeşlik ve onun etrafında gelişen ve günümüze kadar ulaşan eski bir Türk geleneği de **Tuz-ekmek hakkıdır**. Eski Türkçede tuz “güzellik, melâhat, hü-sün, şirinlik,¹⁴ şükran, minnetarlık, nimet, ihsan,¹⁵ tatlılık, lezzet, mertlik gibi farklı

6 Yusuf Has Hacıp, 1991, a.g.e., s. 157.

7 Yusuf Has Hacıp, 1996, a.g.e., s. 124; Yusuf Has Hacıp, (1988). *Kutadgu Bilig*. Çev. Reşit Rahmeti Arat, Ankara: T.D.K. Yayınları, s. 110.

8 Yusuf Has Hacıp, 1991, a.g.e., s. 396.

9 Yusuf Has Hacıp, 1996, a.g.e., s. 319; Yusuf Has Hacıp, 1988, a.g.e., s. 285.

10 Yusuf Has Hacıp, 1991, a.g.e., s. 120.

11 Yusuf Has Hacıp, 1996, a.g.e., s. 94.

12 Mahmud Yüknekî, 1951, a.g.e., s. 59, 91.

13 Taeschner, F. (1967). Türk Ahiliği ve Ahilik Müessesesi’nin Mevlevilikle Olan Münâsebetine Dair. *Çağrı*, S.113, Konya: s. 5.

14 *Tarama Sözlüğü*. (1996). C.V, Ankara: T.D.K. Yayınları, s. 3865; Kaşgarlı Mahmud, 1999, a.g.e., C.III, s. 359.

15 Şemseddin S. (1989). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Enderun Kitabevi, s. 898.

anlamalarda kullanılmaktadır.¹⁶ Bu anlamda Türkler “sözüne şeker katma” ifadesinin karşılığı olarak “sözünü tuzladı ve tatlılaştırdı” ibaresini kullanıyorlardı. Hatta Kırgız Türkleri tuzu mukaddes bir yiyecek sayarak yeminlerinde “yalan söylüyorsam beni tuz vursun” diyorlardı. Kutadgu Bilig’in çeşitli beyitlerinde de tuz-ekmek hakkı üzerine bilgiler verilmektedir.¹⁷ Bu beyitlerin birinde, uzun ömür ve tuz-ekmek hakkı, akı olmakla ilişkilendirilerek, öğütler verilmiştir:

“Tiriglik uzunun tiler erse sen “Sen, ömrüne uzunluk diler isen
Akı bol tuz-ekmek yitir usa sen”¹⁸ Cömert ol, tuz-ekmek yedir ele sen”¹⁹

Kutadgu Bilig’de işlenen önemli bilgilerden biri de ahilik erdemlerinden cömertlik vasfının tuz-ekmek hakkı içerisinde görülerek, kişi ayıbının açılmaması gerekliliği (bu yönü ile fütüvvet adâp ve erkânına benzemektedir) ve insan âdâbı üzerine rinedir:

“Tuz-etmekini king tut kişike yitür “Tuz- ekmeğin bol tut, yedir kişiye
Kişi ayıbı görse sen açma yitür”²⁰ Kişinin ayıbını açma kimseye”²¹

Görüldüğü gibi tuz-ekmek hakkı çeşitli tarihî ve edebî vesikalar sayesinde günümüze kadar ulaşmış ve Türk milletinin örf, adet ve ahi gelenekleri içerisinde yaşamaya devam etmiştir. Bu durumu Şükrü Elçin şöyle tanımlamaktadır: “Birbirlerini tanımayan iki kişi bir münasebetle birbirlerinin ekmeklerini, yemeklerini yerler. Aynı sofradan alınan nasiple ikram edilenin minneti, onlara bütün bir ömür unutulmıyacak samimiyetin ve dostluğun kapılarını açar. Bu samimiyet ve dostluk onları bir kalp yapar. Artık birbirlerine kötülük edemezler. Karşılıklı itimadın ve civanmertliğin asil bir örneği olan bu ruh ve fikir birliği bir yemin hükmünde ve değerindeki hüviyetiyle kutsallaşır.”²²

Türk tarihinde tuz-ekmek hakkıyla ilgili, siyasi bir olay Celâlü’ddin Hârizimşâh’ın (1215-1231) Gürcistan seferi (1228) esnasında yaşanmıştır. Gürcülerin, Ermeni, Alan, Sabir, Laz ve Kıpçaklar’dan oluşan kırk bin kişilik ordusu ile Kafkasya’da Betak gölü civarında karşılaşan Sultan Celâlü’ddin Hârizimşâh, bu ordunun sağ cenahında yirmi bin kişilik büyük bir kuvvet teşkil eden Kıpçak Türklerle-

16 Elçin, Ş. (1966). Tuz-Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine. *Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara: s. 164. Çelik, a.g.t., s. 39; Samsakçı, M. (2007). Türk Kültür ve Edebiyatında Tuz ve Tuz - Ekmek Hakkı. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.XXVI, S. 36, İstanbul: s. 183-188.

17 Yusuf Has Hacıp, 1991, a.g.e., s. 136, 150, 424, 425.

18 Yusuf Has Hacıp, 1991, a.g.e., s. 430.

19 Yusuf Has Hacıp, 1996, a.g.e., s. 346.

20 Yusuf Has Hacıp, 1991, a.g.e., s. 150.

21 Yusuf Has Hacıp, 1996, a.g.e., s. 118.

22 Elçin,1966, a.g.m., s. 165.

rinin bayraklarının dalgalandığını gördü. Kıpçakları Tuz-ekmek göndererek savaşın dışına itmeyi başaran ve böylesine zor bir durumdan kurtulan Sultan, bu sayede savaşın kaderini kendi lehine çevirmesini bildi.²³ Görüldüğü gibi tuz-ekmek hakkı ve bundan münasebetle ortaya çıkan kardeşlik hukuku Türk boyları arasında görülmüş ve bir savaşın kaderini etkileyebilecek boyutlara ulaşmıştır.²⁴

Ahilik Müessesesinin beslendiği en eski Türk geleneklerinin başında **konukseverlilik** gelmektedir. Zaten İslâmiyet'ten önce Türkler dinî bir düşünceye dayanan misafiri uğur sayan bir inanışa sahiplerdi.²⁵ Kaşgarlı Mahmud eve gelen yabancı bir misafire “**uma**” ismi verildiğini kaydettikten sonra “**uma gelse kut(uğur) gelir**,”²⁶ “Konuk bulunduğu zaman uğurlu sayan adamlar gitti. Karşıdan bir karaltı görseler, konuk geliyor diye çadırını yıkıp gidenler kaldı,”²⁷ ifadeleri bu durumu en güzel özetleyen örneklerinden birisidir.²⁸

Bundan dolayı konukseverlik sadece Ahilik Müessesesine dâhil olanların değil bütün Türk toplumunu diğer toplumlardan ayıran, belirleyici bir özelliğidir. “Konakla,”²⁹ “konuklamak,”³⁰ “konukluk,”³¹ “konuk kut (uğur) getirir,” “Tanrı misafiri,” “misafir odası,” “yaren odası,” “misafir rızkıyla gelir,” “konuk ağırlamak,” gibi deyimler ve sözler, hemen hemen hepsi Türklere özgüdür³² ve Ahilik Müessesesiyle yakından ilgilidir ve günümüzde de kullanılmaktadır.

XIII. yüzyılda Anadolu'yu baştanbaşa gezen İbn Battûta, Ahilik Müessesesi'nin Anadolu'da en kudretli olduğu bir zamanda, Türklerin konukseverlik geleneğini 1332 yılında bizzat şehir şehir gezip görerek müşahede etmiş ve Ahi zaviyelerinde bu kültürün en uç örneklerini canlı bir şekilde tasvir ederek, eserine yazmıştır. İlk olarak Anadolu'ya Alâiye'den ulaşan İbn Battûta, Rum diyarı diye bilinen bu ülkenin dünyanın belki de en güzel memleketi olduğunu bildirerek Anadolu'yu ve Türk insanını şöyle tarif etmiştir: “Allah Teâlâ güzellikleri öbür ülkelere ayrı ayrı dağıtırken,

23 Taneri, A. (1977). *Celâlü'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, Ankara: K.B. Yayınları, s. 50.

24 Çelik, a.g.t., s. 41.

25 Turan, O. (1997). *Selçuklular Târîhi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, s. 363; Kaşgarlı Mahmud, 1998, a.g.e., C.I, s. 275.

26 Kaşgarlı Mahmud, 1998, a.g.e., C.I, s. 92, 93.

27 Kaşgarlı Mahmud, 1998, a.g.e., C.I, s. 384.

28 Genç, R. (1982). Eski Türk Ziyafetleri ve Diş Kirası Âdeti. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV, Ankara: s. 180.

29 Mısır'da Memlûklü Türkleri sahasında konakla deyişi, misafir etmek anlamında kullanılıyordu. *Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati'l-Türkiyye*. (2003). Haz. Recep Toparlı, Ankara: T.D.K. Yayınları, s. 52.

30 *İbni Mühennâ Lügati*. (1997). Haz. Abdullah Battal, Ankara: T.D.K. Yayınları, s. 44.

31 Abu Hayyan, (1931). *Kitâb al-İdrâk li- Lisân al-Atrak*. Çev. Ahmet Caferoğlu, İstanbul: Evkaf Matbaası, s. 78.

32 Koca, S. (2007). Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rollerini. *II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara: s. 309.

burada hepsini bir araya toplamış. Dünyanın en güzel insanları, en temiz kıyafetli halkı burada yaşar ve en leziz yemekler de burada pişer. Allah Teâlâ'nın yarattığı kullar içinde en şefkatli olanlar buranın halkıdır. Bu yüzden şöyle denilir: Bolluk ve bereket Şam diyarında sevgi ve merhamet Rum'da."³³

Anadolu'da seyahatine devam eden İbn Battûta, Eğridir ve Gölhisarı şehirlerinden sonra Ladik (Donuzlu, Denizli) şehrine gelmiştir. Burada **Ahi Tuman ve Ahi Sinan** adlı iki ahi liderlerinin konukseverliğine şahit olmuş ve belki de hayatında hiç görmediği bu durumu korku ve şaşkınlık içerisinde seyahatnamesinde anlatmıştır: “Şehre girdiğimiz zaman çarşıdan geçerken dükkânlardan çıkan bazı insanların hayvanlarımızı çevirerek dizginlerine sarıldıklarını gördük. Aniden başka bir grup çıkıp onları durdurdu ve çekişmeye başladılar. Aralarındaki münakaşa uzayınca bazıları hançerlerini çekip ötekilere saldırmaya kalkıştı. Konuşuyorlar ama hiçbir şey anlamıyorduk. Korkmaya başladık. Bu adamların yol kesen eşkiya Germiyânlılar olduğu kuşkusuyla kaygılandık. Öyle ya, şehir onlara aitti. Malımıza, canımıza kastetmiş olabilirlerdi. Sonra Hak Teâlâ bize Arapça bilen, hacca gitmiş bir adam gönderdi. Ona sorduk, bunlar ne istiyor diye. Şöyle cevap verdi: Bu adamlar yiğit ahılardır! Bizimle ilk karşılaşanlar Ahi Sinan'ın adamları, sonradan onları durduranlar ise Ahi Tuman'ın gençleriymiş. Her iki taraf da bizim kendi yanlarında konuk olmamızı istiyorlar, bu yüzden çekişiyorlarmış. Gösterdikleri yüksek misafîrperverliğe şaşmamak mümkün değil! **Sonunda işi kur'a çekmek suretiyle hallettiler, barıştılar...**"³⁴

Bundan sonra Ahi Sinan'ın tekkesinde misafir olan İbn Battûta, burada Ahilik ritüelleri açısından verdiği önemli bilgiler arasında tekkede çeşitli yiyeceklerin yenilip içilmesinden sonra Kur'ân-ı Kerîm'in okunması ve ardından Mevlevîler gibi sema ve raksın yapılması ritüelleri³⁵ dikkat çekici unsur olarak göze çarpmaktadır. Bu durum bize mevlevî gelenekleri ile ahi geleneklerinin etkileşimini göstermesi bakımından önem arz eder.

Ahilik Müessesesiyle yakından alakalı olmak üzere, Türk dünyasında konukseverlik ve cömertlik âdetleriyle bağlantılı olarak **diş kirası** ve Türk devlet geleneklerinden olan **saçı âdetinden**³⁶ bahsetmek yerinde olacaktır. Gerek Divanü Lûgat-it Türk'de, gerekse Kutadgu Bilig'de verilen bilgilere göre, Türk beyleri ve hükümdarlarının ve hatta ileri gelen devlet adamlarının çeşitli vesilelerle ziyafet verdiklerini biliyoruz. Bu ziyafetlerde, hükümdarlar ve beyler, ziyafete gelen konuklarına armağan olarak ipekli kumaşlar verildiğini ve kumaşlara da biçiş³⁷ denildiği bilinmektedir. Bu ziyafetlerde,

33 İbn Battûta, 2000, a.g.e., C.I, s. 401.

34 İbn Battûta, 2000, a.g.e., C.I, s. 409.

35 İbn Battûta, 2000, a.g.e., C.I, s. 410.

36 Çelik, a.g.t., s. 38.

37 Kaşgarlı Mahmud, 1998, a.g.e., C.I, s. 366.

ziyafete gelen konuklara dış kirası (tiş teri, terçi)³⁸ adı altında bir miktar bahşiş verilmekte idi.³⁹ Bu geleneğin temelleri muhtemelen Orhun Kitabelerinde yer alan Türk hükümdarlarının "...aç milleti doyumak-çıplak milleti giydirmek" ile ilgili olan bir ideanın devamı idi. Bu durum Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar devam etmişti.

Türk devlet geleneklerinden biri olan ve Türklerin cömertliğini simgeleyen **saçı geleneği**, İslâmiyet'ten önceki dönemlerde Türk boylarında görülen Şaman inancı ile yakından alakalıdır.⁴⁰ Genellikle Türkler avcılık dönemlerinde avın kanı, yağı, eti, çobanlık dönemlerinde süt ve kımız, çiftçilik dönemlerinde de darıyı saçı olarak kullanmışlardır.⁴¹ "Darısı başımıza" sözü de bu geleneğin bir belirtisi olarak günümüze kadar gelmiştir.⁴² Selçuklular döneminde saçı âdeti, tahta çıkma, veliaht tayini törenleri, evlenme ve sünnet düğünü törenlerinde para ve mücevher saçma şeklinde görülmüştür.⁴³

Yukarıda belirtildiği gibi Türkiye Selçuklu Devletinde önemli bir Türk devlet geleneği olan saçı saçma âdeti hem tahta çıkma törenlerinde hem de evlilik merasimlerinde büyük bir tören ve itibarla yerine getirilmiştir ve Ahilik Müessesesi içerisindeki Türk kültür unsurları arasındaki yerini almıştır. Şeyh Sühreverdî'nin Anadolu'ya gelişi ve Alâeddîn Keykubât'a fütüvvet libasını giydirışı esnasında uygulanan saçı saçma geleneği Ahi kültürü ve gelenekleri arasında yerini almıştır.

Sonuç olarak başta cömertlik, eli açıklık konukseverlik, dış kirası ve saçı âdeti gibi en eski Türk gelenek ve göreneklerinin Anadolu coğrafyasında yaşadığı ve Ahi kültürü vasıtası ile de günümüze kadar ulaştığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abu Hayân Muhammed İbn Yusuf İbn Ali İbn Yusuf, (1931). *Kitâb al-İdrâk li- Lisân al-Atrak*. Çev. A. Caferoğlu, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Cunbur, M. (1997). Karahanlı ve Selçuklu Dönemleri Türk Edebiyatında Ahilik. *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara.
- Çağatay, N. (1993). Fütüvvetnâmeler Nedir, Niçin Düzenlenmişlerdir? *Makaleler ve İncelemeler*, Konya.

38 Kaşgarlı Mahmud, 1998, a.g.e., C.I, s. 384.

39 Genç, 1982, a.g.e., s. 179.

40 Taneri, 1977, a.g.e., s. 169.

41 İnan, A. (1972). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: T.T.K. Yayınları, s. 167; Taneri, 1977, a.g.e., s.169.

42 Koca, S. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri*. Ankara: Kültür Yayınları, s. 170.

43 Köymen, M.A. (2001). *Alparslan ve Zamanı*, C. III, Ankara: T.T.K. Yayınları, s. 149.

- Çağatay, N.(1952). Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi I. *A.Ü.İ.F.D.*, Ankara: 1(I).
- Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, (2003). Haz. R. Toparlı, Ankara: T.D.K. Yayınları.
- Çelik, Rıfat İlhan; *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2014.
- Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki, (1951). *Atabetü'l-Hakayık*. Haz. R. R. Arat, İstanbul: Ateş Basımevi.
- Elçin, Şükrü (1996). Tuz-Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine, *Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara: T.K.A.E. Yayınları.
- Genç, Reşat (1982). Eski Türk Ziyafetleri ve Diş Kirası Âdeti. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (Gelenek, Görenek ve İnançlar)*, Ankara: IV.
- Genç, Reşat (1997). *Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*. Ankara: T.K.A.E. Yayınları.
- Gordlevski, Vladimir (1998). *Anadolu Selçuklu Devleti*. Çev. A.Yaran, Ankara: Onur Yayınları.
- İbn-i Mühennâ, (1997). *İbn-i Mühennâ Lügati*. Haz. A. Battal, Ankara: T.D.K. Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (2013). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud, (1999). *Divanü Lügati't-Türk*. C. I, II, III, Haz. B. Atalay, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koca, Salim (2006). Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rollerini. *II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir.
- Köymen, Mehmet Altay (2001). *Alparslan ve Zamanı*. Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Muallim Cevdet, (2008). *Zeylün Alâ Fasli'l- Ahiyyetü'l- Fityani't- Türkiyye fi Rihletü'l- İbn Battuta (İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği, İbn Battuta'ya Zeyl)*. Çev. C. Yazar, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, (2001). *Câmiu'd-Düvel (Selçuklular Tarihi)*. C. I – II, Haz. A. Öngül, İzmir: Emek Matbaası.
- Ögel, Bahaeddin (1978). Türk Kültür Tarihine Giriş. C. IV, Ankara: K.B. Yayınları.
- Samsakçı, Mehmet (2007). Türk Kültür ve Edebiyatında Tuz-Ekmek Hakkı. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul: XXXVI (36).

- Şemseddîn Sami (1989). *Kâmûs-ı Türki*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Taeschner, Franz (1967). Türk Ahiliği ve Ahilik Müessesesinin Mevlevilikle Olan Münasebetine Dair. *Çağrı*, Konya: (113).
- Taneri, Aydın (1977). *Celâlü'd-dîn Harizmşah ve Zamanı*. Ankara: K.B. Yayınları.
- Tarama Sözlüğü*. (1996). C.V, Ankara: T.D.K. Yayınları.
- Turan, Osman (1997). *Selçuklular Târîhi ve Türk İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yusuf Has Hacip, (1979). *Kutadgu Bilig III (İndeks)*. Neşr. R. R. Arat, Ankara: T.K.A.E. Yayınları.
- Yusuf Has Hacip, (1988). *Kutadgu Bilig I (Metin)*. Neşr. R. R. Arat, Ankara: T.D.K. Yayınları.
- Yusuf Has Hacip, (1991). *Kutadgu Bilig II*. Çev. R. R. Arat, Ankara: T.D.K. Yayınları.
- Yusuf Has Hacip, (1996). *Kutadgu Bilig Uyarlaması*. Uyar. F. Silahtaroglu, Ankara: K.B. Yayınları.

TOPLUM EĞİTİM MODELİ OLARAK AHİLİK

Prof. Dr. Rüştü YEŞİL

Sakarya Üniversitesi

Eğitim Fakóltesi, Temel Eğitim Bölümü

Sınıf Eğitimi Programı

ryesil@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8839-0431

ÖZET

Müslüman Türk kültür ve eğitim tarihinde önemli bir yeri olan Ahilik Sisteminin toplum eğitim modelinin temel özelliklerine ilişkin tespitlerde bulunmak bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Böylelikle, günümüz toplum eğitimi alanında yaşanan sorunlara çözüm üretmede kullanılmak üzere Ahilik sisteminin özel olarak toplum eğitiminde öne çıkardığı temel boyutlara vurgu yapmaya çalışılmıştır. Çalışmanın temel amacı, toplum eğitimi konusunda çalışmalar yapan bilim insanı, yazar, düşünür, kamu kurumu ve sivil toplum kuruluşu gibi kişi ve kurumların dikkatlerini bu yöne çekmek; aynı zamanda özellikle bilim insanlarının daha derin çalışma yapabilecekleri mümbit bir çalışma zemininin oluşmasına katkı sunmak olarak özetlenebilir. Çalışma alanyazın incelemesine dayalı olarak yapılmıştır. Çalışma sonunda Ahilik sisteminde eğitim uygulamalarının toplum eğitimi, meslek aracılığıyla eğitim, sivil toplum kuruluşu kaynaklı eğitim ve dengeleyici eğitim olarak karakterize edilebileceği belirlenmiştir. Diğer taraftan Ahilik toplum eğitimi modeli çerçevesinde eğitimin amacı, ilkeleri, yöntemleri, mekanları ve denetim-değerlendirme uygulamalarına ilişkin tespitler yapılmış ve günümüz eğitim uygulamalarına ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ahilikte eğitim, toplum eğitimi, sivil toplum kuruluşu, meslek ile eğitim

ABSTRACT

The main problem of this study is to determine the basic characteristics of the community education model of the Ahi system, which has an important place in the history of Muslim Turkish culture and education. Thus, in order to be used to find solutions to the problems experienced in today's public education field, it has been tried to emphasize the basic dimensions of the Ahi system in public education. The main purpose of the study can be summarized as to draw the attention of scientists, writers, thinkers, public institutions and non-governmental organizations related with public education and to contribute to the formation of a feasible working ground where scientists can study deeper. The study was conducted based on the review of the literature. At the end of the study, it was determined that educational practices in the Ahi system can be characterized as community education, education through profession, non-governmental organization-based education and balancing education. On the other hand, within the framework of the Ahi community education model, determinations were made regarding the purpose, principles, methods, venues and inspection-evaluation practices of education and suggestions were made regarding today's educational practices.

Key Words: Education in Ahism, community education, non-governmental organization, education with vocation

GİRİŞ

İnsanlık sorun yaşama, yaşanan sorunları teşhis etme, sorunlarla mücadele etme ve çözümler bulma konusunda hem paha biçilemez hem de çerçevesi çizilemez bir birikime sahiptir. Bu birikimin farklı toplumların katkısı ile günümüze taşınan ortak ve evrensel bir miras olduğu belirtilmelidir. Farklı dönemlerde, farklı coğrafyalarda ve farklı toplumların yaşadıkları sorunlarla mücadele ederken ortaya koydukları gayret ve ürünlerin toplamının günümüze aktarılabilmiş kısmı, bugünün kültür ve medeniyetlerini oluşturmaktadır.

Tarih boyunca yaşanan ve çözüm üretilmeye çalışılan önemli sorun alanlarından birini de eğitim konusu oluşturmuştur. Tarihsel süreç içerisinde bu çerçevede, birey ve toplumun eğitimi amacıyla farklı eğitim yaklaşım modelleri geliştirilmiştir. Bu yaklaşım ve modellerin bir kısmı, uygulama sonunda önemli başarılar elde edilip uzun yıllar güncelliğini korurken bir kısmı da kendinden beklenen başarıyı temin edemediği için bir denemeden ya da teoriden öte gidememiş, tarihin sayfalarında yerini almakla yetinmiştir. Bu başarılı ve başarısız deneyimlerin sonunda insanlığın eğitim yaklaşım, model ve uygulamaları konusunda önemli bir birikime sahip olduğu belirtilmelidir.

Diğer taraftan, eğitim alanındaki bu birikime rağmen birey ve toplumun eğitimi konusunda sorunların yaşanmaya devam ettiği; imkân ve fırsatlardaki iyileşmelere karşılık sorunların nitelik ve niceliğinin çetrefilleştiği de birçok bilim insanı, yazar ve düşünür tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Her geçen gün eğitim alanında yaşanan sorun alanlarını tespit etmeye ve çözümler ortaya koymaya dönük olarak bilimsel araştırma ve yayın çalışmalarına ara verilmeden devam ediyor olması, bu genel tespiti doğrulayan bir göstere olarak nitelenebilir.

Birey ve toplum eğitiminde yaşanan sorunlara çözüm üretmeye dönük yapılan bilimsel ve siyasal çalışmalara genel olarak bakıldığında iki temel yaklaşımın kullanıldığı gözlenmektedir. Bunlardan biri modern eğitim uygulamalarına başvurmak ve çözümler üretmeye çalışmak olarak özetlenebilir. Eğitim, bilim ve teknolojiye gelişmiş olan ABD, İngiltere, Japonya, Kanada, Finlandiya gibi ülkelerin eğitim sistemleri incelenerek belirli boyutlarının aktarılması ya da yeni geliştirilen birtakım yaklaşım, model ve uygulamaların eğitim sistemine entegre edilmeye çalışılması buna örnek olarak verilebilir. Diğer bir yol ise insanlığın zengin eğitim mirasından faydalanarak tarihte uygulanmış ve başarıyı yakalamış modellerin yenilenerek bugüne taşıma çalışmaları olarak ifade edilebilir. İlk dönem filozoflarından itibaren eğitim konusundaki söylemlerden esinlenerek ya da tarihte başarısı gözlenmiş eğitim yaklaşım ve modellerinin incelenmesi ve modern dünyaya entegre edilmeye çalışılması buna örnek olarak verilebilir.

Müslüman Türk tarihi, birey ve toplum eğitimi çerçevesinde zengin bir mirası bünyesinde barındırmaktadır. Yüzyıllar boyunca çok geniş coğrafyalarda büyük devletler kurup varlıklarını sürdürebilmiş olmaları, birey ve toplum eğitimi alanında

başarılı uygulamalar ortaya koyduklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. İbni Sina, Farabi, Gazali gibi düşünce insanları ya da Ahmet Yesevî, Mevlâna Celalettin-i Rûmî, Hacı Bektaş-ı Velî, Ahi Evrân-ı Velî, Yunus Emre gibi gönül ve eylem insanları, Müslüman Türk tarihinde ortaya çıkmış ve yaşadığı dönem toplumunun eğitimi-nde çığır açan uygulamalarda bulunmuşlardır. Bu isimlerin her birinin, kültür ve medeniyet inşacısı olarak Müslüman Türk ve dünya tarihi sayfalarında yerini aldıkları; günümüze kadar ışık tutmayı başaran sistemler ortaya koydukları belirtilmelidir.

Günümüzde dahi insanlık, onların eser ve öğretilerinde önemli mesajlar bulmaktadır. Bu mesajların önemli bir özelliği de, yalnızca bir teori olmayıp uygulamalarla test edilmiş ve başarılı olduğu kanıtlanmış bir içeriğe sahip oluşlarıdır (Yeşil, Kart ve Aslander, 2020; Akyüz, 2018; Ceylan, 2012). Başka bir ifade ile bu eser ya da öğretiler, bir felsefe ve bakış açısından öteye taşınarak yaşama aktarılmış, birey ve toplum eğitimi uygulamaları başarılı sonuçlar vermiş, bu nedenle de öğreti ve kurumları ile günümüze kadar ulaşabilmişlerdir. Bu kişiler ve öğretileri ile ortaya koydukları uygulamalar üzerinde çok sayıda araştırmanın, ulusal ve uluslararası düzeyde birçok akademik, sosyal ya da eğitsel etkinliğin yapılması, bu genel kanaati doğrular niteliktedir.

Tarih, edebiyat, sosyoloji, iktisat gibi bilim alanlarının yanı sıra eğitim ve bilim tarihçilerinin yaptıkları araştırmalarda da bu durum sıklıkla vurgulanmaktadır (Akyüz, 2018; Bayram, 2011). Hiç şüphesiz eğitim bilimciler, bu öğretilerin ya da tarih içindeki uygulamaların eğitsel yönlerini konu edinmektedirler. Birey ve toplum eğitimi çerçevesindeki öğretileri, eğitsel yapıları ile eğitim çalışmalarının kapsamı ve nitelikleri eğitim bilimleri alanındaki araştırmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Çok sayıda bilim insanı bu konularda eserler vermiş olmalarına karşılık, mirasın çok zengin olması nedeniyle bu şahsiyetlerin ve ortaya koydukları eğitim modellerinin üzerinde çalışılmaya devam edilmesi gerektiği yine bilim insanları tarafından önemle vurgulanmaktadır (Ekinci, 2008; Akyüz, 2018; Köksal, 2007).

Bilindiği üzere Ahilik teşkilatı, ilk olarak Selçuklu Devleti bünyesinde kurulmuş (Ahmed, 2016; Nacafı, 2011) ve daha sonra Osmanlı Devleti'nin gerek kuruluş aşamalarında gerekse yükselme dönemlerinde varlığını etkin biçimde sürdürmüş (Akyüz, 2018; Gülerman ve Taştekil, 1993), ardından kurulun Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde de farklı adlardaki kurum ve kuruluşlarla varlığını kısmî de olsa günümüze kadar devam ettirmiştir (Erken, 2008; Özkaya, 2012).

Alanyazında Ahilik sistemi üzerinde yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde onun ekonomik, toplumsal, siyasal ve eğitsel açıdan tam olarak sistem özelliği gösterdiği konusunda bilim insanlarının genel bir kanaat birliğine sahip oldukları dikkati çekmektedir (Tekin, 2006; Ceylan, 2012; Yeşil, Kart ve Aslander, 2020). Bu nedenle de Ahilik sisteminin bir üst sistem özelliği taşıdığı; bünyesinde toplumsal, siyasal, ekonomik ve eğitim alt sistemlerini ve bunların her birinin daha da alt sistemlerini barındırdığı söylenebilir.

Soykut (1978) ve Gülvahaboğlu (1991), Ahilik sisteminin bireylere özellikle mesleki bilgi, duygu ve beceriler kazandırmak, üretim ahlakı ve mesleki standartlar oluşturmak amacıyla örgütlenmiş bir teşkilat yapısını göstermesi sebebiyle ekonomik bir sistem olduğunu belirtmektedirler. Diğer taraftan toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda meslek insanları yetiştirmek; aralarında yardımlaşma ve dayanışma örgütlenmesini barındırması yönüyle de toplumsal ve eğitsel bir sistem özelliği öne çıkmıştır (Ceylan, 2012; Akyüz, 2018). Bunun yanı sıra ülke ya da toplumun iç ve dış tehditlere karşı güvenlik sorunu yaşaması durumunda insan kaynağı ve imkanları ile destek sunması; üyelerine savaş eğitimi vermesi; kimi zaman da devlet kademelerinde görev alacak insan yetiştirmeye katkı sunması ya da yöneticilere bilgi ve düşünceleriyle destek sunması gibi çalışmalarda bulunmaları yönüyle kısmen de olsa askeri ve siyasi sistem boyutlarının bulunduğu da söylenebilir (Erken, 2008; Demir, 2004).

Bununla birlikte farklı alt sistemleri bünyesinde barındıran Ahilik sisteminin başarısı üzerinde en belirleyici boyutunun, insan yetiştirme sistemi olarak nitelenen eğitim sistemi boyutu olduğu bilim insanları tarafından sıklıkla dile getirilmektedir (Akyüz, 2018; Yeşil, Kart ve Aslander, 2020; Köksal, 2008). Başka bir ifade ile ekonomik, sosyal, siyasi ve eğitim alt sistemleri bünyesinde barındıran Ahilik sisteminin gerek kurulmasında gerekse asırlar boyu başarıyla uygulanmasında en önemli katkının, kurguladığı eğitim sistemi ile ilişkili olduğu söylenebilir. Zira sistemi organize eden ve faaliyet yürütenler bireylerdir. Bu bireylerin yetiştirilmesi ise başlı başına bir eğitim sorunudur. Bu nedenle Ahilik sisteminin başarısı, eğitim ya da insan yetiştirme sisteminin başarısının bir sonucudur denilebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Müslüman Türk tarihinde iki büyük devlet olan Selçuklu ve Osmanlı Devleti toplumlarının eğitimi ve yapılanmaları üzerinde önemli etkileri olan Ahilik Sisteminin toplum eğitim modelinin temel özelliklerine ilişkin bazı tespitlerde bulunmaktır. Böylelikle, Ahilik sisteminin özel olarak eğitim modelini bazı yönleriyle tanıtmak; toplum eğitimi konulu çalışmalarda bulunan bilim insanı, yazar, düşünür, sivil toplum kuruluşları gibi kişi ve yapıların dikkatlerini bu yöne çekmek; aynı zamanda özellikle bilim insanlarının daha derin çalışma yapabilecekleri mümbit bir çalışma zemininin oluşmasına katkı sunmak amaçlanmıştır.

Bu amaç çerçevesinde başlıca şu sorulara cevaplar aranmıştır:

Ahilik eğitim sisteminin;

1. Günümüze ışık tutabilecek ve öne çıkan karakteristik özellikleri nelerdir?
2. Hedefleri ya da hedef insan tipinin temel özellikleri nelerdir?
3. Eğitim ilkeleri nelerdir?

4. Eğitim mekanları olarak nereler kullanılmıştır?
5. Eğitim yöntemleri nelerdir?
6. Denetim ve değerlendirme mekanizması nasıldır?

YÖNTEM

Bu araştırma, alanyazın taramasına dayalı kuramsal, betimsel ve nitel bir çalışma özelliği taşımaktadır. Alanyazında var olan Ahilik sistemi ile ilgili yapılmış bilimsel çalışmalar belge analizi tekniği ile Ahilik eğitim sisteminin temel özellikleri betimlenmeye çalışılmıştır. Betimleme ve analiz çalışmalarında araştırmanın amaçlar bölümünde ifade edilen sorulara cevap bulma ile sınırlı davranılmıştır.

Verilerin Çözümü ve Yorumu

Araştırmanın genel ve alt amaçları çerçevesinde alanyazında var olan bilimsel kitap, makale, bildiri ve raporlar incelenmiş; belgelere dayalı olarak cevaplar aranmıştır. Alanyazındaki tespitler derlenmiş, eğitim bilimleriyle ilgili günümüz kavram uygulamaları çerçevesinde yorum ve çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın sınırları çerçevesinde, Ahilik sisteminin eğitim boyutunda öne çıkan özelliklere ilişkin tespitler aşağıda sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Ahilik sisteminin eğitim boyutunda günümüze ışık tutabilecek karakteristik özellikleri

Bilindiği üzere eğitim anlayışı, eğitim felsefesinin bir yansıması olarak diğer bileşenlerin anlam ve işlevine ilişkin bir zemin sunar (Sönmez, 2018; Ertürk, 2016). Ahilik, İslam inancı ile Türk adet ve geleneklerinin harmanlandığı bir düşünce sistemini barındırmaktadır. Ekinçi (2008: 19) Ahilik düşünce sisteminde “eşref-i mahlûkat” kabul edilen insana, her şeyden daha fazla değer verilmesi anlayışının hâkim olduğunu belirtmektedir. Buna göre Ahiliğin, eşrefi mahlukat olan insanı merkeze alan bir anlayış üzerinde temellendiği söylenebilir. Ayrıca Ahilik eğitim kurgusunun Hz. Peygamberin “İnsanların en hayırlısı işi (ameli) güzel, ömrü uzun olandır” sözünün somutlaştığı bir yapı olarak organize olduğu da belirtilmelidir.

Diğer taraftan Ahilik eğitim anlayış ve uygulamalarını temelde dört sütun üzerine oturtmak mümkündür. Bunlar kısaca; toplum eğitimi/yaygın eğitim, sivil toplum hareketi kaynaklı eğitim, meslek aracılığıyla eğitim ve dengeli/dengeleyici eğitim olarak ifade edilebilir.

1. Toplum eğitimi/Yaygın eğitim

Eğitilmiş bireylerden oluşmuş bir toplum inşa etmek, varlığını sürdürmeyi ve gelişmeyi arzulayan ülkelerin tarih boyunca önemli çalışma alanlarından biri olageliştir. Böyle bir toplumun inşa edilmesinde örgün ve yaygın eğitim çalışmaları olmak üzere temelde iki stratejinin kullanıldığı söylenebilir. Bu iki stratejinin birbiri ile uyumlu ve tamamlayıcı olması, eğitilmiş bir toplum inşa etmenin önemli önkoşullarından biridir.

Alanyazında yaygın eğitim, örgün eğitim imkanlarından bireyin gelişim döneminin uygun olmaması, zaman, mekân ve ekonomik yetersizlikler gibi nedenlerle yararlanamayanlara ya da örgün eğitimin yanısıra eğitim ihtiyacı duyanlara dönük olarak yapılan eğitim çalışmaları olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020; Kıncal, 2008; Şişman, 2007). Örgün eğitim devletin kontrolünde yapılan ve planlı olma özelliği taşıyan çalışmaları kapsarken yaygın eğitim çalışmalarının bir kısmı devlet eliyle ve planlı olarak, önemli bir kısmı ise sivil toplum kuruluşu, medya gibi devlet dışında organize olmuş birtakım kurum, kuruluş ve yapılar tarafından yürütülmektedir (Gahramanova, 2012; Mundy, 2008; Yeşil, 2017; Aytekin, 2013).

Örgün eğitimin karakteristik örneği olan okullarda yapılan eğitim çalışması, birey ve toplumun eğitimi açısından çok önemli olmakla birlikte zaman, mekân ve imkânlar yönüyle toplumun yalnızca belirli kesimlerine hitap etmesi gibi bir sınırlılık barındırdığı belirtilmelidir. Okul çağı dışındaki bireyler ile okula devam eden ama farklı nedenlerle eğitim ihtiyacı bulunan bireylerin sayısal çokluğu dikkate alındığında yaygın eğitimin ya da yaygın eğitim çalışmalarında bulunan kişi, kurum ve kuruluşların birey ve toplum hayatı açısından önemi daha kolay anlaşılabilir. Nitekim modern eğitim ilkelere olan “yaşam boyu eğitim”, eğitim sürecinin zaman ve mekânlarla sınırlandırılmayacağını; ömür boyu devam etmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Diğer taraftan devletin, bütün bireylerine her zaman ve mekânda eğitim amaçlı olarak ulaşabilmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle devletin ulaşamadığı zaman ve mekanlarda bireylere eğitim amaçlı olarak ulaşması gereken kişi, kurum ve kuruluşların bulunması, tarih boyunca bir ihtiyaç alanı olarak varlığını sürdürmüştür. Bilim ve teknolojinin geliştiği günümüzde bile bu konuda birçok sorun ve yetersizliklerin yaşandığı özellikle vurgulanmalı; bu gelişmişlik düzeyinin bulunmadığı zamanlarda bu ihtiyacın daha belirgin olarak hissedildiği belirtilmelidir.

Ayrıca, yalnızca belirli insanların değil, bütün olarak toplumun eğitiminin önemli olduğu özellikle vurgulanmalıdır. Başka bir ifade ile ülke ve toplumsal gelişim, sadece bazı insanların -çok nitelikli de olsa- eğitilmesi ile değil, toplumun her bireyinin ve her kesiminin eğitilmiş olması ile sağlanabileceği ifade edilmelidir. Bu nedenle de ülkelerin, toplumun her kesimine, her zaman ve mekânda eğitim amaçlı olarak ulaşabilmesi ve eğitim çalışmalarına devam etmesi önem arz etmektedir.

Ahilik sistemini ve onun eğitim boyutunu karakterize eden önemli yönlerinden biri, toplum eğitiminde üstlendiği görev ve bu görevi yerine getirmedeki başarısı olarak ifade edilebilir (Akyüz, 2018; Yeşil, Kart ve Aslander, 2020; Ceylan, 2012). Günümüzde “yaygın eğitim” kavramı ifade edilen eğitim çalışmalarının, Ahilik sistemi içerisinde kapsamlı olarak yerine getirildiği belirtilmelidir. Bu yaygınlık hem yediden yetmişe şeklinde ifade edilen çocuğundan gencine ve yaşlısına kadar toplumun her kesimini hem de psikolojik, sosyal, dini, ekonomik, askeri vb. birey ve toplumun çok yönlü bilgi, duygu ve beceri ihtiyaçlarını karşılamaya dönük eğitim uygulamalarını kapsaması yönüyle ilgilidir (Akyüz, 2018; Erken, 2008).

Elbette günümüzde de toplu eğitimi bağlamında devlet dışındaki birtakım organizasyonlar tarafından çok farklı eğitim çalışmaları yürütülmektedir. Ancak bu çalışmaların bölgesel ve yere özellikler taşıdığı; genel olarak ülke genelinde amaç, içerik ve yöntemler itibarıyla bir organizelilik halinin sınırlı kaldığı; çoğu zaman da değerlendirme boyutunun tesis edilemediği belirtilmelidir.

Ahilik sistemi bağlamında bu eğitim yapısında, Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde çok geniş bir coğrafyada ve farklı kültürlerle karşı karşıya kalındığı ortamlarda eğitim anlayışı, amacı, içeriği ve yöntemleri açısından birliğinin önemli ölçüde tesis edilmesi; etkili bir denetim ve değerlendirme mekanizmasının kurulmuş olması özellikle dikkat çekici olarak değerlendirilmelidir. Bu eğitim birliğini tesis eden ana faktörün de Ahilik Teşkilatı olduğu ifade edilmelidir. Başka bir ifade ile Ahilik sisteminin toplum eğitimi boyutunun orijinalliğinin önemli bir yönünü, geniş bir coğrafyada teşkilatlanmış olması nedeniyle eğitim birliğini tesis edebilmesi ve ciddi bir değerlendirme-denetim mekanizması ile bu süreci yönetebilmesi ile açıklamak mümkündür.

Diğer taraftan, henüz okul adlı eğitim kurumlarının hem tam olarak kurumsallaşmadığı hem de yaygınlaşmadığı dikkate alındığında Ahilik teşkilatı tarafından yürütülen birey ve toplum eğitimi çalışmalarının ne denli önemli ve gerekli olduğu daha kolay anlaşılabilir. Ahilik sistemi kapsamında yapılan meslek eğitimi, dini eğitim, ahlaki eğitim, kültür eğitimi faaliyetleri, devletin örgün eğitim kapsamında ulaşmadığı kesimleri de kapsayıcı olarak düzenlenmiş ve sürdürülmüştür. Aşağıda Ahilik eğitim sisteminin hedefleri, ilkeleri, yöntemleri ve mekanları başlıkları altında yapılan açıklamalar, toplum eğitimine odaklanmış yapı üzerine oturtulduğunu açık şekilde ortaya koymaktadır.

2. Sivil toplum hareketi kaynaklı eğitim

Özellikle son yüzyıl içerisinde sivil toplum/sivilleşme ve sivil toplum kuruluşu (STK) kavramları bireysel, toplumsal, siyasal ve ekonomik gündemi yoğun şekilde meşgul eder hale gelmiştir (Balkaya, 2015; AYTEKİN, 2013; İGCI, 2008; Yeşil, 2017). Gündemi meşgul etmesinin önemli bir nedeninin birey, toplum ve ülkeler üzerindeki

etki gücünden kaynaklandığı (Hoff ve Hickling-Hudson, 2011; Rockwell ve Vera, 2013) söylenebilir.

Kültürleme süreci olarak tanımlanan eğitim, kültür oluşturma ve aktarımının en etkin aracı olarak kabul edilmektedir (Şişman, 2007; Gahramanova, 2012; Mundy, 2008). Alanyazındaki tanımlama çalışmaları incelendiğinde sivilleşmenin bir kültürü ifade ettiği ve bir eğitim sorunu olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgusu dikkati çekmektedir (Demirel ve Kaya, 2012; Yeşil, 2017; Balkaya, 2015; Aytekin, 2013).

Birey ya da toplumun kültürlenmesinden sorumlu kurumların başında okullar gelmekle birlikte özellikle son yüzyılda sivil toplum kuruluşları da gerek kültürlemenin gerekse eğitimin önemli vasıtalarından biri haline gelmiştir (Hoff ve Hickling-Hudson, 2011; Rockwell ve Vera, 2013; Schulz, 2010; Mundy, 2008). Sivil toplum kuruluşları, toplumsal ihtiyaçlardan doğan ve bu ihtiyaçları gidermeyi hizmet alanı olarak değerlendiren örgütlü yapıları ifade etmektedir (Aytekin, 2013: 8). Eğitim, toplum, kültür/kültürleme ve sivil toplum kuruluşu kavramları arasındaki sıkı ilişki bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Batılı alanyazında “non-governmental organisation” olarak adlandırılan sivil toplum kuruluşu, “gönüllülük” esasına dayalı olarak devletin dışında ya da yanında siyasal, sosyal, ekonomik ve eğitsel birtakım işlevleri yerine getirmek üzere örgütlenmiş insanlar topluluğunu ifade etmektedir. Başka bir ifade ile sivil toplum kuruluşu, yaşamın farklı alanlarında gözlenen sorunlara gönüllü olarak müdahale etmek, çözüm konusunda inisiyatif almak ve sorumluluk üstlenmek isteyen insanların amaç ve güç birliği etmelerine ilişkin yapılanmalar olarak değerlendirilmektedir. Buna göre sivil toplum kuruluşu kavramı ile ilgili olarak;

- Devletin dışında olması,
- Amaç ve güç/ımkân birlikteliğini gerektirmesi,
- Organize bir yapıyı ifade etmesi,
- Gönüllülük ve iradîlik esasına dayanması,
- İnisiyatif sahibi, sorumlu, fedakâr, katılımcı, üretken bireyleri barındırması,
- Mesai sınırı, bürokratik ve şabloncu kural katılığı yerine esnek bir çalışma tarzına sahip olması

gibi birtakım özelliklerin temel alındığı söylenebilir. Hiç şüphesiz bu özelliklerin, kamu kurumlarına göre sivil toplum kuruluşlarının daha hızlı, üretken ve özgün çalışmalar yapabilmesine zemin hazırladığı söylenebilir. Özellikle amaç birliği olan fedakâr, gönüllü, katılımcı, sorumluluk bilinç ve duyarlılığına sahip, üretken bireylerin amaç birlikteliği içerisinde hür iradeleri ile bir araya gelerek organize olmalarının önemli bir hizmet potansiyelini beraberinde getirdiği vurgulanmalıdır.

Eğitimin henüz tam bir devlet görevi olarak kabul edilmediği dönemde Ahilik sisteminin, kendi toplumsal, siyasal, mesleki, ekonomik vb. amaçlarını gerçekleştirmek için bireylerin eğitimine özel bir önem verdiği bilim insanları tarafından sıklıkla ifade edilmektedir (Ekinci, 2008; Yılmaz, 1995; Yeşil ve Kart, 2018). Bu hassasiyet hem döneminin siyasal ve sosyal şartlarının hem de varlığını sürdürebilmek için insan kaynağına ihtiyaç duymasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Zira Ahiliğin neşvü nema bulduğu dönem, Müslüman Türklerin Anadolu coğrafyasına yeni taşındığı ve buraya yerleşme çabalarının olduğu döneme rastlamaktadır (Çağatay, 1989; Ekinci, 2008). Bu dönemde hem farklı alt kültürlerden gelen Müslüman Türklerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkların çözülmesi hem de yerleşik Hristiyan halka iyi model olunması, Ahiliğin ve Müslüman Türklerin geleceği açısından çok önemli idi.

Gülerman ve Taştekil (1993) ile Ekinci (2008), hem kendi varlıklarını korumak hem de Anadolu'nun İslamlaşması sürecine destek sunmak üzere ihtiyaç duyulan insan kaynağının doğru biçimde yetiştirilebilmesi amacıyla Ahilik sisteminin, bazı karakteristik özellikleri ile dikkat çeken bir eğitim anlayışı ortaya koyduklarını belirtmektedirler. Bu özellikler, şöyle sıralanabilir:

- (1) Bireyler, mesleki, dini, ahlaki ve sosyal açıdan bütüncül bir anlayışla eğitilmiştir.
- (2) İş başında verilen eğitimle iş dışında verilen eğitim birbirini tamamlayacak niteliktedir.
- (3) Eğitim belirli bir süreç ile kısıtlanan değil, hayat boyu devam eden bir faaliyettir.
- (4) Eğitim, köylere kadar varan geniş bir kapsayıcılıkla yürütülmüştür.
- (5) Ahilik ilkelerini kabul eden herkes dâhil olabilmektedir.
- (6) Dersler yetkili kimseler tarafından ücretsiz olarak verilmiştir.

Ahilik sisteminde eğitim sürecinin, devlet otoritesinden bağımsız olarak ve tamamen sivil bir anlayış ile toplum eğitimine odaklanan bir eğitim anlayışı üzerine temellendiği belirtilmelidir. Zira Ahilik, devlet tarafından organize edilmiş bir teşkilat değildi. Kuruluş, organize oluş ve faaliyetlerde bulunma evrelerinde tam olarak sivil bir organizasyon yapısına sahipti (Sarıkaya, 1999; Yeşil, Kart ve Aslander, 2020). Ahilik teşkilatlanmasını, toplumun sosyal ve ekonomik ihtiyaçları ortaya çıkarmış ve yapılanmasına zemin hazırlamıştı. Bu yönüyle, diğer boyutları açısından olduğu gibi eğitim boyutunun da sivil bir zemine dayandığı ve sivil eğitim anlayışına göre biçimlendiği söylenebilir.

Bununla birlikte Ahilik sistemi içerisinde yapılan eğitim çalışmaları, medreselerde ya da ilerleyen dönemlerde okullarda yapılan öğretim faaliyetlerinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilmelidir. Zira Ahilik sistemi kapsamında, planlı eğitim kurumlarına farklı nedenlerle devam edemeyen kişilerin eğitilmesi ve yetiştirilmesi çerçevesinde çalışmalar yapmışlardır. Başka bir ifade ile Ahilerin eğitim çalışmalarının, Devlet eliyle yapılan örgün eğitim kurumlarındaki eğitime bir alternatif olmayıp bireylerin sosyal ve mesleki yaşamda desteklenmesi ve yaşama aksettirilmesi çerçevesinde destekleyici bir yapıda kurgulandığı belirtilmelidir.

Kısaca Ahilik eğitim sisteminin, sivil toplum kuruluşları tarafından organize edilen ve Devletin ulaşamadığı ya da zorlandığı alanlardaki bireylerin eğitimini desteklemek üzere ortaya konulmuş bir yaygın eğitim vasfı taşıdığı söylenebilir. Bu özelliği, Ahilik sistemine orijinallik katan ikinci temel yönünü oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile çağının imkanları ve ihtiyaçları dikkate alındığında toplum eğitimi bağlamında sivil bir anlayışla bir araya gelen idealist insanların kurguladığı bir yapı olarak Ahilik, günümüz sivil toplum kuruluşlarının sivil eğitim bağlamında model alabilecekleri bir eğitim yapısı kurgulayıp hayata geçirdikleri söylenebilir.

3. Meslek aracılığıyla eğitim

Bireye yeteneklerine uygun ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir meslek alanı ile ilgili bilgi, duygu ve becerileri/yeterlikleri kazandırmak, eğitim süreçlerinin tarih boyunca önemli amaçlarından birini oluşturmuştur. Bireysel, toplumsal ve ekonomik yaşamın önemli bir boyutunu oluşturan meslek TDK Sözlüğü'nde (2020) "Belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş uğraş" olarak tanımlanmaktadır.

Mesleğin yalnızca para kazanma yönüyle sınırlı algılanmayıp birtakım bilgi, duygu ve beceri kazanmayı gerektirmesi, üretim ve hizmet odaklı olarak bireyin kendisine ve çevresine yarar sağlamayı amaçlayan bir yaşam felsefesini içermesi, bir kimlik ve kişilik inşa etme sürecini kapsamı gibi özelliklerin daha önemli olduğu belirtilmelidir.

Mesleki yaşam, diğer yaşam alanları gibi psikolojik, toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. çok yönlü bir yapıyı barındırmaktadır. Bu nedenle mesleki eğitim sürecinin de bu boyutları kuşatan ve onlar üzerinde temellenen bir süreç olduğu söylenebilir. Başka bir ifade ile meslek öğrenme, gerçekte hayatın kendisini öğrenmek ve yaşamaktır denilebilir. Her ne kadar meslek konusu yetişkinlerin bir uğraş alanı olarak değerlendirilse de ona hazırlık sürecinin çocukları da kapsadığı göz ardı edilmemelidir.

Modern eğitimbilim alanyazını incelendiğinde iş ilkesi, probleme dayalı öğrenme, proje tabanlı öğrenme, yapılandırmacı öğrenme, çoklu zekâ, işbirlikli öğrenme

gibi yöntem ve uygulamalara özel vurgu yapıldığı; bu eğitim yöntem ve uygulamaları çerçevesinde kalıcı ve transfer edilebilir öğrenmelerin yapma-yaşama yoluyla temin edileceğinin bilim insanları tarafından sıklıkla dile getirildiği dikkati çekmektedir (Sönmez, 2018; Şişman, 2007). Diğer taraftan çağdaş eğitim akımları arasında sayılan ve Kerchensteiner, Gaudig, Dewey, Kilpatrick gibi daha birçok filozof ve eğitimci tarafından vurgulanan “iş okulu” ya da “üretim okulu” akımlarının da özünde geleneksel eğitimin zihne yönelip insanın diğer boyutlarını ihmal ettiği, iş ya da meslek yoluyla eğitim yapılarak hem gerçek şahsiyet oluşumunun hem de bireysel, toplumsal ve ekonomik yararların temin edileceği vurgulanmaktadır (Aytaç, 2019; Şişman, 2007).

Ahiliğin eğitim anlayışının karakteristik özelliklerinden bir diğeri, en belirgin şekilde uygulandığı alanın meslek yaşamı olmasıdır. Ahilik eğitim sisteminde meslek edinimi, insan yetiştirme düzeni açısından en uygun zemin olarak görülmüş ve uygulanmıştır. Özü itibarıyla Ahilik Teşkilatının, öncelikle bir meslek birliği olarak yapılandığı belirtilmelidir. Bununla birlikte kurguladığı sistemin yalnızca belirli meslek insanlarının bir araya gelip yardımlaşması ile sınırlı bırakılmayıp mesleklere insan seçimi, yetiştirilmesi, değerlendirilmesi gibi doğrudan eğitim ile ilgili birçok boyutu da kapsadığı belirtilmelidir.

Ahilikte, meslek üzerinden insan yetiştirmeye odaklanılmıştır. Gülerman ve Taştekil’in (1993: 61-63) belirttiği gibi belirli bir mesleğin öğrenilmesi süreci ile bireylere psikolojik olgunluk, sosyal bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir. Demir’in (1998: 19), Ahiliğin eğitim anlayışını yansıtan temel kavram ve uygulamaların, “iş dışında-iş başında eğitim”, “sanat eğitimi” ve “meslek sırrı” ifadeleri ile özdeşleştirilmesi, bu tespiti doğrular niteliktedir.

Dahası Ahilik sisteminin eğitim boyutunu özgün ve çağına göre orijinal kılan özellik, “meslek aracılığı ile eğitim” olgusu üzerine temellenmesidir denilebilir. Her ne kadar meslek eğitimi sürecini kapsasa da sadece mesleki bilgi, duygu ve becerilerle yetinmeyip yaşamın her alanını kuşatan bilgi, duygu ve becerileri kapsayıcı bir eğitim süreci kurgulanmıştır. Ahlaki ve dini eğitim, zihin eğitimi, askeri eğitim ve mesleki eğitim, Ahilik sisteminin eğitim türlerini oluşturmaktadır (Yeşil, Kart ve Aslander, 2020; Akyüz, 2018; Köksal, 2008). Yine Ahilik sistemi kapsamında işbaşında eğitim ve iş dışında eğitim yapılarak eğitim süreçleri bireyin yaşamının diğer alanlarına da yayılmış; insanlar arası ilişkiler, toplum kültürü ve tarihi, okuma-yazma, dini ilimler vb. birçok konuda bilgi, duygu/değer ve beceriler eğitim süreçlerinde bireylere kazandırılmaya çalışılmıştır (Aslander, 2016; Akyüz, 2018; Ceylan, 2012). Bu süreçlerde meslekler ya da meslek eğitimi, genel eğitim için etkin bir araç işlevi gördüğü söylenebilir. Başka bir ifade ile Ahilik eğitim sistemini yalnızca “meslek eğitimi süreci” olarak nitelemek yerine aynı zamanda “meslek aracılığıyla eğitim” olarak betimlemek gerektiği belirtilmelidir.

Ahilik sistemi eğitim süreçlerinde çoğu kere merkeze bir meslek alınmış olsa da meslek aynı zamanda ve daha öncelikli olarak bireyin zihinsel, duygusal ve bedensel gelişimi ve eğitimi için bir araç işlevi gördüğü; bu yönüyle çağının özellikleri, ihtiyaçları ve gerekleri dikkate alındığında orijinal bir yaklaşım ve kurgu olduğu söylenebilir. Nitekim yüzyıllar sonrasında yukarıda da ifade edildiği gibi “iş okulu” ya da “üretim okulu” başlıkları altında 20. Yüzyılda dahi çağdaş eğitim akımları olarak eğitim bilim literatüründe yerini alan akım ve yaklaşımların (Aytaç, 2019; Şişman, 2007) yüzyıllar öncesinden teorisi bir tarafa kapsamlı uygulamalarının Ahilik eğitim sistemi içerisinde olduğu belirtilmelidir.

Özetle meslek, insan yaşamının büyük kısmını kapsayan bir yaşam alanını ve bireyin yaşamda ihtiyaç duyacağı bireysel, toplumsal, siyasal ve ekonomik bilgi, duygu ve becerilerin tamamını kapsayan orijinal bir bütünü oluşturmaktadır. Müşteri-esnaf/sanatkâr ya da esnaf-esnaf arasındaki ilişkilerde insanlar arası iletişim ve etkileşim becerileri; bir iş yapısı ürünü ortaya koyabilmede bilgi, değer ve beceriler; devletle ya da toplumla olan ilişkilerde kurumsal ilişkiler vb. meslek kavramı içerisinde zaten bütünleşmiştir. Başka bir ifade ile bir mesleği öğrenmek, gerçekte yaşamı öğrenmek, yaşamsal bilgi, duygu ve becerileri kazanmak anlamına gelmektedir. Bu yönüyle Ahilik sisteminin, eğitim boyutuna temel aldığı meslek aracılığı ile eğitim olgusu, kendi başına takdire şayan ve orijinal; aynı zamanda günümüze transfer edilebilecek bir eğitim yaklaşım ve uygulamasını ifade etmektedir denilebilir.

4. Dengeleyici eğitim

Yaşamın önemli kavramlarından biri dengedir. Denge durumu bireyin huzur ve mutluluğunun, gelişim ve değişiminin anahtarı niteliğindedir. Bireyin bireysel, sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamında denge halinde bulunması, huzur ve mutluluğunun da teminatıdır denilebilir. Başka bir ifade ile dengesizlik hali, psikolojik, toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşamın sorunlu olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Buna göre dengeye ulaşma, hedeflenen bir durum olarak nitelenebilir.

“Her şeyi bir ölçü ile yarattık” ayeti, “benim ümmetim vasat ümmettir” hadisi şerifi, gerek din adamları gerekse düşünürler tarafından genel olarak yaşamın her alanında ifrat ve tefritten (aşırılıklardan) uzak kalınmasının telkin edilmesi, dengenin birey, toplum ve yaşam açısından ne denli önemsendiğinin ifadesi olarak değerlendirilebilir. Buna karşılık insan, her konuda iki aşırı uç arasında kendine konum belirleme iradesine ve imkanına sahip bir varlık olarak yaratılmıştır. Örneğin israf ve lükse dalmak ile cimrilik yerine cömert olmak; kibr ve kompleks yerine vakar sahibi olmak, beşerin insanlaşması açısından önemsenir ve telkin edilir.

Diğer taraftan insan; akıl, kalp, beden ve ruh bileşenlerinden oluşan bir bütündür. Bu bütünlük kendi içinde bir denge halini ifade eder ve gerektirir. Bunlar ara-

sında dengenin sağlanamayışı zihinsel, duygusal ya da bedensel birtakım sorunların hem göstergesi hem de besleyicisidir. Sapkınlık, psikopatlık, şizofreni, sadistlik, hedonistlik, hiperaktiflik gibi daha birçok hastalık halinin göstergesi ve nedeni dengesizlik halidir.

Tüm bu sorunlar, insanın denge haline ulaşması ile büyük ölçüde aşılabılır niteliktedir. Denge halinin sağlanması için, denge üzerine oturtulup dengeli insanın yetişmesine zemin hazırlayacak eğitim/terbiye süreçlerini gerekli olduğu belirtilmelidir. Bu çerçevede Ahilik sistemi eğitim anlayışının karakteristik vasıflarından birinin, “dengeleyicilik” olduğu belirtilmelidir. Zira Ahilik eğitim anlayışının temelinde;

- Birey ve toplumun istek, ihtiyaç ve şartlarını,
- Bireyin zihinsel, duygusal ve bedensel yönlerini,
- Maddi ve manevi/uhrevi âlemin şart ve gereklerini,
- Yaşamın psikolojik, sosyal, ekonomik, siyasi, dini, askeri vb. yönlerini,
- Geçmişin deneyimleri, günün imkân ve şartları ile geleceğe ilişkin hedef ve ideallerini

dengeleyen bir yaklaşımın yattığı söylenebilir (Yeşil, Kart ve Aslander, 2020).

Ahilik sistemi kapsamında bireylerin her türlü bağımlılıktan ya da duygularının esaretinden kurtularak daha özgür ve bağımsız davranışlar ortaya koyabilmesi; bireylerde gözlenen aşırılıkların zararlarından korunmak üzere dengeli bir kişilik oluşturması önemli bir esas olarak kabul edildiği belirtilmelidir (Ceylan, 2012; Köksal, 2008; Ekinci, 1990). Günümüzde birçok psikolojik, sosyal, ekonomik problemin kaynağında aşırılıkların yattığı dikkate alındığında dengeleyici bir eğitimin ne düzeyde önemli bir özellik olduğu daha net anlaşılabilir. Aşağıda Ahilik sisteminde eğitimin hedefleri, ilkeleri, yöntemleri, içeriği, denetim ve değerlendirme mekanizması ile ilgili olarak yapılan tespitler ve özellikle “bütünlük” ilkesi, dengeleyicilik özelliğinin ne denli önemsendiğini göstermek açısından yeterlidir denilebilir.

Eğitimin hedefleri

Ahilik sisteminin temel kaynağının İslam dininin esasları ve Müslüman Türk kültürünün gelenekleri oluşturmaktadır (Ekinci, 1990; Erken, 2008). Bu nedenle İslam’ın temel gayelerinin, Ahilik sistemi içerisinde de hedefler olarak kabul edildiği söylenebilir. Ekinci (1990) bu gayeleri dört ana başlıkta ifade etmektedir. Bunlar;

1. İnsana, kendini tanıtmaya yollarını göstermek
2. İnsanın fitratını korumak
3. İyi insan yetiştirmek

4. İnsandaki gizli kalmış kabiliyetleri meydana çıkarmak ve bu kabiliyetlere yön vermek

Diğer taraftan Ahilik Sisteminin anayasası olarak tanımlanan Fütüvvetnameler incelendiğinde Ahilikte eğitimin ana hedefinin, bireyleri dünyada ve ahirette mesut olacak bireyler yetiştirmek ve insanları bu noktaya taşıyacak özellikleri kazandırma olarak özetlenebileceği söylenebilir. Gülvahaboğlu (1991), Erken (2008 ve Uçma (2011) gibi bilim insanlarının tespitleri dikkate alındığında Ahilikte eğitimin amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Çocuğu yaşama hazırlamak,
- Üyelerini bir mesleğe sahip bireyler olarak yetiştirmek.
- İnsanı mükemmelleştirmek,
- Dürüst, namuslu, üretici bireyler yetiştirmek,
- Davranışlarında ölçülü olmasını bilen, çevresi ile uyumunda sorun yaşamayan ve başkalarının haklarına saygı gösteren bireyleri yetiştirmek,
- Vatani savunması, otorite boşluğunun doldurulması için askeri kuvvet temini için insanları yetiştirmek.

Buna göre Ahilik Teşkilatı'nın; bireylerin mesleki, dini, ahlaki ve değerler bakımından çok yönlü ve dengeli biçimde yetiştirilerek toplum içerisinde birer model insan olmalarını hedeflediği söylenebilir.

Ahilik sisteminde eğitim ilkeleri

Eğitim ilkeleri, eğitim sistemi ya da onun uygulamalarına kılavuzluk eden kuralları ifade etmektedir (Sönmez, 2018; Şişman, 2007). İlkeler bir taraftan deneyimlerin diğer taraftan ise araştırmaların bir ürünü olarak ortaya konur; sistemin planlanmasından çalıştırılmasına/uygulamalarına ve değerlendirilmesine kadar her aşamada rehberlik ederler. Bu çerçevede Ahilik eğitim sistemine ve uygulamalarına yön verip içerik kazandıran birtakım ilkelerin de belirlendiği ve benimsendiği belirtilmelidir.

Ahilik eğitim sisteminin ilkelerini beş temel başlık altında incelemek mümkündür.

1. İnsana görelilik: Sistemlerinin açıklanmasında özel olarak vurgulanması gereken husus, insana hangi değer ve rolün verildiğiyle ilgilidir. Ahilik sisteminin hem genelinin hem de özel olarak eğitim boyutunun merkezinde insan unsuru yer almıştır. Yılmaz (1995), iş yerlerindeki mesleki eğitimde ve zaviyelerdeki zihinsel ve duygusal eğitimin düzenlenmesine dönük olarak Ahilerin tüzüğü sayılan fütüvvetnâmeler yazılırken insana görelilik ilkesinin dikkate alındığını ifade etmektedir. Ekinci'ye (1990) göre Ahilik eğitiminde insanın psikolojik ve beden yapısı dikkate alınarak mesleki

eğitim yöntemleri işe koşulmuştur. İnsanın beceri, istek ve kabiliyetlerin doğrultusunda meslek insanı yetiştirilmesine özen gösterilmiştir. Meslek insanının yetiştirilmesi de yine diğer insanların en iyi hizmeti alması gerektiği anlayışına dayandırılmıştır. Ekinci'ye (2008) göre çıraklara kabiliyetleri dışında ağır işler verilmemesinin bir kural olarak benimsenmesi bunun somut bir göstergesidir.

2. *Hayat boyu eğitim*: Ahilik sisteminde eğitim, çocuk yaşlarda (10 yaş altında) başlayıp yaşam boyu devam edilmesi gereken bir süreç olarak algılanmıştır. Diğer taraftan da Ahi zaviyelerinde kırk yaş üzerindeki bireylere dahi okuma yazma öğretilerek Ahilerin, öğrenci ya da eğitici rolüyle sürekli biçimde eğitim ortamında tutulmasının sağlandığı ifade edilmektedir (Ekinci, 2008).

3. *Bütünlük*: Gerek insan gerekse yaşam, birçok bileşeni barındıran karmaşık yapıları içermektedir. İnsanın zihin, gönül/kalp, ruh ve beden dünyasının bulunması; bilgi, duygu ve becerilerle donanık olması; yaşamın ise toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel, mesleki, ailevi vb. boyutlarının bulunması bu karmaşık ve tümleşik yapılar örnek olarak verilebilir. Diğer taraftan gerek insanın gerekse yaşama dair durumların teorik ve uygulama boyutları da bu tümleşikliğe eklenebilir. Bu bileşenlere bütünlük içerisinde bakılmadığı ya da bazılarının ihmal edilmesi durumunda denge bozulmaları gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır (Yeşil, 2009). Yeşil, Kart ve Aslander (2020), farklı araştırmacıların tespitlerinden yola çıkarak, Ahilik eğitim sisteminde özel olarak (1) birey ve yaşamın psikolojik, sosyal, ekonomik vb. boyutları arasındaki bütünlüğü; (2) teori ve uygulama ile bilgi, duygu ve beceri bütünlüğünü, (3) her zaman ve her mekânda eğitimi kapsamı için zamansal ve mekânsal bütünlüğü ifade ettiğini belirtmektedirler.

4. *Sosyal öğrenme (Model olma)*: Ahilik Teşkilatı'nda usta ve kalfaların çıraklara karşı eğitici, yol gösterici, motive edici, destekleyici, öğüt verici, kolaylaştırıcı ve işbirliğini teşvik edici görevlerinin yanı sıra model olma sorumlulukları da bulunmaktadır (Erginer, 2009). Bu çerçevede mesleki kıdem olarak üstte olan kişilerin yanlarında çalışanlara model olması önemsenmiş ve aksi durumlarda cezai müeyyideler uygulanmıştır (Yılmaz, 1995; Kaya, 2013).

5. *Somuttan soyuta/basitten karmaşığa/bilinenden bilinmeyene/yakından uzağa*: Ahilik sisteminde eğitimin hedefleri, içeriği ve yöntemleri hiyerarşik bir düzen içinde biçimlenmiştir. Yamak-çırak-kalfa-usta sıralamasına bağlı olarak önce basit işler, zamanla karmaşık ve zor işler öğretilmeye çalışılmıştır (Bayram, 2011; Köksal, 2008). Diğer taraftan özellikle bireylerin yetenekleri de dikkate alınmakla birlikte yörede ihtiyaç duyulan meslek alanlarına öncelik verilmiş; aynı iş türünden fazlaca iş yerlerinin açılmasına ve eleman yetiştirilmesine sınırlama getirilmiştir (Yeşil, Kart ve Aslander, 2020).

Eğitim mekanları

Yaşamın her anını kapsayıcı olan Ahilik eğitim uygulamalarının, zamanın yanı sıra gerçekleştirildiği mekânlar bakımından da yaşam boyu öğrenmeyi kapsadığı belirtilmelidir. Alanyazında Ahilik Teşkilatı'nın eğitim çalışmalarında kullandığı mekanlara ilişkin farklı adlandırma ve açıklamalar bulunmaktadır. Bununla birlikte özellikle zaviyeler, iş yerleri, sohbet meclisleri ve zikir meclisleri (Erken, 2008) olmak üzere dört ortamın öne çıktığı söylenebilir.

Zaviyeler, ilim ve irfan merkezleri olarak Selçuklular zamanında kurulmaya başlanmış, Anadolu'ya gelen derviş ve gazilerle birlikte hızlı biçimde yayılmıştır. Zaviyeler eğitsel, sosyal, dini çalışmaların yapıldığı mekanlar olarak hizmet görmüştür. Bunun yanı sıra savaş dönemlerinde lojistik destek amaçlı mekanlar olarak da kullanılmıştır. Mimari yapı ve düzen anlamında zaviyeler eğitim-öğretim ve sosyal faaliyetlere uygun olarak düzenlenmiştir. Zaviyelerde salonlar, farklı fonksiyonları da yerine getirmek üzere özellikle de sohbet ve tedrisatın yapılabileceği yerler olarak tasarlanmış ve bu amaca uygun biçimde döşenmiştir (Güllülü, 1977; Erken, 2008).

İş yerleri, Ahilik sisteminde özellikle iş başında uygulamalı eğitimin verildiği mekanlardır. İş yerlerinin bir arada bulunduğu alanlar olan bedestenlerde bireylere hem meslek kazandırılır hem de onların sosyalleşmeleri sağlanırdı. Ceylan (2012), Ahi Ocakları'nda akşamları verilen teorik kapsamlı bilgilerin, iş yerlerinde uygulamalı olarak beceri ve davranışlarla sergilenmeye çalışıldığını belirtmektedir. Ayrıca ustalar, ilgili sanat dalındaki manevi önderleri, ünlü şahsiyetleri ve onların hayat hikâyelerini yamaklarına anlatarak onların mesleği benimsemelerine ve uyum sağlamalarına yardımcı olurdu.

Sohbet meclisleri, iş dışında Ahilerin mesai dışında eğitildikleri özel mekanlardan biri olagelmıştır. Sosyokültürel faaliyetler kapsamında gezekler, arfeneler, yaren, oda ve selalık sohbetlerinde Ahiler sosyal yaşamın değişik yönleri, yaşadıkları problemler ile ilgili olarak bir araya gelip sohbetler ederler, dini ve milli içerikli kitaplar okurlardı (Uçma, 2011; Ekinci, 2008). Çağatay (1990), “yaren odaları” adı verilen misafirhaneleri başlı başına eğitim ortamı olarak nitelemektedir. Yaren odalarının önemli bir işlevi de Ahilerin birbirleriyle tanışma, durumlarından haberdar olma, birlik ve beraberliklerini güçlendirmeleri için ortam oluşturmaktır (Köksal, 2007, 183).

Benzer şekilde *zikir meclislerinde* de ahiler bir araya gelip zikir, sema vb. etkinliklerle manevi gelişimlerinin desteklenmesi yönünde zikir halkalarının oluşturulduğu; bu nedenle de Ahiliğin oldukça güçlü bir tasavvufi yönünün bulunduğu ifade edilmektedir (Ceylan, 2012; Yılmaz, 1995).

Eğitim yöntemleri

Ahilik eğitim sistemi içerisinde günümüz isimlendirilmeleriyle birçok eğitim yönteminin yanı sıra farklı yöntemlerin de kullanıldığı tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Gerek alanyazın gerekse Fütüvvetnameler incelendiğinde Ahilik eğitim süreçlerinde kullanılan yöntemler ve teknikleri şu başlıklar altında ele almak mümkündür (Yeşil, Kart ve Aslander, 2020; Yılmaz, 1995; Cebeci, 2010; Erken, 2008; Temel, 2007):

1. Anlatım odaklı yöntemler

- a. Takrir: Herhangi bir olay, problem ya da bazı fikir ve kavramların sağlam bir şekilde öğrenilmesi için tekrarlı olarak anlatımı tekniğidir.
- b. Nasihat etme: Davranışlarda görülen olumsuzlukların tespit edilmesi ve düzeltilmesi amacıyla yapılan öğüt verici konuşmalardır.
- c. Telkin: Özellikle Ahilik ile ilgili bir kural, tutum ve davranışın alışkanlık haline gelmesi için tekrarlayarak öğretme, yönlendirme açıklamalarını ifade etmektedir.
- d. Darb-ı Mesel: Anlaşılması zor bir durumun, bilinen ve daha belirgin bir benzeri yardımıyla temsil yoluyla anlatılması tekniğidir. Soyut durumların somut varlıklarla canlandırılarak ifade edilmesini içermektedir.
- e. Kıssadan hisse çıkarma: Hikâye yoluyla bir takım bilgi, duygu ve davranışların kazandırılmaya çalışılması tekniğidir. Kur'an ve hadislerde sıklıkla başvurulmaktadır.

2. Soru-Cevap (İsticvap) Yöntemi: Bazı derslerde ilk olarak konu öğrencilere, yani "fetâ"lara bildirilir, fetâların konuyla ilgili ders öncesi hazırlanması sağlanır; daha sonra da sorulu cevaplı olarak işlenirdi. Kur'an ve hadislerde de sıklıkla kullanılan yöntemlerden biridir.

3. Emr-i Bi'l-maruf Neyh-i Ani'l-münker Yöntemi: Bireyleri öğrenmeye sevk etmek ve öğrenme motivasyonlarını sağlamak için ödül ve yaptırımlardan yararlanma üzerine temellenen bir yöntemdir. Helal-haram, emir-yasak öğretimlerinde sıklıkla kullanılmıştır.

4. Tedriç Yöntemi: İnsanın yaradılışına uygun biçimde bilgilerin kolaydan zora azar azar ve kademeli olarak kazandırılmasını gerektiren bir yöntemdir. İyi alışkanlıkların kazandırılmasında ya da kötü alışkanlıkların giderilmesinde yararlanılmaktadır.

5. Örnek Şahsiyet Yöntemi: Eğitimcilerin tutum ve davranışları ile öğrencilere örnek olmalarını gerektiren bir yöntemdir. Model olma ve taklit yoluyla öğrenme ve öğretme uygulamalarına zemin oluşturmaktadır.

6. Yapararak Yaşayarak Öğrenme ve Gösterip Yaptırma Yöntemi: Mesleki ya da sosyal becerilerin öğretiminde sıklıkla başvurulan ve doğru olanı görme ve yapma yoluyla öğrenmeyi kapsayan bir yöntemdir.

7. Sema Yöntemi: Bir müzik eşliğinde ruhen ve bedenen rahatlamak amacıyla uygulanan bir eğitim yöntemidir. Özellikle duygusal ve ruhsal olgunlaşmaya, estetik kazanımına katkısı olduğu bilinmektedir.

Yukarıda çok genel olarak ifade edilen eğitim yöntem ve teknikleri göz önüne alındığında Ahilik eğitim süreçlerinde çok farklı yöntemlerden yararlanıldığı; bireylerin bilişsel, duygusal ve bedensel gelişimlerinin birlikte ele alındığı; modern eğitim yöntemleri olarak ifade edilen yöntemlerin birçoğundan Ahilik eğitimi kapsamında yararlanıldığı söylenebilir. Bununla birlikte özellikle bireylerde inanç ve ahlakın güçlendirilmesine öncelik verildiği; sosyal ve meslek yaşamı ile inanç ve değer eğitiminin bütünleştirilmeye çalışıldığı dikkati çekmektedir.

Denetim ve Değerlendirme

İnsanların ya da onların kurguladığı sistem ve modellerin bazen insanlardan bazen de sistemin doğasından ya da yararlanılan kaynak ve malzemelerden kaynaklanan eksiklerinin olması doğal bir durumdur. İnsanoğlunun duyguları, zaafı, çıkarları ve bir takım olumsuz değerlere sahip olması, bu sorunların yaşanmasının da en belirgin nedenleri arasında sayılabilir. Önemli olan, hata ve eksiklerin yerinde, zamanında ve doğru olarak tespit edilmesi ve giderilmesidir.

Özellikle sosyal sistem vasfı taşıyan ve hem kaynağı hem ürünü insan olan sistemlerde eksik ve kusurların belirlenmesi ve giderilmesi, sistemini sürekliliği ve gelişimi açısından çok daha önemli hale gelmektedir. Erken (2008) Ahilik sistemi içerisinde böyle bir mesleki kontrol, denetim ve değerlendirme mekanizmasının oluşturulduğunu ve etkin şekilde işletildiğini ifade etmektedir. Tokgöz'ün (2012: 58) belirttiği gibi Ahilik sisteminde denetim oldukça önemli kabul edilmekteydi. Ahilik değerlerinin tavizsiz bir şekilde uygulanabilmesi için bu durum şarttı. Ahilik sisteminde denetim, üyelerin Ahilik değerlerinin aksi yönünde hareket etmesinin önüne geçilmesi, üretimde kalite ve standarttan taviz verilmemesi, üyeler arası adaletsizliğin ve haksızlığın yaşanmaması için yapılmaktaydı. Ahilik teşkilatının denetimlerinin en temel amacını, suçu oluşmadan engelleme düşüncesi oluşturmaktaydı. Bayram (2012: 92), Ahiliğe mensup kimselerin meslek ahlakına uygun tutum ve davranışlar içinde olup olmadıklarının, teşkilât yöneticileri tarafından sıkı bir şekilde denetlendiğini; kurallara aykırı hareket edenlerin kendilerine ders, etrafa ise ibret olacak biçimde cezalandırıldığını aktarmaktadır.

Ahilik sisteminde, devlet denetimi yerine toplum denetimi ve değerlendirmesi önemsenmiştir. Bu yönüyle dış denetim yerine iç denetim ve yerinden denetim esas

alınmıştır (Yeşil, Kart ve Aslander, 2020; Bayram, 2012). Diğer taraftan Ahi esnafı yetiştirilirken eğitim süreçlerinin özünde bulunan dini ve ahlaki eğitim ile birlikte kul hakkı, sorumluluk bilinci, meslek saygınlığı, toplumsal saygı ve saygınlık gibi kavramların öğretimi ve benimsenmesinin temin edilmesi önemsenmiş; böylelikle dış bir deneticiden çok esnaf ve sanatkarlara iç değerlendirme ve muhasebe yapma özelliği kazandırılmıştır (Erken, 2008). Bu yönüyle modern tabir ile özdeğerlendirme önem verildiği söylenebilir.

Buna rağmen birtakım uygunsuzluklarla karşılaşıldığında da gerek Ahilik Teşkilatı gerekse toplum, esnaf ve sanatkarı cezalandırma yoluyla denetimini gerçekleştirmiştir. Ekinci'nin (2008: 98) belirttiğine göre; Ahilikte denetim uygulamaları ve ceza sistemi sayesinde üyelerin meslek ahlakına uygun davranışlar sergileyip sergilemedikleri teşkilatın idarecileri tarafından sıkı bir şekilde takip edilmekteydi. Kurallara uymayanlara ibret verici yaptırımlar uygulanmaktaydı. Bu durumu Demir (1998: 33) "Ahilik değerlerinden saptığı görülen, kuralları çiğneyen üyelere, yaptırımı çok ağır cezalar verilmekteydi"; Tokgöz (2012: 58) ise "Yalan söyleyen, kusurlu ürün satan, fahiş fiyatlar ile mal satan, tüketiciyi aldatan esnaf, suçunun derecesine göre cezalandırılırdı" şeklinde ifade etmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitimin bir devlet görevi olduğu anlayışının henüz hâkim olmadığı bir dönemde, Ahi Birlikleri eğitimsel, sosyal ve kültürel hedeflerine ulaşabilmeleri için üyelerini kendilerinin eğitmeleri gerektiğinin farkında olunması ve bu çerçevede bir teşkilatlanmaya gidilmesi, çağının öncüsü bir kurum haline gelmesine yol almıştır. Bu teşkilatın bir toplum ya da ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamında bu derece etkili bir kurum haline gelmesinin en belirgin nedenlerinden birinin, oluşturdukları eğitim sistemi olduğu söylenebilir.

Ahilik sistemi, ilk olarak Anadolu Selçuklu Devleti döneminde kurulan ve planlı eğitim çalışmalarının yapıldığı medreselerin dışında, toplum eğitimine odaklanmış ve orijinal uygulamalarda bulunmuş bir eğitim sistemini barındırmaktadır. Sergilediği başarı sayesinde etkileri yüzyılları bulan bir eğitim kurumu olma vasfını kazanmıştır denilebilir. Diğer taraftan bu Ahilik Teşkilatında mesleki eğitim çalışmaları odağında bir toplum eğitimi çalışmalarının başlatıldığı ve yürütüldüğü dikkati çekmektedir.

Modern eğitim kavramları çerçevesinde ilişkilendirildiğinde Ahilik eğitim sisteminin karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Devlet eliyle medrese ve mektep çatısı altında yapılan örgün eğitim çalışmalarının dışında ve onun yetişemediği kesimlere ulaşacak şekilde organize olmuş ve toplum eğitimi odağında şekillenmiştir.

2. Küçük yaşlarda başlayıp yetişkinlerin eğitimini de kapsayacak şekilde sürekliliği bir eğitim sürecini kapsamaktadır. 10 yaşlarında yamak olarak başlanan eğitim süreci çırak, kalfa ve ustalık dönemleri ile devam ettirilmektedir.

3. Zihinsel, dini ve ahlaki, mesleki ve askeri eğitim olmak üzere dört temel ayak üzerine oturtulmakla birlikte ana sütunu mesleki eğitim oluşturmaktadır. Esnaf ve sanatkarlık özelliklerinin kazandırılması için mesleki eğitimin dışında bireylere ahlaki ve dini bilgi, duygu ve becerilerin kazandırılması için din ve ahlaki eğitimi; sosyal yaşam için gerekli yeterliklerin kazandırılmasını amaçlayan zihin eğitimi ve ülkenin güvenlik ihtiyacına katkı sunmak üzere savaşıklık (ok atma, ata binme vb.) özelliklerinin kazandırılmasını amaçlayan askeri eğitim birlikte ve koordineli olarak yürütülmüştür.

4. Eğitim çalışmaları teori ve uygulamaları kapsamaktadır. Mesleki, dini, ahlaki ve askeri eğitimin teori ve uygulamaları birlikte yürütülmüştür. Mesleki eğitim kapsamında yapılan işbaşında eğitim ve iş dışında eğitim şeklinde teorik anlatımlar ve uygulamaların birlikte yapılmasını içermektedir.

5. Devlet eliyle yürütülen bir eğitim olmayıp tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak yapılan sivil toplum eğitimi hareketi özelliği taşımaktadır. Bu nedenle dünyada 16 ve 17. yüzyıllarda başlayıp 20. ve 21. yüzyıllarda çok etkin hale gelen sivil toplum kuruluşlarının özellikle eğitim bağlamında faaliyet yürütmeye 12. Yüzyıldan itibaren başlayan bir sivil toplum kuruluşu özelliği taşımaktadır.

6. İş ve meslek aracılığıyla bir insan yetiştirme düzenini kapsamaktadır. 19. ve 20. Yüzyılda “iş okulu” ya da “üretim okulu” adı ile anılan eğitim yaklaşım ve uygulamalarını ilk kuruldukları dönemden itibaren başarıyla uygulamışlardır.

7. Amacı, kapsamı, uygulamaları, yöntem ve materyalleri, mekanları ve denetim-değerlendirme uygulamaları itibarıyla Ahilik eğitim sistemi, meslek kazandırma aracılığıyla toplum eğitimine odaklanan siyasal, ekonomik, dini, askeri ayakları da bulunan eğitsel ve sosyal sistem özelliği taşımaktadır.

Yapılan bu tespitler ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda, günümüzde insan ve özellikle meslek insanı yetiştirme sürecinde yaşanan sorunlar dikkate alındığında Ahilikteki eğitim sistemi, anlayışı ve uygulamalarının günümüze aktarılabilir birçok yönünün bulunduğu belirtilmelidir. Bu çerçevede, günümüzde yaşanan sorunlara çözüm oluşturabilecek Ahilik eğitim anlayışı, ilke ve uygulamaları ile mekân ve değerlendirme süreçlerine ilişkin özellikle dönemin tarihi kayıtlarına dayalı araştırmaların yapılmasına devam edilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Diğer taraftan, Ahiliğin günümüz ders program ya da kitaplarında yalnızca bir kültür bilgisi olarak konu edilmekle yetinilmeyip Ahilik Teşkilatı ve Kültürünün gerek insan -özellikle de meslek insanı- yetiştirme gerekse yaygın eğitim çalışmaları

kapsamında toplum eğitimi, sivil toplum kuruluşu aracılığıyla eğitim, meslek aracılığıyla eğitim, dengeleyicilik gibi temel boyutlarının günümüze uyarlanması yönünde çalışmalarına gidilmesi önerilebilir. Bu çerçevede özellikle küçük yaşlardan itibaren çocukların meslek aracılığıyla eğitim kapsamında yaz tatillerinde belirli standartları taşıyan işyerlerinde çalıştırılmaları yararlı olabilir. Ancak bu çalışmalarda çocukların istismar edilmemesi kapsamında özel önlemler alınması için birtakım yasal düzenleme ve sınırlamalara gidilmesinin; ancak belirlenecek standartlara sahip işyerlerinde çalışmalarının temin edilmesi yönünde düzenlemelere gidilmesi gerektiği belirtilmelidir.

Başta mesleki eğitim merkezi ya da meslek liselerine devam edenler olmak üzere öğrencilere dönük kişilik ve değer eğitimi kapsamında okul dışında sohbet ve söyleşi programlarının düzenlenmesi; bunlara katılımın ölçme ve değerlendirme sisteminin bir parçası haline getirilmesi önerilebilir. Bu programları düzenleme konusunda da başta esnaf ve sanatkârlar odası olmak üzere resmî otoriteler tarafından belirlenmiş bazı sivil toplum kuruluşlarının aktif rol üstlenmesinin yararlı olacağı söylenebilir.

Diğer taraftan, gerekli yasal düzenlemeler yapılarak meslek insanı olabilmek için Ahilik eğitim uygulamalarını kapsayan ve Ahilik değerlerinin kazandırılmasına odaklanan bir eğitim sürecinden geçirilerek sertifikalandırılmalarının zorunlu hale getirilmesi önerilebilir. Bu kapsamda işbaşı ve iş dışında eğitim, mesleki bilgi ve becerilerin dışında insan ilişkileri, meslek ahlakı eğitimi, sorumluluk eğitimi gibi manevi eğitimin baskın olduğu bir sürecin tasarlanmasının önemli olduğu belirtilmelidir. Kamuya bağlı yaygın eğitim kurumları ve yine devlet tarafından yetki sertifikası verilmiş sivil toplum kuruluşlarının bu tür eğitim süreçlerinin düzenlenmesinde rol ve görev almaları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, A. (2016). Ahiliğin yayılma alanı ve Azerbaycan. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (78), 159-175.
- Akyüz, Y. (2018). *Türk eğitim tarihi M.Ö.1000-M.S.2018* (30. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Aytaç, K. (2019). *Çağdaş Eğitim Akımları*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Aytekin, S. (2013). *Yerel ekonomik kalkınmada sivil toplum kuruluşlarının rolü: Kayseri örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat Anabilim Dalı, Niğde.
- Balkaya, F. (2015). Yeni toplumsal hareketler, sivil toplum ve müzakereci demokrasi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), 65-76.

- Bayram, M. (2011). *Ahiliğin bilimsel temelleri*, 1. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt 1, 175-185.
- Bayram, S. (2012). Osmanlı Devleti'nde ekonomik hayatın yerel unsurları: Ahilik teşkilâtı ve esnaf loncaları. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21, 81-115.
- Cebeci, S. (2010, Nisan 07). “*Din öğretimi yöntemleri*”. 13.03.2019 tarihinde Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Derneği: http://www.ebsad.org/img/20140407__6321527362.pdf adresinden alındı.
- Ceylan, K. (2012). *Ahilik Türk İslam medeniyetinde dünyevi ve uhrevi sistem*. Kırşehir: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, 1.
- Çağatay, N. (1989). *Bir Türk kurumu olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çağatay, N. (1990). *Ahilik nedir?* Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Çiftçi, C. (2012). *Sivil toplum: Kökenler, örgütlenme ve çalışma yaklaşımları*. Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi Raporu. 24.09.2019 tarihinde https://www.gapcatom.org/wp-content/uploads/2014/09/Sivil_Toplum_STK.pdf adresinden ulaşılmıştır.
- Demir, G. (1998) *Türk Kültürü Ahilik*. İstanbul: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, 9.
- Demir, M. (2004). Ahilik, Ahi Evren'i Veli ve Kırşehir'de Ahilik kutlamaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Sivas.
- Demirel, Ö. & Kaya, Z. (2012). Eğitimle ilgili temel kavramlar, (Editör: Ö. Demirel ve Z. Kaya). *Eğitim Bilimine Giriş*. 7. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 1-22. ISBN 978-975-6802-54-0.
- Ekinci, Y. (2008). *Ahilik* (10. Baskı). Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Ekinci, Y. (2012). *Ahilik ve Eğitim*. 2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt 1, 191-199.
- Ekinci, Y. (1990). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Erginer, A. (2009). A relational analysis between mentorship and Akhi organisation. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1(1). 224–229.

- Erken, V. (2008). *Bir sivil örgütlenme modeli: Ahilik*. (4. Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Ertürk, S. (2016). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık.
- Gahramanova, K. (2012). Üniversite eğitim sürecinde değerlerin şekillenmesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 4(2), 313-322. ISSN: 1309-8012. file:///C:/Users/Pe/Downloads/5000137091-5000215872-1-PB.pdf
- Gülerman, A. ve Taştekil, S. (1993). *Ahi teşkilatının Türk toplumunun sosyal ve ekonomik yapısı üzerindeki etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 194,16.
- Güllülü, S. (1977). *Sosyoloji açısından Ahi birlikleri*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Gülvaaboğlu, A. (1991). *Sosyal güvenlik öncüsü Ahi Evran Veli ve Ahilik*. Ankara: Memleket Yayınları.
- Hoff, L. ve Hickling-Hudson, A. (2013). The role of International Non-governmental organisations in promoting adult education for social change: A research agenda. *International Journal of Educational Development*, 31, 187–195.
- İğci, A. (2008). *Sivil toplum kuruluşu üyeliğinin siyasal katılma davranışı üzerindeki etkisi: Isparta örnek olayı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kaya, U. (2013). Değerler eğitiminde bir meslek teşkilatı: Ahilik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 41-69.
- Kılavuz, M. A. (2005). Ahilik kurumunda din ve ahlâk eğitimi anlayışı. *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 12-13 Ekim 2004*, (615-628). Kırşehir: Gazi Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları.
- Köksal, M. (2007). *Ahilik kültürünün dünü ve bugünü* (3. Baskı). Ankara: Kırşehir Belediyesi Eğitim Kültür Daire Başkanlığı Yayınları.
- Köksal, M. F. (2008). *Ahi Evran ve Ahilik* (2. Baskı). Kırşehir: Kırşehir Valiliği Kültür Hizmeti, 5.
- Mundy, K. (2008). From NGOs to CSOs: Social citizenship, civil society and “education for all” – an agenda for further research. *Current Issues in Comparative Education*, 10(1/2), 32-40.
- Nacafı, T. (2011). Sovyet tarihçiliğinde Ahiliğin araştırılması hakkında. *I. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri (15-17 Ekim 2008)* içinde. (823-832). Kırşehir: AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi.

- Özkaya, R. (2012). *Ahilikten günümüze çıraklık eğitimi*. 2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt 1, 247-279.
- Rockwell, E. ve Vera, E.R. (2013). State governance and civil society in education: Revisiting the relationship. *Paedagogica Historica*, 49(1), 1-16, <http://dx.doi.org/10.1080/00309230.2012.744071>. 15.7.2017 tarihinde <https://eric.ed.gov/?id=EJ993330> adresinden indirilmiştir.
- Sarıkaya, S. (1999). Osmanlı devletinin ilk asırlarında toplumun dini yapısına Ahilik açısından bir bakış denemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı), 49-67.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D. ve Losito, B. (2010). ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lowersecondary school students in 38 countries. International Association for the Evaluation of Educational Achievement Herengracht 487, Netherlands. ISBN/EAN: 978-90-79549-07-8. http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ICCS_2009_International_Report.pdf adresinden 15.06.2017 tarihinde indirilmiştir.
- Soykut, R. (1978). *Esnafkimdir?*. Ankara: Esnaf Araştırma-Eğitim Merkezi Yayınları.
- Sönmez, V. (2018). *Program geliştirmede öğretmen elkitabı* (18.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şişman, M. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. Anlara: Pegem Akademi Yayınları. ISBN: 975-6802-10-3.
- TDK. (Türk Dil Kurumu). (2020). *Büyük Türkçe sözlük*. 05.05.2020 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts adresinden erişilmiştir.
- Tekin, M. (2006). Bir sosyal kontrol aracı olarak Ahilik ve toplumsal dinamikleri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 219-235.
- Temel, H. (2007). Ahilik teşkilatının halkın eğitim ve öğretimindeki rolü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tokgöz, Z. (2012). *Geçmişten gelen ışık Ahi Evran ve Ahilik sistemi* (1. Baskı). Ankara: Pelin Ofset Matbaacılık.
- Uçma, İ. (2011). *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*. İstanbul: İşaret Yayınları, 135.
- Yeşil, R ve Kart, M. (2018). Değer eğitimi modeli olarak Ahilik. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 161-177.
- Yeşil, R. (2009). The issue of coherence in human rights and democracy education

work in Turkey. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 6(2), 66-75.

- Yeşil, R. (2017). Öğretmen adaylarının “sivilleşme” algılarının değerlendirilmesi. INTE 2017 International Conference on New Horizons in Education (17-19 July 2017). Berlin, Germany.
- Yeşil, R., Kart, M. ve Aslander, M. (2020). *Ahilik ve Değer Eğitimi Modeli: ADEM*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Yılmaz, A. (1995). Ahilikte din ve ahlak eğitimi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.

**KIRŞEHİR'DE TİCARET HAYATINA YÖN VEREN
MESLEK KURULUŞLARI (KESOB, KESKK) VE
ONLARIN YARIM ASIRLIK BAŞKANI AHI BABA
MUSTAFA KARAGÜLLÜ (1928-2018)**

***VOCATIONAL ORGANIZATIONS SHAPING TRADE LIFE IN
KIRSEHIR (KESOB, KESIK) AND THEIR HALF-CENTURY
PRESIDENT AHI BABA MUSTAFA KARAGULLU***

Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

sbekki@gmail.com / ORCID: 0000-0002-6188-954

Doktora Öğr. Enis YALÇIN

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, Kırşehir,

enesylcn18@gmail.com / ORCID: 0000-0001-7873-570X

ÖZET

Kaynağını fütüvvet anlayışı, Türk kültürü ve İslam inancından alan Ahilik, XIII. yüzyılda Ahi Evran önderliğinde Anadolu’da Müslüman Türkler arasında şekillenmeye başlamıştır. Sosyal, iktisadi ve ahlaki alanlardaki uygulamalarını XVIII. yüzyıla dek başarılı bir şekilde sürdüren Ahilik teşkilatı, Osmanlı Devleti’nin topraklarının genişlemesiyle birlikte ihtiyaca cevap veremez hale gelmiştir. Böylelikle II. Ahmet Döneminde (1703-1730) Ahilik teşkilatının yerine “Gedik” kurumunun uygulamaları benimsenmiştir. Devlet nezdindeki resmîyetini kaybeden Ahiler ve Ahi zaviyeleri ise XIX. yüzyılın sonuna dek Anadolu’nun birçok yerinde uygulamalarını devam ettirmişlerdir. Cumhuriyet Döneminde ise Ahiliğin sistemli teşkilat yapısı çağımızın gereklerine göre güncellenerek kanunlar çerçevesinde çeşitli kurum ve kuruluşların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kuruluşlar arasında esnaf ve sanatkârların organize olarak birlikte hareket edebilmelerini kolaylaştıran “Esnaf ve Sanatkâr Odaları” ile mesleklerini devam ettirebilmeleri için gerekli finansmanı sağlayan “Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri”nin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Ahilik sistemine benzer bir işleyiş gösteren bu kuruluşların vazifeleri Ahiliğin sosyal, iktisadi ve ahlaki kaideleri çerçevesinde belirlenmiştir. Bu kuruluşların Kırşehir’deki kurucu üyeleri arasında yer alan Mustafa Karagüllü de yarım asırdan fazla bir zaman diliminde her iki kurumun da başkanlığını yaparak Kırşehir esnafının Ahiliğin değer ve ilkeleriyle uyumlu hizmet ve ürün ortaya koymaları için çalışmıştır. Ahilik uygulamalarının günümüz için de gerekli olduğunu düşünen Karagüllü, ömrünün sonuna kadar Ahiliğin adının geçtiği her yerde ön saflarda bulunmayı kendine görev edinmiş ve Ahilik kültürünün araştırılması, tanıtılması ve yaşatılması için bitmek bilmeyen bir enerjiyle çalışmıştır. Bu çalışmada Ahiliğin teşkilat yapısı göz önünde bulundurularak Kırşehir’de 1952 yılında kurulan “Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği” ve “Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi” ile Mustafa Karagüllü’nün bu kuruluşlardaki başkanlığı süresince yaptığı Ahilikle ilgili faaliyetleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ahi Evran, Ahilik, Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi, Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Odaları, Kırşehir, Mustafa Karagüllü.

ABSTRACT

Ahi, which takes its source from the understanding of futuwwa, Turkish culture and Islamic belief, began to take shape among Muslim Turks in Anatolia under the leadership of Ahi Evran in the 13th century. The Ahi organization, which successfully continued its social, economic and moral activities until the 13th century, became unable to meet the needs with the expansion of the Ottoman Empire's territory. Thus, in the period of II. Ahmet (1703-1730), the work of the "Gedik" institution were adopted instead of the Ahi organization. The Ahis and Ahi lodges, who lost their formality in the eyes of the state, continued their activities in many parts of Anatolia until the end of the 18th century. In the Republic Period, the systematic organizational structure of the Ahi was updated according to the requirements of our age and led to the emergence of various institutions and organizations within the framework of laws. Among these organizations, the "Tradesmen and Craftsmen Chambers", which facilitate the organizational cooperation of tradesmen and craftsmen, and the "Tradesmen and Craftsmen Credit and Surety Cooperatives", which provide the necessary financing to continue their profession, have a special place and importance. The duties of these organizations, which operate in a similar way to the Ahi system, are determined within the framework of the social, economic and moral rules of the Ahi community. Mustafa Karagüllü, who is among the founding members of these organizations in Kırşehir; worked as the chairman of both institutions for more than half a century and worked for the craftsmen of Kırşehir to provide services and products compatible with the values and principles of Ahi. Karagüllü, who thinks that the practices of Ahi are also necessary for today, has made it his duty to be on the front lines in every place where the name of Ahi is mentioned until the end of his life and worked with an endless energy to research, promote and keep alive Ahi culture. In this study, considering the organizational structure of the Ahi community, the "Kırşehir Union of Merchants and Craftsmen Chambers" and "Kırşehir Tradesmen and Craftsmen Credit and Surety Cooperative", which were established in Kırşehir in 1952, and the activities of Mustafa Karagüllü during his presidency in these organizations will be focused on.

Key Words: *Ahi Evran, Ahi, Kırşehir Tradesmen and Craftsmen Credit and Surety Cooperative, Kırşehir Chambers of Tradesmen and Craftsmen, Kırşehir; Mustafa Karagullu.*

Pek saygıdeğer katılımcılar, sanal ortamda bizi takip eden kıymetli seyirciler,

Ahiliği, XIII. yüzyıldan itibaren Ahi Evran-ı Velî önderliğinde, Anadolu’daki esnaf ve sanatkârlar arasında İslam ahlakı, fütüvvet anlayışı, Türk töresi ve gelenekleri ile şekillenmeye başlamış sivil bir yapılanma olarak tanımlayabiliriz. Ahilik, özünde esnaf ve sanatkârlar arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkileri düzenleyerek birlik ve dayanışmayı önceleyen bir esnaf yapılanması olarak görülse de kendine ait ilkeleleri, dünya görüşü ve felsefesiyle dürüst, çalışkan, adil, cömert ve erdemli bireylere karşılık gelecek bir ahi tipi oluşturmayı gözeten ahlak, hukuk ve eğitim sistemidir. (Kaplan, 1991: 140)

XIII. yüzyılın ilk yarısı, Türkiye Selçukluları tarihinin altın çağı olarak kabul edilir (Sümer, 2009: 382). Bu dönemde, Anadolu’da sosyal ve iktisadi yönden büyük bir gelişme yaşanır.

Türkiye Selçuklularının bu ihtişamlı döneminde, Moğollar da Cengiz Han liderliğinde büyük bir yükseliş hamlesi gerçekleştirip Çin’i Hindistan’ı ve dönemin bazı İslam ülkelerini istila ederler (Turan, 1996: 531). Moğolların istilaları sırasında uyguladıkları şiddet ve zulümden kaçan -içlerinde esnaf, tüccar, din adamlarının da yer aldığı- Türkmenler, Anadolu’ya büyük gruplar halinde gelip yerleşmeye başlarlar. XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşmiş olan bu göç dalgası sayesinde, Anadolu’nun büyük oranda Türkleşmesi sağlanır (Kafesoğlu, 1972: 135).

Yine bu dönemde Nâsır Lidînillâh’ın, fütüvvet teşkilatına resmi bir hüviyet kazandırdıktan sonra Müslüman hükümdarlara elçiler göndererek onları teşkilata davet ettiği bilinmektedir. Selçuklu sultanlarından I. İzzettin Keykavus da kendisine elçi gönderilenler arasındadır (Çağatay, 1997: 20). I. İzzettin Keykavus ikinci kez tahta çıktığında tahta çıkışını Abbasi halifesi Nâsır Lidînillâh’a bildirmesi için Şeyh Mecdüddîn İshak’ı Bağdat’a gönderir. Şeyh Mecdüddîn İshak Anadolu’ya geri dönerken Muhyiddîn İbnü’l Arabî, Ebû Cafer Muhammed el-Berzaî, Evhadüddîn Kirmânî gibi birçok şeyh ve bilgini kendisiyle birlikte Anadolu’ya gelmeleri için davet eder. Ahi Evran da bu kabile ile birlikte Anadolu’ya gelenler arasındadır. (Bayram, 2006: 17-18; Köksal, 2008: 8-9).

İşte bu gün üzerine konuştuğumuz Ahilik de bu zaman diliminde politik ve sosyo-ekonomik bir zorunluluğun ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Zira Moğol istilaları sebebiyle Anadolu’ya göç eden Türkmen esnaf ve sanatkârların, bu topraklardaki -Türk ve Müslüman olmayan- yerli esnaf ve sanatkârlar karşısında tutunabilmeleri için onların kendi aralarında örgütlenmeleri şarttı. Bu zorunluluk da esnaf ve sanatkârlar için dayanışma ve kontrol örgütü işlevi gören Ahilik teşkilatının Anadolu’da da kurulmasına zemin hazırlamıştır. (Çağatay, 1997: 47-48).

Ahi Evran ve hocası Evhadüddîn Kirmânî’nin köyleri ve şehirleri gezip buradaki esnaf ve sanatkârları Ahilik teşkilatına katılmaları konusunda teşvik etmeleri,

teşkilatın Anadolu'da yaygın hale gelmesi için uygun altyapıyı oluşturmuştur. I. Alaâddin Keykubad'ın, Ahi Evran'ı ve Ahileri himayesi altına almasıyla da teşkilat bütün Anadolu'ya yayılmıştır (Çağatay, 1997: 156).

I. Alaâddin Keykubad Döneminde (1220-1237) büyük bir gelişme gösteren Ahilik teşkilatının uygulamaları, II. Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde (1237-1246) yaşanan siyasi çalkantılar sebebiyle sekteye uğramıştır (Sümer, 2009: 382; Bayram, 2006: 20-21). IV. Kılıç Arslan Döneminde (1249-1266) Moğolların sultan üzerindeki baskılarını arttırmalarının ardından da teşkilatın işleyişi büyük oranda zarar görmüştür. Ahi Evran da bu dönemde (1261) Moğol Emiri Cacaoğlu Nureddin tarafından öldürülmüştür (Bayram, 1982: 534).

Ahi Evran'ın öldürülmesinden sonra, Ahilerin mallarına, tekke ve zaviyelerine devlet tarafından el koyulur. Ahilere ait zaviyeler, Mevlevilere verilir. Bunun üzerine Ahiler, Türkmenlerle birlikte uzak uç bölgelerine göç etmek zorunda kalırlar (İnalçık, 2009: 36). Uç bölgelerine göç eden bu Ahiler, burada Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde büyük rol üstlenirler (İnalçık, 2009: 36; Uzunçarşılı, 1988: 469-470). Bu dönemde Ahilerin, devlet tarafından himaye edildiği de bilinmektedir. İlk Osmanlı padişahlarından Osman ve Orhan'ın, Ahilere birçok vakıf, köy ve çiftlik verdiği kayıtlarda bulunmaktadır (İnalçık, 2011: 25).

Ahilik teşkilatının hukuki, sosyal, siyasi ve ekonomik hayat üzerindeki düzenleyici rolü ve devletle geliştirdiği ilişkileri XVIII. yüzyılın başlarına dek sürer. XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki yeni fetihlerle birlikte Osmanlı Devleti'nin topraklarının genişlemesi, devletin bu topraklardaki Müslüman olmayan halk üzerindeki sorumluluklarını da artırır. Zira toprakların genişlemesiyle birlikte iş kolları ve çalışanların sayısının artması, Müslüman olmayan halk ile ortak çalışma zorunluluğu getirir. Böylelikle sadece Müslüman halka hitap eden Ahilik teşkilatı ihtiyaca cevap veremez hale gelir. Bu sebeple III. Ahmet Döneminde (1703-1730), Ahilik teşkilatı devlet nezdinde yürürlükten kaldırılıp yerine din ayrımı gözetmeyen "Gedik" kurumu ikame edilir. (Sıtkı, 2004: V-VII). Devlet nezdindeki resmiyetini kaybeden Ahiler ve Ahi zaviyeleri ise XIX. yüzyılın sonuna dek Anadolu'nun birçok yerinde faaliyetlerine devam eder (Köksal, 2008: 121). Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve Ahilere gereken desteği vermemesi ile birlikte de teşkilat çözülme sürecine girer. Batı'daki sanayileşmenin de etkisiyle teşkilat giderek kaybolur.

Ahiliğin sistemli teşkilat yapısı, Cumhuriyet Döneminde çağımızın gereklerine göre güncellenerek kanunlar çerçevesinde çeşitli kurum ve kuruluşların ortaya çıkmasını sağlar. Bu kuruluşlar arasında esnaf ve sanatkârların organize olarak birlikte hareket edebilmelerini kolaylaştıran "Esnaf ve Sanatkâr Odaları"nın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Ahilik sistemine benzer bir işleyiş gösteren bu odaların vazifeleri Ahiliğin sosyal, iktisadi ve ahlaki kaideleri çerçevesinde belirlenmiştir. 18 Ocak 1943 yılında yayımlanan "Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları

Kanunu”nda Esnaf Odalarının kuruluş amacı “*Meslekî ahlak ve tesanütü [dayanışmayı], halkın ihtiyaç ve menfaatleriyle ahenkli olarak muhafaza ve inkişaf ettirmek.*” şeklinde açıklanmıştır (Resmi Gazete, 18 Ocak 1943: 4282). Esnaf Odalarının vazifeleri de kanunda şu şekilde belirlenmiştir:

a) Meslek faaliyetlerine ait mevzular hakkında vekilliklere, vilâyet veya belediyelere teklif ve temennilerde bulunmak;

b) İşlerine müteallik her türlü tetkikleri yapmak, resmî makamlarca istenilen malûmatı vermek, vekilliklerin kanunlara müsteniden verecekleri vazifeleri görmek;

c) Vasıfların ve tiplerin kontrolüne müteallik mevzuatın tatbiki için Ticaret ve İktisat vekilliklerinden verilen talimatı yerine getirmek;

ç) Ticaret eşyasının vasıf, keyfiyet ve ketumiyetlerinin tayin ve tespiti için laboratuvar ve bürolar tesis ve idare etmek veya bunlara iştirak eylemek;

d) Bölgelerindeki iktisadi ve ticari faaliyetlere ait her nevi endeks ve istatistikleri ve fiyat rayiçlerini kaydetmek;

e) Dış memleketlerdeki konsolosluklar, ticaret mümessillikleri ve meslekî teşekküllerle muhabere ve münasebette bulunarak icap eden malûmatı alıp vermek ve Ticaret Vekilliğinin muvafakatiyle millî ve milletlerarası meslekî teşekküllere aza olmak veya bu kabil teşekkülleri kurmak;

f) Mahallî veya bölge sergileri, panayırılar, fuarlar, umumî mağazalar, depolar, mevzuları dâhilinde kulüpler, müzeler ve kütüphaneler açmak, millî ve milletlerarası sergi ve panayırlara iştirak etmek ve bunların vekâlet, mümessillik ve muhabirliğini deruhte ve ifa eylemek;

g) Ticaret ve sanat kursları açmak, mevzuları dâhilinde memleket içinde ve dışında talebe okutmak, memleket ticaretini ilgilendiren neşriyat yapmak.” (Resmi Gazete, 18 Ocak 1943: 4282).

Esnaf Odalarına verilen tüm bu yetki ve sorumluluklar göz önüne alındığında, Ahilik sisteminin lağvedilmesinden sonra ortaya çıkan boşluğun bu odalar vasıtasıyla giderilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim odaların, ürünlerin kalite kontrolünden fiyat tespitine, devlet kurumlarıyla iletişimden çırak yetiştirme kurslarına varıncaya kadar yüklendikleri bu sorumluluklar Ahilik sisteminin işleyişine benzer özellikler göstermektedir.

Ahilik sistemi içerisinde bir nevi sosyal güvenlik ve sosyal sorumluluk uygulamalarının öncülü olan “Orta Sandıkları” da çağımızda yerini Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatiflerine bırakmıştır. Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri meslekî faaliyetlerin devam ettirilebilmesi için gerekli finansmanı sağlaması bakımından Orta Sandıklarıyla benzer özellikler göstermektedir. Gerek Esnaf

Odaları gerek Kredi ve Kefalet Kooperatiflerinin ilk kuruluş çalışmaları bölgesel mahiyette 1951 yılında başlamıştır. Böylelikle Ahilik sistemi göz önünde bulundurularak esnaf ve sanatkâr kesimin modern anlamda örgütlenmesi için gerekli alt yapı da kurulmaya başlanmıştır.

Asırlarca Ahiliğin merkezi konumunda olan Kırşehir’de meslek kuruluşlarının modern anlamda örgütlenmesi 1952 yılında başlar. Şehrin tanınmış simalarından olan Mustafa Karagüllü’nün Şehir Çarşısındaki yazıhanesi o dönemde şehrin ileri gelenlerinin buluşup Kırşehir’in ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarını görüştükları mekânlardandır (Şahin, 2016c: 56). Kırşehir’deki esnaf ve sanatkârların yaşadıkları mali sıkıntılar, organize olamamaları, mesleklerini devam ettirebilmek için ihtiyaçları olan maddi desteği sağlayabilecek bir kurumun bulunmayışı da bu yazıhanede görüşülüp tartışılan konular arasındadır (Bülten, 1992: 12). Bu görüşmeler ve tartışmaların bir sonucu olarak esnaf ve sanatkârların birlikte hareket edebilmelerini kolaylaştırmak için dernekler kurma ve maddi sıkıntılarının çözüme kavuşturulması için de kefalet kooperatifi kurma fikri ortaya atılır. Nihayetinde “Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Kanunu” da göz önüne alınarak 24 Aralık 1952 tarihinde Mustafa Karagüllü, Etem Cihan, Abdullah Cengiz, Halil Çağlayan, Enver Metin, Sait Baş, Muharrem Baktıroğlu, Hasan Hüseyin Uğurlu, Kazım Kars, Hakkı Sülükçü, Abdullah Akpınar gibi isimlerin kurucu üye oldukları “Kırşehir Esnaf Dernekleri” kurulur. Bu derneklerin birlikteliğiyle de “Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği” tesis edilir (Karagüllü, 1992: 12; Bülten, 1987b: 31). Yine aynı tarihlerde Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi, Halk Bankasından alınan 150 bin lira anapara ile kurulur (Karagüllü, 1992: 12; Millet Gazetesi, 25 Ocak 1988). Hem Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği hem de Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi’nin başkanlıklarına Mustafa Karagüllü seçilir (Karagüllü, 1992: 13). Çok geçmeden 1954 yılında TBMM’de Kırşehir’in ilçe yapılması gündeme gelir. Kırşehir’in ilçe yapılması ve Kırşehir’e bağlı ilçelerin başka vilayetlere bağlanması, Kırşehir’de açılan kurumların işleyişini yavaşlatır. Bu durum tüm Kırşehir ahalisiyle birlikte Mustafa Karagüllü’nün hayatını da derinden etkiler.

Mustafa Karagüllü, ilçeliğe indirilerek Kırşehir’e yapılmış olan bu haksızlığı tüm Türkiye’ye duyurmak için Kırşehir’in her kesimini temsilen oluşturulan heyetlerle, Ankara’daki politikacılar başta olmak üzere tüm üst düzey yetkililerle görüşmeler yapar (Ahi Baba Anma Günü Belgeseli, 2019). Mustafa Karagüllü bu görüşmelerde Kırşehir’in tarihi önemini ve değerini daha iyi anlatabilmek için araştırmalar yapmaya da başlar. Bu araştırmaların ana çerçevesini Ahi Evran-ı Veli, Âşık Paşa ve Gülşehri gibi Kırşehir’de yaşamış Türk büyükleri oluşturur. Mustafa Karagüllü ve dönemin diğer önemli simalarının Kırşehir tarihi ve kültürüne dair yaptığı araştırmalar Kırşehir’in yeniden il yapılması hususunda önemli bir kamuoyunun oluşmasını sağlar. Bu çalışmalar semeresini verir ve 12 Haziran 1957’de çıkarılan bir kanunla Kırşehir tekrar il yapılıır (Resmi Gazete, 19 Haziran 1957).

Mustafa Karagüllü’nün Kırşehir’in ilçe olması sürecinde yaptığı araştırmalar, sonra yapacağı çalışmalar için de temel oluşturur. Kırşehir’in tekrar il olmasıyla da Kırşehir’i tanıtmaya ve Kırşehirli Türk büyüklerini araştırma çalışmaları daha kapsamlı bir şekilde devam eder. Bir tarih ve kültür şehri olan Kırşehir’de yaşamış veya medfun bulunan “Ahi Evran-ı Veli”, “Şeyh Edebalı”, “Âşık Paşa”, “Gülşehri”, “Cacabey”, “Yunus Emre”, “Süleyman Türkmani”, “Kaya Şeyhi” ve “Nasuh Dede” gibi âlim, mütefekkir ve muharrirlerin geçmişlerinin araştırılıp gündemde tutulmasını sağlamak için 1963 yılında Esnaf Teşkilatları bünyesinde “Ahilik ve Esnaf Kültürünü Araştırma Merkezi ve Turizm Derneği” kurulur (Karagüllü, 2008: 53). Mustafa Karagüllü’nün gayretleriyle kurulan bu merkez, esnafın piri olması ve geliştirdiği Ahilik felsefesinin günümüz esnaf ve sanatkârlarının sosyal, kültürel ve ekonomik yönden kendilerini geliştirmeleri için gerekli olduğu düşüncesinden hareketle araştırmalarını ve kültürel etkinliklerini Ahi Evran-ı Veli üzerine yoğunlaştırır (Karagüllü, 2008: 53). Karagüllü aynı tarihlerde, hayata veda edene kadar kapısını hep açık tutacağı kütüphanesini “Ahi Baba Kültür ve Sanat Ocağı” adıyla açar (Şahin, 2016a: 52).

Yine 1963 yılında Ahi Evran-ı Veli’nin anısına, içerisindeki dükkânlarda Ahilik felsefesinin canlı olarak yaşatılacağı düşüncesinden hareketle Ahi Esnaf Çarşısı’nın yaptırılması kararı alınır. Bu amaçla da Mustafa Karagüllü başkanlığında Ahi Esnaf Çarşısı Kooperatifi kurulur. Bu kooperatifin çalışmaları neticesinde Ahi Evran Külliyesi’nin yanında 1978 yılında yapımına başlanan çarşı, 1980 yılında tamamlanır (Şahin, 2016b: 89-90). Mustafa Karagüllü, binanın yapımı tamamlandıktan sonra Ahi Baba Kültür ve Sanat Ocağı’nı bu çarşının üst katına taşır (Şahin, 2016a: 52).

Mustafa Karagüllü, 1963 yılından itibaren organize ettiği Ahilik konulu bilimsel toplantıları daha kapsamlı hale getirmek ve Ahilik kültürünü tanıtır ve canlılığını sağlamak için törenler düzenlemek ister. Karagüllü, Refik Soykut’un da desteğini alarak 1965 yılında Cumhuriyet tarihinde ilk kez “Ahilik ve Esnaf Bayramı” adı altında Ahilik kutlaması yapar (Karagüllü, 1995: 16; Sürmeli, 1981: 1). 1965 yılından itibaren Kırşehir’de mahalli imkânlar içerisinde her yıl düzenli olarak kutlanmaya başlanan bu bayram vesilesiyle, Ahilik kültürünün tanıtılması ve araştırılması için ülke genelinden bilim adamları davet edilerek sempozyum, panel, konferans ve seminerler düzenlenir. Bilim adamlarının yanı sıra dönemin cumhurbaşkanı, başbakanı, milletvekilleri, bakanlar, çeşitli kurum ve kuruluş başkanları ile işadamları bu bayramlara davet edilerek Kırşehir’in sorunlarına dikkat çekilip Kırşehir’e yatırım yapılması da sağlanır.

Mustafa Karagüllü, 1965-1967 yılları arasında Ahi Evran-ı Veli türbesinin etrafının açılması ve çevresinin düzenlenmesini sağlar (Şahin, 2016c: 56). Yine aynı alanda yapımı planlanan külliye için gerek dernekler vasıtasıyla gerek kendi mal varlığını kullanarak inşaat alanındaki özel mülkiyetleri satın alıp Kırşehir Belediyesine hibe eder (Gülcan, 2019: 77). 2011 yılında uygulamaya koyulan Ahi Evran Külliyesi

Projesi'nde de kültür danışmanı olarak görev alır (Ahi Evran Külliyesi Uyanıyor, 2015: 113).

Mustafa Karagüllü, Kırşehir'deki esnaf ve sanatkârlarla ilgili mesleki tanıtma yazıları, sanayi kuruluşlarının üretimi, kurumlar arası faaliyetler ile yapılan ve yapılacak olan kültürel etkinlikleri duyurabilmek için 1982 yılından 1995 yılına kadar aralıklarla yayımlanan "Kırşehir Esnaf Kuruluşları-Ahilik ve Esnaf Kültürü Araştırma Merkezi Başkanlığı Bülteni"ni çıkarır.

Kırşehir'le ilgili tarihi belgelerin incelenip değerlendirilmesi için 1975'ten 1983'e kadar İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ni sık sık ziyaret eden Mustafa Karagüllü, arşivde bulunduğu belge ve dokümanları, incelenmesi için konunun uzmanlarına ulaştırır (Kırşehir Gazetesi, 17 Haziran 1983).

Karagüllü, Yunus Emre'nin mezarının Kırşehir'in Ulupınar Köyü'ndeki Ziyarettepe'de olabileceğinin tespit edilmesi üzerine konunun aydınlatılması için 1982 yılında Refik Soykut'la birlikte çalışmalara başlar (Karagüllü, 2016b: 255; Soykut, 1987: 1). Doğan Kaya, Refik Soykut ve Mustafa Karagüllü gibi isimlerin konuyla ilgili yaptığı araştırmalar neticesinde Ziyarettepe, 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından "Yunus Emre Milli Parkı" olarak ilan edilir (Şahin, 2016d: 385).

Ahilik ve Esnaf Bayramı kutlamalarını 1965 yılından itibaren her yıl düzenli olarak organize eden Karagüllü, Ahiliğin engin ve evrensel değerleri gereğince tüm Türkiye çapında devlet tarafından organize edilerek daha kapsamlı bir şekilde kutlanmasını ister. Bu düşüncesini hayata geçirilebilmek için dönemin başbakanı Turgut Özal'dan randevu talep eder. Bu talep doğrultusunda, 10 Nisan 1985 tarihinde meclisteki grup odasında Turgut Özal'la görüşmesi için kendisine randevu verilir (Karagüllü, 2016a: 190). Mustafa Karagüllü bu görüşmede, Ahilik konusunda ve 1965 yılından itibaren yapageldikleri Ahilik ve Esnaf Bayramı kutlamaları hakkında bilgiler verir. Daha sonra da "*Ahiliğin engin ve evrensel kültürüyle alakalı çalışmalarımızı, programlarımızı Kırşehirlilerin inançlı, imanlı ama fakir omuzlarına yüklemeyin. Ahiliğin bu Türk'e özgü engin ve evrensel kültürünü daha akademik, daha bilimsel, daha etkin ve yaygın olarak her vilayetimize hatta bayrağımızın dalgalandığı her ülkeye götürün.*" diyerek konuyla ilgili dosyayı teslim eder (Karagüllü, 2016a: 190). Karagüllü'nün sunduğu bilgiler ışığında konuyla ilgili çalışmaların Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmesine karar verilir (Karagüllü, 2016a: 190). Karagüllü, ilgili bakanlığa kutlama yönetmeliği taslağını teslim eder. 20 Ocak 1987 yılında Ankara'da bakanlık temsilcilerinin yaptığı toplantıda Karagüllü'nün sunduğu taslak incelenir (Kırşehir Çiğdem 20 Ocak 1987; Bülten, 1987a: 29). Nihayetinde 2 Temmuz 1988 tarihli ve 19860 sayılı resmi gazetede "Ahilik Kültürü Haftası Kutlama Yönetmeliği" ilan edilir (Resmi Gazete, 2 Temmuz 1988). Yönetmeliğe göre her yıl ekim ayının ikinci pazartesi başlayıp yedi gün süreyle kutlanması planlanan bayramın birincisi, Kırşehir'de 1988'de gerçekleştirilir. Kırşehir'de yapılan Ahilik Kültü-

rü Haftası Kutlamaları’nın son üç günü “Ahilik ve Esnaf Bayramı” olarak organize edilir (Karagüllü, 1993: 5). Kutlamalar 1988 yılında sadece Kırşehir’de, 1989 yılında beş ilde, 1990 yılında on ilde yapılır (Mustafa Karagüllü Özel Arşivi).

Ahiliğin adının geçtiği her yerde ön saflarda bulunmayı kendine görev edinmiş olan Karagüllü, “*Ahilik teşkilatını Türk arşiv ve kütüphanelerindeki belgelere göre incelemek, günümüzün bazı meselelerine çözüm getirilmesi için ilim adamlarıyla daimi ilişkiler kurmak ve Ahiliğin günümüz esnafı arasında yer edebilmesi için her türlü faaliyetin gösterilmesine katkıda bulunmak*” amacıyla 1985 yılında İstanbul’da açılan “Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı”nın kurucu üyeleri arasında yer alır (Resmi Gazete, 25 Kasım 1985). Ayrıca Esnaf ve Sanatkârlar Vakfı’nın 1986 yılında Kırşehir’de açılan “Esnaf ve Sanatkârlar Vakfı Kırşehir Şubesi”nde vakfin şube başkanlığını da yapar (Bülten, 1993: 54).

Mustafa Karagüllü, kültürel faaliyetlerde olduğu gibi Kırşehir’deki sanayi kuruluşlarının geliştirilmesi için yapılan faaliyetlerde de rol alır. Karagüllü’nün gayretleri sayesinde başlatılan “Mesleki Eğitim Projesi” kapsamında Almanya’dan gelen uzmanlar Kırşehir’de seminerler verirken Mustafa Karagüllü ve dönemin Kırşehir Valisi Fikret Güven de tetkik gezisi için Almanya’ya giderler (Bülten, 1988: 20; Bülten, 1987b: 5). Ayrıca Mustafa Karagüllü, 1987 yılında Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu tarafından tertiplenen Avrupa mesleki inceleme gezisine de katılır. On beş gün süren tetkik gezisi süresince Macaristan, Almanya, Fransa ve İtalya’da incelemelerde bulunur (Kırşehir Çiğdem, 16 Ekim 1987). Karagüllü, 1990 yılında da dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı Şükrü Yürür ve Kırşehir Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı İhsan Yeşilli ile birlikte “Ufon Elektronik Sanayi AŞ.”nin açılışı için Kırım’a gider (Yastıman, 1990: 4). Mustafa Karagüllü bu seyahatlerden küçük sanayi, termal tesisler, çiraklık ve mesleki eğitim konularında bilgiler derleyerek döner.

Kırşehir’de kentleşme ve sanayileşmeye bağlı olarak artan nüfusun getirdiği bir takım sorunları gündeme getiren Karagüllü, 1987 yılında “Ahi Esnaf Kültürü Yapı Kooperatifi”nin kurulmasına da öncülük eder (Bülten, 1987c: 23)

Mustafa Karagüllü’nün başkanı bulunduğu Ahilik ve Esnaf Kültürü Araştırma Merkezi ve Turizm Derneği tarafından, “Kırşehir’in Kalkınmada Öncelikli İller Arasına Alınması” için 1993 yılında imza kampanyası düzenlenir. Bu kampanyayla Kırşehir’in ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gelişmesinin yanında, Kırşehir’in ilçeliğe indirilmesi sürecinde Kırşehir’den alınarak Nevşehir’e bağlanmış olan Hacıbektaş ilçesinin, tekrar Kırşehir’e bağlanması da amaçlanır. Kampanya kapsamında toplanan 7806 imza, Mustafa Karagüllü tarafından yazılan dilekçeyle birlikte dönemin Başbakanı Tansu Çiller’e gönderilir (Bülten, 1993: 33- 35).¹

1 “Kırşehir’in Kalkınmada Öncelikli İller Arasına Alınması” amacıyla Tansu Çiller’e gönderilen dilekçe için bk. Bekki ve Yalçın, 2020: 90-91.

Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Başkanlar Kurulu'nun 4 Ekim 2001 tarihinde yaptığı olağanüstü toplantıda, Ahilik ve Kırşehir için yaptığı sayısız çalışmalarından dolayı Mustafa Karagüllü'ye "Ahi Baba" unvanının verilmesine karar verilir (Mustafa Karagüllü Özel Arşivi). Başkanlar kurulunda alınan karar, 8-14 Ekim 2001 tarihleri arasında düzenlenen "14. Ahilik Kültürü Haftası ve 37. Ahilik ve Esnaf Bayramı" törenlerinde duyurulur. Yapılan törenler sırasında "Ahi Baba"lığının tescil edildiği belge, Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kooperatifi Genel Başkan Vekili Ali Paşa Aksu tarafından Mustafa Karagüllü'ye verilir (Mustafa Karagüllü Özel Arşivi).

Mustafa Karagüllü, toplumumuzun ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda gelişebilmesi için Ahilik sisteminden faydalanılabileceğini düşünür. Bunun yapılabilmesi için Ahiliğin tüm yönleriyle araştırılıp incelenebileceği Kırşehir merkezli bir "Ahilik Araştırma Enstitüsü" açılmasını ister. Konuyla ilgili talebini 1980 yılında dönemin Kültür Bakanı Tefik Koraltan'a bizzat iletir. Tefik Koraltan'la yaptığı görüşmede, enstitünün açılması durumunda Ahi Esnaf Çarşısı'nın üst katındaki Ahi Baba Kültür ve Sanat Ocağı'nı enstitünün hizmetleri için tahsis etmeye hazır olduğunu da belirtir (Mustafa Karagüllü Özel Arşivi). Kültür Bakanlığının enstitü açmaya yasal yetkisi olmadığını öğrendiğinde ise 1989 yılında Kırşehir Valisi Mustafa Yıldırım'la birlikte konuyla ilgili taleplerini Gazi Üniversitesi Rektörü Nejat Tüzün'e iletir (Bülten, 1989: 12). Görüşmeden olumlu cevap alan Karagüllü, Gazi Üniversitesi Rektörlüğüne yazdığı dilekçelerle de sürecin takipçisi olur.

Mustafa Karagüllü'nün girişimleri sonuç verir ve rektör Prof. Dr. Rıza Ayhan'ın olurlarıyla, 2003 yılında Gazi Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak "Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi" açılır. Mehmet Fatih Köksal'ın müdürlüğünü yaptığı merkezin, ilk yönetim kurulu üyeleri arasında yer alan Karagüllü, Köksal'ın bu merkez bünyesinde açmak istediği kütüphaneye 2500'e yakın kitabını bağışlar (M. Fatih Köksal, 19.04.2018 tarihli özel görüşme). Aynı zamanda bu merkezin içindeki Ahi sohbet odasının tefrişini de yapar (Tunçbilek, 2015: 15).

Mustafa Karagüllü, Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Ahilik Vakfı'nın 25 Nisan 2007 tarihinde Ankara'da yapılan Genel Kurul Toplantısında, Genel Başkan Yardımcılığı görevine seçilir. Ahilik Kültürü Haftası Merkez Yürütme Kurulu'nun 29 Eylül 2009 tarihinde yapılan toplantısında, Ahiliğin gündeme gelmesinde büyük katkıları olan Karagüllü, "Ahilik Hizmet Ödülü"ne layık görülür (Ahilik Broşür). Kırşehir İl Genel Meclisi Toplantısında alınan bir kararla da Türkiye Büyük Millet Meclisi Onur Ödülü'ne aday gösterilir (Ahi Evran Broşür).

1952 yılındaki kuruluşundan itibaren Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi'nin başkanlığını yapmış olan Karagüllü, başkanlık görevinden ayrılmak istediğine dair dilekçeyi, 2011 yılında yönetim kuruluna sunar. Yine aynı yönetim kurulunda alınan bir kararla Karagüllü onursal başkan olarak seçilir ve vefa-

tına kadar kooperatifte görevini devam ettirir.

Mustafa Karagüllü, Antalya Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği ve Antalya Kırşehirliler Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği'nin işbirliğiyle, Antalya esnafını Ahilik kültürü çerçevesinde eğitmek için yapılan "Antalya Esnafını Ahiliğin Çağdaş, Sosyal ve Ekonomik Yönden Güncelleme Projesi"nde eğitimci olarak görev alır (Karagüllü, 2012: 21). Karagüllü, 15 Ekim 2012-15 Nisan 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen proje kapsamında, 5000 esnafa Ahilik konusunda bilgiler vererek Ahilik kültürünün pratik uygulamalarla Antalya esnafına aktarılmasını sağlar (Karagüllü, 2012: 21-22). Mustafa Karagüllü ayrıca Kırşehir Ahilik ve Esnaf Kültürünü Araştırma Merkezi ve Turizm Derneği tarafından hazırlanan "Ahi Baba Ahiliği Öğretiyor" isimli projede de proje eğitmeni olarak görev alır.

Ömrünün büyük kısmını Kırşehir ve Ahilik kültürünü tanıtmaya vakfetmiş olan Karagüllü, 17 Mayıs 2018 tarihinde vefat eder. 18 Mayıs 2018 tarihinde Ahi Evran Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından, Kırşehir'deki Kümbetaltı Mezarlığı'na defnedilir.

Mustafa Karagüllü'nün vasiyeti üzerine eşi İsmet Sevinç Karagüllü, Ahi Baba Kültür ve Sanat Ocağı'nı içerisindeki 10.000'e yakın kitapla birlikte açılacak olan Ahilik Vakfı'na bağışlamak ister. Fakat İsmet Sevinç Karagüllü'nün İstanbul'a taşınmış olması ve bu süreçte vakfın açılışının gerçekleşmemiş olmasından dolayı Ahi Baba Kültür ve Sanat Ocağı tefrişatıyla birlikte 2019 yılında Yeşil Beyaz Kadın Girişimi Üretim İşletme ve Kalkınma Kooperatifi'ne bağışlanır (Toker, 2019).

SONUÇ

Sosyal, kültürel ve iktisadi bir oluşum olan Ahilik teşkilatı, XIII. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonuna kadar etkinliğini sürdürmüştür. Etkinliğini sürdürdüğü 700 yıl boyunca Anadolu'da sosyal ve iktisadi bir düzen sağlayan Ahilik teşkilatı, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yerini çağın gereklerine göre biçimlendirilmiş modern kuruluşlara bırakmıştır. Ahiliğin ilke ve kaideleri gözetilerek oluşturulan "Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği" ile "Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi" Ahilik uygulamalarının boşluğunu doldurması bakımından son derece önemlidir. Bu kuruluşların Kırşehir'deki kurucu üyeleri arasında yer alan ve yarım asırdan fazla bir zaman diliminde her iki kuruluşun da yönetiminde bulunan Mustafa Karagüllü, yönetimi süresince Ahilik değerlerini göz önünde bulundurmıştır. Kooperatif binasında kurduğu "Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi ve Turizm Derneği"nin de yıllarca başkanlığını yapmış olan Karagüllü, bu dernek vasıtasıyla organize ettiği birçok faaliyetle Ahilik kültürünü tanıtmaya çalışmıştır. Ahiliğin tanıtılması ve yaşatılması için bitmek bilmeyen bir enerjiyle çalışan Karagüllü, Ahilik ve Esnaf Bayramları adı altında

törenler organize etmiş ve bu törenler sayesinde birçok araştırmacıyı bir araya getirmiştir. Böylelikle de Kırşehir ile Ahilik kelimesinin birbirinden ayrı düşünülme-yeceğini hafızalara naksetmiştir. Karagüllü, mahalli imkânlarla Kırşehir’de organize ettiği bu törenlerin, Ahiliğin engin ve evrensel değerleri gereğince Türkiye çapında devlet tarafından organize edilebilmesi için de girişimlerde bulunmuştur. “Ahilik Kültürü Haftası Kutlama Yönetmeliği”nin ilanı ile da törenlerin kapsamının genişlemesini sağlamıştır. Bunların yanında Ahiliğin yurt genelinde tanıtılması için birçok ilde konferanslar ve seminerler vermiş, çeşitli projelerde de eğitimci olarak görev almıştır. Kırşehir’deki Ahi Evran Camii ve Türbesi’nin etrafının peyzaj düzenlemesi için uzun yıllar girişimlerde bulunan Karagüllü, Ahi Evran Külliyesi Projesi’nde de kültür danışmanı olarak görev almıştır. Kendi imkânlarıyla açtığı “Ahi Baba Kültür ve Sanat Ocağı”nda misafir ettiği insanlara, Ahi misafirperverliğinin bir örneğini sergileyen Karagüllü, buradaki kütüphanesini de öğrencilerin istifade edebilmesi için sürekli açık tutmuştur. Ahilik sisteminin tüm yönleriyle araştırılıp incelenmesini isteyen Karagüllü, Kırşehir’deki “Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi”nin açılışına da büyük katkı sağlamıştır. Aynı zamanda araştırmacıların istifade edebilmesi için 2500’e yakın kitabını da bu merkeze bağışlamıştır. Ahiliği tanıtmaya ve Ahilik değerlerini yaşatmaya faaliyetlerinden dolayı Kırşehir Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanlar Kurulu tarafından “Ahi Baba” unvanına layık görülmüş, Ahilik Kültürü Haftası Merkez Yürütme Kurulu tarafından da kendisine “Ahilik Hizmet Ödülü” verilmiştir. Mustafa Karagüllü ömrü boyunca yaptığı çalışmalarla Ahiliğin tanıtılması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayarak Ahiliğin kültür elçileri arasındaki mümtaz yerini almıştır.

“Ahi Baba” sıfatıyla Kırşehir’in son 50-60 yılına damgasını vuran, düzenlediği sempozyum, panel gibi çeşitli toplantılarla Ahilik araştırmalarına katkıda bulunan ve Ahiliğin devlet törenleriyle Kırşehir’de kutlanmasını sağlayan Mustafa Karagüllü’nün adının, şehirde bir sokağa verilmesi yeterli değildir. Ayrıca Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi’nde temeli atılan Merkezi Kütüphane’de Ahilik araştırmalarına kaynaklık edecek eserlerin toplanacağı bir salona verilmesi de şehrin ve üniversitemizin Ahi Baba’ya olan bir vefa borcu olarak ödenmelidir.

KAYNAKÇA

“Ahi Evran Külliyesi Uyanıyor” (2015). *Keşkül Dergisi*, 34, 110-115.

Bayram, Mikâil (1982). “Ahi Evren’in Öldürülmesi ve Ölüm Tarihinin Tespiti”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 12, 521-540.

Bayram, Mikâil (2006). *Ahi Evren Tasavvufi Düşüncesinin Esasları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Bekki, Salahaddin ve Yalçın, Enis (2020). *Ahilik Ahi Baba Mustafa Karagüllü ve Kırşehir*. Kırşehir: Kırşehir Belediyesi Kültür-Tarih Yayınları.
- Çağatay, Neşet (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gülcan, Mehmet Enes (2019). *Bir Mimari Sadânın Peşinde: Ahi Evran Külliyesi’nin Artikülasyonları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- İnalçık, Halil (2009). *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I (Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalçık, Halil (2011). *Kuruluş Dönemi (1302-1481) Osmanlı Sultanları*. İstanbul: İslam Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (1972). *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1991). “Ahi Tipi”. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3: Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 132-143.
- Karagüllü, Mustafa (1992). “24 Aralık Tarihinin Ayrı Bir Yeri ve Mana Değeri”. *Kırşehir Esnaf Kuruluşları-Ahilik ve Esnaf Kültürü Araştırma Merkezi Başkanlığı Bülteni*, 8 (42), 12- 13.
- Karagüllü, Mustafa (1993). “Ahilik Kültürü Haftası, Ahilik ve Esnaf Bayramı Kutlamaları Üzerine”. *Kırşehir Esnaf Kuruluşları Ahilik ve Esnaf Kültürü Araştırma Merkezi Başkanlığı Bülteni*, 9 (43), 4-5.
- Karagüllü, Mustafa (1995). “Ahilik Kültürü Haftası Kutlamalarının Dünü, Bugünü, Yarını”. *Kırşehir Esnaf Kuruluşları, Ahilik ve Esnaf Kültürü Araştırma Merkezi Başkanlığı Bülteni*, 12 (44), 16- 20.
- Karagüllü, Mustafa (2008). “Ahilik ve Tüketici Hakları”. *Standard Ekonomik ve Teknik Dergi*, 47 (550), 52-55.
- Karagüllü, Mustafa (2016a). “Ahilik ve Değerler Eğitimi”. *II. Eğitim Kongresi (Antalya, 24-25 Ekim 2016)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, 188-191.
- Karagüllü, Mustafa (2016b). “Soykut, Refik H. (d. 1921- ö.1998)”. *Ahilik Ansiklopedisi*, Cilt II. Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 255.
- Karagüllü, Mustafa ve Canatan, Duran (2012). *Antalya Esnafını Ahiliğin Çağdaş, Sosyal ve Ekonomik Yönden Güncelleme Projesi*. Antalya: Antalya Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliği.

- Kırşehir Çiğdem* (16 Ekim 1987). “Mustafa Karagüllü Avrupa’dan Döndü”.
- Kırşehir Çiğdem* (20 Ocak 1987). “Ahi Bayramı Devlet Töreniyle Kutlanacak”.
- Kırşehir Esnaf Kuruluşları Bülteni* (1987a). V (13-14).
- Kırşehir Esnaf Kuruluşları Bülteni* (1987b). V (16).
- Kırşehir Esnaf Kuruluşları Bülteni* (1987c). V (17-18).
- Kırşehir Esnaf Kuruluşları Bülteni* (1988). V (21-22).
- Kırşehir Esnaf Kuruluşları, Ahilik ve Esnaf Kültürü Araştırma Merkezi Başkanlığı Bülteni* (1992). 8 (42).
- Kırşehir Esnaf Kuruluşları, Ahilik ve Esnaf Kültürü Araştırma Merkezi Başkanlığı Bülteni* (1993). 9 (43).
- Kırşehir Esnaf Kuruluşları, Ahilik ve Esnaf Kültürü Araştırma Merkezi Başkanlığı Bülteni* (1989). VI (31-36).
- Kırşehir Gazetesi* (17 Haziran 1983). “Karagüllü Basın Toplantısı Yaptı”.
- Köksal, M. Fatih (2008). *Ahi Evran ve Ahilik*. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları.
- Millet Gazetesi* (25 Ocak 1988). “Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Kefalet Kooperatifi Genel Kurul Toplantısı Yapıldı”.
- Resmi Gazete* (18 Ocak 1943). “Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu”. (Sayı: 5307), 4282-4285. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5307.pdf>
- Resmi Gazete* (19 Haziran 1957). “Nevşehir Vilayetine bağlı Kırşehir Kazasında (Kırşehir) adıyla yeniden bir vilayet kurulması hakkında kanun”. (Sayı: 9637), 17333-17335. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9637.pdf>
- Resmi Gazete* (2 Temmuz 1988). “Kültür ve Turizm Bakanlığı Ahilik Kültürü Haftası Kutlama Yönetmeliği”. (Sayı: 19860), 2-4. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19860.pdf>
- Resmi Gazete* (25 Kasım 1985). “Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı”. (Sayı: 18939), 31. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18939.pdf>
- Soykut, Refik (1987). *İnsanlık Bilimi Ahilik ve Ahi Yunus Emre*. Kırşehir: Kırşehir Esnaf Kuruluşları, Ahilik ve Esnaf Kültürü Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Sümer, Faruk (2009). “Anadolu Selçukluları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36, 380-384.

- Sürmeli, İlyas (30 Temmuz 1981). “Mustafa Karagüllü ile Röportaj”. *Kırşehir Günlük Siyasi Gazete*. 1 (86), 1-2.
- Şahin, İlhan (2016a). “Ahi Baba Kültür ve Sanat Ocağı”. *Ahilik Ansiklopedisi*, Cilt I. Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 52.
- Şahin, İlhan (2016b). “Ahi Esnaf Çarşısı”. *Ahilik Ansiklopedisi*, Cilt I. Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 89-90.
- Şahin, İlhan (2016c). “Karagüllü, Mustafa”. *Ahilik Ansiklopedisi*, Cilt II. Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 55-56.
- Şahin, İlhan (2016d). “Yunus Emre Türbesi (Kırşehir)”. *Ahilik Ansiklopedisi*, Cilt II. Ankara: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 385.
- Toker, Fahrettin (03 Ağustos 2019). “27 Senelik Anılarını Başışladılar”. *Umut Haber*. Erişim: <https://www.kirsehirumuthaber.com/27-senelik-anilarini-bagisladilar13344.html>.
- Turan, Refik (1996). “XIII. Yüzyıl Anadolu Buhranı ve Ayakta Kalan Güçler”. *Erdem*, 8 (23), 529-540.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yastıman, Dursun (31 Mayıs 1990). “Kırşehirli İşadamlarının Kırım Seferi”. *Kırşehir Vakit Gazetesi*, 4.
- Yılmaz, Adnan ve Şener, Erdem (Yönetmen). (2019). *Ahi Baba Anma Günü Belgesel* [Belgesel]. Kırşehir: Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi.

21. YÜZYILDA AHİLİK VE MARAŞ ESNAFI
MARAŞ TRADESMAN AND AKHISM IN THE 21ST CENTURY

Prof. Dr. Selma YEL
Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
selmayel@gazi.edu.tr

Doç. Dr. Cengiz ÖZMEN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
cengizozmen001@hotmail.com

ÖZET

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu, Şeyh Nasuriddin Mahmud'un doğum yeri İran'ın Hoy şehridir. Daha sonraları Ahi Evran olarak anılan Şeyh Nasuriddin Mahmud, kurmuş olduğu çarşıda evvela debbağları ardından çeşitli işlerle meşgul olan zanaatkârları teşkilatlandırmış, özellikle I. Alaaddin Keykubat'ın destek ve teşvikiyle Anadolu'da, Ahiliğin kuruluş ve gelişimini başlatmıştır. Türklerin İslam'ı kabulü ve Anadolu'ya yerleşmeleriyle birlikte kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarının yanında İslami Tasavvuf düşüncesi de Ahiliğin belirleyici vasfı olmuştur. Ahi Evran, meslek anlayışıyla olduğu kadar hayatıyla da topluma örnek olmuş; çalışkan, cömert, dürüst bir cemiyet hayaliyle Ahi zaviyelerini kurup yaygınlaştırmıştır. Böylece Türk esnaf zanaatkâr ve ticaret erbabının asırlarca sahip olduğu iş ve mesleki ahlak prensiplerinde belirleyici unsur olmuştur. Bu bağlamda günümüz esnaf ve zanaatkârlarının Ahiliği ne kadar bildikleri ve Ahi Evran'ın prensiplerine ne kadar bağlı oldukları bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırma nitel desenedir. Veriler; araştırmacılar tarafından geliştirilen görüşme formuyla elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Kahramanmaraş şehrinde bulunan Kapalı Çarşı'daki geleneksel zanaatlarla uğraşan meslek erbabı oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen veriler araştırmacı tarafından içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. İçerik analizinde temel olarak yapılan iş, benzer verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde birleştirilerek okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyip yorumlamaktır. Bu bağlamda Kahramanmaraş esnaf ve zanaatkârlarının her bir soruya verdiği cevaplar benzerlikleri bakımından gruplandırılarak yorumlanmış, ayrıca bazı esnafın belirtmiş olduğu ifadeler aynen yazılmıştır. Verilerin analizi bir ay sonra tekrar edilmiş ve alan uzmanı başka bir araştırmacı tarafından da yapılarak karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Kahramanmaraş, Ahi Evran, Esnaf, Zanaatkâr

ABSTRACT

The birthplace of Sheikh Nasuruddin Mahmud, the founder of the Akhism in Anatolia, is the Hoy City of Iran. Sheikh Nasuriddin Mahmud, who later referred to as Ahi Evran, organized the debbagas first and craftsmen who were engaged in various activities after them, especially with the support and encouragement of Alaadin Keykubat I. With the adoption of Islam by Turks and their settlement in Anatolia, their own distinctive valor, generosity and heroism, in addition to Islamic Sufism, had

been the decisive qualification of Akhism. Ahi Evran had served as a model with his life as much as understanding of his profession and he founded and popularized Akhi zawiya with the dream of a hardworking, generous and honest society. Thus it became a determinant factor in the moral code of professional ethics possessed by Turkish craftsmen and tradesmen for centuries. In this context, the purpose of this research is formed by today's tradesmen and craftsmen's knowledge about Akhism and their dependance to Akhism principles. The research is in qualitative design. The datas of the research are gotten by the interview form developed by the researchers. The study group of the research is the profession experts dealing with the traditional crafts in the closed bazaar in Kahramanmaraş city. The data obtained from the research were analyzed by the researchers through content analysis from the qualitative analysis techniques. The main task in content analysis is to organize and interpret similar data in a way that readers can understand by combining them with specific concepts and themes. In this context, the tradesmen and craftsmen of Kahramanmaraş 's answers to each question are grouped in terms of similarities, and some of the tradesmen 's expressions are written exactly as the same as they stated. The analysis of the data was repeated a month later and it was also compared by another investigator who is a domain expert.

Key Words: *Akhism, Kahramanmaraş, Ahi Evran, Tradesman, Craftsman*

GİRİŞ

Ahilik, XII. Asırdan XIX. asra kadar Türkistan, Anadolu ve Balkanlar'da yaşayan Türklerin meslek ve sanat hayatında yetişmeleri ve ahlaki açıdan gelişmelerine yardımcı olan bir esnaf ve sanat teşkilatıdır (Niray, 2002, s. 8) Ahilik kavramı, Arapça Ahiyye kelimesinin tekili olan "Ahi" dan gelir. Birinci şahıs, Arapça "ah" yani "kardeş" sözcüğünü kendisiyle ilgili kılırsa kardeşim anlamındaki ahî olur (İbn Batuta, s. 275). Ancak bu kavramın Divan-i Lügati't-Türk'te cömert anlamına gelen Türkçe "akı" (Kaşgarlı Mahmut, S. 43)kelimesinin bozulmuş hali olduğunu söyleyenler de vardır (Bayram 1991, s. 131)

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu Ahi Evran adıyla bilinen Şeyh Nasüriddin Mahmud Ahi Evran bin Abbas'tır. Tarihi bir şahsiyet olmasına rağmen kendisine daha çok menkıbelerde yer verilmektedir. "kainat, yılan, gök, ejderha" gibi anlamlara gelen Evran ismi de muhtemelen bu efsanevi şahsiyetinin bir tezahürüdür. Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden mutasavvıflardan olan Ahi Evran, Anadolu'da pek çok şehir dolaşıp Ahiliğin teşekkülünde önemli adımlar attıktan sonra en son Kırşehir'e yer-

leşerek ölümüne kadar burada ikamet etti. Mesleğinin debbağlık olduğu yönündeki rivayet veliliği yanında debbağ esnafının piri olarak da nam salmasına ve yücelmesine vesile olmuştur. Esnaf zümresinin Piri olarak anılması sadece Anadolu’da değil; Bosna, Rumeli hatta Kırırma kadar uzanır (Şahin 1988, s. 529) Esasında Kuran ve sünnete dayalı ilkeleriyle İslama prensplerine doğrudan bağlı olan Ahilik, tasavvuftaki “uhuvvet”i hatırlatması münasebetiyle kolayca yayılmış ve kabul görmüştür. Ahiliğin Anadolu’da kurulup yaygınlaşmasında “fütüvvet” teşkilatının önemli bir rolü olmuştur. İslamın ilk dönemlerinden itibaren var olan fütüvvet teşkilatları içinde IX. Asırdan itibaren esnaf birlikleri görülmeye başlamıştır. Bu doğrultuda islamın gittiği hemen her yerde, Fütüvvet ülküsü esnaf ve sanatkarlar arasında yaygınlık kazanmıştır. (Kazıcı, 1998, s. 540) Türkler ise, Ata yurttan getirdikleri bazı örf ve adetlerini özünde İslami geleneklerin olduğu Arap ve İranlıların Fütüvvet gelenekleriyle birleştirerek Anadolu’da kendilerine has bir müessese olan Ahiliği kurmuşlardır (Cora, 1990, s. 16). Yani Ahiliğin manevi çatısını her ne kadar fütüvvetnameler oluştursa da bu teşkilata Anadolu’daki farklı işlevleri ve özgünlüğünden dolayı bir Türk yapılanması diyebiliriz (Mahiroğulları, 2008, s. 141).

Ahilik şüphesiz Türk kültür ve teşkilat tarihinin en önemli hadiselerinden biridir ve etkisini günümüze kadar devam ettiren bir sivil toplum kuruluşudur (Yeşil ve Kart, 2019) Yapılanmasında Türk İslam kültürünü referans alan bu kuruluş sadece bir esnaf teşkilatı değil ayrıca dini, ahlaki ve içtimai bir eğitim müessesesidir (Durak ve Yücel, 2010).

Eskiden toplumların değerlerini belirleyen temel unsurların cömertlik, yiğitlik, misafirperverlik, soyluluk gibi kavramlar olduğu (Niray, 2002) düşünülürse bu kavramlar Türklere Ahilikle somutlaşmış ve kurumsallaşmıştır diyebiliriz.

Nitekim İbn Batuta, 2019, s. 275) seyahatnamesinde Anadolu’daki ahileri anlatırken şunları söyler:

Onlar Anadolu’ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde; köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadırlar, şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyecekleri ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz.

“Ahı” onlara göre, “sanat ve zanaatının erbabını toplayıp işi olmanın genç bekarları bir araya getiren adamdır”. Onlar Ahıyı başlarına geçirip önder yaparlar. “Fütüvvet” denen şey budur. Önder olan adam, bir tekke yaptırarak halı, kilim ve kandil gibi gerekli eşyalarla donatır orayı. Onun arkadaşları geçimlerini sağlayacak kazancı elde etmek için gün boyu çalışırlar. Kazandıkları parayı ikindiden sonra topluca getirip başkana ve-

rirler. Bu parayla tekkenin ihtiyaçları karşılanır, beraber yaşama için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınır. Mesela o esnada beldeye bir yolcu gelmişse hemen tekkede misafir ederler onu; alınan yiyeceklerden ona da ikram ederler. Bu iş yolcunun ayrılışına kadar sürer. Bir yabancı ve misafir olmasa bile yemek zamanında hepsi bir araya gelip beraber yerler, türkü söylerler raks ederler. Ertesi sabah işlerine giderek ikindiden sonra elde ettikleri kazançlarla önderin yanına dönerler. Onlara “fityan” (yiğitler) deniliyor. Onların önderlerine de demin bahsettiğimiz gibi “Ahı” deniliyor. Ben onlardan daha ahlaklı ve erdemlisini görmedim dünyada. Gerçi şiraz ve İsfahan ahalisinin davranışları biraz ahı tayfasını andırıyor ama ahılar yolculara daha fazla ilgi ve saygı göstermektedirler. Sevgi ve kolaylıkta da Şiraz ve İsfahanlılardan daha ileri düzeydedirler.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak (Yıldırım, 1999, s. 10). Araştırmada elde edilen veriler araştırmacı tarafından içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. İçerik esas olarak yapılan iş, benzer verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde gruplandırarak anlaşılır bir şekilde düzenleyip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 227). Bu bağlamda Kahramanmaraş esnaf ve zanaatkarlarının her bir soruya verdiği cevaplar benzerlikleri bakımından gruplandırılarak yorumlanmış, ayrıca bazı esnafın belirtmiş olduğu ifadeler aynen yazılmıştır. Verilerin analizi bir ay sonra tekrar edilmiş ve alan uzmanı başka bir araştırmacı tarafından da yapılarak karşılaştırılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde kadim bir esnaf teşkilatı olan Ahiliğin, Kahramanmaraş'ta nasıl yaşatıldığı ve esnafın ahilik hakkında bilgilerine ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 1. Esnafın kaç nesildir mesleği yaptıkları.

Kaç nesildir bu mesleği yapıyorsunuz?	Meslekler	f	%
1. Nesil	Sahaf, Terzi, Ahşap Oymacılığı, Aktar, Yorgancı	5	38.4
2. Nesil	Bağlama Ustası, Kalaycı, Ayakkabı Tamircisi	3	23.1
3. Nesil	Bakırcı, Bıçakçı, Semerci	3	23.1
4. Nesil	Yemenici (Çarıkçı)	2	15.4
	Toplam	13	100

Tablo 1 den anlaşıldığı üzere esnafın büyük çoğunluğu aile mesleğini icra etmekte ancak 5 esnafın %38 lik gibi büyük kısmı baba mesleği olmadığını mesleği sonradan edindiklerini beyan etmişlerdir. Bunlarda sahaf mesleği kardeşinden, baharatçı ise kimseden öğrenmediğini, terzi, ahşap oymacısı ve yorgancı ise bir ustanın yanında yetiştiğini belirtmişlerdir. İki üç ve dört nesildir bu mesleği icar edenler ise mesleği genelde babasından ya da dedesinden öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Tablodaki dikkatimizi çeken ise çarık işiyle uğraşan iki esnafın da en az dört nesildir bu işi yapıyor olmaları ki diğer mesleklerin hemen her yerde icra edilmesine rağmen Maraş Yemenisi Maraş'a hastır ve geleneksel yöntemlerle üretilmeye devam etmektedir.

Tablo 2. Esnafın mesleğini belirten bir simgelerinin olup olmadığı.

Mesleği belirten herhangi bir simgeniz var mı ?	f	%
Var	5	38
Yok	8	62
Toplam	13	100

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların %54'ünde mesleği simgeleyen herhangi bir işaretlerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Hatta ahşap oymacısı “simgeye ihtiyaç yok”

Terzi: Terzi olduğumuzu manikalarımızdan iğnelere elbise dikiliyor ondan anlayabilirsiniz.

Ahşap Oymacısı: *Türkiye’de oymacılık denince akla Maraş Oyması gelir o yüzden simgeye ihtiyaç duymuyoruz.* diye cevaplamışlardır. Yani pek çok esnaf herhangi bir simgeye ihtiyaç duymadığını belirtmişlerdir.

İşaretlerinin olduğunu belirtenlerin ise bir kısmında mesleğinin sembolünden ziyade farklı simgelerin olduğu görülmektedir. Örneğin katılımcılardan

Sahaf: Sahaf ismi

Yemenici 1 : Osmanlı Tuğrası

Yemenici 2: İsim soyisim ilk harfleri

Bunun yanında Bağlama ustası bir logo, terzi iğne olduğunu belirtmiş, semerci ise simgesinin olduğunu ancak ne olduğunu belirtmeden sadece var demiştir.

Bundan yüzyıllar önce ahi teşkilatına mensup esnaf ve sanatkârların iş yerlerinin önünde mesleklerini simgeleyen işaretleri koyarak markalaşma ve tanınma kaygılarının, günümüzde tüm dünyada daha fazla önem arz etmesine rağmen Maraş'ın geleneksel esnafının böyle bir kaygılarının olmaması esnaflık anlayışında şimdiye kadar ilerlemeden ziyade bir gerilemenin olduğunu göstermektedir.

Tablo3. Maraş esnafına göre bir esnafta olması gereken özellikler

Sizce bir esnafta olması gereken özellikler nelerdir		f	%	
<i>İletişim Becerisi</i>	Güler Yüzlü	4	19	46
	İyi Davranmak	5		
	Tatlı Dilli	2		
	Alçakgönüllü	1		
	Hoş Karşılama	2		
	Saygı	4		
	Sabırlı	1		
<i>Mesleki Beceri</i>	El Becerisi	1	4	10
	Kaliteli ürün üretmeli	1		
	Kuvvetli olmalı	1		
	Çalışkan Olmalı	1		
<i>Meslek Ahlakı</i>	İşine Erken Gelmek	1	8	44
	İstikrarlı Olmak	1		
	İşin Arkasında Durmak	2		
	Müşteriyi Memnuniyeti	3		
	Ürünü değerinin üstünde satmamak	1		
	Meslek Ahlakı	2		
	Diğer Ustalara Saygı	2		
	Dürüst	4		
	Mesleğini Sevmek	2		
Toplam		41	41	100

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların verdikleri cevapların üç boyutlu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Birinci boyutta sizce bir esnafta olması gereken özellikler nelerdir sorusuna. Katılımcılar % 46 müşteri ile olan ilişkiye temas etmişlerdir. Bu da muhtemelen para kazanma kaygısının ön planda olduğudur ki, esnafılıkta müşteri ile olan ilişki kazancın seyri ve mesleğin devamlılığı açısından büyük önem taşır. Katılımcılar müşteri ile olan ilişki de en fazla müşteriye iyi davranmak, güler yüzlü olmak saygılı olmak, tatlı dilli olmak, müşteriye hoş karşılamak, alçak gönüllü olmak, müşteriyle iletişimde sabırlı olmak gibi ifadeler öne çıkmaktadır ki bu da ahilik anlayışında olması gereken pek çok özelliktir ve Maraş esnafı tarafından dile getirilmiştir.

Katılımcılar % 44 oranında meslek ahlakına değinmişlerdir ki iş ahlakı ahilikte önemli bir unsurdur. Katılımcılar meslek ahlakı yönünden en fazla dürüstlüğü vurgu

yapmışlardır, ondan sonra sırasıyla müşteri memnuniyeti, meslek ahlakı olmalı, işin arkasında durmak, diğer ustalara saygı duymak, mesleğini sevmek, işe erken gelmek, İstikrarlı olmak, ürünü değerinin üzerinde satmamak, yani müşteriye kazıklamamak gibi değerlerden bahsetmişlerdir. Meslek ahlakı boyutunda Maraş esnafı en fazla müşteri memnuniyetine temas etmiştir. Müşteri ile olan ilişki ve iletişimi de meslek ahlakı içerisinde dâhil edersek esnafa %90 oranında mesleki ahlaka değinmişlerdir.

Katılımcılar, soruyu % 10 oranında ise mesleki beceri yönünden cevaplamışlar ve El becerisi, Ürün kalitesi, güçlü olma, çalışkan olma gibi vasıflara değinmişlerdir. Üretken olmalı, risk almalı, cesur olmalı, yeniliğe açık olmalı gibi büyümeye ve gelişmeye yönelik herhangi bir ifadeye rastlanılmamaktadır.

Burada esnafın verdiği cevaplar 2. Tabloyla örtüşmektedir. Çünkü tablo iki de mesleği simgeleyen bir işaretiniz var mı sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğunun olmadığını belirtmelerini de dikkate alırsak Maraş esnafının günümüz dünyasında markalaşmanın yanında ürün kalitesi ve üretiminin devamı için işi ehline verme ve büyüme ve gelişme gibi kaygılarının kar etme kaygısının altında olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü her ne kadar müşteriyle ilişki ve meslek ahlakı önemli olsa da burada amaç yine de ürününü satabilme endişesidir. Ya da iyi niyetli düşünülürse işin sadece ahlaki boyutuna bakmak maalesef yeterli olmamaktadır. Hâlbuki ahilikte ahlak ve şahsiyetin yanında üretimde kalite de önemli bir unsurdur. Çünkü kaliteli ürün üretmek ve işi daha da büyütürken bir marka haline gelmek için üretim sürecinin de emin ellerde olması gerekmektedir.

Tablo 4. Maraş esnafının çıracak seçiminde nelere dikkat ettiği

Çıracak seçerken nelere dikkat edersiniz?			f	%
Genel Ahlak	Terbiyeli ve Ahlaklı olmalı	2	4	31
	Eli ayağı temiz olmalı	1		
	Güvenilir olmalı	1		
İş Ahlakı	Sabırlı olmalı	1	6	46
	İşini sevmeli	1		
	Maddi beklentisi olmamalı	2		
	Aile ve Usta Arasında karşılıklı güven	1		
İş Beceri	Uyumlu olmalı	1	3	23
	İşe yeni başlamalı	2		
	Kabiliyetli olmalı	1		
	Toplam		13	100

Çırac seçerken nelere dikkat edersiniz sorusuna katılımcıların % 31’i genel ahlak, % 46’ sı iş ahlakına % 23’ü de beceriye yönelik beklentilere vurgu yapmışlardır. İki katılımcı da araştırırım ifadesini kullanmıştır ki, beceri mi iş ahlakı mı yoksa genel ahlak yönünden mi araştırır belirtmemiştir. Tablo 4 incelendiğinde tablo2 ve tablo3 ile örtüştüğü görülmektedir. Burada da genelde iş ahlakı ve genel ahlaka vurgu yapmışlar iş becerisine ise fazla değinmemişlerdir. Genellikle sabırlı olmak maddi beklentisi olmamak terbiyeli ahlaklı olmak gibi genel geçer ahlaki kaygılarını dile getirmişlerdir. Ayrıca iki katılımcı çıraklıktan gelmeli ifadesini özellikle kullandıkları düşünülmektedir. Burada çıraklıktan gelmeli ifadesiyle kastedilen küçük yaştan itibaren mesleğin içinde olmasıdır ki sanat öğrenmede bu büyük önem arz etmektedir. Ayrıca Buradaki sonuçlar da tablo 2 ve 3 ile örtüşmektedir. Eleman seçerken uyanık, gözü pek işi iyi yürütecek veya geliştirebilecek kapasitede olmalı gibi kalkınmaya yönelik ifade geçmemektedir. Ahilikte; doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, arkadaşlarına nasihat etme, onları doğru yola sevk etme, Affedici olma, bencil olmama gibi vasıfların yanında uyanık olma da önemli bir meziyettir (TESK, s. 11). Çünkü uyanık olmak pek çok sorunun da çözümünde önemli bir vasıftır.

Tablo 5. Eleman yetiştirme sürecine ilişkin katılımcıların verdikleri cevaplar.

Eleman Yetiştirme süreci nasıl gerçekleşir?	Öğrenme sürecinden geçer	2
	Başarısını takip ederim	1
	Çırac-kalfa-usta aşamalarından geçiririm	3
	Ayak işlerinden başlar	1
	Çıraklık süresince devam eder	1
	Yetiştirme 10 yıl sürer	1
	İşin her bir aşamasını öğrenmesi gerekir	2

Tablo 5’te eleman yetiştirme süreci nasıl olur sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde geleneksel yöntemlerin devam ettiği elemanların çıraklıktan başlayıp usta olana kadar bir süreçten geçtiği hatta işin tamamını öğrenmeden usta unvanını alamayacakları “işin her bir aşamasını öğrenmesi gerek” sözünden anlaşılmaktadır. Yani ahilikte de usta çırac ilişkisinin devam ettiği görülmektedir

Tablo 6. Meslek ahlakına uymayan personel veya diğ er esnafla ilişkiler

	f	%	
Meslek ahlakına uymayan personel veya diğ er esnaflara tavrınız nasıl olur?	İkaz edilir	1	7
	İşten çıkarılır	2	13
	Dışlanır	8	53
	Selamımı kesmem	2	13
	Sert tepki verilir	1	7
	Yapacak bir şey yok	1	7
	Toplam	15	100

Tablo incelendiğ inde meslek ahlakına uymayan esnaf ve personele yönelik katılımcıların tutumlarının genelde dışlamak yönünde olduğu göze çarpmaktadır. Ancak bununla birlikte iki esnafın “selamımı kesmem” sözü manidardır. Hâlbuki Ahi teşkilatında meslek ahlakına uymayan esnafla ilişkilerin kesildiğ i bilinmektedir. Bu durumda esnaflardan bir kısmının bu tür ahlak dışı durumları umursamadığı veya kendilerinin de benzer tutum sergilediğ i düşünülebilir. Ayrıca bir kısım esnafın müşteri ile ilgili herhangi bir soru yöneltilmemesine rağmen direk müşterinin gayri ahlaki davranışını dile getirmesi sadece esnafı değil esnafla muhatap olan müşterinin de ahlaklı olması gerektiğ ini bize hatırlatmaktadır. Ahiliğ in temel misyonuna bakıldığında da bu göze çarpmaktadır. Çünkü ahilik her ne kadar bir esnaf teşkilatı olsa da, temel amaç mükemmel bireyler yetiştirerek bu sayede mükemmel toplum yapısına ulaşmaktır. Ahiler bunun için önce kendilerini yetiştirerek hedeflerine ulaşma arzusu taşırlar (TESK, tarihsiz, s. 7).

Tablo.7. Esnafların mesleğ i yapma sebebine yönelik dağılım

Mesleğ i Yapma Sebebiniz nedir?	f	%
Para kazanmak	8	29
Sevdiğ im için	6	21
Faydalı olmak	3	11
Büyüklerin etkisi(Baba-dede).	8	29
Kendimi geliştirmek	2	7
Belli bir amacım yok	1	3
Toplam	30	100

Tablo incelendiğ inde esnafların mesleğ i yapma gerekçeleri, birinci sırada %29 ile para kazanmak ve büyüklerinin yönlendirmeleri olarak belirtmişlerdir. Ayrıca mesleğ i sevdiğ inden dolayı devam ettirenler, zanaatını geliştirmek diyenler de vardır.

Bunun yanında bir esnaf belli bir amacının olmadığını beyan etmiştir. Tabloda dikkat çeken üç esnafın faydalı olmak için bu işi yapıyorum demesidir. Bunlardan sahaflık yapan esnafa para kazanmıyorsanız bu işe niye devam ediyorsunuz diye sorunca şu ifadeleri kullanmıştır:

Bu iş şu anda bir hizmet hem 5-10 kuruş faydam oluyor hem ben zaten emekliyim. Öğrencilerin işini görmek beni çok mutlu ediyor. Bir tane kız öğrenci geçenlerde bir kitap almış 32.5 liraya ancak kitap hocasının istediği kitap değilmiş, sıfır kitap getirdi bana şöyle bir kitap lazım dedi. Bende hangisi şu mu ? ha bu dedi. Abi üste kaç lira vereceğim dedi ben de hiçbir şey verme dedim. Çocuğun sevinçten ayakları yerden kesildi ben onun sevincini görünce çok mutlu oldum. Şimdi bura açık olmazsa o çocuk kitabı atacak gidip aynı parayı tekrar verip kitap alacak. İşte bunlar beni mutlu ediyor.

Ahiliğin amaçları ve çalışma tarzı incelendiğinde temel amacının topluma hizmet etmek olduğu görülür (TESK, s. 7). Bu bağlamda Sahafın ifadelerinden anlaşılmaktadır ki bilgisi ile değil de yüreğiyle Ahilik ruhunu yaşatan esnaflarımız da vardır.

Tablo 8. Katılımcıların Ahilik hakkında bilgilerinin dağılımı

Ahilik hakkında neler biliyorsunuz?	f	%
Bilgisi olmayanlar	6	46
Bilgisi olanlar	7	54

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlası ahilik hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Bilgisi olanların ise genellikle yüzeysel bilgiye sahip olduğu ancak Ahilik ruhunu önemsedikleri görülmektedir. örneğin:

Bıçakçı: Ahilik aslında anlattığım ve sorduğunuz soruların hepsidir.

Yorgancı: Ahiliği keşke bugün uygulayabilsek. Çünkü müşteri esnafa güvenmiyor, esnaf müşteriye güvenmiyor, kalfa ustaya güvenmiyor, usta çırağa güvenmiyor. Birbirimize güven maalesef bitti. İnsan emanete hıyanet etmeyecek, sözünde duracak, aldığı parayı hak edecek. Buna ahilik mi dersin insanlık mı dersin bu çok büyük bir şey olması gereken bu.

Bakırcı: Kırşehir’de yaşamıştır, Ahi Evran pirimizdir, Esnafın temelini oluşturur. Fatıha okumamız gereken kişilerdir, Ahi Evran’a boyumuz ve yaşımız tutmuyor zaten

Ayakkabı Tamircisi: Ahilik bir sanatın bir dönemin evliyası en üstün kişisi demektir. En iyi yapan en iyi bilen en dürüst kişilere derler ahi diye. Ama şimdi ahilik mahilik kalmadı. Ahilik ne desen yüz kişiden doksanı cevap veremez. Eskisi gibi kalmadı hiçbir şey toplum değişti maalesef.

Çarıkcı: *Ahilik hakkında tabi ki fikrim var Pabucu dama atma hikayesi var. Ahilikte işini düzgün yapmayanın pabucu dama atılmış. (hikayesini anlatıyor).*

Baharatçı: *Büyüklerimizden duyduğumuz kadar ahiliğin yeri çok büyük mertebededir. Eski ahi teşkilatları eski esnaflarımız sabah namazlarını camide kılar, ahilik başkanının yanında toplanır, güzelce hayır duası yapıldıktan sonra her esnaf birbirine Allah rast getire, hayırlı işler, hayırlı rızıklar diyerekten bismillah der kepengi açar rızkını bekler. Bildiklerim bu kadar.*

Tablodan ve ifadelerden anlaşıldığı üzere Maraş esnafının ahilik hakkında yeterli bilgileri yoktur. Ancak ahiliğin ruhunu önemsediklerini günümüzdeki ticaret ahlakını eleştirmelerinden ve eskiye duyulan özlemi dile getirmelerinden anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Araştırma sonucuna göre Maraş esnafının ahilikle ilgili yeterli bilgilerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim katılımcıların yarısından fazlasının Ahiliği hiç duymadığı, duyanların ise büyük bir kısmının sadece yüzeysel bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Ancak esnaf ahlakı ve tutumu olarak kısmi de olsa önemli kabul edilebilecek bazı değerlere inandıkları, geleneksel hale gelmiş olan bazı davranışları uyguladıkları görülmektedir. Örneğin, Tablo 7 de bu işi niçin yapıyorsunuz sorusuna sahafın verdiği cevap bunun göstergesidir. O bu işi sırf hizmet için yaptığını hatırasında şöyle anlatmaktadır: *“Bu iş şu anda bir hizmet hem 5-10 kuruş faydam oluyor hem ben zaten emekliyim. Öğrencilerin işini görmek beni çok mutlu ediyor. Bir tane kız öğrenci geçenlerde bir kitap almış 32.5 liraya ancak kitap hocasının istediği kitap değilmiş, sıfır kitap getirdi bana şöyle bir kitap lazım dedi. Bende hangisi şu mu ? ha bu dedi. Abi üste kaç lira vereceğim dedi ben de hiçbir şey verme dedim. Çocuğun sevinçten ayakları yerden kesildi ben onun sevincini görünce çok mutlu oldum. Şimdi bura açık olmazsa o çocuk kitabı atacak gidip aynı parayı tekrar verip kitap alacak. İşte bunlar beni mutlu ediyor”.*

Esnaflarımızın ifadelerinden; araştırma, gelişme, büyüme gibi ileriye yönelik yatırımlar yapma endişelerinin de pek olmadığı görülmektedir. Hatta büyük çoğunluğu işlerini belirten herhangi bir simgeye bile gerek görmemektedirler. Yani markalaşma kaygılarından da uzaktırlar. Bu durum, yüzyıllar önce bile Ahi teşkilatına bağlı esnafların mesleğini belirten simgelerinin olduğu düşünüldüğünde, maalesef her alanda olduğu gibi iktisadi hayatta da nasıl gerilediğimizin bir göstergesidir. Esnaflarımızın Ahiliği pek bilmemelerine rağmen onun ruhunu önemsedikleri, esnafılıkta ahlakın ne kadar önemli olduğunu vurguladıkları ancak bu ruhun kaybolduğundan şikâyet ettikleri görülmektedir. Örneğin Yorgancı esnafının: *“Ahiliği keşke bugün uygulayabilsek. Çünkü müşteri esnafa güvenmiyor, esnaf müşteriye güvenmiyor, kalfa ustaya*

güvenmiyor, usta çırağa güvenmiyor. Birbirimize güven maalesef bitti. İnsan emanete hıyanet etmeyecek, sözünde duracak, aldığı parayı hak edecek. Buna ahilik mi dersin insanlık mı dersin bu çok büyük bir şey olması gereken bu” sözleri bu anlamda oldukça manidardır.

Aslında bunun temelinde birkaç yüzyıldır tüm dünyada kendini gösteren materyalist akımların son dönemlerde Türk insanına da yansımalarının olduğu varsayılabilir. Bu çağda insan, hazları karşıladığında mutlu olan karşılayamadığında ise üzülen ve bu hazları topyekûn elde ettiğinde ise en mutlu olacağını zanneden (Farabi, 2017, s. 11) bir ahlak anlayışını benimsemeye başlamıştır. Maddi ihtiyaçların, hatta ihtiyaçtan ziyade isteklerin, abartıldığı bu durumda ise birey geçici heveslerle sıkıntılarını gideceğini düşünerek büyük bir yanılığa düşmektedir (İlgaroğlu, 2019, s. 16). Ancak hayatımızı düzenleyen ve yöneten maddi kuvvetler değil fikri ve ahlaki kuvvetlerdir (Meriç, 2019, s. 99). Bunalımının temel sebebinin manevi boşluk olduğunu anlamayan veya anlamak istemeyen insanoğlu, daha da acımasız bir şekilde maddeye olan bağımlılığını arttırmakta onu elde ettiğinde mutlu olduğunu sanmakta ve daha fazla elde ederek daha mutlu olacağını düşündüğünden hep fazlasını isteme hırsıyla bir kısır döngü içine girmektedir. Hal böyle olunca da ilişkilerine, samimiyet ve merhamet duyguları yerine menfaat ve hırsı yerleştirip çevresindeki herkesi rakip olarak algılamakta ve üstün gelme duygusuyla adeta zalimleşerek emek ve çabayla değil, kurnazlıkla ve aldatmacayla makam, para ve itibar gibi geçici heveslerini gidermeye çalışmaktadır. İşte cemiyetin ekserisini kaplayan bu ruh hali maalesef iktisadi faaliyetlere de yerleşmekte müşterinin yerini tüketicisi, Ahi şeyhinin yerini ise kapitalist patron almaktadır.

Halbuki bir toplumda ahlaki değerlerin yerleşmesi çalışma ve emeğe bağlıdır. Kendi emeğiyle yaşamayı adeta bir dini vecibe olarak gören insan, herhangi bir aldatmaca ve kurnazlığa kendini kaptıramaz. Fakat günümüz iktisat ahlakının, servet ve sermayeyi her şekilde meşru kabul etme çabası insanları esaret altına almıştır. İnsanlığın bu esareten kurtuluşu ise iktisat hayatının ancak din ve ahlak ilkelerine bağlı kalınmasıyla mümkün olabilir (Topçu, 1939a: 48-49). Nitekim Avrupa medeniyetini perişan eden ahlaktan yoksun kapitalist anlayışın karşısına yine ahlaktan yoksun başka bir ekonomik sistemin benimsenmesi de insanoğlunu esaret ve ıstıraptan kurtaramamıştır (Topçu, 1939b: 62). Simon Ocklay’ın dediği gibi Allah korkusu, iş-tahları dizginlemek, tedbir ve basiret, her hâl ve kârda hayâ ve itidal gibi insanı insan yapan değerlere sahip bize, Avrupa’nın katacağı pek bir şey yoktur (Meriç, 2019, s. 99). Çünkü bu medeniyetin ahlak yoksunu ekonomik sisteminde insan yerine ırgat, hürriyet yerine bela ve mecburiyet vardır (Topçu, 1939b: 62). Bize ait bir teşkilat olan Ahiliğin temel misyonunda ise mükemmel şahsiyetler yetiştirmek, mükemmel topluluklara ulaşmak, dünyayı düzene koymak ve bu şekilde insanlara ve insanlığa hizmet edebilmek esastır (TESK, Tarihsiz, s.7).

Sonuç olarak İslam'ın iş ahlakını referans alan Ahilik, günümüzün sömürücü iktisat anlayışlarının aksine insan şahsiyet ve iradesi ile adaleti esas alan bir temel üstünde uygulanırken, günümüzün tersine rekabet ve sömürü yerine hem üretene hem de tüketene koruyan, kendinden evvel başkalarının haklarını düşünen cömertliği benimsemiştir. Ahilik, kalplerindeki imanı amele dönüştürmüş, ahlak ve şahsiyet sahibi bireyler yetiştiren bir esnaf teşkilatı olmanın yanında dünyanın en eski sivil toplum kuruluşu olarak Selçuklu ve Osmanlı Devleti tarihinde önemli bir etkiye sahip olmuştur (Durak ve Yücel, 2010: 17). Bu bağlamda günümüz ticaret hayatında ve toplum olarak karşılaştığımız sorunların çözümünde Ahiliği referans alarak çağa uygun şekilde oluşturulacak bir sistem, hem esnafın hem de toplumun ahlakına sirayet ederek, bahsi geçen sorunlara bir çözüm olabilecektir. Bunun için de çıraklık okulları başta olmak üzere esnafımızın ciddi bir eğitimden geçirilerek evvela Ahiliğin ne olduğunu öğrenmeleri, sonra da Ahilik ruhuna uygun ahlaki davranışların yeniden hatırlatılarak, güçlendirilmeye çalışılması 21.Yy Türkiye'si için büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Bayram M, (1991) *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Konya: Damla Matbaacılık.
- Cora, İ. (1990). *Ahilik Örgütünün Osmanlı Toplumundaki Yeri ve Ahilik Örgütü İlkelerinin Günümüz Esnaf ve zanaatkarına Uygulanabilirliği*, Yüksek . Lisans Tezi Marmara Üniversitesi)
- Durak, İ., Yücel, A. (2010) Ahiliğin sosyo-ekonomik etkileri ve günümüze yansımaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 151-168.
- Farabi (2017) İdeal devlet, A. Arslan (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İlgaroğlu, M.C. (2019). İbn Haldun düşüncesinde sosyo-ekonomik değişme ve ahlak, *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1). 17-24.
- İbn Batuta, (2019). *Seyahatname*, A. S. Aykut (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi yayınları.
- Kaşgarlı M. (2018). *Divanü lügati't-türk*, Ercilasun, A.B. Akkoyunlu, Z. (Çev.). Ankara: TTK. yayınları
- Kazıcı, Z. (1998), Ahilik, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, 1. 540-542.
- Mahiroğulları, A. (2008) Selçuklu U / Osmanlı döneminde kurumsal bir yapı : Ahilik/ Gedik Teşkilatı ve sosyo-ekonomik işlevleri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (54), 139-154.

- Meriç C. (2019), *Kültürden İrfana*, İstanbul: İletişim yayınları.
- Niray, N. (2002). Anadolu Ahiliği'nin sosyo-ekonomik yönleri, *Türk kültürü ve Hacı Bektaş Veli araştırma dergisi* 24
- Şahin, İ. (1998). Ahi Evran, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, 1. 529-530.
- TESK, (Tarihsiz). *50 soruda Ahilik*, Türkiye esnaf ve sanatkârlar konfederasyonu yayını
- Topçu, N. (1939a). Vatandaş ahlakı, (İ. Kara, hazırlayan) *Hareket fikir-sanat dergisi*, 1(2), 48-51
- Topçu, N. (1939b). İçtimai sınıflar, (İ. Kara, hazırlayan) *Hareket fikir-sanat dergisi*, 1(2), 60-64
- Yeşil, R. ve Kart, M. (2019). Müslüman Türk medeniyeti inşasında bir sivil toplum kuruluşu olarak Ahilik, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8(3). 2462-2483.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112). <http://eb.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5326/1485> adresinden erişildi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

**BACIYAN-I RUM'DAN GÜNÜMÜZE AİLE
BÜTÜNLÜĞÜNDE DEĞİŞENLER**

CHANGES IN FAMILY INTEGRITY FROM BACIYAN-I RUM
TO TODAY

Dr. Öğr. Üyesi Suzan YILDIRIM

Kırşehir Ahievran Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

yildirim2@hotmail.com

ÖZET

XIII. yüzyılda Anadolu'da kurulmuş olan Ahilik teşkilatı ve bu teşkilatın kadınlar tarafını temsil eden Bacıyan-ı Rum'dur. Bacıyan-ı Rum, sahip olduğu değerler sebebiyle yüzyıllar boyunca Anadolu kadını ve ailesi üzerinde olumlu etkilerini sürdürmüştür.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda, dünyada olduğu gibi ülkemizde de aile odaklı pek çok problem yaşanmaktadır. XIII. yüzyıldan beri birbirine kenetlenmiş Türk ailesinde, XX. yüzyıla gelince birden bire çeşitli problemlerin ortaya çıkması manidardır. Sahip olunan aile değerlerinden neler kayboldu ki, problemlerle karşı karşıya kalındı. Bu soruya cevap bulabilmeyi hedefleyen tebliğ, iki kısımdan oluşacaktır. Birinci kısımda Ahilik ve Bacıyan-ı Rum teşkilatları ile değerleri hakkında bilgi verilecektir. Tebliğin ana malzemesini oluşturan ikinci kısmını ise, kaybolan değerlerin neler olduğu konusuna ışık tutması için, Kırşehir il müftülüğü aile ve dini rehberlik bürosuna danışanlar tarafından sorulmuş, kayıtlı soruların çeşitli açılardan analizi oluşturacaktır. Tebliğde, aile problemlerini yansıtan bu soruların türleri ortaya konulurken, problem konuları üzerinden yitirilen değerlerin neler olduğuna işaret edilmeye çalışılacaktır.

Tebliğin temel iddiası tarihimizde yer alan rol model örnekliklerin gün yüzüne çıkartılıp bireylerin onları örnek alması sağlanmalıdır. Şayet bu yapılmaz ise, Batı ailesini parçalayan nedenlerin Türk aile yapısını da bozması kaçınılmazdır. Tebliğ, anlatı tekniği ile kaydedilmiş dokümanlara yorumbilim uygulanmış nitel bir çalışmadır ve diğer kısımlar kaynak taramadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik Teşkilatı, Bacıyan-ı Rum, Ahilik Ahlakı, Aile, Aile Değerleri.

ABSTRACT

The Akhi organization was established in Anatolia in the thirteenth century and the Bacıyan-i Rum represented the women's side of this organization. Bacıyan-i Rum has continued its positive effects on Anatolian women and family for centuries due to the values it has.

In the current century, there are many family-oriented problems in our country as well as in the world. It is significant that in the Turkish family that has been interlocked since the XIIIth century, various problems suddenly appeared in the XXth century. What has been lost from the family values owned so that problems have been encountered? The paper, which aims to find an answer to this question, will consist of two parts. In the first part, information about Akhism and Bacıyan-i Rum organizations and their

values will be given. The second part, which constitutes the main material of the communiqué, will provide an analysis of the registered questions asked by the consultants to the Kırşehir provincial mufti's family and religious guidance office in order to shed light on what the lost values are. While presenting the types of these questions that reflect family problems, the paper will try to point out what are the values lost through problem issues.

The main claim of the paper is that the role model examples in our history should be brought to light and individuals should take them as an example. If this is not done, it is inevitable that the reasons that disintegrate the Western family will disrupt the Turkish family structure. The communiqué is a qualitative study applying hermeneutics to the documents recorded with the narrative technique and other parts are source searching.

Key Words: *Akhism Organization, Bacıyan-i Rûm, the Ethics of Akhism, Family, Family Values.*

GİRİŞ

Türkler'in Anadolu'yu yurt edinmelerinin başlangıcı Malazgirt savaşı gibi görülsede, aslında bu savaştan çok önceleri Moğol saldırılarından bıkip usanmış olan Türk kabileleri/boyları peyder pey Batı'ya doğru ilerleyip, Anadolu'ya gelmişlerdir. Türkmen boyları Anadolu'yu bir geçiş güzergâhı olarak değil, buraları ev – bark - yurt edinmek için çalışmışlar ve kendi içlerinde bir takım güçlü teşkilatlar oluşturmuşlardır. Aşıkpaşazâde (1481) Anadolu Selçukluları döneminde Anadolu'daki sosyal zümrelerden bahsederken, Târih-i Âli Osman adlı eserinde o dönemde Türkmenler arasındaki sosyal zümreleri Gâziyân-ı Rûm (Anadolu Gazileri), Ahiyân-ı Rûm (Anadolu Ahîleri), Abdalân-ı Rûm (Anadolu Abdalları) ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları) (Âşıkpaşazâde, 1970: 205) şeklinde zikretmiştir.

Aşıkpaşazâde'nin eserinde zikrettiği sosyal zümrelerden her biri yaşadıkları toplum içinde çok faydalı hizmetler yapmışlar dönemin seyyahlarının yazdığı eserlerde kendilerinden övgü ile bahsedilmiştir (Parmaksızoğlu, 1989: 3). Bu çalışmada; Ahiyân-ı Rûm (Anadolu Ahîleri) oluşumunu şemsiye bir teşkilat olarak kabul edersek bu şemsiyenin altında ya da yanında yer alan ve tamamen Türkmen kadınlarından oluşan Bacıyân-ı Rûm teşkilatının, genel olarak tüm çalışma alanları, özelde ise Türk aile yapısını güçlü tutan değerleri ele alınacaktır. Cebecioğlu (1991a: 650) bu teşkilattan “Anadolu Bacıları, Anadolu Kadınları” şeklinde bahsetmiştir. Öncelikle, şemsiye teşkilat olan Ahilik ile ilgili kısa bir bilgi verilecektir.

1. Ahilik Teşkilatı ve Değerleri

Kaynaklarda Ahi teşkilatının kurucusu, Şeyh Nasirü'd-din Ebu'l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyi (Köksal, 2008: 5) yani yaygın olarak bilinen ismi ile Ahi Evran'dır.

Ahilik, 13. Yüzyıl ile 20.yüzyıl arasında Başta Anadolu olmak üzere Balkanlar'dan Kırım'a uzanan bir coğrafyada egemen olmuş ekonomik, sosyal, kültürel bir kurumdur. Anadolu'da Ahilik yapısını kuran Ahi Evran'ın Ahilik üzerine söylediklerini Yusuf Ekinci (2012b: 1012) şöyle aktarmaktadır:

“Ahilik bir insan bilimidir.
Her şeyden, her ortamda ve her çağda,
Denge ve düzen tutturandır.
Dağıtılan değil, toparlayandır.
Yıkan değil yapandır.”

Ahilik, bir meslek ve zanaat teşkilatı şeklinde, iktisadi bir oluşum olarak kurulmuş olsa da rivayetlerden ve tarihi kaynaklardan onun aynı zamanda sıkı bir ahlak ve değerler eğitimi içerdiği, Ahilerin ve teşkilata girip Ahi olmak isteyenlerin bu prensip ve kurallara harfiyen uymaları gerektiği görülmektedir. Aksi halde kuruluşun ihraç söz konusudur. Aslına bakarsanız ömür boyu süren sıkı bir eğitim olmasaydı on üçüncü yüzyılda oluşturulan bu kurumun on sekizinci yüzyıla kadar ayakta kalması pek mümkün olamazdı. Sahip olduğu insani, İslami, ahlaki değer ve kuralları bu toplumun doku ve hücreleri ile kaynaşmış, beş yüz yıl Anadolu topraklarında varlığı devam eden bu teşkilatın, hala Anadolu'nun bazı şehirlerinde sosyal faaliyetlerde (Bkz: Tenik, 2002) ve en ücra köy ya da kasabalarında izlerine rastlamak mümkündür (Bayram, 2016: 73-77; Bkz: Göde, 2012: 685-692). Ahiliğin anayasası kabul edilen fütüvvet namelerinde (Köksal, 2008: 76) Ahi teşkilatına girebilmek için gerekli olan şartlar ve teşkilatta Ahi olarak kalabilmek için uyulması zorunlu olan kurallar yer almaktadır. Bu kuralların sayısı, değişik fütüvvet namelerinde farklı olsa da çıraklıktan ustalık ve üstatlık sürecine kadar 740 adap ve kuralın bilinmesi ve yaşanması gerekmektedir. Bu kurallardan bazıları şunlardır:

- Ahinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak.
- İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak.
- İşinde ve hayatında kin, çekememezlik ve dedikodudan kaçınmak.
- Gözü, gönlü ve kalbi tok olmak.
- Şefkatli, merhametli, adaletli, faziletli, iffetli ve dürüst olmak.
- Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak.

- Küçüklere sevgi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak.
- Alçakgönüllü olmak büyüklük ve gururdan kaçınmak.
- Ayıp ve kusurları örtmek, gizlemek ve affetmek.
- Hataları yüze vurmamak.
- Dosta ve yabancıya tatlı sözlü, samimi, güler yüzlü ve güvenilir olmak.
- Gelmeyene gitmek dost ve akrabayı ziyaret etmek.
- Herkese iyilik yapmak ve iyiliklerini istemek.
- Yapılan iyilik ve yardımı başa kakmamak.
- İnsanların işlerini içten güler yüzlü ve gönülden yapmak.
- İyi komşu olmak ve komşunun eza ve cahilliğine sabretmek.
- Hata ve kusurları daima kendi nefsinde aramak.
- Fakirlerle dostluktan oturup kalkmaktan şeref duymak.
- Zenginlere zenginliğinden dolayı itibardan kaçınmak.
- Allah için sevmek Allah için nefret etmek .
- Öfkesine hâkim olmak, suçluya yumuşak davranmak, vs. (Ekinci, 2016: 258-259; Aytekin, 2018:163-165).

Bütün bu kurallar silsilesi kısaltılarak akılda kalacak şekilde, Ahide açık ve kapalı olması gereken nitelikler şekline getirilmiştir. Bir Ahide açık olan özellikler şunlardır:

- 1-Ahinin eli açık olmalı (cömert olmalı).
- 2-Kapısı açık olmalı (misafir sever olmalı).
- 3-Sofrası açık olmalı (ikramdan kaçınmamalı).

Kapalı olanlar:

- 1-Ahinin gözü kapalı olmalı(kimseye kötü gözle bakmamalı ve kimsenin ayıbını araştırmamalı)
- 2-Ahinin beli kapalı olmalı (kimsenin ırzına namusuna, haysiyet ve şerefine tassallut etmemeli)
- 3-Ahinin dili kapalı olmalı (kimseye kötü söz söylememeli, gıybet dedikodu yapmamalı) (Köksal, 2008: 80). Şeklinde kısaltılmıştır.

Ahi teşkilatında sadece uyulacak kurallar tespit edilerek bırakılmamış aynı zamanda yasak olanlarda tespit edilmiştir. Kişiyi Ahilikten çıkaran davranışlar ise kısaca şunlardır:

- İçki içmek.
- Zina işlemek ve livata etmek.
- Münafıklık, dedikodu ve iftira etmek.
- Gurur ve kibir.
- Merhametsizlik ve zulüm.
- Kıskanma ve kin besleme.
- Sözünde durmama ve yalan söyleme.
- Emanete ihanet etmek.
- Kişinin ayıbını yüzüne vurmak.
- Cimri, eli sıkı olmak.
- Adam öldürmek vs. (Şimşek, 2002: 20; Gölpınarlı, 2011; 273-276).

Bütün bu kuralların yanında bir de; yemek yeme adabı, su içme adabı, yürüme adabı, konuşma adabı, tuvalet adabı gibi sosyal hayat içinde davranış şeklini düzenleyen edepler vardır (Ekinci, 2012a: 256-257). Fütüvvet namelerinde geçen bu emirler ve yasaklar Ahilerin tüm hayatını kuşatan İslami ve ahlaki değerler sistemidir. Bu prensiplerin temel noktaları, daha sonraki dönemlerde “*eline, beline, diline sahip ol*” (Ekinci, 2016: 361) sözü şeklinde deyim haline gelmiş ve Ahi erkeklere verilen bir öğüt olmuştur.

2. Bacıyan-ı Rum ve Faaliyetleri

Bacıyan-ı Rum (Anadolu kadınlar birliği) teşkilatı ilk olarak Fatma Bacı tarafından kurulduğu kaynaklarda geçmektedir. Fatma Bacı, Şeyh Nasirü'd-din Ebu'l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyi yani Ahi Evran'ın hanımı ayrıca mutasavvıf ve âlim Evhadud-Din Hamid el-Kirmâni'nin kızıdır (Bayram, 2016a: 28).

Ahi Evran Anadolu'ya geldikten kısa bir süre sonra Kayseri'ye yerleşip burada bir debbağ atölyesi kurmuştur. Bu atölyenin büyümesi, işçi ve ustaların, çalışanların çoğalması ile burası “debbağlar mahallesi/dericiler çarşısı” haline gelmiştir. Doğal olarak bu çarşı/mahallede deri atölyelerinde deriler işlenirken (debbağlanırken), yünleri yan ürün olarak ortaya çıkmıştır. Ahi Evran'ın, bu yünlerin ziyan edilmemesi, değerlendirilmesi ve işlenmesi için hanımı Fatma Bacı'nın başkanlığında, Türkmen kadın ve kızları örgücülük ve dokumacılığa yönlendirmiş olması mantıklı gelmekte-

dir. Zaman içinde debbağlar mahallesindeki sanayi sitesi büyümüş ve Ahi Evran 32 çeşit esnaf ve sanatkârın lideri olmuştur (Bayram, 2016b: 59).

O dönemin sosyal şartlarının zorlaması veya ihtiyacı gereği Fatma Bacı, Türkmen kadınlara hem dini alanda (Bayram, 2016a: 82) hem de yan ürünlerin işlenmesi (Bayram, 2016a: 73-76) konusunda liderlik etmiş ve Bacıyan-ı Rum teşkilatı doğal olarak oluşmuştur. Bacıyan-ı Rum'un yani (Anadolu Bacıları) Anadolu kadınlar teşkilatının nüvesi Kayseri'de atılmıştır. Ancak Moğolların Anadolu'yu işgal edip, Anadolu Selçukluları Devleti, Moğol hâkimiyeti altına girince, Moğol iktidarı kendilerine karşı direnen Ahi teşkilatıyla birlikte Anadolu Bacıları teşkilatını da dağıtmıştır. Öyle ki, Moğollar Kayseri'yi işgal ettikleri zaman Ahilerin tüm mal ve ürünleri ile birlikte Bacıların tezgâh ve ürünlerini de yağmalamış, talan etmiş, yakıp, yıkıp zarar vermişlerdir (Bayram, 2016a: 29). Bu yağmalama ve saldırıda pek çok genç kadın ve erkeğin hatta Fatma Bacı'nın esir edildiği de kaynaklarda geçmektedir (Köksal, 2008: 11; Bayram, 2016a; 40)

Fatma Bacı'nın esaretten kurtulduktan sonra, hayattan kopmayıp, insan yetiştirme faaliyetlerine bireysel olarak devam ettiğini kabul etmek mantıklı gelmektedir. Ayrıca Moğol zulmü ve devlet baskısının ulaşamadığı köylere sığınan Ahi ve Ahilerin kız ve kadınları, yani Bacılar, sığındıkları ücra bölgelerde faaliyetlerine bireysel olarak devam etmişlerdir. Bildiklerini çevrelerindeki kadın ve kızlara öğretmelerinden dolayı, bu hizmetin izleri günümüze bile ulaşmıştır (Bayram, 2016a: 67).

Anadolu kadınlar teşkilatı olan Bacıyan-ı Rum; Anadolu ailesinin sağlam temeller üzerine kurulmasında etkili olan, kadın eğitimi yanında iktisadi, sosyal, siyasi, askeri, dini, tasavvufi gibi birçok alanda faaliyet göstermişlerdir. Kısaca faaliyet yelpazeleri şunlardır.

Bacıların en önemli faaliyetlerinden biri olan iktisadi alan; örgücülük ve dokumacılıktır. O dönemlerde örgücülük ve dokumacılık dışında hangi sanat ve iş kolunda faaliyet gösterdikleri konusunda kaynaklarda açık bilgi olmasa da (Bayram, 2016a: 73), bilinen gerçek şudur ki; Anadolu kadını evinin her türlü işini yaparak, hayvan bakarak, ip eğirerek, kumaşı dokuyup elbise dikerek, tarlada ekip biçerek tüm bu çalışmasının karşılığında ürettiklerini pazarda satarak hayatın içerisinde aktif olarak yer almıştır. Anadolu kadını için yukarıda bahsettiğimiz çalışmalar, günlük işlerdir. Ancak bilinen şudur ki, Türk kadın el sanatları içinde çadircılık, keçecilik, boyacılık, halı ve kilimcilik, nakışçılık, dokumacılıkta çeşitli kumaşların imal edilmesi ve bunlardan giysi yapılması yer almaktadır (Bayram, 2016a: 71; Bayram, 2016b: 36). Evhadüddin Kirmani'nin *Menakıbnamesinde* Kayseri'deki Kirmani'nin müritlerinin İstanbul ve Hıristiyan beldelere halı ve kumaş ihraç ettikleri kayıtlarda geçmektedir (Bayram, 2016a: 75). Günümüzde Kırşehir'de ise nineden toruna anneden kıza çeyiz geleneği olarak bu işlemler, tenteneler, oyalar, el örgüleri, yorgancılık, halı ve kilim dokumaları kuşaktan kuşağa aktarılarak nesiller boyunca bu gelenek yaşatılmıştır

(Nas ve Altun, 2008: 1264-1267) ancak eskiye oranla bu gelenek de azalmakta ve unutulmaktadır.

Bacıların bir diğer faaliyeti ise, Fatma bacının etrafında teşkilatlanarak, bir eğitim-öğretimden geçtikleri, ata binip, ok ve mızrak kullandıkları ve savaşta erkeklerle omuz omuza savaşan kadınlar oldukları 1243 yılında Moğolların Kayseri'yi kuşattığı zaman şehrin savunmasına fiilen katıldıkları kaynaklarda geçmektedir (Çağatay, 1990: 45; Köksal, 2008: 38). Bu konuda Ravendi Harzemliler ile Iraklılar arasında cereyan eden 1197 yılındaki savaşta "Harzemli kadınlar zırhları giydi ve her kadın elli Iraklıyı önüne katıp sürüyordu" (Bayram, 2016b: 38) derken, Türk kadınlarının cesaret yönüne işaret edip aynı zamanda savaşçılık yanlarını da göstermektedir. Menakibi Ahi Evran Veli isimli eserde, Bacılar'ın savaşçılık yönlerine işaret eden ifade şu şekildedir:

Hatunlar oturub en danuşdılar
Siylerüne kamalar bağlaşdular
Varıp Kayseri'yi tuttular mekan
Virmediler ol kafire el aman (Köksal, 2008: 38)

Bacıların en iyi bilinen faaliyetlerinden biri de Ahi tekke ve zaviyelerinde misafir edilen kişilere hizmet edip, eşlerine yardımcı olmalarıdır. Örneğin zaviyede ağırlanan misafirlerin iâşe ve ibatesi hizmetini yürütmek, yemek yapmak, zaviyenin temizliği, misafir çamaşırlarının yıkanıp temizlenmesi gibi işlerin kızlar arasında imece usulü yürütülmesidir (Bayram, 2016b: 39). Ahilerin hanımları zaviyeye bir misafir gelince taze yaptığı ekmeği misafire ikram için göndermesi seyyah İbn Batuta'nın dikkatini çekmiş ve "Bu ülkenin âdeti gereğince, ekmek haftada bir gün pişirilir ve pişirilen ekmek de haftanın öteki günlerine elverecek kadar olurdu. Ekmek günü yöre erkekleri sıcak sıcak ekmekler, nefis yemeklerle çevremizi donatırlar, 'bunları size kadınlar gönderdi, sizden hayır dua bekliyorlar', derlerdi" (Parmaksızoğlu, 1989: 4). Diyerek kadınların becerikli aynı zamanda cömertliklerinden övgü ile bahsetmiştir. Hatta Burgâzî, Fütüvvet-Nâme'sinde: "Pes ahilerin avratları gerek kim hizmetkâr ola" şeklinde, kadınların çalışkanlığına dikkat çekmiştir (Gölpınarlı, 1953; 118).

Bacıların en önemli toplumsal faaliyetlerinden bir de yetim, kimsesiz kızları hi-mayelerine almaları, onları dini ahlaki konularda eğitip, ev-bark sahibi olmalarına kadar her türlü yardımı yapmalarıdır. Ayrıca kimsesiz ihtiyar kadınların bakımlarını üstlenmeleri (Kuzu, 2015: 27) de, toplumda sosyal hizmet kurumu gibi çalıştıklarını göstermektedir.

Bacıların diğer önemli bir hizmeti ise, dini tasavvufî eğitim faaliyetleridir. Kız Bacı, Ahi Ana, Ahi Fatma, Fatma Bacı, Sakari Hatun, Hacı Bacı, Kadıncık Ana (Bar-kan, 2013:77), Hacı Fatma, Ahi İslâm zevcesi, Süme Bacı gibi zaviye sahibi ka-

dınların kaynaklarda ismi geçmektedir (Cebecioğlu, 1991b: 650). Öyle anlaşılıyor ki bu durum Anadolu'daki tasavvuf geleneğinde gördüğümüz “ana, bacı” tabiriyle ilişkilidir. Zaviye sahibi erkeklerin vefatından sonra işleri yürütecek ehil bir mirasçıları yoksa işler doğrudan eşlerine kalmakta, böylece kadın zaviye/tekke sahipleri karşımıza çıkmaktadır (Kara, 1991: 354). Bütün bunların yanında her ne kadar kadınlar zaviyelerdeki çeşitli toplantılara katılmasalar bile evlerinde çocuklarının ilk terbiyecisi ve eşlerinin en büyük destekçisi olarak hayatlarını sürdürdükleri söylenebilir. Din ve değerler eğitiminin en etkili olduğu yer ailedir (Koç, 2016: 52). Çocukluk yıllarında kazanılan davranışa dönüşmüş değerler, bireyin yetişkinlikteki kişilik yapısını, tavır ve alışkanlıklarını büyük oranda etkilemektedir. İşte bu ‘ana’ ‘bacı’ denilen şeyhlerin eşleri veya kızları çevrelerindeki bacıları yani kadın ve kızları hem dini hem de tasavvufi açıdan eğitmişlerdir. Ayrıca Orta Asya’dan göçen Türkmenleri barındırmak ve onlara dinlerini öğretmek, Müslüman olmayanlarını Müslümanlaştırmak da faaliyetleri olarak değerlendirilmeye mümkündür. Bunun yanında yerli Rum kadınların ihtidalarında da önemli etkileri olmuştur (Erdem ve Yiğit, 2010: 43). Unutulmamalıdır ki, Anadolu Bacıları teşkilatının başında bulunan Fatma Bacı Evhadüddin Kirmani’nin kızıdır. Evhadüddin Kirmani ise kadınların eğitim ve öğretimine önem verdiği için kendi kızlarına da düzenli eğitim verdirdiği ve bir el sanatı öğrenmeleri için özel gayret sarf ettiği kaynaklarda geçmektedir (Bayram, 2016a: 39).

Görüldüğü gibi Anadolu Bacılarının faaliyetleri oldukça geniş bir alanda devam etmiştir. Bu hizmetlerin içinde en önemlilerinde biri Ahilik ilkelerinin kadınlar arasında yayılması ve yaşanmasına vesile olmalarıdır (Gökbel, 2019: 45). Bir diğer önemli hizmet ise; Anadolu ailesinin sağlam temeller üzerinde oluşturulmasındaki katkılarıdır. Ahiler kız çocuklarına şu öğüdü verirlerdi. 1- İşine dikkatli ol, 2- Aşına dikkatli ol, 3- Eşine dikkatli ol (Çağatay, 1990: 46). Tarihi kaynaklardan biliyoruz ki, Türkler için aile ve kadın çok önemlidir. Çünkü devleti oluşturan asıl kurum aile, aileyi bir arada tutan temel unsur ise kadın olduğu düşüncesi her zaman var olmuştur (Şahin, 2016: 45). “Yuvayı dişi kuş yapar” öğüt verici darbimesel, atasözü olarak günümüzde bile kullanılmaktadır. Kadın, “anne olarak ailenin mucidi, üreticisi, devam ettiricisi ve ailenin tek ve yegâne koruyucusu” (Gültepe, 2008: 249) konumundadır.

Türkler, “aşiretten devlete geçişte” (Ceylan, 2012: 38) büyük bir medeniyet kurma yolunda ilerlerken, bu medeniyetin hayati noktası ve merkezi ailedir. Bunun için Ahiler ve Anadolu Bacıları “İşine, aşına, eşine sahip ol” öğüdünü vermişler ve bu öğüt Ahi kadın teşkilatının ana ilkesi olmuştur. İşine sahip ol; bilgili ve becerikli ol, evinin düzenini koru. Aşına sahip ol; tasarruf et, savurgan olma, ocağın devamlı tüt-sün, kimseye muhtaç olma. Eşine sahip ol; çoluk-çocuğuna sahip çık, eşin evine bağlı kalsın anlamındadır (Demir, 2000: 360).

Cihan imparatorluğu kuran Anadolu insanı, Ahiler ve Bacılar teşkilatı ile “Eline, beline, diline sahip ol” sözü erkekleri, “İşine, aşına, eşine sahip ol” sözü ile de

kadınları uyarması, aile hassasiyetleri konusunda çağlar ötesinden can alıcı noktayı özetlemiştir.

3. Günümüz Türk Ailesi ve Problemler

Ahiler ve Bacılar Anadolu/Türk ailesini sağlam temeller üzerine kurmuşken yirminci yüzyıla gelince Anadolu/Türk ailesinin deprem yaşadığına şahit olunmaktadır. Ailede yaşanan problemlerin içeriği ile ilgili olarak 2008 yılında faaliyete geçmiş olan Kırşehir İl Müftülüğü¹ Aile ve Dini Rehberlik Bürosu'nda kayıtlı sorular incelenmiştir. Anlatı yöntemi (Sart, 2017: 137; Creswell, 2018: 69-76) ile kaydedilmiş örnek olarak alınan soruların sonunda soruyu soranın cinsiyeti ve sorulduğu yıl parantez içinde açıklanmıştır. Her ne kadar sorular çok yönlü olsa da problem bazlı olarak bir takım konu başlıkları altına yerleştirilmiştir. Kırşehir İl Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosunda danışanlar tarafından sorulmuş, sorulardan bazıları şunlardır.

Aile içi şiddet

“12 yıl önce severek evlendik. Üç çocuğumuz var. Evliliğimizin başından beri eşimle kavgalıyız. Eşim de, ben de çok sinirliyiz. Hiç olmayacak sebeplerden dolayı, eşim bana hakaret eder, döver. Özür dilersem de kabul etmez, her şeyimi eleştirir. Bunu da özellikle çocuklarımın yanında yapar. Çocuklarım babalarından aşırı korkarlar. Babalarını kızdıracaklar diye ben de çocukları döverim.” (Resmi nikâhım yok) (Kadın-2020).

Kayıtlara geçmiş bu soruya, Ahi ve Bacılar teşkilatı perspektifinden baktığımızda; “Küçüklere sevgi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak”, “İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak”, “Şefkatli, adaletli, merhametli, faziletli olmak”, “Öfkesine hâkim olmak, suçluya yumuşak davranmak” gibi erdemlerin hem erkek de hem de kadında eksik olduğu görülmektedir.

Aile içi iletişimsizlik

“Eşimle anlaşamıyoruz. Eşim üniversite mezunu, ben ilkokul mezunuyum, eşim beni kendine denk görmüyor. Her tartışmamızda “seni boşayacağım, seni boşadım” şeklinde ifadeler kullanıyor. Ben onunla birlikte olunca kendimi bu yüzden zina ediyormuş gibi hissediyorum, nikâhım geçersiz mi oldu, diye düşünüyorum. Bu yüzden iç huzuruyla dahi ibadet edemiyorum.” (Kadın-2010).

“Bir yıllık evliyim, kocam beni adam yerine koymadı, aileme saygısızlık yaptı. Üç aylık evliliğimizde ben 5-6 kez baba evine küs gittim. Kocam hataları karşısında özür dilemiyor ve pişman olmuyor. Ben ayrılmaya karar verdim” (Kadın-2018).

1 İlgili kurumdan soruların kullanılması konusunda alınan izin belgesi ek' de sunulmuştur.

Bu sorularda ise; “Alçakgönüllü olmak büyüklük ve gururdan kaçınmak”, “Şefkatli, adaletli, merhametli vs olmak” “İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak” “Alçakgönüllü olmak büyüklük ve gururdan kaçınmak”, “Ayıp ve kusurları örtmek, gizlemek ve affetmek” gibi hasletler aile bireylerinde görülmemektedir.

Genç/ebeveyn çatışması

“Bir arkadaşım var onunla evlenmek istiyorum. Ama anne ve babam kesinlikle olmaz diyor. Onların izni olmadan evlenmemizde bir sakınca var mı?” (Erkek-2011).

Bu soru, Ahilikteki; “İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak” “Küçüklere sevgi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak” “Öfkesine hâkim olmak, suçluya yumuşak davranmak” prensipleri açısından ele alınabilir. Soruyu soran ve sorunun konusu olan kişilerin Ahilik değerleri açısından eğitilmesi fayda sağlayabilir.

Boşanma sonrası sorunlar

“Ayrıldığım eşimin kendinden olma çocuğumuz için ne zaman kadar nafaka ödene yükümlülüğü vardır?” (Kadın-2016).

“Mahkeme kararı ile boşandıktan sonra evlilik hayatımıza devam etmek istesek olur mu?” (Erkek-2020).

Ahi teşkilatı açısından birinci soru “Şefkatli, merhametli olmak”, “Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak” açısından değerlendirilebilir. İkinci soru ise “doğruluk ve dürüstlük” erdemi yönünden değerlendirilirse, birey evlilik hayatına devam etmek istiyorsa tekrar evlenmeli, evlenmeden nikâhsız evliliğe devam etmek dinimizde de ahilikte de zinadır. Zina ise bir Ahinin teşkilattan atılma sebebidir.

Ekonomik nedenlerin getirdiği problemler

“Kadın kendi maaşından anne ve babasına gizlice yardımda bulunabilir mi?” (Kadın-2008).

“Babam yakında vefat etti 160 bin Türk lirası civarındaki parasını hep biraderlere verdi, ben ise pazarcılık yaparak kıt kanaat geçiniyorum. Ona hakkımı helal etmiyorum mahzuru var mı?” (Erkek-2010).

“Üç çocuğum var. Eşim bizi geçindirmekten bıktığını ifade ediyor ‘ben çalışayım’ diyorum ona da izin vermiyorum ‘kötü yola düşersin’ diyor. Bu durumda çalışmak için eşimden izin almalı mıyım?” (Kadın-2020).

Bu sorular ise; “Gözü, gönü ve kalbi tok olmak”, “Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak”, “Herkesi iyilik yapmak ve iyiliklerini istemek”, “Yapılan iyilik ve

yardımı başa kakmamak”, “Şefkatli, merhametli olmak vs” Ahilikte uyulması gerekli pek çok kural açısından değerlendirilebilir.

Dini boşama ve dini nikâh ile ilgili sıkıntılar

“Hanımla tartıştık, 3 sefa sen ‘boşsun’ dedim, yalnız çok sinirliydim. Ne yapmalıyım?” (Erkek-2009).

“Kocası tarafından boşama ile ilgili herhangi bir söz kullanılmayan kadının başka birisine kaçması nikâh bağıni ortadan kaldırır mı? Bu kadının üç ay sonra kocasına dönmesi durumunda yeniden nikâh kıyılması gerekir mi?” (Erkek-2013).

“Ben evliyim, 3 çocuğum var. Hanıma o gün sinirlendim 3 kere boş ol dedim. Halim ne olacak?” (Erkek-2019).

“Eşim sürekli bana, çocuklarıma, dinime, kitaba, her şeye küfrediyor. Bu durumda nikâhum düşer mi?” (Kadın-2020).

“Evli olan biriyle gayri resmi bir ilişkim var ve hamile, duyulsa aileler arası katliam çıkar. Bu durumda çocuğu aldırmanın dinen hükmü nedir?” (Erkek-2020).

Dini boşama ve dini nikâh ile ilgili sorular Bacıların “eşine, aşına, işine sahip ol” öğüdü ve Ahiliğin özetlenen “eline, diline, beline sahip ol” öğüdü kullanılması insanları eğitiminde faydası olabilir. Ayrıca Ahilikte yer alan “İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak”, “Gözü, gönlü ve kalbi tok olmak”, “Öfkesine hâkim olmak, suçluya yumuşak davranmak”, kuralları açısından da ele alındığında soruyu soran kişiler ve sorunun konusu olan bireylerin eğitilmesinin gerekli olduğu görülmektedir.

Aldatma

“Evli bir kişi bir başkası ile zina etmiş nikâhları bozulur mu?” (Erkek-2010).

“Kayınbaba oğlunun karısı ile yani geliniyle defalarca zina etmiş. Geline en son dayanamayıp kocasına söylemiş. Telefonu açan kadın soruyor bu kadınla kocasının nikâhı düştü mü, orta da 2 çocuk var, adam şimdi ne yapsın?” (Kadın-2019).

“Anne babam beni çocuk yaşta evlendirdi. Eşimi hiç sevmedim. Üç çocuktan sonra şimdiki eşime kaçtım. Resmi nikâhum hala eski eşimde, şimdiki eşimden de iki çocuğum oldu. Eski eşim beni boşamıyor aksine hala kendisine dönmemi istiyor. Şimdiki çocuklarımda eski eşimin üzerinde görülüyorlar ben ne yapacağım?” (Kadın-2019).

“Hocam bir cahillik ettim hanımı aldattım. Hanım benden ayrılmak istiyor Kur'an'a el basarak yemin etmezsen bana dönmeyeceğini söylüyor. Ben böyle bir şeyin bağlayıcı olduğunu düşünmüyorum ama cidden pişmanım, ne yapmalıyım?” (Erkek-2019).

“İki çocuk annesiyim 45 yaşındayım 24 yıllık evliyim, 23 yaşında ve 11 yaşında oğullarım var. Kocam beni 5 yıldır dul bir kadınla aldatmış, o kadınla bekâr iken sevgili imişler. Daha sonra kadın iki evlilik yapmış boşanmış. Kadının kendisi kocama gelmiş. Ben de ayrılmak istiyorum. Beddua veriyorum kendisine Siz ne dersiniz diye aradım?” (Kadın-2019).

Zina ve benzeri durumlar ahi teşkilatından ihraç edilmeye neden olan durumlardır. Ahi teşkilatında kısaca “eline, beline, diline sahip ol” öğüdü, Bacılar teşkilatında da “eşine, aşına, işine sahip ol” prensibi açısından değerlendirildiğinde soruyu soran ya da sorunun konusu olan kişilerin bu eğitimlerden geçmesi gereklidir. Bunların yanında “Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak”, “İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak” ve “gözü gönülu tok olmak” gibi kurallar konusunda da eğitimden geçmeleri fayda sağlayabilir.

Alkol

“Kocam eve bakmıyor, üstelik içiyor. Gece gelip terör estiriyor. Ayrılmak istiyorum sakıncası olur mu?” (Kadın-2010).

“Eşim madde bağımlısı 18 yıllık evliyim, üç kızımız var. Eşim beni öldürmekle tehdit ediyor. Fakat ben bu adamla daha fazla evli kalamam, boşanmak için mahkemeye başvurdum. Önceleri madde kullandığında sadece kavgamız olurdu. Son zamanlarda şiddet ve iftira da buna eklendi. Kafasında kurup kurup bana iftira atıyor. Evim kira, işim yok. Babam yeniden evlendi onun yanına da gidemem ne yapacağımı bilemiyorum” (Kadın-2020).

İçki içmek ve içki gibi maddeleri kullanmak Ahilik teşkilatından ihraç edilmeye neden olan bir durumdur. Ayrıca “İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak ve şefkat ve merhametli olmak” prensipleri kullanılarak insanların problemlerinin çözümüne faydası olabilir.

Gelin/kayınvalide ilişkileri

“Gelinim oğlumu benden soğuttu, beddua ediyorum ki, Allah canını alsın, ölsün. Kendi ailesine gösterdiği ilginin ufacığını bile bize göstermiyor. Ne yapsam yaranamıyorum.” (Kadın-2010).

“Benim oğlum gelinimi vurdu. Üstelik gelin de hamileydi, gelin karındaki çocuğun oğlundan olmadığını söyleyince o da öfkeyle vurmuş.

Beni de azmettirici olarak cezaevine attılar. Oğlum adına çok korkuyorum. Keşke vurmasaydı da boşansaydı. Oğlum cennete gidemez mi” (Kadın-2019).

“Hocam kayınvalidem beni dövmeye kalktı ben ondan daha güçlüyüm ben de onu dövdüm. Kavgayı kaynanam başlattı. Bana günah yazılır mı?” (Kadın-2019).

Bu sorularda, “İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak”, “Şefkatli, merhametli olmak”, “Küçüklere sevgi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak” gibi Ahi teşkilatındaki prensipler kullanarak insanlar eğitilse, sorunların çözümüne faydası olur.

Fıkıh kapsamlı sorulan bir takım sorular

“Kız kaçırmanın hükmü nedir?” (Erkek-2008).

“Hocam geçen gün hanıma çok kızdım 6-7 defa ‘boşsun’ dedim, ne yapacağız?” (Erkek-2011).

“Hocam ben kocama ölümü esnasında ondan sonra başka biriyle evlenmeyeceğime dair söz verdim. Kocam sağlığında beraber emek vererek aldığımız evi benim üzerime yapmıştı. Tapu bana aitti. Ben de ölümünden sonra evimde otururum diye düşünüyordum Fakat kocamın bana sahte tapu verdiğini öğrendim. Ben bu adama verdiğim sözü tutmaktan vazgeçip evlenmeye karar verdim. Bana günah yazılır mı” (Kadın-2018).

“Emlakçı bir adam dul bir kadınla gayrimeşru bir ilişki yaşıyor Adam kendisi evli ve karısı da anaokulu öğretmeni, 2 de çocuğu var. Benim kardeşim de zina etmeyin gelin size dini nikâh kıyayım demiş ve kıymış. Şimdi kardeşim günaha girmiş mi? Bu adamın öğretmen olan asıl karısına, söylemezsek vebal olur mu?” (Kadın-2018).

Bu sorular da “İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak”, “Öfkesine hâkim olmak, suçluya yumuşak davranmak” prensipleri açısından değerlendirilebilir. Kısaca “eline, beline ve diline sahip ol” ve “ eşine aşına, işine sahip ol” sözü bütün sorular için geçerli olan bir kural olarak gözükmektedir. Ayrıca son soru 2018 yılında sorulmuştur. Yukarıdaki örnek soruda soruyu soran kişinin kardeşi nikâh kıyıyor, bu kişi kim? Nikâh kıyma yetkisi var mı? Evli insanın nikâhı nasıl kıyılır? Belli ki halk arasında “imam nikâhı” denilen nikâhı kıyıyor. Oysa nikah kıyma yetkisi; ilgili kanun gereğince yani 03/11/2017 tarihli ve 30229 sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe giren 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 7039 sayılı Kanun ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’nun “Evlendirme Yetkisi” başlıklı 22 inci maddesinin, evlendirmeye yetkili memurları belirleyen ikinci fıkrasına “il ve ilçe müftülüklerine evlendirme memurluğu yetkisi ve görevi verebilir” ibaresi eklenmiştir. Bu kanunda yapılan değişiklikten sonra İçiş-

leri Bakanlığı 30/11/2017 tarihli ve 132911 sayılı oluru ile de evlendirme memurluğu yetkisi il ve ilçe müftülerine verilmiştir. Kanuna göre; nikâh kıyımaya yetkisi olan il ve ilçe müftüleri dışında kimse nikâh kıyamaz. Burada şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Evli olan kişiler ya da gayri meşru ilişki yaşayanlar, ilişkilerine sözde meşruiyet kazandırmak için “imam nikâhı” denilen yetkisiz nikâh ile halk nazarında da “gayri meşru ilişki” denilen yaşam tarzlarına devam etmektedirler. İmamların nikâh kıyımaya yetkisi yoktur ve resmi nikâhı olmayan kişilerin de nikâh duasını yapamazlar çünkü ceza-i müeyyidesi vardır. Burada sıkıntı olan durum, nikâhı kıydığı kabul edilen kişilerin hangi makam ve yetki ile sözde nikâh kıyıyor olmalarıdır. Böyle gayrikanunî nikâh işlemlerinin önlenmesi gerekir. Aksi halde önüne gelen nikâh kıyar ve toplum-da gayri meşru ilişkinin yayılmasına zemin hazırlanmış olur.

Kırşehir il müftülüğü aile ve dini rehberlik bürosu belgelerine kaydedilmiş sorulardan oluşan örnekleri, Ahilikte uyulması zorunlu olan edep ve ahlaki kurallar ile Bacıların özetlediği ‘eşine, aşına ve işine sahip ol’ öğüdünün, karşılaştırması yapıldığında soruyu soranların ya da sorunun konusu olan kişilerin, Ahilerin ve Bacıların değerlerinden çok çok uzaklarda oldukları görülmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı döneminde Anadolu ailesinde yaşanan problemlerin neler olduğu konusunda kaynaklar incelendiğinde günümüz ailesinde yaşanan problemler kadar çeşitli ve çok olmadığı dikkat çekmektedir. Örneğin Osmanlı ailesinde karı-koca boşanma derecesine gelmeden problemler üç kuşak bir arada yaşayan (Ortaylı, 2000: 4) büyük aile içinde, ailenin en yaşlı üyesinin hakemliği (Ortaylı, 2000: 89) ile çözüldü. Şayet çözülmezse mahallenin idarecisi olan imam devreye girer ya da şehirde veya mahallede bulunan bir tekke/zaviye veya medrese hocası problemi çözmeye çalışırdı. Bütün bu teşebbüslere rağmen problem çözülmezse boşanma vuku bulurdu. 1839-1875 yılları arasında Bursa’da 36 yılda 428 adet boşanma vakası sicillere kaydedilmiştir (Kurt, 1998: 57). Osmanlı’da ailenin, akrabalara yakın yerde ikamet etmesi, evlerin bir avlunun etrafında odacıklardan oluşup veya genişçe evlerde üç kuşak bir arada yaşaması nedeni ile (Ortaylı, 2000: 163) çoğu aile problemleri, ailenin içinde çözülmesi ile sonuçlanmıştır.

Selçuklu dönemi Anadolu insanı, değerlerine sınımsız bağlı kalıp, inancının gereğini hakkıyla yerine getirmesi ve yaşaması ile sahip olduğu bu özelliğinden dolayı dönemin seyyahlarının eserlerinde övülerek bahsedilmiştir. Bu özellikler farklı bir vizyondan ele alındığında şöyle tasvir edilebilir. On dördüncü yüzyılda Anadolu’yu gezen İbni Batuta *Seyahatnamesinde* Anadolu insanını “Allah’ın yarattıkları içinde en şefkatli olanlar buranın insanıdır ki, ‘bolluk, bereket Şam’da, şefkat ise Rum (Anadolu)’dadır.” (Parmaksızoğlu, 1989: 3) Başka bir ifade de ise, “Bolluk ve bereket Şam diyarında, sevgi ve merhamet ise Rum’da (Anadolu)’dadır” (Aykut, 2010: 400) şeklinde Anadolu’da yaşayan insanların özelliklerini tasvir etmiştir.

Yukarıda örnek olarak kullanılan soruları göz önüne alarak şöyle bir çıkarım yapılabilir. Türkiye genelinde 33 yıldır resmi törenle Ahilik Haftası Kutlamaları yapılmaktadır. Bu kutlamalarda bilim insanları tarafından Ahilik, pek çok yönleri ile tanıtılmasına, konuşulmasına rağmen Ahiliğin değerleri toplumun bütün kesimlerine anlatılamamış ulaştırıldı ise davranışa dönüşüp içselleştirilememiştir. Ayfer Şahin'in (2012: 597-609) Ahi Evran üniversitesi öğrencileri üzerine yaptığı bir tarama çalışmasında genç nesillere ahiliğin tanıtımı konusunda yetersiz kalındığı sonucu da bu çıkarımı desteklemektedir. Her sene yapılan bu kutlamalar ve anmalar salonlarda ve tören meydanlarında kaldığından 2018, 2019 ve 2020 yıllarında Kırşehir Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosu'na sorulan sorular, Ahilik ve değerlerinin vatandaşın hayatında etkin rol oynamadığını göstermektedir.

Kırşehir İl Müftülüğü Aile ve Dini Rehberlik Bürosu'nda kayıtlı olan sorulardan sunulan örnekler, Ahi ve Bacılar teşkilatında uyulması zorunlu olan kurallar açısından değerlendirildiğinde, Anadolu insanının revizyondan geçerek yeniden özüne dönmesi aşikâr gibidir.

SONUÇ

Tarihte Türk ailesinde, hem kadının hem de erkeğin aynı değerlerle donanımlı olduğu ve değerlerini korumak, gelecek nesillere aktarabilmek için de bir takım teşkilatlar oluşturdukları görülmektedir. Günümüz Anadolu ailesinin tekrar Ahi ve Bacı teşkilatındaki değerlerle tanışması elzemdir. Aksi halde bozulma hızla yayılmakta ve çoğalmaktadır. Ahi teşkilatı denilince hemen her zaman iktisadi ve mesleki bir oluşum ön plana çıkarılmaktadır. Oysa bu teşkilatı ayakta tutan güçlü ailelere sahip olmaları, aileleri güçlü kılan da yaşantılarına yansıttıkları yine ailede kazandıkları değerleridir.

Ailenin korunması için, değerlerin yeniden kazanılması konusuna öncelik verilmelidir. Değerler eğitiminin tohumu yine ailede atılır ancak eğitim kurumlarında da bu eğitime devam edilmesi önemlidir. Özellikle, okulöncesi çocuklara pedolojik formasyona uygun olarak değerler eğitiminin, oyun ve eğlence ile davranışa dönüşecek şekilde kazandırılmasına çalışılmalıdır. Aynı şekilde ilköğretimdeki çocukların ve gençlerin bilişsel seviyelerine uygun olacak şekilde Ahi ve Bacı oluşumlarının temel prensipleri tekrar tekrar işlenmelidir. Çünkü eğitimde pekiştirme önemli bir öğrenme aracıdır. Bütün bunlarla beraber valilik başta olmak üzere üniversite, milli eğitim, nüfus müdürlüğü, müftülük ve belediye gibi kurumlar bir mutabakat oluşturup, hazırlanan proje kapsamında, evlenecek gençlere evlilik öncesi Ahi ve Bacı teşkilatlarındaki prensiplerin öğretilmesi uygundur. Evlilikte eşlere görevler ve sorumluluklar konusunda verilen eğitimden sonra nikâh işlemlerinin yapılması bir nebze problemleri azaltabilir. Gençler bu eğitimi almadan nikâhlarının yapılmayacağını bil-

meli ve eğitimi alma konusunda istekli olmaları sağlanmalıdır. Şimdiye kadar ailenin korunması için kurumlar bazında yapılan şeylerin yeterli olmadığı açıktır. Yapılacak tüm çalışmaların “sürdürülebilir” olması önemlidir. Aksi halde yapılan projelerin devamlılığı yoksa etkisi de yok olmaktadır. Bu açıdan, Ahilerin eğitiminin tekke ve zaviyelerde ömür boyu devam ettiği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Âşıkpaşazâde. (1970). *Tarih-i Âli Osman*. İstanbul: M.E.B.
- Aytekin, E. (2018). *Tarihten Günümüze Fütüvvet ve Ahilik* (2. Baskı). İstanbul: Kayıhan.
- Aykut, A. S. (2010). *İbn Batûta Seyahatnâmesi* (4. Baskı). İstanbul: YKY
- Aziz, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri* (6. Baskı). Ankara: Nobel.
- Barkan, Ö. L. (2013). *Kolonizatör Türk Dervişleri*. Çoşkun Çakır (Haz). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Bayram, M. (2016a). *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum Anadolu Bacılar Teşkilatı* (3.Baskı). Konya: Çizgi.
- Bayram, M. Vd. (2016b). Fütüvvet ve Ahilik (15-103). Mustafa Akkuş (Ed.). *Ahilik ve Meslek Ahlakı*. Konya: Karatay Üniversitesi.
- Cebecioğlu, E. (1991a). *Bacıyân-ı Rum. Türk Aile Ansiklopedisi* (C. I-III). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Cebecioğlu, E. (1991b). *Tasavvuf ve Kadın. Türk Aile Ansiklopedisi* (C. I-III). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Ceylan, K. (2012). *Ahilik Türk İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem*, Kırşehir: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.
- Çağatay, N. (1990). *Ahilik nedir*. Ankara: Sevinç.
- Creswell, W. J. (2017). *Araştırma Deseni* (3. Baskı). Selçuk Beşir Demir (Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Demir, G. (2000). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*. Ankara: Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı.
- Ekinci, Y. (2012a). *Ahilik* (12. Baskı). Ankara: Yusuf Ekinci Sistem Ofset.
- Ekinci, Y. (2012b). *Günümüzde Ahilik* (C. II). 2. *Uluslararası Ahilik Sempozyumu* (1011-1016). Kırşehir.

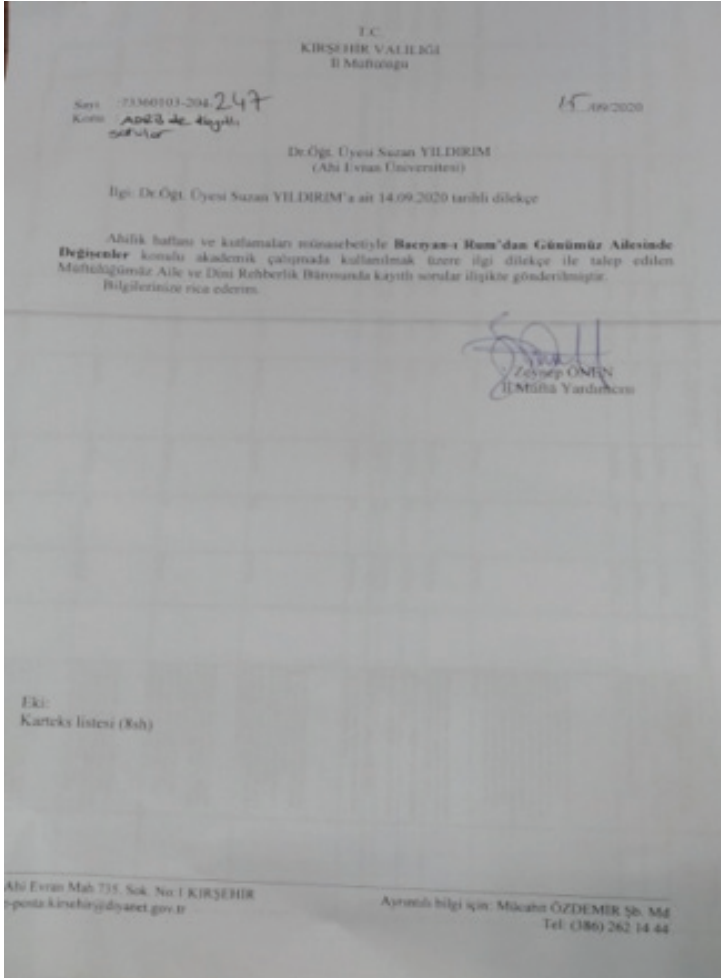

- Ekinci, Y. (2016). *Ahi Evran'ın İnsan Yetiştirme Modeli Ahilik* (13. Baskı). İstanbul: Mihrabad.
- Erdem, E. (2009). *Ahilik* (4. Baskı.). Ankara: Detay.
- Erdem, Y. T. – Yiğit, H. (2010). *Bacıyan-ı Rum'dan Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Göde, K. (2012). Yalvaç'ta Ahilik Kültürünün Günümüzde İzleri (C II). *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu* (685-692). Kırşehir.
- Gökbek, A. (2019). Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları). *Ahiname Dergisi*. Erişim adresi: <https://www.ticaret.gov.tr/esnaf-sanatkarlar/yayinlar/ahiname-dergisi/ahiname-dergisi-6-sayi-6-1>.
- Gölpınarlı, A. (1953). Burgazi ve 'Fütüvvet-Nâme'si. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası (76-150). 15, (1-4).
- Gölpınarlı, A. (2011). İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Gültepe, N. (2008). *Türk Kadın Tarihine Giriş* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Kara, M. (1991). Tasavvuf Kültüründe Aile ve Kadın, *Türk Aile Ansiklopedisi* (C. I-III). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Koç, A. (2016). *Din Eğitiminde Etkili İletişim* (4. Baskı). İstanbul: Rağbet.
- Köksal, F. (2008). *Ahi Evran ve Ahilik* (2. Baskı). Kırşehir: Kırşehir Valiliği Kültür Hizmeti.
- Kurt, A. (1998). *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Kuzu, A. (2015). *Ahi Evran*, İstanbul: Parola.
- Nas, E., Altun, G. (2008). Kırşehir İli Çeyiz Kültürü Çevresinde Gelişen Halk El Sanatlarının Günümüzdeki Profili. *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Sempozyumu* (C. III) Kırşehir. 1260-1277.
- Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan.
- Parmaksızoğlu, İ. (1989). İbni Batuta Seyahatnamesi. İstanbul: MEB.
- Sart, G. (2017). Anlatı. *Nitel Araştırma* (2. Baskı). Fatma Nevra Seggie - Yasemin Bayyurt (Ed.). Ankara: Anı.
- Şahin, A. (2012). Ahi Evran Üniversitesi Öğrencilerinin Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Algıları (597-609). *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu* (C II). Kırşehir.

- Şahin, A. (2016). Ahilik ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) Teşkilatı. Hüsniye Örs (Ed.). *Postmodern Çağda Ahilik* (s. 43-60). Ankara: Nobel.
- Şimşek, M. (2002). *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*. İstanbul: Hatay.
- Tatlıoğlu, K. (2012). Bir Kavram Olarak Ahilik: Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*, Kırşehir. 149-163.
- Tenik, A. (2002). Ahiliğin Tasavvufi Boyu ve Şanlı Urfa'da Ahilik İzleri. *Marife* (2-2). 133-159.

EK:

TÜKETİCİ HAKLARI VE AHİLİK İLKELERİ

Ahiliğe sahip çıkmamız, atalarımızın değerlerini yaşatmanın yanında, özümüzü kavramamızı da sağlayacaktır. Ahilik konusunda yapılacak her çalışma bizi kendimizle tarihimizle buluşturacaktır.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

Dr. Yakup GÜZEL
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü
Doktor Öğr. Görevlisi
yakup.guzel@yahoo.com

ÖZET

Ahilik ve tüketici kavramı bir birinden farklı kavramlarmış gibi görünse de uygulamaya bakıldığında ahilik ilkeleri ile tüketici haklarının birbiriyle örtüştüğü görülmektedir. Esnafın uyması gereken kural ve kaideleri, etik ilkeleri belirleyen Ahilik teşkilatı, esnafın varoluş sebebi olan tüketicilere belli standart ve kalitede mal ve hizmet sunulmasını, tüketicilerin aldatılmaması ve yanıltılmamasını, satılan mal ve hizmetle ilgili tüketicinin doğru bir şekilde bilgilendirilmesini ve tüm bunlara rağmen zarara uğratılmışsa zararının tazmin edilmesini öngörmektedir.

Yüzyıllardır bu topraklarda var olan Ahilik teşkilatının, Türk-İslam kültür ve medeniyetinin oluşturulmasında, Osmanlı'nın kuruluşunda ve gelişmesinde ciddi bir rolü olmuştur. Ahilik teşkilatının Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti zamanında esnaf, sanatkâr, sanayici ve ticaret erbabını yüzyıllarca bünyesinde barındırmış, iş ve meslek ahlakını korumuştur. Ahiler; kamu düzeni içinde bu gibi teşekküller arasında kontrol mekanizmasını kurarken, tüketiciyi koruyan bir takım önlemler de almışlardır.

Tüketicinin korunması son yüzyılda önem kazanmış ve günümüzde de en çok tartışılan konu başlıklarından birisi olmuştur. Tüketicinin korunmasına ilişkin evrensel tüketici hakları ve akabinde oluşan hukuk sistemi 1940'lerden itibaren ortaya çıkmıştır. Ülkemizdeyse Cumhuriyet döneminde doğrudan olmasa da dolaylı şekilde tüketicileri korumaya yönelik bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bugün yürürlükte olan tüketicinin korunması Hakkında Kanununun temeli 1982 anayasasınının 172. Maddesi ile atılmıştır. Günümüzdeki tüketicinin korunmasına ilişkin süreci, Osmanlı döneminde sosyal ve ekonomik hayatta, hem üreticileri hem de tüketicileri korumak gayesiyle başarılı bir şekilde uygulanan Ahilik teşkilatıyla bağını kurmak mümkündür. Ahilik esnafın uyması gereken usul ve esasları belirlerken dolaylı olarak da tüketiciyi koruduğu aşikardır.

Bu bildiri de modern çağda oluşturulan tüketici hakları ile kökü yüzerce yıl öncesine dayanan Ahilik ilkeleri ele alınmış, Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan 2018 yılı Tüketici Profili araştırmasının tüketicinin alışveriş tercihlerine ilişkin sonuçları ve tüketici hakem heyetlerinin 2020 yılı verileri yorumlanarak tüketici tercih ve taleplerinin neden zincir mağazalara ve AVM'ler yöneldiği hususuna değinilmiş ve esnafımızın dikkat etmesi gereken hususlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Tüketici, Tüketici Hakları, Evrensel Tüketici Hakları, Ahilik, Ahilik İlkeleri,

1. GİRİŞ

Ahilik ve tüketici kavramı bir birinden farklı kavramlarmış gibi görünse de uygulamaya bakıldığında ahilik ilkeleri ile tüketici haklarının birbiriyle örtüştüğü görülmektedir. Esnafın uyması gereken kural ve kaideleri, etik ilkeleri belirleyen Ahilik teşkilatı, esnafın varoluş sebebi olan tüketicilere belli standart ve kalitede mal ve hizmet sunulmasını, tüketicilerin aldatılmaması ve yanıltılmamasını, satılan mal ve hizmetle ilgili tüketicinin doğru bir şekilde bilgilendirilmesini ve tüm bunlara rağmen zarara uğratılmışsa zararının tazmin edilmesini öngörmektedir.

Yüzyıllardır bu topraklarda var olan Ahilik teşkilatının, Türk-İslam kültür ve medeniyetinin oluşturulmasında, Osmanlı'nın kuruluşunda ve gelişmesinde ciddi bir rolü olmuştur. Ahilik teşkilatının Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti zamanında esnaf, sanatkâr, sanayici ve ticaret erbabını yüzyıllarca bünyesinde barındırmış, iş ve meslek ahlakını korumuştur. Ahiler, kamu düzeni içinde bu gibi teşekküller arasında kontrol mekanizmasını kurarken, tüketiciyi koruyan bir takım önlemler de almışlardır.

Tüketicinin korunması son yüzyılda önem kazanmış ve günümüzde de en çok tartışılan konu başlıklarından birisi olmuştur. Tüketicinin korunmasına ilişkin evrensel tüketici hakları ve akabinde oluşan hukuk sistemi 1940'lardan itibaren ortaya çıkmıştır. Ülkemizdeyse Cumhuriyet döneminde doğrudan olmasa da dolaylı şekilde tüketicileri korumaya yönelik bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bugün yürürlükte olan tüketicinin korunması Hakkında Kanununun temeli 1982 anayasasının 172. Maddesi ile atılmıştır. Günümüzdeki tüketicinin korunmasına ilişkin süreci, Osmanlı döneminde sosyal ve ekonomik hayatta, hem üreticileri hem de tüketicileri korumak gayesiyle başarılı bir şekilde uygulanan Ahilik teşkilatıyla bağını kurmak mümkündür. Bu bildiri de modern çağda oluşturulan tüketici hakları ile kökü yüzlerce yıl öncesine dayanan Ahilik ilkeleri ele alınmıştır.

2. Tüketici Kimdir?

Tüketicinin literatürde birçok tanımı olmakla birlikte Tüketici Kanununun 3. Maddesinin k bendinde **tüketici**; "Ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi ifade eder." şeklinde tanımlanmıştır. Tanım kısa olmakla beraber anlam bakımından oldukça kapsayıcı ve detaylıdır (6502 sayılı TKHK. Mad.3/k).

Öncelikle tüketici sıfatına sahip olabilmek için ticari veya mesleki amaçla hareket edilmemesi gerekmektedir. Örneğin ticari iş karinesi gereği tacirin yaptığı her türlü iş ticaridir ve tacir tüketim malı satın alsa dahi Tüketici olarak kabul edilmemektedir. Yine bir esnaf işyerine almış olduğu bir bilgisayar için ticari veya mesleki amaç olması nedeniyle tüketici değilken evine almış olduğu aynı mal için tüketici olarak kabul edilmektedir.

Birçok ülkede sadece gerçek kişi genelde tüketici olarak kabul edilirken, ülkemizde ticari veya mesleki amaçla hareket etmeyen tüzel kişilerde tüketici olarak kabul edilmektedir. Tüzel kişi tüketicisine örnek olarak apartman yönetimi veya okul aile birliklerini örnek verebiliriz.

İsmet Mucuk'a göre tüketici; "karşılancak ihtiyacı, harcayacak parası ve harcamaya arzusu olan kişi, kurum ve kuruluşlardır." Gerçek kişiler, aileler, üretici ve satıcı (ticari) işletmeler, tüzel kişiler, kamu kuruluşları ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Tüketiciler alışveriş niyetlerine göre iki sınıfa ayrılabilir:

• Nihaî (son kullanıcı) tüketiciler, ailevi veya kişisel gereksinimleri için mal ve hizmeti satın alırlar.

• Endüstriyel veya örgütsel tüketiciler, ürettikleri veya üretecekleri malların imalatında kullanmak ve üretilen malı tekrar satmak için satın alırlar (Mucuk, 1998).

3. Tüketici Hakları Nelerdir?

Tüketicinin korunması ve tüketici haklarına ilişkin hususlar sadece günümüze özgü değildir. Hammurabi Kanunlarından günümüze kadar uygulanan düzenlemelerdir. Avrupa'da tüketicinin korunmasına ilişkin uygulamalar 15. ve 16. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. Buna benzer hususların Osmanlı döneminde Ahilik ve Lonca sistemi ile yapıldığı da malumdur (https://www.tuko-bir.org.tr/tuketic_i_haklari.php).

Modern anlamda tüketici hakları sanayileşmeyle birlikte önem kazanmış olup güçlü ve kurumsal firmalar karşısında zayıf durumda olan tüketicinin korunması gerektiği görüşünden hareketle yasal düzenlemeler yapılması ve tüketicilerin de bu düzenlemeleri benimsemesi ve kullanmasıyla birlikte popülerliği artmıştır.

Avrupa Birliği üyelik müzakere süreci nedeniyle tüketici kanunu hazırlanırken AB tüketici mevzuatı da ülkemiz iç hukukuna aktarılmıştır. AB mevzuatının da dayandığı temel kriter Evrensel Tüketici Hakları olduğu için ülkemizde de evrensel tüketici hakları tüketici kanununun temel dayanaklarından birisi olmuştur.

Tüketici Kanununun amacı; *kamu yararına uygun olarak tüketicinin sağlık ve güvenliği ile ekonomik çıkarlarını koruyucu, zararlarını tazmin edici, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlayıcı, tüketiciyi aydınlatıcı ve bilinçlendirici önlemleri almak, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini özendirme ve bu konulardaki politikaların oluşturulmasında gönüllü örgütlenmeleri teşvik etmeye ilişkin hususları düzenlemek olarak belirlenmiştir.* (6502.s. TKHK. Md.1). Amaç maddesi ile evrensel tüketici hakları iç hukukumuza aktarılmıştır.

3.1. Evrensel Tüketici Hakları

Evrensel Tüketici hakları ilk defa 15 Mart 1962’de A.B.D. de eski başkan J.F.Kennedy tarafından temsilciler meclisine sunulan raporda yer almış ve daha sonra A.E.T. Konseyi tarafından 14 Nisan 1975’de evrensel tüketici hakları olarak tüm dünyaya ilan edilmiştir.

Başlangıçta;

1. Tüketicinin sağlık ve güvenliğinin korunması hakkı,
2. Tüketicilerin ekonomik çıkarlarının korunması hakkı,
3. Tüketicinin şikayet ya da sesini duyurma hakkı,
4. Tüketicinin temsil edilme hakkı ve,
5. Tüketicinin aydınlatılma, eğitilme ve bilgilendirilme hakkı.

olmak üzere beş başlık altında toplanan olan bu haklar AT konseyince 19.05.1981 tarihinde kabul edilen “2.Tüketici Koruma Programı” ve 23.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren “Tüketiciyi Koruma Politikasına Yeni Hız Kazandırma Programı” doğrultusunda yeniden gözden geçirilerek bugünkü, evrensel kabul görmüş, Uluslararası Tüketici Birlikleri Örgütü tarafından ilan edilen ve aşağıda sıralanan 8 hakka ulaşılmıştır. Evrensel tüketici haklarından sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkı ve temel gereksinimlerin giderilmesi hakkı gibi bazı haklar aynı zamanda insan hakkı olarak da görülmektedir (http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/evrensel_tuketici_haklari.php).

1. Temel gereksinimlerin giderilmesi hakkı,
2. Güvenlik ve güven duyma hakkı,
3. Mal ve hizmetlerin serbestçe seçilmesi hakkı,
4. Bilgi edinme hakkı,
5. Eğitilme hakkı,
6. Tazmin edilme hakkı,
7. Sesini duyurma(temsil) hakkı,
8. Sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkı.

3.2. Ülkemizde Tüketici Hakları

Ülkemizde tüketici haklarıyla ilgili doğrudan yapılan ilke düzenleme 82 Anayasasının 172. Maddesinde yer alan “Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder.” hükmüdür (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=172).

Modern anlamda ilk tüketici kanunu 1995 yılında yürürlüğe giren 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanundur. Tüketici dinamik bir kavram olduğundan ortaya çıkan yeni satış teknikleri, tüketici sorunları ve AB mevzuatına uyum sağlamak için 2003 yılında 4822 sayılı Kanunla Değişik 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda kapsamlı bir değişiklik yapılmış, zamanla bu kanun da yetersiz kalınca 28 Mayıs 2014 tarihinde yürürlüğe giren ve halen yürürlükte olan 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun çıkartılmıştır. Şu an yürürlükte olan Tüketici Kanunu hem evrensel tüketici haklarını hem de AB mevzuatını içermektedir.

4.Ahilik ve Ahilik İlkeleri

Ahilik, Anadolu Selçukluları döneminde Anadolu'da Türk Esnaf ve Zanaatkarları tarafından kurulan teşkilata verilen addır (Bayram, M. 1991).

Ahilik müessesinin kurucularından olan Ahi Evran'ın Asya içlerinden Anadolu'ya geldiği ve Anadolu'nun birçok şehir ve kasabasını gezerek Ahilik teşkilatının kurulması ve yaygınlaşmasında ciddi bir görev aldığı bilinmektedir (Ahilik Ansiklopedisi, 2016).

Ahilik İlkeleri

Ahilik ilkeleri ile ilgili olarak Evrensel Tüketici Haklarında olduğu gibi kesin bir sayı çıkartmak mümkün değildir. Genel olarak aşağıdaki başlıklar Ahilik ilkeleri olarak kabul edilmektedir. Kırşehir Esnaf Odasının ilan ettiği Ahilik ilkeleri şu şekildedir.

- 1- İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak.
- 2- İşinde ve hayatında güvenilir olmak.
- 3- Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak.
- 4- Sözüne bilmek, sözünde durmak.
- 5- Güler yüzlü ve tatlı dilli olmak.
- 6- Hataları yüze vurmamak.
- 7- Dostluğa önem vermek, tevazu sahibi olmak.
- 8- Kötülük edenlere iyilikte bulunmak.
- 9- Mahiyetindekileri korumak ve gözetmek.
- 10- Anaya ve ataya hürmet etmek.
- 11- Dedikoduyu terk etmek.
- 12- Komşularına iyilik etmek.
- 13- Başkasının malına hıyanet etmemek.
- 14- Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak.
- 16- Daima hakkı kullanmak, hakkı söylemek.
- 17- Sabır ehli olmak, öfkesine hakim olmak.
- 18- Yaptığı iyilikten karşılık beklememek.

(<http://kirsehiresob.org.tr/ahilik-prensipleri>).

Ahilik ilkeleriyle ilgili Evrensel Tüketici Haklarında olduğu gibi kesin bir liste yoktur. En fazla dile getirilen ilkeler yukarıda liste halinde yer verilmiştir. Ancak bu ilkeleri veya prensipleri çoğaltmak mümkün olup örnek olarak Silivri Birleşik Esnaf ve Sanatkarlar Odası'nın listesi aşağıya çıkartılmıştır. Özünde birbirine benzer hükümler olmakla birlikte ikinci liste biraz daha detaylandırılmıştır.

- 1- Elin, Kapın ve Sofran Açık Olsun,
- 2- Gözün, Dilin ve Belin Kapalı Olsun,
- 3- İyi Huylu ve Güzel Ahlâklı Ol,
- 4- İşinde ve Hayatında, Kin, Çekememezlik ve Dedikodudan Kaçın,
- 5- Ahdinde, Sözünde ve Sevginde Vefalı Ol,
- 6- Gözün, Gönülün ve Kalbin Tok Olsun,
- 7- Şefkatli, Merhametli, Adaletli, Faziletli, İffetli ve Dürüst Ol,
- 8- İkrâm ve Kerem Sahibi Ol,
- 9- Küçüklere Sevgi Dolu, Büyüklere Karşı Edepli ve Saygılı Ol,
- 10- Alçakgönüllü Ol, Büyüklük ve Gururdan Kaçın,
- 11- Hataları Yüze Vurma,
- 12- Dost ve Arkadaşlara Tatlı Sözlü, Samimi, Güler Yüzlü ve Güvenilir Ol,
- 13- Gelmeyene Git, Dost ve Akrabayı Ziyaret Et,
- 14- Herkese İyilik Yap, İyiliklerini İste,
- 15- Yapılan İyilik ve Yardımı Başa Kakma,
- 16- Hakka, Hukuka, Hak Ölçüsüne Riayet Et,
- 17- İnsanların İşlerini İçten, Gönülden ve Güler Yüzle Yap,
- 18- Daima İyi Komşulukta Bulun, Komşunun Eza ve Cahilliğine Sabret,
- 19- Yaratandan Dolayı Yaratılanları Hoş Gör,
- 20- Hata ve Kusurları Daima Kendi Nefsinde Ara,
- 21- İyilerle Dost Olup, Kötülerden Uzak Dur,
- 22- Fakirlerle Dostluktan, Oturup Kalkmaktan Şeref Duy,
- 23- Zenginlere, Zenginliğinden Dolayı İtibardan Kaçın,
- 24- Allah İçin Sev, Allah İçin Nefret Et,
- 25- Hak İçin Hakkı Söyle ve Hakkı Söylemekten Korkma,
- 26- Emrin Altındakileri ve Hizmetindekileri Korum, Gözet,
- 27- Açıkta ve Gizlide Allah'ın Emir ve Yasaklarına Uy,
- 28- Kötü Söz ve Hareketlerden Sakın,
- 29- İçi, Dışı, Özü, Sözü Bir Ol,
- 30- Hakkı Korum, Hakka Riayetle Haksızlığı Önle,
- 31- Kötülük ve Kendini Bilmezliğe İyilikle Karşılık Ver,
- 32- Belâ ve Kötülüklerle Sabır ve Tahammüllü Ol,
- 33- Müslümanlara Lütufkâr ve Hoş Sözlü Ol,
- 34- Düşmana Düşmanın Silahıyla Karşılık Ver,
- 35- İnanç ve İbadetlerinde Samimi Ol,

- 36- Fani Dünyaya Ait Şeylerle Öğünme, Böbürlenme,
- 37- Yapılan İyilik ve Hayırda Hakkın Hoşnutluğundan Başka Bir Şey Gözetme,
- 38- Âlimlerle Dost Ol, Dostlara Danış,
- 39- Her Zaman Her Yerde Yalnız Allah'a Güven,
- 40- Örf, Adet ve Törelere Uy,
- 41- Sır Tutmayı Bil, Sırları Açığa Vurma,
- 42- Aza Kanaat Et, Çoğa Şükür Ederek Dağıt,
- 43- Feragat ve Fedakârlığı Daima Kendi Nefsinden Yap.

(<http://www.sibeso.org.tr/sayfaa-detay-ahilik-prensipleri/>)

Ahilik ilkelerinin geneline bakıldığında daha çok İslami referanslı olduğu, İslam ahlakı ve sosyal yaşamına ilişkin kuran ve hadislerde yer alan hususların vurgulandığı görülmektedir. Yalan söylememek, emanete ihanet etmemek, düşkünlere ve yoksullara yardım etmek, kibirlenmemek, güzel ahlaklı olmak, ana babaya itaat, gıybet etmemek ve sabretmek gibi hususların tamamı İslamiyet'in de emir, yasak ve tavsiyeleri arasında yer almaktadır.

Ahilik ilkelerinin doğrudan ve dolaylı şekilde tüketiciyi koruyucu nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Günümüz tabiriyle ayıplı mal satan esnafın pabucunun dama atılması tüketiciye ayıplı mal satacak esnafı iki kere düşünmeye sevk edecektir.

5. Ahilik Döneminde Tüketici Hakları

Ahilik teşkilatında tüketici ilişkilerine oldukça fazla önem verildiği görülmektedir. Günümüzde bile hala birçok esnafın baş köşesinde asılı duran **“müşteri veli-nimetimizdir”** ilkesi bunun en güzel göstergesidir. Tüketicilerin korunmasına büyük önem veren Ahiler, tüketicilerin temel ihtiyacı olan birçok malı, üreticiden tüketiciye direk ulaştırabilmek için çarşılar veya arastalar kurmuşlardır. Günümüzde kümelenme olarak nitelendirilen aynı sanat dallarında faaliyet gösteren esnaf ve tacirler bu arasta veya çarşılarda tüketicilere mal ve hizmet sunmuşlardır. Tüketiciler bu arasta veya çarşılarda aradıkları malı kolayca bulmakta, fiyat ve kalitesini karşılaştırarak maksimum faydayı elde etmektedirler (<https://www.istesob.org.tr/ahilik-doneminde-tuketici-haklari/>).

Özellikle demir, bakır gibi madenlerden imal edilen dayanıklı tüketim mallarının üzerine o malın kim tarafından üretildiğini gösteren işaret konulurdu. Bu işaret o malın kalitesini ve patentini gösterirdi. İş yeri sahipleri ve çalışanları ürettikleri mallarla gurur duyar, malın en kalitelisi olması için çabalarlardı. Üretim safhasında kalfanın ve çırağın hatası hemen ustasına bildirilir ve bu hatalar düzeltilirdi.

Tüketiciler esnafın hatası veya kastından meydana gelen zararın tazmin edileceği bir teşkilat, şikâyet edebileceği bir birlik olduğunu bildikleri için gönül rahatlığıyla alışveriş yapabilirlerdi. Birlikler tüketicinin zararını tazmin ettiği gibi, tüketiciyi mağdur eden esnafı da diğer esnafa ibret olacak şekilde cezalandırırdı.

Ahilik teşkilatında, ayıplı mal imal eden, tüketiciyi aldatan ve yanıltan, fahiş fiyatla tüketiciye mal satan ve belirlenen kurallara uymayan esnaf veya sanatkâra ağır cezalar uygulanırdı. Uygulanan cezalar para veya hapis cezası olmamakla birlikte bunlardan daha etkili ve caydırıcı görülen birlikten **ihraç** cezasıydı. Sicillere yansıyan olaylara bakıldığında esnafın da sahtekarlar ve hilekarlardan davacı oldukları, verilen cezalara rağmen kendini düzeltmeyenlerin meslekten ihraç edildikleri görülmektedir.

Ölçü ve tartıda hile yaparak mal satışı yapan esnafırlara oldukça ağır cezalar verilirdi. Eснаflarda aranılan en önemli kriter doğruluktur. Hileli, bozuk iş yapmak, tüketiciden belirlenen fiyatın üzerinde para talep etmek, diğer esnafın malını taklit etmek önemli bir suç olarak kabul edilirdi. Eksik ölçü ve bozuk terazi ile satış yapanlar cezalandırılır, kalitesiz ve sahte mal üretenlerin ise malları toplatılır ve meslekten çıkartılırdı. Eснаflar aşırı kar peşinde değildi (<https://www.istesob.org.tr/ahilik-doneminde-tuketici-haklari/>).

Süte su katan sütçünün kuyuya basıldığı, ölçüde hile yapanların çarşı-pazar do-laştırılarak eşir edildiği, bozuk pekmez satan esnafın pekmezinin başına geçirildiği bu örneklerden sadece birkaçıdır.

Asırlardır Müslüman Türkler arasında kullanılan **“Pabucun dama atılması”** deyimini günümüze kadar ulaşan örnek bir Ahi uygulamasıdır. Ahiliğin kurucusu Ahi Evran, ayakkabıcı esnafının bulunduğu çarşığı denetlerken, hileli ayakkabı imal edenlerin ayakkabılarını kesip dama atar, bu esnafın dükkânı kapatılır ve ayakkabı ustasının peştamalı kapının kilidine bağlanırdı. Tüketicie de yeni bir ayakkabı verilerek mağduriyeti giderilirdi (<https://www.istesob.org.tr/ahilik-doneminde-tuketici-haklari/>).

Pabucu dama atılan esnafın durumu duyulunca esnaf ve halk arasında esnafın itibarı sarsılır, insan içine çıkamaz hale gelirmiş. Bu toplumsal baskı nedeniyle kendini affettirmek için gayret ederdi (<https://www.istesob.org.tr/ahilik-doneminde-tuketici-haklari/>).

5.1. Ahilik İlkeleriyle Tüketici Haklarının Mukayesesi

“Ahlak ile sanatın uyumlu bileşimi” olarak ifade edilen ahilik, sadece esnaf ve sanatkârların faaliyetlerini düzenlemekle yetinmemiştir. Ayrıca, zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet yani toplumun bütün fert ve kurumları arasında iyi ilişkiler ve denge kurarak herkesin huzur içerisinde yaşaması hedeflenmiştir. Dolayısıyla Ahilik, üretmeden tüketmeye, ihtiyaç fazlasını tüketmeye, haksız rekabete, güçlünün zayıfı sömürmesine, haksız kazanç sağlamaya, insanları kandırmaya, kısaca ahlaki olmayan her türlü davranışa karşıdır (Durak ve Yücel, 2010: 152).

Selçuklu'dan beri bu toprakların ticari ve iktisadi hayatını şekillendiren Ahi Evran'ın sosyal sorumluluk ve iş ahlakı anlayışının, ülkemizde ekonomik hayattan sosyal ve kültürel hayata kadar birçok değişime rağmen güncelliğini koruması bu ilkelerin halk tarafından benimsendiği ve uygulandığının göstergesidir.

Ahilik ilkeleri, günümüz iş yaşamının temel ilkelerini oluşturan iş etiği, kaliteli üretim, tüketici hakları, işçi hakları, üretim ve pazarlama gibi terimlerin tamamını kapsayıcı niteliktedir.

Ahilerin uyguladığı ve iş hayatına dürüstlük, kötü alışkanlıklardan temizlenme, dindarlık, dayanışma ve tüketici haklarının korunması gibi prensipleri kazandıran Ahilik anlayışı bunca zaman geçmesine rağmen hala kısmen de olsa devam ettirilmektedir. Kalitesiz mal ve hizmet üretimini, bilinçsiz tüketim ve israfı, kolay yoldan para kazanmayı, sahte ve taklit ürün satışı, israfı, yolsuzluk, rüşvet ve suiistimali önleyen bu ilkelerin tamamının kökünde Ahiliğin günümüze uygulanan bütün iş ahlakı ilkelerinin tüketici haklarını koruma prensipleri yatmaktadır (<https://www.milligazete.com.tr/haber/761415/ahilik-prensip-gecerliliğini-koruyor>).

AHİLİK İLKELERİ	EVRENSEL TÜKETİCİ HAKLARI
İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak	Temel gereksinimlerin giderilmesi hakkı
İşinde ve hayatında güvenilir olmak	Güvenlik ve güven duyma hakkı
Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak	Mal ve hizmetlerin serbestçe seçilmesi hakkı
Sözünü bilmek, sözünde durmak	Bilgi edinme hakkı
Güler yüzlü ve tatlı dilli olmak	Eğitilme hakkı
Hataları yüze vurmamak	Tazmin edilme hakkı
Dostluğa önem vermek, tevazu sahibi olmak	Sesini duyurma(temsil)hakkı
Kötülük edenlere iyilikte bulunmak	Sağlıklı bir çevreye sahip olma hakkı.
Mahiyetindekileri korumak ve gözetmek	
Anaya ve ataya hürmet etmek	
Dedikoduyu terk etmek	
Komşularına iyilik etmek	
Başkasının malına hıyanet etmemek	
Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak	
Daima hakkı kullanmak, hakkı söylemek	
Sabır ehli olmak, öfkesine hakim olmak	
Yaptığı iyilikten karşılık beklememek	

Ahilik ilkeleri ile tüketici haklarını kıyasladığımızda ahilik ilkelerinin daha çok esnafın taşınması gereken nitelikleri, ahlaki kriterleri ve uyması gereken kuralları belirlediği, evrensel tüketici haklarının ise tüketicinin sahip olması gereken hakları belirlediği görülmektedir. Bu nedenle bire bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir. Bu ilkelerin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu, pazardaki aktörlerin yani alıcı ve satıcının uyması gereken usul ve esasları, hakları ve yükümlülükleri belirlediği anlaşılmaktadır.

Tüketici Profili Araştırması ve Hakem Heyeti Verilerinin Analizi

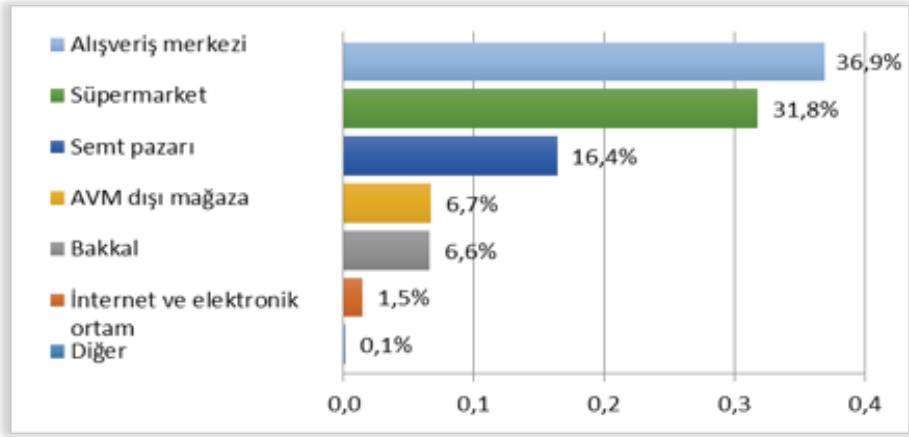
Ticaret Bakanlığı Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü tarafından 2018 yılında Türkiye genelini temsilen TR İBSS NUTS 2 düzeyinde 26 alt bölgede yer alan illerde ikamet eden 18 yaş ve üstü 2.242 katılımcı ile yüz yüze yapılan anket sonucu hazırlanan Tüketici Profili Araştırmasında ülkemiz tüketicisinin profili ortaya çıkartılmıştır.

Araştırmaya göre tüketicilerin en çok alışveriş yaptıkları yerler incelendiğinde %36,9 ile alışveriş merkezleri (AVM) ilk sıradadır ve bunu %31,8 ile süpermarket izlemektedir. Bu tablo bize tüketicilerin alışveriş tercihlerinin AVM ve Süpermarketlere kaydığını göstermektedir. Bu tablo karşısında küçük esnafın ayakta kalabilmesinin tek yolu müşteri memnuniyetini sağlayarak tercih ve talebi kendisine yönlendirmesinden geçmektedir.

Tabii pandemi sürecinde e-ticaretin Pazar payının arttığı bilinmektedir. 2019 yılında 83 milyar TL büyüklüğe ulaşan e-ticaret sektörü, korona virüs salgınının başladığı mart ayından itibaren atak yapmıştır. Pandemi sürecinde 1 milyon yeni kişi ilk defa e-ticaret ile tanışmıştır. Artık ihtiyaçların çoğu e-ticaret yoluyla karşılanmaktadır (<https://www.ekonomist.com.tr/kapak-konusu/online-ticarete-korona-atagi.html>). E-ticaretin payının artması özellikle küçük esnaf açısından fırsatlar da içermektedir. Ortam sağlayıcı dediğimiz e-ticaret siteleri üzerinden veya kendi web siteleri üzerinden yerel esnaf tüm Türkiye'ye mal satabilmektedir. Tüketici internet üzerinden Finike'den portakal, Kars'tan kaşar, Kayseri'den sucuk, Gaziantep'ten baklava sipariş edebilmektedir. Veya oto yedek parçacısı e-ticaret siteleri üzerinden Tüm Türkiye'ye hatta yurt dışına mal satabilmektedir.

Tüketicilerin En Çok Alışveriş Yaptıkları Yerler

Grafik 1: Tüketicilerin En Çok Alışveriş Yaptıkları Yerler

(Kaynak: <https://ticaret.gov.tr/data/5cca9f5c13b8760c08096092/17-12-2018%20tuketici%20baski.pdf>)

1 Ekim 2020 tarihi itibarıyla Türkiye geneli Hakem Heyeti başvurularını inceleyecek olursak toplam 439.615 başvurunun 191.196 adedini perakende sektörüne ilişkin uyuşmazlıklar oluşturmaktadır. Biraz daha açacak olursak bu şikâyetler esnaf ve tacirden yapılan alışverişlere ilişkin ayıplı mal şikâyetleridir. Bu veriler tüketicinin ayıplı mal ve hizmete ilişkin taleplerinin esnaf ve tacir tarafından çözülmediği ve konunun tüketici hakem heyetlerine intikal ettirildiğini göstermektedir. (Kaynak: Ticaret Bakanlığı Tüketicinin Korunması Genel Müdürlüğü Hakem Heyeti Dairesi)

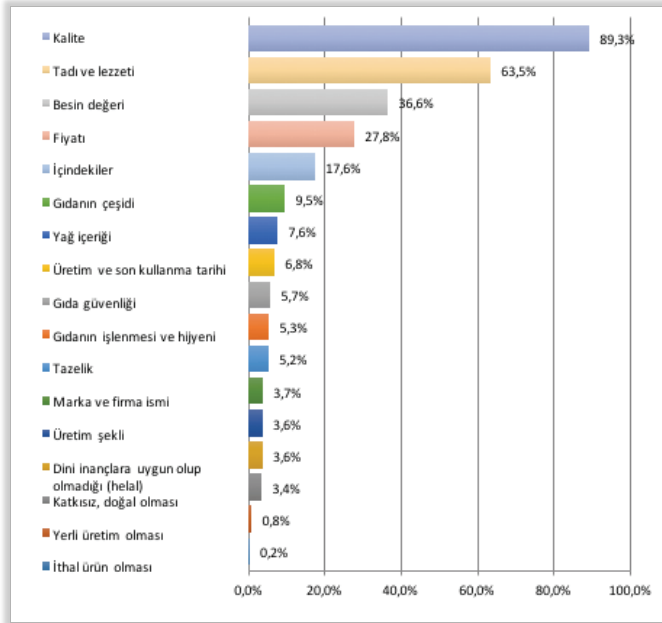
Abonelik Hizmetleri Sektörü	55533
Diğer	75971
Finansal Hizmetler Sektörü	73905
Perakende Ticaret Sektörü	197196
Turizm Hizmetleri Sektörü	12125
Ulaşım/Sağlık/Eğitim Hizmetleri Sektörü	24885
TOPLAM:	439.615

Tablo 1: 2020 Yılı Tüketici Hakem Heyeti Başvuru İstatistikleri

Özellikle küçük esnafın AVM’ler ve zincir mağazalarla rekabet edememesinin temel nedenlerinden birisi de tüketici tercih ve taleplerinin zincir mağazalara kaymasıdır. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte en önemli sebebin tüketici tercih ve taleplerinin dikkate alınmaması olduğu düşünülmektedir. Genelde fiyat yönünden rekabet edilmediği düşünülse de aslında fiyatın tüketici açısından ikinci planda kaldığı, tüketici için asıl olanın fiyattan ziyade güven ve kalite olduğu, dolayısıyla esnafa tüketici arasındaki güvenin tesis edilmesi gerektiği, bunun da esnafın ahilik ilkelerine bağlılığıyla sağlanabileceği düşünülmektedir.

Yukarıda bahsedilen Türkiye Tüketici Profili Araştırmasında; tüketicilerin gıda ürünlerinde aradıkları özelliklerin neler olduğu sorusuna verilen toplam yanıtlar incelendiğinde, %89,3 ile malın kaliteli olmasının önde geldiği bunu %63,5 ile lezzet ve %36,6 ile besin değeri ve %27,8 ile fiyatın izlediği görülmektedir. Bu grafikten de anlaşılacağı üzere özellikle gıda alışverişlerinde fiyat çok sonra geldiği, tüketicilerin kaliteye, lezzete, besin değerine fiyattan daha çok önem verdiği anlaşılmaktadır. Bunu tüm mallar için genellersek esnafımızın da bu konulara önem vermesi onların tercih edilirliliğini artıracaktır.

Grafik 2: Tüketicilerin Gıda Ürünlerinde Aradıkları Özellikler

(<https://ticaret.gov.tr/data/5cca9f5c13b8760c08096092/17-12-2018%20tuketici%20baski.pdf>)

Konu bir örnekle açılacak olursa tüketici zincir mağazadan almış olduğu bir ürünle ilgili sorun yaşadığında genelde 1 ay içerisinde iade hakkı verilmekte veya müşteri temsilcisi tüketiciyi nazikçe dinlemekte, gerekirse ürünü incelemeye göndermekte, inceleme sonucu malı iade kabul etmekte veya tüketicinin talebini reddetmektedir. Ret kararıyla ilgili tüketici, hakem heyetine başvurduğunda çıkan karara firmalar tarafından genellikle uyulmaktadır. Ancak aynı sorun esnafıya yaşandığında esnafın yüzü düşmekte, tüketicinin talebini reddetmek için birçok mazeret öne sürülmektedir. Tabii burada esnafın kendine göre haklı gerekçeleri de olabilir. Ancak bu tip durumlarda esnafın tutumu ve davranışı son derece önemli olup olumsuz davranışlar tüketicinin tercih ve taleplerini maalesef diğer kanallara kaymasına neden olmaktadır. Bunun en bariz örneği UBER-Taksici tartışmasıdır.

Tüketici açısından şunu açık ve net şekilde söyleyebiliriz. Fiyat konusunda ne-redeyse birçok satış yerinde fiyatlar birbirine yakın olduğundan talebi etkileyecek en önemli hususun tüketici memnuniyetini sağlamaktan geçtiği söylenebilir. Günümüz esnaf ve tacirinin ahilik ilkelerine bağlı olduğunu veya tam olarak uyduğunu söylemek maalesef mümkün değildir. Elbette bu ilkelere göre faaliyet gösteren esnaf ve tacirimiz olmakla birlikte müşteri memnuniyetini sağlamanın yolunun ahilik ilkelerini özümsemek ve uygulamaktan geçtiğini söyleyebiliriz.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Evrensel tüketici haklarının ilan edildiği 1940'tan yüz yıllarca önce ahilik ilkele-riyle tüketici haklarının temelini atıldığını ve bu sayede tüketici haklarının güvence altına alındığını görüyoruz.

Günümüzde Ahilik sistemi olmadığı için devlet Anayasanın 172. Maddesi gere-ğince Tüketici Kanunu ile tüketiciyi korumaya çalışmaktadır. 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da da sadece tüketici haklarına yer verilmemiş, bu hak-ları ihlal eden, tüketicileri mağdur eden, aldatan, yanıltan esnaf ve tacire de idari para cezası, malın toplatılması ve teşhir gibi mekanizmalar da öngörülmüştür. Tüketiciler-le satıcılar arasındaki uyuşmazlıkların çözümü için de alternatif çözüm mekanizması olarak Tüketici Hakem Heyeti sistemi kurulmuştur. Buraya sadece tüketiciler değil esnaf ve tacirler de tüketici aleyhine başvurabilmektedir.

Örneğin garantisiz ürün satan, garantili ürünlere satış sonrası hizmet vermeyen, fiyat etiketi asmayan, aldatıcı ve yanıltıcı reklam yapan, güvensiz ürün satan firmalara idari para cezası uygulanmakta, Ayıplı seri mallarla ilgili gerekirse dava açarak malı piyasadan toplatmakta, aldatıcı ve yanıltıcı reklam yapan firmalar düzenli şekilde ilan edilerek teşhir edilmektedir.

Ahiliğin esnafa olan yaptırımlarını günümüzde ahilik sistemi olmadığı için tek-rar canlandırmamız da ahilik kültürünü günümüzde yaşatabiliriz. Bunun için en bü-

yük görev esnaf ve ticaret odalarımıza düşmektedir. Avrupa’da birçok ülkede Meslek Odaları tüketiciye ayıplı mal ve hizmet sunmayı alışkanlık haline getiren esnaf ve taciri kara listeye alarak teşhir etmektedir. Ancak ülkemizde meslek odaları maalesef disiplin mekanizmasını bile tam olarak işletmemektedir.

Ahilik ilkelerinin tam olarak uygulanması tüketicinin esnafa olan güvenini de yeniden tesis ederek zincir marketlere ve büyük mağazalara olan talebi esnafa doğru kaydırarak esnafın daha fazla kazanmasına ve pazarda kalıcı olmasına sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

Ahilik Ansiklopedisi, Cilt 1. S:90, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2016

Gunduz, A, Kaya, M , Aydemir, C . (2012). Ahilik Teşkilatında Ve Günümüzde Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme . Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 14 (2) , 37-54 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akuiibfd/issue/1620/20296>

Hasan Ali Kilci, Kayseri Ticaret Odası Başkanı, Milli Gazete Röportajı, <https://www.milligazete.com.tr/haber/761415/ahilik-prensip-gecerliliğini-koruyor>, (Erişim Tarihi: 02.10.2020)

Bayram M., Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı Kuruluşu, Konya 1991

Mucuk, İ.; Pazarlama İlkeleri, 10.basım, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 1998.

DURAK İ. YÜCEL A. (2010); Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.15,S.2.

İnternet Siteleri:

(İstanbul Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği, <https://www.istesob.org.tr/ahilik-doneminde-tuketici-haklari/> erişim tarihi:02.10.2020)

Ekonomist, <https://www.ekonomist.com.tr/kapak-konusu/online-ticarete-korona-atagi.html>, (Erişim Tarihi:07.10.2020).

Kayseri Ticaret Odası Başkanı Hasan Ali Kilci, Milli Gazete Röportajı,

<https://www.milligazete.com.tr/haber/761415/ahilik-prensip-gecerliliğini-koruyor>, (erişim tarihi: 02.10.2020)

<http://www.sibeso.org.tr/sayfaa-detay-ahilik-prensip-gecerliliğini-koruyor> (erişim tarihi:02.10.2020)

Tüketici Profili Araştırması, <https://ticaret.gov.tr/data/5cca9f5c13b8760c08096092/17-12-2018%20tuketici%20baski.pdf>

http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/evrensel_tuketici_haklari.php (erişim tarihi:02.10.2020)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=172 (erişim tarihi:02.10.2020)

(https://www.tuko-bir.org.tr/tuketici_haklari.php).

<http://kirsehiresob.org.tr/ahilik-prensipleri> (Erişim Tarihi: 02.10.2020).